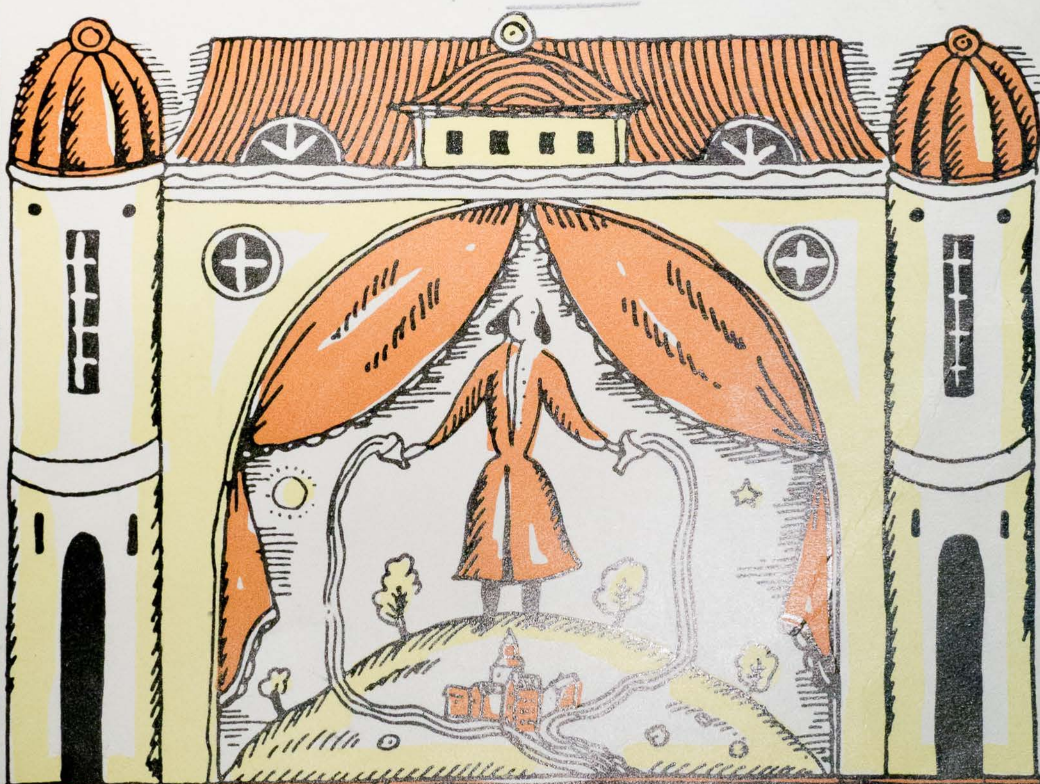

SUNDBORN

AV

KARL ERIK FORSSLUND

JERK WERKMÄSTER

MED DALÄLVEN

FRÅN KÄLLORNA TILL HAVET

DEL III SÖDER DALÄLVEN BOK III

MED DALÄLVEN
FRÅN KÄLLORNA TILL HAVET

TREDJE DELEN

SÖDER DALÄLVEN

TREDJE BOKEN

SUNDBORN

SUNDBORN

AV

KARL ERIK FORSSLUND

MED 275 BILDER I TEXTEN,
2 PLANSCHER I FÄRGTRYCK
OCH 13 LÅTAR

STOCKHOLM
ÅHLÉN & ÅKERLUNDS FÖRLAG

ÅHLÉN & ÅKERLUNDS BOKTRYCKERI.
STOCKHOLM
1931

FÖRORD

Min förmodan att Sundborn skulle bli en lättbehandlad socken, som kanske t. o. m. kunde rymmas i samma bok som Kopparbergs, visade sig vara ett stort misstag. Här kom jag in i ett nästan helt nytt rike — från den fullödiga bondebygden i Svärdsjö till en lika utpräglad bergsmans- och herrgårdsbygd, den första under färden med älven och dess tillopp. Och här visade sig beståndet av såväl otryckta som tryckta men kringspridda källskrifter flödande rikt. I detta sammanhang må även här framhållas, att en stor del av det insamlade bildmaterialet ej kunnat medtagas.

Jag har att säga ett hjärtligt tack i främsta rummet till de två utmärkta arkiv- och släktforskarna dr Nils Sahlström och postmästare Helmer Lagergren, Falun, vilka båda med den största välvilja och offring av tid och möda ej blott ställt sina stora genealogiska och avskriftssamlingar helt till min förfogan, utan även på många andra sätt skänkt mitt arbete sitt ovärderliga bistånd och intresse, varibland särskilt må nämnas den förres betydelsefulla hjälp med korrekturet. För storvänligt och gästfritt herberge med mycket mera tackar jag varmt kyrkovärden Gustaf Eriksson, Lumsviken, och organisten Gustaf Hedström och deras fruar samt förvaltaren Fabian Sernander, Korså Bruk, för präktigt vägvisarskap eller god fägnad eller skjutshjälp, alltid med thy åtföljande upplysningar och lärdomar, kyrkovärden C. G. Gustafsson, Sundbornsbyn, handlanden Johan Hedlund, Karlsbyheden, skogvaktaren Anders Eriksson, Korså Bruk, agronom Åke Zethelius med fru, St. Karlborn, kamrer Per Norbäck med fru, Tofta Brunn, herr Gustaf Söderberg och fröken Anna Söderberg i Grå, fröken Augusta Bonde, Gallsjön, f. stationsinsp. Rich. Holmqvist, Björnmyra, boktryckaren Harald Fornstedt och fabrikör Sivert Herdin, Falun, vilken senare jag också har att tacka för välkommet ekonomiskt stöd. En hel rad beredvilliga bidragsgivare är vidare att nämna: fru Elin Ericsson, Sundbornsbyn, fru Kersti Friberg, Spadarvet, fru Sigrid Anjou, Stockholm, fotografen fröken Sofie Runer, Gävle, possessionaten Elis Steinholz, Kolarbo, spelmännen hem.-eg. August Hermansson, Gallsjön, och Gustaf Andersson, L. Karlborn, läroverksadj. dr Einar Klefbeck, Falun, fil. mag. Karl Söderberg, Uppsala, och löjtnant Ludvig Linderberg, Risholn. Samt sist men ingalunda minst St. Kopparbergs Bergslag och dess bibliotekarie dr Alvar Silow för dess och hans alltid lika obegränsade tillmötesgående och hjälpsamhet vid användandet av dess kostbara arkivskatter.

Jag har slutligen att med stor erkänsla anteckna landstingsanslag och statsanslag för 1929 samt friex. för samma år av Falu Länstidning, Falu-Kuriren, Dala-Demokraten, Dala-Tidningen, Borlänge Tidning, Södra Dalarnes Tidning, Ludvika Tidning och Bärgslags-Posten.

Storgården i juli 1929.

Författaren.

K. E. F. 1925

BILD 1. RUPSTJÄRN.

KRING RUPSTJÄRN OCH TOFTAN

I skog träder man över gränsen mellan Svärdsjö och Sundborn och lämnar den nya ståtliga rå-stenen bakom sig[1]. Men snart öppnar sig skogen, och där ligger den första byn, Rupstjärn, 18 gårdar jämte småskola, de flästa vid landsvägen — bland dem en helröd stuga med delvis smårutiga fönster, där bodde storspelmannen Blinda Palmen, som vi träffat förut i Svärdsjö, och där står ett pumphus över en brunn, med spånklätt pyramidtak krönt av en snidad kula med spets; vidare en handelsbod och sydligast det gula skolhuset med årtalet 1886 över dörren, byggt då av socknens store donator Anders Carlborgsson, vars namn kommer att nämnas åtskilliga gånger i denna bok.

Andra gårdar ligga i skogsbrynet västerut, nästan i en krans kring den öppna odlade marken. En är Jan Ers (nu Erikssons), trevlig med en nyare stuga och en äldre, den har en enkel men bra bro (d. v. s. brokvist — e bro, broa) med hela sidoskrank och raka plankstolpar framtill; vid barrskogsbackens fot stå ett präktigt herbre med en självväxt krok till dörrhandtag

[1]) Se boken om Svärdsjö bild 268 sid. 177.

K. E. F. 1925

BILD 2. PUMPHUS I RUPSTJÄRN. BLINDE PALMENS STUGA T. V.

K. E. F. 1925

BILD 3. HERBRE I RUPSTJÄRN.

och en bykstuga med vit skorsten och skyve över gaveldörrn. — Man hittar ett annat herbre med 7 stolpar och igentimrad svale på gaveln, en smedja med kolkur av resplank vid ena sidoväggen och ett ytterhörn bildat av den blottade oklädda muren. — Kragsvedens 2 gårdar längst i sydväst höra hit, också i kanten av åkrar, omgivna av skog; den ena har två röda stugor, den andra nyare vit manbyggnad men äldre uthus. Därifrån ser man ut över den odlade sänkan, där grönfodret och havren stå vackra med blommig sta (d. ä. sädesfältets kant), därbortom den skogkrönta åsen, som vi följt genom Svärdsjö och som fortsätter ner genom Sundborn, med en stor grå lada vid sin fot, och bortöver den Flyberget och Råbergets två högvälvda kvinnobröst, en från Svärdsjö allbekant syn.

K. E. F. 1925

BILD 4. SMEDJA I RUPSTJÄRN.

Öst om landsvägen ligga tre mer spridda gårdar, Erik Jansas med helröd bred stuga mitt emot en bod med stor källarsvale, Nylings längst i öster med en rad björkar och rönnar i kanten av en rymlig gårdsplan med brunn i mitten och hus på tre sidor, ett är en trivsam äldre stuga med smårutiga fönster — en nyare står en bit ifrån på fjärde sidan. — Strax söderut ligger den förr fiskrika Rupstjärn, som gett byn namn och vars vatten rinner åt söder till Ickersjön, med en rätt hög och brant skogås på östra stranden men f. ö. mäst myrlänta strän-

der med dvärgbjörk och andra buskar; ett brett och djupt dike på södra sidan är fullt av rikt blommande Calla.

Rupstjärn lär en gång ha hetat Hetjärn och byn Hea. Åsen vidgar sig här, men smalnar sedan åter till en typisk rullstensås mellan Rupstjärn och Kårtäkt. På den ligger i skogen nära landsvägen gamla råröset mellan socknarna, stort och runt och välmurat med två uppresta hällar i mitten som visare — Stegelröset på Galgbacken såsom platsen än i dag kallas, ty här var som vanligt vid sockengränserna avrättsplats och är alltjämt ett spökhål, där det händer att hästar stanna och inte vill förbi — det har inträffat att en häst stått där en timme som fastlåst med sin fora.

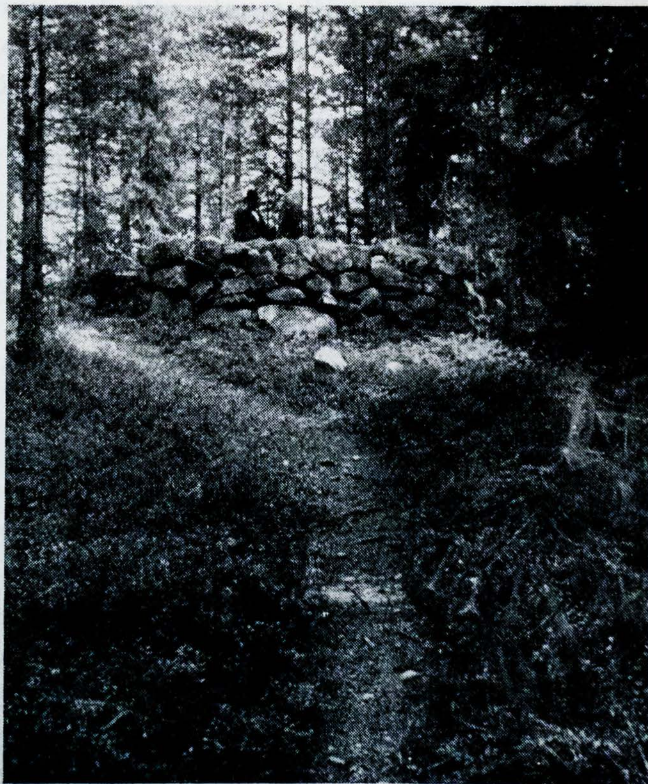

K. E. F. 1925

BILD 5. ERIK JANSAS I RUPSTJÄRN. VIK AV TJÄRN T. H.

På Georgen Holstensons Charta öfwer Swärdsiö Sochn 1667 [1]) står »Röse på Heden» öst om sjön »Toften» (där står även en gård utritad vid »Riset» och en vid »Låmswijk»). Samuel Resenberg drar i sin avhandling »De Territorio Cuprimontano et Sæterensi» 1734 (Om Kopparbergs och Säters län) gränsen från Råberget över »Rubskärn», »Rået på Heden» och »Biörnön» i Toftan till Storskogskällan (1/2 mil norr om Rostberg). På C. P. Hällströms karta över Kopparbergs m. fl. fögderier år 1800 går gränsen likaså mitt över Rupstjärn och gör ett knä på Björnön, så att dess norra hälft hör till Svärdsjö, den södra till Sundborn, och byarna »Risäng» och Ramsnäs ligga båda i Svärdsjö [2]). På »Carta öfwer Sundborns Sockn af Hans Sohlman A:o 1825» har gränsen samma sträckning och går från Björnön i södra kanten av Ramsnäsudden, där inga gårdar finnas tecknade, medan 3 äro ritade vid »Ruppstjern», 2 vid »Bäckänge» och 3 vid »Ramsnäs», alla utanför Sundborns rå [3]).

Efter storskiftet ändrades emel-

K. E. F. 1925

BILD 6. GAMLA RÅRÖSET MELLAN SVÄRDSJÖ OCH SUNDBORN (MELLAN RUPSTJÄRN OCH KÅRTÄKT)

[1]) Se boken om Enviken och Svartnäs sid. 10.

[2]) Se Bilaga 1.

[3]) Se Bilaga 2.

K. E. F. 1925
BILD 7. BERGSMANS GAMLA STUGA, RISET.

lertid sockengränsen här. Svärdsjöbyarna Riset, Bäckänge och Ramsnäs förlades till Sundborn enligt kungligt brev av 1866, Rupstjärn och Näsänge genom brev av 1871. Det vållade en del stridigheter, Svärdsjö socknemän gjorde motstånd, men byborna själva önskade överflyttningen, de hade närmare till Sundborns kyrka. Nu går gränsen från Råberget åt norr till Flyberget, därifrån västerut, norr om Rupstjärns by, över Hoberget, ut i Toftan, gör där en trubbig vinkel, går åt norr i sundet mellan Toftan och Toftbyviken, vänder åt sydväst och uppe på Ramsnäsberget åt nordväst bort till Bjurs rå. —

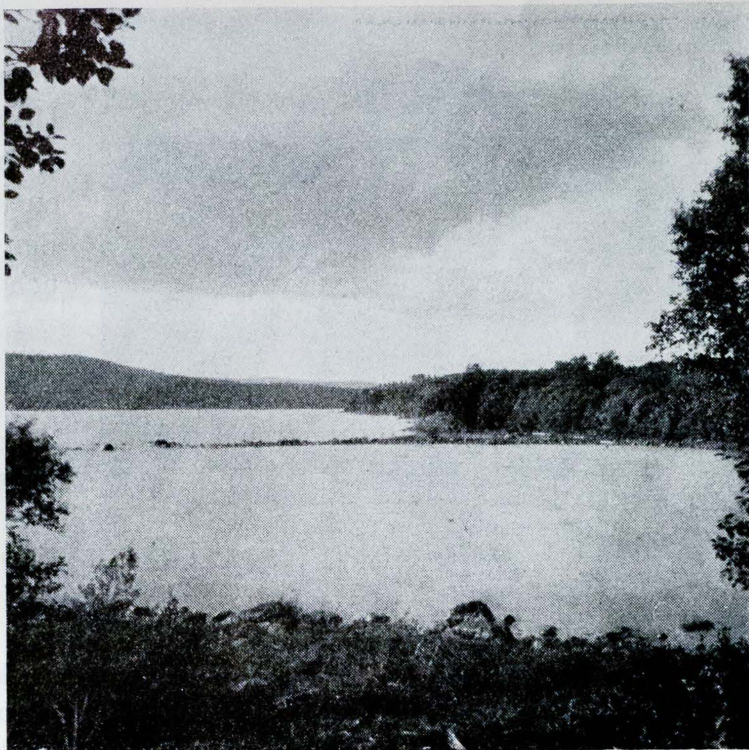
Från Kragsveden leder en mindre väg vid foten av Hoberget åt nordväst bort till Riset, en avskild by av 8 spridda gårdar, bland dem Östlings längst i norr intill Svärdsjö rå och Bergsmans gamla trevliga soldattorp — en nyare stuga och en äldre tvåvånings av präktigt timmer, helröd, med förstukur av lockbräder, »trappgavel» — d. v. s. inbyggd trappa till övra botten vid ena gaveln — och stor murad källarsvale vid den andra; samt ett stort vältimrat stolpherbre med prydligt saxad takved. Den ormslingrande byvägen leder till ett par gårdar bredvid varann på en backe, krönt av en barrskogsmur — i sänkan på sidan syns bortöver skogen en fjärrblå bergås, och på andra sidan Toftan syns Ramsnäs i lövgrönska. Andra gårdar ligga vid eller nära sjön, bland dem en liten tätt intill stranden, där bor »stigmakaren» Fänriks Erik Andersson, han gör »kôlstigar» (kolryssar eller skrindor). Och strax norr om den ligga varp vid strandkanten, ett skjuter ut som en smal sträng i sjön, och ett par gamla vattfyllda gruvhål i tjock snårskog av albuskar, vilda vinbärsbuskar och andra kring den finaste grässtig, en sval och stämningsrik strandpromenad. Det är Risängsgruvan, egd på 1870-talet av Svabensverks bolag, senare och alltjämt av St. Kopparbergs Bergslag — dess järnmalm har nu ej brutits på bortåt 50 år. Driftvattnet leddes hit i en grävd kanal från en bäck på sockengränsen.

K. E. F. 1925
BILD 8. HERBRE VID BERGSMANS SOLDATTORP, RISET.

Från varpen har man en ofantligt vac-

ker syn över Toftan [1]) — eller Toften, som den väl rätteligen bör heta (Hülphers har båda namnformerna) — med vikar och lummiga uddar och holmar: i »Öster fjärn» Björön utanför Bäckänge och de två små Killingholmarna nedanför Lumsvik udden, i »Väster fjärn» Fönsnäs hôlman utanför Lövänge — där på västra sidan höja sig över strandbygden de långsträckta, mjukt böljande bergåsarna, och i norr blånar en kamm långt bort. Mitt i sjön simma Storholmen och Lillholmen, eller Storholmarna som de också kallas. Sjön har i allmänhet steniga stränder, block och skär äro hopade kring öarna, bland dem sör om Storholmen Stor Jungfru och undervattensskäret Lissel Jungfru, som »de bruka köra på med

K. E. F. 1925
BILD 9. VARP EFTER RISÄNGSGRUVAN, TOFTAN.

[1]) Sjöns största bredd är vid pass 3½ km., dess hela längd 6½ km., varav c:a 4½ i Sundborn.

K. E. F. 1925
BILD 10. JOAKIMS I BÄCKÄNGE.

K. E. F. 1925

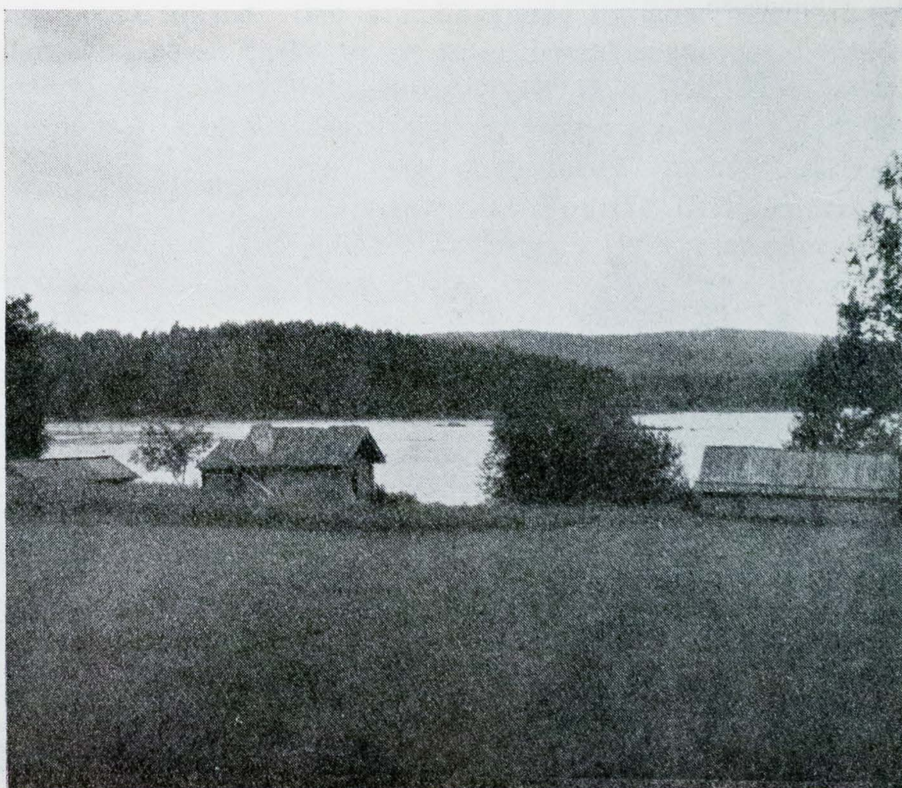
BILD 11. JOAKIMS BROKVIST, BÄCKÄNGE.

flot» (timmerflottar). Om Stor Jungfru berättas: en jättinna i Hoberget nordöst om Toftan 1/2 mil från kyrkan slungade i vredesmod en klippa emot tämpelbygget, men den föll mitt i sjön, syns där än och bär namnet Jungfruhällen. —

Från Riset går byvägen söderut till Bättjänge (Bäckänge), 3 gårdar nära sjön, Joakims nordligast på en gräsbacke i lövskogsbrynet, nu utskiftesgård till folk i Riset, som köpt den: envånings rödbrun timmerstuga med den vita spismuren blottad i bakväggen, tegeltak och prydlig brokvist med hela sidoskrank och buktiga krusade plankstolpar, vilkas rödfärg är nästan helt avnött; vidare grå källarstuga med svale på gaveln, föjs och lada med takved. — Vid mellersta gården, Bäckströms, stå mitt emot varann en nymodigare större och en mindre stuga och på tredje sidan en bod med stor rappad källarsvale med vedtak. Utanför ligga ålderdomligare timrade uthus med spåntak, herbre, en hög bod med källarsvale på gaveln, och vid stranden stå båthus, smedja och bastu i rad, alla gammalgrå med vedtak.

Karl Gustaf Bäckström i Bäckänge (f. 1851, † 1904) var gift med Maria Hansdotter Bonde (f. 1854, † 1911) av den vitt spridda Sundbornssläkten Bonde[1],

[1]) För de nu och framdeles nämnda Sundbornssläkterna hänvisas till stamtavlorna i bilagorna.

K. E. F. 1925

BILD 12. BÅTHUS, SMEDJA OCH BASTU VID BÄCKÄNGE.

vars medlemmar vi komma att träffa lite varstans. I Bäckänge ha bl. a. bott: hem.-eg. Eric Jonæsson († 1809), gift 1760 med Margareta Larsdotter från Folkesbacka, av Danholssläkten Danielsson; nämndemannen Anders Sundvik, vars dotter Stina Katarina 1848 blev hustru till Stephanus Steinholz från Superbacka, sedan sonen Anders 1847 äktat Stephani syster Maria Lovisa; samt Anders Andersson och Greta Ersdotter, vilkas dotter Catharina 1822 blev gift med bergsmannen Samuel Flodström i Sundbornsbyn, av vars söner en blev far till kommerserådet Isidor och en till rådmannen Arvid i Falun, medan den tredje Anders dog i Bäckänge 1866 av lungsot.

K. E. F. 1925

BILD 13. MILOR VID TOFTANS SÅGVERK VID BÄCKÄNGE, BJÖRÖN OCH STORHOLMEN.

Sydligaste gården Vretens är liten och hemtrevlig, två röda stugor i vinkel, den ena med källarsvale på gaveln åt vägen, två vackra rönnar på gårdsplan och därovan höga björkar och härlig tallskog. Den ligger alldeles bredvid Toftans ångsåg, som eges av ett bondbolag — här stå kolmilor och se ut över sjön med Lumsvik ön, Björön, Storholmen och bergen i väster. Och genom Svinhagen vid Svinvitja, där de förr hade grisar på bete, komma vi fram till Gustaf Erikssons gård Stora Lumsviken, fint belägen på krönet av den odlade backen, som sluttar ner emot den vackra Lômsvitja.

K. E. F. 1925

BILD 14. ST. LUMSVIKEN.

Lumsviks Gustaf har en stor och präktig gård [1]). Ner emot backen breder manbyggnaden ut sin långsida, uppförd 1814 på ungefär samma grund som en äldre, nedbrunnen 1810 — med nyare brokvist, inbyggd köksfarstu på gaveln, källarsvale snett på baksidan (eljest i regel på gaveln), sal, två dagligstugor, förmak, sängkammare, kök och förstuga på nedra botten och ett par sov-

[1]) Uppmätt av »Bergslagsexpeditionen 1919», se Bilaga 3. Övriga uppmätta gårdar komma här framdeles i regel att anges med »Bergsl.-exp. 1919».

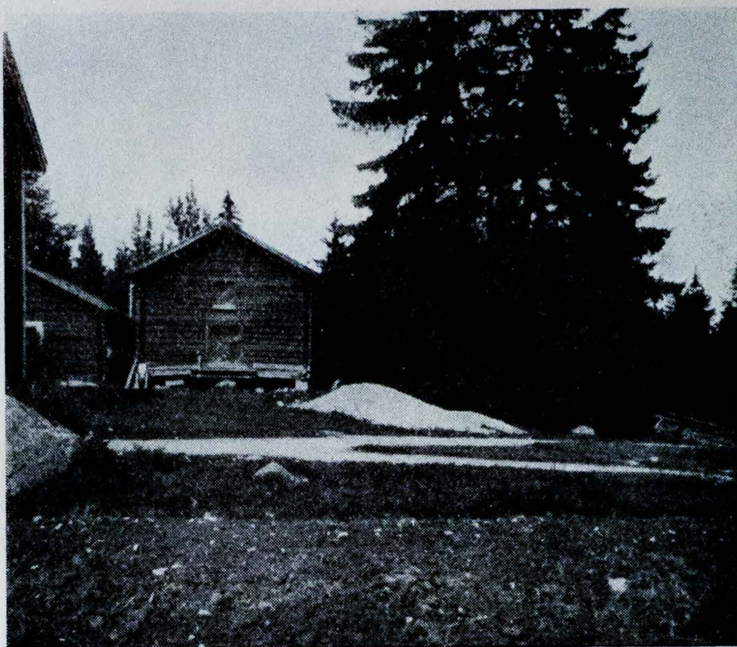
rum på övra. På andra sidan infartsvägen står brygg- och bagarstugan med stes och kammare — muren syns utvändigt i väggen mellan fönstren, och 1 tr. upp har husfadern sitt kontor. Mitt emot står en bodbyggnad (snickarstuga och vedbod) och ett ståtligt herbre på stenstolpar (förr trä-) med två präktiga gamla dörrar, den övra snedrandig, den undra »snewärcks dör» med X-formigt påspikad panel (liksom snickar- och vedboddörrarna), båda med stilfulla beslag och stora lås. Därbredvid lyfter en furstlig tvåstammig gran sin mäktiga krona med täta yviga grenar ända ner till marken, ett mörkt och skuggsvalt jättetält — den verkar minst hundraårig men är endast omkring 65 år gammal. Den har till kamrat en härlig hög björk och flera vackra mindre träd, granar, björkar, rönnar, vartill komma höga lummiga syrén- och spiréahäckar, massor av förvildat blågull (Polemonium coeruleum) och en rad bikupor. — En bit ifrån och lägre ligger den stora fägården: stall med skulle och vagnslider, skilda av portlider, två tröskladar med logar och golv, två svinhus, ny lagård, alla med pärttak. Grundmuren efter ett äldre föjs syns ännu liksom hörnstenarna efter ett mindre herbre bredvid det stora.

Husfadern (f. 1884 i Näsänge i Svärdsjö, men bosatt här sedan 6 års ålder) — kyrkovärd, landstingsman, nämndeman, fattigvårdsstyrelsens ordf. m. m. — är en mångbetrodd man och en kunnig och duglig, bokkär och bildningshungrig man utan all förhävelse: »några märkvärdigheter har jag inte gjort», skriver han själv, »utan är väl som folk är mäst, om man undantager att jag är *rysligt* gammalmodig och älskar allt gammalt (skräp)». Han har en ovanligt stor samling av både nyare och särskilt äldre böcker, somliga verkliga dyrgripar, en del ur prosten Petterssons bibliotek. Och han har gamla urkunder rörande gården, främst ett utdrag ur äldre jordeböcker, verkställt 1798 av Kammar Archivi Contoiret på Krono Länsmannen Jan Sundwalls anhållan om tillförlitlig underrättelse, huruwida hemmanet Lumswiken är att anse för Bohlby eller afgärda i anseende till Bengsheds By i Swärdsjö socken. I inledningen säges att hemmanet »nu för tiden kallas Lilla Lumswiken, emedan ett större hemman straxt där bredewid skal i sednare tider hafwa tillkommit under namn af Stora Lumswiken, hwarwid dock skall märkas, att det förra skall ligga inom Swärdsiö sockns Rå och Rör, men det sednare inom Sundborns Sockens Rå». Det var Bäckänge som hette Lilla Lumsviken — nu betecknas därmed endast Vretens —, och gamla rågatan syns ännu i skogen mellan Bäckströms och Vretens.

År 1552 möter namnet första gången: för detta år »gifwes under N:o 13 en jordebok, som uptager Landbönderne på Kopparberget, hwilken är af följande innehåll: Efter Wijka Sochn Tillökt Anno 52 Kyrke Gods Lomswiken koppar 2 Skeppund». Då hörde hemmanet alltså till Västerås biskopsdöme och ansågs ligga i Vika, likaså 1554 men nu hade det indragits till kronan: »Thenne Epterskrefne Landbor äre liggiandes på Kopparberget och Dahlarne Wika Sochn Kiöpe Gods Lumsviken». 1555 heter det »Kiöpe Gods Lumpsviken», i en jordebok »öfwer Kongl. Maij:ts Arfve Gods i Kopparbergslagen» 1557 står »Sverdsiö Sochn Lumbsviken», i 1558 års »Arf och Egne Jordebok N:o 24 Sverdsiö Sochn, Lumsviken, utgör Årliga koll för koppar» (alltjämt 2 skepp.) samt under samma rubrik 1566 och 67 Lumpsvikenn, Lumsvikenn. I Hjälpskattelängden för Elfsborgs lösen 1571 står Hans Mickilson som Kungl. Maj:ts landbonde på Crono-Hemmanet Lumseviken [1]) (en soldat i Finngärde med samma namn, Hans Mickelson av Sundbornssläkten

[1]) Se Bilaga 4.

Sundén, blev gift 1691 med Margareta Danielsdotter i Lumsviken). Enligt 1576 års jordebok »efter den nya Refningen och Skattläggningen» var P. Matsson då Crono Landbo i Lumsvikenn, och där förtecknas hans årliga sådd, avrads koppar, »årlig hest», skattekol, dagsverken m. m. Ännu 1585 är Per Matsson K: M: Landbo i Lumswiken, men året därpå har Anders Larsson efterträtt honom. 1604 och 05 står endast under Kongl. Maij:ts Egne Landbor »En gård i Lumswijken», »Techte karl utgiör kohl», 1615, 17 och 18 likaså »En gård i Lumswiken». Men 1619 års jordebok N:o 3 »anförer främst uti Boken således: Förökt Anno 1619 opå Enn Hans F[urstliga] N[å]des Hertig Johans Arff och Egitt hemman benemdt Lumsviken i Sverdsjö Sochn — Koppar 8 skepp., Rentade tillförende 2 skepp., blifwer 10 skeppund». 1620 upptages under »Konungs Maij:ts Arff och Egne» en gård i Lumsewiken, 1626 under samma rubrik Lass[e] i Lumswijkenn, fastän gården då icke längre tillhörde kronan, ty enligt kungabrev av 19 dec. 1622 hade »Lars Nilsson i Lundsviken [!] inwägit 30 skepp. koppar uppå före:ne hemman och det bekommit under Bergs frihet». Samme man, gårdens förste enskilde egare, nämnes 1633 [1]: Peder Stigsson i Gräda har pantsatt en brodersdel skog till framledne Petter Cahun [Gahn], som Lars Nilsson i Lums wijken inlöst och nu eger. Han brukar 1640 jämte (sin son?) Anders Larsson i Lumswicks hytta, hans namn uppräknas jämte en rad andra både 1663 och 1695 under »Kiöpt Bergs Frälse Lumswijken», men 1696 stå under samma överskrift Landt Ränte Mästar Fredrich Brander och Daniel Mårtensson.

K. E. F. 1925

BILD 15. HERBRE OCH GRAN, ST. LUMSVIKEN.

I Albrect Steffenburgs handskrivna anteckningar i Dala Fornsal fr. o. m. 1841 läses [2]: »På Lumsviken bodde omkring år 1698 Räntmästaren, sedermera Häradshöfdingen [i Östra Domsagan = Södra och öster Dalarna, efter Magnus Persson på Krokfors] Fredric Brander, död 1712 [hans förfäder i 3 led voro borgare och rådmän i Falun], och hvars dotter Maria Elisabeth född 1704 bodde här [g. m. rådman Hjort i Falun]. 1742 dog Branders änka Margareta [Nilsdotter Holmberg] på St. Lumsviken 72 år gammal. 1723 gifte sig sexmannen vid St. Kopparbergs Grufva [och rådmannen] Elof Jedeur [f. 1688, † 1737] med Greta Brander på Lumsvik [f. 1697, † 1756]. — År 1751 flyttade Saltpetter Sjuderi Inspectoren öfver Westmanland och Uppland Cammereraren Eric Reuterhusen till Lumsviken och hvarest han afled 1757; född 1675 i Stora Rytterne der fadren Eric Reuterhusius var kyrkoherde och modern Anna Sundia. Hans änka Christina Asplind bodde sedermera qvar på Lumsviken. — Vid 1758 bodde här [bokhållaren] Otto Wilhelm Wall född 1721. — År 1765 den 28 nov. gifte sig Rådmannen och Kämners præces i Fahlun Germund Blankenhagen med Bergsmannen Jonas Ericssons änka på St. Lumsviken Anna Lisa Berg, han var född i Fahlun 1723 och son till Rådmannen Carl B. och Christina Folkärn på Hyttnäs, samt dog på Lumsviken den 12 Dec. 1769. — 1776 flyttade Traktören Gabriel Grönquist till Lumsviken från Stockholm med Sonen Carl Gabriel f. 1762» — han och hans maka Madame Christina Norin skänkte en altartavla till Sundborns kyrka, och

[1]) I en handling i Dala Fornsal.

[2]) Här med tillägg dels ur Örnbergs Svenska Ättartal 12, dels av dr Nils Sahlström.

K. E. F. 1925

BILD 16. LUMSVIKEN. STÄNGSLA I BAKGR.

efter hans död 1802 och hennes 1811 ärvdes gården av dottern Ingrid Cathrina och hennes man Eric Gustaf Fahlström, vars bror Daniel egde den från 1815 till 1849; bland gårdshandlingarna finns (jämte en karta från 1712—13 och en från 1762 över egorna) en arvskifteshandling från 1849 efter fru Anna Maria Fahlström, där byggnaderna räknas upp (till största delen de nuvarande): boningshus med förstuga, 5 rum på nedra botten samt vind och 1 kammare på övra, 1 brygghus med 2 rum, 2 bodar på gården med avträde, 1 större tvibottnat stolpherbre, 1 mindre d:o, 1 stall med skulle och 2 lider, 1 fähus, 1 trösklada med 2 golv och tröskmaskin, 1 smedja med pust och bälg och 1 badstu.

Ännu en tid gick gården i arv: Daniel Fahlströms dotter Johanna Fredrica och hennes man Carl Magnus Timotheisson (kanske sonson till bälgmakaren och muraren Timotheus Urväder i Falun, f. i Sala 1704, † 1781) besutto den till 1885, deras son Carl Fredric till 1890, då den inropades på auktion av Anderses Erik Andersson från Svärdsjö, för att slutligen 1914 köpas av hans son Gustaf Eriksson och hans hustru (från Rupstjärn). —

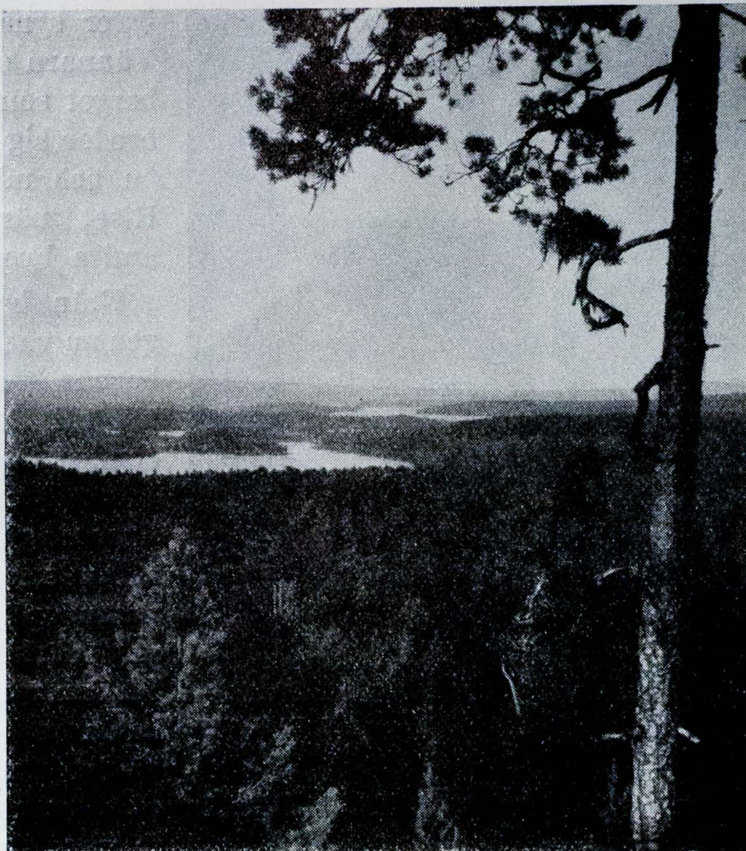
Bortom den idylliska Lumsviken, famnad av uddar och kransad av sakta sluttande åkrar och mörkare skogsväggar växelvis, skymtar en gård högt på den lummiga strandbranten över Vitsand (Hwijtsandh 1668), som stranden här kallas (liksom vid Logärden). Det är Stängsla (Stängseln), med storvacker utsikt mellan höga smäckra björkar, tallar och granar över sjön med uddar och holmar och vikar i bergens ram. Toftans ängsåg syns i nordöst, en och annan gård tittar fram ur grönskan, eljest ingen bygd. — Stängseln är en helt nybyggd gård, men en gammal har legat där förut, »afgärda från bohlbyn Carlborgen», uppförd av Niels Jöransson före 1668, då en skogstvist avdömdes mellan honom å

K. E. F. 1925

BILD 17. TOFTAN FRÅN STÄNGSLA.

ena sidan och å den andra »Hustru Mahlin Lars Hanssons i Hägare [Hogarvet] och Anders Michelsson på Carlborgen» (den senare och Lars Hansson voro kusiner till Niels' far, ifall denne såsom synes troligt var Jöran Eriksson Tull på Karlborn, alla av Simla-släkten [1]). — 1680 bodde i »Stängslen» Malin Göransdotter (antagligen Nils' syster) och Barbro Nilsdotter (tydligen hans dotter), senare Barbros man (?) Lars Andersson, som dock snart dog.

K. E. F. 1925

BILD 18. SJÖARNA OCH SVÄRDSJÖBYGDEN FRÅN GUMS KLITT.

*

Lumsviken är Toftans sydöstra bukt. Tvärs emot, längst nordväst om sjön, stiger Ramsnäsberget på Svärdsjö rå (sör om Backanäs). Gränsen kommer från sjön till Korsudden, norr om en annan mindre udde Skalmänäs, och går i en djup och mörk och vild dalskåra eller gata mellan tvära hällstup vid Gums klitt. I skåran växa höga knotiga trolltallar — man står tätt ovanför deras toppar på rundade lavtäckta granithällar och ser ner över sjöar och bygder, härliga tavlor åt tre håll: i norr och nordöst Toftbyviken och Toftbyn, Fiskviken, Gruvsjön, Borängssjön, Gårdvik, Boränge, Borgärde — där lyser Svärdsjö kyrka som en vit glimt, och längst bort blåna Linghedsoch Enviksberg i solrök. I

K. E. F. 1925

BILD 19. TOFTAN OCH SUNDÄNGE FRÅN GUMS KLITT. FLYBERGET OCH RÅBERGET I BAKGR.

[1]) Se Bilaga 5 — dombrevet har stort intresse såväl på grund av den levande bild, det ger av händelsen och förhandlingarna, som genom de bidrag till stamtavlorna och utredningen av egoförhållandena i Årbergsskogarna, det lämnar.

K. E. F. 1925

BILD 20. BROKVIST VID NÄSÄNGE, RAMSNÄS.

öster syns Sundänge mellan Toftan och Vännarn och även här Flyberget och Råberget som bakgrund, i sydöst och söder breder sig Toftans södra fjärd med Björön och uddar och vikar och därbortom Riset närmast och Karlsbyheden och andra byar längre bort.

Från berget går en fridfull skogsväg genom vacker ung tallpark — Sundbornsbornas gamla kyrkväg till Svärdsjö — ner till Ramsnäs (1571 bebott av skattebonden Mats Person och »nybyggiaren» Lasse Turson). Först till Näsänge, nordligaste gården (nu Viktor Engströms, nämndeman och v. ordf. i kommunalnämnden), en storgård i härlig vitstammig björkhage; tre stugor på var sin sida om den rymliga gårdsplanen med en hästkastanje i mitten och frukträdgård och väldig stenmur neremot sjön (på andra sidan om den syns en gård i Sundänge). Ena stugan har en liten prydlig brokvist med hela sidoskrank och smäckra vita bågkantade plankstolpar — men hemskt fult tak av korrugerad plåt liksom stugan själv, tyvärr här i nejden ej ovanligt. Utanför gården växer en skyhög storståtlig hängbjörk och skuggar en liten vitrappad rökkur mellan en bod och ett herbre, båda höga av timmer.

Från Brantens vid foten av en kraftig ås med stort grustag ser man också sjön med Riset på andra sidan, »Stigmakarns» vid strand och gruvvarpen där-

K. E. F. 1925

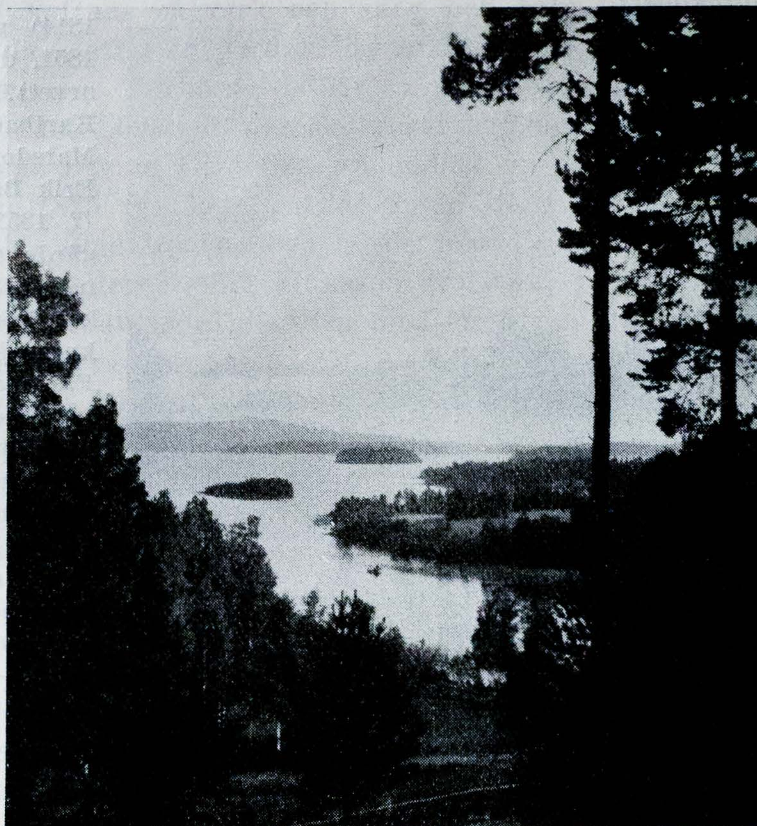
BILD 21. RAPPS I RAMSNÄS.

K. E. F. 1925

BILD 22. PELAR-EN VID RAPPS I RAMSNÄS.

bredvid. Rapps helröda tvåvåningsstuga har den numera sedvanliga och typiska tillbyggda förstukuren, men här pryds den av ett par fina dörrar, vars nedersta fyllningar äro bukiga och rutiga i rött och vitt. Nära gården står en sällsynt välväxt och vacker pelarformig en, 4—5 m. hög med grov stam helt dold av barrverket. — Ofantligt vackert ligger Rönnings mellan åsens barrskog på ena och lummig lövskog på andra sidan, högt på den odlade backen med spridda lövträd ovanom Täktsviken (uppkallad efter en gammal soldat Täkt). Där har man åter en betagande syn under ögonen: viken, det grönskande breda näset med dungar och åkrar och två gårdar, Ramsnäsholmen, Storholmarna — klockstapelns spira sticker upp över den ena —, och bortom sjön Årberget närmast och blåberg i Vika och St. Skedvi i fjärran. — Erikssons och Vestgrens heta gårdarna ute på näset, också med fin utsikt över sjön med Riset och Råbergsklackarna på andra sidan. Erikssons har en lång låg stuga, en gammal bod och en gammal lada med vedtak. —

K. E. F. 1925

BILD 23. FRÅN RÖNNINGS I RAMSNÄS. TÄKTSVIKEN, NÄSET, RAMSNÄSHOLMEN, STORHOLMARNA, ÅRBERGET I BAKGR.

Hans Siuhlson i Ramsnäs var nämndeman 1675, och i byn träffas i äldre handlingar åtskilliga medlemmar av de gamla kända Sundbornssläkterna. Här bodde på 1700-talet länsman Anders Danberg († 55 år gammal 1736), vars dotter Brita († 1783 i lungsot) blev gift med klockaren Johan Olsson Dahlberg och vars son Johan Andersson Danberg († 1773) till hustru fick Barbro Johansdotter Bonde från Sundbornsbyn — deras son Johan Danberg (†

K. E. F. 1925

BILD 24. FÄBOGÅRD VID LÅNGHAGAN.

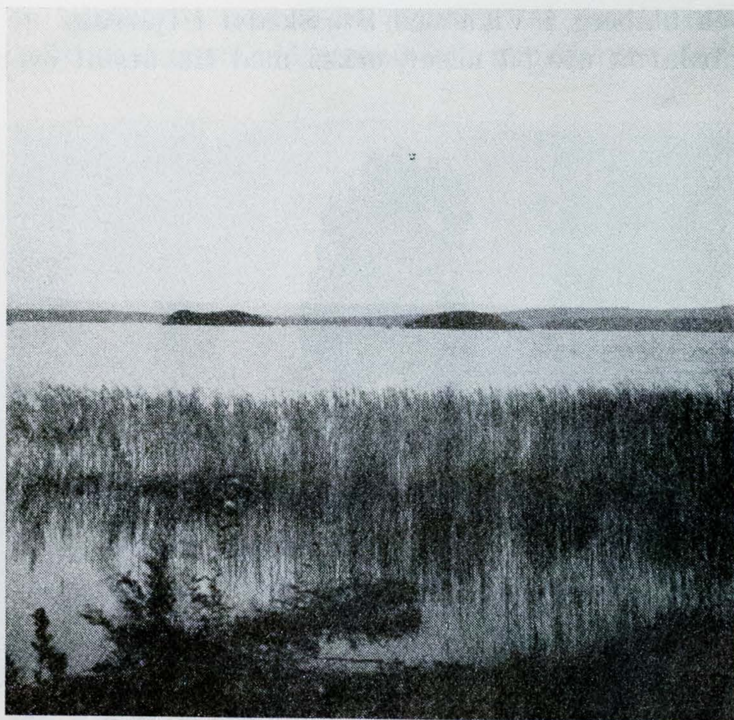

K. E. F. 1925
BILD 25. TVÅ GÅRDAR I LÖVÄNGE.

1814) gifte sig med Elisabet Bonde († 1851, dotter av Daniel Bonde på Spadarvet). Hennes kusin Daniel Bonde på Kartbacken († 1856) tog till maka Lisa Matsdotter från Ramsnäs († 1850), och Erik Backlund från Svärdsjö, bosatt här (f. 1851), tog Augusta Bonde från Finngärde (f. 1861). Hit flyttade ock såsom måg till hem.-eg. och smältaren Eric Backenström inspektoren, nämndemannen och kyrkovärden Daniel Carlborg († 1852 i Falun av slag) — hans hustru Anna (f. 1817) levde ännu 1895 och kanske senare i Sundbornsbyn; där dog 1921 deras dotter Lovisa, medan av sönerna två skördades unga 1858 i Ramsnäs — Carl 14-årig i bröstsjukdom, fouriren Ernst 20-årig i nervfeber; den tredje sonen Axel studerade men blev sedan garvare — och ihjälsparkad av en ko 1910 vid 70 års ålder. —

En kort bit väst om Ramsnäs ligga ett par gamla fäboställen, det sydligaste nu fast gård, det nordligare Långhagan använt av Rostbergsfolk men förr av Abborrns i Backanäs i Svärdsjö, fastän beläget i Sundborn — det kallas stundom ännu Abbôrr fäbon. En stilla undangömd vrå i skogen — två stugor, den ena helt liten, bara en kammare, den andra trivsamt gammalgrå med välvd plåthuv över skorsten, liksom inkrupen intill en hög vacker hängbjörk. I en sänka står en stor uthuslänga, stall och höbod hopbyggda med ett öppet lider emellan och foderskulle över, dit en skullbro är lagd från gårdens gräsplan; skullen skjuter ut över höboden och har där plankvägg med två öppna gluggar.

Från Ramsnäs går vägen söderut nära sjön och når snart Lövänge, vars gårdar och småskola också ligga finfint med utsikt över sjön, den sydligaste (förr Stenbergs) på en udde vid en vassvik innanför Lövängesön, dit en bro leder från land. Längre ut simma Storhol-

K. E. F. 1925
BILD 26. TOFTAN FRÅN LÖVÄNGES SKOLHUS.

marna, på andra sidan syns Toftans sågverk och skog och berg. Ursprungligen betecknade Lövänge endast ett par gårdar, de andra hette Långhagen, Lissveden, Bodarne, Turbodarne — Turbo (Svedbergs) neråt sjön är äldst i byn —, men alltsammans kallades Lövänge, när skolhuset byggdes på 80-talet. Det hela har hört till Ramsnäs liksom Ottersbo, nu endast en ega utan hus, men på Sohlmans karta från 1825 två hela gårdar invid dåvarande sockengränsen. En annan gård kallas Sme Boarne och hörde förr till Sme Daniels i Sundbornsbyn — Sme Daniel eller Daniel Hansson Norman, född i kyrkbyn 1739, bodde där i gården Varpet, men gifte sig med en flicka från Ramsnäs och fick arvejord här med henne.

Från Lövänge fortsätter vägen till Sundbornsbyn med krok vid krok och duktiga backar — där ligger Trolltjörka, en vild och våldsam ur av block.

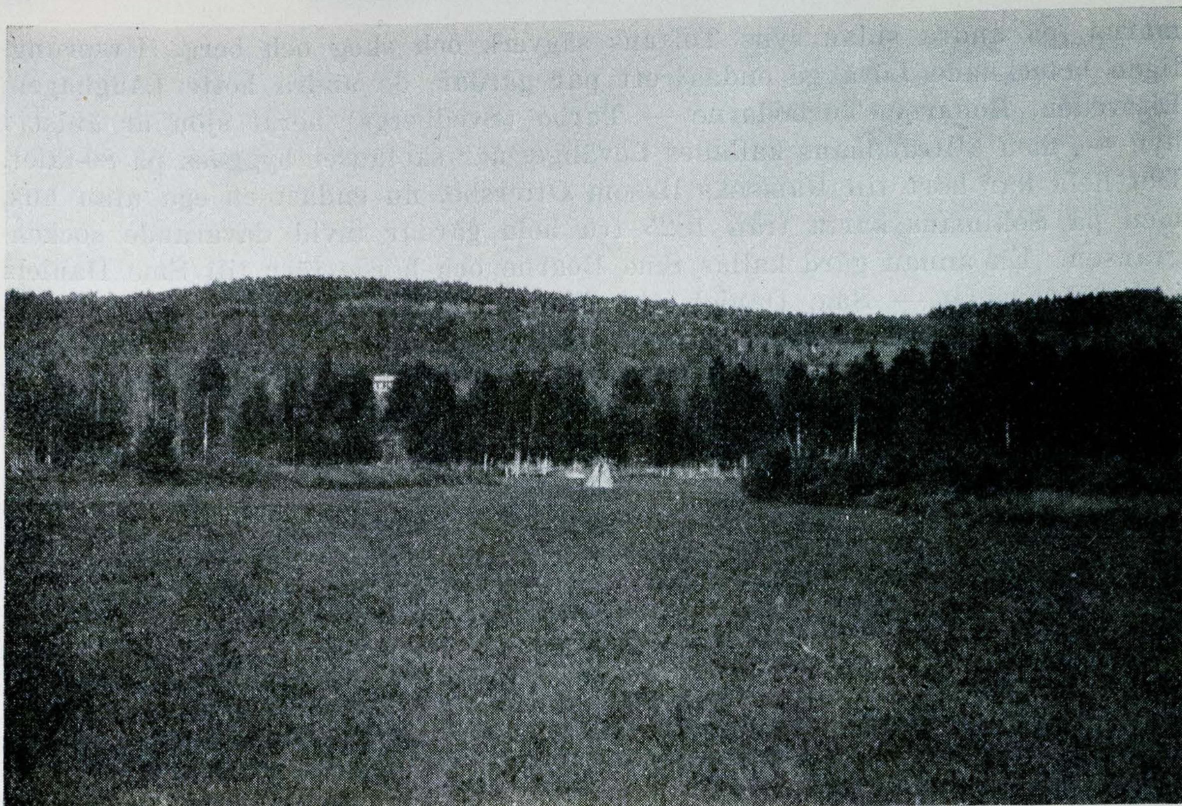

BILD 27. ÖVRA ROSTBERG FRÅN HULTÅSA. K. E. F. 1925

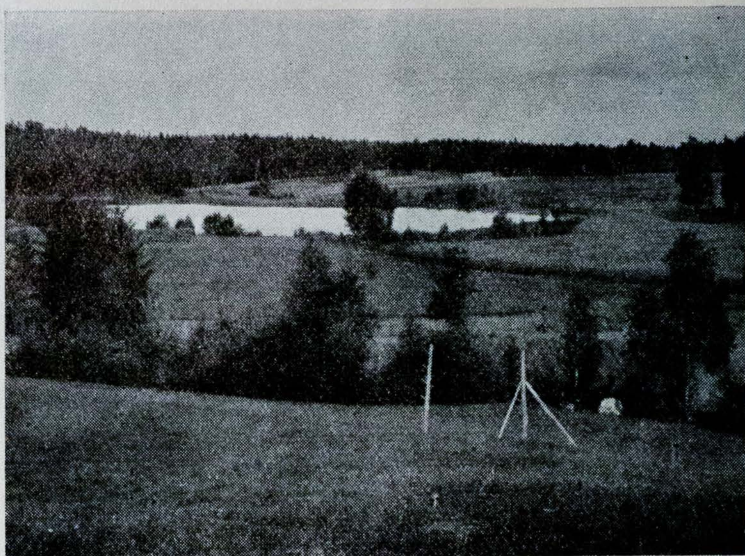
FRÅN ROSTBERG GENOM GALLSJÖ-DALEN TILL HOBBORN

Vid Lövänge rinna två bäckar ut i Toftan, den ena från den närbelägna långsmala Laktjärn (»Lack tärnan» på en karta från förra hälften av 1600-talet[1]), den andra från Syltbo tjärn vid Nedra Rostberg, vid stora landsvägen från Falun väst om sjöarna till Enviken och Svärdsjö.

Nedra Rostberg hette förr Syltbo liksom tjärn, så på C. P. Hällströms Charta öfver Kopparbergs, Säters etc. Fögderier 1800, där »Råstberg» (nyssnämnda 1600-talskartas »Rössberg») alltså avser Övra Rostberg. Kanske är byarnas namn ett minne av gammal myr- eller sjömalmssmältning. En järn-

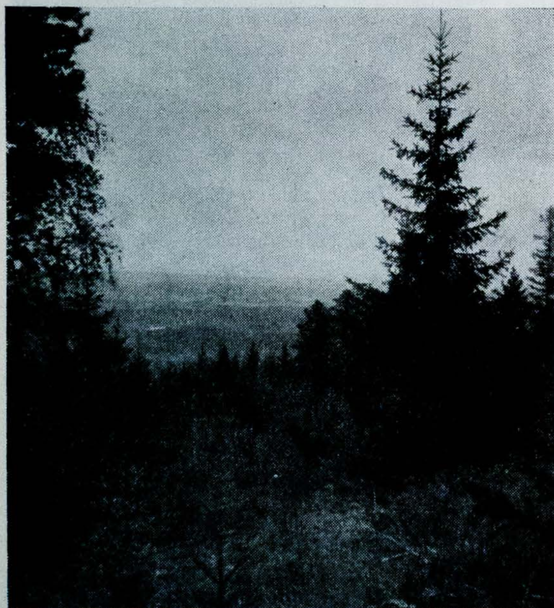
[1]) Nova Delineatio Et Exacta Cuprimontana (ny och noggrann avteckning av Kopparbergslagen) — där är Kopparbergs, men varken Christine eller Sundborns kyrka utritad. Kartan finns på Kolarbo, dit den kommit från Karlborn.

malmsfyndighet har bearbetats i vår tid — Rostbergsgruvan gav 1892 1.230 ton malm, egd av organisten Anders Andersson i Silvberg liksom 1900, men då omtalas ingen brytning [1]).

K. E. F. 1925
BILD 28. SYLTBO TJÄRN I NEDRA ROSTBERG.

Rostbergsbyarna äro de nordvästligaste i Sundborn, tätt intill och delvis mitt på Kopparbergs rå. Här tycks gränsen av gammalt ha haft ungefär samma sträckning som nu; i en handling från 1596 [2]) nämnas bland råmärkena »skuggars skorsten», »rossebärgs windogha» och den förut omtalade »storeskogs källa», där Sundborn, Svärdsjö och Kopparberg mötas. Även Sam. Resenberg nämner 1734 »Skuggarfs skorsten» och »Rostbergs windöga». På kartan från 1825 stå två gårdar vid tjärn, en mitt på rå och en på vardera sidan därom. Numera hör en gård i Nedra och en i Övra Rostberg till Kopparberg; Gunsåre (Gunsarvet) mellan Nedra Rostberg och Hultåsa ligger liksom sistnämnda gård i Kopparbergs socken — hos Källströms, en liten gård mellan Hultåsa och Övra Rostberg, »bakar dom i Sundborn och gräddar i Kopparberg», och i den andra av Övra Rostbergs två gårdar »matar dom tröskmaskin i Kopparberg å räffs unna i Sônnbôrn». Där synas gamla husgrunder mitt på sockengränsen, enligt sägnen minnen av fäbodar som hört till Tuna. Hjälpskattelängden 1571 upptar en bonde i »Rosseberg» och två i »Skuggarfft» i Kopparbergs socken, men ingen i Sundborns (då Svärdsjö). I ett »mantaals register 1623—24» i kyrkoarkivet [3]) finns ej häller »Skuggarfs fjerding» nämnd.

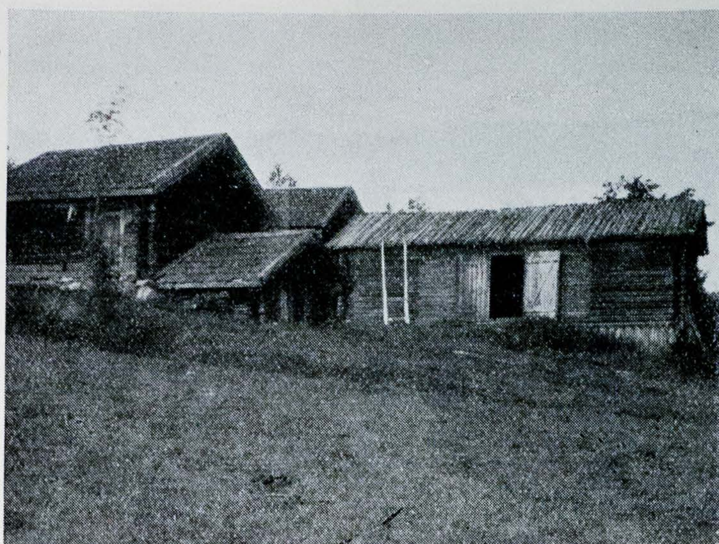

K. E. F. 1925
BILD 29. FRÅN ROSTBERGS N BRANT MOT SVÄRDSJÖ.

[1]) Ovanst. enl. Länskalendrarna.

[2]) I »De besegrade Bolstada-Skälen», se boken om Enviken och Svartnäs sid. 63.

[3]) Avskr. av Albr. Steffenburg 1841: »Sundborgen 35 Grannar, Ramsnäs 2, Lumsvik 1, Korteckten 3, Storsveden 1, Karsbyyen 13, fingälett 15, Baggälet 1, Skegheden 5, önsgälett 6, Bransarfvet 1, folkarbacka 4, Bligsbo 4, Superbacka 4, Björsarfvet 2, Löpholen 4, Danholen 1, Ånare 1, Backa 1, Krokforsen 1, Karleborgen 10, Wreten 1 (var belägen på ägorne mellan Carlborn och Kolarbo, märken efter grundmurar synes qvar ännu), Kolarbo 2, Hobborgen 18, s:a 136.» [Tillagt med blyerts: »*Obs.!* Kolbergsbo och Skuggarfs fjerding finnas ej.»]

K. E. F. 1925

BILD 30. RÖNNBERGS GAMLA UTHUS, NEDRA ROSTBERG.

Högt och vidsynt ligga Övra Rostbergs gårdar. Lindbergs (han uppläнning, hon född här) är trevlig och välhållen, med en stor lönn, nysatta fruktträd, både aplar och körsbär, vanliga vid nästan alla gårdar här liksom blomster och bikupor — samt ett herbre byggt mitt över en »gruva», ett litet kalkbrott, sist brutet på 1860-talet, då fanns en kalkugn här och i den nu igenstenade »gruvan» togs kalken till läroverket i Falun, byggt 1863—66. »Vid Råstberg finnes ett ej obetydligt lager sedimentär kalk, genomdraget af många tunna gångar af fältspat och qvarts; kalken brytes på ett par ställen och brännes på stället i ugnar», skriver Adalrik Steffenburg 1866. — Man ser ner över brant sluttande täkter, över Nedra Rostberg och Hultåsa med var sin tjärn djupt i dalen — nära i söder reser sig Hornberget tungt och mörkt, längre bort glimmar Vällan högt i blåa åsar och stiger rök troligen från Domnarvet, åt öster syns en bit av Toftan, Karlsbyheden bortom den och ett stort fall i berget därovan. — Från Rostbergets norra brant ovanom gårdarna har man haft ännu vidare fjärrsyner, nu mäst förväxta: skogsmattan i djupet med stora torvmossar, en god del av Svärdsjö, främst »Gränna» och kärnbygden kring Boviken och Borängssjön, samt åt nordväst ett par ljusa flikar av sjön Rog hitom blåberg i Bjurs. —

Genom Nedra Rostberg går vägen snörrät med en backe ner i dalen och en upp igen. Ett tiotal gårdar i Sundborn, några nerikring Syltbo tjärn, andra högre på backarna — Flybergets och Råbergets ståtliga ås syns även här bortöver skogen. Gårdarna heta Forsbergs, Sundbergs, Sundströms o. s. v. — gubben Anders Johan Sundström var den siste smältaren i en Faluhytta (Herrhyttan i Östanfors »snett emot patron Steffenburgs hytta»), död 1925 vid 86 års ålder. — Rönnbergs uthus äro gråa och mycket ålderdomliga, en tröskladа med lavbeväxt

K. E. F. 1925

BILD 31. KÄLLARBODENS DÖRR MED SVARVAT HANDTAG HOS RÖNNBERGS, NEDRA ROSTBERG.

takved, en källarbod med svale vid gaveln och dörr med hemsmidda fasonerade gångjärnsbeslag och prydligt svarvat trähandtag, likt en kägla, här en sällan sedd företeelse. — Anders Andersson, en vänlig gubbe med vita polisonger (född 1845), har en också delvis gammaldags gård[1]): mangård med två stugor mitt emot varann, båda med förstukur, kök och en kammare, en kallas gammalstugan, nystugan står på samma grund som en äldre manbyggnad — hit hör en jordkällare och en lövsal med bord och stolar; stor fyrsidig fägård — närmast mangården foderlada (förr tröskloge) och ett litet herbre med röstet långt framskjutet över gaveldörren och ett par breda golvtiljor utskjutande som bro under dörrn, stall med lider i vinkel däremot, ladugård med skulle, av en svale skild från tröskiada med redskapslider på tredje sidan och svinhus en bit utanför samt på den fjärde vedbod, matbod och hölider hopbyggda; de flästa hus av timmer, lidren av ramverk med bräder.

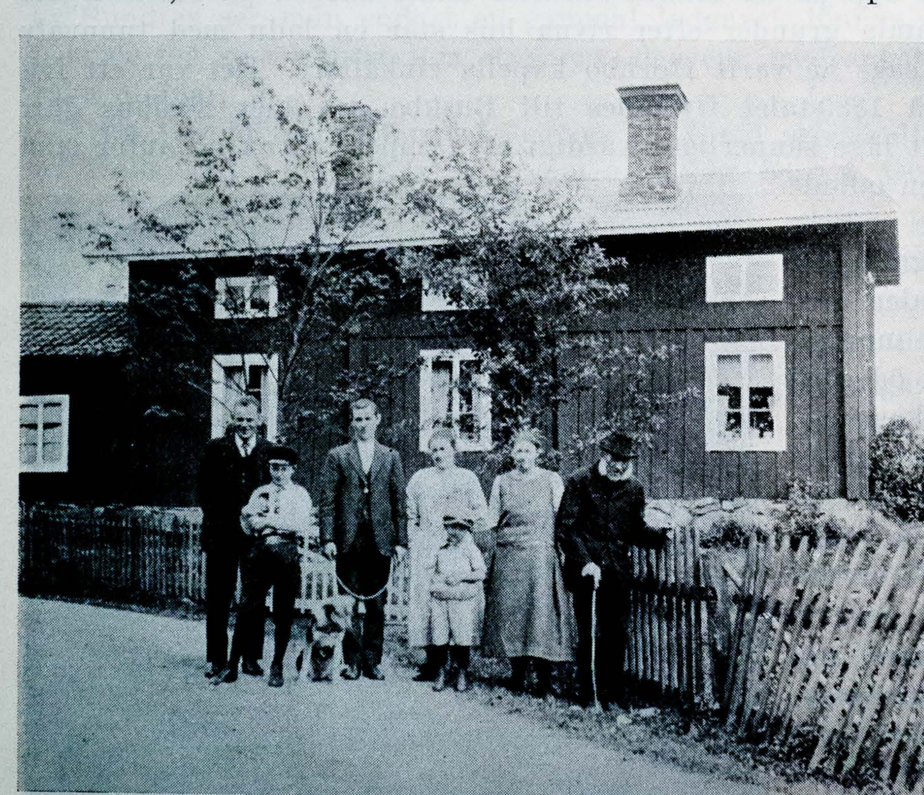

K. E. F. 1925

BILD 32. ANDERS ANDERSSONS HERBRE OCH LADA. NEDRA ROSTBERG.

*

Från Rostberg går en skogsväg söderut på sluttningen av det högvälvda Hornberget — högre upp går sockengränsen rakt sydlig över berget, och mitt på

Bror Boberg foto.

BILD 33. SUNDSTRÖMS I SKUGGARVET. LÄNGST T. H. GUBBEN JONAS BACKLUND, F. 1841.

[1]) Bergsl. exp. 1919.

K. E. F. 1925
BILD 34. TUNNVALV UNDER LADA PÅ HORNBERGET OVAN SKUGGARVET.

rå ligger Hornbergs gruva, ett hål där järnmalm bröts senast omkring 1905. Hülphers omtalar en gammal fyndighet av kopparmalm »wid Skuggarfs-berget», som då var nyligen upptagen och gav hopp om arbetets lönande.

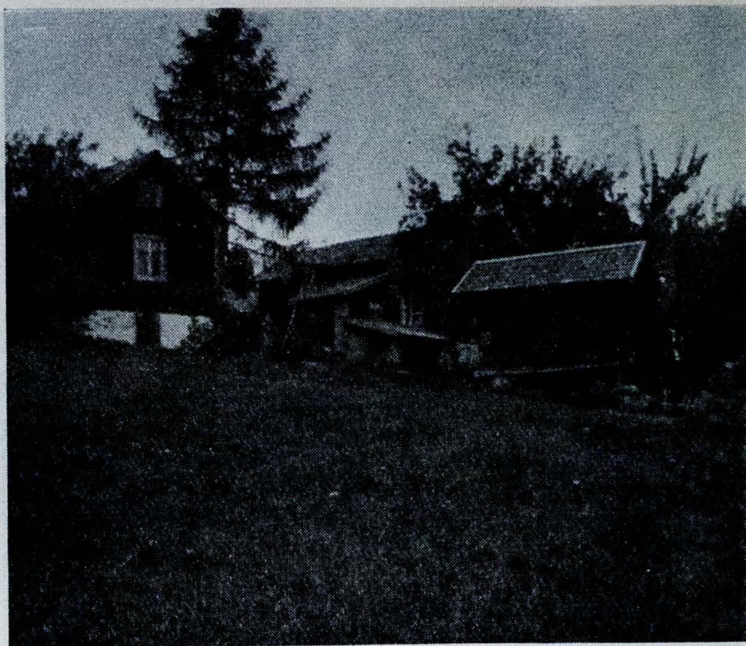
På 1600-talskartan Nova Delineatio står ej Hornberget, men i stället »Loosten» norr om »Skuggaret». Skuggarvets gårdar, ett dussin i Sundborn och ett par i Kopparberg, ligga uppklättrade över varann i berget. Från Sundströms längst i norr, närmast uppåt Rostberg, ser man blåbergsåsar långt bort över skogen i norr och öster och en glimt av Toftan — förr syntes även en del av Svärdsjöbygden med kyrkan, nu bortskymd av skog. Där stå på gräskullen mitt emot varann en större brädklädd stuga och en trevlig sommarstuga med humle kring gavelfönstret och brokvisten (med hela sidoskrank och raka fyrkantstolpar) — samt hundkoja för lapphunden vid gaveln.

Övriga gårdar i Skuggâre ligga i västra ändan av den stormäktiga breda Gallsjödalen. Högst upp på de branta åkrarna under skogen på Hornbergets topp bland flera gamla grunder efter rivna hus står en ladu med tunnvalv under en vägg, det sägs ha varit Hornbo kapells vinkällare. Det var ett frikyrkokapell, som på 1880-talet flyttades till Buskbo och blev skolhus där, och som här hade ett läge sannerligen värdigt ett tämpel. Strax nedanför står en ensam tall på den odlade sluttningen och ser ut över skogstopparna längre ner, över den djupa dalen och Stadsbergets mörka mur på andra sidan med en ödegård i en ljus glänta i skogen — ingen bygd, en hög helgdagsro, men bakom Stassberge anar man staden vid Falan med gruvan och vardagens arbetsliv.

De översta gårdarna äro Hedlunds (förr Risbergs) och Berglöfs. Vid den förra lyfter ett stort lärkträd sin krona högt över stugtaken — pärttak på ena stugan, med murad källare under

K. E. F. 1925
BILD 35. TALL PÅ HORNBERGET OCH GALLSJÖDALEN. STADSBERGET I BAKGR.

utan svale, tegel på den andra, med trappgavel och timrad källarsvale bredvid förstukurn. Nedanför står bland stora aplar ett litet präktigt stolpherbre med tegeltak, och nedom gården stupar en oländig backe full av hällar och stora rösen och stenmurar, ett block står på ända mitt i moraset som en bautasten. Här ligga överallt väldiga stenhopar plockade ur åkrarna och stupa starka backar överallt. Man tycker sig vara i Bjursås — Sundborn har också kallats »Bjurs farstu» (liksom Östanfors i Falun).

K. E. F. 1925

BILD 36. HEDLUNDS I SKUGGARVET.

Nedanför en hög björk och en vacker lönn ligger Berglöfs trevliga helröda stuga med uthusen längre ner på backbranten. Därifrån syns bortom en mindre dal en krokig landsvägsbacke och vid den Beck Jans och Skogens gårdar och flaggstången vid Skuggarvets skola, allt vid foten av Gallsjöberget — av Sundins ser man endast en gammal ladgavel, lönnar och björkar skymma bort de två små hemtrevliga stugorna, den ena med enkel brokvist med smala raka stolpar.

Från Berglöfs har man ock bortom en välvd skogskulle utsikt över en del av Gallsjödalen med Karlborn som en glimt bort i östra ändan. Men den dalen ter sig ståtligast en bit längre ner, från Skuggårs backan eller Bobergs backan eller någon av de två Bobergsgårdarna. Där breder den sig i hela sin vidd och längd med den jämna bottnen mönstrad av åkerrutor, skogskilar, dungar och enstaka träd, strödda lador och hässjor sommartid, inramad av de fasta skogmörka bergmurarna, Gallsjöberget i norr och Stassberget i söder, med enstaka gårdar i skogsbrynet vid foten — Gallsjögårdar i Sundborn på båda sidor, Eliebo och ödegården

K. E. F. 1925

BILD 37. FRÅN SKUGGARVET. BERGLÖFS STUGA NÄRMAST.

K. E. F. 1925
BILD 38. GALLSJÖDALEN FRÅN BOBERGS I SKUGGARVET.

i Kopparberg på sörsidan. Och mitt i östra mynningen Årberget närmast och långsträckta blånande åsar i fjärran. Den är en särpräglad, tämligen enastående och storformad landskapsbild, denna långa raka, ljusa dalgång i väster och öster mellan kraftigt byggda tunga höjder.

Få gårdar ha också ett så strålande höglandsläge som bröderna Bobergs. Den enas gamla stuga med baksidan i vägkanten, avvalmat tak på ena gaveln och en liten samlingssal för byfolket på den andra, är osedvanligt lång, 5 fönster i bredd; från den blomsterprydda gårdsplanen med en rad lönnar på en stenterrass i randen av den branta dalsidan har man hela dalen under ögonen. Andra gården strax ovanför, prydlig och välskött, har en hel lund av furstliga lönnar och en klar kallkälla i trädgårdsbacken, nyare manbyggnad men äldre spåntäckta uthus på sluttningen, främst ett herbre under en yvig björk, och på andra sidan landsvägen en liten snickarstuga med stôlpspis (hörnspis med järnstöd). — Hit hör 12 tunnland åker och hundra tunnland skog — här är väl torrt men annars bra, säger gammelfar Ernst Boberg (född 1859 i nedra gården), en ståtlig åldring med förnäm profil och yvig rättarkrans, språksam och munter, kunnig jordbrukare som läst lantmannaböcker och klara-

K. E. F. 1925
BILD 39. HEM.-EG. ERNST BOBERG, SKUGGARVET.

de sig utmärkt under kristiden.

K. E. F. 1925

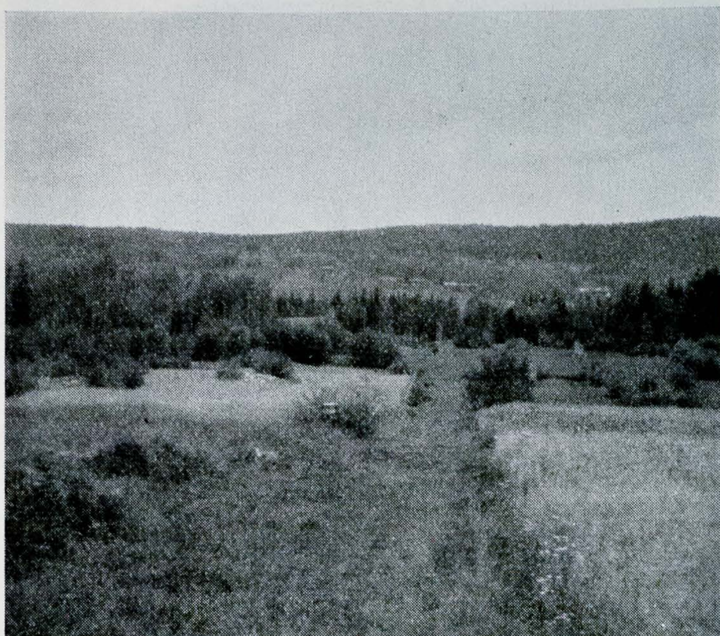
BILD 40. SKUGGARVET OCH HORNBERGET FRÅN FREDLUNDS I GALLSJÖN.

En släkt från Skuggarvet och Gallsjön har en prydligt textad stamtavla utarbetad kort efter 1767, i Västmanlands-Dala Nations arkiv i Uppsala. »Olof Andersson i Gallsjön, kallad allmänt Oluf Skinnare, härstammade på fäderne ifrå Trundhem och på möderne ifrå Jämtland, kom ungefär åhr 1630 till Stora Kopparbärget, gift med Anna OlofsDotter, Bärgs:n Olof Erssons i Gallsjön Dotter. Död wid pass 1660.» En son Laurent Olofsson blev »Medicin. Licent. dog åhr 1709 i Köpenhamn, ogift», en annan son Anders Olofsson (f. 1640, † 1708) blev 1669 gift med Chersten MathsDotter i Skuggarfwet (f. 1642, † 1708 — »hon härstammade i III:dje leden ifrå Päder skrifware»). De bodde på Skuggarvet, likaså deras son Eric Andersson (f. 1682, † 1765, g. m. Christina Larsdotter från övre Heden) och troligen hans barn Lars Ersson (f. 1715, g. m. Margareta ifrå Schedvi, barnlös) och Christina Ersdotter (f. 1720, g. m. Jan Ersson i Skuggarvet, f. 1719 — de hade två döttrar, Christina f. 1744, g. 1765 m. Göran Jacobsson Björk [son Eric f. 1767] och Anna f. 1752). Men Anders Olofssons övriga ättlingar liksom hans bror Jans bodde i Kopparbergs socken och Falun — på Gunsarvet, övra Heden, östanfors o. s. v. En av dem, Anders' son Maths på övra Heden, blev stamfar för släkten Hedenblad — hans 3 söner kallade sig så, han var farfars farfar till director musices i Uppsala Ivar Eggert Hedenblad. Denna släkt härstammar alltså ursprungligen från Gallsjön och Skuggarvet, sedan befryndad genom gifte med en mängd andra kända släkter, Troili, Eggertz, Fahlbeck, Törnebladh m. fl.[1]).

En Anders i Skuggarvet nämnes 1612, och hit flyttade en ättling av den vidlyftiga ätten Svinhufvud, Olof Olofsson (f. 1680, † 1744 svagsint, son till rådmannen Olof Jönsson Svinhufvud på Rottneby av Christopher Olofssons gren); hans barn antogo namnet Skuggenberg: sonen Johan (med sönerna Olof och Anders) samt dottern Elisabet, g. m. Hans Ölbom. — I Skuggarvet bodde expeditionsfogden Lars Rosengren och länsmannen August Westman, den ene först och den andre sedan gift med Anna Maria Schagerström, och här föddes halvbröderna Lars Rosengren 1836 och Nils Robert Westman 1842, båda kommissionslantmätare (den förre sedan bosatt på Högbacka i Orsa, den senare i Falun). — Från Skuggarvet kom slutligen Lars Fredrik Qvarnström i Finngärde (f. 1846), g. m. Johanna Bonde (f. 1857).

*

[1]) Deras stamtavlor komma att meddelas i boken om Kopparberg och Falun.

K. E. F. 1925

BILD 41. GALLSJÖDALEN OCH GÅRDAR N. OM DEN FRÅN SÖDRA SIDAN.

På den förenämnda 1600-talskartan är »Galgesiön» stor med 7 hus utritade vid västra och 4 vid östra stranden samt en lång rad hus hela vägen öst om ån därifrån och ett väst om ån, kring vilken varp vittna om en gammal för längesen försvunnen hytta. Om den skriver Albrect Steffenburg: »Något nedanom Gallsjön i Hobborns bäcken har äfven varit en Hytta, hvarom det berättas, att, då Sundborn blef egen Församling, och Tracten deromkring, då lydande under Kopparbergs Socken, lades till Sundborn, dess Egare, heldre än att vilja bli införlifvad med den nyskapta Församlingen, ödelade den nyligen uppbygde Hyttan och återflyttade till Fahlun.» Och Adalrik Steffenburg skriver (1866): vid Gallsjöbäckens utlopp ur sjön låg förr en kopparhytta, som dock blott en kortare tid blivit driven.

Ännu på Hällströms karta 1800 är sjön vida större än i senare tid, den har dikats ut och är på väg att växa igen, bara små gölar och glimtar här och där i mattan av gräs och starr och fräken. Gårdarna äro också färre än förr, 7 på norra sidan och 3 på södra, Fredlunds, Bondes och Karlssons — jämte Eliebo och ödegården strax utanför sockengränsen, som i Skuggarvet gör ett knä från sydlig till sydöstlig riktning och går över dalen och snett över Stadsberget, till de gamla rårösena vid Alder broo [1]), Hällarna [2]) och Hogars källa [3]) norr om Östborn.

Grannt ligga gårdarna sör om dalen och se ut över sluttningarnas blommande lindor och dalbottnens bördiga fält och lummiga dungar med några högresta stortallar. Hornbergets välvning med Skuggarvets gårdar och odlingar högt upp står i nordväst, Gallsjöberget i norr med likaledes högtbelägna gårdar i åkerbranter-

K. E. F. 1925

BILD 42. AUGUSTA BONDE I BLOMSTERGÅRDEN, GALLSJÖN.

[1]) 1596 — »Alderbro» hos Resenberg 1734.

[2]) Resenberg.

[3]) 1596 — »Hogare källa» hos Resenberg.

nas överkant vid skogsfoten. — Fredlunds längst i väster har en vanlig nyare stuga med förstukur och tegeltak, men ock en gammal spåntäckt timmerstuga med stes och kammare och fågelstugor uppe vid knutarna, riktiga små lekstugor med dörrar. Vid Bondes nära en även här sällsport vacker björkhage med snövita stammar hamnar man i en verklig lustgård — både frukträdgård, köksträdgård och en ovanligt stor och yppig blomsterträdgård: ett stort land med luktärter, liljor av flera slag, rosor, lövkojor, ringblommor, astrar, löjtnantshjärtan, röda och vita »bloddroppar» (Fucksia) m. fl. Äran härför tillkommer främst husmodern Smed Anna Danielsdotter (född i Bjurs 1863); hennes liv har varit fyllt av hårt arbete, skriver en tidningsmeddelare till hennes 65-årsdag [1]); på en liten förfallen egendom började hon i en stenbacke bryta och odla mark och plantera bärbuskar, frukträd, blommor och grönsaker för avsalu i Falun. Produkterna fick hon mestadels bära den knappt farbara vägen in till stan för att de ej skulle skakas sönder — en odlarbragd all heder värd. — Hennes make Erik Bondes far med samma namn flyttade hit (f. 1827, † 1895, g. m. Anna Margareta Carlström från Falun), hans far Johan var smältare i gruvstaden och son till nämndemannen Anders Ersson Bonde i Sundbornsbyn. — Tredje gården här på sörsidan, Karlssons, har två små stugor i vinkel och bod på tredje sidan, ena stugan skuggad av en lönn, med pärttak och vita hörnstolpar på förstukuren, den andra med tegeltak och litet skyve över dörren och bron. —

K. E. F. 1925

BILD 43. HERMANSSONS I GALLSJÖN.

Norr om dalen ligger August Hermanssons västligast, närmast Skuggarvet. Han har bott här sedan 1915, är son till storspelman-

K. E. F. 1925

BILD 44. GALLSJÖDALEN VID BODA. SMEDJA T. H.

[1]) I Falu-Kuriren 1928.

K. E. F. 1925

BILD 45. DALEN ÅT Ö. FRÅN VÄGEN MELLAN GALLSJÖN OCH BODA.

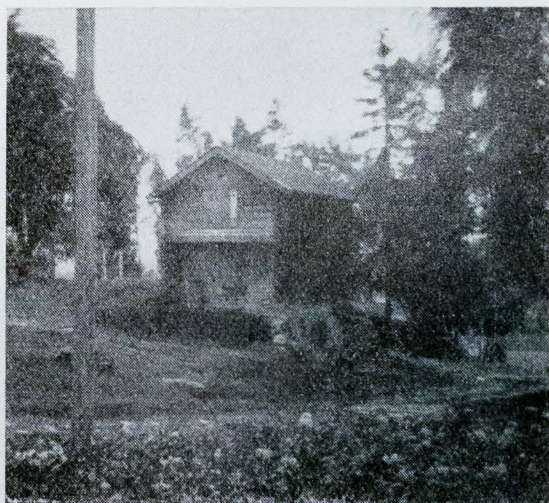
nen Kalle Herman i Falun och själv en god spelman, av vars låtar vi framdeles få höra ett urval. Också här stor apelgård och andra gamla träd, bland dem står den röda stugan med låga smårutiga vindsfönster på långsidorna mitt emot gamla uthus på gräsbacken, ett lutande herbre, en stor källare med timmerröste på kallmurad blockvägg, en mörkröd mindre stuga med på lut liggande dubbeldörr till källartrappa under ena gaveln. Nedanför gården står i ett mäktigt stenröse en stortall med grov stam och yvig välvd krona och ser ut över den stupande dalsidan, den breda dalbottnen och Eliebo vid skogsmurens fot på andra sidan.

Här i närheten är vägens högsta punkt, från vilken den med starka utförsbackar går åt öster förbi nordsidans övriga Gallsjögårdar — östligast Rogströms vid foten av en brant och stenig björkbacke, med en större stuga, herbre, föjs och sommarstuga med vitrappad källarsvale kring en hög asp mitt på gården — vidare förbi ett par små ödestugor från gamla gårdar och alltjämt raskt utför ner emot Boda vid foten av Bodaberget — där har man dalen under sig till höger med en rätt stor gammal smedja på sluttningen och rymliga lador på bottnen, och åt öster öppnar sig en vid syn: Hobborn och Karlborn hitom Årberget, Logärdsberget och Torrakberget och andra höjder i fjärran. — »Snijssingsbodha — — thetta nyss bygde hemman», för vilket Morten skatta-

K. E. F. 1925

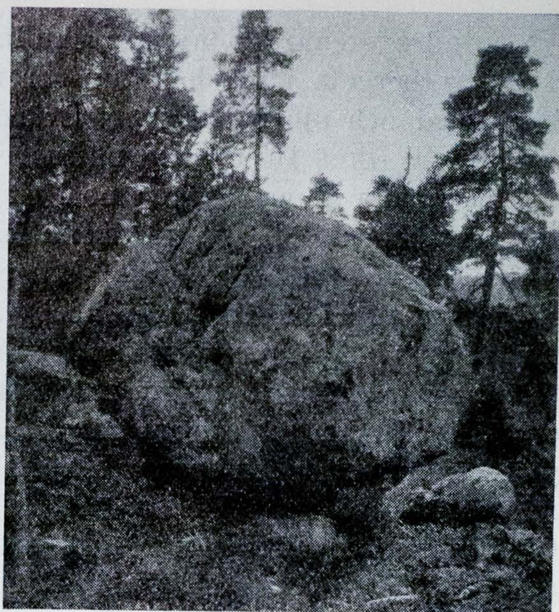
BILD 46. HERR ANDERS' STUGA OCH LÖNN, BODA.

K. E. F. 1925

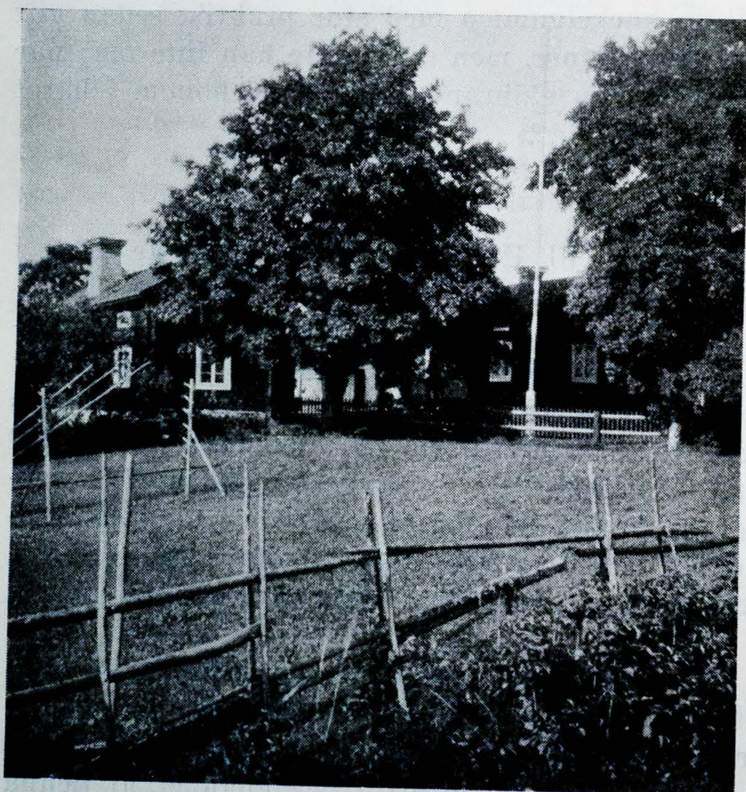
BILD 47. HERR ANDERS' HERBRE, BODA.

de i 1539 års jordebok, tros vara Boda i Sundborn [1]), men låg troligen i Svärdsjö [2]). I samma jordebok står Erland i Bodha under Håbborn [3]), och i 1540 års jordebok: »Erland i Fetepenningzbodha har här [i Håbboren] en tägt.» Kanske voro Per och Påvel Ärlandsson hans söner, skattebönder på var sin gård i Boda i Elfsborgs-längden 1571 för *Kopparbergs* socken. I 1635 års jordebok upptages ett täktekarlshemman [4]) och tre Cronohemman i Boda (på en av kartorna 1800 står Boa). Nu några smågårdar, bland dem Herr Anders' (Herr är gårdsnamn, inte titel!), fint belägen på sluttningen, med en hög björk med bänkar uppe i kronan och en stor lönn mellan stuga och herbre. Stugan har trevlig brokvist — gula sidoskrank, vita buktiga plankstolpar och vitt röste med bågsvängd underkant —, och herbret har svale på nedra botten på gaveln och källare under med dörr på ena långsidan, en mindre vanlig anordning. Mellan husknutarna syns dalens mynning i bygden.

K. E. F. 1925
BILD 48. JÄTTSTEN PÅ BJÖRNMYRBERGET.

Dit skyndar vägen ner, till vägskälet i Hobborn, där den träffar landsvägen väst om ån från Sundbornsbyn till Östborn och stora Faluvägen, och där en mindre skogsväg går åt sydväst högt över berget, det är gamla Faluvägen med den väldiga krokiga Björnmyrbacken. Vänder man sig om i den, har man under sig en aningsfull fjärrsyn inramad av skogsmurarna på vägens sidor. En syn som blir än friare och mer bevingad uppe på brantens krön en bit från vägen, vid Jättsten, ett stort block som ligger stöttat av

K. E. F. 1925
BILD 49. NORBERGS I BJÖRNMYRA.

[1]) Se *Karl Linge*, Svärdsjö socken sid 181.

[2]) Se min Svärdsjöbok sid. 159.

[3]) Enl. Kröningssvärds Samling sid. 55—56.

[4]) »Thessa efterskrefne Tägtekarlar utgöra intet med Bönderne utan försvara sig med theras Try dagsverken, som hvar Landbo årligen bör utgöra på sin egen kost till Grufvan.» Kröningssvärd a. a. sid. 56.

två mindre stenar — annars skulle det rulla ner över Hobborn! Där från Björnmyrbergets vilda hällstup ser man mellan ståtliga tallar och granar ut över bygd och sjöar i djupet: Svärdsjö kyrka som en vit prick långt bort i nordöst, Toftans ljusa band närmare med Bäckänge och sågen på andra sidan och på denna Romarbacken neri skogen, vidare Sundbornsbyn, Kårtäkt, Hobborn, Hobbornssjön och gårdarna kring den — Lövnäs, Lisselhaga, Karlborn — Vettberget därovan och Flyberget och Råberget i bakgrunden.

Björnmyra är en liten höglandsby som en oas mitt i skogen nära »Punde», såsom vägens högsta punkt kallas även här. Det berättas att två gruvarbetare från Sundborn på väg till Falun mötte en björn som satt och sov på en myra; den ena frågade den andra, om han tordes gå fram och ropa i örat på björn, det gjorde han, och björn sprang skrämd till skogs, och så fick myran och byn sitt namn. 4 gårdar, i Hellströms bodde förr soldaten och kyrkvaktaren Brus, Gökens har en liten stuga med enkel brokvist, en vacker lönn och en liten alm, Norbergs är störst och stortrevlig, med en allé av härliga lönnar in till mangården, flankerad av två stugor, den ena med kök och kammare, den andra med verkstad och kammare, samt därinnanför rymlig fägård med hus på tre sidor och portlider i ett hörn [1]). I fjärde gården bor f. d. stationsinspektoren i Sandviken H. R. Holmquist — han har byggt på en gammal stuga och röjt runtomkring, brutit massor av sten och byggt finfina stenmurar och en grotta och anlagt en prunkande blomstertäppa och frukt- och köksträdgård, och han har höns och kalkoner och gäss fast inget vatten. Gården är över 300 år gammal enligt bevarade handlingar, den äldsta från 1617, och här bodde på Steffenburgarnas tid en lappskomakare Mäster Kus eller Kos (= Erikols) och hans syster Kos Lisa, en riktig kuckelgumma med stor praktik, sedan gift till Ramsnäs. Deras far kallades Oser Hanse, men det tyckte han inte om; när en kallade honom så, sprang han efter en eldbrand och brände honom i håret å sa: »oser dä åv mäg eller oser dä åv däg?»

*

Ner utför backen till bygden igen. Till Hobborn, vars västligaste gård i början av Bodadalen heter Rommarbacken. »Wid Romare-backen träffas et nytt Kopparmalms försök», skriver Hülphers; och Adalrik Steffenburg: Rommarbacksgruvan är ett litet järnmalmsbrott i Boda by, åtskilliga gånger bearbetadt men med obetydlig vinst. Vid Rommarhagen, i dagligt tal Rommehagen, syns husgrunder, efter gamla fäbodar, tror man, kanske till Romme i St. Tuna? »Romare» tycks fordom ha varit en särskild by: hjälpskattelängden 1571 upptar här Hans kopparslagare (en av de 5 i Sundborn, som inte hade någon ko — han skattade för 3 skålp. koppar och 2 getter), skattebönderna Store Hans, Lille Hans kopparslagare och hustru Margretha samt husmannen Jogan Pålson.

Hobborn nämnes veterligt första gången i häradshövding Peder Jönsson Skrifvares dombrev 16 dec. 1495, »varigenom Egarne af Hoffborn och Sundborn få sig tilldömd sjön Utgrycken [på gränsen mellan Svärdsjö och Kopparberg uppåt Bjurs], och Tofta Byamän förbjudas att i begagnandet af denna

[1]) Bergsl. exp. 1919.

sjö dem hindra eller intrång göra» [1]). Byns namn skrivs där i ett och samma brev både hoboren, hoffboren och hoborgen. Den mellersta formen träffas också 1633 — fjärdingsman Marcus Knutzon [2]) på hofborn — och 1663 — nämndeman Erich Jörensson på Hoffborgen. Med den kan sammanställas ett antagande av Albrect Steffenburg i Dalarnes Fornminnesförenings tidskrift 1867: »Den första allmänna benämningen på denna trakt synes hafva varit Hofvasjöbygden, som Thorsångskarlarne kallade det af dem befolkade landet, hvilket låg ofvanom (hofvanom) sjön Runn. Det deraf kommande namnet Hosjö har sedan blifvit bibehållet för endast en del af denna trakt, Hosjö kapellslag.» Namnet torde dock knappast ha något med »hofvanom» att göra, snarare möjligen med hov (gudahov — därom närmare framdeles).

K. E. F. 1925

BILD 50. ROMMARBACKEN OCH TOFTAN FRÅN BJÖRNMYRBERGET.

Enligt 1539 års jordebok bodde då i Håbborn Peder Kettilsson, Johan Hansson, Erik Andersson och Joghan Byörsson, »Biskops Landbo». 1549 är Morthen på Håbboren kärande i ett mål, 1571 fanns i Hoboren 4 skattebönder, Anders Olson, Olof Matson, hustru Anna och hustru Barbro samt en Kungl. Maj:ts landbo Oloff Erson, förmögen karl med silver, koppar och kreatur värderade till 306 mark 2 öre (endast 5 socknemän hade mer). Gustaf Wasa hade sålunda till kronan indragit Wästeråsbiskopens förutvarande egendom, men 1622 skänkte Gustaf II Adolf åt »wåre Wndersåter wthi Sundborn ett wårt Cro-

[1]) Dipl. Dalek. n:o 156.

[2]) På grund av namnet Markus' sällsynthet kan man förmoda, att han var far till den Erich Markusson ifrån Sundboren, som 1642 »haffuer kommit i läghersmål medh Elisabet Jöransdotter ibidem, skyll medh sigh i secundo et tertio æqualis consangvinitatis:

Pedher

Britta — Jöran

Marcus — *Elisabet*

Erich

Han begärar ändelighen henne till ächta och får en skrift till Regeringen om sin saak, och till svar at Capitlet intet förmå dispensera in sec. et tert. consang.». D. v. s. Domkapitlet hade ej rätt att förena 2:dra och 3:dje rätt nedstigande led i äktenskap, men han fick regeringens tillåtelse på vissa villkor och dömdes bl. a. till 20 riksdalers böter. — Enl. *B. Rud. Hall*, Kulturella interiörer från Storhetstidens uppryckningarbete.

K. E. F. 1925

BILD 51. SUNDBORNSBYN, TOFTAN M. M. FRÅN BJÖRNMYRBERGET.

nones Hemman Åborn benembt til Prestebord». 1623—24 års »mantaals register» upptar 18 grannar i »Hobborgen», 1635 års jordebok 2 Cronohemman jämte Prestebordet, en karta 1640 [1]) ett kronohemman (prästgården) och 14 skattehemman, därav 11 i en större klunga vid namnet Håbborn och 3 i en mindre en bit åt nordöst (kanske Rommarbacken, fast den borde ligga mera i nordväst). Där står ock Håbbors siön (samt Tofftan med tre öar) — Sam. Resenberg skriver Åborssiön (1734).

Bland gångna tiders åbor i »Åborn» må nämnas Johan Carlsson, som med sin hustru Sara hade barnen Christina och Johan, gifta med två syskon av släkten Fahlberg från Löpholn — Johan med Anna Isacsdotter (han avhände sig livet 1764 med en lie i ett anfall av sinnesförvirring), Christina med Anders Isacsson (drunknade i Korsnäsströmmen — deras son Olof Andersson Sundvall träffa vi senare på Kartbacken). I Hobborn bodde ock gruvarbetaren Erik Jansson Hedman (från Svärdsjö), gift 1789 med Brita Sundén från Krokfors — samt lantbrukaren Eric Ericsson Biörck, hitgift 1802 med Lisa Svensdotter (av Bondesläkten — »idkade Lönnkrögeri och annat Smugleri» enligt dödboken!). Hans far och farfar voro smältare i Falun, hans farfars far var soldaten Erich Hansson Bruhn i Lassbo, Hedemora; hennes far fjärdingsmannen Sven Hindrichsson i Hobborn tillhörde den gren som ej upptog namnet Bonde. Av deras söner, som kallade sig Bäckström, förmodligen för att undvika förväxling med Eric Ersson Björk på Spadarvet, född samma år 1806 som Eric Ersson Biörck i Hobborn, flyttade den sistnämnde till Ovansjö, Jan drunknade 4-årig i Hobbornsån, Magnus blev järnvägstjänsteman i Falun (f. 1817, g. m. Margareta Catharina Wahlström från Sundborn), och Sven övertog gården här och hade 2 döttrar, av vilka Sophia var väverska och dog ogift hos systern Brita Lisa († 1915), g. m. sin femmänning hem.-eg. Erik Hansson Bonde i Sundbornsbyn († 1914 — dr Nils Sahlströms morföräldrar).

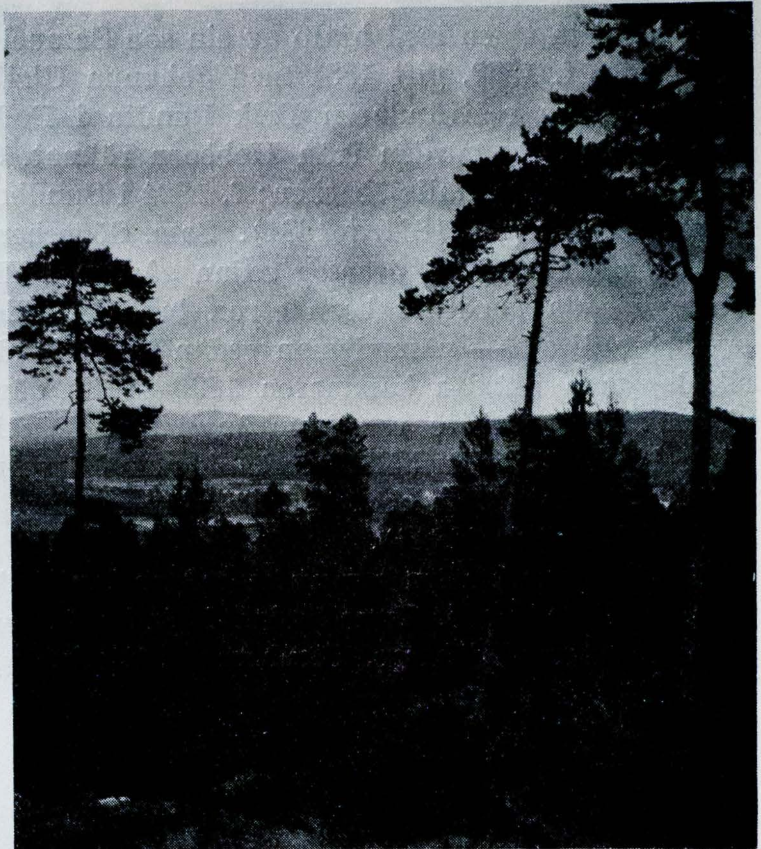
På 70—80-talen fanns här en kakelfabrik, nu en snickeri- och möbelfabrik. Här ha ock bergsmän bott — Albr. Steffenburg skriver:

»Fordom, och under den tid Fahlu Grufva var i flor, voro här [i socknen] bosatte många Bergsmänner. Ett gammalt ordspråk bland dem har varit gängse, det 'Warpkarlarne had hand om pengarne och Hosjökarlarne om förståndet'; under benämningen Hosjökarlar inbegreps altid Sundbornsboerne.

Likväl får ej häraf dragas den slutsats det fattigdomen var någon hvardagsgäst hos dessa ortens magnater, och som bevis deremot kan anföras, det Bergsrådmannen Carl Östberg på Hobborn, Fader till min morfader Rådm. Joh. Östberg derstädes, bjöd Bergsmannen Anders Jönsson Carlborg på Carlborn för en liten holme Killingholmen kallad i Hobborns Sjön en Fjerdepart, men

[1]) Tabula Geographica öfver Kopparbergslaget.

hvilket anbud af den sednare afslogs. — Det var till samme Carl Östberg, som Rector Scholæ i Fahlun M. Ranie en gång önskade Nyår i efterföljande ordalag: 'Jag får den äran önska Herr Rådman lycka till godt nytt år, malm så det står öfver alla öron, och dynga så hon står upp i halsgropen'. Han lärer också på sin tid känt värdet af denne jordbrukets andre Gud, ty de första åren sedan han köpt Hobborn körde han hvarje år dit ifrån Fahlun 1000 Lass Gödning.»

K. E. F. 1925
BILD 52. LISSELHAGA OCH LÖVNÄS FRÅN BJÖRNMYRBERGET. FLYBERGET OCH RÅBERGET I BAKGR.

Östbergarna bodde egentligen på Östanfors i Falun. Deras gård i Hobborn, som skall vara äldst i byn, belägen vid en mosse med unga tallar och granar, ärvdes av bergsrådman Johan Östbergs och hans hustru Helena Catharina Fahlstedts yngsta dotter[1]) Babba Lena (Barbara Magdalena † här 1850) och hennes man Anders Danielsson Flodström (död här 1825, förut bosatt på Kristineberg 1810—12, bror till rådman Arvid Flodströms i Falun farfar). Deras dotter Greta Lotta († här 1888) hade med sin första man brännmästaren och hemmansegaren Anders Sundgren från Björnmyra (död här 1854 av fistel) dottern Maria, som äktade fjärdingsmannen Daniel Wretling i Sundbornsbyn; Greta Lotta gifte om sig 1855 med hemmansegaren och skomakaren här i byn Fredric Fahlroth (f. 1825, 13 år yngre än hon). Men gamla Östbergsgården sålde fru Babba Lena till Erik Söderberg eller egentligen Grejs Erik Olsson, f. 1818 i Lumsheden i Svärdsjö[2]), hitflyttad 1843 och gift då med Greta Cajsa Björk på Spadarvet (f. 1819) — prosten Steffenburg tyckte inte om namn på -son, utan »kristna om» honom till Söderberg (han gjorde så med många). Grejs Erik uppförde i st. f. en större brunnen manbyggnad den nuvarande, gul och envånings (en uthuslänga med portlider är äldre). Han blev med tiden nämndeman och kyrkovärd och var utom jordbrukare in på 90-talet smed och vagn-

[1]) Hennes äldre systrar voro: Elisabeth, g. 1789 m. organisten Johannes Vestelius i Sundborn (se Vesteliuska stamtavlan), Helena Catharina, g. 1791 m. Johan Steffenburg (Albrects far — den senares sondotter Elsa blev gift med sin sexmänning Clas Östberg på Tureberg, auditör och bankdir., son till riksgäldsfullm. Dick Östberg), samt Eva Brita, g. 1798 m. Erland Erlandson på Stämshöjden, av Lönnemossasläkten (se stamtavla i boken om Kopparbergs eller Vika s:n).

[2]) Se min Svärdsjöbok sid. 68.

makare, sista tiden med hjälp av sin son Samuel — den kände politikern Sam. Söderberg, f. 1859, gift 1881 med Johanna Ulrika Lundin (f. 1854, dotter av hem.-eg. förre rostvändaren Erik Lundin i Boda, där han köpt gård av en Fahlvik — sista gården från Hobborn räknat, strax innan man kommer till den långa branta Gallsjöbacken; f. 1824 i Sundborn, † 1878, g. 1853 med Maria Ulrika Skogberg, f. 1821, † 1881). Sam. Söderberg brukade först svärföräldrarnas egendom i 12 år, övertog sedan gården i Hobborn men flyttade 1920 till sin nybyggda gård Ängborn strax bredvid. Tidigt kommunalman, blev han mycket anlitad — nämndeman sedan 1889, landstingsman i 18 år från 1903, riksdagsman i 2:dra kammaren 1896—1917, därunder statsrevisor i 2 år — »hans riksdagsarbete var framgångsrikt». Därtill vaken odlare, från 1909 i 15 år ledamot av Hushållningssällskapets Förvaltningsutskott — och en varmt religiös man, fridsam och välvillig, utan ovänner men saknad av många vänner vid sin bortgång 1924 [1]).

Söderbergska gården egs nu av mågen lantbrukaren Albin Larsson, nämndeman och brandfogde. Byns övriga 7 gårdar äro små — och även några av dem »bergs-gårdar»: Sjöbergs, Stenbergs, Sätterbergs.

[1]) Ovanst. delvis ur dödsruna med porträtt i Falu Länstidning 31.3.1924.

K. E. F. 1925

BILD 53. PRÄSTGÅRDEN.

PRÄSTGÅRD OCH KYRKO=HERDAR

Sundborns kyrkoarkivs äldsta handling är det kungabrev, givet i Falun 19 dec. 1622, vari Gustaf II Adolf såsom förut nämnts donerar kronohemmanet Åborn till prästbord.

Prästgården byggdes väl då, på nästan samma plats där den alltjämt ligger, nybyggd 1776, kort sör om vägen mellan Hobborn och Sundbornsbyn och nordväst om den lilla Prästtjärn, vars vatten rinner österut till ån. Manbyggnaden är vitrappad, låg och lång, envånings med 5 fönster på baksidan åt trädgården och låga vindsfönster över dem samt på framsidan bred utbyggd förstuga och frontespis. Gårdsplanen skuggas av vackra björkar och lönnar och begränsas framtill av ett rödmålat spjälstaket, därinom står en hemtrevlig röd flygelstuga med snedtak över dörrn, och utanför står ett stort brett herbre mellan höga träd, lönn, björk och gran. Närmare landsvägen står en bastu med ett skjul tillbyggt vid ena långväggen och en f. d. svinstia inbyggd i svalen, och strax bakom skjuter en ovanligt välväxt väldig gran mot skyn. Flera slika storgranar prydde förr vägkanten, fällda för biltrafiken, säkert utan tvingande skäl. —

Redan 1621 hade Sundborn blivit annex till Svärdsjö med egen »sittande Capellan», Georgius Georgii Asperus, f. i Lilla Aspeboda 1588, son till Göran Ericsson, bergsbrukare vid St. Kopparberget. Han inrättade första kyrkboken, »Kyrkiones Book wijdh Sünborgen» 24 Junij 1623 — den börjar redan 1619 och »wisar att han warit ordentlig och af de få som noga följde Biskop Rudbeckii föreskrift. På sina 15 år wigde han här 55 par, döpte 272 barn och begrof 210 lik»; blev Sacellan vid St. Kopparberget 1636, kyrkoherde i Nås 1645, »äfwen här accurat i sin tjenst», och dog 1657. (En dotter Elisabeth äktade pastor i Floda Israel Nassenius, en son Samuel kallade sig också Nassenius och blev klockare i Falun [1]).

Sundbornsborna ville emellertid bli helt skilda från moderförsamlingen »för then långa wägen och trångmåål till den gamble Sockn kyrkja uti Swerdsiö» [2]). De tiggde drottning Christina att få bilda eget pastorat, och hon lär till slut ha sagt, att de tiggarna skulle väl få sin vilja fram, få se om de då bleve nöjda, och därav sägs sockenfolket ha fått sitt gamla vedernamn Tiggare. Hur härmed må förhålla sig, så blev Sundborn egen socken och fick sin förste kyrkoherde 1636 och blev eget tingslag året därpå. Den nya församlingen sammansattes av delar från 3 socknar, största delen hade ju hört till Svärdsjö, men från Vika tillkom »Slammerbergsskogen» österut, från Kopparberg förmodligen en del av Östborn och Övra Krokfors, Lilltäkt, Kolbergsbo, Boda, Gallsjön, Skuggarvet, Rostberg och Hornberg [3]). — Från nyssnämnda år synas t. o. m. två prester ha varit boende inom församlingen, skriver Adalrik Steffenburg (1866); »Comministern bodde på nuvarande klockarbostället vid kyrkan. 1623 hade till den nye capellanen anslagits nuvarande prestfäbodarne, Persarfsänget eller Persarfvet vid Ruppskärn; gamla capellansgården där var troligen belägen på högsta kullen österut i hagen, hvarest ännu märken efter en källargrop finnas. Persarfsänget synes ha varit en af de många pastor i Svärdsjö tillslagna ängar; tvist rådde derom, afgjord af biskop Olavus Laurelius vid visitation 1651, då det blef aftalt att den Tägten benämnd Pedersarfvet skulle alltidh härefteråth lyda under Capellanen vid Sundborn (enl. en handling av 21 jan. 1652 i kyrkans arkiv). Comministertjensten indrogs redan 1682, bostället anslogs åt orgelnisten, och då fick förmodligen pastor [kyrkoherden] Persarfvet sig tilldeladt till fäbodställe, i hvilken egenskap det för närvarande är.»

I Herdaminnena omtalas emellertid här ingen komminister eller kaplan (efter Georgius Asperus) — endast följande kyrkoherdar:

1. Israel Swenonis Columbus (f. i slutet av 1580-talet, son av kommin. Sweno Ragvaldi i Munktorp), hade 4 år besökt akademier i Tyskland, sedan pastors medhjälpare i Falun och 1620 kollega vid den nyss inrättade skolan där, ordin. sacellan där 1625; skicklig och aktad präst, herredagsman på riksdagen i Stockholm 1642; »hade Columbiska geniet både för musik och poesi, flera wackra latinska vers wittna derom, och en »symphoni», som han sjelf förfärdigat, köptes till Sundborns kyrka 1631»; † 1658 (en son Jonas blev snickare vid Kopparberget, en dotter gift här i kyrkbyn med Michel Hindersson av Bonde-

[1]) Ovanst. enl. Muncktells Herdaminne.

[2]) Se Palmskiöldska Saml. i Uppsala Univ. bibl. N. XIV Tom XXXVII sid. 513 — där finns ock sid. 515 en avskrift av Gustaf Adolfs donationsbrev på Prestebordet.

[3]) Enl. Albr. Steffenburg i Dalarnes Fornminnesförenings årskr. 1867.

släkten). Under hans tid klagas i biskop Olof Laurelii visitationsprotokoll, att somliga »af sitt grufweembete låta förhindra sigh ifrån Kyrckian».

2. Olaus Andreæ Hellenius (f. 1610, bondson från Hellby i V. Färnebo), kom hit 1659, gjorde i 10 år »sin tjenst till allas nöje, men snart öfwerföll honom swaghet, att han nödgades taga en son till hjelp, som, då han gifte sig, ock föll socknen till last på en swär tid, hwaröfwer klagades»; † 1676 (barn: Bengt, kommin. i Älvdalen, Andreas, pastor i Torsång, Olof, kommin. i Järnboås, Johan, pastor i Nås, Helena, g. m. bergsrådman Jacob Ingelsson på Varggården vid Falun, f. 1641, † 1729, förf. till »Berättelse om Stora Kopparberget år 1716»).

3. Johannes Laurentii Hedenius (f. 1639 i Hedemora), »några besynnerliga orsaker synas hafwa werkat, att han endast efter 3 års tjenst blef befordrad till kyrkoherde i Sundborn 1678» och »mottogs med stor fägnad — — — måtte warit af utmärkta gåfwor, ty redan wid ledigheten 1689 söktes han af Swärdsjö församling till Pastor» och utnämndes 1693 efter socknens förnyade ansökning, men dog här i dec. före avflyttningen; hans hustru Christina Flodæus, kyrkoherdens i Folkärna dotter, »ännu mera melancholisk än fadren, ända till sinnesswag», hängde sig i mannens bokkammare kort efter hans begravning — »nådårspresten P. Rambergius hade af förskräckelse nära rymt ifrån tjensten» (barn: Johan, prost i Västervik, Nils, kommin. i Stockholm, Lars, olyckligt död i Stockholm, Christina, g. m. bokbind. i Stockholm Gust. Woxmuth).

4. Andreas Andreæ Sahlström (f. 1649 i Sala, tydligen son av kommin. Andreas Martini, sedan pastor i Orsa), »Esquadronspredikant» vid Dalreg:tet, kyrkoh. här 1695, »då redan af swag helsa», † 1706; g. 1674 m. Sara Orman, änka efter kapten L. Flyger.

5. Andreas Wallman (f. 1643 i Wallby, Rytterne s:n, troligen av bondfolk), kollega i Falun 1675, sacellan i Torsång 1687, pastor här 1707, men »ansåg sig redan 1716 oförmögen att sköta församlingen; beropande sig på sin träldom i skolstoftet och 20 års capellanstjenst, sökte han Landshöfdingens förord att få cedera pastoratet till sin son» och efterträdare, hos vilken han njöt wård och uppehälle till sin död 1726; g. 1674 m. Brita Göransdotter (f. 1658, † 1716, dotter av Jöran Andersson i Falun, »en mycket stor och tiocker man, han var ock Bisitiare i Gruf Rätten, son till en förmögen Bergzman på Elsborg Anders Skomakare» [1]); 7 barn, bland dem Anna, g. m. pastor i Torsång J. Sebenius, Brita, g. m. apologisten Austrin i Västerås, Elisabeth, g. m. pastor Rabenius i Floda, Catharina, g. m. rektor Kilander i Avesta, och sonen:)

6. Georg Wallman (f. 1690 i Torsång), tillträdde pastoratet 1717, enhälligt vald till kyrkoherde i Gagnef 1734, † där 1753, »war af oblygt och manligt sinne»; g. 1:o 1720 m. Anna Christina Troilius (f. 1693, † i barnsäng 1733, dotter av prosten i Husby mag. Jacob T.), 2:o 1735 m. Brita Lagerbeck, änka efter företrädaren i Gagnef Andreas Hesselius, dotter av handl. i Falun M. Lagerbeck och Anna Dahlborg; »med alla styfbarnen och egne woro här 4 kullar och de flesta sönerne raska och tilltagsna piltar, som med sina upptåg lemnade många historier efter sig i socknen»; (barn i förra giftet: Jacob, bataljonspred. wid Dalreg.:tet, Anders, räntmästare i Gävle, Olof, borgmäst. i Falun, Anna Christina, g. m. skolmäst. i St. Tuna A. Bergelius; i senare giftet: Margareta, ogift, Brita, g. m. urfabrikörerna Lindqvist och Orbin i Stockholm).

7. Olof Schultzberg [2]) (f. i Malma 1679, fadern pastor), adj. och kommin. i flera socknar, »en mycket älskad lärare, wann tycke och förtroende af allmogen, då han 1735 efter förslag profwade här till pastoratet, ehuru utom församlingen boende, isynnerhet Fahluboer, som dels hade sina jordegor i socknen, dels ock inga, men aldrig begagnade prestens tjenst, med lock och hot arbetade för Grufpredikanten Hesselius, att han fick flesta rösterna. Bedrägeriet upptäcktes och öfwerklagades hos Konungen, som dömde till nytt wal. Det förrättades — —, då Schultzberg dock endast med $^1/_4$ röst segrade. Noga underrättad om förloppet, behagade Konungen sjelf gifwa fullmagten. Han tillträdde 1736, och församlingen insåg allt mera hans wärde»; † 1750; g. 1708 m. Maria Tillæus, kyrkoherdedotter i Svärdsjö (10 barn, bl. dem: Olof, pastor i Kumla, Pehr, prost i Norrbärke, Eric, bergslagskassör i Sala, Widich, kämnärsrättsnotarie i Göteborg).

8. Anders Sundius (f. i Malung 1710, fadern komminister, förut Collega scholæ och

[1]) Enl. Jacob Ingelsson.

[2]) Konstnären Anshelm Schultzbergs farfars farfars far, se Sv. Släktkalendern 1930.

K. E. F. 1925

BILD 54. PRÄSTGÅRDSFLYGELN.

Director Musikus i Falun, hans far kyrkoh. i Norberg och bergsmansson från Sundbo i Västanfors), v. apologist i Västerås skola, huspred. hos generalmajor Stjernroos, adj. i Stockholms Storkyrkoförs.; »lycklig att redan 1751 föreslås till denna församl., blef han wald» och tillträdde 1752; stiftets fullmäktig på riksdagen i Norrköping 1769, † 1784; g. 1763 m. Brita Christina Ahlbom fr. Karlstad (f. 1732, † 1783; en son Anders Petter blev kapten).

9. Johan Erelius (f. 1723 i Falun, son till bergsm. Melchers Jan Andersson), grufpred., kommin. och v. pastor i Falun, »hade 1755 deras Kongl. Majestäter till åhörare en söndag wid deras besök i orten»; erhöll detta pastorat 1785; »en gammaldags man till utseende, seder och smak, med grof stämma, men genomgod och hederlig och saknade icke kärlek»; † 1795; g. 1758 m. Anna Cath. Norberg (f. 1733, † 1805, dotter av Capitaine C. N. och A. E. Sommor; 3 söner, bl. dem Carl, kommin. i Medåker, och följande:)

10. Johan Erelius (f. 1759 i Falun), »en ibland de lustigaste djeknar i Westerås», men »med ungdomens kraft förenades snart mannaårens allwar»; apologist i Falun, nådårspräst i Avesta, faderns adj. här och 1795 efterträdare, kyrkoh. i Gagnef 1816 och prost, † där 1833; g. 1798 m. Maria Lovisa Sandberg (sin kusin, dotter av länsbokhåll. kamreraren M. S. och M. E. Norberg; 6 barn, bl. dem: Catharina Carolina, g. m. landsfisk. Leksell i Hedemora, Johan Magnus, adj. och v. pastor, Ulrica Johanna, g. m. brukspred. vid Norn J. M. Lindh, Carl, tingsskrivare).

11. Pehr Bergström (f. 1767 i St. Kopparbergs församl., fadern bergsm. Pehr B.), skolmäst. och pred. vid Hosjö kapell, kyrkoh. här 1817 men † redan s. å.

12. Mag. Samuel Hwasser (f. 1784 i Stockholm, fadern slutl. prost i Romfartuna), collega i Fahlu schola 1810, utan ansökan föreslagen till Sundborns pastorat 1817, tillträdde 1819, kyrkoh. i Orsa 1827, men avled 1829 i Falun, stadd på flyttning; skrifter: De Epistola poëtica (gradualavhandl.) Upsala 1806, De Satira Juvenalis Upsala 1808; g. 1819 m. Anna Gustava Berger (f. 1794, † 1857, dotter av handl. i Falun C. G. B. och M. C. Westman; söner: Theodor, dir. för Gävle-Dala järnväg, Gustaf, handelsbokhåll. i Hedemora, Bernhard, upptagen som fosterson av sin farbror prof. Israel Hwasser i Uppsala, telegrafassist. i Eskilstuna, figurtecknare, Richard, kyrkoh. i Vänjan, Eduard, på bruk i Ockelbo). — Carl Steffenburg skriver[1]) om »den älskelige Samuel Hwasser, stiftets älskvärdaste pastor, den bäste af alla mina lärare. Hos honom var jag adjunkt i 4 år. Den tiden roade han sig med att dagligen läsa ett kapitel i Bibeln på 9 språk. Vid ett stort bord fullt med uppslagna böcker satt han före 6 om morgnarne. »Det är roligt att se, hur gubbarne våndats efter uttryck», var ett af de yttranden, han dervid fällde. Han var musikaliskt bildad, sångare [även violoncellist], poet, god predikant, till lynnet glad som ett barn. Helst sjöng han Fredmans Epistlar.»

13. Carl Hansson (f. 1786 i Falun, son till bergsm. och stigaren Hans Danielsson och Ulrika Beata Schlou), kommin. i Ervalla, kyrkoh. här 1827, i Järna 1834, † där 1837 några dagar efter tillträdet; g. 1813 m. Anna Margareta Swederus (f. 1795, † 1869, dotter av prosten Mag. N. S. S. i Näsby; barn: Ulrica Beata, Carl August, veterinär).

14. Mag. Eric Josias Cedergren (f. 1787 i Rättvik, fadern skolmäst.), kollega i Falun, kommin. i Svärdsjö, kyrkoh. här 1835, tillträdde 1837, † 1846; g. 1818 m. Christina Margar. Hammarberg (f. 1799, † 1877 här, dotter av kopparslag. i Falun J. F. H. och Marg. Qwarnström; 6 barn , bl. dem Helena Karolina, f. 1819, ogift, bodde i Sundborn, Per Fredrik, f. 1821, † 1879, kommin. i Torsång, Tekla Margareta, f. 1823, ogift, bodde i Hedemora, Erika Sofia, f. 1825, † 1889, g. 1853 m. kronolänsm. Samuel Flodström i

[1]) I Minnen från skolan och gymnasium.

Hedemora, vars far var den förut nämnde bergsmannen med samma namn i Sundbornsbyn, g. m. Catharina Andersdotter i L. Lumsviken, och vars barn äro kommerserådet Isidor F. och fröken Naima F., bankkamrer i Hedemora).

15. Carl Steffenburg (f. 1799 på Kolbergsbo), pastor här 1847, prost 1860, † 1873 — Sundborns säkerligen märkligaste prelat, vars levnadsteckning följer här längre fram.

K. E. F. 1925
BILD 55. PRÄSTGÅRDENS BASTU.

16. Carl Fredrik Pettersson (f. 1830 i Västerås, son till vaktmäst. Mattias P. och Katarina Ekstedt), prästvigd 1854, seminarieförest. i Västerås 1855, skolpräst i St. Tuna 1856, folkskoleinsp. för övra Dalarna 1870—76, regementspastor vid Dalreg. 1874, kyrkoherde här 1875, landstingsman 1879—1902 (flera år landstingets v. ordf.), ordf. i styrelserna för Dalarnas idiothem och för Dalarnas folkhögskola (Fornby) från 1887, riksdagsman i 1:sta kammaren 1892—1901, v. kontraktsprost 1884 och ordin. 1906, inspektor för Falu Folkskollärarinne-seminarium s. å.; historiskt intresserad, utgav utom en rad läroböcker och predikningar det statistisk-historiska arbetet »Bidrag till kännedom om Dalarnes utveckling» 1884 samt levnadsteckning över Anders Carlborgsson 1886. Prosten Gunnar Ekström skriver i hans dödsruna [1]: han var envåldshärskare i Sundborn, men en upplyst despot, som *kunde* regera egenmäktigt; kärv och häftig men försonlig, rättfram, ärlig och rejäl — hade humor, trivdes i gott sällskap, hörde gärna en god historia och kunde själv berätta. Prosten Per Pettersson i Rättvik, också förut riksdagsman i 1:sta kammaren, kallades Peder Grym (eller Gröm = duktig, styv) — prosten Carl Fredrik Pettersson i Sundborn fick heta Peder Grymmare. Hans förnämsta egenskaper voro ordning och sparsamhet; hans fattiga barndom tvang honom att lära sig spara, och han blev en rik man, välgörande i hemlighet och stiftare av stora donationer, inalles 109,500 kr., bl. a. till fattiga studerande, till Uppsala Universitet 20.000, till Nordiska Muséet 15.000, till Sundborns församling (år 1904) 5.000 med bestämmelsen: »fonden skall under hela detta århundrade oupphörligt förökas med ränta på ränta, till dess församlingen i början af nästa århundrade, om svensk statskyrka då äger bestånd, kan finnas i behof af ny kyrkobyggnad.» Om bandet mellan stat och kyrka skulle upplösas, skall hela fonden (dock icke före seklets slut) tillfalla den församling i Sundborns socken, som grundat sin tro och lära på Augsburgiska bekännelsen af år 1530». Med sin hustru Sofia Helena Katarina (Fiken) Törnblom (f. 1835, dotter till prosten Anders T. i Björksta) levde han i det lyckligaste 47-åriga äktenskap — »är prosten lagen, så är prostinnan evangelium», sade man; hon dog 1907 — »tyngre blefvo väl nu de steg, som han vandrade från studerkammaren genom expeditionsrummet ut i salen och tillbaka. — — Fördjupningarna i golfvet vittna ännu om, huru den gamle Sundbornsprosten vandrat, och djupast är spåret midtför salsklockan, där han vände». 4 barn hade dött unga, vid sin död 1912 efterlämnade han endast sonen Sam Wide (f. 1861), som blev Uppsala Universitets förste professor i klassisk fornkunskap och antikens historia samt Västmanlands-Dala Nations inspektor från 1915 till sin hädanfärd 1918 — hans porträtt sitter i nationshuset, målat av Mas Olle efter fotografi.

17. Carl Alfred Lundqvist (f. 1846 i Hallsberg eller Altuna?, fadern lantbrukare), kom först i skomakarlära och blev »den förnämste Stockholmsskomakarens näst skickligaste gesäll», sedan metodistpredikant och nykterhetsagitator, därpå scholaris i Karolinska läroverket i Örebro — jag minns livligt, med vilka stora ögon vi småpojkar

[1]) I Julbok för Västerås stift 1913 (med porträtt).

betraktade denne gamle skäggige »skomakare på skolbänken» —, student 1883, prästvigd vid 41 års ålder, tjänstgjorde i Odensvi och Falun, blev i Sundborn först v. pastor och efter prosten Petterssons död kyrkoherde, tillträdde 1914 — framstående folktalare, »en folkets man» —, † 1918 $^{8}/_{2}$; g. m. Hanna Ohlsson (f. i Köpinge 1843, inga barn[1]).

18. Jan Fredrik Sundblad (f. 1869 $^{29}/_{4}$ på Ekebo gård i Otterstads församl., Västergötland), student 1894, prästvigd 1900, tjänstgjorde först på Gotland, bl. a. som domkyrkoadjunkt, sedan som v. pastor i Söderbärke och Vika, var somrarna 1902 och 1904 brunnspredikan i Ronneby och åren 1908—1913 brukspredikant i Österby, därpå komminister i Grandgärde till 1918, då han kallades till kyrkoherde här — Sundborns nuvarande avhållne själasörjare.

[1] Ovanst. huvudsakl. efter *Joel Olsson Garpes* minnesord i Julbok för Västerås stift 1919.

K. E. F. 1914

BILD 56. KYRKAN OCH KLOCKSTAPELN.

SOCKENNAMNET OCH KYRKAN

»Uteslutet är icke, att den ett par km. söder om kyrkan liggande prästgården med jordområde utgör det gamla Sunnaborn eller Sundeborgen, som det även skrevs» [1]). Men tidigt måste namnet ha kommit att beteckna trakten närmast omkring ån, nuvarande Sundbornsbyn eller Kyrkbyn, och senare överförts på hela socknen. Första gången det veterligt träffas i urkunderna är 1464, då Mickel i *Sunneborg* står bland nämndemännen i ett fastebrev [2]) — såvida icke bygdens ursprungliga namn varit »boor»: en holingar j boor förekommer i ett fastebrev från 1358 [3]), och Kröningssvärds mening i ortregistret att därmed skulle åsyftas byn Born i Rättvik kan knappast vara riktig, då övriga

[1]) Helmer Lagergren i Person-histor. Tidskr. 1923 sid. 79.

[2]) Dipl. Dalek. n:o 118.

[3]) D:o d:o n:o 26.

i brevet angivna ortnamn höra hemma här i trakten: östansiö, ennouik, tuffte, linghed (och väl även bodum, fast Boda finns lite varstans).

År 1484 den 21 jan. kärade Hans Jåpsson (Jacobsson på Krokfors) till Erik Pedersson i *Swnnaborg* (även skrivet Swnaborg, Swnnaborgh) under förmenande att Swnnaborg var hans rätta fäderne, då hans farfar Henric Symbla (på Karlborn, se längre fram) köpt det »for koppar och jern» av Marqwardh frowenloff (eller Vrovenlof, Frolig, Frölig, död senast 1440). Men Erich Pedersson styrkte med tre pergamentsbrev, att hans svärfar ovannämnde Mickel förärat sin dotter Elin »de två dela i Swnnaborg», som han köpt av Henrik Symblas änka Helga Olofsdotter, ävensom fämtedelen i den treding, som han ärft med sin första hustru Cresten (Crestin), dotter till Henrik Symblas dotter Lycka och Nils Tordsson. Mickel hade efter Kristina Nilsdotters död gift om sig med Margareta, som, »förrän han gift war» med Kristina, i lönskaläge fött honom dottern Elin, vilken Hans Jåpsson därför ville ha förklarad såsom oäkta och ej arfsberättigad, men som nu på grund av Mickels giftermål med sin »frylla» förklarades äkta [1]). De hade vigts av »Her Olaff j tellebergh pa den tydh han war kerkeherre j swerdesyø» [2]).

1495 kallas orten *Suneborgen, Sundeborgen* och innevånarna Suneborne [3]). Den vittfamnande Måns Nilsson Swinhufwud i Aspeboda egde bland allt annat också Sundboren i Svalesiö och Löpholen, det förra förlänades vid hans avrättning till mågen Hans Persson i Surarvet. I 1539 års jordebok står vid *Sunnerborn:* Hans Persson i Surarfvet i Tuna [nu Aspeboda], Peder Jonsson i Gråselia och Olof Nilsson på Lingheden ha var sin tredjung i detta hemman; Hans Perssons tredjung har »vår käre Nådige Herre (Kongl. Maj:t) honom förlänt». I 1540 års jordebok antecknas i *Sunnerboren* jämte dessa tre även Erick Larsson och Oloff Laarsson. — När Jeppe Hansson på Risholn »för någenn hans brutt skuld affhuggen wart», tillföll hans fasta egendom Kungl. M:t och kronan, däribland en äng, benämnd *Sunnerborg* (även Sünneborg) i Swalsiö socken. Då fäste den ovan omtalade Hans Jåpssons måg Nils Larsson till Hornby [4]) kungens uppmärksamhet på, att den ängen »skal ware hans hustrwes rätte arff», som hon (Ingeborg Hansdotter) någon tid förut pantsatt till Jeppe Hansson, och Gustaf Wasa gav den åt honom och hans efterkommande genom ett öppet brev, daterat Gripsholm 23 april 1544 [5]).

Erik Larsson på *Sonneboren* nämnes åter 1545, Anders Olsson och Joghan bijörsson på *Sunnerborenn* 1551 [6]). Hjälpskattelängden för Elfsborgs lösen 1571 upptager i *Sundeboren* bergsmännen Niels Hanson, Otte Person, Oloff Jonson, vilken även såsom förmyndare skattade för »barnegods», och Erich Jopson (troligen Henrik Simlas sonsons son, son till Jåp Jåpsson på Krokfors

[1]) Ovanst. efter Helmer Lagergren, a. a., där dombrevet finns avtryckt (ett skrivfel där bör påpekas: sid. 77 rad 4 nedifr. [i texten, noterna frånräknade] står Lycka Henriksdotters, skall vara Kristina Nilsdotters.) — Se även Dipl. Dalek. n:o 890.

[2]) Se min bok om Svärdsjö sid. 84.

[3]) Dipl. Dalek. n:o 156.

[4]) I Uppland — står genom tryckfel Fornby i St. Tuna i H. Lagergrens ovan anförda uppsats sid. 83.

[5]) Konung Gustaf I:s registratur XVI sid. 253. Dipl. Dalek. n:o 677.

[6]) Dipl. Dalek. n:o 591 och 778.

och Karlborn), vidare skattebönderna Jacob Morthenson, Oloff Knecht, Ärlandz Kirstin, hustru Madhelin och hustru Kadherin i Hageby [?], Hans kopparslagare, Oloff Persson kopparslagare (gift med Kjerstin, dotter av Hans Jåpssons bror Lage) samt täktekarlen Stigh Lageson i Grådhon (Kjerstins bror). Av dessa voro Niels Hanson (Stig Lagesons »systerman», d. v. s. svåger) med sina 431 mark 2 öre och Oloff Jonson med sina 156 mark de rikaste i socknen på »penningar»; sådana voro sällsynta och äro endast antecknade för ytterligare två sockenbor (bergsmannen Peder Nilson i Risholen 58 mark och täktekarlen Berthil Suenson i Pedhersarfft 100 mark). Niels Hanson hade också guld, silver, koppar, mässing, tenn och kreatur av alla slag och var överhuvud både Sundborns och Svärdsjös förmögnaste man. Hans kopparslagare är i stället en av de fattigaste med sina 2 lispund koppar som enda beskattningsbara tillgång, och han och hans yrkeskamrat Oloff Person, annars ej så barskrapad, äro de enda i socknen som ej ha någon boskap.

1612 bodde Jöran Nilsson och Jöns Andersson på Sundborn eller Suneborn (enligt Jacob Ingelsson). På 1630-talet råkar man formen *Sundebårnn,* på kartan Noua Delineatio Cuprimontana står *Sönboren* på två ställen vid ån, på Tabula Geographica år 1640 har Lille *Sundborn* 4 gårdar, Store Sundborn 9, Hyttnäs 2 och Sparet 2, alla bergsfrälsehemman, samt Grå 3 täktekarlshemman.

I alla här anförda medeltida handlingar är alltså namnets senare stavelse -borg. Först på 1500-talet uppträder formen -boren, -born, men ännu 1663 stöter man på »*Sundborgen*» (Christopher Månsson där är nämndeman — 1675 sitta han och Johan Matsson på *Sundborn* i nämnden). I de flästa äldre källorna saknas också d i första sammansättningsleden, och först fram på 1600-talet blir formen Sundborn färdig och vedertagen — på sockenmålet Sônnbôrn. På andra håll har utvecklingen varit motsatt: Millborn i Järna skrivs nu oriktigt Milborg, Snöborg i samma socken och Borgbyarna i Nås ha väl också ursprungligen innehållit ett »born» [1]) — där har aldrig funnits någon borg, och lika litet här. »Born» torde därför vara den riktiga formen även här, om ock yngre. Socknens namn är tagit af dess belägenhet, säger Hülphers: som den består af små backar emellan Sund och trånga watn, har hon blifwit kallad Sund-born; ty Born betyder en liten Backa, som ligger emellan watn. Enligt Noreen [2]) hör ordet »till bära i dess gamla alternativa betydelse 'lyfta'» och betyder mark mellan vatten, där man bar båtar över — här mellan Hosjön och Toftan förbi Krokforsen och forsarna vid Sundbornsbyn. Adalrik Steffenburg har en annan tolkning av första stavelsen: namnet kan möjligtvis även härledas av ordet sender = sist. Sender- eller Sönderboren skulle då betyda den sista born, de hade att passera på väg från hemorten till Falun. — Skulle inte Sunneboren, Sônnbôrn hällre kunna tänkas betyda »Sunnanborn, Södra born» — i förhållande till Borgärde (Boragierdhe 1357) och Boränge?

*

[1]) Se Med Dalälven del II bok 6 Järna sid. 29 och 172 samt bok 7 Nås sid. 10.

[2]) Spridda Studier 4:de saml. sid. 65.

Enligt en sägen skall, innan kyrkan byggdes, ett kapell ha funnits vid Risholn på en backe, som ännu kallas »Kapellsbacken» — några tillförlitligare underrättelser om detta kapell finnas dock ej, skriver Albrect Steffenburg [1]) och fortsätter: Möjligen kan dess uppbyggande ställas tillsammans med Peder Hansson Skrifvares vistande här i orten, han bodde på Risholn, var af Svinhufvudsläkten och Dala domare på Gustaf Wasas tid, af hvilken monark han blifvit »väl begåfvad och ansedd» [2]).

En annan sägen mäler att ett kapell skulle ha stått ungefär där Sandsberg nu ligger, strax nordväst om nuvarande kyrkplatsen, där [3]) den 2 Maij 1620 grunden lades till en liten spånklädd träkyrka, Heliga Trefaldighets kapell. Uppgiften i Palmskiöldska samlingen är alltså ej fullt riktig: Sundbornsborna »finge åhr 1622 — — aff K. Gustaf Adolff befalning att vid Sundborn upbyggia een kyrkja och blifwit förorsakade den samma någorledes fullborda.» Detta gick så småningom, och även detta tämpel var utsatt för vilda makters vrede, varom Albr. Steffenburg berättar [4]): »De folksägner, som äro gängse här, röra sig förnämligast kring kyrkan och dess första uppbyggande — lika i nästan alla socknar i riket, kanske helt lånade från andra håll, alldenstund denna kyrkas byggande inträffade i en tid, då uppkomsten av dylika sägner ej mera gerna är möjlig» [?]. Jättkastet från Hoberget är redan omtalat — Jungfruhällen i Toftan. En annan jättekvinna harmades också över kyrkbygget och »christendomens framgång, band ett rep omkring en stor sten och knogade iväg. Efter att ha hunnit ett stycke mötte hon en af socknens qvinnor, hvilken bar sitt förkläde fullt med utslitna skor. Jätteqvinnan tillsporde henne: Huru långt är till Sundborns kyrka? Hvarpå hon svarade: Dit är så långt, att jag slitit ut alla dessa skor på vägen. Den förra afskräcktes derigenom från sitt företag och släppte ned klippan, som ligger der ännu qvar till ett minnesmärke för kommande slägten», ett stort block i Årberget [5]) invid Finngärdes och Karlsby byars kyrkoväg, och en inskärning synes tydligt rundt omkring stenen efter repet. — I detta sammanhang må en annan vida spridd sägen anföras efter samma källa: En jätte var en gång ute på vandring och påträffade dervid en liten man som gick och plöjde en åker. Han tog karlen med häst och plog för att förära dem såsom en skänk åt sin moder (eller »för att ge sina barn leksaken»); vid hans hemkomst sade hon till sin son: »Bär dem åter dit, der du tog dem, ty det är desse, som efter oss komma att bygga och bo i dessa trakter.» —

Huvudman för kyrkobygget var Christopher Oluffsson i Nooret vid Falun (även kallad Depken, adlad Gyllenknoster, ett namn som han dock aldrig

[1]) I Dalarnes Forminnesförenings årsskr. 1867.

[2]) Han lär ha hetat Siwardsson, ej Hansson, levde före Gustaf Wasas tid och förblandas med sin son Jöns Persson, varom närmare längre fram.

[3]) Enl. Sam. Resenberg. — Enl. äldsta kyrkboken, där detta första kyrkbygge skildras, hölls första predikan i kyrkan 8 juni 1620 — se *Mats Åmark*, Dalarnes Kyrkklockor sid. 281, och *Karl Linge*, Svärdsjö socken sid. 246.

[4]) I Uppsala Landsmålsarkiv 169: 38, tryckt i en smula annan form i Dalarnes Fornminnesförenings årsskr. 1867.

[5]) I »Sveriges Kyrkor» står felaktigt Åsberget. — Om detta och ännu ett annat jättkast se tillägg i bokens slut.

använde, måg på Hyttnäs), han skänkte bl. a. en altartavla [1]), och hans vapen hängde i kyrkan, båda nu försvunna. Hon fick också 1621 gåvor från Kopparbergs kyrka, mässkläder, altarkläden, kalk med paten m. m. — Utvidgat 1682—83 och försett med små torn liksom Aspeboda ungefär samtidigt byggda kyrka, revs kapellet i grunden »för dess bristfällighets skull» 1755, och samma år byggdes nuvarande kyrkan på samma plats, upprustad 1905 under Carl Larssons ledning.

Ett härligt läge nära västra stranden av den vik av Toftan, ur vilken Sundbornsån rinner ut, längst norr i byn. Och ett härligt tempel i all sin lantliga ålderdomliga enkelhet. En korskyrka av liggande timmer med väggar och tak spånklädda, de förra rödmålade, det senare svarttjärat och avvalmat på gavlarna. Smårutiga rundbågsfönster med blybågar, två ståtliga rundbågsportar under rosettfönster, den västra med snedrutiga vitmålade dörrar, årtalet *1867* inhugget i en av trappans granithällar samt följande inskrift på det stilfulla dörrhandtagets plåt: »Kyrckan ombygd ånyo 1755. Wisserliga är Herren i thetta rum. Gen. 28. v. 16.» — På södra portalens av enkla pilastrar uppburna överstycke vilar rundfönstrets inramning kring två solrosor på ljusblå grund, målade av Carl Larsson, och i de vita dörrarna äro 4 kopparplåtar infattade, på de två rundat trekantiga övre står »*Anno 1764*», de nedre äro rektangulära, den ena bär 4 verser [2]), den andra följande text i mycket sned och vind skrift:

»Nedan. skrefne, per. soner. hafwa. siänkt. denna. kiyrkio. dör. med. des. prydnad. ock. fönster. ofwan. för. nemligen.

Nils Ericsson i Önsgerde	giwit	42	daler
Mån Danielsson ibidem [3])	»	42	dito
Erik Danielsson ibidem	»	18	dito
Anders Ericson i Blixbo	»	30	dito
Giöran Danielsson i Önsgerde	»	42	dito
Anders Andersson ibidem	»	18	dito
Jonas Jansson i Lumswiken	»	30	dito
Anders Giöransson i Karsbyn	»	30	dito
Daniel Danielsson i Fingerde	»	42	dito
Jonas Olofsson i Storsvn	»	12	dito
Jöns Olofsson på Heden	»	18	dito
Daniel Danielsson Kvng [Kung]	»	12	dito
Eric Johansson på Heden	»	12	dito
Nils Nilsson i Nygården	»	24	dito
Hans Jonsson i Fingerde	»	6	dito

Invändigt är kyrkan ljus och lättsam med sina två vita tunnvalv av bräder, med takrosor och taklist i rött och grönt — fast de pappklädda, i ljust grågrönt limfärgade väggarna nog varit lugnare och helare utan sina blomster och tallkvistar i mörkare grönt; om dem skriver Carl Larsson själv

[1]) Beskriven av *Gerda Boëthius* i »Sveriges Kyrkor», Dalarne Band I häft. 2, liksom detta första kapell och dess inrede samt den nuvarande kyrkan, med 24 bilder. Ur denna beskrivning är nedanstående delvis hämtat.

[2]) Avtryckta i »Sveriges Kyrkor», där dock den andra nedra plåtens namn saknas liksom västra portens inskrifter och handtag.

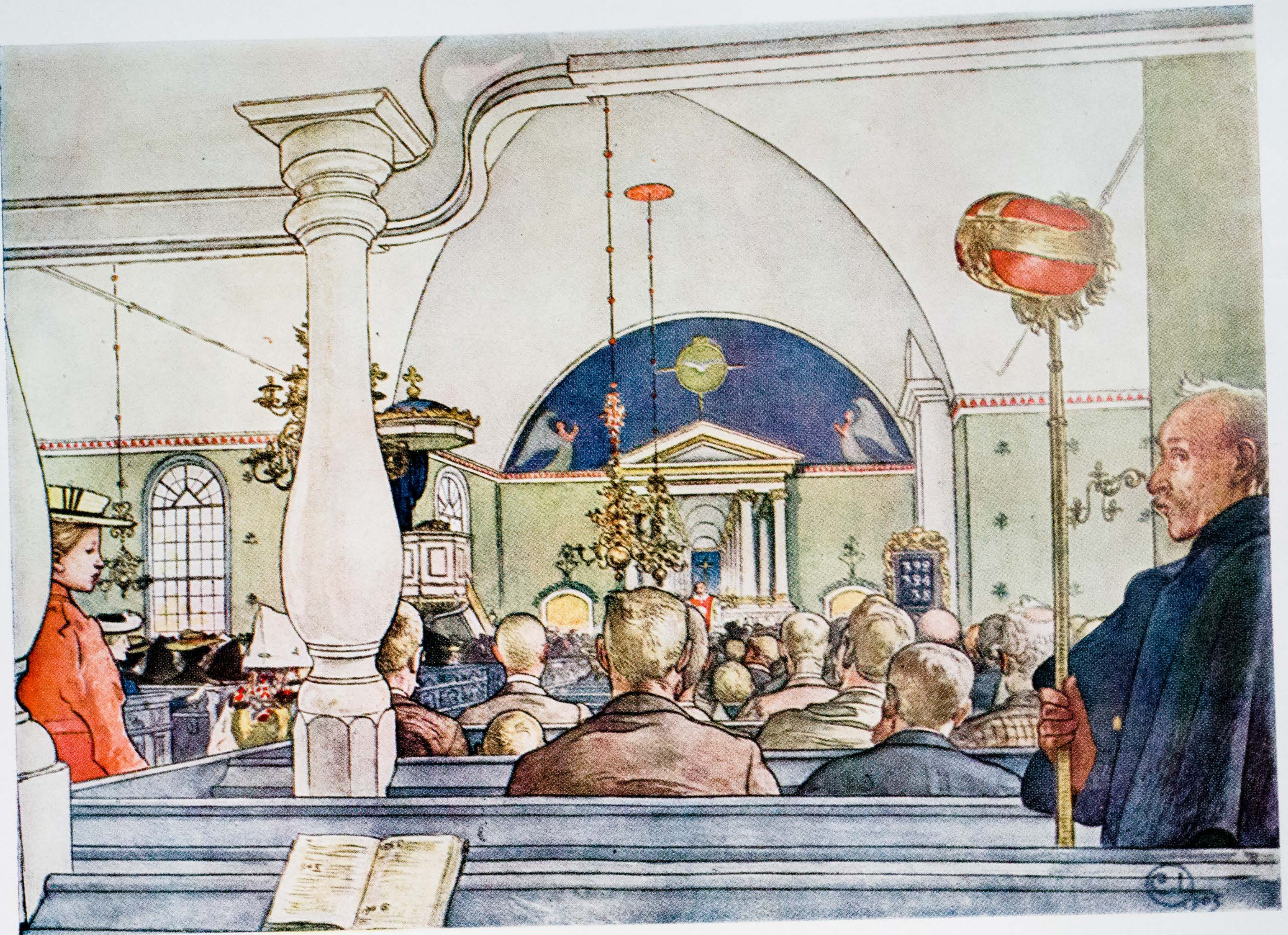
[3]) = därsammastädes.

(i »Spadarfvet»): »de små blyga blommotiv, jag målat här och hvar, hoppas jag skall öka hemtrefnaden.» Han har också utan ersättning smyckat sin sockenkyrka med andra målningar: på mittfältet i den av 6 vita rundpelare uppburna orgelläktarens enkla bröstning yppiga blom- och bladrankor i hängband med öglor, på den stora rundbågsväggen över altaret en svävande duva i mitten mot en djupblå himmel och en storvingad knäböjande ängel bland liljor i vartdera nedra hörnet (till dem skola Lisbet och en hennes konfirmationskamrat ha stått modell) samt över norra korsarmens gavelfönster Johannes Döparen lång och mager, målad i olja på väv och omgiven av spinkiga stiliserade växtornament. Om honom berättar en tidningsskrivare [1]: »Målningen utfördes till Sundbornsprostens [C. Fr. Petterssons] 80-årsdag den 20 juni 1910 och har sin särskilda historia. Den gamle prosten hade länge önskat sig en bild av Johannes Döparen, hans älsklingsgestalt i Bibeln, och C. L. ville gärna uppfylla hans önskan. Det var emellertid inte så lätt att finna en lämplig modell. De välmående Sundbornsbönderna hade för gott hull. Till sist bestämde sig dock C. L. för en 30-årig man i orten. Han var inte Guds bästa barn, men han hade en utmärglad kropp, och det var en viktig sak. C. L. lät honom undfå andedopet — vilket torde ha skett med en glimt i ögat —, arbetade av hjärtans lust och blev färdig i rätt tid. Den gamle prosten lär ha blivit litet betänksam inför verket, han hade inte precis tänkt sig sin älskade Johannes i den skepnaden och församlingsborna lära också ha fått en liten chock, när de sågo det svarta fåret på kyrkväggen. Tiden läker emellertid alla sår.»

Enligt konstnären själv (i »Ett Hem») har kyrkan »invändigt varit målad med heliga scener, men den nyare tidens pietetslösa vandaler ha strukit över alltsammans.» Det torde då ha varit riktigare att liksom i en del andra kyrkor skaffa bort övermålningen och få fram de gamla bilderna (om de nu verkligen finnas till?) än att måla nya, som visserligen äro vackra och konstnärligt värdefulla, men knappast stå i innerligare samklang med helgedomens egen stil och stämning. Intrycket blir nu en smula brokigt och oroligt och ej fullt enhetligt.

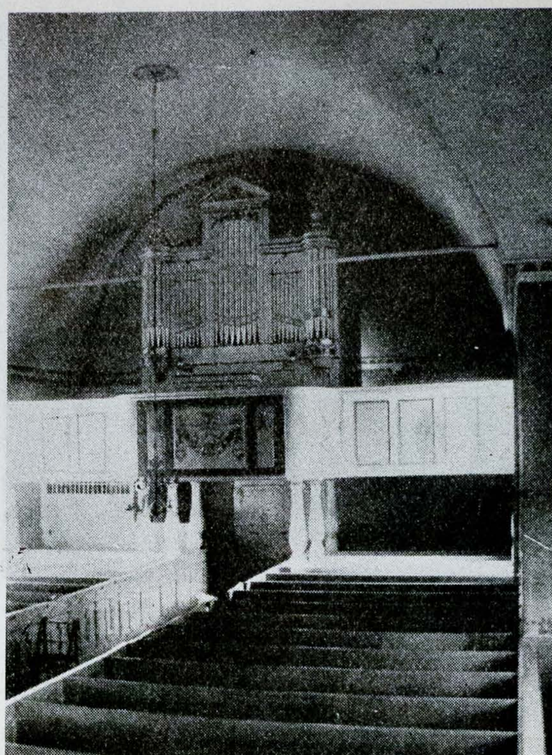
Eljest är det Carl Larssons stora förtjänst, att en del av det äldre inredet kom till heders igen. De gamla bänkarna återfingo sin ursprungliga varmt blågröna färg (de i korsarmarna gjordes till nya kyrkan 1755, de längs mittgångarna med rikt skulpterade dörrar härstamma från första kapellets utvidgning 1683). En nummertavla i rococo, skänkt 1756, restaurerades med förgyllning och målning i grönt, grått och svart, och »de gamla tennsiffrorna ha vi letat rätt på» (dessutom finns en svängbar tresidig nummertavla på ståndare). Och en stor äldre altartavla flyttades in från bisättningshuset, dit den förvisats — Christus i Getsemane, oljemålning på väv i brun och förgylld ram, enligt inskrift skänkt av »track-Tören Gab: Grönqwist och des kiära maka Cattarina Norin» [på Lumsviken] och gjord i Stockholm 1776 av målaren Carl Mag: Rising. En annan oljefärgstavla, Skattepenningen, fick kyrkan efter prosten Pettersson, »sannolikt kopia efter nederländsk målning från 1600-talets förra hälft.»

[1]) *M. de B.* i Nya Dagl. Alleh. 6.12. 1925.

I KYRKAN.

AKVARELL AV *CARL LARSSON* I "SPADARVET."

Fröken Sophie Runer foto.
BILD 57. ORGELLÄKTARN.

Altare och altarring äro ljusmarmorerade och gjorda i 1800-talets början liksom altaruppsatsen i vitt och gull: 4 fristående korintiska kolonner, som bära ett trekantigt överstycke, och bakom dem en perspektiviskt målad pelarhall med ett förgyllt kors i mitten mot en molnhimmel. På altaret stå 2 stora tennljusstakar med vridna skaft från 1600-talets slut och 2 rikt kristallbehängda trearmade mässingsstakar; dessutom finns en tvåarmad malmstake från 1600-talet, en ljusstake av driven mässing från 1700-talets förra hälft, 2 nioarmade mässingskandelabrar från 1800-talets mitt, 2 fempipiga förgyllda trästakar på predikstolen, 4 ljusarmar av malm, en lykta av genombruten järnplåt, en ljuskrona av malm, enligt inskrift på globen gåva av »Eggert Johanson och Margareta Hans Dotter på Rijsholen 1763» — samt 4 mässingskronor: två från början av 1700-talet utan inskrift, en skänkt av Martin. Terserus och Agneta Näsman 1729 (står på globen inom en lagerkrans med adlig krona — han var rådman i Falun, f. 1698, † 1775, gift 1721, sonsonson till »Stormor i Dalom», son till kyrkoh. Samuel T. i Säter och Christina Muncktelia, dotter till släkten Munktells stamfar) — och på den fjärdes glob läses inom en lagerkrans: »Johan Johanson på Risholen Elisabet Michaelsdotter. 1682». — I alla stakar och kronor lysa levande ljus, elektriskt är kyrkan förskonad ifrån.

Predikstol och orgel är också målade i vitt och gull, den förra efter ritning från 1855 av F. E. Söderlund snickrad 1873 — till dess fanns första kyrkans predikstol från 1600-talet kvar »med heliga bilder», sedan spårlöst försvunnen. Nuvarande orgeln är byggd av Zetterkvist & Son och invigdes Adventsöndagen 1908 (med 14 pipor, 2 manualer, crescendoverk och 10 koppel). Enligt »Sveriges kyrkor» är orgeln »ursprunglig i kyrkan» — en fanns redan 1628, en ny byggdes 1672—74. Såsom förut nämnts inköptes 1631 en »symphoni», som förste kyrkoherden Israel Columbus själv tillverkat. Hülphers skriver[1]: »Sundborn skal fordom haft et Positiv, men nu är intet deraf i behåll.» Slutligen skall enligt en annan uppgift det ursprungliga »positivet» ha byggts om 1780 och 1851.

Under norra korsarmens gavelfönster står en gammal dopfunt från första kyrkan av brun kalksten, skänkt jämte ett dithörande nu förkommet silverfat av assessor J. O. Silfverströms svärfar Johan Ersson på Hyttnäs och hans hustru enligt inskrift på brädden: I. E. S. K. A. D. HAFWA. FÖR. ÄHRAT. ANNO. 1659. Assessor Silfwerström blev enligt Hülphers »uti Koppar-kista

[1]) I Historisk afhandling om Musik och Instrumenter 1773.

K. E. F. 1925
BILD 58. BISÄTTNINGSHUSET.

här begrafwen [1]) — — Minnes-skriften på dess Epitaphium» var då oläslig — och epitafiet finns nu icke alls kvar. — Innanför västra porten ligger en gravsten med årtalet 1686, innanför södra en annan med lång inskrift både på latin och svenska, bl. a.: HÄR UNDER HWILA SIG I HERRANOM HÄREDSHÖFDINGEN I BERGSLAGEN oc ÖSTER DAHLARNE MAGNUS PEERSSON oc KÄRE [?] HUSTRO MARIA PEERSDOTTER [2]) MEDH 14 THERAS BARN. — Albrect Steffenburg räknar upp följande gravar i kyrkan: Spadarfs Grafwen och Jöns Jönssons Graf i Högkoret, Paqualins [på Risholn] och Eric Jacobs i Stora Gången, Bergsmannen Daniel Olssons på Folkesbacka i korsgången, Krokforska, Risholsoch Hyttnäs Grafven m. fl. — Samma antecknare har i detta sammanhang en liten notis: 1710 begrafdes Allmosehjonet Brita Månsdotter 110 år gammal.

I koret ligger en vacker vävd matta från Wålstedts i Floda, skänkt i sept. 1929 till hugfästande av Karin Larssons minne av Sundborns kyrkliga ungdomsförening och andra vänner. Kyrkoherden mottog gåvan å församlingens vägnar och förklarade, att den ständigt skulle bli en erinran om Sundborns fagraste minne, Karin och Carl Larsson, vilka alltid i omtanke och kärlek vårdat sig om församlingens tämpel. —

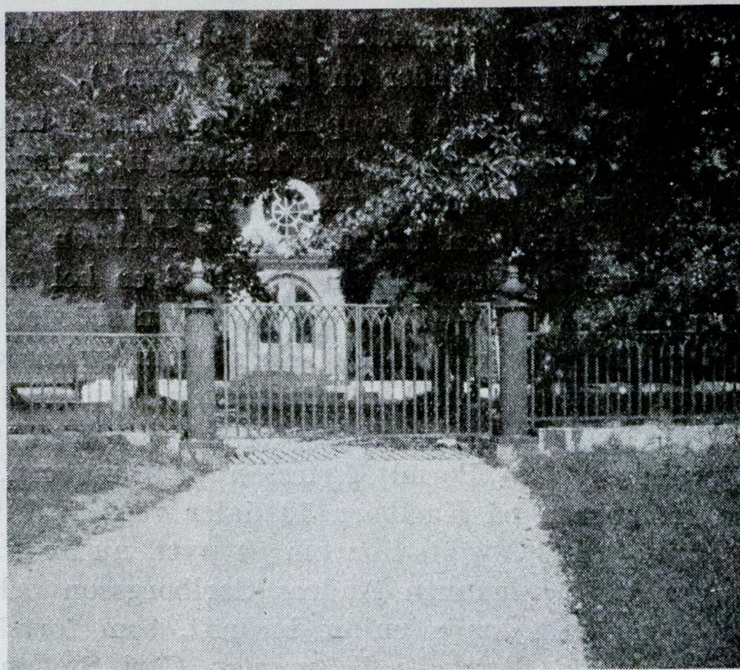
Genom en dörr på var sida om altaret kommer man in i sakristian bakom koret, stor och rymlig med ljusröda rappade väggar över vit panel, stor öppen brasspis och norsk järnkamin, gamla bra möbler — länstolar, en stor blåmålad kista för silvret med kraftiga järnbeslag, ett ståtligt skåp, upprustat av Carl Larsson 1905, med rundbågsfyllningar och i dem röda liljor på vit grund och ovanför dem inskriften STEPHANUS OLAI ANNO 1650. Dörrarna äro själva skåp med hyllor på insidan. — Här stå vidare en bokpall och ett timglas, båda gamla, och hänga två porträtt, det ena av prosten Steffenburg med yvig rättarkrans (han säges annars ha haft så långt skägg, att det räckte ända ner på magen, och alltid haft det inknäppt under västen), det andra av prosten Pettersson, en julklapp av Carl Larsson till församlingen 1905 — en skägglös vithårig fårad åldring med djup och stadig blick.

Här finns kyrkvaktarens och spögubbens rustning — två blåa kappor, den ena med röd kant kring halsen, och en kraftig läderkabas. Vidare 2 nya kalkkläden av sammet, ett svart och ett rött, 2 äldre och 2 nyare guldgalonerade håvar samt 4 mässhakar, tre av sammet — en nyare svart med silvergaloner, en röd med guldgaloner och årtalet 1797, en också röd med krucifix på ryggen, skänkt av Claes Depken (adlad Anckarström, bergmästare, † 1702, dotterson

[1]) Därom närmare sid. 84.

[2]) På Krokfors, han dog 1696, hon 1702 — se Montinska stamtavlan i Bilagorna.

till Christopher Olsson Gyllenknoster på Noor); samt en av vitt sidendamast, fodrad och kantad med svart siden och sammet och prydd med silverband — på framsidan står GLFACS, det är givarnas namnbokstäver, borgmästaren i Falun och egaren av Hyttnäs Germund Folkern († 1736) och hans fru.

K. E. F. 1925

BILD 59. KYRKANS SÖDRA PORT OCH GRIND.

Silfwer är skänkt af åtskillige, skriver Hülphers, såsom: 1 Obl. Ask af Carl Ekman [på Sandsberg] 1718, 1 dito af M. E. [?] Folkern 1733 [båda nu försvunna], 1 Kanna af Dan. Danielsson i Danholn[1]) 1737 och 1 ifrån Hyttnäs. Silverkannan från Danholn är märkt D. D. S.[2]) S. D. D. — det är bergsrådmannen Daniel Danielsson, † 1746, och hans hustru Sara Daniels-Dotter. Kannan från Hyttnäs skänktes 1665 av bergsmannen Johan Erssons änka Karin Andersdotter och gjordes om 1857; en av dem båda förärad oblatask med lammet med fana på locket gjordes enligt stämpel om 1835. Därtill kommer ännu en vinkanna, stämplad 1796, en paten och en kalk, båda av förgyllt silver och skänkta 1763, den förra av Christop. Andersson, den senare av bergsmännen J. S. B., A. J. K., O. S., D. P., A. C. B. och M. S.; samt en vinsil och en matsked, den sistnämnda skänkt av Anders Carlborgson[3]) och stämplad med hans födelseår 1802 (hans dödsår 1886 är ingraverat senare).

*

En »klockstapel wacker med högt torn och små torn på sidorne och förgylta kors» byggdes på 1620-talet kort efter första kapellet. Den nuvarande är uppförd 1706—07[4]) och upprustad 1857: nedtill spånklädd och rödfärgad, därovan vit med svarttjärade luckor, därpå välft svart spåntak med 4 vita trekantgavlar, på dess hjässa vita pelare förbundna med rundbågar och uppbärande den smäckra spåntäckta svarta spiran, som krönes av ett kulkors och högst upp en den grannaste och frodigaste gullförgyllda tupp — han och hela stapulen kan väl sägas vara på ej alltför långt håll släkt med Spadarvet och Carl Larsson och allt hans! Tuppen, »som ensam kostade med äkta förgyll-

[1]) Står genom tryckfel Danholm.

[2]) Står T i st. f. S i »Sveriges Kyrkor».

[3]) I »Sveriges Kyrkor» står genom tryckfel Carlbergson.

[4]) Enl. »Sveriges Kyrkor» — 1702 enl. Hülphers.

ning 100 R. D.», uppsattes 1868, då hans företrädare jämte kulorna fallit ner och sönderslagits under en häftig storm [1]).

Tre klockor hänga i stapeln. »1623 den 1 augusti om en fredag götz Storklåckan» (äldsta stapeln byggdes antagligen samtidigt); tenn till henne skänktes av Lars Nilsson i Lumsviken, Erik Hansson på Karlborn, Hans Eriksson och Oluf Michilson i Spare, Hans Nielsson på Backa och Daniel Persson. Med henne ringdes från 15 jan. 1626 en hel månad med anledning av änkedrottningens död — det är äldsta vittnesbördet om kungsringning i Dalarna; sedan ringdes här liksom i alla stiftets kyrkor efter Gustaf Adolfs död 1632. Redan 1634 var klockan sönderringd och göts om av M:r Andreas Höök, gjordes något större och pryddes med verser »efter den tidens Poesie»; till gjutningen gåvo Berndt Ericsson på Sundborn, Hans Ericsson i Spare och Eric Hansson på Karlborn 10 daler var. 1797 var klockan »något skrällig i liudet», och 1873 göts hon om på nytt, nu av N. P. [2]) Linderberg i Sundsvall och »på Bergsmannen Anders Carlborgsson och hans makas Catharina Danielssons bekostnad» enligt inskrift, som fortsätter: »Under detta år afled församlingens kyrkoherde prosten Carl Steffenburg. Wid samma tid voro: Olof Steinholz på Kristineberg ordförande i kommunalstämman, Erik Söderberg på Hobborn och Hans Berglund i Blixbo kyrkovärdar samt Johan Eric Ericsson orgelnist och klockare.» På andra sidan står under ett krucifix och det allseende ögat mellan änglahuvuden en vers av J. O. Wallin.

Mellanklockan är den, som Sundbornskarlarna enligt sägnen skulle ha rövat från Svärdsjö kyrka 1634 [3]). Därom berättar Albrect Steffenburg (i handskriften 1841): »På den s. k. Tulles backe på Carlborn har på 1600-talet bott en Bergsman Tulle, om hvars ovanliga kroppsstyrka ännu i vår tid omtalas många vidunderligheter. Tulle var med när Sundbornskarlarna med våld togo annangångsklockan i Svärdsjö och förde den till Sundborn; Tulle var den som nedtog klockan, på så sätt, att han satte sitt huvud inni klockan, lyftade den först ur sina lager, och sedan nedbar den.» — Emellertid visa förteckningar över Svärdsjö kyrkas inventarier efter denna tid, att klockan stannade kvar där och aldrig kom till Sundborn [4]). När mellanklockan här ursprungligen kom till, vet man i så fall icke, endast att hon göts om 1737 i Falun av Mäster Isaac Rockman från Sala — eller av en hans gesäll enligt Albr. Steffenburg, som berättar: »Daniel Flodström var klockgjutare och bodde i Sundborns by, arbetade som Gesäll hos klockgjutar Rockman i Sala, under hvilken tid han göt annangångsklockan i Sundborn, ehuru hans namn såsom blott då varande Gesäll ej står derpå. Han erbjöd Sundborns Församling att utan arbetslön omgjuta Stora klockan, blott de höllo erforderlige materialier och dagsverken, men då varande pastor Sundius lade sig deremot, churu hela Församlingen antog hans tillbud, och så blef intet

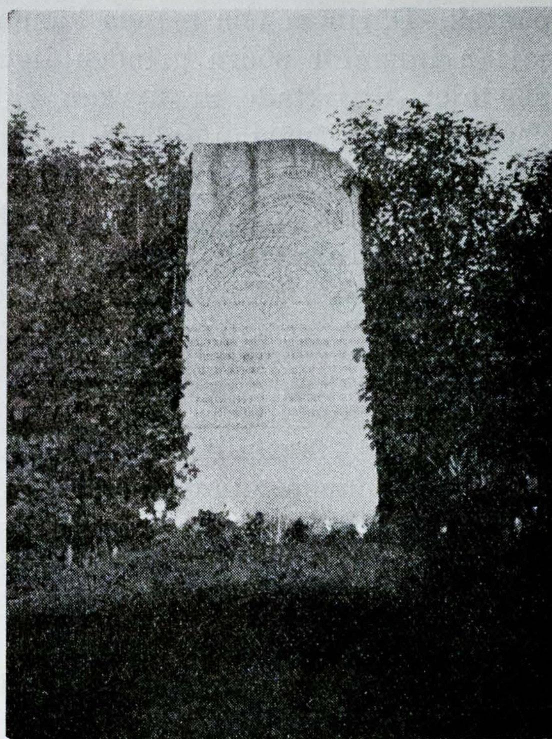
[1]) Efter *Mats Amark*, Dalarnes Kyrkoklockor — ur detta arbete och samme förf:s Kyrkklockor, klockare och klocksägner i Dalarne är nedanstående hämtat. I det förstnämnda finnas klockornas inskrifter, storlek, tyngd o. s. v.

[2]) På klockan står oriktigt O. P.

[3]) Se sid. 101 i min bok om Svärdsjö.

[4]) Enl. Linge a. a. sid. 248 ff.

utaf. När han sedermera år 17 ...[1]) dog, skulle de i harmen försöka ringa sönder klockan, men som ej lyckades.» Daniel Flodström var emellertid född 1724 och skulle sålunda ha gjutit mellanklockan vid endast 13 års ålder. På henne står också en vers samt bland andra namn Gustaf Montin på Krockfors, Daniel Danielsson på Danholn, Olof Staffenburg [!], Carl Pacualin Kiyrkowärdar, Olof Hanson Klåckare.

K. E. F. 1925
BILD 60. STEFFENBURGSKA GRAVVÅRDEN.

Lillklockan göts 1677 av Nic. Johansson, med en latinsk vers som Hülphers anför med tillägget: »Latinen är icke bättre än Poesien.» Omgjuten »på Dem. Sara Elisabet Danielssons bekostnad» i Sundsvall 1873, på samma gång som storklockan, bär hon samma namn och en vers av J. O. Wallin, tagen från Adolf Fredriks kyrkas storklocka i Stockholm. — I äldre tider fanns ock en fjärde, ännu mindre klocka »på kyrkohvalfvet», skänkt 1676 av assessor J. O. Silfverström men troligen bortsåld omkring 1800.

1798 beslöt kyrkorådet att »til vinnande af skick och ordning tilsätta ordentliga ringare», men det befanns för kostsamt och blev ej av. 1800 förehöll kyrkoherde Erelius kyrkorådet att om socknemännen ej ville ringa, skulle ringning ske allenast med lilla klockan, eller om hielp dertil saknas, klämtning i st. f. ringning af kyrkovagtaren förrättas, något för Församlingen wanhedrande. — 1820 fick kyrkvaktaren instruktion att biträda vid ringning och tillse att klockorna ej lida skada genom ovårdig och våldsam ringning. I 1907 års inventarium antecknade slutligen prosten Pettersson, att klockorna ringas med linor av övat folk, sedan de förra spräcktes genom ovårdig trampning. —

I kyrkogårdens nordöstra hörn närmast Toftans strand står det vackra bisättningshuset, ett ut- och invändigt vitrappat antikt tämpel med 4 fyrkantiga pelare på framgaveln och 4 murpelare på vardera långsidan. Därinne har Carl Larsson målat en fästlig taklist av blomrankor och band i svart och vitt samt mitt på fondväggen en dekoration av femuddstjärnor i en halvcirkel över ett kors med ett hjärta på mitten och två änglahuvuden på sidorna, allt inom en krans av svällande moln. —

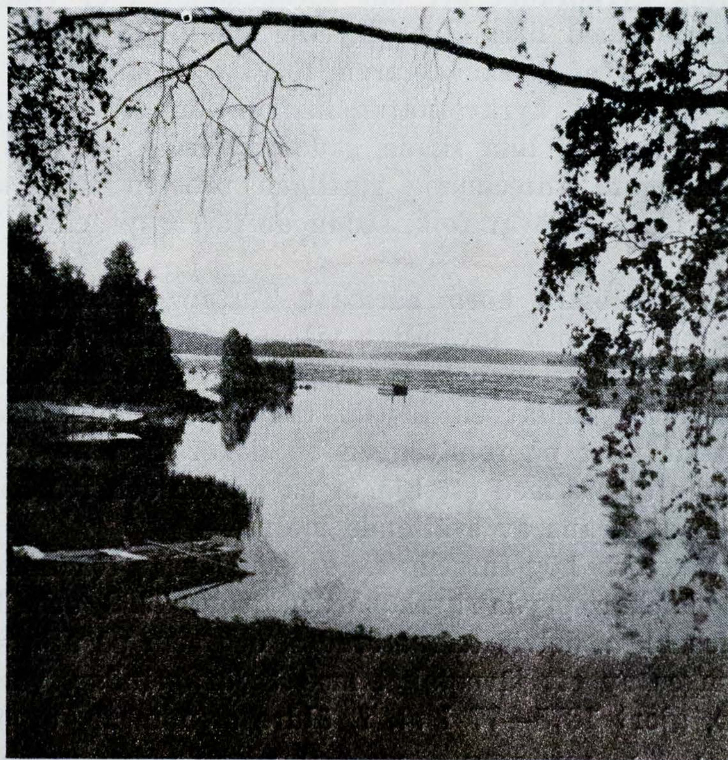
Intill kyrkan växer en hög furstlig ek och en härlig tvåstammig hängbjörk, andra träd och häckar pryda kyrkogården, som 1928 och 1929 grundligt snyggades upp och bl. a. delvis terrasserades, och som på alla sidor utom den norra åt sjön omges av ett järnstaket med 3 järngrindar, vars stolpar bära urnor med lågor, gjort 1875—77 i st. f. äldre stenmurar, ursprungligen med

[1]) Årtalet anges ej — kyrkoh. Sundius dog 1784, Daniel Flodström 1776.

spåntak. Därinom vila många kända sockenbor under ståtliga vårdar. I gräsmattan innanför södra grinden ligga två nötta gravstenar av kalksten från 1600-talet, utflyttade ur kyrkan vid någon omläggning av golvet, med rika ornament och nästan oläsliga inskrifter, på den ena står bl. a. IOAN [E]RIKHSON [på Hyttnäs] och [KARIN AN]DERSDOTTER. På andra håll ligga 3 gjutjärnshällar, alla med inskrifter: en över Handelsmannen Herr Eric Wilh. Berger från Christineberg, f. 1760, † 1809, en över Bergsrådmannen Johan Östberg, f. 1736, † 1812, och hans hustru Helena Cath. Fahlstedt, f. 1741, † 1812, och en över Bergsmannen Samuel Carlborg, f. 1751, † på Karlborn 1812.

Här ligga jordade kyrkoherdarna Cedergren och Lundqvist och prosten Pettersson, vars granitvård, krönt av ett förgyllt solhjul, ritades av Carl Larsson och restes av församlingen — liksom Anders Carlborgsons, som bär inskriften: »Välsignande minnet af sin gifmilde välgörare, reste Sundborns församling vården 1888». Inom samma järnstaket ligga hans maka, son och syster och hans föräldrar Anders Carlborg och Brita Steffenburg, i en annan grav hans högra hand organisten J. E. Ericsson (f. 1828, † 1892). På Olof Steinholz' familjegrav står en bautasten av granit, på Tundals ett väldigt granitblock, utvalt av överstelöjtnant Linderdahl, som själv vilar därunder, på Steffenburgska graven en runsten med drakslingor och många namn. Och på Carl Larssons grav står: »C. L. [inom en cirkel, hans kända signatur] 1853—1919. MOR 1822—1902. ULF 1887—1905. FAR 1824—1910. KARIN 1859—1928» — samt på baksidan: »Han lyste och värmde som solen. Carl Laurin. Han var en högtidsdag till menniska. Karin.»

En bit från kyrkan står likvagnsboden, en liten röd byggnad med två stora svarta rundbågsdörrar.

K. E. F. 1925

BILD 61. TOFTAN FRÅN KYRKOGÅRDEN.

K. E. F. 1925

BILD 62. ÅN I SUNDBORNSBYN. KLOCKARGÅRDEN T. V.

KLOCKARGÅRDEN OCH SANDSBERG

Från kyrkogården ser man ut över Toftan med vikar och uddar, en ofantligt vacker syn, full av ljus frid. Och lika vacker är den från Grånäs på andra sidan viken — där syns Skinkan, en stor häll på udden norr om kyrkan, Bjungnäs ligger väster därom och Sundborns sågverk i öster. Nedanför en lavklädd kulle med block och tallar på Grånäs står en timmerkoja, men där finnas ock spår av gamla husgrunder och en källargrop med en hög björk i, minnen av en fäbostuga — Torsångbor sägas ha haft ett fäboställe även här. — Strax öst om kyrkan ligger kommunalhuset, eller Klockargårn såsom det vanligen kallas — härligt beläget vid ån, där man kan sitta och njuta på bryggan under en stor lönn och se timret snabbt och tyst glida förbi på den blanka strömmen. — I gårdens potatisland har hittats en trindyxa, omkring 8 cm. lång — den och en likadan med samma längd, funnen vid Backa, samt en tredje, hittad i en åker vid Baggärdes skola men förlorad, är veterligt Sundborns enda fornminnen. — Huset, byggt 1910—11 [1]), är mindre lyckat med sina hemskt höga rum. 1 tr. upp är organistens bostad, på nedra botten expeditionsrum, lokaler för arkiv och sockenbibliotek och främst kommunalsalen, även använd för föreläsningar o. dyl.

Den salen är rikt smyckad — med 11 porträtt av sockenbor, målade och

[1]) Avbildat i »Gammalt och nytt ur Falu-Kuriren» 1923—24.

Fröken Sophie Runer foto.

BILD 63. PORTRÄTT AV CARL LARSSON I KOMMUNALSALEN. FR. V. ORGANISTEN GUST. HEDSTRÖM, SJÄLVPORTRÄTT, RIKSDAGSMAN SAM. SÖDERBERG.

skänkta av Carl Larsson: 1) Självporträtt från 1916, »Med tack igen till mina vänner i Sundborn»; 2) C. Fr. Steinholz. Poss. nat. [på Kolarbo]. Kommunalnämndsledamot 1873. Ordförande 1877—1915 [med medalj]; 3) Pontus Linderdahl. Öfverstelöjtnant. Sedan 1892 Sundborns Kommunalstämmas Ordf. [i omkring 25 år — hänger mitt på väggen över ordförandestolen]; 4) Sam. Söderberg. F. 1859. Vår riksdagsman 1897—1917 [målat 1918]; 5) Hans Svedberg. F. 1852. Kronolänsman i Sundborn och Vika 1888—1918 [C. L:s sista tavla]; 6) Daniel Wretling 1915. Fjerdingsman 1875—1912. Nämndeman 1879—; 7) Bonden Fredrik Forsberg [på Sandsberg] född 1859. Kungl. Patriot. Sällsk. medalj 1909; 8) Smeden Erik Ericsson född 1853 [»Smen i Gråa»]; 9) Målaren Carl Oskar Persson född 1867 [C. L:s »hovmålare»]; 10) Snickaren Hans Arnbom född 1859. »Min vän och byggmästare H. Arnbom» [står på en väggspegel på tavlan]; 11) Gust. Hedström född 1875. Organist, Lärare, Kom. ordf. [målat 1918].

Den sistnämnde tillträdde sina sysslor här 1906, blev 1913 kassör för kyrko- och skolrådets kassor och fonder, 1915 kommunalnämndsordf. och innehar en mängd andra uppdrag. Hans förste närmare kände företrädare som organist var Mårten Gers eller Giers 1688, även länsman (enligt Albrect Steffenburg). Efter honom följde 1705 Olof Hansson från Gulleråsen i Boda, som redan 1695 kommit i tjänst hos kyrkoherde Sahlström, där »han blef opöfwader uti skrifwande och andre nyttige slögder». Nämndeman 1713, efterträddes han vid sin död 1759 både som klockare och nämndeman av sin son Johan — sönerna kallade sig Dahlberg[1]) —, gift med Brita Danberg i Ramsnäs såsom förut omtalats och själv följd i organisttjänsten av sin son Johannes, död ogift i lungsot 1786. Olof Hanssons andre son Hans, jordbrukare i Persarvet, »drunknade på Toftan emellan St. Holmen och Mås Kar Enget»; hans sonson Erik blev mjölnare på Hyttnäs och hade en dotter Greta, gift med gruv-

[1]) Se stamtavlan.

Fröken Sophie Runer foto.

BILD 64. PORTRÄTT AV CARL LARSSON I KOMMUNALSALEN (TILLFÄLLIGTVIS INFLYTTADE I SAKRISTIAN). FR. V. SJÄLVPORTRÄTT, FJÄRDINGSMAN D. WRETLING, ÖVERSTELÖJTN. P. LINDERDAHL, POSSESS. C. FR. STEINHOLZ, LÄNSMAN H. SVEDBERG.

fogden Erik Björk på Spadarvet, som deras sonson sålde till Carl Larsson — deras dotterson var riksdagsman Sam. Söderberg.

Johannes Dahlbergs efterträdare som organist var Johannes Vestelius, son till den märklige klockaren i Svärdsjö[1]), gift först med bergsrådman Johan Östbergs i Hobborn dotter Elisabeth (och svåger med Johan Steffenburg d. ä. på Karlborn och bergsmannen Anders Flodström i Hobborn), sedan med bergsmansdottern Elisabeth Danielsdotter från Önsgärde, med vilken han hade 10 barn, bland dem dottern Johanna Regina, som blev husmamsell hos patron Anders Carlborgson, och sonen Daniel som ärvde organistsysslan efter fadern och bl. a. »egde jord i Grånäs med gamla gårdsplatser» († 1853).

Klockaren var också skolmästare. Första uppgiften om barnaundervisning träffas 1646 — då begär Dominus Israel [Columbus] i Sundborn en medhielpare i forsamblingen, then och pædagogiam kan antaga. Honom tillsadhe R. Dominus Israel på sin qvota för hans tienst i forsamblingen 100 daler kopparmynt, stuffu och sängekläder, och för hvart bar[n] han instruerar får han 5 eller 6 daler och frij kost. Barnen kunde blifua 20 eller 30. Thenne lägenhet antogh Dominus Johan[nes] Leonardi, och nu tit up forskickades. Han tycks dock ha dröjt, ty senare samma år begär kyrkoherden att den odugliga

[1]) Se min Svärdsjöbok sid. 90 och Bilaga 1 samt stamtavlan här i denna bok.

K. E. F. 1925

BILD 65. TOFTANS UTLOPP VID GRÅNÄS.

klockaren »måtte affskaffas» och Joh. Leonhardi få tjänsten och lönen. Denne skulle då ta någon till hjälp med klockargrovsysslorna. Kapitulares tillåta detta, varjämte de »rebeller», de skolkande djäknar och dylika, som undervisade privat, skulle »packa sigh sin koos» [1]).

1704 klagar kyrkoherden över den dåliga skolgången — klockaren plägade fara omkring i byarna och undervisa barnen, men föräldrarna voro mycket tröga att hålla dem i skola. Länge var klockaren ende läraren, och skolan hölls i klockargården. En Samuel Sundelius (av Bondesläkten), död 1781, höll vid mitten av 1700-talet skola i Sundbornsbyn. 1814 fanns endast 3 byskolor, Anders Olssons hustru i Karlsbyheden undervisade 19 barn, Daniel Isacssons hustru i Nygården 16 och Jan Norman i Sundbornsbyn 14. I st. f. den siste undervisar studenten Johan Ström, som förledet år var informator för bergsman Johan Steffenburgs [2]) söner [alltså prosten Carl och hans bröder]. I övrigt undervisas flere barn dels av ynglingar från Falu Trivial Schola, dels av någon student från Uppsala Akademie, dels ock av föräldrarna själva.

Först på 1870-talet började skolväsendet ordnas och ryckas upp, tack vare stora donationer främst av Anders Carlborgson, »folkupplysningens och folkbildningens banbrytare i socknen». 1875 byggdes första skolhuset, i Sundbornsbyn (förut sköttes undervisningen där huvudsakligen av Skol-Britta) — nu finns i byn både folk- och småskola (B1). 1884 skänkte Carlborgson skolhuset i Buskbo (småskola), följande år i Finngärde (folkskola B1), Lövänge (mindre folkskola) och Rupstjärn (småskola B1). Sedan ha skolhus byggts i Baggärde (folkskola och småskola B1), Skuggarvet (folkskola B2), Karlborn och Blixbo (småskolor B1) och det ståtliga folkskolehuset i Buskbo (B1), varjämte Gallsjön har en småskola i hyrd lokal och Korså Bruk folkskola (B2) och småskola (B1) — skolväsendet där upprätthålles och bekostas helt av St. Kopparbergs Bergslag.

*

[1]) Ovanst. efter *B. Rud. Hall*, Kulturella interiörer. Det närmast följ. ur *K. Linge*, Folkundervisningen i Dalarna före 1842.

[2]) Står »Treffenbergs» !

Kort nordväst om kyrkan ligger gården Sandsberg, den nordligaste i Kyrkbyn, också ursprungligen fäboställe, sägs det. Om dess förste kände bebyggare berättar Albr. Steffenburg (i handskriften 1841):

»På Sandsberg bodde samtidigt med Silfverström [på Hyttnäs] en Landtmätare vid namn Ekman, som var i ständigt gräl med Silfverström, han rådde om yttersta halfvan af Carl Jöns Holme, hvadan den än i dag af en del kallas Ekmans Holme. Silfverström, som på den tiden rådde om hela Hyttnäs, som sträckte sig mot prästbordet och Skrifvar bäcken, var naturligtvis angelägen att få köpa äfven Ekmans andel i Holmen, men förgäfves. Den har ända tills min Far Fader [Jacob död 1789] år 17.. köpte Storhagen hört till Sandsberg, och såldes då särskilt till Carlborn, men varit till den grad vanhäfdad, att den var beväxt med groft Såg Timmer, så att min Far Far der högg en åker wält.

När Silfverström en gång red till Grufvan och på Fahlu Gatan mötte Ekman, föll hämndlystnaden så starkt på honom, att han drog sitt svärd, för att på en gång sluta deras träta, men i det samma Silfverström högg till, vek Ekman undan under ett Broskyfve, Silfverström som i farten skulle gifva hugget en annan riktning träffade Broskyfvet, och det med sådant eftertryck, att alt sammans föll ned. — Ekman, såsom den svagare, dukade dock slutligen under för sin mäktigare motståndare, och när penningar började tryta till hans processer, tog han sin Hustrus nipper, som lärer varit ganska betydliga, och pantsatte dem hos en rik Bonde i Tuna, emot Contanter. Dyrbarheterne innlades i en svarfvad Wästgöt Ask, vägdes och förseglades, hvarpå Ekman återreste hem. Söndagen derpå visade sig Ekmans Fru i Kyrkan, lika smyckad som vanligt, och som händelsen med det pantsatta nippret ej var obekant, började Silfverström ana något bedrägeri, reser till Bonden i Tuna och i wittnens närvaro öppnar den dyrbara asken, hvari befans, i stället för de förmodade dyrbarheterne, blott gamla sömm m. m., men till vigten aldeles lika med hvad Bonden utaf Ekman hade emottagit. Bedrägeriet gick så till, att Ekman hade två askar aldeles lika, hvaraf den ena hemma var fyld med gamla sömm till lika vigt med Guldet, och under samtalet med Bonden, som ej anade något ondt bydt askar med honom. Följden blef, det Ekman för sitt bedrägeri blef arresterad, och hvarest han äfven kort derefter dog.»

Enligt marginalanteckningar till denna historia omtalas 1699 en ingenieur Carl Ekman och dess Hustru Anna Klingberg på Hyttnäs — »han synes varit son till den förut nämnde Ekman och nämnes i gamla kyrkböckerne ömsom på Sandsberg och ömsom på Hyttnäs», som han arrenderade. I ovan anförda historia har tydligen någon sammanblandning egt rum, ty enligt »Biografisk Förteckning öfver Dalarnes Landtmätare 1640—1895» [1]) blev Karl O. Ekman ordinarie lantmätare i Dalarna 1689 — samma år som Silfverström dog! — och tjänstgjorde till 1720, »då han afsattes för begånget svårt brott. En hans efterträdare Kjellström skrifver om honom: 'Hans kartor och arbeten finnas vara de bästa från den tiden. Han berättas hafva blifvit död uti arresten för begånget penningebedrägeri emot den så kallade godspilten i Tuna socken'. Bodde i Sundborn. Gift med Anna Klingberg» från St. Klingsbo i St. Skedvi (deras son Johan Klingberg, född i Sundborn 1703, upptog moderns tillnamn och dog 1772 som kyrkoherde i Ål [2]). Hon bodde (enligt Albr. Steffenburg) ännu 1738 på Sandsberg jämte en annan son landsfiskalen Anders Klingberg, död där 1741 vid 34 års ålder. —

Wid år 1750 bodde på Sandsberg (också enligt Albr. Steffenburg) Inspector Anders Strark [3]), f. 1711, med sin hustru Charlotta Maria Norman, f. 1712,

[1]) Av Viktor Ekstrand.

[2]) Enl. Westerås Stifts Herdaminne.

[3]) Skall vara Stark.

och dotter Brita Maria, f. 1746. Sedan kom gården i Richmanska släktens ego. Otto Fredric Richman var enligt Muncktells Herdaminne underofficer vid Dalregementet med löjtnants avsked, men enligt en annan källa kapten: på det tryckta titelbladet till Uppsala Universitetsbiblioteks Handteckningsböcker n:o 30 står »Teckningar Bestående af 47 Planscher Ritade, Laverade och Illuminerade af Capitain vid kongl. Dahl-Regementet Herr Otto Fredric Richman under den tid han såsom student Freqventerade Academien i Upsala»; teckningarna äro delvis signerade och daterade 1737, 1738 o. s. v. (sonen possessionat O. F. Richmans namnteckning står på frampärmens insida). Han synes ha bott i St. Tuna åtminstone från 1754 till sin död 1762. Två år senare flyttade hans änka Beata Brigitta Söderberg (dotter av fältväbeln Johan S. på Fiskarbo i Husby och Eva Holmqvist) till Sandsberg med 4 söner, av vilka Reinhold Wilhelm (f. 1754, † 1812) blev kyrkoherde i Norrbärke, Johan Gustaf (f. 1753, † 1819) först factor och handlande i Västerås och gift där med en bagardotter, men skild från henne, hitflyttad och omgift med bergsmansdottern Greta Matsdotter Sundén på Karlborn (av Eggert Jönssons släkt). Tredje sonen Otto Fredrik (f. 1750) blev possessionat på Sandsberg och bergsnämndeman, gift på Vilkesbacka i Aspeboda med Johanna Polheimer (f. 1753 på Stjärnsunds Bruk, dotter av dåvarande direktören där Anders Polhammar och Catharina Wiens). Han grundade här en liten industri — i »Underdånig Berättelse om St. Kopparbergs Län» 1823 förtäljes om en mindre fabrik i Sundborns s:n, »der laquerade thebrickor, thekök, kaffekannor m. fl. sådana arbeten, liknande de Engelska, med utmärkt skicklighet förfärdigas af Inspectoren F. O. Richman, som börjat denna tillverkning, och af hans söner, som under fadrens ledning densamma nu fullfölja». Sönerna voro Otto Fredrik och Anders Reinhold, födda på Sandsberg (1774 och 1776); den förres son med Anna Iverström Carl Wilhelm blev lantmätare och dog ogift i Falun 1871.

På 1880—90-talet egdes Sandsberg av Vilhelm Steinholz, konstmästare vid Dannemora gruvor, sedan ingenjör i Uppsala (f. 1837, ogift, kusin till den av Carl Larsson avmålade possessionaten Carl Fredrik på Kolarbo och son till Olof Eliæsson S. på Kristineberg och Brita Sundvall från Kartbacken, länsman Johan Sundvallssons syster). Han skänkte gården till sin yngsta ogifta syster Elisabeth Carolina, som dog där 1884, och slutligen sålde hans tvillingsyster Vilhelmina (änka efter handlanden Per Oscar Lagervall i Falun, i sedermera grosshandl. C. Johanssons gård i Östanfors) Sandsberg till Fredrik Forsberg (f. i Kårtäkt 1859), som i 47 år varit i Steinholzka släktens tjänst, först på Kristineberg och sen på Sandsberg, e nstor del därav som rättare; duktig jordbrukare, vid 50 års ålder belönad med Patriotiska Sällskapets guldmedalj, såsom vi sett på hans porträtt i kommunalsalen. Gift första gången med Sofia Hansdotter Bonde († 1894), tog han 1914 sin andra hustru från Enviken och bor nu alltjämt verksam hos sin son, som övertagit gården.

Karl Sporr foto.

BILD 66. SUNDBORNSBYN. GAMLA SLAGGVARP I FÖRGR.

SUNDBORNSBYN

En björkallé förbinder kyrkan med kyrkbyn, eller Sundbornsbyn som dess officiella namn lyder. Socknens huvudstad med ett 60-tal hushåll — med kyrka, kommunalhus, skolhus, missionshus, post, telefon, bank, flera handlande och hantverkare, elektrisk kvarn, kraftstation, socknens andelsmejeri m. m. Lissel Sundborn kallas den del av byn, som ligger emellan kyrkan och den fordna Sparringgården, där nu Mats Anderssons änka bor, skriver Albr. Steffenburg. Närmast klockargården ligger Varpet eller Sme Daniels (honom ha vi träffat förut i Lövänge), en av de många Bondegårdarna, en kusin till Nils Sahlströms morfar var den siste Bonde där (Hans, † 1905, svärfar till Bäckström i Bäckänge och Fredr. Forsberg på Sandsberg); Frans Söderberg (f. d. fondförvaltare, bror till riksdagsmannen) köpte den gamla tomten med portlider och flera småstugor 1911 och byggde ny gård i modärnare stil (Carl Larsson brukade säga att han fick ont i magen av såna hus) och kallade den Rasta efter en villa på Lidingön, som han ägt och bebott en tid. — I närheten bor en annan av socknens tromän Carl Gustaf Gustafsson (f. i Storsveden

K. E. F. 1925

BILD 67. SUNDBORNSBYN FRÅN STORBRON. BYKSTUGOR VID ÅN.

1859, först hem. eg. i Karlsbyn, sedan gårdsegare här), kyrkovärd, auktionsförrättare, nämndeman sedan 1897, skiftesgodman i ett 30-tal år, fjärsman 1917 — rask och rörlig, spänstig och ungdomlig ännu vid 70 år, då han hedrades med guldmedalj »För medborgerlig förtjänst».[1]) —

Särskilt här väst om ån verkar byn nästan gammal idyllisk småstad. På bygatan, som »långsamt och värdigt stiger upp mot kyrkan» mellan trivsamma röda stugor och herbren, portar och plank, tycker man sig gå på en gammal Falugata. Man känner Kopparstadens närhet, ett intryck som förstärkes av slaggvarpen vid ån (vilkas ödslighet nu livas av majstång och stor inbyggd dansbana!).

Bygatan går parallell med ån, mellan dem sträcka sig långsmala tomter, längs gatan stå stugor och bodar, skilda av plank, neråt ån ligga uthus och trädgårdstäppor och vid den bitvis stenmurade stranden små bykstugor och bryggor. — Det är i en rad Perssons (förr A. Walléns), f. d. H. Lindholms och Lisa Isbergs (förr Eric Risbergs) gårdar[2]). Perssons stuga skiljs från Lindholms av ett port-

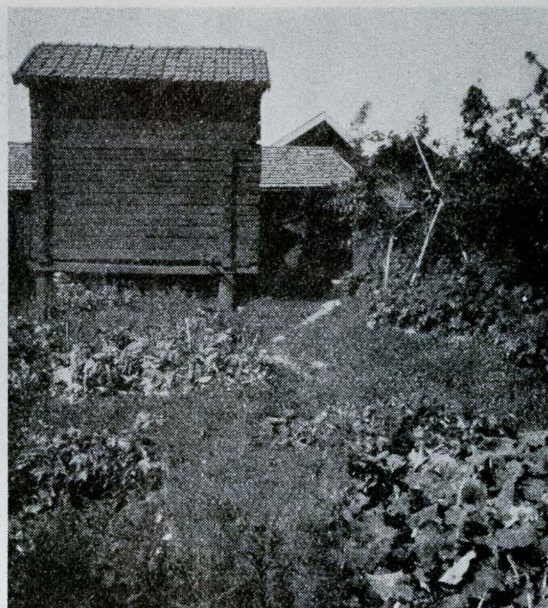
K. E. F. 1925

BILD 68. PERSSONS I SUNDBORNSBYN. F. D. LINDHOLMS STUGA NÄRMAST.

[1]) Hans konterfej står bland 40 äldre och yngre sockenpampar — jämte 6 vyer från Sundborn — i »Dalarna i porträtt och bild 1925».

[2]) Alla 3 uppmätta och fotograf. av Bergsl. exp. 1919 liksom Elfströms nedannämnda gård.

lider med gula portar, den ena med en stilfull vriden handtagsring — i portlidret är den branta vindstrappan inbyggd. Lindholms stuga är hopbyggd med Perssons snickarbod (förr brygg- och bagarstuga) med källarsvale, längan fortsätts efter tomtgränsen av ett gammalt föjs (nu vedbod), och närmare ån står ett herbre, dock numera ej på stolpar. Lindholms har utom stugan (med kammare och kök) endast en mindre länga av 3 rum, vedbod, loge och f. d. föjs med skulle; en bouppteckning 1847 efter Anders Källströms änka Brita Norman upptar en gammal stugubyggning, en källare, en mindre tröskla da och ett gammalt fähus. Lisa Isbergs gård är större och beskrives även i en bouppteckning, efter hem.-eg. Eric Risberg 1853: »Man- och Ladugården bestående af 1 Stufvu byggning med förstufva och 2 rum, ett Brygghus med inmurad kopparkittel, ett Färdstall med Wedlider, Svinhus och afträde, ett Stolpherberge, en Bod med Lider och källare under, ett Stall med skulle och portlider, en Bod med Lider, alltsammans på gården, samt ett Fähus och Tröskla da med 2 golf och lider wester om gatan». De sistnämnda stå kvar, likaså det mästa av gården öster om gatan: två längor mitt emot varann med ett lågt plank emellan (förr högre med port), på ena sidan gamla stugan, påbyggd några stockvarv, nystugan hopbyggd med den (kammare och kök), vedbod (förr färdstall) med svale; på den andra mangelbod (närmast gatan) och färdstall, ännu ett färdstall och gårdsstall med skulle; längre ner i mitten portlider (utan portar) mellan vedboden och matbod under samma tak som ännu ett färdstall (här i gården ha rymts många hästar!), med källarsvale på baksidan, strax därnedanför ett ståtligt tvåbottnat stolpherbre, högt och smalt, och sist en tvättstuga vid åbrädden. Bland gårdens gamla möbler märks ett högt skänkskåp på kulfötter med spiralvridna kolonner vid överskåpets hörn.

K. E. F. 1925
BILD 69. LISA ISBERGS HERBRE OCH PORTLIDER, SUNDBORNSBYN.

Telefonstationens port — nu klädd med pärlspånt och grönmålad! — har en avlång portring, enklare än Perssons, men plåten därunder är så mycket finare, vackert profilerad och med genombrutet krus. — Sohlmans, förr Matteses, nu sockenens barnmorskebostad, är ett gammalt rappat tvåvåningshus mellan syrénhäckar, gårdens herbre står mitt emot på andra sidan gatan. — Kyrkvaktare Elfströms (f. d. J. Bäckströms) präktiga röda tvåvånings manbyggnad vänder baksidan mot ån och skiljs från den av en trädgårdstäppa

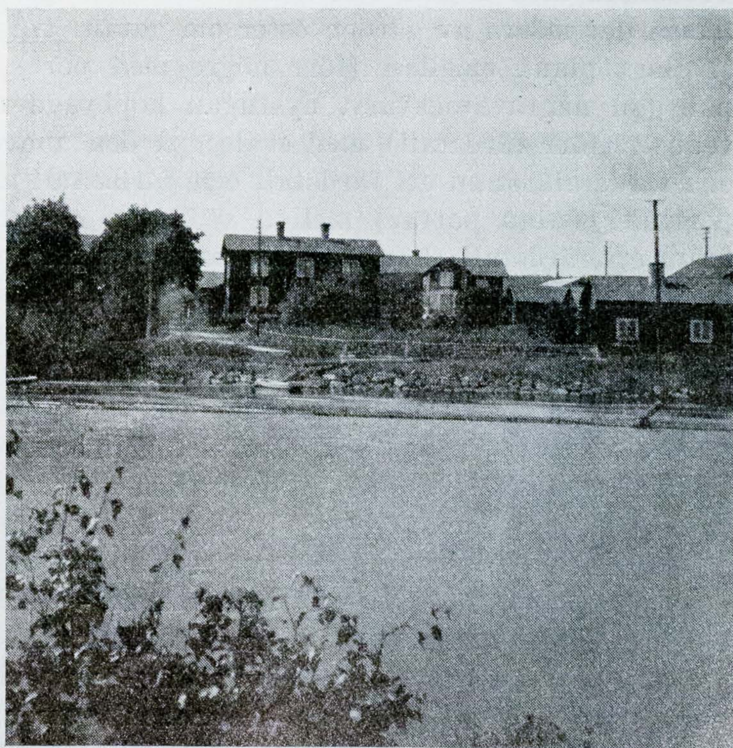

K. E. F. 1925
BILD 70. PORTRING PÅ TELEFONSTATION, SUNDBORNSBYN.

K. E. F. 1925
BILD 71. BYGATAN I SUNDBORNSBYN. TRÖSKLADA OCH SOHLMANS T. V.

— i den och på gårdsplan växa aplar, körsbärsträd, syréner, rosor, vinbärsbuskar, akleja, riddarsporre, pepparrot och libsticka, vilken sistnämnda odlas för att genom sin starka lukt driva bort ormar från gården; roten används också som medicin åt kor, berättar gamla fru Elfström. Ovanför manbyggnaden, vars övre våning tillkom på 1840- eller 50-talet, sträcker sig en lång länga utefter bygatan: källarsvale, snickarbod, matbod, portlider, trösklada, redskapsskjul, alla utom källarsvalen under ett tak. På avträdets nuvarande plats längst upp på gården stod förr ett föjs — flera nu försvunna sådana i byn vittna om att den fordom varit mera lantlig och mindre stadsmässig än nu.

Här i gården bodde den förut nämnde studenten och barnaläraren Johan Ström, f. 1775 i Falun, gift med klockgjutaren Daniel Flodströms dotter Christina, f. 1767 — båda dogo i lungsot 1826. Bouppteckningen efter dem upptar »Mannbyggningen om 3ne Rum under och 1 Rum med vind öfver, 1 Bryggstuga vid strömen och 1 liten Trösklada vid Rutgatan samt källare och nödige hus vid Gården». Ruf eller Ruten hette en släkt i byn på 1700-talet, Rutgatan är förmodligen [1]) ett äldre namn på »Kattbacksgata», landsvägen över täkterna mellan Storbron och Kattbackan, såsom namnet säges — egentligen Kartbacken, västligaste klasen av Sundbornsbyn, bortåt prästgården och Hobborn. Där ligger Missionshuset högt och fritt med vacker utsikt — gårdar i byn närmast i grönska, bland dem den stora elektriska kvarn (grundligt reparerad av Falu Elektricitetsverk 1929, med

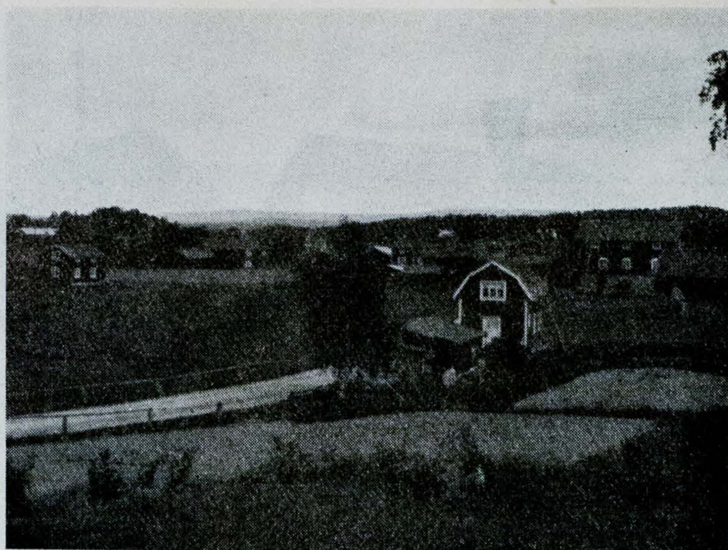
K. E. F. 1925
BILD 72. FRÅN SUNDBORNSBYN. KYRKVAKTARE ELFSTRÖMS T. V.

[1]) Enl. Nils Sahlström.

nya kvarnstenar m. m.), Carl Larssons Hyttnäs, ån med timmer och en lövholme, Vettberget bortom den, och längre i norr Flyberget och Råberget i fjärran.

Bland gårdarna här är J. Nordlunds en av de märkligaste i socknen[1]). Helt kringbyggd med ett dussin timmerhus, förr alla täckta med takved, nu med tegel, spån eller plank — ursprungligen 3 gårdar på tomten, och tre stugor stå där än, alla en-

[1]) Uppmätt och genomfotograf. av Bergsl. exp. 1919.

K. E. F. 1925

BILD 73. SUNDBORNSBYN FRÅN KARTBACKENS MISSIONSHUS. ELEKTR. KVARN T. H. FLYBERGET OCH RÅBERGET I BAKGR.

BILD 74. NORDLUNDS I KARTBACKEN. UPPMÄTN. AV BERGSL. EXP. 1919.

Nord. Museet foto. Bergsl. exp. 1919

BILD 75. NORDLUNDS I KARTBACKEN. STUGORNA 3 OCH 5 NÄRMAST.

vånings: stora byggningen (1), en bra parstuga med vita fyrkantstolpar i brokvisten (förr vridna stolpar) och inbyggd vindstrappa vid ena gaveln — förstuga, kök, kammare och storstuga med brungrå panel upp till fönstren; i vinkel däremot en mindre stuga (3), nu brädslagen med vita knutbräder — förstuga, kök, bagarstuga och en på baksidan utbyggd kammare med källarsvale vid sidan — också här en vit förstukvist med 4 spinkigare stolpar, snarlik Envikskvisten; samt utefter landsvägen lillstugan (5) delvis brädklädd — kammare och kök, det senare förr använt som bränneri, båda med profilerade taklister, kammarn med en numera sällsynt öppen brasspis i hörnet. Längs vägen följa sedan tröskiada, vedbod (förr tröskiada) och svinhus (6, 7, 8); på fjärde sidan stå avträde, föjs med skulle och förbyggd svale, en äldre lagård med ännu ett hemlighus samt ännu en tröskiada (9, 10, 11, 12). Snett inne på gården står en vedbod av rundtimmer (13) och i hörnet mellan de två större stugorna en källarbod (2) med lavbevärt planktak och självväxt krok till handtag på dörrn över det liggande snedtaket på källarsvalen. Vartill kommer stilfulla gångjärnsbeslag på somliga dörrar och gamla möbler — ett hörnskåp från 1801 med svart och vit rosmålning på röd botten, en vitmålad gustaviansk säng, ett präktigt barockbord, björkstolar i Karl Johansstil. —

Till Kattbacken hör Knektbacken, några smågårdar vid vägen till Lövänge, där bodde gubben Erik Gustaf Eriksson, en duktig odlare som brutit massor av sten ur backen. Dit hör ock Pingstvännernas lilla kapell en bit västerut, byggt av en stuga från Sundänge i Svärdsjö [1]), och slutligen närmast prästgården Stenbacken eller Korsgrens, en stortrevlig gård [2]) mellan höga gamla björkar och lönnar, med stenmur längs vägen och ganska stor välvårdad träd-

[1]) Se min Svärdsjöbok sid. 165.

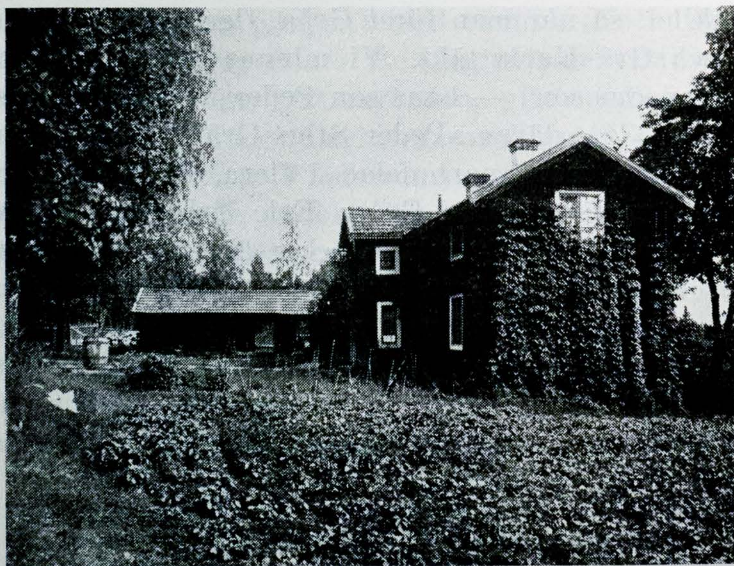
[2]) Bergsl. exp. 1919.

gård — aplar, bärbuskar, fläder, rosor, nattviol, akleja, stormhatt, randgräs, brandgula liljor, kejsarkronor, konvaljer, borstnejlikor — och pepparrot m. m. Frodig humle täcker manbyggnadens gavel — en tvåvåningsbyggning med låg övervåning och utbyggd förstuga och två vita skorstenar; i vinkel mot den står en hitflyttad bodlänga med portlider och källarsvale och på andra sidan landsvägen föjs med svale och trösklada.

Nord. Museet foto. Bergsl. exp. 1919
BILD 76. NORDLUNDS I KARTBACKEN. KÄLLARBODEN 2 MELLAN STUGORNA 1 OCH 3.

Gården byggdes på 1840-talet av sergeanten Daniel Stenberg († 1891), gift med Greta Elisabet Bonde († 1904, syster till den förste Eric Bonde i Gallsjön). I Kartbacken ha ock flera andra av samma släkt haft sina hem, bland dem Johan, militär med namnet Soldat (f. 1752 på Spadarvet, † 1797), hans son Daniel († 1856), gift med Lisa Matsdotter från Ramsnäs, och deras son kallad Sperring Johan († barnlös 1893), gift med Lisa Carlsdotter på Kartbacken († 1862). — Här bodde tre kronolänsmän, den förste var Per Westling († 1801, son till länsmannen i Svärdsjö med samma namn och Brita Tenger), gift 1762 med Christina Montin från Krokfors († där 1805); han kallades Lissel Länsman, berättar Albr. Steffenburg, »och säges endast vägt 5 lisp. 5 skålp. med det vanliga tillägget, att detta utgjordes med hans stora muddar. Han brukade som gäst ofta vara hos min farfader på Carlborn, och sedan Gubbarne druckit något öl och började stå ostadigt på benen, de då satte ett vedträd under hvardera armbogen på Westling, som alltid orsakade att han kunde hålla balansen». — Den andre befallningsmannen var Johan Sundvall (f. 1740, † 1817, son av Jan Jansson, f. 1711, begick självmord 1775, hemmansegare på Kartbacken liksom hans far Johan Eriksson; g. m. Malena Persdotter, f. 1710, † 1794), först gruvarbetare och hem.-eg.,

Nord. Museet foto. Bergsl. exp. 1919
BILD 77. STENBACKEN.

sen fjärdingsman och länsman och slutligen nämndeman. Med sin maka Margareta Ersdotter från Falun (1739—1807) hade han dottern Margareta, gift 1792 med hem.-eg. på Kartbacken Olof Andersson (av släkten Fahlberg från Löpholn[1]), som antog svärfaderns efternamn. De hade flera döttrar, bland dem Brita († 1871), g. m. Olof Eliæsson Steinholz på Kristineberg, och sonen Johan Sundvallsson, också fjärdingsman och länsman, den tredje på Kartbacken, g. m. Catharina Sofia Holm från Falun; av deras söner blev den yngste Fredrik Israel kommissionslantmätare († 1894 på sin egendom Karlberg i St. Tuna), Carl Peter flyttade till Brittgården i Öster Myckeläng i Älvdalen 1852 såsom handlande, var »bas» för transporten av Carl XIV Johans sarkofag 1856[2]) — »en stor grann karl, munter men myndig och rejäl» — och gift med Augusta Vilhelmina Björlingson från Mora; familjen flyttade till Ljusdal 1868. Tredje och äldsta sonen Johan Olof († 1874) blev boktryckare i Uppsala, utgivare av tidningen med samma namn och riksdagsman för staden 1859—60 och 1862—63; det berättas om huru studenterna ville storma hans hus i vrede över hans motstånd mot representationsreformen. Han var även godsegare och gift två gånger. —

Nu tillbaka ner till ån. Till »Khäppens hörne» — Khäppens (med hårt k) är en liten stuga vid Stor broa, den ståtliga träbron över Sundborns strömmen, välkänd från en av Carl Larssons akvareller. »År 1755 om hösten bortflöt Stora Bron alt ifrån Grunden», förtäljer Albr. Steffenburg. Nedanför ligger kraftstationsdammen, som Carl Larsson brukade kalla Handfatet (där i en liten nuvarande tvättstuga föddes generaldirektör Granholms far) — och den stora kraftstationen, som förser landskapets huvudstad med ljus, byggd 1902 för 1.400 hästkrafter av Falu Elektriska Belysningsbolag. — Från Storbron går vägen över en ö, mellan gamla rosthusplatsen i norr och Westbergs (nu Belysningsbolagets) och Spadarvet i söder, går på Lisslebäcksbroa över Lisslebrobäcken eller Lisselströmmen och fortsätter åt öster genom byklasarna Målarbackan och Gråa.

Kommer man från Lumsvikshållet, så når man först Gråa, flera gårdar (och pensionat) mellan landsvägen och Grå Karis täkt. Vi minnas Stig Lagesson i Grådhon 1571 (Henrik Simlas sonsons son) — hans son Peder i Gråå omtalas 1605 och Peder Stigsson i Gråda 1633[3]), därav »Peder Stigs Gråå», antagligen första och i början enda gården här, men snart delad i flera. Här bor den av Carl Larsson avmålade och omtalade »smen i Gråa» Eric Ericsson. Strax i söder har skräddare Alvin byggt ny gård i gamla Klockartäkten — där går en avväg söderut till Karlborn. Stora landsvägen fortsätter åt väster mellan Bullertäppan och Bullerbackan på södra sidan, med missionspredikanten von Knorrings nybygge och Erika Holms gård, samt på norra sidan Anders Pers myra med Göranssons och Gustaf Söderbergs (bror till riksdagsman), den senare av hans dotter och husföreståndarinna döpt till Grejsgården efter släktens

[1]) Se denna släkts stamtavla.

[2]) Se »Med Dalälven» Del I bok 2 sid. 89.

[3]) I ett synebrev i Dala Fornsal, jämte en rad andra urkunder från Sundbornsgårdar funnet och avskrivet av Helmer Lagergren.

stamgård i Lumsheden. Mitt emot Göranssons (förr E. Sundins [1]) stuga står en gårdsbyggnad, som inrymmer mangelbod med kraftigt profilerad taklist, kammare med synliga takbjälkar och stes, f. d. brygg- och bagarstuga (nu utan pannmur).

Så kommer gamla sockenmagasinet, ett märkligt herbre med inte mindre än 3 bottnar, duktiga beslag och lås på nedersta »sneverks»-dörren och stort block ovanför den översta. Och så f. d. Holms, nu fröknarna Giös' [2]) gård vid en mindre avväg åt norr till Grånäs, mellan Hytt-täkten och slaggvarp vid ån (de gamla hyttorna där och annorstädes komma senare på tal). Mitt emot fröknarna Giös' gård sör om landsvägen ligger Engströms (dit hör en gammal storpräktig bastu med lavar och välmurad ugn, uppmätt och avritad av Bergsl. exp. 1919); nuvarande egaren köpte gården av nämndeman Daniel Wretlings sterbhus, Wretling hade köpt den av bankdirektör Toftes far Eriksson och han i sin tur av bröderna Flodström, kronolänsmannen Samuel i Hedemora († 1903) och garvarmästaren Alfred i Falun († 1915 [3]), som ärft den. Här var Flodströmska släktgården sen århundraden. Förste kände stamfadern var Daniel Danielsson på Sundbohrn (f. 1660, † 1732), hans son med samma namn († 1757) var bergsnämndeman och kyrkans sexman, hans son med fortfarande samma namn († 1762) blev ock bergsman och äktade Margareta Johansdotter från Svedsgården i Svärdsjö, som efter hans död gifte om sig med klockgjutaren Daniel Flodström, vars tillnamn antogs av hennes barn i första giftet: Brita, gift (för andra gången) med rådman Nathanel Moræus i Falun (sonsons sonson till »Mäster Pehr» Helsingius), och Daniel († 1809), bergsrådman i Falun men bosatt här i stamgården, gift med Anna Carlborg († här i byn 1819, syster till Anders Carlborgssons farfar och kusin till läraren Johan Ströms maka Christina Flodström). Bergsrådmannen hade 5 barn, bland dem: 1. Daniel, hade andel i Tydals kopparverk i Norge och dog där liksom hans hustru Anna Muhrman från Hyttnäs och tre av deras barn — de två övriga stannade i hembygden, Daniel var gårdsegare vid »Kattbacksgata» († 1870), Henning Basilius (f. 1837, † 1928) hem.-eg. på Hosjö Holmen och kyrkovärd; 2. Anders på Hobborn, där vi redan träffat honom, hans fru Bebba Lena

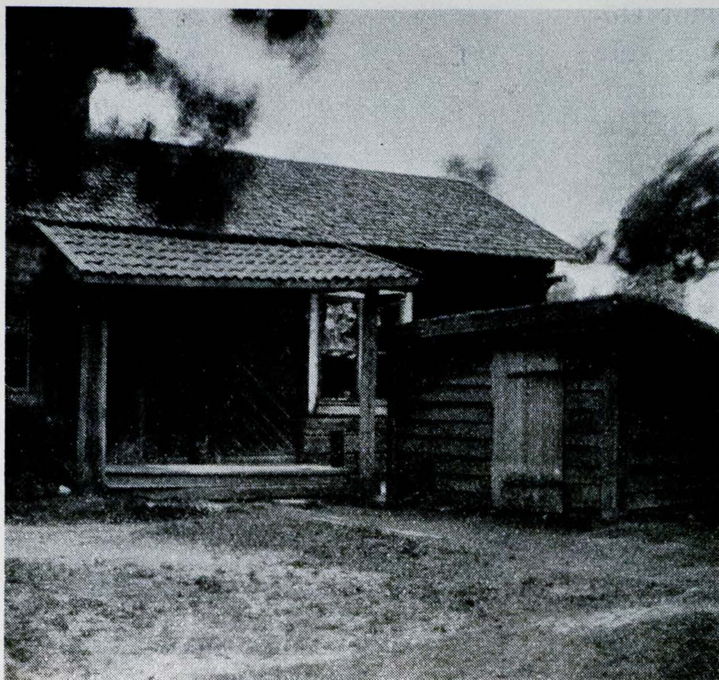
K. E. F. 1925

BILD 78. GAMLA SOCKENMAGASINET I SUNDBORNSBYN.

[1]) Bergsl. exp. 1919.

[2]) F. d. småskollärarinnan Alida Giös (f. 1863) och hennes systrar Selma (f. 1853) och Evelina (f. 1858), systrar till den adliga ättens huvudman Carl Emil Leopold i Finnhyttan, Garpenberg (f. d. lantbrukare, f. 1850, son av kommiss. lantm. Adam Wilhelm G. och Catharina Schultzberg). Ätten är en gammal finsk frälsesläkt med en gös under två femuddstjärnor i vapnet.

[3]) Se förut vid Bäckänge sid. 13 samt stamtavlan.

K. E. F. 1925

BILD 79. F. D. LOVISA CARLBORGS I SUNDBORNSBYN.

Östberg och dotter Greta Lotta, vars dotter Maria blev gift med Daniel Wretling, som sålunda återbördade gården till släkten, när han köpte den; 3. Samuel, far till kronolänsmannen i Hedemora och garvarmästaren i Falun; 4. Margareta Christina, gift med hem.-eg. och kyrkovärden Eric Johansson på Löpholn.

Daniel Wretling, kallad Blåns Daniel (f. 1840 på gården Vreten i trakten av Blixbo, efter vilken han tog sitt namn, † 1923) var en hedersman av gamla stammen, som från ingenting arbetade sig upp till välbeställd egare av den efter Sundbornsförhållanden stora Flodströmska gården, medaljerad efter ett lifslångt arbete i socknens tjänst: fjärdingsman i 38 och kommunalnämndsledamot i 35 år, nämndeman från 1879 till 1915, förvaltare för socknens sädesmagasin en följd av år, fiskeriuppsyningsman m. m., m. m. »På ålderns dag träffades han av ett hårt slag, då av hans hemmavarande anhöriga en ogift dotter, en son, dennes hustru och en dotter på ett par dar rycktes bort av spanska sjukan. På gården blevo blott han och en liten sondotter kvar». Han köpte ock 1910 gården närmast sör om Flodströms av Lovisa Carlborg (dotter av Daniel i Ramsnäs och syssling med Anders Carlborgsson) enligt följande

Kontrakt. Sedan undertecknad Lovisa Carlborg denna dag enligt utfärdat köpebref för en summa af Ett tusen (1.000) kr. försåldt till Fjerdingsmannen D. Wretling i Sundborns by min fasta egendom, hvarjemte jag jemväl härmed öfverlåter till honom all min lösa egendom äfvensom all den qvarlåtenskap, som vid min dödliga afgång finnes, är emellan oss följande öfverenskommelse träffad: åtager jag mig Daniel Wretling att såsom leqvid för härofvan omnämnda fasta och lösa egendom förse Lovisa Carlborg under hennes lifstid med föda, kläder, vård och uppehälle jämte fri bostad och vedbrand.

Han fick ge henne vård och upphälle i 11 år — hon dog 1921 vid 86 års ålder. Fasta egendomen bestod av 2 stugubyggningar, en överbyggd källare, ett stall med avträde, gårdsplats och potatisland, omkring 3 snesland. Ena stugan är gammal och gråbrun med spåntak och bred bro, vars snedtak över 2 gamla dörrar är tegeltäckt och uppburet av 2 fyrkantstolpar; i vinkel mot stugan står den stora källarsvalen och gården skuggas av yviga lönnkronor.

Mellan dessa gårdar och en nu bebyggd täkt samt Landvreten utefter Lisslebrobäcken går en mindre väg bort till en del egor och till Jungfrukällan, som springer upp vid foten av ett brant stup och ger rikligt klart och gott dricksvatten som aldrig fryser till. På Bondes gård i byn finns ingen brunn, de hämtade förr alltid sitt dricksvatten från Jungfrukällan — »jag har som

S. Kalling foto. Bergsl. exp. 1919

BILD 80. »MÅLARBACKAN» I SUNDBORNSBYN. BONDES T. V., HELLBERGS T. H.

pojke burit åtskilliga hundra liter vatten den väl kilometerlånga vägen mellan källan och gården», skriver Nils Sahlström och berättar, att folk från byarna omkring samlades där och firade Trefaldighetsnatten, lekte Änkleken och hade väl också annat fuffens för sig.

Mitt emot Engströms norr om stora landsvägen ligga gamla »Målarbackans» 4 gårdar: Bondes, f. d. Hellbergs vid Hellbergs vik av ån, handl. Claes Johanssons med butik och postkontor — platsen mittför handelsboden heter Gjuthustomten av gammalt, ett minne av klockgjutare Flodström — samt f. d. Tidés, nu också tillhörig handelsmannen. De 3 senare ha under tidernas lopp avsöndrats från den första, där den mångkunniga Sofia Bonde (f. 1861, Nils Sahlströms moster) bor på samma ställe som hennes förfäder egt i säkert 300 år. Namnet Målarbackan bevarar minnet av släktens äldste kände stamfar Hindrich Målare, f. omkring 1575, nämnd första gången i 1618 års jordebok såsom egare till en fjärdepart i Falu gruva och vidare 1620 bland bergsmän, »boendes uthj Swerdsjiö sochen och giöre ingenn deell medh bönderne utan af deras kopparbruk som kopparboken videre förmäler». Samma år d. 8 juni »christnadess Hindrich Målaress barn wijd altarett» i nya kyrkan, som stod under byggnad och ännu inte ens fått något tak (de första som döptes där — 9 juli »christnadess Erich Hanssonz barn på Karleborgen» [1]).

Hindrich Målare var gift med Malin Michelsdotter från Spadarvet, förmod-

[1]) Enl. »Kyrkiones Book wijd Sünborgen».

ligen av Simlasläkten — om henne läses i ett dombrev av 5 juni 1632: »När hustru Malin, Hindrich Målares på Sundborn, betalar Peder Stigsson i Gråå $5^1/_2$ daler Pg:r, så skal Peer skaffa henne sitt sölfbälte igen, som han af henne i pant hafft och till Jöns Nilsson i Isala pantsatt hafver.» — Hindrich och Malin hade åtminstone 2 söner, Michel och Daniel, som omväxlande kallas Hindersson och Hindrichsson. Michel, som än säges bo på Sundborgen, än på Målarbackan, än i Spaaret, var gift med en dotter till kyrkoherde Israel Columbus och hade med henne bl. a. sonen Jacob Michelsson på Måhlarbacka, g. 1680 med Barbro Johansdotter på Sundborn; 1637 anklagades »Målare Michel Hindrichsson» för att ha stängt en hage 50 steg in på Lars Nilssons i Lumswijken egor, och 1651 fick han fasta »på en jordedel Hagebytechten benämnd, som han af sin swärfadher Wällärde Hr Israel Kyrkioherden för 2 skpd koppar och 16 Rdr in sp: kiöpt hafwer». Michill Hindersson i Spaaret och Mats Persson på Sundborn arrenderade 1640 2 kronofjärdeparter i paren 17 och 13; Herr Israel egde samma år en gammal bergsmans-fjärdepart i paret n:o 18, likaså Hindrich Hindrichsson i Spaaret (Hindrich Målare eller en tredje son till honom?), som också hade en ny bergsmans-fjärdepart i paret n:o 4. Michel hade vidare 1662 $^1/_{12}$ i gamla Sundbornshyttan och tillsammans med sin bror Daniel $^4/_6$ i Spadarvshyttan, där deras kusin Daniel Olofsson egde de återstående $^2/_6$.

Andre brodern Daniel Hindersson († 1684) uppges än bosatt »i Gråå», än i »Spar» (1659—61 — han och brodern Michel egde då ett hemman »nytt bergsfrälse» där och hade var sin fjärdepart i 25:te paret), än på Sundborgen (1668). Man tycks ibland ha skiljt på dessa olika byklasar, men ibland sammanfattat både dem och Målarbackan under namnet Sundborn (= Sundbornsbyn). Daniel egde också enligt 1670 års jordebok gammalt bergsfrälse på Karlborn och köpt bergsfrälse därstädes, och fäboden Oxeberget antecknas då såsom använd av »Spaar och Målarbackan».

Daniels son Erich († 1726), bergsman »på Måhlarbackan» (år 1697 »i Sparet»), var den förste som bar namnet Bonde, vilket han antog omkring 1680. Han står 1724 såsom »egare och idkare» av en fjärdepart i paret n:o 4 (från 1734 är sonen Johan antecknad som »sielf idkare» och idkar dessutom 1739 Michel Hinderssons en fjärdepart »för räkning»). Erich Danielsson Bonde gav 1710 3 daler silvermynt i frivillig krigshjälp, och hans mellersta son Daniel dog som soldat omkring 1715, troligen i Carl XII:s krig. Från yngste sonen Hindrich († 1761), som ej kallade sig Bonde men vars yngste son Samuel antog namnet Sundelius och blev hem.-eg. och skolmästare i Sundbornsbyn († 1781), utgick en släktgren vilken växte ihop med en annan, då hans sondotters sondotter Brita Lisa Bäckström från Hobborn († 1915) gifte sig med sin femmänning Erik Bonde här i stamgården († 1914), sonsons sonson till Hindrichs äldste bror bergsmannen Johan Ersson Bonde († 1739), från vilken släktens många övriga grenar härstamma. Åtskilliga av hans ättlingar ha vi redan träffat här och där i socknen — i Bäckänge, Ramsnäs, Gallsjön, Hobborn, Sandsberg, Kartbacken, Stenbacken; flera skola vi råka i andra Sund-

bornsbyar eller gårdar, många äro spridda i andra socknar och landskap. En Johan Erssons sonson Daniel blev länsman i St. Skedvi, av hans söner blev Eric sjöman och Knut Lind trumslagare vid Svea Livgarde. En deras kusin Eric var sergeant i Falun, en annan kusin Eric lantvärnist-korpral, en hans brorson Daniel Eld soldat. Till Falun flyttade somliga avkomlingar såsom eldvaktare, smältare, garmakare. Två bröder blevo brädgårdsförmän, Carl Alfred († 1912) i Skutskär, Hans Daniel († 1910) i Bergsgården — hans dotter Anna Lovisa äktade fabrikör Otto Nordlund i Borlänge. En Carl Viktor Bonde, folkskollärare i Marieby i Jämtland, har där gjort en odlarbragd, i det han med små medel köpt in stora myrmarker och förvandlat dem till åkrar. En Martin Bonde är välkänd och framstående fotograf i Stockholm.

K. E. F. 1925
BILD 81. BONDES PÅ MÅLARBACKAN FR. SV.

Släktgården[1]) ärvdes av Johan Erssons son Eric († 1791), som tydligen omkring 1750 uppförde nuvarande manbyggnaden; den finns nämligen ej upptagen i bouppteckningen efter Johan Ersson 1739, men väl i bouppteckningen efter Eric Johansson Bondes hustru Elisabet Danielsdotter (från Kolarbo) 1786: »1 Byggning med 3:ne Rum och muhr i en stuga och i kamaren, för öfrigt alt inredt». Gården övertogs av deras son nämndemannen Anders († 1813), av hans son Hans († 1839) och av hans son Erik, nämnd här ovan, Sofia Bondes far, som byggde på stugan med 6 stockvarv omkring 1875, så att den fick vind och vindskammare, och samtidigt byggde till farstukuren och till dess framsida flyttade förstugans gamla präktiga snedrutiga dörrar. Förut stod där en låg brokvist med sadeltak på profilerade hörnstolpar. — På baksidan är en stor källarsvale med breda vindbräden över trappa av otuktad gråsten ner till den tunnvälvda källaren, och åtskilligt av stugans gamla fasta och lösa inrede är bevarat: tak och golv av grova plankor, profilerade taklister, bra dörrar och finfina gångjärnsbeslag, stilfulla gamla soffor, stolar och bord m. m.

Vinterstugan t. h. om farstun har förr haft rappade stänkta väggar med bröstpanel och brasspis — nu brun kakelugn. Rummet mittför farstun, eljest vanligen kammare, har av ålder varit och är alltjämt kök, med synliga bjälkar under det rappade taket och öppen spis med bakugn. Sommarstugan t. v. har

[1]) Uppmätt, fotograferad och avritad av Bergsl. Exp. 1919 — även åtskilliga detaljritningar av dörrar och dörrbeslag, möbler och husgeråd.

S. Kalling foto. Bergsl. exp. 1919

BILD 82. BONDES PÅ MÅLARBACKAN FR. SÖ.

nu också öppen hörnspis och rappade väggar, men var till omkring 1875 klädstuga utan eldstad och rappning.

Mitt emot manbyggnaden står ett grått tvåbottnat stolpherbre med spåntak, som säkert är ett av socknens äldsta bevarade hus, åminstone till sin nedra del: sexfasade knutar, illa nötta av väder och vind, golv av kluvna stockar, ett trappsteg på självväxta krokar fastspikade vid bron framför dörren av breda bilade plankor med grova hemsmidda beslag. Övra botten, utkragande på alla 4 sidorna, har en likadan dörr, men är eljest troligen påbyggd senare med sina vanliga fyrkantknutar och sitt golv av sågade plankor. — Strax sör om herbret ha förr stått ett stall, rivet omkring 1885, och en trösklada av rundtimmer, flyttad omkring 1830 till åstranden NÖ om gården och där hopbyggd med ett par andra lador. Strax norr om herbret stå ett f. d. stall, nu vedbod med avträde bakom (med plåttak!), en f. d. trösklada, nu mangelbod, och vid stugknuten en redskapsbod. Och bakom stugan står ett föjs av groft timmer med små fönstergluggar och nävertak med takved, saxad på nocken, med ännu ett hemlighus vid gaveln, rödfärgat med spåntak. En trösklada vid andra gaveln revs omkring 1890.

Mellan manbyggningen och föjset ligger en liten välvårdad trädgårdstäppa med lönnar, syréner, aplar, körsbärsträd, bärbuskar, rosor, fläder, akleja, brandgula liljor, konvaljer, pion, stormhatt, kejsarkronor, nattviol, salvia, åbrodd, randgräs, Phlox, aster, tusensköna, blågull, gul daglilja, borstnejlika, riddarsporre, gullviva och aurikel, vallmo, renfana, storklocka m. fl. — en

riktig gammaldags rosengård alltså. Och från gården har man en ljus och leende utsikt över Sundbornsån med varp på stränderna och klockstapeln uppstickande mellan lövkronor på andra sidan. — F. d. Hellbergs stuga nedanför Bondes på sluttningen mot ån, envånings i övra och tvåvånings i nedra ändan, är ock delvis rätt ålderdomlig och ligger fint nära den gräsmjuka och björkprydda stranden. —

Bland annat folk, som bott i Sundbornsbyn, nämnas Måns Dominicusson och en rad andra såsom hyttegare, smältare och rostvändare 1640 (se längre fram) samt i stamtavlorna bergsmannen Anders Olsson, vars dotter Anna, gift med Lars Larsson i Folkesbacka av Danholssläkten Danielsson, blev mor till Catharina Larsdotter, gift 1804 med hem.-eg. Eric Danielsson Lithén här i byn, och till gruvarbetaren Anders Larsson, gift 1794 med sovraren Jan Jansson Dahlbergs dotter Anna (han var född i Gagnef 1718 och gift med Susanna, f. 1711, † 1771, dotter av bonden Johan Johansson i Gråå och Brita Danielsdotter). Här bodde ock hos sin svärfar, kyrkovärden Johan Olsson, en annan Danholsättling fjärdepartsegaren Johan Carlsson, som själv dog i lungsot 1803, medan hans hustru Sara blev sinnessvag och »kastade sig i Sundborns ström» 1815. — Här bor nu en av socknens förtroendemän Carl Johan Ramsell, f. i Ramsnäs 1867, jordbrukare först i Riset, sen i fädernehemmet, i 7 år anställd hos häradshövding Fabian von Koch på Hälla gård utanför Falun, där han lärde mycket — sedan här anlitad vid boutredningar, auktioner, revisioner o. dyl. Här bor 80-åringen Hans Arnbom, porträtterad av Carl Larsson, utmärkt skicklig möbelsnickare och vävstolmakare, av vars bekväma och vackra vävstolar flera beställts av personer i England och andra länder; vänsäll, enkel och flärdfri utövar han ännu sitt kära hantverk, kry och pigg trots sina år. Frisk och kry är ock socknens ålderman hem.-eg. Hans Johan Karlsten (f. 1839), bosatt här sedan många år fastän skriven i Karlborn — han läser sin tidning och följer vaket allt som rör sig omkring honom vid 90 års ålder.

Karl Sporr foto

BILD 83. KRAFTSTATION T. V., SPADARVET T. H.

SPADARVET OCH HYTTNÄS

Vid en vacker vik på södra udden av ön mellan Lisslebrobäcken och Sundbornsströmmen ligger Spadarvet (förr ofta skrivet och alltjämt i tal stundom kallat Sparet, Spare); gul manbyggnad med den här allmänna källarsvalen, rik blomsterträdgård, uthus med portlider, herbre på ovanligt höga stolpar.

Första underrättelsen om Spadarfwet får man i ett fastebrev av 1586[1]) enligt vilket Michel Jonsson eller Jönsson, troligen Henric Simblas sonsons son och bror till Erich Joensson på Uggelviken, Christopher Olssons i Nor morfar, för 57 daler 2 mark och 6 öre köpt gården av sina fränder Axel, Hans, Måns och Jöran Nilsson och hustru Barbro — de voro antagligen söner till och hon änka efter Nils Lagesson (också sonsons son till Henric Simbla, bror till de förut nämnda Kjerstin Lagesdotter och Stig Lagesson i Gråå), eftersom i en annan urkund två rödningar i Spadarvets skog sägas »arffaldne» efter honom. Michel Jonsson köpte också 1590 Pedersarfwet för 85 daler av Jöran Nilsson, då bosatt i Tärna socken, och bägge köpen konfirmerades 1625 på begäran av hans son Erich Michelsson, som emellertid bodde på »gamble berget» vid Falun, icke här — det gjorde i stället hans syskon Olof och

[1]) I Dala Fornsals samlingar.

Per Michelsson och Malin Michelsdotter, gift med Hindrich på Målarbackan[1]). »Hustru Malin i Spadarfwe» hade 1619 låtit vprödia och inhägna Målare wreten på sin ärvda igendom, och Olof Michelsson i Spadarfwe, 1640 fjärdepartsegare i 18:de paret tillsammans med sin svåger Hans Ersson på Spadarvet, tvistade 1633 med Erich Hansson på »Chalborn» om en skog eller utmark som kallas Åhreberget, där Olof med stor omkostnad och besvär gjort de två efter Nils Lagesson arffaldne rödningarne och där han ärft en systerdel och en brodersdel, som hans föräldrar köpt 1586.

Olof Michelsson, vars svåger Hindrich Målare med söner såsom vi sett också antecknats såsom delegare i Spaaret, hade en son Daniel Olofsson på Spadarvet, nämndeman 1663, »bisitiare i den lofliga Grufrätten» (enligt Jacob Ingelsson), — men tydligen också en dotter Margareta: 1694 hölls lagligt skifte mellan bergsmannens sal. Anders Jöranssons i Kolarbo efflerlefwerska dygdesamma hustro Margreta Oluffsdotter och Barnen — hon hade arvejord i Spare, Persare (Pedersarfwet som hennes sannolike farfar Michel Jonsson köpt), Spars hagan och toffte myran. — Daniel Olofsson var död senast 1685, då hans sterbhus innehade $^1/_2$ fjärdepart i 20:de paret, men levde 1675 — då ransakades om hugster och instängsler i Åhrberget, och en hage wid lumswikz tächten tillhörig Daniel Olufson i Spadarfwet befanns instängd »af Carlborgsskogen»; man fann även en stor del rost wedh, som ingen ville kiännas wid, huggit på Carlborgsskogen.

Sonen Lars Danielsson på Sparet nämnes bland fjärdepartsegare i Falu gruva 1685. Han satt väl på det ena av de två bergsfrälsehemmanen från 1640 års karta, och på det andra satt då eller något senare[2]) »en Samuel Ugla, farfar till den i vår tid namnkunnige Excellensen Grefve af Uglas [presidenten Samuel], var vid år 1706 Länsman i Sundborn och bodde i Sparet, tills han omkring 1714 efterträddes av Anders Danberg som hade sitt gifte från Ramsnäs». Denne Samuel Uggla, av en bergsmanssläkt från Uggelviken i Falutrakten (f. 1678, † 1743) var då notarie vid häradsrätten, sedan kronofogde i Säthers fögderi (enligt Muncktells Herdaminne) och enligt Anreps Ättar-Taflor gift i början av 1700-talet med Christina Pehrsdotter (Uwe enligt Örnbergs Ättartal, f. 1679, † 1749, dotter av befallningsmannen i Uppland Pehr Zackariasson, bördig från Pomern). Han hade enligt Albr. Steffenburg två söner, båda födda på Spadarvet, Eric 1709 och Petter 1711; men antingen äro födelseåren utbytta eller voro de tvillingar, ty Petrus var född här 1709 — fil. dr, slutligen kyrkoherde i Hedemora och prost, † 1785 (presidentens far); Eric fanns också, fast ej nämnd hos Anrep: Ludvika kapellförsamlings förste komminister 1779 Eric Ugla var född i Falun 1740, och hans far »af lika namn var Bergsbrukare» (tydligen son till Samuel och bror till Petrus).

Längre fram på 1700-talet bodde på Spadarvet en bergsman Jan Jansson, vars dotter Margareta (f. här 1757, † 1783) år 1777 blev gift med mjölnaren Erik Olsson Dahlberg i Hyttnäs (av klockarsläkten, gifte om sig 1784 med Catharina Göransdotter från Falun, som 1791 flyttade från honom »till obe-

[1]) Att Olof, Per och Malin voro Michel Jonssons barn bevisas av en släkttabell i Sundborns Dombok 1673 $^{23}/_4$ (avskr. av Nils Sahlström).

[2]) Enl. Albr. Steffenburg 1841.

K. E. F. 1914

BILD 84. LILLA HYTTNÄS. CARL LARSSON, KARIN OCH BRITTA.

kant ort», och själv flyttade han till Ockelbo 1798). Hans dotter Greta (f. 1782 på Hyttnäs) äktade 1802 gruvfogden Erik Björk (f. 1780 i Falun), som 1795 blivit Sparets egare och lämnade det i arv åt sina barn, Greta Cajsa, gift med Erik Söderberg i Hobborn, och Erik, gift 1833 med Elisabet Kjellström — och deras son Erik Gustaf Björk (riksdagsman Sam. Söderbergs kusin) sålde Spadarvet 1897 till Carl Larsson för 8.000 kronor. Det var enligt kontraktet »gården med åbyggnader och plats och den omkring liggande jord, sjutton spannl. tretton snesl. i Spadarfstäkten, en beteshage, vass-slog, slogland, fiskvatten, skog och öfriga åtföljder, äfvensom den s. k. Ålbergsgården [skall vara Årbergs-] om fem spannl. sexton snesl. skattegärd i areal med inhägnad betesmark, skog och öfriga åtföljder, hvilka sistnämnde fastigheter vid det socknen öfvergångna laga skiftet upptagits under Litt. A. L. i Finngärdets skifteslag till 90 ar 57 kv.-met. med åtföljande skog.» Allt vad bygge heter var helruttet, Carl Larsson byggde nytt stall, nya ladugårdslängor och dagkarlsstuga och rustade upp manbyggnaden. Sedan köptes till »den lilla gården Kartbacken, också i kyrkbyn, på ungefär sju tunnl. öppen jord, dit mina gamla föräldrar flyttade, samt några bitar här och där, så att jag nu godt kan föda sju kor och två hästar. Så stort skall just ett litet landtbruk vara för att passa mig med de munnar, jag påtagit mig att stoppa mat i» [1]).

*

»Spadarfvet, det är min bondgård, liggande tre minuters väg från vår egentliga bostad i Sundborn, midt öfver på andra sidan forsen. Man går genvägen öfver dammen», skriver Carl Larsson (i »Åt Solsidan»).

Den »egentliga bostaden» var Lilla Hyttnäs, ursprungligen en envåningsstuga på kala slaggvarp, med låga vindsfönster, hög förstukur och källarsvale med snedtak vid gaveln. Den egdes av Karin Larssons far Adolph Bergöö (f. 1828 på Övra Krokfors, som hans farfar köpt [2]) och beboddes av hans två gamla systrar, berättar Carl Larsson i »Ett Hem»; den ena dog, den andra ville inte bo kvar ensam utan flyttade, då skänkte han stugan till dotter och

[1]) Ur »Spadarfvet».

[2]) Se stamtavlorna och vid Krokfors.

måg, som byggde till och byggde på den undan för undan, tills den blev det strålande, av kostbara klenoder och innerligaste trevnad fyllda idealhem, vars gäster många varit i verkligheten och som alla känna in i minsta vrå genom husfaderns härliga skildringar med pänsel och pänna. Och alltjämt vallfärda dit stora skaror av besökare, en sommarsöndag stå därutanför bilar och bussar i långa rader. Nu är där människotomt, de gamla borta och de unga utflugna i världen, men eljest är allt oförändrat — i ateljén, »Gammelrummet», »bergsmansstugan», ett rum med väggarna täckta av Dalmålningar av så tidigt datum som 1742, hitflyttat från Tägtströms nu helt rivna gård i Lilla Aspeboda. Och utanför glider strömmen och i lövgrönskan stå herbre och lusthus och en röd bod med en bukig vit pilaster med joniskt kapitäl mitt på bakväggen — ett äkta Carl-Larssonskt påhitt.

K. E. F. 1925

BILD 85. CARL LARSSONS HERBRE OCH BOD, LILLA HYTTNÄS.

Ett stycke må anföras ur skildringen av ett första besök där, vilket blev »det fästliga slutackordet till en lång försommarvandring (1915): strövtåg kring egorna, i de ljuvliga hagarna och ängarna vid ån, rodd ut till badstället på den björksmyckade Bullerholmen, kalas på kvällen i ateljén under Skolpojkarnas korum på Ladugårdsgärde (f. ö. egde ateljén endast ett par stafflitavlor, plundrad av lotterier och tombolor!)» — kvällen ägnades åt en stilla vira med godsegarna på herrgårdarna i omgivgivningen, mest äldre militärer. »Och sist en vandringsmans djupa sömn i Gammelrummets skåpsäng, vars dörrar på insidan bära en god del av Sveriges bästa namn och åtskilliga utländska inbrända till minne av att de sovit där. Och allra sist

K. E. F. 1925

BILD 86. CARL LARSSONS, ÅN OCH VETTBERGET FRÅN KARTBACKENS MISSIONSHUS.

slutmarschen in till Falun med C. L. själv som vandringskamrat — den gena svala skogsvägen över berget (förbi Björnmyra). En gammal körväg, där många vandrare och många foror i svunna tider dragit in till den gamla gruvstaden vid Falan». Carl Larsson själv har också skildrat promenaden dit denna väg och hemmet vid Blindgatan i Falun (i »Åt Solsidan»). —

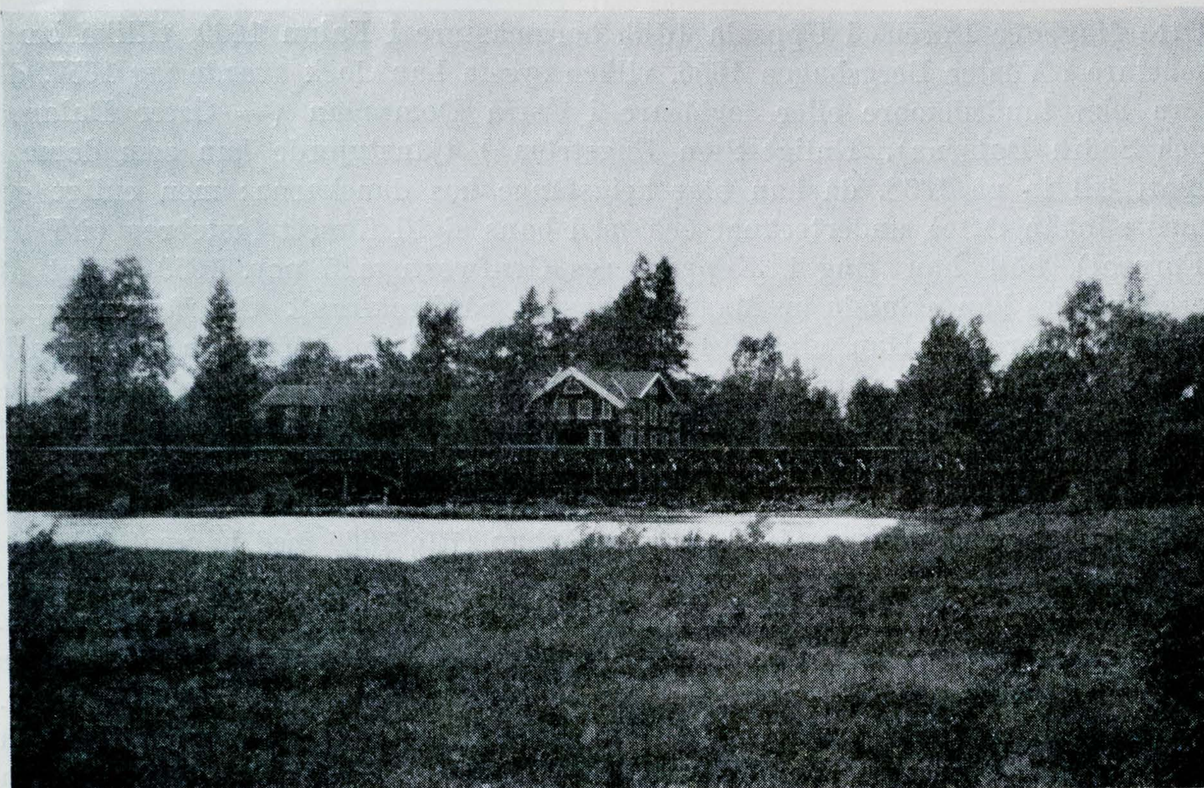
Strax intill Lilla ligger Stora Hyttnäs, skilt därifrån av kanalen från kraftstation — förr gick St. Hyttnäs gårdsplan fram där, stenlagd med portlider, och i närheten syns grundmurar efter »gamla byggningen». En lärkträdsallé leder intill gården [1]), ljuvligt belägen på en udde i strömmen, som brusar och sjunger under en lång och hög storkrokig timmerränna från kraftstationsdammen [2]). Två envånings boninghus, båda rödmålade med vita foder och vindbräden, manbyggnaden uppförd på 1840-talet av häradsskrivaren L. G. Rathsman, med bred frontespis och tillbyggd öppen veranda, den mindre och äldre kontorsbyggningen med utbyggd förstuga, bergslagsportal — överstycke på konsoler med droppar —, dubbeltrappa framför den med blomsterurnor på räckets 4 stolpar och plåtflöjel med årtalet 1823 på stång på nocken. Bredvid står också ett gammalt risigt lärkträd, och husfruns »älsklingssysselsättning är att pyssla med blommorna» i sin stora välvårdade trädgård med slingrande gångar. Över alla blomstren, bland dem många sorters rosor, och mellan bär- och fläderbuskar och syréner välva stora träd sina kronor — lönn, rönn, hägg, klippta granar, mäktiga almar, gamla väldiga pilar, körsbärs- och päronträd och aplar, bland dem en jätte som sägs vara 250 eller 300 år, ihålig ända ner till roten, lappad med plankbitar (under en är ett fågelbo), plomberad med cement och hophållen med järnband, nu delvis invuxna i barken.

Den gubben kunde ha mycket att förtälja — liksom en rikt krusad mässingsmortel därinne med årtalet 1653. Ty gården har en lång och märklig historia, om den ock ej är bland de allra äldsta i socknen. Namnet möter veterligt första gången i slutet av 1500-talet, enligt Hülphers: »Boställen finnas här icke utom Pastors, Af de mäst bekanta ställen är Hyttnäs, som i förra tider war et Adeligt Säteri, nästan det enda i Dalarne [?!]. Kon. Johan III:s bref af d. 2 Martii 1570 nämner om en wret, benämd Hyttnäs, liggande i Sonneborn på Korberget, som 'wår tjenare och Lakei Stig Hansson giwit tilkänna, i Kon. Gustavs tid kommit under Cronan». 1640 års karta har två bergsfrälsehemman vid Hyttnäs. Då eller tidigare egdes det ena av bergsmannen Anders Räf, vars dotter Carin i sitt första gifte blev Christopher Olssons (Gyllenknosters) i Nor tredje hustru; »när han blef adelsman, har hans wapn hängt wed en gullkiädia och fans uthi Asessorn Silfwerströms sterbhus, medan Silfwerströms swärmoder war den sista hustro till denne mannen», skriver Jacob Ingelsson. Hyttnäs var troligen någon tid tillhörigt Christopher Olsson, som ju också genom sin mor härstammade från Sundborn och Simlaätten: hans morfar var den förut nämnde Erich Joensson på Uggelviken, Henric Simlas sonsons son [3]). Hans måg i första giftet Claes Döpken [Depken]

[1]) Bergsl. exp. 1919.

[2]) Rännan är nu bortriven.

[3]) Christopher Olofssons far var (enl. Helmer Lagergren) Olof Jonsson, fogde på Borns Hyttegård 1557 och egare till Främsbacka — han hörde alltså ej till ätten Swinhufwud

K. E. F. 1925

BILD 87. STORA HYTTNÄS OCH TIMMERRÄNNAN (NU BORTRIVEN).

nämnes vid år 1624 såsom boende på Sundborgen och blef vid det år 1626 den 19 febr. hållne förste Tolfmannavalet i Sundborn dertill vald (enl. Albr. Steffenburg).

Efter Christopher Olssons död 1628 gifte änkan om sig med Jan Ersson (Johan Erichsson), bisittare i Gruvrätten och en betydande bersgman, som »under Grufvans florerande 1651 gaf högsta kopparräntan till kronan näst den bolstore Anton Trotzig i Falun», (möjligen son till den förut nämnde Erich Hansson på Karlborn, Hans Lagessons måg, och i så fall på mödernet av Simbla-ätten). Hans dotter Magdalena äktade 1654 dåvarande borgmästaren i Falun Johan Otto (förut gift 1649 med Aletha Eden, f. 1631, † 1653 i Falun och begravd där — likpredikan över henne av »Mäster Pehr» trycktes s. å. —, dotter av rådmannen Claus E. i Uppsala, adlad Edenberg). Johan Otto (f. 1616 i Falun) var son till barberaren därstädes, sedermera rådmannen och riksdagsmannen Ludvig Otto [1]) (enligt Anreps Ättar-Taflor troligen från Tyskland, men enligt Jacob Ingelsson son till M:r Jacob Otto Barberare på Åsen; g. m. Anna, dotter till kyrkoherden i Falun Johannes Cuprimontanus). Efter studier vid Uppsala [2]), Greifswalds och Rostocks akademier blev Johan

och skall strykas i stamtavlan TAB. A sid. 220 i min Floda-bok (Med Dalälven del II bok 9), där han införts efter oriktiga uppgifter i Dipl. Dalek. och Schlegel-Klingspors Ättartaflor. — Helmer Lagergren har i Dal. Domb. 1640 $^{27}/_{6}$ funnit en uppgift, att Christoffers i Noor sista hustru ej var Carin Andersdotter Räf, utan Mats Nilssons i Uddnäs dotter Margareta, sedan omgift med Johan Erichsson på Sundborn (Hyttnäs).

[1]) Han egde en gård i Toftbyn och donerade till Svärdsjö kyrka, se min Svärdsjöbok sid. 99, 100 och 141.

[2]) Där han 1639 jämte andra stiftade Västmanlands-Dala nation och blev en av dess båda första kuratorer (meddel. av Nils Sahlström).

Otto Magister Docens i Uppsala 1643, borgmästare i Falun 1649, tillika bergmästare i Väster Bergshagen 1656, vilken syssla han dock avsade sig 1657, då han blev landsdomare eller lagläsare i Östra Domsagan (= Öster Dalarna och Södra Dalarna). Enligt Sten Engström[1]) tjänstgjorde han som domare blott till in på 1658, då han blev krigsfånge hos danskarna; men enligt ett med »Johan Otto» undertecknat och med hans sigill försett fastebrev (i Dala Fornsal) höll han ting i Kopparbergs Grufwestuga 5 nov. 1659 (först då efterträddes han sålunda av Magnus Persson på Krokfors). Om fångenskapen berättar Anrep: »Han afsändes 1658 med d. v. Landshöfdingen Creutz till Norrige, för att emottaga den delen af nämnde land, som i Roeskildeska freden tillfallit Sverige, samt att lägga gränslinia rikena emellan, men blef året derpå fängslad i Norrige och hållen 40 veckor i svårt fängelse». Han tillfångatogs alltså strax i början av året och kom hem igen på hösten.

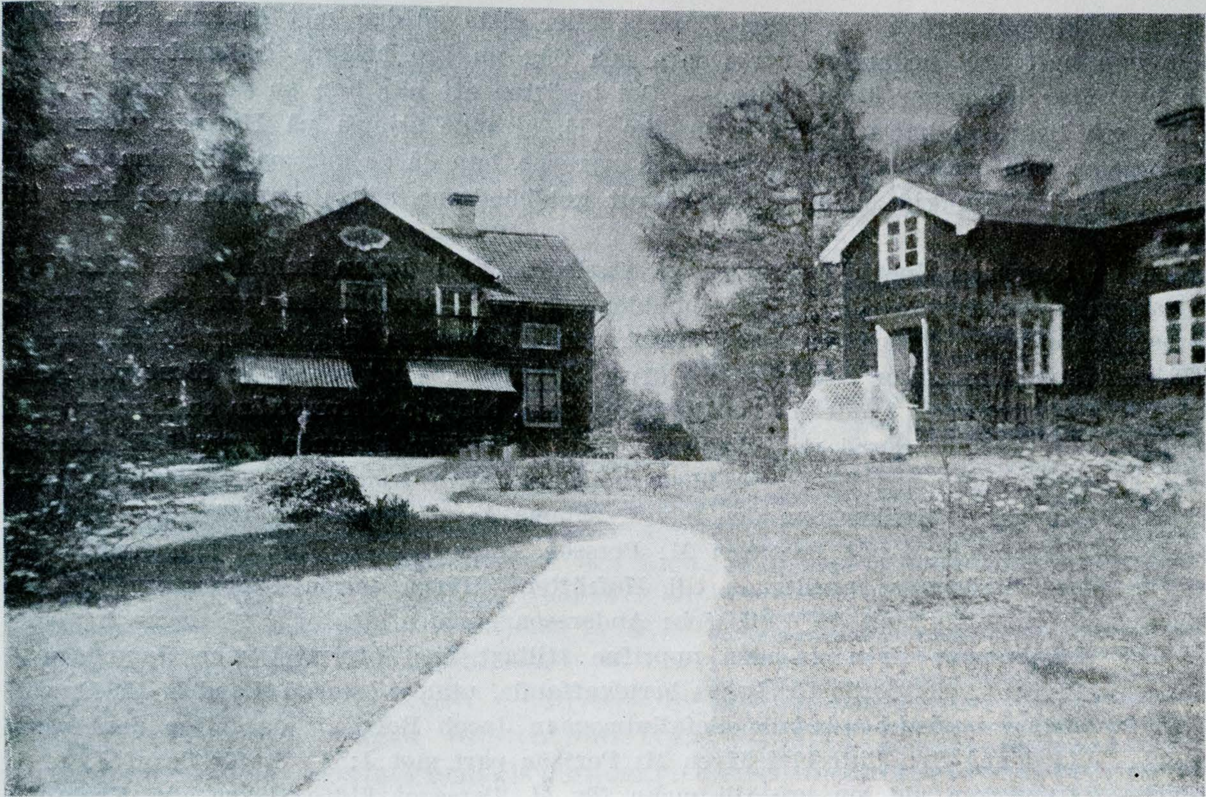
Bergmästare i Salberget 1660, adlades Johan Otto 1666 med namnet Silfwerström och bibehöll sin faders vapen Enhörningen på Hjelmen (enl. Hammarström) — »den förste adelsmannen i Dalarna», säger man i Sundborn! »J. O. Silfwerströms vapen förvaras ännu, fast illa medfaret, på Hyttnäs», skriver Albr. Steffenburg 1867 — nu är det borta. 1669 blev han e. o. och 1672 ordin. assessor i Bergskollegium, och om hans död berättar kyrkboken: »Edhle och wälborne Hr Assessoren i thet Kongl. Bergs Collegio Johan Otto Silfwerström 72 åhr och 9 månader gammal afsompnade d. 19 Junii 1689 klockan 5 om morgonen. Hans åminnelse ware uti ewig wälsignelse». Han blef i kopparkista begrafven i Sundborns kyrka, fortsätter Albr. Steffenburg (1841), men kistan blev vid gravarnas igenfyllande i kyrkan försåld för kyrkans räkning och av gruvfogden E. Björk införd till Falun omkring 1800 — då var Silfverströms namn m. m. i förgyllda bokstäver ännu läsliga på henne. — Samme antecknare meddelar vidare:

»Ingen af Silfwerströms arfvingar blef efter dess död qvarboende här på orten, dock synes af nedanstående det sterbhuset några år derefter varit tillsammans: 'År 1692 den 29 Junii wogs upp det Silfwer som för 2 år tilförene efter wederbörandes samtycke togs up ur denne Graf (Silfwerströmska Grafven i gamla Kyrkan [i Falun]), och hade warit slagit på Ass. Silfwerströms Frus, Aletha Edenbergs, Lik-Kista, hwilken blifwit förmultnad. Silfret wog 40 Lod och är alt i förwar, å Sterbhusets wägnar war Bokhållaren närwarande. Intygar Olof Ekman'».[2]) — Av barnen blev yngsta dottern Aletha († 1723) gift 1685 på Hyttnäs med legationssekr. Peter Brandberg, adlad Cederberg (son till Brandbergarnas stamfar rådmannen Eric Pedersson och Malin Bullernæsia, Jesper Svedbergs moster), och sonen Johan († 1710) blev kammarråd — hans sonson kapten Johan Otto Silfverström slöt ätten på svärdssidan, då han dog ogift 1780. —

Hammarström omtalar en skrift av assessorn »Om Bergs Adelen och Bergs-Frälse rättigheten» samt diverse samlingar av gamla Documenter, som funnos vid hans arvskifte, men »lära nu mäst wara förlorade». Han hade ock »i tankar at låta utgå et Wärk om Kopparbergs Grufwa och des beskaffenhet tid efter annan; och sade sig kunna bewisa af gamla Skrifter, at här warit kopparbruk 600 år för Christi Födelse»!

[1]) Häradsrättsarkivalier från Kopparbergs län i Uppsala Landsarkiv.

[2]) Cit. ur Hammarströms Äldre och nyare Märkwärdigheter wid St. Kopparberget, 2. Saml. sid. 85. — Sterbhuset har väl ej »varit tillsammans», då bokhållaren antecknas närvarande å dess vägnar!

Karl Sporr foto.

BILD 88. STORA HYTTNÄS.

Han var nog en typisk storhetstidens man, herr assessorn — en kraftkarl med både ljusa och mörkare fält i skölden. Hans minne lever ännu friskt i orten, och Albr. Steffenburg har mycket att berätta om honom [1]):

»Större delen af Kyrkans Skrud jämte Silfret är skänkt från Hyttnäs, äfven som Fattig Bössan vid Stora Bron skänkt den 4 jan. 1667 af Silfverström. Den vid Kneckt backen belägne fattigjorden synes ock vara en skänk af bemälte assessor tillika med en Fattigstuga och nödige uthus. I en prostvisitation som börjar sålunda: Anno 1678 — — den 26 maji, då Special Wisitation höls med den christlige församlingen i Sundborn, närwarande Wälborne Herr Assessor Johan Otto Silfwerström och menigheten etc., förekommer i 4 puncten: »Och eftersom ingen är uti den Stugan, som Wälborne Herr Assessorn gifvit till de Fattige, utan står och ruttnar neder ingen till gagn och nytto, tillböd sig Wälborne Herren gifva så månge penningar till dhe fattige, som Sexmännerne pröfva hänne vara värd, och fördenskull begärde att the ville värdera stugan».

Det säges att konung Carl XI en gång skall ha ätit middag hos assessor Silfverström på Hyttnäs, och som troligen var den gången Hans Maj:t kom från Gefle till Fahlun då han den 12 januarii 1684 besåg Sverdsjö kyrka och på aftonen samma dag anlände till Fahlun [eller enligt en annan uppgift den 30 jan. 1673 på resa samma väg].

I öfrigt lärer denne Assessor Silfverström varit en mycket högdragen och trätgirig herre, samt synes varit i godt förstånd med sin efterträdare i tjensten Landsdomaren Magnus Persson på Krokfors. Med en utaf sin svärfaders slägtingar Bengt Ersson på Kartbacken och dennes barn var han i en ständig arfstvist. [2])

Lik den tidens Aristokrater, berättas om denne Silfverström, att prästen aldrig vågat låta ringa samman förr än Herr Assessorn syntes i Jan Jons backe som är emellan

[1]) I handskr. 1841.

[2]) Hans batalj »på Fahlu gatan», om den så utkämpades med Ekman på Sandsberg eller någon annan, är förut omtalad.

den s. k. Spögubbgården och Smed Daniels, eller sista gården mot kyrkan. Sin Hytta hade han haft litet nedanföre der Quarn och Såg nu äro belägne i Sundborns Ström, och hvarefter lemningar ännu synas. — Det berättas att när han en gång varit i kohlbehof, och Svärdsjö karlarne, sig altid like [!], ej ville stjelpa på Hyttnäs, utan kört stora vägen, som den tiden gick åt Spadarfs myrorne, han då en morgon låtit sina drängar köra Slagg i vägen vid Målarbacken, så att kohlbönderne nödgats vända och köra till Hyttnäs.

Med en bergsman Johan Andersson på Carlborn, Kihl Johan kallad (död 1711 96½ år gammal), som bott på den s. k. Kihludden och var egare till den gent emot liggande Tägten, nu mera socknens Fattige tillhörig, och till hvilken Tägt Johan Andersson år 1673 på tvänne Stenkistor bygdt en bro öfver Strömmen, samt några år förut vid hvardera sidan af Strömmen bygdt en fisk Damm af Sten, började Silfverström en lång process, påstående att vattnet deraf uppdämdes på hans ofvanföre liggande egor. 1674 den 20 Maji höls derå Tolfmans Syn, som ålade bemälte Johan Andersson att borttaga Bron och fisk Dammarne, hvilken syn den 9 nov. samma år af Sundborns Härads Rätt fastställdes af dåvarande Lands Domaren M: Persson, emot hvilken Dom Johan And:s fullmägtig Jonas Strömmer appellerade till Hofrätten. Härpå följde Lagmanssyn den 17 och 18 maji samt 10 junii 1677, då Joh: Andersson dömdes att inom 14 dagar ha både bro och Fiskdammar ifrån grunden upprifne [tillagt med blyerts:] men ännu den 6 october s. å. var intet gjordt för brons bortskaffande, utan måste då Landsh. G. Duwall på Silfverströms begäran anbefalla Befallningsman Jacob Berg att execution derå verkställa). Wid denna Syn Rätt blef äfven M: Persson part mot J: A: S: för de af J. A. S. anlagde fiskewärken vid sin bro till mehn för M. Perssons äldre fisken vid Krokfors. (Tillagt med blyerts: Johan Andersson anklagades redan 1666 19/4 af Magnus Person, som påstod att kungsådran af hans fiskdammar igenstängdes).

Oaktadt denne Lagmans Syne Rätts Dom, sökte Johan Andersson resning i saken förebärande att så väl Assessor Funk som öfrige vid Synen närvarande voro hans ovänner samt tillika öfvertalade af Silfverström och M. Persson. Uti M. Perssons till Kongl. Hofrätten den 20 mars 1678 ingifne försvarsskrift emot J. Anderssons beskyllningar att varit i godt förstånd med Assessor Funk, Silfverström etc. säges: »Uti lijka sanning består och thet att bron var allom en högnödig gijnstijg, ty om hon hadhe varit allom Commun [gemensam], då hade Johan intet haft behof att giöra sig den fåfänga mödhan och kostnaden att sättia dher för en stor port med låås bevahrat [? otydligt], så att ingen, uthan hans eget huusfolk, antingen gåendes eller annorlundha fahrandes kom öfver hans Broo, dhen han både natt och dag läst hade och vahr således mehr skadelig än högnödig, alldhenstundh dher en hans grannes dräng drunknade som intet slapp igenom porten, utan gaf sig utom det uthslagne skranket, mehnande sig dher hafva kunnat kränga sig fram, men föll i ån och blef borta.

För bestridande af denna långvariga och kostsamma process, som synes varit med illska drifven af bägge parterne, blef så väl Tägt som gröda sequesterad, och Johan Andersson måste afträda Tägten för Rättegångs kostnaden, hvilken då inlöstes af Assessor Silfverström och M. Persson, samt skänktes derpå till Socknen ad pios usus [till fromt bruk, därav namnet Fattigtäkten]. Rätta Driffjädern tros allmänt vara den, att M: Persson velat komma åt Tägten, men förmodligen för uppseendets skull af den långa Rättegången, derifrån afstått, samt sedermera omkring 1681 tillika med Silf. skänkt den till socknen. I en visitation Christi himmelsfärds dag 1688 af Petrus Gagnius prost i Tuna står i 3dje puncten: »Besvärade sig Församlingen, att Organisten har litet understöd, efter som en stor del i Socknen är fattig och intet förmår gifva uth, hvad som till lön anslagit ähr. Begjärandes han kunde få bruka den tägten, sig till godo, utan någon afgift, hvilken Wälborne Herr Assessorn på Hyttnäs och Herr Häradshöfdingen Magnus Persson hafva gifvit ad pios usus. Så emedan så väl Herr Assessorn som Häradshöfdingen gofve här till sitt samtykio, begjärte och att så ske måtte; Altså vardt resolveradt att organisten skulle få bruka samma tägt, till behaglig tid, och Högvördigst Herr Biskopens och venerandi Consistorii godtfinnande.» —

I Sundborn berättas ännu, att assessorn skall till en dotters bröllop ha skaffat hit de första kräftorna i Dalarna och att de härifrån spredo sig kring hela landskapet. Därom skriver Albr. Steffenburg:

»Om kräftornas plantering här i ån berättas, det Silfverström till något större kalas han tänkt anställa, låtit hemta sådana ifrån Sala, emedan då för tiden på närmare håll troligtvis inga funnits, samt släpt dem i sin Rud Damm, belägen ute på Hyttnäs udden, och som för några år sedan igenfylldes af nuvarande egaren (Rathsman). När kräftorne sedan skulle upphämtas, befanns Dammen vara tom, emedan de gått över den smala landttungan som skilde den ifrån ån, der de hade bättre utrymme. — När min Far Fars Far (född omkring 1700 [1693]) Olof Steffenburg en gång som pojke stod på Ropar Hällen [uppkallad av att man där stod och ropade efter båt] hemma vid Carlborn och metade Fisk, kom ett för honom obekant Djur upp efter hällen i vattnet (kräftan kände troligtvis lukten af metmasken). Gossen lärer då blifvit något förskräckt, men fattat i en stör och ihjälslagit hänne, samt burit den hem till sin Fader, som upplyste honom om att det var en kräfta, samt tillade, att om Du haft hem hänne lefvande, skulle du derföre fått en half öres slant». — Adalrik Steffenburg tillägger att kräftorna spredo sig långsamt uppför vattendraget och först på 1830-talet hunnit upp till Tänger i Enviken samt att de 1866 funnos ymnigt i ån och Superbackabäcken och även fast mindre talrikt i Gallsjöbäcken. Alltjämt är Sundbornsån ovanligt rik på de goda skaldjuren, och kräftpesten har aldrig härjat här. —

I Steffenburgska samlingen i Uppsala Landsmålsarkiv (169:36) finns följande runrad, som säges uppteckanad från »Silfverströmska boden» — den förekommer också i Dala Fornsals handskrift med följande anteckning: »Desse Runor funnos med krita tecknade på ena wäggen i de så kallade Silfverströmska Bodarne på Hyttnäs. A. S. 1846»:

ᚱᚢᚼᚱ ᚱᛁᛋᛏᛁ ᛔᛁᛅᚦᚢᚱ ᛁᛅᛐᛋᛁ

Enligt en fackman [1]) är runraden mycket svårtydbar och en tolkning ytterst vansklig, då man ej vet från vilken tid inskriften härstammar. Han gör emellertid ett tydningsförsök och föreslår som översättning: »*Runor ristade Peder hit.*» — Boden är borta, någon klarhet i frågan kan nog aldrig vinnas, men då runorna voro skrivna med krita, ej ristade — trots Peders utsago! —, ha de törhända ej någon högre ålder. Kanske kan man våga gissningen, att det var någon scholaris som övade sig eller roade sig med en liten mystifikation?

*

St. Hyttnäs förvärvades på 1690-talet av en annan märkesman, landssekr. Jonas Folkern, sedan landshövding i länet, adlad Cedercreutz och första enskilda ägaren av Ludvika kronobruk 1726, som han dessförinnan haft på arrende (f. 1661, son till prosten Laurentius Folkernius i Svärdsjö); hans son, sedermera kammarherren Lars Fredric Cedercreutz föddes här 1697, men familjen flyttade till Ludvika redan 1700. Året förut hade lantmätaren Carl Ekman på Sandsberg, som nu arrenderade Hyttnäs, ritat en karta över gården som visar: a = mangård, »wähl bebygd»; b = ladugård; c = stallgård; d = kryddgård; e = »Trägårds Nääsett med 2 ruddammar (i)»; f = kål- och humlegård; g = Sundborns strömmen; h = vägar; j = kvarn; k = kopparhytta.

[1]) Fil. mag. Karl Söderberg, Uppsala. Se Bilaga 6.

BILD 89. HYTTNÄS ENL. CARL EKMANS KARTA AV ÅR 1699. SKALA 1:4000. ORIG. I LANTMÄTERISTYRELSENS ARKIV, STOCKHOLM. NILS SAHLSTRÖM COP. 1919.

Landssekreterarens bror borgmästaren i Falun Germund Folkern († 1736) antecknas 1716 boende på Hyttnäs med sin hustru Anna Christina Springer — deras son Germund (f. 1697) avled här 1712. Bouppteckningen efter borgmästaren av d. 18 febr. 1737 upptar följande »Huus på Hyttnäs:

Stora Byggningen söder på gården bestående af på Västra ändan 2ne Camrar, dernäst en stor Sahl och sedan en mindre Sahl, på sijdan om denna är Kiöket, för ändan på kiöket är en förstuga med gång åt Siöbodarne, på östra ändan 2ne Camrar i brädd» — köket med »färdig långspijs», alla övriga rum med »färdiga spijsar, spiäll och dörar» — en ganska ståtlig och rymlig manbyggnad tydligen. Vidare »1 gml Stugu Byggning vijd Porten om 4 rum, 1 Bood Byggning, 1 Byggning öster på gården med kiällare under sampt spåntak, Portlijdret med en hoopbygd ny byggning sampt kiällare under, Stallet med skulle och 9 spiltor, 2ne Bodar bredevijd stallet, 1 lijder vijd gafelen på samma bodar, 1 Stolpherberge, Siöbodarna 2ne stycken med dubbel botten, Bryggehuus Byggningen om 3 rum med inmurad kiettill om 4 sårum, Smidian med mur, pust, städ, hammar, släggia och 1 tång, 1 kiölna färdig, 1 badstugu, 1 lusthuus i gmla trädgården, 1 hönshuus, 1 kornlada den Södra, 1 dito den Norra samt Fähuus Byggningen».[1]. Ett tjog hus alltså, en riktig storgård.

Dess nästa egare var Germund Folkerns måg, gift 1722 med hans dotter Christina, notarien, sedan rådmannen Carl Blankenhagen, död här 1767 vid 73 års ålder (född i Buskåker i St. Tuna, son till bokhållaren Gabriel B. i

[1]) Orig. i Sundborns Tingslags Arkiv i Uppsala Landsarkiv, avskr. av Nils Sahlström, som också lämnat de flästa uppgifterna om Hyttnäs' egare, här med några tillägg från andra källor.

Falun av lifländsk släkt, hans far var borgmästare i Riga). Rådman Blankenhagens son och efterträdare i ämbetet Germund ha vi träffat förut i Lumsviken, där han dog 2 år efter fadern. Enligt en uppgift av Albr. Steffenburg hade kyrkoherde Schultzberg »även samtidigt byggt den nuvarande gården på Hyttnäs till änkesäte», men den såldes till bergsmannen Johan Högström (f. på Höjen 1720, son till Johan Eggertsson därstädes av Eggert Jönssons släkt och Sara Matsdotter Sundén) och ärvdes vid hans död 1800 av dottern Elisabeth (död här 1801 efter svår barnsbörd) och hennes make nämndemannen Johan Larsson Norstedt (f. 1756, också på Höjen, † på Hyttnäs 1833). Av deras barn blevo sonen Christopher på Höjen och dottern Anna Christina (f. 1786) gifta med sina sysslingar, syskonen Anna Margareta och Eggert Vibelius från Risholn, den sistnämnde bergsman på Hyttnäs men död redan 1821. Andra dottern Elisabeth Catharina äktade häradsskrivaren Lars Gustaf Rathsman (komministerson från Rättvik, farbror till kyrkoherden Gustaf Lorentz R. i Svärdsjö), också bosatt här och avliden 1851. Änkorna bodde sedan kvar, Anna Christina Vibelius dog 1870 »av ålderdomsbräcklighet» och Elisabeth Catharina Rathsman 1871.

Gården fick nu nya egare, först disponenten Ax. W. Schedvin 1874—77, därefter flottningschefen C. A. Tundal på Krokfors, som här även bedrev kvarn- och handelsrörelse, samt hans måg överstelöjtnant Pontus Linderdahl (f. 1849, † 1925), från 1882 ledamot av kommunalnämnden, från 1892 kommunalstämmans ordf., en tid socknens räkenskapsförare och förvaltare av dess fonder. Änkefru Henrika Linderdahl (f. 1855) och hennes söner, av vilka kapten Nils är Dalregementets mäst avhållne officer, inneha nu gården och hålla dess rika minnen från såväl äldre som senare tid vid varmt och friskt liv. Ett hem fullt av stil och av sol, vars väggar prydas av både gamla förnäma konstverk och många alster av solmålaren i granngården. —

Även några andra nämnas såsom hemmahörande i Hyttnäs, som ända fram på 1880-talet utom Stora och Lilla omfattade en hel hop små gårdar, vilka då brunno ned. Så Eric Stenberg (1786—1837), g. m. Elisabet Andersdotter Bonde (1785—1843), och Catharina Stenberg (1790—1840), g. m. Daniel Andersson Bonde (1790—1866). Samt Eric Jansson Muhrman (son till Johan Jansson Muhrman, 1737—1805, och Catharina Erichsdotter Bonde, 1741—1777) — det var hans dotter Anna, som 1847 flyttade till Norge med sin make notarien Daniel Flodström.

K. E. F. 1925
BILD 90. HOBBORNSSJÖN, KILLINGHOLMEN, KARLBORN OCH VETTBERGET FRÅN LÖVNÄS.

LÖVNÄS OCH KARLBORN

I den breda krokiga Sundbornsån nedanför Hyttnäs simma lummiga holmar, och ån »gjör flera utskärningar, hwaraf åtskillige wikar och små in-sjöar formeras, såsom Backwad-, Hugsterwiken [på östra sidan], Hobbors-tjärn, Prästtjärn m. m. Desse gifwa Soknens egor och tägter et wackert utseende, efter de här intill äro belägne, samt af löf-skog och högder omgifna», skriver Hülphers.

I Hobbornssjön ligger den storvackra Killingholmen, där nu kaniner skutta i st. f. killingar på den fina jämna gräsplanen med dess furstliga träd — tre vilda ekar, en jättebjörk vars stam håller bortåt 3 m. i omkrets vid brösthöjd, en annan 20 m. hög. Snett emot på stranden höjer sig över en mindre ås den egendomliga stupbranta Högbackakull med en alldeles jämn regelbundet rektangulär platå på toppen — där var förr dansbana, ett block i kanten användes till spelmansstol, många block på branterna till sittplatser.

K. E. F. 1925

BILD 91. LISSELHAGA TRÄDGÅRD OCH SUNDBORNSÅN.

I sjön finns gott om fisk — gädda, väldiga abborrar, stora rudor, braxen, laxöring, t. o. m. harr lär förekomma. Om fångsten av de två sistnämnda berättar Albr. Steffenburg (1841):

»Det stora vattendraget, som löper genom socknen med sina lena forssar, skall i fordna dagar varit rikt på *Harr* och *Laxöring*, innan konsten att meta med *Dunkrok* (mugga) ännu var känd. Om sättet huru denna konst här blef känd, berättade Joh. Steffenburg att en Tysk Pappersmakar Gesäll ifrån Gryckshbo förmodligen mot slutet af 1700 talet plägade komma hit och meta hela hästklöf, hvarvid han höll konsten hemlig. Ingen fick se hans krokar, dem han hade förvarade i en dosa nedstoppad i byxfickan. En gång insomnade han dock så tungt efter en hel natts arbete med detta mödosamma fiske, att en fiskarvurm (tillskrivet med blyerts: D. Flodström), som gick och lurade på honom, med en tång metade up dosan ur hans ficka, knep en krok, stoppade dit dosan igen, och kom så i besittning af den stora hemligheten, som i lång tid, ända till vår ungdom (1820-talet) hölls bevarad mellan några vissa metare.» —

Runt Hobbornssjön [1]) ligga herrgårdar i en krans. Först Lisselhaga vid ån en bit nedanför Hyttnäs, nybyggd av överstelöjtnant Herman Dybeck (f. 1850, † 1926 — han var brorson till fornforskaren Richard Dybeck, »Du gamla, du frias» diktare, och hans fars kusin var gift med Karin Larssons fars kusin) — en stortrevlig gård med en präktig ny gammalstuga och det ljuvligaste läge vid stranden, som kantas av en frodig trädgård kring en urna på en stolpe. Nu eges gården av hans änkefru, dotter till bergsmannen, regementsintendenten och riksdagsmannen Hans Eric Falhem på Norslund (hon och hennes man voro 8-männingar, båda ättlingar av »Stormor i Dalom», och hon är syssling till kammarherre Eric Hallin och till generalmajor David Hedengrens fru).

En kort bit västerut ligger Lövnäs [2]) vid Hobbornssjöns norra strand, strax intill Gallsjöåns utlopp, tillhörigt överstelöjtnantens son agronom Erik Dybeck och byggt 1830 av kommissionslantmätaren och bergsbrukaren Jacob Steffenburg († 1874, bror till prosten Carl). Stor tresidigt kringbyggd fägård till höger om infartsvägen (från landsvägen mellan Hobborn och prästgården), två mindre flyglar i den rymliga gårdsplanens framhörn och i fonden den ståtliga gulmålade tvåvånings manbyggnaden med vacker portik på båda sidor av grova vita rundpelare, vilka enligt en uppgift lära ha stått i Christine kyrka i Falun. Bakom manbyggnaden sänker sig en stor välvårdad trädgård i terrasser ner emot sjön — stora lönnar, alm, ek, rönn, hägg, björk, al, jolster, gran, körsbärs- och äppelträd, bärbuskar, rosentry och snöbär, olvon och syrén, rosor av flera slag, kornell, pion, vallmo, nattviol, storrams (Convallaria

[1]) Ej runt Toftan, såsom uppges i Sv. Trafikförbundets nyligen utgivna bok »Dalarna», som särskilt i fråga om bergslagssocknarna innehåller många oriktiga uppgifter.

[2]) Bergsl. exp. 1919.

multiflora) m. m. Och två dammar, vattnet från den ena ledes till ett litet duschhus i närheten av den häckkantade stranden. Genom grönskan glimmar sjön, full av vass, fräken och näckrosor, bortom den syns på ena sidan Karlborn och Vettberget, på den andra Kolbergsbo bland yviga trädkronor. — Lövnäs övergick från byggherren till hans brorson dr Adalrik Steffenburg († 1899) och sedan till hans sterbhus, hela tiden arrenderat av dåvarande löjtnant Sigurd Ericson på Karlborn, egdes därpå några år av hem.-eg. Anders August Skogberg och köptes slutligen av överstelöjtnant Dybeck.

*

Öst om Hobbornssjön en bit från stranden ligger Karlborn, 10 gårdar på den öppna, tämligen jämna odlade marken.

Den stora herrgårdens arkiv var förr rikhaltigt, men aldrig genomgånget av forskare och nu till stor del uppbränt. Ur åtskilliga andra urkunder kan dock gårdens — eller rättare gårdarnas — historia långt tillbaka utläsas. Den första är ett pergamentsbrev av d. 17 nov. 1414, funnet i original av Helmer Lagergren i Grycksbo Pappersbruks arkiv (med bl. a. Jösse Erikssons sigill[1]) — ett fastebrev enligt vilket Oleff Degheson, hans hustru Margit och henis nestæ arfua för 1 Skepp. koppar, 28 mark penningar och 6 alnar »kumest»-kläde till hinrich symbla säljer ena tekt, som heter Dyghzæ tækt liggende vestan aana [Sundbornsån] *jæmptæ Karlabor* mz alt thz ther til ligger eynkta [intet] undan takit. Det är ovisst om »jæmptæ» betyder »invid» eller att Karlborns egendom ingick i köpet — troligen det senare. I så fall skulle gården ha egts redan av stamfadern till den ätt, som sedan spritt sig vida här i bygden — liksom i en del fjärran bygder — och vars medlemmar sutto på en mängd gårdar särskilt i Sundborn och främst i Karlborn. Enligt de nu upprättade, delvis visserligen ej fullt säkra stamtavlorna, byggda dels på nyfunna, dels på först nu uppmärksammade och noggrannare genomgångna dokument, har Helmer Lagergren upptäckt släkten Simla-Ekeblads härstamning vara en helt annan än i Anreps Ättar-Taflor — och befinnes denna släkt kunna tävla med två andra gamla bergslagsätter, Stierna och Swinhufwud, i fråga om utbredning i socknarna kring Falun och om antalet medlemmar, bland dem säkerligen ej så få ännu levande.

Henric Simla (Symbla, Simbla, tydligen från Simla i Västmanland) uppräknas 1406 bland tingsrättens medlemmar på Kopparberget, var då bosatt där och bevittnar samma år ett dombrev jämte Siukinus Simla, troligen en bror. Han förde i sköldmärket en 5-uddig stjärna inom en halvrund sköld[2]), var häradsdomhavande i Dalarna åtminstone till 1420 och levde ännu 1437, då han kallas »beskedlig man»; han köpte såsom förut nämnts[3]) också »Swnnaborg» av Marqwardh Frowenloff. Hans son Jåp (Jacob) Henricsson på Karlborn och dennes hustru Gudlög Hansdotter Swinhufwud[4]) (dotter av Hans Jönsson S.,

[1]) Se Dalarnas Hembyggds-Förbunds Tidskr. 1924 sid. 50. Brevet är förut tryckt i Dipl. Dalek. n:o 298. men i mindre noggrann avskrift efter en avskrift i Kungl. Bibl. — bl. a. står där felaktigt »Digra Tächten».

[2]) Ett avtryck av sigillet finns i behåll, se Dipl. Dalek. n:o 866, brev av 1437.

[3]) Sid. 46.

[4]) Anrep uppger två helt andra hustrur och en helt annan fader till »Jacob i Simbla».

bergsman på Höjen 1414—1440, bergmästare) sålde troligen 1452 Höjen till hennes bror bergmästaren Jöns Hansson (en annan bror var domaren Jeppe Hansson på Risholn). Jåp och Gudlög hade tydligen 6 söner — de som vanligen omtalas äro Wilken Jåpsson på Karlborn, Hans på Krokfors och Sundby, Lage på Karlborn och Peder Jåpsson. Men de hade uppenbarligen två söner därtill, Jåp och Jon: »På Carlborn har bot trenne bröder Jåp, Lage och Wilcke», skriver Jacob Ingelsson, och enligt Adalrik Steffenburg (1867) skall Wilke ha bosatt sig på Grånäs, Lage på Carlborn och »Job» på Krokfors. Han fortsätter: det kan ej avgöras hur därmed förhållit sig, men faktiskt förekommo dessa tre namn för ett eller annat sekel sedan ofta bland allmogen just i de trakter, där den nyss nämnda bosättningen skall ha egt rum. Ännu omkring 1700 kallades Karlborns bys skog i Årberget Lages lott.

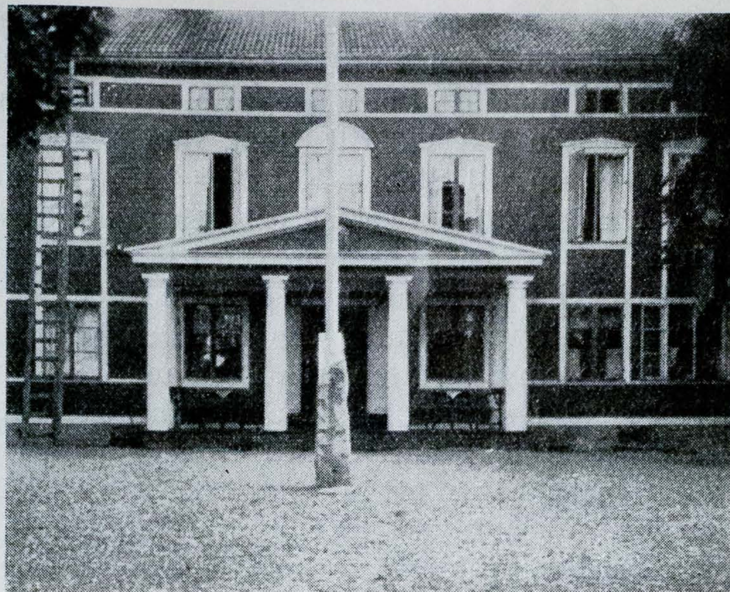

BILD 92. LÖVNÄS. K. E. F. 1925

Jåp Jåpssons tillvaro fastslås av en handling av 1633 i Dala Fornsal, där »Jåper på Krokforsen, Wälken och Lage» uttryckligen sägas ha varit bröder. Och i ett dombrev av d. 14.4. 1545 [1]) kallar Lasse Welkensson Erick Jonsson för »then andre brodersonen» — Wilken och Lage måste alltså också haft en bror Jon. Denne Erick Jonsson synes vara densamme som »erich ionson i ugleviken», svåger till (sin farbror) »laghe på karle borgen» — båda voro gifta med döttrar till Hans Skåning och »talade till peder ionson i gråsälie i svärdsiöö sochen» 1542 om detta hemman [2]). Nämnt är redan att Erik Jonsson var morfar till Christopher Olsson (Gyllenknoster) på Noor och möjligen bror till Michel Joensson på Spadarvet.

Åldersföljden mellan Jacob Henricsson Simlas söner är omöjlig att fastställa. Hans Jacobsson på Krokfors, d. 13 jan. 1485 ledamot i St. Kopparbergs tingsrätt och d. 2 aug. 1492 nämnd bland de »XII dandemen som fått i uppdrag att verkställa syn angående rågången mellan Vika och Skedvi, därvid han säges representera Svärdsjö socken» [3]), väpnare 1512—1525, troligen † omkr. 1530, träffas ej efter 1492 i någon urkund rörande Dalarna, vilket kan bero på att han, som genom sin hustru Birgitta Andersdotter kommit i besittning av det betydande godset Sundby i Sörmland med dess underlydande 11 gårdar, måst flytta dit och själv förvalta det [4]). Av hans döttrar blev

[1]) Dipl. Dalek n:o 684 — se Bilaga 7.

[2]) Se min Svärdsjö-bok sid. 138 och Dipl. Dalek. n:o 957.

[3]) Dipl. Dalek. n:o 135 och 148.

[4]) Enl. Helmer Lagergren.

Margareta gift med Greger Ulfsson på Gammelgården i Vika, Ingeborg först med Per Knutsson på Gylle i St. Tuna och sedan med Nils Larsson till Hornby i Uppland [1]), och Bengta blev abbedissa i Sko kloster. Deras bror Anders Hansson Ekeblad till Stola, vars hustru Agneta var dotter av riksrådet Nils Claësson till Stola i Kållands härad i Västergötland, var tydligen stamfar för adliga ätten Ekeblad och den förste bäraren av detta namn och sköldemärke; ty varken hans mor Birgitta Andersdotter eller hennes far häradshövdingen i Österrekarna Anders Eriksson, som också kallats Ekeblad, förde eklövet i sitt vapen, utan den förra en halvmåne, den senare en pil. Om eklövets uppkomst berättar Nils Erdmann [2]): »Då Anders Hansson började föra ett ekeblad i sigillet, tog han idén av en uråldrig ek, två bösskott från boningshuset [vid Stohla]. Den tronade på en äng norr om gården och var av åren så uppäten, att allenast den yttre barken och en del av ytan uppehöllo dess liv. Eken lutade mot jorden, ihålig som en bistock, upptill avhuggen och med två väldiga grenar, 'som formerade en vacker grön och skuggrik krona'». Anders Hansson blev en konungens troman — Svea Rikes råd 1529, fogde på Elfsborgs slott, slottslofven på Leckö, Gustaf Wasas Regements-Råd i Västergötland 1540, sänd till Hamburg i konungens ärenden 1543 och död där omkring 1544. Hans förbindelser med Falutrakten bestyrkas av 1539 års Jordebok, enligt vilken Engelbrecht på Backa i Svärdsjö »gör Anders Hansson på Stola i Afrad 10 mark» [3]). Vartill kommer att hans son Eric Andersson till Stola (kammarjunkare hos Johan III, »var ibland dem som höllo vakt om Konung Eric XIV under hans fängelsetid») egde Krocforsen — Oloff Jåpsson var hans landbonde där 1571.

Hans Jacobssons bror Peder och hans hustru Anna Gerlaksdotter Stierna från Kniva [4]) hade möjligen sonen Hans Pedersson, nämnd i Elfsborgslängden 1571 — och säkert dottern Margareta, vars dotter med Nils Orgellekare Clara blev gift för andra gången med räntekammarskrivaren Peder Svensson från Hagge i Norrbärke, som av Eric XIV 1563 i byte fick Marnäs kronogård, nu Ludvika Gammelgård [5]) — och för tredje gången med ingen mindre än Wasakungarnas kansliskrivare och genealog Rasmus Ludvigsson.— Brodern »Jåper» Jacobsson äktade möjligen en dotter av Olof Olofsson Stierna och Ingeborg Jönsdotter Swinhufwud — i så fall ha alla de tre förnämliga ätterna här knutits samman. Det är sannolikt 4 hans söner, som träffas i hjälpskattelängden 1571: Erik Jåpsson i Sundbornsbyn, Oluf på Krokfors, Hans på Höjen och Sten på L. Främsbacka. Av den sistnämndes söner blev Hans stamfar för släkten Hellström, som i flera led innehade L. Främsbacka, och Mickel Stensson († 1685) antagligen för släkten Steinholz, vilken i så fall också hör till Simla-ätten och av vilken en gren även slog rot i Karlborn.

[1]) Se förut sid. 46.

[2]) I »Vid hovet och på adelsgodsen i 1700-talets Sverige». — Anders Hanssons sonsons sonson landshövdingen i Nerike och Värmland och riksrådet Claës Ekeblad blev greve 1719; ätten utgick på svärdssidan med hans sonsons son ryttmäst. Claës Adam, † 1827.

[3]) Se min Svärdsjöbok sid. 146.

[4]) Kusin till Georg Stiernhielms farfar, se »Med Dalälven» Del II bok 9 Floda, Bilagor TAB. A.

[5]) Enl. originalhandlingar i Ludvika Gammelgårds arkiv.

K. E. F. 1925

BILD 93. KÄLKARNA TJÄRAS PÅ KARLBORN. HOBBORNSJÖN I BAKGR., KILLINGHOLMEN I MITTEN.

Wilken Jacobsson hade en son Lasse (Larens, Lage), som vi träffat förut, med två döttrar och en son Göran, som blev befallningsman på Väsby och gift med hövidsmannens över Uppsala Olof Svensson Karths dotter Gunilla; en son till dem var möjligen den Lars Jöransson på Karlebåren, som bevittnar ett hyttköp 1629 [1]) (sannolikt samme Lars Jöransson på Carlborn som var smältare i Superbacka hytta 1640 och kanske bror till Niels Jöransson på Carlborn, smältare i Erich Hanssons hytta samma år). Men Wilken tör också ha haft en för övrigt okänd son Henrik med ej blott sonen Anders Henriksson på Höjen (nämnd 1635), utan ock sönerna Michel, Lars, Erik och Hans — ty år 1663 hölls skogsskifte i »Orreberget» mellan »Wilckies arfwingar» Anders Michelsson, Lars Larsson och Jöns Ersson på Carlborgen, Lars Hansson i Lilletäckt eller Hågare och Christopher Anders arfwingar på Höijen. Anders Henriksson hade alltså en son Christopher — måhända var han också far till Johan Andersson, den förut och framdeles omtalade »Kihl Johan» (fjärdepartsegare 1665 och delegare i Karlborns hytta). 1674 upprevas jord på Carelboren med skog i Åhreberget för bröderna Erich och Olof Christophersons på Höijen skuld till rådman Erich Hansson Brander (härflytande av Sahl. Rådman Hans Erssons sterbhus) och Directeuren Zachrias Unesson. — Jöns Ersson var sannolikt Carlborgarnas och Carlborgssons förfader och kanske bror till Jöran Eriksson Tull, den starke »Tulle», vars änka »Hustru Karin Tullens» underskrivit skifteshandlingen. —

Återstår Lage Jåpsson på Karlborn, enligt urkunderna död mellan 1542 och 1545, som med sin hustru Karin Hansdotter Skåning hade sönerna Hans, Stig och Nils Lagesson samt döttrarna Kjerstin, Gertrud, Barbro och Brita. Kjerstin fick till make Olof Persson kopparslagare på Sundborn (se Elfsborgslängden 1571 — deras dotter Malin äktade kyrkoherden Jöns i Fundbo och Hötuna). En av systrarna blev gift med Svärdsjö sockens rikaste man år 1571, Nils Hansson på Sundborn — han kallas i en handling Stig Lagessons »systerman» [2]). Stig i Gråå eller Grådhon hade som vi minnas sonen Peder Stigsson (vars son Michel Persson nämnes i flera 1600-talspapper), men också två döttrar, gifta med bröderna Mats och Jöran Pedersson i Kolarbo, söner till Per Finne därstädes, vars sonson Anders Jöransson († före 1694) blev

[1]) Enl. handling i Dala Fornsal.

[2]) Den i Elfsborgslängden uppförde Erik Larsson ryttare i Karleboren var ock en förmögen man.

gift med Margareta Olofsdotter i Spadarvet. — Nils Lagesson är också förut omtalad, vid Spadarvet. Hans Lagesson (vars hustru Mariet förekommer i ett dombrev av 1549 [1]) hade sönerna Olof, Anders och Michel Hansson på Karlborn samt en dotter, gift med Erik Hansson i Vreten, som i ett köpebrev 1629 talar om sin salige svärfader Hans Lagesson. Wreten var belägen på ägorne mellan Carlborn och Kolarbo, märken efter grundmurar synes qvar ännu, skriver Albr. Steffenburg (1841). Erich Hansson i Vreten var därför sannolikt samme man som Erich Hansson på Karlborn, vilken 1623 skänkte tenn och 1634 10 daler till storklockan och som i en handling av 1633 [2]) säges ha allenast två systerdelar i en skog på Åhreberget, som han »medh twänne sine hustrur bekommit» — Hans Lagesson skulle i så fall haft två döttrar. En gissning är även att Erich Hansson varit far till Johan Eriksson (Jan Ersson) på Hyttnäs, Johan Otto Silfverströms svärfar — alla tre hörde ju till socknens storpampar var på sin tid. — Enligt samma urkund av 1633 har Oluf Hansson till Erich Michelson i Kolbergsbo sålt sin arvejord vid Carlborn (däribland Hans Lagessons haga, en hytta nämnes ock), varöver hans bror Michel Hansson besvärar sig. —

Enligt mantalsregistret 1623—24 hade »Karleborgen» då 10 grannar (och Wreten 1). På Tabula Geographica 1640 stå 4 bergsfrälsehemman vid »Carlborn» och ett vid »Näs» rakt norr om dem, mitt på »Håbbors siöns» östra strand. — I ett dombrev 1675 nämnas såsom Carlborgzboer utom Jöns Ersson och Johan Andersson även Jacob Ersson, Jöran Larsson (som 1640 hade del i »Gamble Carlborns hytta») och Matz Siuhlsson »medh dhe flera grannarne». —

Albrect Steffenburg har åtskilligt att förtälja om några av de ovannämnda Karlbornskarlarna och andra. Så om »Tulle» — ett hans kraftprov är redan anfört, när han lyfte ned kyrkklockan i Svärdsjö — här är ett annat:

»När i Koppar Wågen [i Falun] en Nyårsafton vägningarne räckte till långt på quällen, och Tulle, som hade sitt kopparstycke bland de sist inkomna, började tycka det drog för långt på tiden, innan han fick ge sig hem, ty vägningen ville han öfvervara, tog sitt kopparstycke, bar det fram om de öfriges och lade det på vågen, då det genast blef vägdt. Åtgärden var visserligen olaglig, men ingen af de församlade Bergsmännen hade något deremot att invända, i anseende till det ovanliga i företaget. Hammarström, i Äldre och Nyare Märkwärdigheter wid Kopparberget, säger: att 1650 års Nyårsafton stodo Bergsmännen wid wågen och vägde koppar till öfver midnatten [3]). Således möjeligit att det var samma afton Tulle frambar sitt kopparstycke. — Hans änka dog 1685 på Carlborn 70 år gammal, gamla Tulles Anders som dog på Carlborn 1715 76 år gammal var förmodligen deras son.»

Samma antecknare berättar vidare:

»På Carlborn i nuvarande Smeden Ålenbergs änkas gård, straxt norr om Ingenieur Lindstedts gård, har efter gammalt bodt en man, som i sin stuga hade en kista fyld med kopparplåtar, till den tyngd, att en stark karl med möda kunde lyfta den ena ändan af kistan, och var det en sed bland Bergsmans Drängarne att dermed visa sin styrka. En Söndags förmiddag då alt hans gårdfolk voro i kyrkan och Gubben alen hemma, tog han sin skatt ur kistan och gömde den på något ställe, samt slog tvänne spikar genom kistbottnen i golvet, och ifrån den dagen orkade ingen mera att lyfta hans kista, utan förmodades att han ytterligare påfylt den med plåtar. När efter Gubbens död hans

[1]) Dipl. Dalek. n:r 756.

[2]) I Dala Fornsal.

[3]) Just detta år gav Falu gruva som bekant större avkastning än någonsin förr eller senare!

arfvingar skulle dela skatten, ty så länge han lefde fick ingen titta i kistan, funno de till sin förvåning kistan tom och fastspikad vid golfvet. Hvart Gubben gömde sina kopparplåtar är ännu en hemlighet för verlden, antingen de ligga i den straxt nedom gatan öde brunnen (tillagt i kanten: Denne Brunn rensades omkring 1840 af Bergsm. A. Carlborgsson men ingen skatt påfanns), eller ock äro nedgrafne i den bredevid gården lösa sanden. — En Bössa, som samme man hade, gömde han under en Lada i Hyttberget norr om Hytthagen, och som lång tid efter Gubbens död, vid en ombyggnad af Ladan påfanns aldeles utrostad, de begynte då gräfva under Ladan, förmodande att plåtarne äfven der voro gömde men förgäfves.

Straxt norr om denna gård i den nuvarande Sandgropen och öfver den derstädes varande källaren, har stått en stor Gård, der på 1620 talet en man bodt vid namn Eric Hansson på Carlborn. Mot slutet af 1700 talet stod ännu gården qvar, och i hvarje fensterluft voro 2:ne innbrände Glas, föreställande Eric Hansson och hans hustru med deras namn inunder. (Detta efter min far, som sjelf sett det.)

Senioren (en af Bergslagets 24 äldsta, »bisitiare i den lofliga Grufrätten») Jöns Ersson på Carlborn, som dog 84 år gammal 1705 (med hustru Barbro), synes varit Son till denne Eric Hansson[1]), har bodt i samma gård och rådt om en stor del af ägorne deromkring. Som ett bevis på tidens råhet berättas: att af denne Eric Hansson eller ock Jöns Ersson, mins ej nu hvilkendera, ett större kalas en gång blifvit hållet, der bland andra gäster äfven Landshöfdingen varit; grannarne deromkring, som ej varit bjudne, hade af ovilja deröfver, sedan det blifvit mörkt, tagit skelettet af en slagtad häst och rest det inne i förstugan.

Jöns Jönsson på Carlborn, vanligen Jöns Gubben kallad, född 1686 i Wika och Holmen, död 1757, var troligtvis Jöns Erssons dotterson [ja — son till Jöns Carlsson på Hosjö Holmen och Christina Jönsdotter[2])]. Han hade 4 söner, Anders, född 1719, som kallade sig Carlborg, Jöns född 1721, Daniel född 1724, kallade sig Flodström [klockgjutaren], och Carl född 1727 [antog också namnet Carlborg]. Anders, bergsman och stigare vid Fahlu Grufva, uppbygde den nuvarande gården på Carlborn, var i sin ungdom i tjenst hos Bergs Rådet S. Troili på Östborn, öfvertog år 17... Svartviks Grufva tillika med Rådman For[n]mark i Fahlun, men måste år... ödelägga den ånyo, sedan de derpå förlorat... Tusen daler.

Jöns Jönsson [d. y., bror till Anders Carlborg och Daniel Flodström], vanligen Lissel Jöns kallad [troligen död före 1767], måg åt Bergsnämndeman Olof Steffenburg på Carlborn [och svärfar åt organisten Fredr. Salling i Svärdsjö[3])], var en väldig Björnskytt, sköt i Krokforsströmmen den sista Bäfvern som funnits här i ån och sköt på samma dag en Gädda om 1 lisp. Om hans skicklighet som Lodböss skytt berättade min Far följande: vid sin svärmoders begrafning på Carlborn och sedan gubbarne druckit öl hela natten, höll lilla Jöns vad med Paqualin på Risholn om en Carolin att han med sin lodbössa, som altid togs med hvart han for, skulle skjuta nacken af en lerpipa som uppsattes på behörigt håll. Jöns sköt och nacken föll, och hvilket repeterades gång efter annan, tills slutligen min Farfar som värd i huset sade: Jag ger er fan gossar, ni skjuter bort alla mina lerpipor. Ja intet har jag några Caroliner mera qvar heller, sad Paqualin, och så slutades leken. —

Carl Jönsson [yngste brodern, död 1797 i Svärdsjö], en tid gästgifvare i Borgärdet, var en vidunderlig skalle [ditskrivet i st. f. »rubbad till sina sinnen», som överstrukits], brukade om höstqvällarne sitta på en sten vid en eldbrasa i Krokfors Strömmen och skura en gammal Bössa. (Not: Denne sten, som almänt kallades Carl Jönssons sten, var belägen på åns högra strand, litet nedom bron, borttogs vid strömränsningen på 1840-talet.) På Wettberget stod ännu i hans tid en Wårdkase qvar, den Carl Jönsson, jagande en märd som tog reträtt i Wårdkasen, tände eld på, för att jaga ned honom, men Wårdkasen brann ned utan att Mården fångades. — Mera namnkunnig var en hans hund, hvilken han som Walp på något sätt af en Sjökapten fått i Gefle (tillagt: hundvalpen

[1]) Troligen ej, eftersom han var en av Wilken Jacobssons arvingar, såsom förut meddelats.

[2]) Se stamtavlorna för SIMLA och CARLBORG.

[3]) Se min Svärdsjöbok sid. 256.

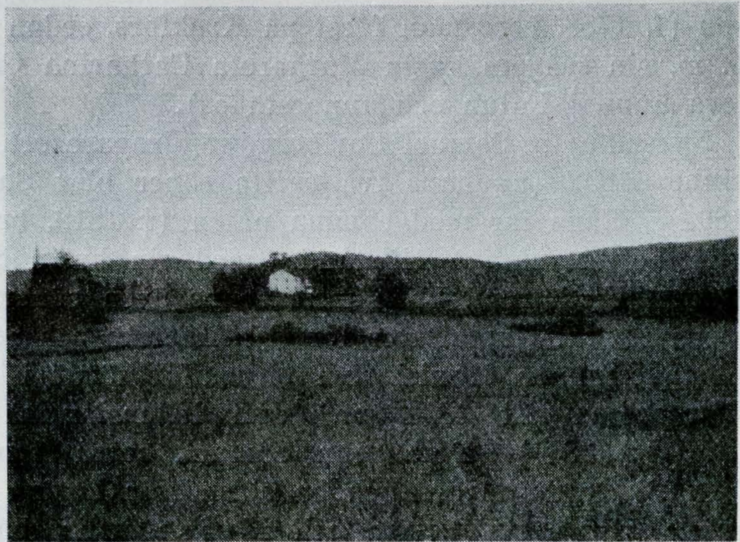
lärer han stulit). Den lärer varit till den grad stor, att han brukade åka efter honom på Släda. Anfallen en gång af Wargar, tog han en i örat och ledde den in i Farstun, men då han skulle skälla för att slippa in smög Wargen sig ut. Hunden gaf sig efter, men då lärer antalet af Wargar varit stort, och han dukade slutligen under för mängden. Wären derpå påfunnos i björkbackarne omkring hans gård flere dödade Wargar, som omkommit i blodbadet.»

*

Här finns två forna Carlborgsgårdar. Den ena [1]) kallas Lilla Karlborn, har en allé av almar och lönnar, vitrappad tvåvånings manbyggnad med tegeltak och glasveranda samt två långa uthuslängor mitt emot varann med ett stolpherbre mitt emellan: på ena sidan stall, lagård, stillbod, tröskl ada och hölider, på den andra bryggstuga och snickarbod, redskapslider och två vedbodar, vagnslider och sommarladugård, de två sista ha väggar av gråstensmur och ramverk med bräder, de övriga av timmer eller plank, några ha pärttak, de andra tegel. — Under manbyggnaden är en källare, över vars dörr står inhugget i en sten: *A. C. B. G. M.D. 1758.* Det är byggnadsåret och byggherrens och hans hustrus namnbokstäver: bergsmannen Anders (Jönsson) Carlborg och Greta Månsdotter (hennes far bergsmannen Måns Hansson på Helsingborn var näst äldste kände stamfar för Lönnemossa-släkten Erlandsson). De hade dottern Anna, gift med bergsrådmannen Daniel Flodström i Sundbornsbyn, och sönerna Anders och Samuel, den förre också bergsman och stigare i Falun, gift med Sara Carlsdotter av Danholssläkten Danielsson — han flyttade till Övra Krokfors och dog där 1798. Hans dotter Margareta Catharina äktade bergsmannen Anders Danielsson på Risholn (av släkten Erlandsson), hans son Anders Carlborg flyttade också till Risholn, då han 1802 tog Jacob Steffenburgs dotter Brita till maka — hon hade förut varit gift med bergsmannen Johan Sundén på Risholn (son till »Smulterbärsgubben» i Finngärde) och hade med honom 3 döttrar, av vilka Sophia såsom änka efter komministern i St. Skedvi Carl Peter Girelius flyttade hem till fädernegården och dog där liksom de två ogifta systrarna. Där föddes ock 1802 deras halvbror Anders Carlborgsson, som emellertid på 1830-talet övertog släktgården i Karlborn, där han avled 1886; hans hustru Katarina (dotter till Daniel Danielsson på Backa av Danholssläkten och Agneta Troili från Östborn) hade dött 1877, deras enda barn Frans dog vid 2 års ålder 1839 i den härjande rödsoten. Trots nästan ständig ohälsa — de sista 20 åren gick han sällan utom hemmets dörrar — var den märklige »siste bergsmannen i Sundborn» en driftig och verksam man, som högeligen förkovrade sin efter fadern, svågrarna och systern ärvda förmögenhet och blev sin hemsockens välgörare, varvid han gick i sin mors fotspår: »hon utmärkte sig för stor välgörenhet mot de fattiga, och dessa bevisade sin tacksamhet efter hennes död, genom att med granris beströ långa sträckor af vägen, der hennes kallnade stoft fördes till sin sista hvilostad. Då sade den sörjande enklingen åt sin bredvid honom i släden sittande son: Der ser du, hvad mors mjölkkrukor gjort.» [2])

[1]) Bergsl. exp. 1919.

[2]) Ur prosten C. F. Petterssons levnadsteckning, av vilken ett sammandrag meddelas i Bilaga 8.

K. E. F. 1925
BILD 94. LILLA KARLBORN (F. D. ANDERS CARLBORGSSONS).

Det var främst skolväsendet och fattigvården, som kom i åtnjutande av hans givmildhet — han skänkte bl. a. sin egendom St. Risholn till fattiggård. Hela sin förmögenhet på åtskilligt över 200.000 kr. donerade han till dessa och många andra ändamål och fick sin svägerska Sara Lisa och sina svågrar »Backaherrarna» (Carl Gustaf, † 1876, och Daniel Olof, † 1874, båda ogifta) att följa det goda föredömet. Tack vare dessa donationer uttaxeras ej ett öre varken till fattigvård eller skolor, och kommunen driver med stora rörliga kapital en ganska omfattande lånerörelse mot inteckning i jordbruks- och annan fastighet.

Som ett exempel på, hur väl Carlborgsson sörjde för sina underlydande anföres, att en av hans statkarlar efterlämnade en förmögenhet av 10.000 kronor. Åt sin mångåriga hushållerska klockardottern mamsell Johanna Regina Vestelius testamenterade han hela Karlborns gård — jord och skog och hus, kreatur och all övrig lösegendom — jämte »revenyen å 20 aktier i Kopparbergs enskilda bank». Hon dog emellertid samma år som han, och egendomen tillföll enligt testamentet församlingens skolkassa med rätt för skolrådet att genom dess försäljning bilda ett kapital, »hvaraf räntan som ock revenyen af aktierna skola användas till förbättrande af lärares löner, inköp och underhåll af skolmateriel och i öfrigt efter skolrådets förgodtfinnande». — År 1889 står handl. Rob. Strömbom som egare av Lilla Karlborn, nu egs gården av Andreas Andersson, och hos honom bor hans svärfar spelmannen Gustaf Andersson, som framdeles kommer att låta oss få höra några av sina danser. —

Den andra Carlborgsgården strax söder om den första heter nu Dalhem och ligger vackert på en udde i ån — kanske Kihludden, där Kihl Johan bodde, vattendraget här mellan Dalhem och Kolbergsbo heter av gammalt Kihlströmmen. Gården beboddes ock av Magnus Månsson, som löpte Gatulopp 1705 [1]), berättar Albr. Steffenburg — far till Skommar Magnus på Karlborn och Anna Månsdotter († 1796), som blev gift med bergsmannen Anders Jansson eller Johansson på Kolarbo († 1781). Deras barn kallade sig Carlfors: Magnus, bergsman på Karlborn, † ogift 1807, och Margareta, † 1830, g. m. Daniel Erlandsson på Risholn, † 1797, av Lönnemossa-släkten — deras döttrar behöllo faderns efternamn: Anna Gustafva († 1831, g. m. kyrkoherde Erik Bäckberg i Frösunda och Kårsta) samt Helena Catharina († 1877, g. m. Samuel Carlborg på Karlborn), medan sonen Anders kallade sig Daniels-

[1]) Se längre fram.

son (f. 1788, bergsman först på Krokfors, sedan i Falun, sist på Helsingborn, g. m. sin svågers kusin Margareta Catharina Carlborg — deras avkomlingar leva ännu i Falun och annorstädes).

Nyssnämnde Samuel Carlborg, vågdragare och nämndeman, dog här »i vansinne» 1852 (av hans två ogifta söner blev Samuel innebränd på Karlborn 1894). Hans far med samma namn († 1812, bror till Carlborgssons farfar), gift »efter nådigt tillstånd» med sin kusin Sara, dotter av klockgjutaren Daniel Flodström, hade med henne även sönerna Anders, jungman, död på sjöresa, Carl Gustaf som for till Amerika och »dog utrikes», kyrkovärden och nämndemannen Daniel som vi träffat förut i Ramsnäs, samt dottern Sara Margareta, gift 1814 med commissionslantmätaren Johan Lindstedt (från Tierp, † 1840). Deras son Samuel, också kommissionslantmätare (f. 1814, † 1893) ärvde gården och hade med sin hustru Maria Lovisa Skoglund döttrarna Margareta Lovisa och Maria Cecilia, båda lärarinnor, samt sönerna Samuel Engelbrekt, apotekare i Uppsala (f. 1856) och Anders (f. 1854), fil. dr, professor 1879 i astronomi vid Dorpats universitet och 1886 i matematik och mekanik vid Tekniska Högskolan i Stockholm, regeringsråd, president i Försäkringsrådet 1916 — »världens främste försäkringsmatematiker» såsom han kallats, »ledare av det sociala försäkringsarbetets utredningsproblem i vårt land — — särskilt bär folkpensioneringen hans signatur» [1]).

Syskonen Lindstedt sålde egendomen på 90-talet till dåvarande kapten Sigurd Ericson på St. Karlborn, som behöll jorden då han i sin tur hösten 1902 sålde själva gården till kronofogde Knut Anjou i Gävle [2]) — 7 tunnl. tomt, däri inräknad trädgård med bl. a. en väldig ek, som gamle lantmätare Lindstedt planterat, och diverse uthusbyggnader; en gammal timmerstuga har en präktig snedrutig dörr och en hög förstubro under ett kraftigt sadelformigt förtak. [3]) Manbyggnaden hade brunnit ned våren 1902, den nye egaren uppförde den nuvarande (med valmtak) och flyttade hit 1903 (»samma dag Carl Larsson fyllde 50 år»). Fru Sigrid bodde här året om med barnen, så länge de voro små, men från 1911 endast om somrarna, och 1918 såldes gården till Kopparbergs Läns Dispensärstyrelse, som nu eger den och använder den till »Hem för friska barn från tuberkulösa hem». —

Strax nedanför Dalhem började sommaren 1929 en stor ny landsvägsbro byggas över ån, som skall vara färdig inom 3 år — en balkbro med överbyggnader vilande på 2 pelare och med minst 25 meters fri spännvidd mellan dem, enligt förslag av vägkonsulenten ingenjör T. Norlin i Falun.

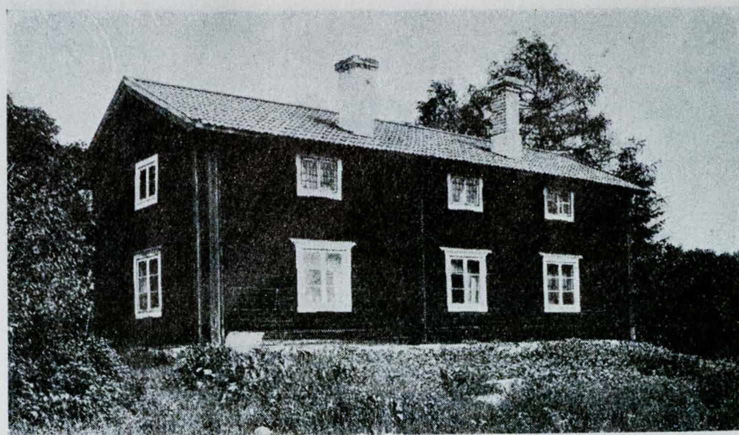
*

Bland bergsmän i »Cahlboren» nämnes en Mats Knutsson, som 1703 gav Jacob Steffenburg kvitto på pängar, dem han mottagit för sin syster Elisabet Knutsdotters räkning för gambla hus, vilka Jacob S. fått vthij vår Sahl. föräldrars Sterbhus (bevittnat av Hans Hansson Hammar). Mats Knutssons och Karin Ersdotters dotter Sara († 1775 i lungsot) blev gift

[1]) Enl. Falu-Kuriren 27.6.1929, m. porträtt.

[2]) F. 1852, son av kyrkoh. Carl Gustaf A. i Wessland och Tolfta, Uppland, och Christina Mathilda Wallinder; g. 1:o 1885 m. Siri Gustava Hård af Segerstad, f. 1862, † 1890; 2:o 1897 m. Sigrid Hansson; barn: Dagmar, f. 1898 i Gävle, Gerhard, f. 1901 ibid., Knut Gustaf, f. 1908 på Dalhem.

[3]) Bergsl. exp. 1919 foto.

Nord. Museet foto. Bergsl. exp. 1919
BILD 95. HEDBERGS I KARLBORN.

1752 med bergsmannen här Mats eller Mathias Johansson († 1793, son av bergsmannen Johan Eggertsson på Höjen och Sara Matsdotter Sundén från Finngärde och bror till Johan Högström på Hyttnäs). Deras 7 barn föddes alla här och kallade sig Sundén efter farmodern, bland dem: Johan († 1837, lantbrukare här, g. m. Brita Jansdotter Fahlberg från Blixbo); Elisabeth († 1807, g. m. smältaren Johan Ersson Runström, född i Rupstjärn men bosatt här och omgift med Anna Hammar, som förut varit gift med smältaren Anders Andersson, född i Sundbornsbyn men också bosatt här); samt Margareta († 1843, g. m. factoren Johan Gustaf Richman, likaledes Karlbornsbo, bror till possessionaten Otto Fredrik på Sandsberg och skild från sin första hustru bagardottern Anna Magdalena Sernow [Zarneow, Sarnow] i Västerås).

Även en medlem av släkten Steinholz, Johan Ersson från Superbacka († 1848 i lungsot), blev hemmansegare här genom sitt äktenskap med Anna Andersdotter, men deras barn och barnbarn flyttade alla ut till andra socknar, Kopparbergs, Vika, Hosjö, Ovansjö, Aspeboda o. s. v.; dottern Lisa Cajsa egde en liten gård här, men dog hos fränder i Aspeboda. —

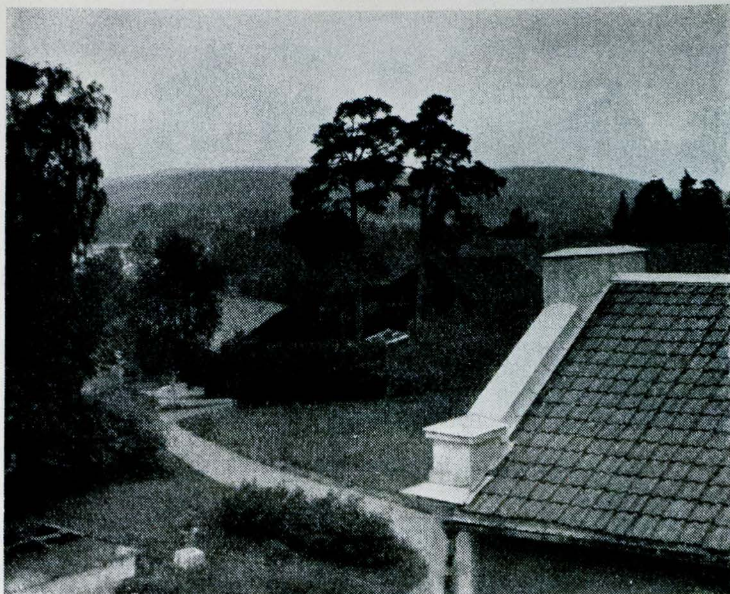
Bland nutida gårdar i Karlborn märkas Holmbergs — en bra timmerstuga med förstukur av resplank och källarsvale med snedtak intill den, gammaldags uthus på sidorna — och Hedbergs [1]) (närmast herrgården): gammal präktig tvåvånings manbyggnad med parstuguplan och utbyggd förstuga samt lång uthuslänga (vedbod, loge och lagård under samma tak, delvis tegel- och delvis brädtäckt). Somliga av manbyggnadens fönster ha fint profilerat foder, fyra på övra botten ha små rutor och blybågar, ytter- och innerdörrar välformade fyllningar. Där finns en gröngläcerad kakelugn med en stilfull lucka, ett vackert hörnskåp i 1600-talsstil, ett ståtligt skänkskåp, ett litet näpet nyckelskåp, en stadig vagga m. fl. gamla möbler. —

Återstår herrgården, Stora Karlborn [2]), i 5 led Steffenburgarnas från far till son ärvda gods. Deras första kända stamfar Jacob tros född i Schwaben, men blev borgare i Stockholm vid mitten av 1600-talet. Av hans söner slog sig Jacob (II) ned i Falun som handlande och bergsman, avlade borgared 1689, var korpral vid Bergsregementet till fots och brukade i Båhrns-, Schwans- och Jan-Olofssons-hyttorna i gruvstaden samt i Karlbornshyttan. Gift nyssnämnda år med apotekardottern Anna Vilde, flyttade han till hennes egendom Karlborn, som hon fått genom testamente av sin förra make bergsmannen Johan Johansson på Lilla Risholn († 1687 [3]), men var fortfarande skriven i Fa-

[1]) Bergsl. exp. 1919 — uppmätning, fotogr. och 12 ritningar.

[2]) Tydligen är det den, som på kartan 1640 heter Näs, ty 1702 egde en tvist rum mellan Jacob Steffenburg och skomakaren Peer Ersson angående åverkan som den senare skall ha gjort på »Carlborns- eller Nääs skogen i Åhreberget».

[3]) Hans porträtt i olja av okänd konstnär (kanske det enda bevarade bergsmansporträttet från denna tid och sålunda av stort intresse) tidigare på St. Karlborn, finns nu i St. Kopparbergs Bergslags porträttsamling i Falun, dit det skänkts av överstelöjtn. Sigurd Ericsons sterbhus (meddel. av Nils Sahlström).

K. E. F. 1925

BILD 96. FRÅN ST. KARLBORNS TORN. LÖVNÄS T. V., PRÄSTGÅRDEN T. H. I BAKGR.

lun och begrovs där 1724 i Christine kyrka (ungefär mitt i stora gången mellan korset och tornet). Gården stannade alltsedan i Steffenburgska släktens ägo; »dock var det en gång i början av 1700-talet nära att den gått förlorad därigenom att den då indrogs till kronan i följd av en balans, vari en kronofogde Skreij(en) råkat, för vilken Jacob Steffenburgs hustrus förra man Johan Johansson varit i borgen. Karlborn återlöstes likväl inom kort med tillhjälp av en svåger, rådman P. Vilde i Falun, men förnämligast genom sonen Olofs bemödanden, som vid den tiden blev egen bergsman».

Olof Steffenburg, bergsnämndeman och kyrkovärd och vice korpral vid Bergs Cavalleri Compagniet, blev kyrkskriven i Sundborn först i slutet av 1720-talet, ehuru han liksom fadern sannolikt långt förut varit bosatt här. Han fick med sin hustru Maria Hansdotter andel i Främbyhyttan på Elsborg, där såväl han själv som son och sonson brukade. 1726 köpte »Olaus Steffenburg En Hytte dehl som beståår i en åttonde dehl i Öfver Karlbors Hyttan med dhess till lydande Råsthuus, Kohlbädderum och kallrostmur och dher till lydande Plattzar» för 185 Dahler Kmt av Anders Andersson Snot [?], hans hustru Karin Eggertzdotter i Nygården och son Anders Andersson på Karlboren, och samma år köpte han ännu $^1/_8$ i samma hytta med Kohlbädderum och halfva Rosthuuset och half kall rostmuhr för 160 Dlr Kmt av Jan Jansson på Kalboren (Jöns Jönsson på Karlborn och Nils Andersson på Kolarbo bevittnade köpet[1]). — Olof S. skall ha varit en mycket driftig man, hastig och snar i allt sitt förehavande. Han utlöste sin svåger Elias Eliæsson (av Steinholz-släktens Viksbergsgren) från hans andel i Karlborn, upphjälpte sin fars förfallna affärer och uppbyggde till nyes nästan hela gården. I maj 1742 for han till Norge occh dog där i augusti hos bonden Guttorm Knutsson på Isacs-sätra i Hofs socken, på vars kyrkogård han ligger begraven. — Av hans döttrar flyttade Agneta såsom förut nämnts med sin man Jöns Jönsson (Carlborg) till Borgärde, Maria blev gift till Kolarbo och Anna Elisabeth gifte sig 1770 med gruvarbetaren Mats Matsson Sundberg från Lilltäkt, men dog redan året därpå i barnsbörd (en dödfödd son — änklingen gifte om sig med Elisabeth Steinholz i Superbacka och flyttade dit).

Olof Steffenburgs son Jacob (III), † 1784 och begravd i familjegraven i

[1]) Enl. handlingar i Dala Fornsal.

korsgången i Sundborns kyrka, tog till hustru sin svågers syster Elisabeth Johansdotter från Kolarbo. Deras döttrar blevo gifta med två kusiner, Maria med pastorsadjunkten i Falun Daniel Sundén (hon bodde som änka från 1804 till sin död 1846 först på Kolbergsbo, sen på Krokfors, sist hos sonen Daniel, präst i Transtrand och därefter i Tillberga), Brita med bergsmannen Johannes Sundén på Risholn (hon blev i sitt andra äktenskap 1802 Anders Carlborgssons mor). Av deras bröder blev Hans fältväbel vid Dala Fricorps i Finska kriget 1788—89, sedan bergsman och död ogift på Karlborn, och Johan (I) övertog gården, såsom förut omtalats gift med Helena Catharina Östberg på Hobborn och svåger med organisten Johannes Vestelius och bergsmannen Anders Flodström. »En gammaldags originell man, enkel i klädedräkt och levnadsvanor», mycket skicklig och anlitad i bergsbruksfrågor, två gånger till kungs såsom bergsmännens ombud, vald till bergsrådman och föreslagen till riksdagsman, men avböjde båda, det senare till hans hustrus glädje, ty »där talar gubben huvudet av sig», sade hon. Han var bl. a. överstigare och magasinsförvaltare vid Bergslaget, bodde en tid i Falun och en tid i Kolbergsbo, som han inköpt 1798, men flyttade tillbaka till fädernegården 1800 och dog där 1825 [1]).

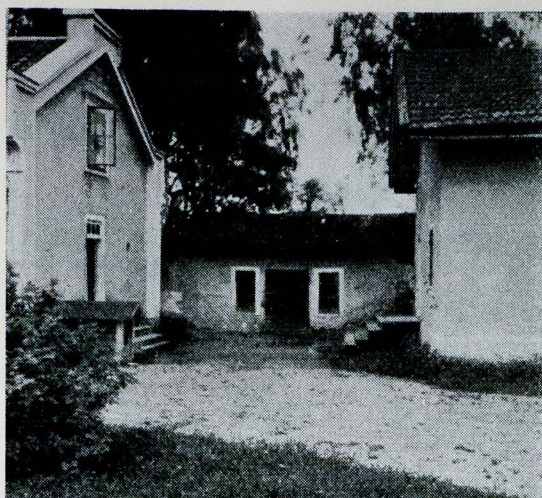
K. E. F. 1925

BILD 97. STALL, SVIN- OCH HÖNSHUS, ST. KARLBORN.

Hans fyra söner voro en märklig brödrakvartett, Johan (II) på Karlborn, Jacob (IV) på Lövnäs, prosten Carl och Albrect på Kolbergsbo. En god del av 1800-talet sutto sålunda 4 Steffenburgar på gårdarna kring Hobbornssjön — det berättas ännu hur de stod på Roparhällen och hade signaler och bjöd varann till sig, och Albrect har såsom vi redan sett och ytterligare få se mycket att förtälja om herrgårdslivet där. Han blev kommissionslantmätare och bruksidkare, Vasariddare och guldmedaljör [2]). Brodern Jacob gick först till sjöss, blev sedan också kommissionslantmätare men tog snart avsked och ägnade sig sedan huvudsakligen åt gruvdrift med titlarna geschworner och ingenjör, upptog och skötte en mängd gruvfält både i Dalarna och flera andra landskap, brukade i ett par hyttor i Korsnäs och Falun, var därtill ivrig fiskodlare och drev en omfattande kvarnrörelse — egde och byggde om Hyttnäs kvarn, anlade Kvarntäkts kvarn i Svärdsjö, anlade och egde jämte bröderna Kvarnsvedens kvarn i St. Tuna och arrenderade och utvidgade Gävle stads kvarn, de två sistnämnda sedan övertagna av hans äldste son Vilhelm

[1]) Se Bilaga 9.

[2]) Se vid Kolbergsbo och Bilaga 9.

K. E. F. 1925

BILD 98. KÄLLARE, ST. KARLBORN. KÖKSGAVELN T. V., BOD T. H.

(gift med sin kusin Svea, prostens dotter).

En icke mindre driftig man var brodern Carl, som »förirrat sig in på prästvägen», men var ett mekaniskt snille, händig och praktisk[1]). Redan som gymnasist i Västerås hade han »under sommaren lyckats åstadkomma sin första elektricitetsmaskin [för sin svaga hälsa] och dessutom fuskat ihop en och annan bergkompass». Han var en tid t. o. m. gruvdisponent och satte igång en rad allmännyttiga företag både i Svärdsjö och Sundborn. Varmt hängiven sin hemtrakt — »min födelsebygd, 'der himlen är mer blå och rosorna mer röda' än annorstädes» — och stor skämtare, skrev han ner sina »Minnen från skolan och gymnasium», utgiven efter hans död, en strålande rolig bok, som också ger en del av bygdekulturellt värde från Sundborn. Minnena omfatta tiden 1814—1822 occh voro enligt företalet »upptecknade af den för sitt älskliga och spirituella väsen, sin godmodiga verldsåskådning och sin humoristiska berättareförmåga ganska vidt ryktbare prosten i Sundborn, framlidne Carl Steffenburg. Han tänkte näppeligen någonsin sjelf på deras offentliga utgifvande, emedan han i sin anspråkslöshet icke tillmätte dem något högre värde, än att tjena såsom bidrag att för stunden roa en och annan krets af glada umgängesvänner och gamla skolkamrater, för hvilka han med sin oefterhärmligt lifliga och målande aktion ofta plägade föredraga dessa anteckningar».

Äldste brodern Jan Steffenburg erhöll enskild undervisning i hemmet, gjorde som handelsexpedit en resa till Norge 1813—14, var bokhållare på Furudals Bruk 1816, lantbruksinspektor på Helsinggården i Kopparbergs socken 1818, skötte därefter sin fars tjänst och lantgård och blev hans efterträdare som magasinsförvaltare vid Bergslaget 1823; tog avsked därifrån med pension 1864, skötte även en tid Ornäs kvarn i Torsång, den han jämte bröderna rådde om, egde och brukade fädernegården Karlborn och dog där 1866. Av hans 8 barn med komministerdottern Johanna Karolina Åkerblom från Västmanland dogo de flesta vid späd ålder; dottern Emilia Johanna blev gift med grosshandl. A. J. Ericson i Falun (kallad »Massan»), som köpte Karlborn 1867 — »egendomen gick således, efter att i nära 200 år ha tillhört Steffenburgska släkten, över till en annan släkt». Vid den nya egarens död 1893 ärvdes gården av hans son, sedermera överstelöjtnanten Sigurd Ericson († 1916, g. m. Julia Vilhelmina Victorin, dotter av brukspatronen i Nora och bankdirektören i Örebro Nils Vilhelm V. — hennes bror Henric gav ut Dala-Posten i Falun 1883—85, sedan medarbetare i Nya Dagligt Allehanda). Karlborn såldes av Sigurd Ericsons sterbhus till en konsul i Gävle och av honom omkring 1920 till

[1]) Se min Svärdsjöbok sid. 91, 105, 119 och 196 samt här Bilaga 9.

K. E. F. 1925

BILD 99. ST. KARLBORN (ÅT GÅRDEN).

Andreas Andersson på Svedsgården i Svärdsjö och Erik Jansson — vilka i sin tur sålde den till nuvarande gårdsherren agronomen och fänriken i Dalregementets reserv Åke Zethelius [1].

Stora Karlborn säges ursprungligen ha varit en mindre gård med bränneri, småbönderna omkring borgade brännvin och måste till slut lämna sina gårdar som betalning, så växte herrgården ut. Den är nu ett helt litet samhälle för sig inom en tät hög granhäck längs vägen, en rad lönnar och björkar innanför den och en park av ståtliga tallar och granar, bland dem lyfta två stortallar sina vackra kronor på raka stammar över uthusbyggnaderna, och en grov talljätte med låg vidvälvd krona står vakt i kanten mot åkrarna.

Det är en riktig herrgård, full av hemtrevnad och god stil. Bland uthusen — med flera fina gamla »sneverks»-dörrar — märkas stallet, rödmålat av timmer, med »värpil» och väderstreck på ena gavelnocken, ett rappat svin- och hönshus, en likaledes rappad källare med stort snedtak, en också rappad flygel (mjölkkammare m. m.) med vällingklocka — en f. d. skeppsklocka hänger i manbyggnadens veranda. Och manbyggnaden — som ursprungligen sannolikt stod uppe på en kulle bredvid, att döma av en stor stengrund där och en gammal källare, nu omgjord till en grotta eller stenberså — den är ett verkligt litet lustslott, tillbyggt åtskilliga gånger, likt ett levande väsen som växt och vidgats. Ett högre tvåvånings mittparti med en veranda på var sida (och en springbrunn framför den ena) samt två envånings sidopartier hopbyggda i rät

K. E. F. 1925

BILD 100. ST. KARLBORN (ÅT VÄGEN).

[1]) Se Bilaga 10.

vinkel och ett kraftigt torn vid vinkelspetsen med krenelerat krön, byggt av överstelöjtnant Ericson; allt under tegeltak utom hörnkrön och krenelering, som täckas av plåt. 14 rum, bland dem en stor härlig fästsal, vilken liksom de flesta rum i den äldre lägre delen går tvärs över huset med fönster mitt emot varann på båda långsidorna. Vackra gamla möbler, en del stilfullt äldre inrede bevarat såsom en kakelugnslucka av koppar [1]). En hillebard hittades i sågspån på vinden, en hop gamla mynt i jorden, bland dem 3 från Johan III.

Tornet bjuder en leende och förnäm utsikt: Hobbornsjön med Högbackakull och Killingholmen, en annan holme i ån mellan Lisselhaga och sjön, bortom den Lövnäs, den vita prästgården, gårdar i Hobborn, Kolbergsbo med badhus vid strand och Kvicktjärnsbergets branta skogskulle därovan.

[1]) Avritad av Bergsl. exp. 1919.

K. E. F. 1925

BILD 101. KOLARBO OCH VETTBERGET FRÅN KARLBORN.

KOLARBO, KOLBERGSBO OCH LILLTÄKT

Från Karlborn ser man bortom åkervidden österut Kolarbo vid foten av Årberget, vars högsta del heter Vettberget efter den förut omtalade vårdkasen (vetten, vettaren), som »lärer utbytt signaler med en dylik på Bispbergs klack». Ett hällstup högt däruppe kallas »Grossens park» efter en grosshandlare, som köpte skog där och skalade rent — nu håller skogen på att växa upp igen. Däruppe har man en vidsträckt utsikt åt söder, neråt Hosjö, Vika, St. Tuna och bergen därbortom — »vid klart väder kan man t. o. m. urskilja de hvita tälten på Rommehed», skriver Adalrik Steffenburg (1866), som även omtalar de s. k. flintgruvorna i Årberget, övergivna redan på 1700-talet enligt Hülphers: »I Årberget förekomma 2:ne s. k. Grufwor, hwaräst tilförene brutits et slags hård-sten eller flinta (Silex) [kvarts], hwilken blifwit brukad wid koppar-smältningen, innan et lättare smältnings-sätt blef antagit». —

Tool i kolarebodha stämdes år 1545 för gäld av Peder Laarsson — det är

K. E. F. 1925
BILD 102. KOLARBO. GAMLA STUGAN T. H.

veterligt första gången gårdsnamnet påträffas [1]). 1571 bodde här Kungl. M:ts landbonde täktekarlen Örian. På 1640 års karta stå två kronohemman här; enligt ett tingsprotokoll i Dala Fornsal hade »een Pehr Finne, som war een kohlare, först begynt detta hemmanet Kohlerbo såsom en afgiärdaby aff Carlborn, sedan af hans barn mehr och mehr oprögt och yterligare skattlagt». Enligt kungabrev av 1612 och 1618 hade hans söner Jöran och Mats Pedersson, Stig Lagessons mågar (fjärdepartsegare på 1630-talet och 1640 delegare i Lumswijks hytta jämte Per Jöransson) inlöst det gamla kronohemmanet »under Bergz frelses frijhet». Det var tydligen deras söner Anders Jöransson och Pehr Matsson, vilkas arvingar 1675 klagade på Carlborgzboerne och Landzdomaren Magnus Pehrsson på Krokfors angående en skogsdelning. Deras fullmäktig var Fiscalen i Fahlun Erich Andersson Uddlingh, som framhöll hemmanen Kohlerbos beklagliga tillstånd, att desse Cronohemman äro stängde ifrån all Skogh och aldeles förbudne att hugga någott till wedhebrand och gälefång. Rätten tilldömde Kohlerboerne afgiärdebys rättighet af Carlborn, men Krookfårssen skall wara oqwald till sin ägendomb.

Pehr Matsson var säkerligen far till Anna Persdotter (f. 1658), gift 1684 med bergsnämndemannen Mats Michelsson (Sundén) i Finngärde. Deras dotter Anna äktade 1715 bergsmannen Nils Andersson Fahlberg, som flyttade hit och dog här 1755 (son av bergsmannen Anders Nilsson på Löpholn, bror till Isac Andersson, länsman Sundvallssons på Kartbacken farfars far, och svåger med bergsnämndeman Carl Paqualin på Risholn [2]). Av deras barn blev Christina

K. E. F. 1925
BILD 103. MATBOD, KOLARBO.

[1]) I det äldsta bevarade dombrevet från Svärdsjö, se Dipl. Dalek. n:o 591, där dock detta käromål saknas — det finns fotograferat och fullständigt avtryckt i *Linges* Svärdsjöbok sid. 406—407.

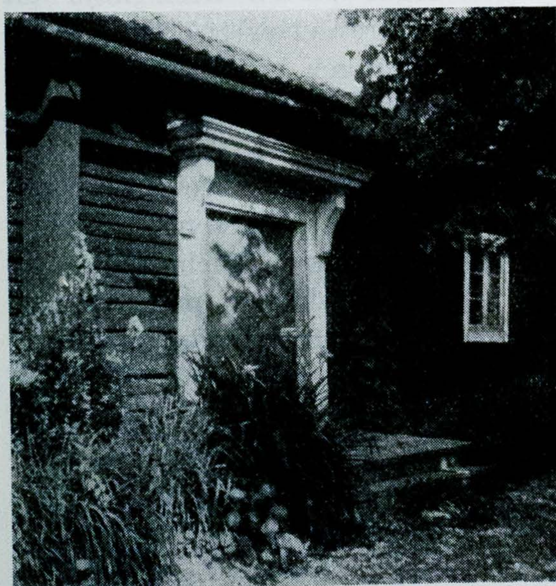
[2]) En Daniel har ock varit bosatt här omkr. 1700, vars dotter Elisabet (1710—1785) fick till man Erich Johansson Bonde i Sundbornsbyn (1716—1791).

(† 1796) gift med kronolänsman D. Westling i Borgärde, Anders bergsman i Löpholn och Olof på Kolarbo. Anders Nilsson Fahlbergs dotter Maria Helena äktade 1780 bergsmannen Johan Eriksson på Löpholn, son av Maria Olofsdotter Steffenburg och bergsmannen Erich Johansson på Kolarbo — hans föräldrar voro bergsmannen Johan Johansson här och Brita Göransdotter, hans syster Elisabeth blev gift med sin svåger Jacob Steffenburg, hans bror Anders Jansson med Magnus Månssons på Karlborn dotter Anna, såsom förut omtalats. Efter sin första mans Erich Johanssons död 1761 (då han varit sinnessvag i tre år) gifte Maria Steffenburg om sig med sin svärdotters Maria Helenas farbror Olof Nilsson Fahlberg (invecklade släktförhållanden!) och fick med honom bl. a. dottern Elisabeth, som 1806 trädde i brudstol med sin syssling Elias Eliæsson Steinholz († 1836), nämndeman och possessionat, den förste i den stora, vitt spridda släktens Kolarbogren, sonsons sonson till Mickel Stenson av Simla-ätten samt sonson till Elias Eliæsson på Viksberg och Catharina Steffenburg (Olofs syster). Elias Steinholz och Elisabeth Olsdotter hade sönerna Olof på Kristineberg och Elias, faderns efterträdare på Kolarbo († 1888) — en av hans tre söner med Brita Bergström från Kopparbergs socken var den av Carl Larsson avmålade possessionaten Fredrik (f. 1840, † 1923), nämndeman, skiftesgodman, kommunalstämmans och -nämndens ordf. 1877, socknens äldste och främste förtroendeman vid sin avgång 1915. Gift med Matilda Elisabet Vestgren från Kopparbergs socken, följdes han både som nämndeman och herre till Kolarbo av sonen Elis (f. 1885), gårdens nuvarande egare.

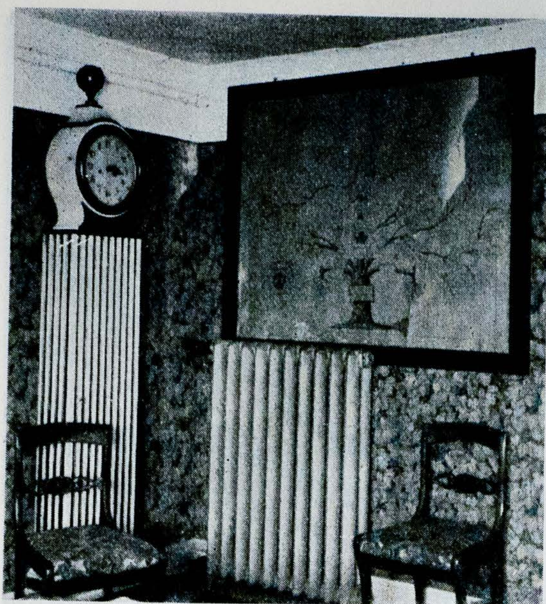

K. E. F. 1925
BILD 104. HERBRE, KOLARBO.

Även den är en riktig herrgård, fast mindre än Karlborn, trivsam och fint belägen i åkerkanten vid skogsbackens fot (liksom den andra lilla Kolarbogården strax i söder). Hit leder en avtagsväg från landsvägen mellan Sundbornsbyn och Överbacka, den stängs av en grind med en sirligt krusad hemsmidd järnklinka — där låg för omkring hundra år sen en smedja, där kurser i smide höllos. Kvar står bland höga härliga björkar och i annan lummig och blomstrande lövgrönska en skara äldre och nyare uthus, så en liten präktig vältimrad matbod med snedrutig dörr och ett brett och

K. E. F. 1925
BILD 105. PORTAL PÅ GAMLA MANBYGGNADEN, KOLARBO.

K. E. F. 1925
BILD 106. STÅND-UR OCH STAMTRÄD, KOLARBO.

ståtligt herbre av grova stockar med stavplank framför svalen. Mitt på gården växer en lind som vårdträd, på ena sidan står gamla manbyggnaden, en låg envånings rödmålad parstuga, säkert från 1600-talet, med smårutiga fönster och en stilfull i viggmönster panelad dörr med järnhandtag inom en lika stilfull portal, vars refflade konsoler med droppar under bära upp ett kraftigt profilerat överstycke. Mitt emot står den nyare och större manbyggnaden med rundpelare framför dörren, uppförd 1829 av den förste possessionaten Elias Eliæsson (den nuvarandes farfars far). Därinne stannar man inför ett storvulet renässansskåp, ett ovanligt ståndur i vitt och gull med rund huv på fyrkantig refflad underdel, ett stort stamträd i glas och ram, »Ritadt af C. Hamberg i Falun 1874» enligt inskrift på stammen, »upptagande slägterne Lagervall, Fahlbeck, Everström, Bergström, Norstedt, Fahlström, Hedenblad, Vestblad m. fl.», alla härstammande från gamle Olof Skinnare i Gallsjön [1]), bland vars ättlingar Elis Steinholzs farmor Brita Bergström var en. — Här förvaras ock jämte en del gårdshandlingar från 1700-talet den förut omtalade kartan från förra hälften av 1600-talet.

*

Hobbornsjöns sydvästligaste hörn heter Kolbergsboviken efter den rakt söder därom belägna gården — vilken ursprungligen legat på en liten höjd ett par hundra meter åt sydöst. Där syns ännu grundmurar efter två flyglar och manbyggnaden med rester av eldstad samt ett i sluttningen ingräft, av gråsten uppmurat tunnvalv till en källare, och från denna gamla gård skall en spishäll av järn i den nuvarandes källarstuga vara hämtad.

1604 års jordebok upptar två bönder i Kolbergsbo [2]) — förr möter namnet veterligt ej i hittills kända urkunder. 1629 omtalas Hans Matson i Kålbersboda och Erik Mickielson i Kåbersbo — kanske densamme som Michel Jönssons i Spadarvet son på Gamla Berget, eftersom han har åtskilliga mellanhavanden med Michels andra ättlingar. Erich Michelson i Kohlbärgzboda uppträder åter 1633, samme man i Kohlbergsbo 1663. Tre skattehemman stå vid Kolbersbo på 1640 års karta — då voro Erich Michilsson och Knut Johansson i Kolbersboo delegare i Gamble Carlborns hytta. 1657 nämnes ånyo Knut Johansson i Kolbergsboda, 1675 Jacob Ersson i Kolbergsbo, och 1678 säljer Matz Siuhlsson [3]) i Kohlbergzbodh (även skrivet Kohlerbergzboo) till dygdesamma

[1]) Se förut sid. 29.
[2]) *Linge*, Svärdsjö socken sid. 188 — där anges dock ej namnets dåtida stavning.
[3]) Död $^{7}/_{8}$ 1697 vid 96 års ålder enl. Albr. Steffenburg. Förefaller att vara samme Matz Siuhlsson, som förut räknats upp bland »Carlborgsboer» 1675.

Matrona H:o Brita Brandberg sin aflinge jordh på Holmen vidh Hobborn belegen, för 600 Dlr kmt — vittnen äro Knut Larsson på Kall-biörn [= Karlborn?] och Anders Christophersson [1]). Säljarens minne levde kvar och lever kanske än i namnet Mats Sjuls strömmen mellan Kolbergsboviken och Kihlströmmen.

K. E. F. 1925

BILD 107. KOLBERGSBO. BADHUS, BRYGGHUS MED TRAPPGAVEL, HERBRE OCH ANDRA UTHUS.

En bouppteckning år 1734 efter kämneren Lars Bergström i Falun[2]) förmäler:

»Gården i Kohlbergsbo bestod af efterföljande huus:

En gl. stugu byggning af stugu, kiök och förstugu bestående. Uti stugan var 6 st:n enkla fönster å östra gafvel väggen och 3 st:n enkla fönster in åt gården med enkla luckor, säng med krants och pall, underslagit hvitlimadt taak och väggar, brunmålad dör med lååś i förstugan. Uti kiöket var spiss med bakungn, spiäll och skorrsten, 3 st:n enkla fönster med enkla luckor för, gl. dör utan lååś, hvitlimadt sparrtak och väggar, 2:ne gl. kiärilhillor; dubbel snevärcks dör i förstugan, för hvilken var en Portal af bräden med bänkar å bägge sidor om dörren, glt förloradt gålf i alla rummen, hvilka voro med gl. näfver och takved betächta.

En dubbel Loffts- eller Bod byggning väster om stugu byggningen med 2:ne intimbrade tälnebotnar och et glt stort ovalt kaar, dörar med lås och nycklar til bägge rummen, trappor til det öfre rummet med qvist frammanföre och balck nedan före, loftet var täckt med näfver och takved.

Öster på gården var en liten Bod med vedlider brede vid och höskulla öfver med Portlider, Portar med gångjärn, handtag och klinka, dör och 2:ne små fönster å Boden samt dör til vedlidret.

Norr om portlidret var ett Stall af 4 st:n spiltrum, dör med lååś och nyckel samt där brede vid et litet vid timbradt Privet. Höskulla öfv:r alla rummen under ett taklag af näfver och takved.

Ett Fähuus om 12 st:n Bååsrum, täckt med näfver och takved, med svahla frammanföre och svinstiga, dör med lååś.

En Foderlada mellan fähuset och kornladan med 2:ne helväggar under et taklag med fähuset och kornladan af näfver och takved, samt

En Kornlada med loga, dör och utan lååś.»

Johan Steffenburg på Karlborn köpte som vi minnas Kolbergsbo 1798 — bouppteckningen efter honom och hans hustru 1825 upptar följande hus här: »1 Byggning med 2:ne rum och källare, 1 d:o af 3:ne rum och förstuga samt

[1]) Allt enl. handlingar i Dala Fornsal.

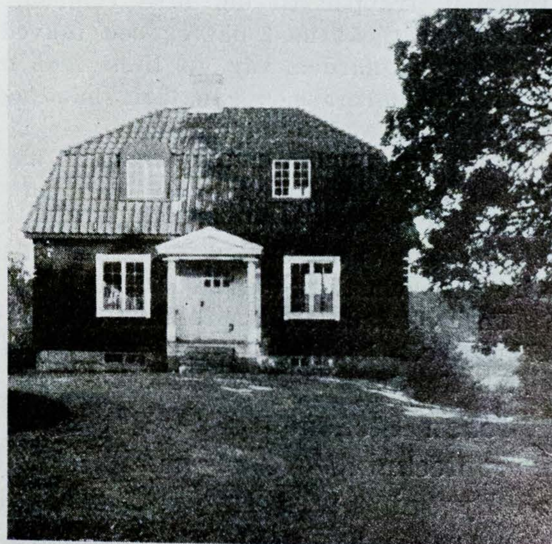
[2]) Orig. i Falu stads arkiv i Uppsala Landsarkiv, avskr. av Nils Sahlström.

Nord. Museet foto. Bergsl. exp. 1919
BILD 108. MANBYGGNADEN, KOLBERGSBO.

Matbod bredevid, 1 gl. Stall, 1 gl. Trösklada med vidbyggdt Lider, 1 Bättre Trösklada med 2:ne Golf, 1 Ny Torkbastuga och 1 harbrä.» — Sonen kommissionslantmätaren Albrect [1]) († här 1876), som även rådde om en gård i Vika och en i Falun samt brukade i en hytta i Falun och en vid Svartviks gruvor i Svärdsjö, »egde och bebodde bergsfrälse-egendomen Kolbergsbo, vilken han dels genom arv, dels genom köp nybildat och därpå nybyggt hela gården» på 1830-talet. Vid åstranden en bit nedanför gården står en minnessten av grå granit med inskrifter, på framsidan: »Åt Albrect Steffenburg och Sofia Hoffstedt reste en tacksam son stenen. Minnesstenar sällan stånda vid vägen, om ej frände öfver frände rest dem.» Och på baksidan: »Vigdes på Carlborn Landade här den 19 Juni 1834.»

En storpräktig gård [2]), kanske den mäst gammaldags hemtrevliga och stilfulla av Sundborns herrgårdar, med ljuvligt läge vid ån och höljd i grönska och blomstring. En allé av 26 par höga björkar leder in från landsvägen till gårdsplanen med dess flaggstång och blomsterurna i en snäckkransad gräsrundel framför manbyggnaden, omgiven av en stor välvårdad trädgård med slingrande gångar, granhäckar, en Ornäsbjörk bland vanliga vackra björkar, stora ekar, lärkträd, en stor pil och en stor en, lönn, lind, oxel jämte allmännare trädslag och allsköns buskar och blomster, bland dem olvon, hagtorn, jasmin — och svärdslilja inplanterad i ån. Där på stranden syns räster efter ett duschhus, där står ett badhus och ett brygghus med »trappgavel» och två rum (bykstuga och snickarbod). Strax därovan ligger en källare bredvid ett herbre och längre upp övriga uthus, ett med pyramidtak, och längst bort i sydväst en stuga som förr varit mejeri, nu inredd med förstuga, kök och mjölkkammare.

K. E. F. 1925
BILD 109. ÖSTRA FLYGELN, KOLBERGSBO.

Stora byggningen är en envånings oklädd rödfärgad timmerbyggnad med låga vindsfönster, vita knutar och foder, rundfönster i gavelröstena, källardörr i östra gavelns grundmur — där står årtalet 1830 —, modärnare veranda på bak-

[1]) Se Bilaga 9.

[2]) Bergsl. exp. 1919 — uppmätning, fotogr. och deltajritningar: kakelugn (färglagd), trappstol, spegel.

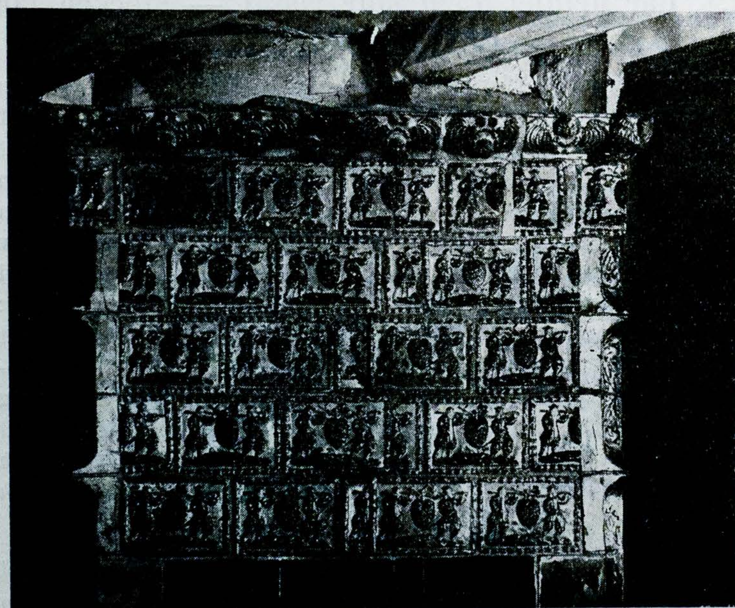
sidan åt trädgården och ån, äldre och bättre på framsidan med brett och lågt sadeltak på fyra vita rundpelare. Genom tamburen (mellan skrivrum och skänkrum) kommer man in i en stor sal, t. h. är salong och sängkammare, t. v. kabinett (förr »matrum»), kök och jungfrukammare samt vid nordvästra hörnet ett senare tillbyggt skafferi.

K. E. F. 1925
BILD 110. VÄSTRA FLYGELN, KOLBERGSBO.

Gårdsplanen inramas dessutom av två flyglar, den östra (strax bakom en nu riven bodbyggnad) nyuppförd av överstelöjtnant Lundeberg, med en vacker dörr men eljest alldeles lik den gamla västra: av rödmålat timmer, brutet tegeltak med två vindskupor, smårutiga fönster, brokvist med två vita kolonner. Den västra har kök med bakugn och kammare med takbjälkar och en gammal praktfull kakelugn: överst en fris av vingade änglahuvuden (de flästa vid flyttning insatta upp och ner!) med gult hår, gult pärlhalsband, grön- och brunstrimmiga vingar, kaklen därunder prydda med två gubbar i gul hatt och rock, gröna byxor och röda storstövlar, de bära på en stång mellan sig en jättestor rödbrun druvklase med gröna blad [1]); allt på ljust grågrön botten över grön mark och inom grön ram med gula band.

I sluttningen mellan manbyggnaden och ån, nordväst om den förra, ligger den knuttimrade röda Iskällarstugan med låga smårutiga fönster med sirliga blybågar och brokvist med skruvvridna rundpelare. Därinne i Iskällarsalen — med ryggåstak och nakna stockväggar, ett stort 1600-talsbord och andra gamla klenoder [2]) — hölls kräftkalas och slåtteröl. Och ett stycke nedanför gården och minnesstenen står Gammelstugan vid strömmen, stundom även kallad Forsstugan (kanske en förvrängning av Fornstugan?), av rundtimmer med sexkant-

Nord. Muséet foto. Bergsl. exp. 1919
BILD 111. GAMMAL KAKELUGN, KOLBERGSBO.

[1]) Jämför Dalmålning av Eliæsson hos Backans i Svärdsjö, se min Svärdsjöbok bild 136 sid. 115.

[2]) Avbildad i *Sigurd Erixons* Möbler och heminredning i svenska bygder, där fotografier också finnas av följ. föremål från Sundborn i Nordiska Museet: två bockbord, flygelbord, barockbord, stol av 1600-talstyp, gångstol för barn, dragkista (»skuff»), fällsäng (»luffarsäng») och bänkskåp från 1600-talet.

K. E. F. 1925

BILD 112. ISKÄLLARSTUGAN, KOLBERGSBO.

knutar, enkelt spånklätt snedtak och blybågsfönster, använd till bygdemuseum. Båda dessa stugor uppfördes av Adalrik Steffenburg, som även reste minnesstenen, den ena av Albrects två vuxna söner — den andra, Ivar († 1888), blev ingenjör vid Drags A.-B:s Yllefabrik i Norrköping och fick döttrarna Ingrid, gift med häradshövding Carl Nordenström i Västerås, och Agnes, gift med presidenten Erik Anshelm Berglöf, Dalautredningens ledare († 1930). Adalrik († 1899) skulle först bli lantmätare liksom fadern och farbrodern Jacob, men slog om och studerade i Uppsala, blev fil. dr 1872 och läroverksadjunkt i Falun 1873, vilket han föredrog framför en erbjuden docentur i zoologi vid akademin.

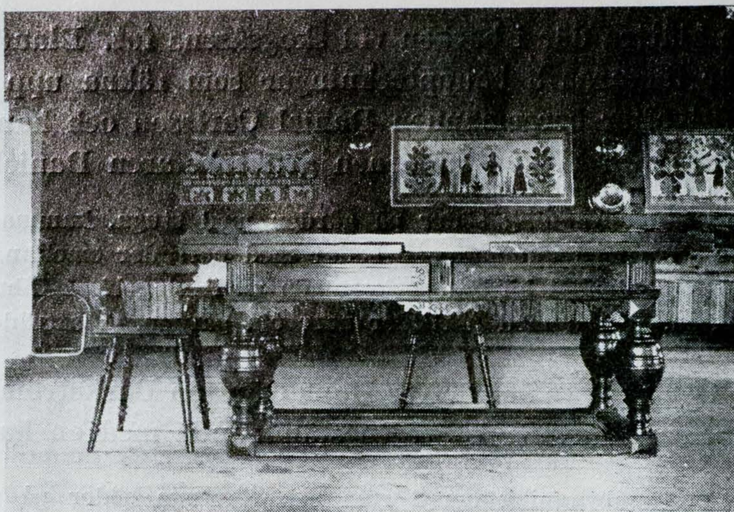
Både Albrect och Adalrik Steffenburg voro djupt kulturhistoriskt och ej minst bygdehistoriskt intresserade och ivrigt verksamma på detta fält. Den senare var en av de första Dalmåls-forskarna och skrev 1866 vid 22 års ålder en uppsats om »Socknens [Sundborns] allmänna beskaffenhet», till stor del byggd på fader Albrects anteckningar, vilka varit en rikt givande källa för denna bok, och med rättelser och tillägg av honom. Ett mycket kort och rätt torrt sammandrag av dessa saftiga och målande anteckningar »Af Kommissions-Landtmätaren Hr A. Steffenburg» inflöt i Dalarnes Fornminnesförenings första årsskrift 1867. Båda hopbragte stora samlingar, nu skingrade, men åtskilliga dyrgripar i Dala Fornsal hörde dit, så ett armborst med pilränna och båge av ben (den senare 88 cm. l.), bygel av järn, sträng av ogarvat skinn och stock av björk (103 cm. l.), där årtalet *1520* står ristat — stocken lär vara äkta och ursprunglig, men somliga andra delar förnyade.

Fornsalen har dessutom från Sundborn av Steffenburgarna och andra fått bl. a. en stor bytrumma (blå med rött), en »kåsa från 13- eller 1400-talet», en »plåtdrög»[1]), allt från Karlborn; en stor kyrkkista av tjockt virke med kraftiga järnbeslag och halvrunt lock, urhålkat ur en stock, en silversked av 1600-talstyp med päronformigt blad, funnen vid plöjning i Svens täkt, Rostberg, en hänghylla (tavlett) med 7 vridna stolpar från Finngärde, en brödkvarn för krossande av hårt bröd från Sundbornsbyn, en amulett av mässing med Madonnan och Christusbarnet och ryska bokstäver, hittad i en åker vid Kristineberg, troligen hemförd av någon krigsfånge, en självväxt bänk från Karlsby fäbo; vidare från skilda håll i socknen flera 1600-talsskåp, ett vallkullbälte med 2 fickor, ett låthorn, en björnlur av näver, en rikt krusad vagga, en spinnrock för bomull, en linsträke (repa) och en linskäkta (ratu), en mjölkstege med tråg, en tång för stöpning av blyhagel, samt från Rupstjärn en snibbskål med 4 handtag, röd med målade ornament och skrift i svart kring innerkanten: »*Drick uth ölet för än det dofnar : Famna tag och smek din Käraste för än hon sombnar : Så blir hon gunstig och blid : och gifwer tigh frukost i rättan tidh. Anno 1692*». —

Av Adalrik Steffenburgs 4 barn blev Elsa (f. 1883) gift med sin sexmänning bankdir. och auditören Clas Östberg i Tureberg och Erik (f. 1885) med sin

[1]) Se längre fram.

syssling Frithiofs dotter Irma. Han brukade en tid Kolbergsbo, som dåvarande löjtnant Sigurd Ericson på Karlborn arrenderade under 1890- och början av 1900-talet, men flyttade därifrån till Dådran och är nu possessionat i Skirfall invid Eskilstuna. Dr Adalriks sterbhus sålde Kolbergsbo 1911 till överstelöjtnant Arthur Lundeberg [1]), som i sin tur 1923 sålde egendomen till godsegarna Gunnar Carlsson i Köping och hans bror Einar i Fellingsbro, gårdens nuvarande herre.

Nord. Muséet foto. Bergsl. exp. 1919

BILD 113. ISKÄLLARSALEN, KOLBERGSBO.

*

På Tabula Geographica 1640 står rakt sör om Kolbersbo ett skattehemman »Digertächten» samt öster och söder därom 5 bergsfrälsehemman: i öster 2 »Lilletächt» och i sydöst 2 »Oluffsarfwet», alla nära ån, samt längst västerut ett »Hågarfwet».

Lilltäkt, stundom även kallat Småtäkt [2]), nämnes veterligt ej tidigare — samma år hade Oluff Larsson i Lilletächt del i Gamble Carlbornshyttan. Vi ha hört namnet förr — härifrån var gruvarbetaren Mats Matsson Sundberg, måg först till Olof Steffenburg på Karlborn och sen till Michel Eriksson Steinholz på Borsarvet, dit han flyttade 1772; likaså Daniel Gustaf Hedlund på Krokfors, gift med Clara Elisabet Bonde (båda födda 1861). Nu 5—6 små gårdar, de flästa väst om landsvägen från Hobborn till Falun,

K. E. F. 1925

BILD 114. LILLTÄKT.

[1]) F. 1860, † 1927, genomgick Falu Bergsskola 1885—86, en tid gruvmätare hos Bergslaget, 1894—1914 verkst. dir. i Gyttorps Sprängämnes-A.-B., m. m.

[2]) Småtäkt eller Småstägt hette ock en liten bergsfrälsegård i närheten av Främsbacka.

de klättra där i backen vid skogsåsens fot. Bland dem Lovisa Runströms[1]) — där förvaras 3 bouppteckningar som räkna upp byggnaderna, de äldsta från 1794 efter bergsmannen Daniel Carlsson och hans hustru Elisabet Matsdotter samt från 1797 efter sonen gruvarbetaren Daniel Danielsson:

1 stugubyggning söder på gården med stuga, kammare och förstuga. Norr på gården ett sters med kammare. 2 bodar med portlider emellan och hvälfd källare under. 1 bod utom gården. 1 härbrä. 1 kornlada med ett golf. 1 fähus. 1 svinhus. 1 kornlada bort på tägten. 1 bod med portlider norr om gården. 1 afträde.

Och en från 1869 efter Hans Görsson Barkströms änka Lisa Katarina Danielsdotter, i huvudsak överensstämmande med en karta av S. Lindstedt 1868:

1 stugubyggning om 2 rum och förstuga söder på gården, helgdagsstuga. 1 d:o om 2 rum norr på gården, hvardagsstuga eller sters. 1 hvälfd källare med bod och portlider. 1 brygghus. 1 stall öster om vägen. 1 fähus med stillbod. 1 redskapslider. 1 trösklada i Hågarfstägten. 1 härbrä (och därbredvid på kartan 1 källarbod med källare, dessa 3 sista en bit från gården vid vägen ned till »Sundborns strömmen»).

Än idag stå de flästa av dessa hus kvar, somliga på samma plats, andra ha fått »jänka på sig» en smula. Så ha mangårdens 3 hus byggts ihop, så att de nu bilda en sluten tresiding, öppen endast mot vägen och längs den kantad av en häck (förr ett plank): de två stugorna med gavlarna mot vägen och i fonden portliderbyggningen med källarsvale — samt en bit bakom den brygghuset med två rum (vedbod, byk- och bagarstuga med pannmur). Vartill kommer norr om vägen en lång rak länga: mjölkbod och stall under samma tak, avträde och gödselstad, ladugård och stillbod med svale emellan, portlider (för vägen ner till ån) och vagnslider. —

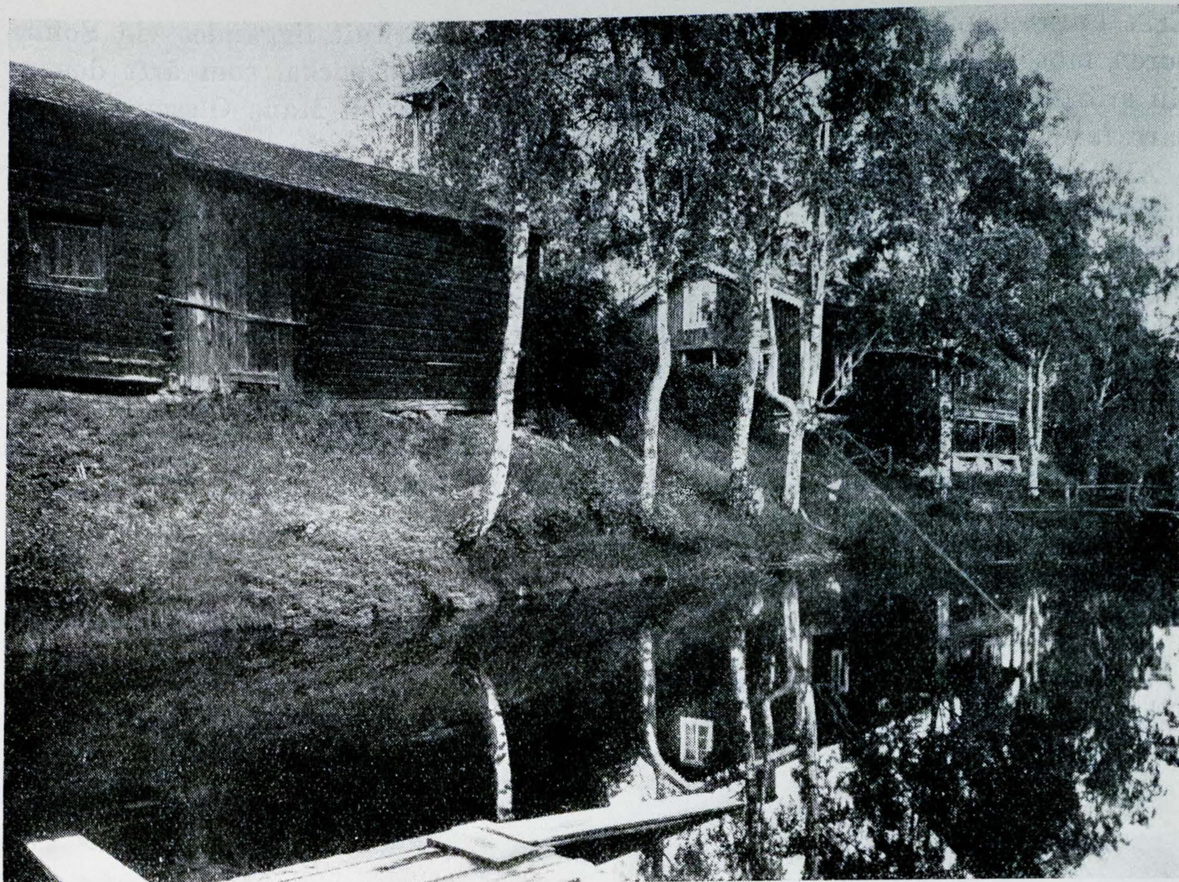
På Hogarvet (Hågarfwet, Hagare, Hågare), som nu gått upp i Lilltäkt, bodde i början av 1700-talet bergsmannen Olof Christophersson med sin hustru Elisabet Göransdotter. Deras dotter Christina († 1815 på St. Näs i Hosjö) blev 1759 gift med bergsmannen Daniel Högström, som flyttade hit och dog här 1802 (bror till Johan Högström på Hyttnäs och son till bergsmannen Johan Eggertsson på Höjen och Sara Matsdotter Sundén från Finngärde). —

Oluffsarfwet tycks vara äldst av dessa gårdar. I Elfsborgslängden 1571 upptagas Simon, husman, kneckt, och Kadherin huskona i Oloffzarfft. Och 1657 säljer hustro Brita, sal. Hans Jacobsons i Stemnarfvet, till Knut Johansson i Kolbergsboda en Teegh belegen i Olofssarfswreten söder om lille Tekt och dher till fängeskog som hennes retta arf war. — Ett annat ställe med samma namn låg vid vägen till Hobborn helt nära prästgården, där nu Litens Johans gård står. I 1544 års jordebok läses under Beinctzheden i Svalessijö sockn: »— — ena Täckt ligger på Håboren kallas Olssars [= Olsarvets] teckt — —». Och i det förut nämnda äldsta dombrevet från Svärdsjö av 2 jan. 1545 får

[1]) Bergsl. exp. 1919 — uppmätning, fotogr. och detaljritningar: ett ståtligt skänkskåp med stilfulla fyllningar, en gustaviansk stol, ett besman med årtalet 1656.

Erik Larsson på Sonneboren fasta på en täkt Olsarffuit liggandes vid Sonneboren mot betalning till Nils Hansson på Fræmundsbacka, som ärft den av sin svärfar Knut Jönsson, vilken haft den i pant av en Måns Olsson — efter vars far Olof täkten troligen fått sitt namn. —

Allt uppifrån Hobborn reser sig här en brant skogklädd bergås med nakna hällstup väst om bygden, det är Kvicktjärnsberget, gränsmur mellan Sundborns och Kopparbergs socknar. I den senare men tätt intill Sundborns rå ligger Kvicktjärn, en fin liten skogssjö med vita näckrosor, djupt nedsänkt mellan tvära bergväggar. Uppifrån dem har man stor utsikt särskilt åt norr uppöver Sundborn och Svärdsjö, men också åt andra håll — man skall åtminstone förr ha sett 6 kyrkor: Svärdsjö, Sundborns, Hosjö, Vika, Christine och Kopparbergs. — I Kvicktjärnsmyran neråt Kolbergsbo har en bit av en stockbåt hittats, som också den fått en fristad i Dala Fornsal.

Nord. Muséet foto. Bergsl. exp. 1919
BILD 115. NEDRA KROKFORS.

KROKFORS

Nedanför Kihlströmmen sorlar Krokforsen, strax nedanför den Anna Moræa ström — en Anna Moræa, ättling av Mäster Pehr, skall ha dränkt sig där — och nedom den stå hällstup vid ån. Då dessa och de andra forsarna »i synnerhet vid vår- och höstflödena förorsakade uppdämning af vattnet på ofvanför liggande egor, blefvo de upprensade och Toftan sänkt med statsbidrag 1846—1856»; sedan ha några smärre upprensningar verkställts av Carlsfors och Näs sågverksbolag vid Korsnäs för timmerflottningens skull[1]).

Vid Krokforssen ha bävrar flera kojor i ån, skriver Sam. Resenberg 1724 — där skola Bäfrar hafwa sit tilhåll, säger Hülphers. Den siste sköts såsom vi förut hört av Lissel Jöns på Karlborn i slutet av 1700-talet. — Här ligga på båda sidor om den präktiga röda träbron stora varp efter de gamla hyttorna, de ha nu »kommit riktigt till pass», man har kört massor av slagg där-

[1]) Enl. Adalrik Steffenburg 1866.

ifrån till nya bron uppe vid Dalhem. Över varpens höga branta lavklädda kullar med block stiger öst om ån det mörka Hyttberget med vacker tallskog.

Kort nedanför bron ligger öst om ån Nedra Krokfors, vars namn första gången förekommer i ett köpebrev av 6 juni 1403: iønis thorolfson och hans hustru ælin sälja till hannsse kook en tridwngh ii østinsbur [Östborn] ogh ena lindho krokfors for fæmtigij marker pænningha. Den 24 febr. 1404 får Hans Kock fastebrev på köpet — där står »en rättan treding uti en gård som heter Östensbor, liggande ofwan Hosiö i Thorsånger Sochn — — och thesutan så mycket de åtte i en lind östan åhn som kallas Krokfors — hvilke förberörde gods inom Thorsånger sochn — —»[1]). Det sista synes bekräfta traditionen att Sundborns första bebyggelse utgjordes av Torsångsfolks fäbodar.

År 1571 brukades Krocforsen som vi minnas av Oloff Jåpson av Simlasläkten, Erich Anderssons på Stola landbonde och troligen hans fars kusin. Till samma släkt hörde törhända nämndemannen Lars Hindrichsson (kanske son till Henrik Wilkensson), som bodde på Krokfors 1626 och ensam brukade Krookfårs hytta 1640. På Tabula Geographica samma år står ett »adligt frälsehemman» vid Krookforss öst om ån. Ur gårdens krönika därefter förtäljer Albrect Steffenburg:

»Magister Petrus Jonæ Helsingius, vanligen Mäster Pehr kallad, kyrkoherde i Fahlun 1641, tillhandlade sig år 1644 den 4 Maji en Krono Tägte jord om 25 Spanl. Krokforssen benämnd, under Bergsfrälse frihet, emot erläggande af 12 Skepp. 10 Lisp. Råkoppar till Nya Kyrkan [Christine i Falun]. På detta Krokforss lärer Mäster Pehr vanligtvis bodt om Somrarne, och här var det som händelsen tilldrog sig, då han upphängde pojken, men som av E. Hammarström uppgifves skall ha skett i Fahlun[2]). Tvänne kamrar, som utgjort södra ändan af en större byggnad, stodo till år 1840 quar nästan oförändrade ifrån Mäster Pehrs tid, och i den närmast ån skall händelsen med Gossen timat. — Utom de många anecdoter, som af E. Hammarström omtalas, berättas det, att när en Lördags afton Mäster Pehrs fru (som ibland lärer tagit sig en styl [!]) red ifrån Krokforss in till Staden och under färden tappat sitt Natt tyg, samt anmodat sin man att på Söndagen lysa derefter; skall Mäster Pehr författat Lysningen i följande ordalag: På vägen emellan Krokfors och Fahlun är ett Natt tyg borttappat; den som har förlora det, måtte vist aldrig varit nyckter, och den som har hittat det han får behålla det.

Krokforshemmanet tillföll efter Mäster Pehrs död 1663 dess måg Lands Domaren i Bergslagen och Öster Dalarne Magnus Persson, gift med Mäster Pehrs 7:e och yngsta barn dottren Maria [barnen kallade sig Moræus — hennes bror blev svåger med Jesper Svedberg och farfar till Sara Lisa Moræa, Carl von Linnés hustru]. Denne Magnus Persson (död 1696 den 7 Maji 68 år gammal) har på sin tid varit en mycket ansedd Domare, begagnad i flere kinkige verf, bl. a. i den berycktade Trolldoms Ransakningen i Mora 1669, då 23 personer på egen bekännelse blefvo dömde till döden och 15 af dem halshuggne

[1]) Dipl. Dalek. n:o 60 och 62.

[2]) I Äldre och nyare Märkvärdigheter wid St. Kopparberget 4:de saml. sid. 53. Händelsen berättas även av Muncktell i Westerås Stifts Herdaminne Andra delen sid. 478.

och å bål brände vid Elfven mitt emot Mora Kyrka [1]). Under Troll Ransakningen lärer han fått tag i en så kallad Svartbok, hvilken bestått af tunna trädskifvor, sammanfästade som en bok, samt med någon skrift på trädskifvorne, innehållande troligtvis häxerier, besvärjningar o. dyl. Denne bok fans quar i den gamla Domare Salen på Krokforss, som stod öfver Källaren, ända till öfver medlet af 1700 talet, men alla menniskor i huset voro derföre så förskräkte, att knappast någon vågade sig in i den gamla Salen. Olyckligtvis var dock en af M. Perssons afkomlingar, Gustaf Monthin, djerf nog, att han åtföljd af en af sina Systrar gick in i den af spöken upfylde Domare Salen, lade Svartboken på ett par störar och bar den ut, samt lät den vederfaras samma straff, som fordom öfvergått dess rätta egare, nemligen de brände upp den förskräckliga boken, hvilken om den varit i behåll till nu säkert haft ett mycket högt värde.»

Magnus Pehrsson var östgöte eller finne och blev först secreterare hos landshövding Lorentz Creutz, sedan landsdomare och lagläsare i Östra Domsagan (Södra och Öster Dalarna) efter Johan Otto Silfverström 1660 och häradshövding 1686 — då först infördes denna titel. Han »är worden wida bekant för en hederlig, granwercken och samvets öhm trettio åhra Domare», skriver prosten Sahlstedt i Tuna Minne. Vi ha träffat honom förut såsom Silfverströms bundsförvant i processen med Kihl Johan och Carlborgsboernes i skogstvisten med Kohlarboboerne 1675, som pågick vid tre extraordinarie ting; en gång fördes hans talan av hans barns præceptor Nils Staff, en gång »berättade Landzdomaren sigh hafwa fått bodh ifrån sin hustro att hon ligger för döden, begärte derföre få taga affträde». Hon dog emellertid först 1702, 6 år efter hans egen bortgång [2]).

Av barnen, inalles 15, som antogo namnet Montin, blev Ingeborg gift med kyrkoherden Daniel Petri Dahlström i Lillhärad, Brijtha med kyrkoherden Georg Swederus i Barkarö, Anna Maria med kyrkoherden Samuel Arhusiander i Skultuna, Susanna med lantmätaren Jacob Anders Torslund på Kvista i St. Skedvi, också en av Mäster Pehrs gårdar [3]). Av sönerna blev Peter vice häradshövding och faderns ställföreträdare under dennes senare år, medan Gustaf (I) övertog Krokfors (f. 1671, † 1739) — bergsnämndeman och kyrkovärd, gav 1710 5 dlr smt i frivillig krigshjälp, var 1729 bergslagsdeputerad. Under hans tid ritade Carl Ekman på Sandsberg 1720 en karta över gården, som visar en åt strömmen öppen mangård med nästan lika stora hus på de tre övriga sidorna, därav två flyglar med gavlarna mot ån, ett mindre hus utanför i nordöst samt kryddgård och kålgård i söder (se bild 120). Bouppteckningen 21 jan. 1740 för »Matronan Bergz- och Nämndemannens Gustav

[1]) Se »Med Dalälven» Del I bok 5 Mora sid. 72—75. I Kröningssvärds »Blåkulle-Färderna eller Handlingar om Trolldoms-Väsendet i Dalarne 1668—1673» finnas flera brev mellan Magnus Persson och landshövding Duvall avtryckta.

[2]) Om deras gravsten i kyrkan se förut sid. 52.

[3]) Av deras söner blevo två präster och två lantmätare, bland dem Gustaf, g. m. en dotter av dir. Olof Brandberg i Falun, vid vars död 1759 han tillsammans med tre andra mågar ärvde Ornäs.

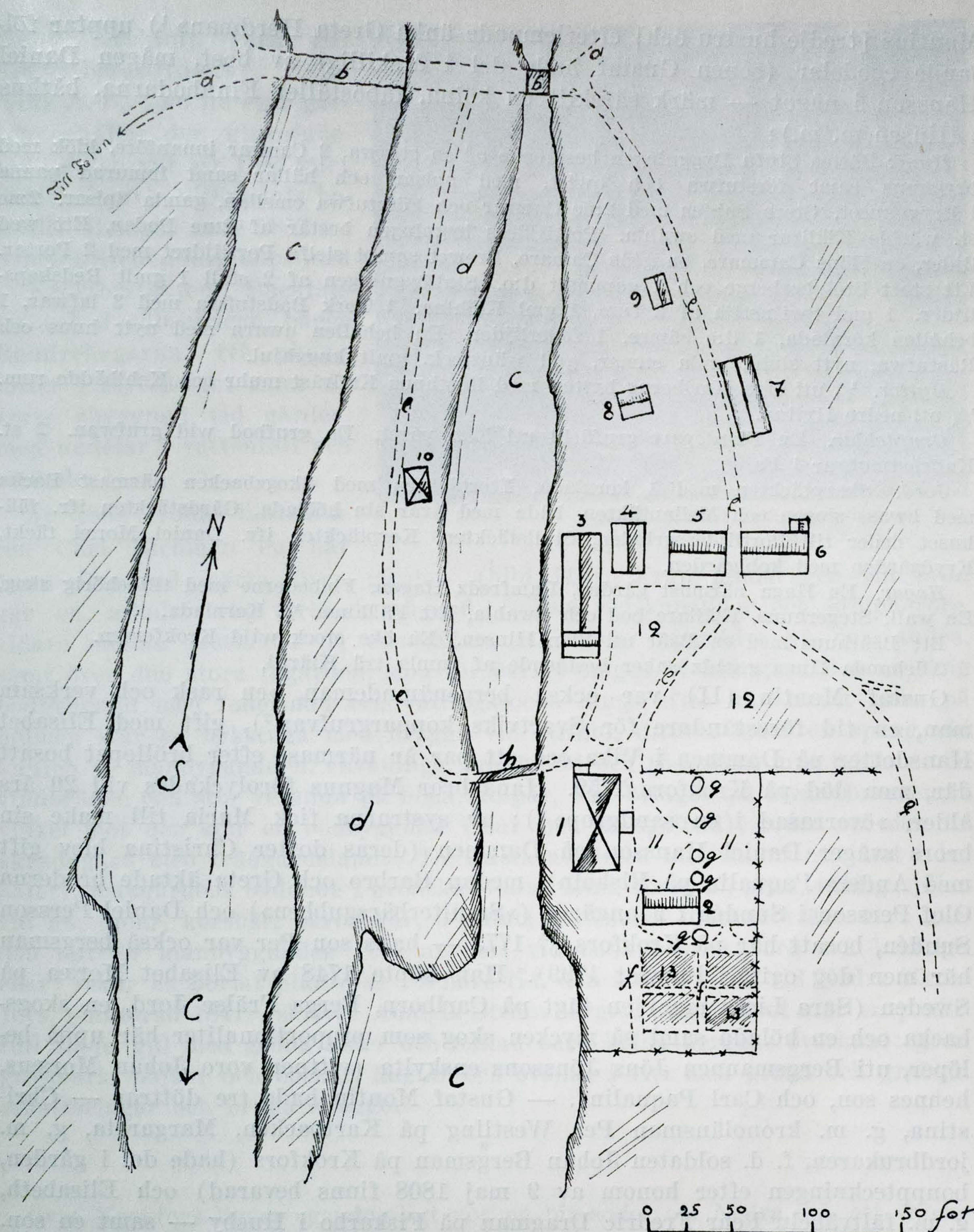

BILD 116. NEDRA KROKFORS ENLIGT C. RICHMANS KARTA AV ÅR 1868. ORIG. PÅ GÅRDEN. COP. AV NILS SAHLSTRÖM. BERGSL. EXP. 1919. (JÄMFÖR BILD 120.)

1: Mangårdsbyggnad. 2: Bodbyggnad. 3: Bodbyggnad med foderlada. 4: Fähus. 5: Stall- och vagnslider. 6: Tröskada. 7: Redskapslider. 8: Herbre. 9: Vågbod. 10: Brygghus. 11: Mangård. 12: Fägård. 13: Kryddgård. a: Landsväg. b: Gamla Krokfors bro. c: Sundborns strömmen. d: Holme i strömmen. e: Inkörs- och andra vägar. f: Trädgårdsgångar. g: Björkar. h: Spång.

Montins [tredje hustru och] efterlemnade änka Greta Herdman»[1]) upptar följande egodelar (sonen Gustaf hade del i åtskilligt av boet, mågen Daniel Hansson i något — märk särskilt en kölna, fäbostället Finnbodarna, båthus i Hinsen m. m.):

Huus: Sättes Stufu Byggningen bestående af en stufwa, 2 Camrar innanföre, kiök med bryghuus samt förstufwa och qwist, med spisar och hällar samt inmurad panna i Bryghuuset. Stora Sahlen med 2:ne Camrar och Förstufwa emellan, gamla Spisar. 2:ne st. wälfde Kiällrar med swahla. Portlijders bygningen består af 2:ne Bodar, Ett wed lijder, en Höns Cammare, en gåås Camare, Prewet sampt sielfa Portlijdret med 2 Portar. Ett stort Stolpherberge och 1 gammalt d:o. Stallbygningen af 2 stall 1 gmlt Redskapslijder. 1 gml Swijnstija af 2 rum, 1 gml Kiöhlna. 1 Tork Badstufwa med 3 lafwar, 1 behållen kornlada, 1 d:o sämre, 1 foderlijder. En behållen qwarn med nytt huus och Råstufwa, nytt siuhl, gmla stenar, gml wänstock, gmlt kugghjul.

Hyttor. 1/8 uti öfra Karlborns hyttan med Råsthuus Kallråst muhr och Kohlbädde rum. 1/8 uti nedre Hyttan.

Grufdehlar. En Fierdepart grufdehl uti 52:a paret. En grufbod wid grufwan. 2 st. Kallråstmuhrar i Falun.

Jord. Skarptäckten med 1 kornlada, Ytertäckten med Skogzbacken närmast Backa med hwass slogen och Mellantäkten, båda med hvar sin höölada, Gårdstäckten ifr. fäähuset neder till Portlijdersgrinden, Stallstäckten, Korptäckten ifr. Daniel Moræi täckt, Krydgården med kohlgården.

Hagar. En Haga närmast gården, Ramfredz Hagan, Finboderne med tillbehörig skog, En wall, Stegerhuus, Kjällare bod och Swahla, Ett Fäähuus, 1/2 Kornlada.

Ett Bååthuus med en Bååt uti Siön Hinsen. En öke stock wijd Krokforsen.

Allehanda Huus gerädz saker bestående af gamla trä Kiärill.

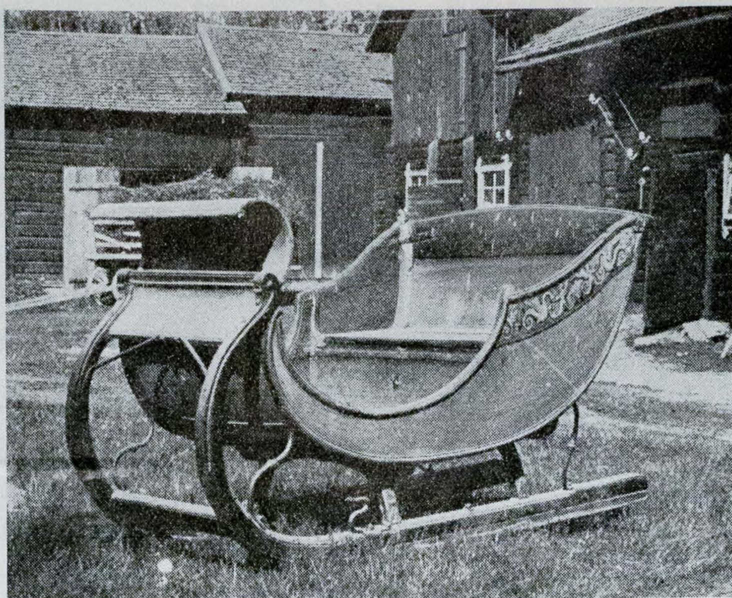
Gustaf Montin (II) var också bergsnämndeman, »en rask och verksam man, en tid föreståndare för Svartviks koppargrufva»[2]), gift med Elisabet Hansdotter på Dammen i Vika och ett par år närmast efter bröllopet bosatt där, men död på Krokfors 1759. Hans bror Magnus förolyckades vid 20 års ålder, »överrasad i en sandgrop»[2]); av systrarna fick Maria till make sin brors svåger Daniel Hansson på Dammen (deras dotter Christina blev gift med Anders Paqualin på Risholn), medan Barbro och Greta äktade bröderna Olof Persson i Sundén i Finngärde (»Smulterbärsgubben») och Daniel Persson Sundén, bosatt här på Krokfors († 1773 — hans son Per var också bergsman här men dog ogift i lungsot 1799). Han köpte 1748 av Elisabet Moræa på Sweden (Sara Lisas mor) en tägt på Carlborn, Bergs Frälse Jord, en skogsbacka och en hölada samt så mycken skog som proportionaliter här uppå belöper, uti Bergsmannen Jöns Jönssons enskylta (vittnen voro Johan Moræus, hennes son, och Carl Paqualin). — Gustaf Montin hade tre döttrar — Christina, g. m. kronolänsman Per Westling på Kartbacken, Margareta, g. m. jordbrukaren, f. d. soldaten Johan Bergsman på Krokfors (hade del i gården, bouppteckningen efter honom av 9 maj 1808 finns bevarad) och Elisabeth, g. m. fältväbeln Pehr Fredric Dragman på Fiskarbo i Husby — samt en son, Gustaf (III), bergsman, egare till Nedra Krokfors (delvis) och Höjen, † 1795; han hade endast en tidigt avliden dotter med sin hustru Lovisa Ulrica Skragge (sondotter av kyrkoherde Elavus S. i Hedemora.)

En ättling av släkten, hyttfogden Göran Montin i Falun, sålde 1859 jord i Krokforsen, Skarptäkten och Jordbromyran m. m. samt diverse åbyggnad vid

[1]) I Dala Fornsal.

[2]) Enl. Albr. Steffenburg.

Nedra Krokfors gård till Kopparbergs-Hofors Sågverks A.-B., som nu eger gården och har den utarrenderad — den var på 1880-talet flottchefen C. A. Tundals boställe. Bolaget hade 1857 av Albrect Steffenburg köpt jord i Krokforstäkten, Backtäkten och Jordbrohagen, bägge Ramfrehagarna, två skogslotter i Hyttberget samt diverse åbyggnad vid gården, med andelar i vattenfall och stränder [1].

Nord. Muséet foto. Bergsl. exp. 1919
BILD 117. GAMMAL SLÄDE VID NEDRA KROKFORS.

År 1868 ritade lantmätaren Carl Richman en här ännu förvarad karta över gården (bild 116). Från landsvägen vid bron går en mindre väg förbi en vågbod, mellan redskapslider och stolpherbre, vidare mellan tröskladа på ena sidan, stall och vagnslider på den andra, samt över den stora fägården, som för övrigt omges av ladugård och en lång bodbyggnad med foderlada och vällingklocka längs efter ån. Snett emot på holmen står en bykstuga med brygga vid strand, ditöver leder en spång vid knuten av manbyggnaden, envånings, brädklädd och rödmålad med uddkantade vindbräden och stor veranda på höga stolpar, fint belägen på strandbranten; i vinkel mot den står en bodbyggnad (mat- och mangelbod), söder om den är »kryddgård med trädgårdsland». De flästa av dessa hus finnas alltjämt i behåll [2], mangårdens bäddade i grönska —alm, lönn, rönn, al, gran, väldiga pilar vid ån, aplar, körsbär, bärbuskar, 5 gamla jättestora björkar tvärs över gården mittför manbyggnaden (två av dem vid bodknutarna) och två kraftiga ekar: »ekar ha börjat planteras i senare tid, den äldsta finns vid Nedra Krokfors, planterad 1841», skriver Adalrik Steffenburg. I vagnslidret står en praktfull släde, gul med gröna lister och målad bård kring korgens överkant: grön gräsmark, pojkar och bockar, änglar och svanar i vitt med gröna och gråblåa schatteringar och bruna skuggor.

*

Övra Krokfors ligger egendomligt nog en bit *söder* om Nedra och ett stycke väster om ån, på en kulle med fri utsikt över strömmen och Backa och Danholn på andra sidan om den. Benämningarna »Övra» och »Nedra» ha kommit i bruk först på de sista 75 åren; tidigare sammanfattades båda under namnet Krokfors — eller Övra kallades såsom på 1725 års karta »Daniel Moræi gård» efter bergsrådmannen Daniel Moræus (f. 1677, † 1748, brorson till häradshövding

[1]) Ovanst. enl. Nils Sahlström.

[2]) Bergsl. exp. 1919 — uppmätn., fotogr. och detaljritningar.

Nord. Muséet foto. Bergsl. exp. 1919

BILD 118. GAMMAL SLÄDE VID NEDRA KROKFORS (BAKSIDAN).

Magnus Pehrssons hustru och bror till Linnés svärfar). Gården är densamma som den sydligare av de två, som förut hetat Olofsarvet. Den egdes sedan av bergsmannen Johan Ericsson i Falun († 1779, son av rådmannen därstädes Eric Ericsson och gift med Sara Danielsdotter av Danholssläkten — och deras son riksdagsmannen Eric Falhem egde Helsinggården och Korsnäs och köpte 1801 fjärdeparter och $^1/_4$ i Karlbornshyttan av Hans Steffenburg).

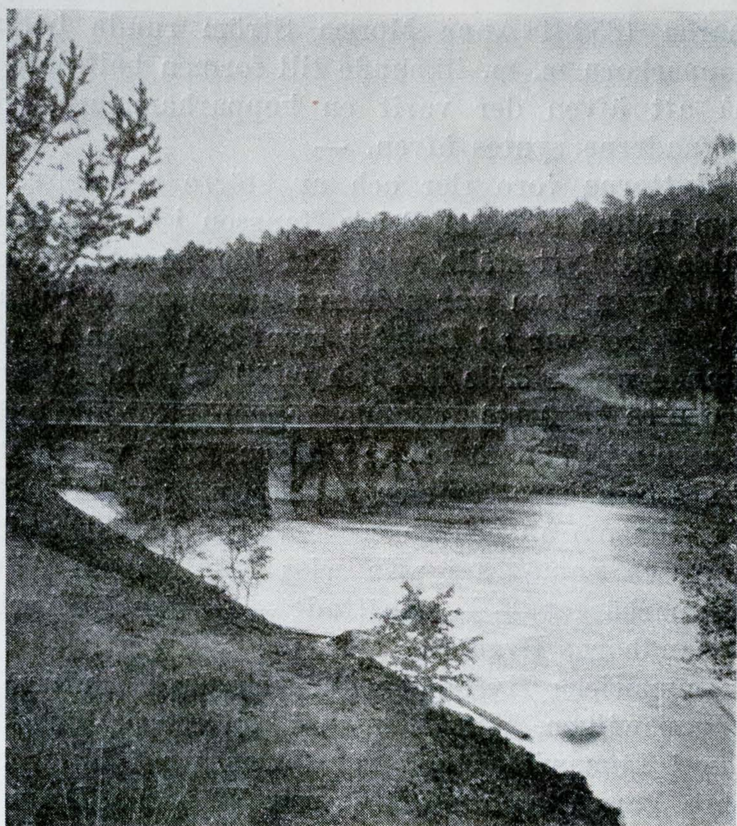
Nästa kända egare var bergsmannen Anders Carlborg (Anders Carlborgssons farfar), förut stigare i Falun. Han flyttade hit 1790 och dog här 1798 — hans dotter med Sara Carlsdotter från Danholn Margareta Catharina och hennes man Anders Danielsson (son till Daniel Erlandsson av Lönnemossasläkten och Margareta Carlfors) bodde här från sitt giftermål 1809 till 1814, då de flyttade till Falun (och senare till Helsingborn). En C. G. Fahlström nämnes ock bosatt här 1810—1817, men då om ej tidigare kom gården i Bergööska släktens ego.

Johan Andersson Bergöö från Berga i Husby, därav namnet († 1751), erhöll burskap först som bälgmakare och sedan 1719 som handlande i Falun, där han bodde »ute på Åsen» (på Nedra Åsen). Av hans 5 barn blev Johan († 1783) också handlande i gruvstaden liksom ett par av hans 4 söner, bland dem Adolph († 1826), som 1785 blev rådman, bosatt i kvart. 8 gård 5 på Övra Åsen, men också genom köp egare av Övra Krokfors i Sundborn. Med sin första hustru Helena Catharina Hyckert, bruksinspektorsdotter från Finnbo i Norrbärke, hade han 8 barn, bland dem sönerna Johan Adolph, grosshandlare i Gävle (vars dotter Mathilda äktade apotekaren Christian Dybeck) och Carl Petter, † 1875 på Övra Krokfors, som han egde och bebodde, kommissionslantmätare, g. m. Catharina Björsell, som skänkte honom 9 barn, däribland sonen Adolph (Karin Larssons far), född här 1828, men flyttade till Gävle 1848 och därifrån till Hallsberg såsom köpman.

Sedan tycks gården ha gått ur hand i hand. 1878 inköptes den av Stak Hans Andersson och Erik Jackson från Lumsheden i Svärdsjö [1]), bebomddes av den förre till hans död 1892, såldes 1895 av hans sons (sedermera grosshandlaren i Stockholm Albert Holmers) förmyndare till kusinen Johan Leander Andersson från Lumsheden, som 1899 flyttade till Stora Främsbacka — och inköptes slutligen 1900 av nuvarande egaren lantbrukaren August Gustafsson.

[1]) Se min Svärdsjöbok sid. 70 och 72.

SUNDBORNS HYTTOR

K. E. F. 1925

BILD 119. KROKFORSBRON OCH VARP EFTER KARLBORNS OCH KROKFORS HYTTOR.

På 1860-talet drev strömmen i Sundbornsbyn 2 kvarnar och 2 sågar. På 80- och 90-talet fanns där 3 små sågar, nu rivna, en tillhörde Hyttnäs, en handlanden A. Eriksson i Gråsala i Svärdsjö och den tredje ingenjör W. Steinholz i Uppsala (förut på Sandsberg). Spadarfs qvarn egdes på 70-talet av intressenter, Hyttnäs tullqvarn med benbokningsverk och potatisqvarn av ingenjör Jacob Steffenburgs sterbhus, på 90-talet av flottningschefen Tundal och löjtnant Linderdahl. Hülphers nämner en Qwarn wid Hyttnäs med 2:ne par stenar. En mjölqvarn fanns ock strax söder om Krokforsbron vid östra åstranden i början av 1700-talet.

Men sedan långt tillbaka drev ån också andra verk. »Det säger sig självt, att ett Falu gruva så pass närbeläget och till sin storlek så ansenligt vattendrag som Sundbornsströmmen måste ha utnyttjats som kraftlämnare åt kopparhyttor» [1]) — och åt kopparsmedjor. Tidigast omtalas de senare, så i 1571 års jordebok 3 stycken: Sunnborssmidian, Nedre Smidian och Spadarfftzsmidian, samt i 1626 års jordebok Sunbårs Smidian, tillhörig Christopher Olsson i Nor. I den förut åberopade Lagmans Synen emellan Assessor Silfverström och Joh. Andersson på Carlborn förekommer i första puncten (enligt Albr. Steffenburg): — — att der i negden nu bemälte bro och Fiskerdammar af honom (Johan Andersson) uppbygd är, tillförene har stått en Kopparsmidja, det och Härads Nämnden vittnar, hvilken A:no 1639 för dess updämning är uthdömbdt vorden. Häraf synes det en Kopparhammare fordom varit i Kihl Strömmen, men hvad år den der är bygd är obekant. — 1776 voro här i Sundborn 2:ne kopparslagare. — Wid strömränsningen af Sundborns å påträffades vid en uddes bortgräfvande i Kihl Strömmen på Fattigtägt sidan 1846 om hösten en stybbes fläck af några qvadrat famnar, och ibland stybben några kopparbitar, en säker lämning efter Koppar Smedjan, men några andra märken efter hänne syntes ej till. — Under den pågående strömränsningen påträffades om Som-

[1]) Nils Sahlström.

maren 1852 i Anna Moræa Ström runda bottnar bestående af stybbe och kopparkorn m. m. liknande till formen halfklot, således äfven ett säkert bevis på att äfven der varit en kopparhammare. Rudera [rester] efter dammbygnaderne syntes äfven. —

Hyttorna voro fler och av större betydelse. Första kända uppgiften om dem träffas 1629, då Erick Hansson i Vreten till Hans Matson i Kålbersboda sålde ett hytteställe wijd Karellbåren utj sin salige swärfaders Hans Lagesons hytta, som war aldeles i grund neder rutin — och alltså gammal redan då. Priset var »6 Dr gått mynt och sedan ther näst 3 Daler för vtan någre ätande waror både fisk och miöll och andre Pärselar» [1]). — På Tabula Geographica 1640 stå följande kopparhyttor utritade: i kyrkbyn på östra stranden en mittför Grå och en vid Sparet, på västra stranden en vid Lille och en vid Store Sundborn samt en vid Hyttnäs; vid Krokfors två norr om bron på var sin sida om ån och en sör om bron på östra sidan. Dessa och andra räknas upp och namnges i »En wiss Relation om Alle Hyttor — — widh Stoore Kopparbärget — — oprättadt — — den 10 Aprilis Anno 1640 [2]):

Sundborns Bygden.

Lumswicks Hytta går åhr och dagh, haffuer sex råsthuus. Lars Nielsson i Lumswijken, Mats Persson i Kolareboo, Jöran Persson ibidem, Anders Larsson i Lumswijken och Per Jöransson i Kolareboo bruuka henne. Smälttare ähro Lars Olsson i Biörnmyra, Wändare Jöran Olsson i lissle Sundborn.

Spaars Hytta gåår åhr och dagh, haffuer 4 råsthuus. H:r Issraell, Oluff Michilsson i Spaar, Hans Ersson ibidem, Hindrich Måhlare i Måhlarebackan och Michill Hindersson ibm. bruuka deruthi. Smälttare ähro Niels Ersson och Oluff Ersson på Sundborn.

Öffre Sundborns Hytta går åhr och dagh, haffuer 2 råsthuus. Johan Ersson och Bengt Ersson bruuka der uthi. Haffuer Hindrich Olsson på Sundborn till smältare och Anders Hindersson till wändare.

Gamble Sundborns Hytta går medh samma watn, haffuer 4 råsthuus. Michill Persson i Grå, Erich Olsson i Kårtechten, Marckus på Hobborn, Mats Persson och Hans Persson på Sundborn bruuka der uthi och smälta sielffue.

Ottes Hytta haffuer samma watn och 3 råsthuus, Måns Dominicusson på Sundborn, Daniell Persson, Carll Knutsson, Ingill Månsson och Måns Månsson på Sundborn bruuka deruthi och smälta sielffue.

Erich Hanssons Hytta på Carlborn ståår i samma ström, haffuer 2 råsthuus. Erich Hansson [3]) och Anders Michillsson bruka deruthi. Smältare ähr Niels Jöransson på Carlborn.

Gamble Carlborns Hytta haffuer samma watn och 5 råsthuus, Erich Michilsson i Kolbersboo, Oluff Larsson i Lilletächt, Knut Johansson i Kolbersboo och Jöran Larsson på Carlborn bruka henne. Smältare ähr Christopher Andersson på Carlborn.

Krookfårs Hytta kan gåå heela åhret och haffuer et råsthuus, Lars Hindersson i Krookfårssen brukar henne eensam och haffuer ingen wiss smältare, och sielff wänder han.

[1]) Handl. i Dala Fornsal. Se förut sid. 96.
[2]) Ett märkligt fynd av Nils Sahlström i Riksarkivet, Bergskollegii arkiv.
[3]) Han tycks sålunda ha byggt en ny hytta i st. f. den gamla nedruttnade.

Backa Hytta kan gåå höst och wåår, haffuer et råsthuus. Hans Nielsson på backa, Johan Jöransson på Åhsen och H:o Brijta på Superbackan bruka der uthi. Bärgsmennen smelta sielfue.

Suparbacka Hytta kan gåå höst och wåår, haffuer 3 råsthuus, Carll Jacobsson och Michill Jacobsson bruka henne och haffua smälttare Oluff Larsson i Nääs och Lars Jöransson på Carlborn».

1709 funnos 4 hyttor i Sundbornsbyn, 2 vid Superbacka samt Karlborns- och Krokforshyttan, båda då gångbara [1]. 1716 räknar Jacob Ingelsson upp följande hyttor i Sundborns Sochn: »1 Som heter Hyttnäs hyttan, är aldeles öde. 1 Som heter Måns Domnickshyttan, är och öde. 1 Som kallas Ottos hytta, är och aldeles öde. 1 Som kallas Spars hyttan och aldeles öde. 1 Som kallas Bengts Erickss hytta, går något litet om winteren. 1 Som kallas Gråhyttan, länge sedan öde. Hyttor på Carlborn: 1 Som kallas Jåpshytta, går något ibland. 1 Som kallas Karlbornshyttan, är och gångbar. 1 Der wedh som heter Krokforshyttan, är länge sedan öde. 1 Wed Superbacka kallas Öfwerhyttan, är och öde. 1 Kallas Nedre hyttan där sammastädes, är och nu för tiden öde.»

På Carl Ekmans karta 1720 är Erich Hanssons hytta på västra åstranden norr om bron borta, likaså Krokforshyttan på östra stranden sör om bron — den har flyttats till holmens norra ände mitt emot Gamble Carlbornshyttan — båda dessa stå på J. A. Torslunds karta 1725 [2]) över Lilltäkt m. fl. byar betecknade såsom »Karlborns hyttor». — Hülphers skriver: »Koppar-Hyttor i forna tider woro här 11, nämligen: wid Hyttnäs, Sundbornsby, Superbacka och i Gallsjö-bäcken m. m., men äro sedan ödelagde. I sednare tider har dock 1 i Sundborns-by och 2 wid Krokfors warit i gång; den nu brukbara Karlborns-Hytta (n:o 91) ägs av Jacob Steffenburg och Interessenter. Här i Soknen äro dock åtskillige Bergsmän, som bruka i de gångbara Hyttor wid Holm m. m.» — Och Albrect Steffenburg antecknar:

»Hyttorne i Sundborns by voro

1 på Grånäs tillhörig bergsmän i Kårtägts by m. fl.,

1 på den s. k. malmgården på östra sidan af strömmen ofvan stora bron Spadarfs Hyttan kallad,

1 mitt emot på västra sidan Flodströms hytta kallad, var i gång till vid pass år 1800 [lades öde år 1800 enligt Grufverättens längder] — stora bron låg på den tiden högre upp i strömmen och litet ofvanom Flodströms hyttan,

1 på Hyttnäs udden, straxt utanför den nuvarande af Häradsskrifvare L. G. Ratsman uppbyggde nya karactersbyggningen och straxt nedanom Salen, Silfverströms hytta kallad, Hyttnäs gård tillhörig, och må hända der äfven varit fler än en hytta. — —

I Sundborns by lärer varit 7 Hyttor, men synes af den ringa quantitet Slagg der finnes, ej så mycket varit i bruk. Den sista Hyttan derstädes, Rådman D. Flodströms arfvingar tillhörig, gamla hyttan kallad, belägen ofvan Bron på Strömmens högra sida, var ännu i brukbart skick först på 1800-talet,

[1]) Enl. en förteckning, bifogad 1825 års jordebok för länet, i Kammarkoll. 2:a arkivkontor, Stockholm (meddel. av Nils Sahlström).

[2]) I Lantmäteristyrelsens arkiv, Sthlm.

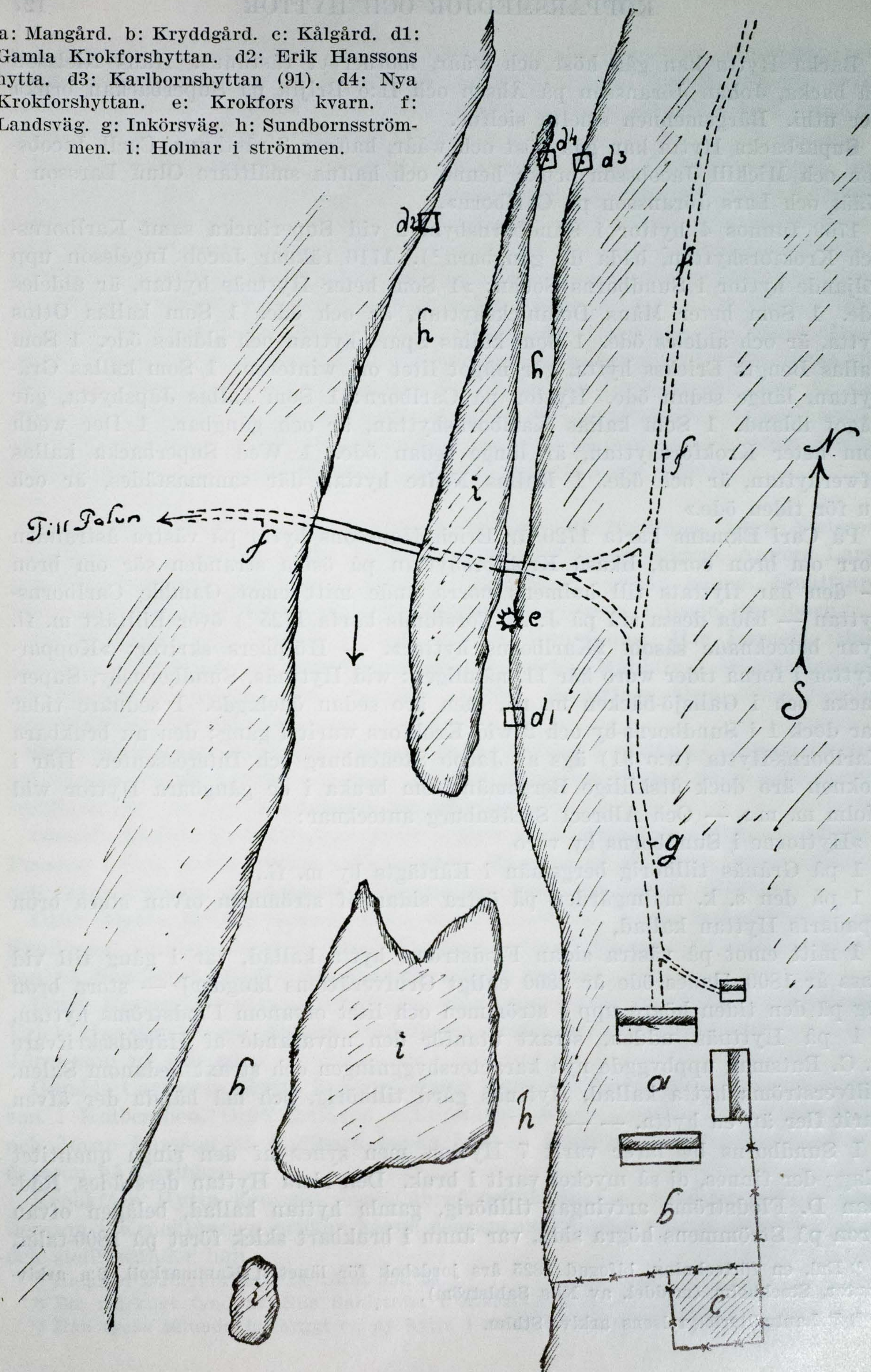

BILD 120. NEDRA KROKFORS ENLIGT CARL EKMANS KARTA AV ÅR 1720 MED TILLÄGG FRÅN TABULA GEOGRAPHICA 1640. (JÄMFÖR BILD 116.)

då den malm der nedsmältes som bröts i Björnmyrsveds Koppar Grufva i Sverdsjö [upptäckt 1797 samtidigt med Kompanigruvan[1])]. Wid Krokfors 2:ne på strömmens vänstra sida ofvan Bron, den på fasta landet Carlborns Hytta kallad, och den utan före på Holmen Krokfors Hytta. Mitt emot dessa gent öfver Strömmen lärer också varit en Hytta, men efter hvilken ringa märken synas. Carlborns hytta var af desse trenne den, som sist brukades och var i min barndom till väggar och tak i fullt stånd, min Far var den siste som der begagnade på 1780-talet.»

Samme antecknare förtäljer vidare:

»Malmforslingen till desse Hyttor lärer väl för det mästa skett wintertiden, men för att fortare kunna tillgodo göra den på sommaren erhållna malmen och då ännu Landsvägen åt Finnbo ej var anlagd (not: Den nu brukliga Sommarvägen från Sundborn till Fahlun skall vara bygd 1723), skutades malmen först öfver Runn till Korsnäs, der han kördes öfver born och ånyo skutades öfver Ho Sjön, derifrån den åter på kärra genom Ingsarfs Gatan förbi östborn kördes till Kohlbergsbo, hvarest ännu märken efter tvänne särskilta upplag synes, och sist derifrån på Skuta till Sundborn.

Det berättas äfvenledes, att malm Sommartiden blifvit klöfjad till en del Hyttor, dit hvarken Sommarväg eller Sjöväg funnits, som till ex.: till Finnhyttan i öster å [österå] ofvan Warpan, omtalas allmänt att Bergsmännen på Hästar klöfjat dit malm. Också voro deras Sulu Bruk ej längre, än att de stälde måndags morgonen och dref Lördags aftonen, som derutaf kallades Weckobruk; ett sådant Weckobruk plägade gifva 5 skeppund koppar — också skrädde på den tiden Bergsmännen ej sin malm, utan som hopen blef dem tillottad hemkördes och smältes den. Smältningen skedde i s. k. lågungnar, och bestriddes arbetet af blott en Smältare på Skiftet, som från Härdlaget, utan någon Trappa kunde efter behof påfylla malm och kohl, och när Smältaren på nattskiftet, som är längst och bestod från kl: 8 om aftonen till 5 om morgonen, var ute i Kohlbäddan 7 gånger ansågs det för ovanligt bra gång i Hyttan och kallades *märrgång*. — Min Far berättade, det han mången gång i sin ungdom varit alena Smältare på Skiftet (ty på den tiden gingo Bergsmännen, hvad man kallar, *igenom Graderne* innan de blefvo Bergsmän, också skulle de, inför af Grufrätten utsedde Ledamöter examineras i alt hvad till Smältningens processer hörde, innan de fingo blifva Bergsmän).

De nu bruklige s. k. Hög Ugnar lärer först blifvit påbörjade af en Smältare från Finngärdet Hans Setterberg, vanligen Lapp Hans kallad och som dog omkring 1790.

Mänge af de fordna Bergsmännen hade ej mera än ett sådant Wecko Bruk för året; men när man besinnar, att malmen dertill bröts af dem sjelfve, äfven som all körning samt smältning och vändning bestreds af egarne sjelfve, och törhända till någon del äfven kohlningen, så hade de, när kopparn var färdig, ej några synnerliga förlags skulder att betäcka, utan fingo använda pengarne derföre till sine ekonomiske behofver, som ej lärer varit store. Som förr är nämndt, bestod deras öfverflöd i dryck blott uti öl, och föröfrigt skulle de till hvarje höst ha en fet Wästgöt Oxe, som då årligen till 1000:de tals hitdrefvos af Oxhandlare vanligen från Wästergötland, hvadan Oxarne med ett almänt namn kallades Wästgöt Oxar, de fingo för öfrigt vara från hvilken landsort som hälst, samt till hvarje jul en Lax Sida.

All Råkoppar skulle då liksom nu för tiden vågföras, och vid ett sådant tillfälle var det som den olyckan inträffade, att när sist på föret ett kopparstycke skulle från Sundborns by inköras till Fahlun, utan för Hobborns bäcken de råkade köra ned med Lasset. Det nu bruklige sättet att med Saxar uptaga på Sjöbotten förlorade saker var då ej känt, utan i det stället timrades ett litet hus som nedsänktes öfver kopparstycket för att sedermera urpumpas, men olyckan var att vid nedsänkningen den ena knuten råkade ställas på Stycket som således alt djupare nedsänktes i lösa dyn. Följden blef att företaget måste öfvergifvas och kopparstycket fick bli qvar der det ännu ligger.

För att kunna slippa att vågföra all Råkoppar, emedan kronan derutaf skulle ha sin $^1/_4$ del, brukade de att vid utslagen låta litet koppar till några Lissp. vigt rinna bredevid,

[1]) Se min Svärdsjöbok sid. 162.

och mot denna koppar tillbytte de sig Lin, Wäf, Smör, Talg m. m. dylikt af Helsingarne, som då liksom nu i myckenhet besökte St. Kopparberget. Och Helsingarne, som derpå voro beredde, hade »för att så mycket bättre kunna hemlighålla denna smyghandel en lös Botten i sine Slädar, under hvilken de lade sin tillbytte Koppar» (Tuneld). —

Ända mot slutet af 1700-talet brukade Bergsmännen allmänneligen rida till Staden, för att bevista Lottningarne vid Grufvan, der de hade åkdon för att inbyta malmen men hvilka altid qvarlemnades på stället antingen vid Hyttan, eller i deras malmbodar vid Grufvan. En afsigkommen Bergsman i Kohlbergsbo benämnd Snotten, plägade af gammal vana om Lottningsdagarne medfölja de öfrige Bergsmännen till Grufvan, då han ofta under ritten berättade en hop historier, ej altid förenliga med sanningen, och derföre af det öfriga sällskapet påmint, brukade han vanligen svara, med det ännu idag brukeliga ordspråket »Wi ska nå säga men vi ria sad Snotten».

Bergsmannen Petter Matsson i Finngärdet (född 1692, död 1772, fader till den förmögne Olof Persson Sundén derstädes, född 1723, död 1812) lärer varit den förste på hela den tracten i Socknen, som skaffat sig kärrdon hemma, och som troligtvis af de öfrige ansågs som en stor lyx. Wid 1772 års nödår sägs det att Dragkärror här först kommit i bruk, då de dermed drogo till Gefle efter Spannmål, emedan foderbristen varit lika stor som [bristen på] lifsförnödenheter för människorna. Hammar Gubben på Carlborn, som lefde i vår barndom, var med på sådana färder, då [fanns] godt om Silfvermynt. I Fahlun voro då till den grad alla munförråder medtagne, att köpmännerne ej en gäng hade i sine Bodar hvarken Russin, Sviskon, Stärkelse eller dylikt, utan alt hade blifvit förtärdt, ehuru något penningebehof ej då varit. — Om wintern deremot åkte de vanligtvis på sine så kallade *Plåt-Drögar*, liknande närmast våra gammalmodige kappslädar, hvaraf bakre hälften upptogs af en stor Låda och den främre ett tomt rum deri hö kunde medföras, samt tillika utrymme för den åkandes fötter. I denna Låda, hvarpå den åkande satt, medfördes den tidens penningar, som bestod af kopparplåtar, för att liqvidera Smältare och Grufarbetare m. m., oftast uppgående till ett Skeppunds vigt. På Carlborn finnes ännu en sådan plåtdrög i behåll.[1])

På samma punct som deras Seder stodo, stod ock deras moralite, med undantag likväl af Gästfriheten, hvilken i alla tider hos dem hållits helig, och ännu i dag hos deras fattigare afkomlingar lika samvetsgrant iakttages. I hög grad afvundsamme och ogine emot hvarandra, sökte de altid hvars andras skada. Wid Grufvan, der de dels hade Malmbodar, dels upplade malmen under bar himmel för att på vinterföre forslas ut till de omkring staden liggande Hyttor, hade de Grufdrängar och Intagare i sin sold, hvilka vid lägliga tillfällen ökte på deras förråder. På malmbodarne voro gluggar på sidorne, hvarigenom Grufdrängarne, som hvarje afton de uppgingo ur Grufvan hade med sig en så kallad Bält Sten, betydligt påökte deras förråder. Många Bergsmänner förvärfvade egentligen på detta sätt sin största förmögenhet.

Till förekommande af dessa olagligheter (med undantag likväl af Bält Stenarne, som lärer varit tillåtne) voro stränga Lagar stiftade, den minsta malmstöld straffades med Gatulopp och Halsjern, hvilket sednare gick så till, att hvarje gång den brottslige infann sig vid Grufvan så skulle, innan han fick bevista Lottningen, en jernring hopläsas omkring hans hals, hvilken dock åter aftogs vid Lottningens slut. Straffet att bära Halsjern kunde ofta räcka hela året. Utom detta straff var äfven att rida Trädmärr, som dock uteslutande brukades för arbetarena. Trädmärren vid Fahlu Grufva borttogs vid Konungens ankomst dit 1819. — I en gammal almanacka står antecknadt: 1705 den 15 Julii Låp Magnus Månsson på Carlborn Gatulopp för han stulit malm, men för Ringarne blef han för dhenna gången — — (otydligt). Med Ringarne mentes Halsjernet, ett dylikt lärer ännu finnas qvar vid Grufvan liknande en Jernkrona.»

Hülphers skriver: »Utom Bergs-brukare bestå de mindre hushållen af Smältare, Rostwändare, Sofrare och Gruf-drängar. De sistnämnde arbeta dels wid Stora Kopparbergs, dels ock wid Swartwiks Grufwor i Swerdsjö. — Bygnaderna sågs äfwen här i Soknen angripne, dels af Fahlu Rost-rök, som i tungt wäder ofta är känbar, dels af ortens hemroster.»

[1]) Nu kan den beskådas i Dala Fornsal, dit den skänkts.

Och stigare A. J. Thorslund berättar i sina Minnesanteckningar:

Vid hyttorna i Falun var det också rätt många man från Sundborns socken, som var smältare och hade sina hem därstädes. De kunde vara egare av en stuga samt en täppa stor nog, som kunde föda en ko, en gris och några får. Jorden fick hustrun och barnen sköta om, ty mannen var just intet fri annat än under midsommar och jul, ty i de flesta fall blåstes ned till dessa helgdagar. Under tiden smältningen pågick hade Sundbornsmannen sitt hem i hyttkammaren, där han hade fritt husrum och vedbrand. Hustrun eller om de hade så stora barn fick bära till honom mat från hemmet: bröd, mjölk, potatis eller vad som fanns att tillgå, och hade far fått avlöning kunde de få med sig hem några riksdaler i stället. — — Liksom fordomdags Svärdsjökarlarna kallades Kråkor, så hade även Sundbornsmannen sitt öknamn, Träpåse, eller Träpåsar om de voro flera i sällskap. Namnet kom därav, att de buro stora träflaskor med sig innehållande mjölk, som skulle hinna till för hela veckan, ja, ännu längre, då de var här i staden på arbete. Icke allenast smältare var från Sundborn, utan också andra hyttkarlar såsom malmsynäre och en del större pojkar, som finskrädde malm.

K. E. F. 1925

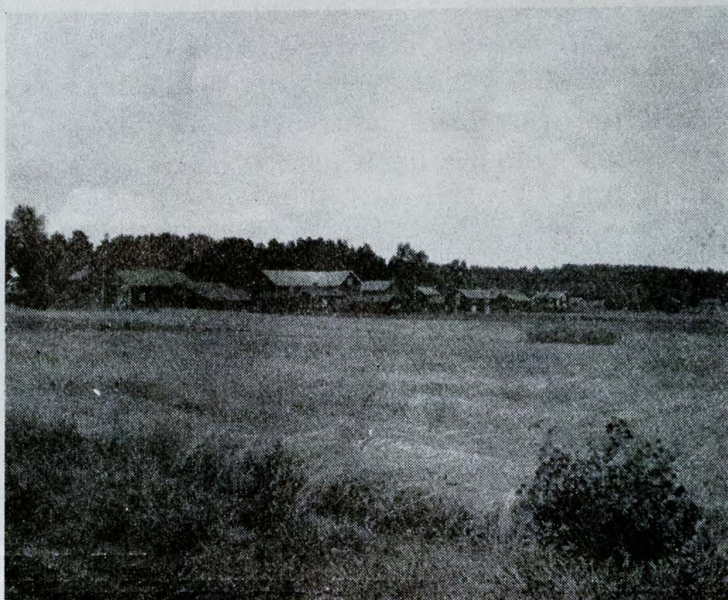
BILD 121. HEDKARLSSJÖN FRÅN PERSARVET. JUTÄNGE OCH KARLSBYN PÅ ANDRA SIDAN.

FRÅN KÅRTÄKT TILL KARLSBYN

I tre dalar är Sundbornsbygden samlad: Gallsjödalen, vinkelrät mot den dalen kring Sundbornsån och parallell med den dalen »kring Superbackabäcken, som från Ruppstjärn och Hedkarlssjön rinner genom Skägghedstjärn och mynnar i Sundbornsån vid Backa». Årberget står som en hög och mörk mur mellan de två senare dalgångarna. »Ytterligheterna beröra hvarandra, ty lika intagande som trakten omkring Sundbornsån är, lika ful och stel är den 'på andra sidan berget'», skriver Adalrik Steffenburg (1866). Ett alltför lokalpatriotiskt och orättvist domslut, om ock jorden öst om berget är sämre och mer frostländ. Men än idag kallar man i Sundbornsbyn bygden på andra sidan Årberget »bort i sockna», inte utan en liten föraktlig biton.

Berget har ock varit gränsmur mellan två sockenfjärdingar. Till »Toftha

fierdingh» räknades jämte »Gränna» i Svärdsjö[1]) alla byar och gårdar kring Sundbornsån, till »Hedha fierdingh» all bygd öst om Årberget (även Lumsviken). Rupstjärnsheden, röset på heden ha vi hört förr; Sundbornsheden förekommer ock. »Hekarsjön eller kanske rättare Hedkarlssjön», skriver Adalrik Steffenburg; Hedkarlsjön stavas namnet på generalstabskartan, men i en handling från 1743 Ickarvssjön[2]), av Hülphers Hickarsjön, på kartan 1825 Heckarsjön. I bygdefolkets mun blir det närmast Ikkerrsjön eller Ikkern, vadan somliga mena att den ursprungligen hetat och bör heta Ekorrsjön.

K. E. F. 1925

BILD 122. KÅRTÄKT.

Sundbornsheden kan på visst sätt nästan sägas vara en fortsättning av Bengtsheden i Svärdsjö. Socknarna ha ju hört samman, delvis ända fram till våra dagar, och i fråga om naturen påminna de åtskilligt om varann — rullstensåsen är en sträng, som binder ihop dem, där den stryker fram mellan bygdkransade sjöar inom bergens och skogarnas ram. Men ändå är det nära nog som om man komme in i ett annat landskap, när man passerar råstenen mellan socknarna — åtminstone om man förut besökt och minns Sundbornsbyn och gårdarna kring Hobbornsjön. Då skulle man hart när vara böjd att anse rågatan mellan Svärdsjö och Sundborn också vara den stora gränsen mellan Övra och Nedra Dalarna — eller Öster Dalarna och Öster Bergslagen — eller efter gammal uppfattning kort och gott Dalarna och Bergslagen.

Svärdsjö har haft och har alltjämt en bondekultur, i mycket likartad med Öster Dalarnas, endast med enstaka utlöpare från Bergslagen (Svartnäs och Svartvik, Vintjärn och Åg). Sundborn däremot har åtminstone varit en fulllödig bergslagssocken — en herrgårdarnas och bergsmansgårdarnas och hyttornas bygd. Man märker kopparstadens närhet — Sundborn kunde med större rätt kallas en farstu till Falun än till Bjurs. Här möter man ock i flera by- och gårdsnamn det i Falutrakten vanliga -arvet, som saknas i Svärdsjö och Enviken; gårdsnamn av samma typ som i Övra Dalarna, talrika i de två sistnämnda socknarna, ha såvitt känt blott i ett fåtal fall förekommit i Sundborn.

Största frändskapen med Svärdsjö finner man öst om Årberget — »bort i sockna». Men även här ha bergsmän och frälsesläkter bott, och räknar man hit Superbacka och Backa, Danholn och Risholn — och Korså Bruk borti

[1]) Se min Svärdsjöbok sid. 138.
[2]) *Linge*, a. a. sid. 151.

K. E. F. 1925

BILD 123. DALEN VID PERSARVET. FLYBERGET OCH RÅBERGET I BAKGR.

skogen! — så är man också här mitt i Bergslagen.

*

Första byn sör om Rupstjärn är Kårtäkt väst om vägen. 7 gårdar på kartan 1825 (i »Korrttägten»), nu 13 tätt slutna och fint belägna i skogsbrynet med en rätt vid odlad dal inför ögonen. Kôttes (vilket skall vara detsamma som Kårtäkts) är äldst och bäst, två småstugor i vinkel och en källarbod på tredje sidan. Sevålls är en annan gammal gård, nu ombyggd, bara en åldersgrå lada står kvar. I sin smedja står den alltjämt kraftfulle och arbetsamme 70-årige yxsmeden Karl Borgström, »styv bassångare, en väldig Nimrod som mött björn och älg, känd för sitt glada humör», f. d. medlem av kommunalfullmäktige och taxeringsnämnden, född vid Svabensverk, där far och farfar var tysksmedmästare, för 50 år sen bosatt vid Finnbodarna bortåt Korsån, sen lärling hos yxsmeden Swartling i Borgärde, varefter han tillsammans med brodern Gustaf satte upp egen smedja i Karlsbyheden och därifrån flyttade hit [1]).

Vid Kårtäkt stod förr en smöjtall, mycket tjock med grova risiga grenar och en öppning mellan de ofantliga rötterna mitt under stammen från norr till söder — den kallades Lyckoroten. Genom den drogos sjuka barn under besvärjelser av en klok gumma i byn, som botade alla upptänkliga sjukdomar hos både folk och fä — hon hade stor praktik, mest Sväsjögummur, säga Sundbornsborna! Hon fick mångfaldiga linknippor och fårlår, som gummorna smusslade undan till gubbarnas förargelse. Då kom ett par gubbar en pingst på 80-talet överens om att såga ikull tallen, men kröp först under roten för att förekomma alla sjukdomar! Den ena var småväxt, det gick bra, men den andra var tjockare, fastnade och måste grävas loss med spade. Så högg dom ikull tallen och fick beröm, t. o. m. offentligt av prosten Pettersson! »Ur hembygdsforskningens synpunkt och för kännedomen om gammal kultur hade det varit av ovärderlig betydelse, om de båda gubbarnas verk varit ogjort och tallen med lyckoroten fått stå som ett minne av forna dagars vidskepelse» [2]).

Byns namn har skrivits på flera olika sätt. Enligt 1539 års jordebok lydde då Johan i Korgaretägten till Axel Andersson [3]) och gjorde honom avrad.

[1]) Enl. födelsedagsnotis i Falu-Kuriren 21.9.1929.

[2]) Ur Vägbrytaren 1923 n:o 7, där artikeln genom skriv- eller tryckfel har rubriken »Lycko*stenen* i Sundborn».

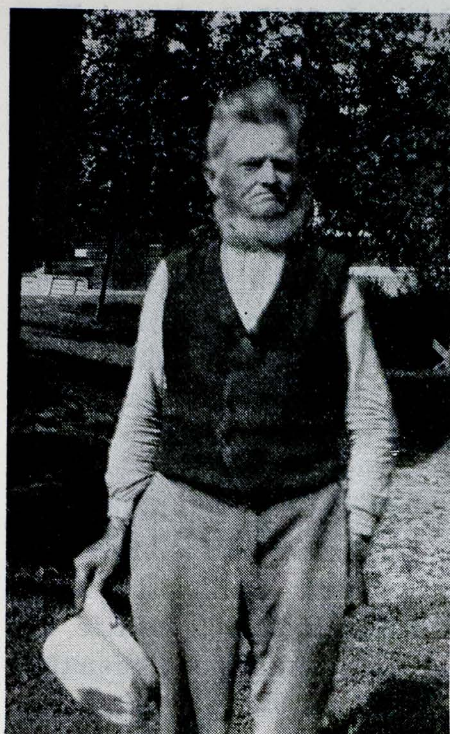
[3]) Axel Andersson till Länna, av släkten Lillie till Ökna, Riks-Råd och Lagman i Uppland 1528, † 1544; son av Anders Larsson till Ökna och Agneta, dotter av Jöns Ingemarsson Swinhufwud d. ä. till Ornäs och Kerstin Olofsdotter, »som i vapnet förde en hel Lillia».

1540 skrevs han Joghan i Korghareteckterne, tecktekarl, 1545 Joghan i Korgereteckten, nämndeman. 1571 bodde Hustru Gertrudh (också täktekarl!) och Matz Jonson i Korgare teckten. I mantalsregistret 1623—24 stå 3 grannar i Korteckten, som på 1630-talet stavas Khårteckten. 1635 voro här 2 täktekarlshemman, 1640 hade Erik Olsson i Kårtechten del i Gamble Sundborns hytta. 1663 nämnes lensmannen Jören Jörensson i Korgtächten, 1674 Johan Jörsson lendzman och Jöran Jörsson i Kortechten. —

En bit sydväst om Kårtäkt ligger vid stora vägen till Sundbornsbyn en ensam gård i den vackraste vitstammiga björkhage — den heter också Hagan. Och ett stycke söder om den på en kulle med härlig tallpark på ena sluttningen och björkhage nedanför ligger en större ensam gård Kristineberg, med dubbel uthuslänga (där bedrivs stor svinavel) och gammal envånings manbyggnad från 1700-talet med fina tandlistprydda dörrar, nu upprustad och vitrappad med bred frontespis. På gården, som ursprungligen skall ha varit fäboställe och som 1760—1809 beboddes av handelsman Erik Wilhelm Berger (vars gravhäll finns på kyrkogården), 1810—12 av Anders Danielsson Flodström, g. m. Babba Lena Östberg på Hobborn, dit han flyttade, bosatte sig vid sitt giftermål 1834 med Brita Sundvall från Kartbacken possessionaten Olof Eliæsson Steinholz från Kolarbo, kallad »Olle på Birjä» — gården heter Berjä än i dagligt tal. Dottern Elisabet Carolina († på Sandsberg 1884) skötte honom på ålderdomen till hans hädanfärd här 1880. — Kristineberg såldes 1889 av sterbhuset till bankdirektör O. Karlsson i Falun, egdes 1893 av lantbrukaren R. Strömbom och 1900 av densamme, då nämndeman, och eges nu av Johan Gustaf Lindholm (f. 1870, vägstyrelsens ordf.). —

Mitt emot Kårtäkt öst om vägen ligger Persarvet, som från början hörde till Karlborn, enligt 1539 och 1540 års jordeböcker: Peder i Pedersarfvet lyder till Lage [Jacobsson Simla] och Lasse Wilkinsson och gör them afrad. 1571 var Berthil Suenson täktekarl i Pedhersarfft — förmögen karl, endast fyra i socknen voro högre taxerade än han, och han var en av de fyra som hade reda pängar (100 mark). 1590 sålde Göran Nilsson Persarvet till Michel Joensson på Spadarvet, såsom förut är omtalat, liksom att här fram på 1600-talet var capellansboställe och prästfäbodar. 1635 bestod byn av tre täktekarlshemman, ett av dem sköttes senare under samma sekel av Hindrich Persson, vars dotter Brita 1726 blev gift med Hans Olofsson Dahlberg (av klockarsläkten), som 1731 »drunknade på Toftan emellan St. Holmen och Mås Kar Enget». Han var jordbrukare här liksom hans son Olof († 1771 »i tvinsot», far till mjölnaren Erik Olsson Dahlberg i Hyttnäs); här bodde ock Olofs syster Christina och hennes man gruvarbetaren Israel Johansson från Karlborn.

Nu har Persarvet 6 gårdar, därav två fabrikör Sivert Herdins i Falun, den ena är hans sommarnöje, hemtrevligt och stilfullt, god gammalstil i fin förening med modärn stil och bekvämlighet, och ett litet museum av gamla saker, bl. a. en bröllopslänk med krus och lås buren av den kviga som brudgummen skänkte bruden. I backen nedanför står en gammal lada, omgjord till ryggåsstuga med förlåtsäng och lavklädd takved. — Här begicks en ful vandalism 1928: vid upprensningen för en ljusledning tillät man sig utan egarens hörande att topp- och grenhugga flera ståtliga och välvuxna prydnadsträd i trädgår-

K. E. F. 1925

BILD 124. ERIK AXEL SUNDEN I PERSARVET.

den, som är inhägnad och är en sevärdhet, på vilken egaren nedlagt ett kärleksfullt arbete, ej föraktliga kostnader och stor omsorg. Dådet väckte uppmärksamhet och harm på många håll och bör utgöra en allvarlig erinran om att förfara mindre hänsynslöst mot nästans egendom [1]) — och mot vacker levande natur.

Gården ligger härligt, man ser ut över den storvackra vasskransade Hedkarlssjön med Jutänge och Karlsbyn på andra sidan, över den breda öppna odlade sänkan norr om sjön, där bäcken från Rupstjärn förenas med en annan från Lumsen [2]), en skogstjärn ett gott stycke bort i nordöst — över ett skogsbälte bortom dalen och därovan Flybergets och Råbergets knöliga kam. I skogsbrynet skymta ett par gårdar, den ena är Lisselbo, den andra den äldsta i Persarvet, fint belägen i dalens övra ända, med ombyggda hus mellan stora aspar och aplar. Där bor hos sin måg Fredrik Danielsson gubben Erik Axel Sundén (f. i Karlsbyn 1842), vars skenbart barska drag ramas in av yvig vit rättarkrans, stort vitt hår och buskiga vita ögonbryn. I en annan gård är spelmannen Kvickers Johan eller Kejsarns Johan husbonde, men han är inflyttad, född i Nilslarsberg i Svartnäs [3]), bror till Kvickers Erik i Karlsbyheden och Byggnings Britta — många nutida Sundbornsbor härstamma från Svartnäs och Svärdsjö.

*

Från Persarvet går landsvägen söderut mellan rullstensåsen, som följer Hedkarlssjöns västra strand, och den stora Toftmyran, som breder sig mellan Kårtäkt, Årberget, Storsveden och Karlsbyn, utsynad till avdikning vid mitten av 1830-talet och nu helt uppodlad. Där hittades omkring 1830 en mängd kopparslantar från 15- och 1600-talen »i en gammal offerkälla» — eller vid grävning av ett dike enligt Albrect Steffenburg, som vidare skriver: »Att sluta af fynd af kop-

K. E. F. 1925

BILD 125. »WASASTIGEN» SÖDER OM TOFTA BRUNN.

[1]) Enl. Falu-Kuriren 18.8.1928.

[2]) Så uttalas namnet, på Generalstabskartan stavat Lomsen.

[3]) Se »Med Dalälven» Del III bok 1, Enviken och Svartnäs sid. 177.

K. E. F. 1925

BILD 126. BRUNNSHUSET VID TOFTA BRUNN.

parslantar vid sjöstränder, synes det äfven hafva varit brukligt att för lyckosamt fiske eller i allmänhet vid sjöfärders anträdande göra sig på detta sätt vattnets gudomligheter bevågna.»

Med den ovannämnda offerkällan åsyftas väl Dalkarlskällan, där man drack Trefaldighetsvatten och som sägs ha fått sitt namn antingen av att Dalkarlar, som körde foror mellan Falun och Gävle, plägade vila och dricka där, eller av att Gustaf Wasa slog läger vid den, när han drog fram här med Dalkarlarna på väg till Brunnbäck. Ett minne därav är ock »Wasastigen» högst på åsens smala kam, nu den ljuvligaste promenad i härlig tallskog, där sjön glimmar vid åsens fot mellan stammarna. En av de finaste bitarna vanprydes av friluftsfästanordningar, men ett annat hot har avvärjts: socknen köpte en tomt för ett planlagt men inställt skolhusbygge, ett anbud från enskilt håll att köpa den avslogs av kyrkostämman i mars 1929 för att ej åsen och Wasastigen skulle förstöras.

Här ligger »Tofta Hälsobrunn och Badanstalt». Järnhalten i den »kristallklara, i rikt mått flödande» källan, som har avlopp till Toftan, skall ha varit känd sedan 1600-talet. Hon upptogs 1850 av Anders Carlborgsson, förtäljer Adalrik Steffenburg: bolag bildades samma år, en paviljong byggdes över källan, jord närmast omkring inköptes för vägars och planteringars anläggande. 1851 anbragtes en byggnad över den närbelägna Dalkarlskällan, känd och begagnad av allmogen av ålder, badhus för varma och kalla bad byggdes 1852, restaurationslokal med bostäder i övre våningen uppfördes. 1855 byggdes därbredvid en samlingslokal för brunnsgästerna av ett särskilt bolag, men blev överflödig, då gästantalet minskades, och såldes till Falu stad, som flyttade den dit och där inrymde slöjdskola för flickor.

»De många i brunnshuset efterlemnade kryckorna [tyvärr nu försvunna!] vittna fördelaktigt om detta vattens välgörande inverkan. Det skall enligt läkare vara fullt jämförligt med och i vissa fall bättre än Sätra brunns. Det profvades kemiskt 1857

Fröken Sophie Runer foto.

BILD 127. RESTAURANGEN VID TOFTA BRUNN.

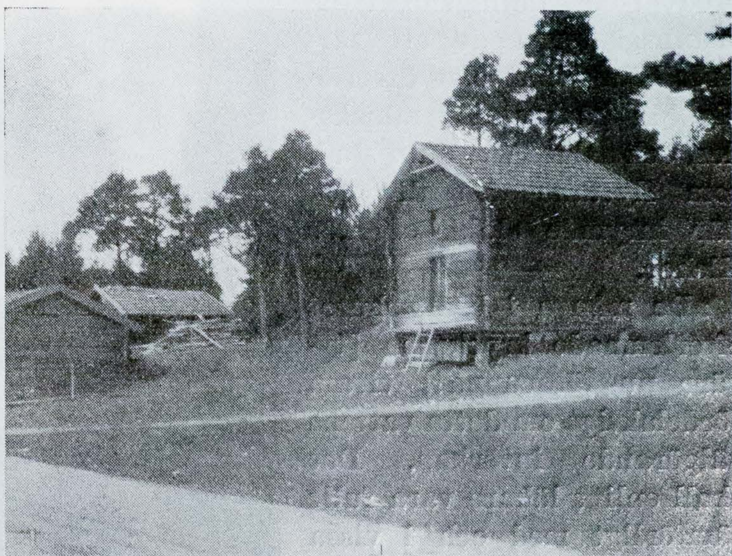

Fröken Sophie Runer foto.
BILD 128. HEDKARLSSJÖN FRÅN TOFTA BRUNN. FLYBERGET OCH RÅBERGET I BAKGR.

af apotekaren F. W. Helleday i Falun och befanns innehålla järn och spår af vätesvafla, vidare chlornatrium, svafvelsyradt kali, kolsyrad kalk, kolsyrad talk, kolsyrad manganoxidul, kolsyrad järnoxidul samt kiselsyra.» Enligt intyg av dr Fredrik Svenonius 1925 är det ett synnerligen kraftigt hälsovatten »med avsevärd järnhalt, påfallande mjukhet, frisk och angenäm smak samt en radioaktivitet av c:a 850 voltenheter».

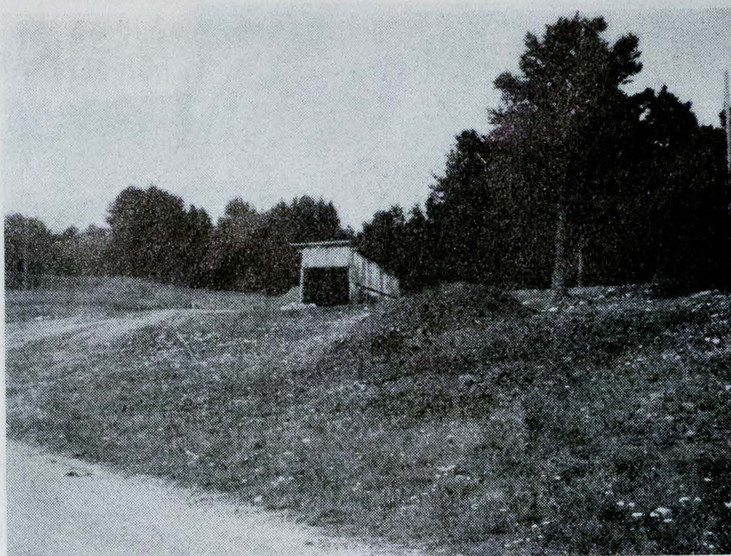
I den halvvilda parken väst om åsen — med tallar, höga björkar, lönnar, lärkträd, spiréasnår m. m. — står det lilla brunnshuset av rödmålat timmer med spånklätt pyramidtak; därinne bär en vägg landskapsmålningar, där är nästan som ett altarskrank kring brunnen, och den skaftade skopan är snarlik en kyrkhåv. I det låga gråa varmbadhuset (med fult korrugerat plåttak!) ger Dalkarlskällan vatten till alla slags bad, och där meddelas massage, sjukgymnastik, elektricitets- och hetluftsbehandling.

Nu är Tofta Brunn livligt besökt, den kan under säsongen 1 juni—31 augusti ha ett hundratal gäster, som bo i de hithörande villorna Haganäs och Uddnäs, vackert belägna i en björkdunge vid sjöstranden, samt i närliggande gårdar. Här är »ett verkligt skogssanatorium», här finns tennis- och krocketplaner och andra förströelsemedel, och här är fridfullt fast landsvägen med tät biltrafik går förbi strax framför restaurangen på åsen — en präktig röd tvåvåningsbyggnad med hemtrevlig samlingssal och betagande utsikt från matsalsverandan mellan björk- och tallkronor: Hedkarlssjön med finaste badstrand på Sandudden och däromkring, Jutänge och gårdar i Karlsbyn på andra sidan i sydöst, Lisselbo i nordöst i skogskanten ovanom åkrarna — Backa fäbon (kartans »Fäb.») mitt emot är borta, bara ett änge kvar. Och så skog och höjder, Gullberget närmast, Flybergets och Råbergets långa ås även här i

K. E. F. 1925
BILD 129. HERBRE PÅ ÅSEN, KARLSBYHEDEN.

bakgrunden. — Icke nöjd med denna tavla, har brunnsgästernas förening »Nytta och nöje» byggt ett 12 m. högt och sommaren 1929 högtidligen invigt utsiktstorn vid Hällarna på Galgbacken omkring 1 km. i norr, väst om stora landsvägen. Pängar insamlades genom fäster och listor, marken skänktes av hem.-eg. Ernst Zetterberg i Kårtäkt, mesta virket av hem.-eg. Lindholm på Kristineberg, en del också av Toftans och Sundborns sågverk, arbetslösa gjorde arbetet och A. B. Rötmota i Hosjö »satte färg på det hela». Där har man en hänförande utsikt över Toftan och dess ram av berg och bygd, och tornet gör dessutom gagn och tjänst som brandtorn [1]).

K. E. F. 1925
BILD 130. TORVHUS OCH TORV PÅ TORK PÅ ÅSEN, KARLSBYHEDEN.

Dit företar man utflykter, liksom till en holme sör i Hedkarlssjön, vars namn »Lycksalighetens ö» är gammalt men troligen i alla fall ett påhitt av brunnsgäster. — Spovar skria kring sjön, och änder trivas där. Andjakten är förbjuden sedan 1925, änderna ha omhuldats av både brunnsgäster och ortsbor och blivit tama (en ung lymmel sköt dock en del 1928). — På tal om fåglar må Adalrik Steffenburg åter få ordet: rapphöns ha på senare tiden börjat visa sig, före 1860 ymnigt nog, men dels omkommo de sagda år av hunger, dels fångades de hjärtlöst av allmogen, då de kommo fram till gårdarna för att få föda.

*

En bit skog, sen kommer Karlsbyheden kring landsvägen vid foten av åsen. På dess sluttning står bland de yttersta tallarna en stor smedja med väggar av stavplank, ett sters, ett herbre med en liten stege upp till den smala bron under dörren. Där stå torvhus av tre plankväggar med snedtak och ligger torv på tork, vid några grustag blandad med sand. Väst om vägen sträcker sig den vida jämna slätten av odlade mossar med dungar bort emot skogsmuren på andra sidan. — Här är en 14—15 gårdar — Krögarns, Nygårds, Kunggården, handlanden Johan Hedlunds, Åsbergs, vars brokvist har brett sadeltak på fristående runda stolpar (utan sidoskrank) — gumman Anna Gårdvik där är född 1844 ända upp i Råbackan i Svartnäs. Vidare Hedströms på åsen där skogen slutar, där syns sjön glimma under höga björkar; inom en syrénhäck längs vägen med vita grindstolpar (utan grindar) ligga två prydliga röda stugor, den ena med gaveln och den andra med långsidan åt vägen, den förra brädslagen med förstukur och vita knutar, den senare delvis brädklädd men delvis med naket timmer, och in på gården stå en mindre

[1]) Enl. Falu Länstidning 29.7. och Falu-Kuriren 10.8.1929.

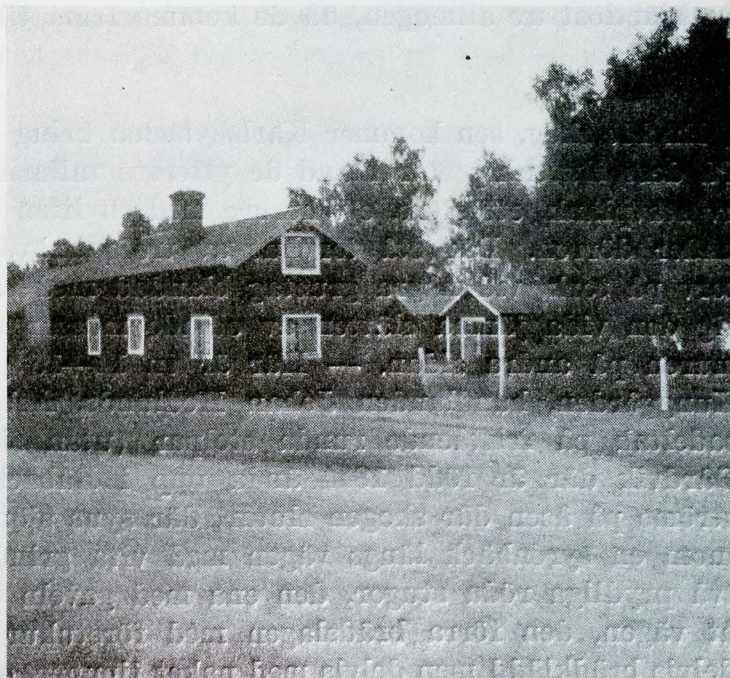

K. E. F. 1925
BILD 131. BROKVIST HOS ÅSBERGS I KARLSBYHEDEN OCH ANNA GÅRDVIK.

stuga och ett litet näpet herbre mellan björkarna. — Och slutligen Per Anderssons och mor Saras gård, hon född 1851, han 1849 [1]), en av sockens äldsta och mest aktade förtroendemän, nämndeman sedan 1883, kommunalnämndsledamot i 32 år m. m., en språksam och gladlynt och värdig åldring och därtill vissångare, som vi framdeles få höra.

Väst om byn på en mindre ås tvärs över heden ligger Storsveden. I Elfsborgslängden 1571 står Pedher Jonson nybyggiare på Store Suedhen, 1623—24 års mantalsregister upptar en gård i Storsveden — nu finns här 5 gårdar, egda och bebodda av bl. a. Johan Hansson (Bonde, f. 1851 [2]), svåger till Fredrik Forsberg på Sandsberg), gift hit med Sofia Karlström, och deras måg Karl August Stor från Önsgärde (deras son Karl Johan bor i Karlsbyheden, g. m. Matilda Sjöberg därstädes). — Mellan Storsveden och Sundbornsbyn låg den till Spadarvet hörande och i Carl Larssons kontrakt omtalade Årbergsgården, men av den finns intet kvar, stugan brann ner en julnatt när folket var i ottan.

Också öster om åsen öppnar sig en bred odlad dal sör om Hedkarlssjön med Karlsbyns gårdar i bortre kanten mot en skogsmur — och över den även här Flybergets och Råbergets böljande rygg, en vacker syn från Karlsbyheden i kvällsol. Karsbyn och Karsbyhea heta de i dagligt tal, och så ha även namnen stundom skrivits, såsom på Hällströms karta 1800 — »Karsby, Karsbyheden» —, men även tidigare. Äldst tycks den sistnämnda vara, men man måtte i början ej ha

K. E. F. 1925
BILD 132. HEDSTRÖMS I KARLSBYHEDEN.

[1]) Båda nu döda.
[2]) Död 1915.

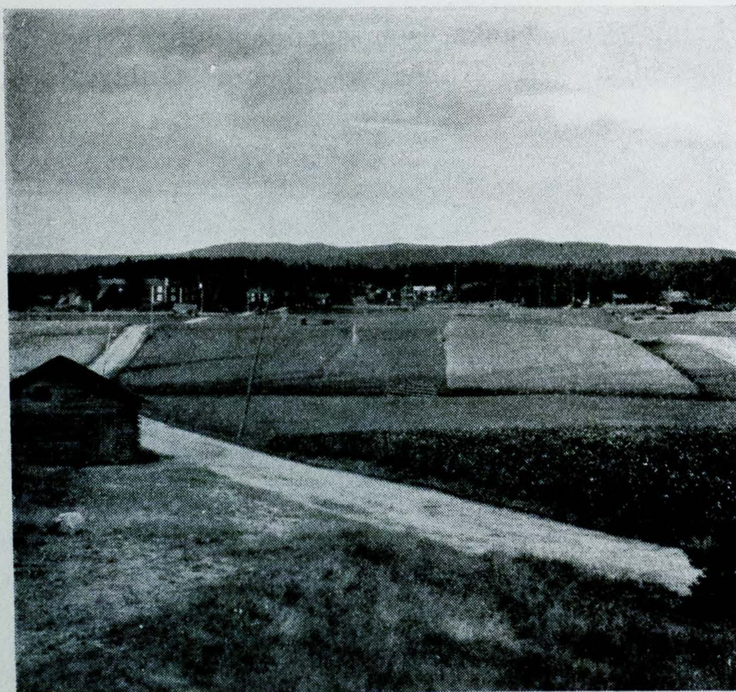
gjort någon bestämd skillnad på de två byarna. 1539 års jordebok upptar Peder Henningsson, Karl Persson och Lasse Smältare, 1540 års jordebok de två senare och Hans Persson i »Kaarlshedhen»; Karll persson eller Karll på Karlsheden är nämndeman 1545—1552. Det var väl hans son Pedher Karlson, som jämte Lasse Wasteson var skattebonde i Karlzbyn 1571 — första gången detta namn veterligt påträffas. Då nämnes Karlsheden eller Karlsbyheden ej alls, inte häller i 1623—24 års mantalsregister, som upptar 13 grannar i Karsbyyeen. Bland nämndemän förekomma 1633 Erich bertilsson i Charelsbyn, 1663 Peer Knutzson och Johan Mårtensson i Carlsbyen samt Anders Jörensson på Hedhen — tydligen densamme som Anders Jöransson i Karsbyn 1675. Kanske var han far till Christopher Andersson i Karlsbyn, vars dotter Brita 1757 gifte sig med nämndemannen och hemmansegaren här Hans Larsson (av Danholssläkten Danielsson, † 1798). Av deras söner stannade två i hembyn, Christopher Hansson, smältare (gift 1786 med Catharina Nilsdotter, dotter av bonden Nils Månsson i Karlsbyheden), och Johan (gift 1800 med Brita Johansdotter från Finngärde — av deras 7 barn antog Anders namnet Sundvik).

K. E. F. 1925

BILD 133. NÄMNDEMAN PER ANDERSSON OCH MOR SARA I KARLSBYHEDEN.

En fin tavla ser man från vägen bort till Karlsbyn: sjön, Lycksalighetens ö, den frodigt bevuxna åsen med sandstrand t. v., Persarvet och skogsåsar i bakgrunden. Fint kring den näckrosprydda vassviken och i backen upp emot skogen ligga också byns gårdar, omkring ett dussin, nästan alla med flaggstång. Pers längst i väster, Karls, Masérs, Lugnet, Olérs — en gammal gård med en ålderdomlig klunga av mörkröda timmerhus, somliga med spåntak, två stugor i vinkel, en envånings parstuga, stor fägård skild från mangården, ett högt herbre därutanför, gammal apelgård. — En annan gård har ock ett högt herbre och en prydlig stenstuga, här ej

K. E. F. 1925

BILD 134. KARLSBYN FRÅN ÅSEN. FLYBERGET OCH RÅBERGET I BAKGR.

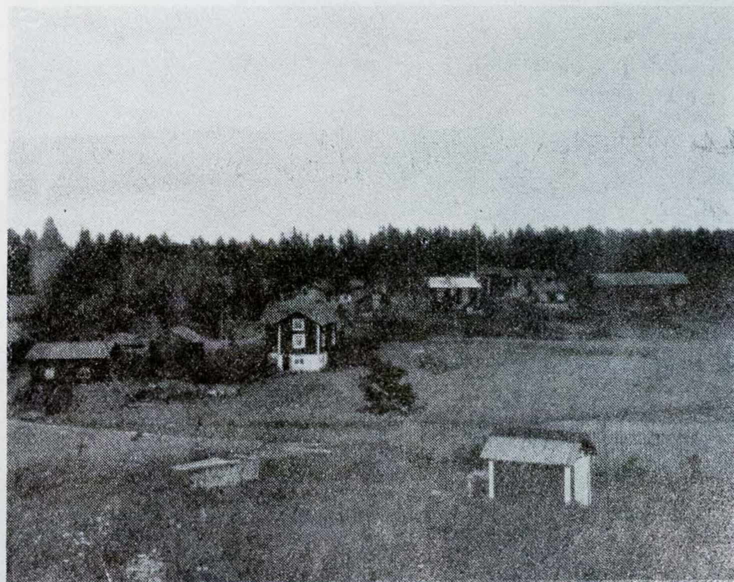

K. E. F. 1925
BILD 135. HEDKARLSSJÖN OCH LYCKSALIGHETENS Ö FR. S. PERSARVET BAKOM ÖN.

så vanlig som i Svärdsjö; den kallas i Sundborn vanligen stes, man »går ner i stese», och infördes troligen på 1870-talet — det var bra att ha allt i ett och samma hus, förut hade man en vinter- och en sommarstuga såsom åtskilliga gårdar ha alltjämt. — Här är mest småstugor, en har brokvist med en hel och en halv sidovägg. — Vackert ligger Engströms bortom viken bland strandens björkar, där bor Lovisa Engström, brorsdotter till storspelmannen Fnysen — själv har hon förr varit duktig hornblåserska, blåser inte mer men rustar sig vallklädd med korg med stickstrumpa och vallhorn, det var hennes farmors och har flera namnbokstäver inristade utom hennes egna.

I Karsbyn syns grunder efter en nu försvunnen gård Kurisbo, som i kyrkboken skrevs Kurrasbo. Kvar står kanske en smedja, där dom bota små barn, hadd in dom i ässja å blåst på dom mä pusten.

Sista gårdarna i byn ligga kring Sims backa, som med en stor krok går uppåt Jutänge, 3 gårdar som höra till Karlsbyn liksom Gubbhôle[1]), östligaste gården högt på en blockbeströdd backe. Karlssons i Jutänge har två trevliga stugor i vinkel — en gammal källarsvale med takved är troligen nu riven. En annan gammal hemtrevlig upprustad stuga med hög stenfot var rektor Ivar Sefves i Falun sommarnöje, vackert belägen vid foten av en hög kulle med ståtliga björkar och med grann utsikt över sjön, där Jutenäset eller Jutängsnäset skjuter ut mellan två vikar, en nu till

K. E. F. 1925
BILD 136. GÅRDAR I KARLSBYN. NÄRMASTE MANBYGGNADEN MED STENSTUGA (STES).

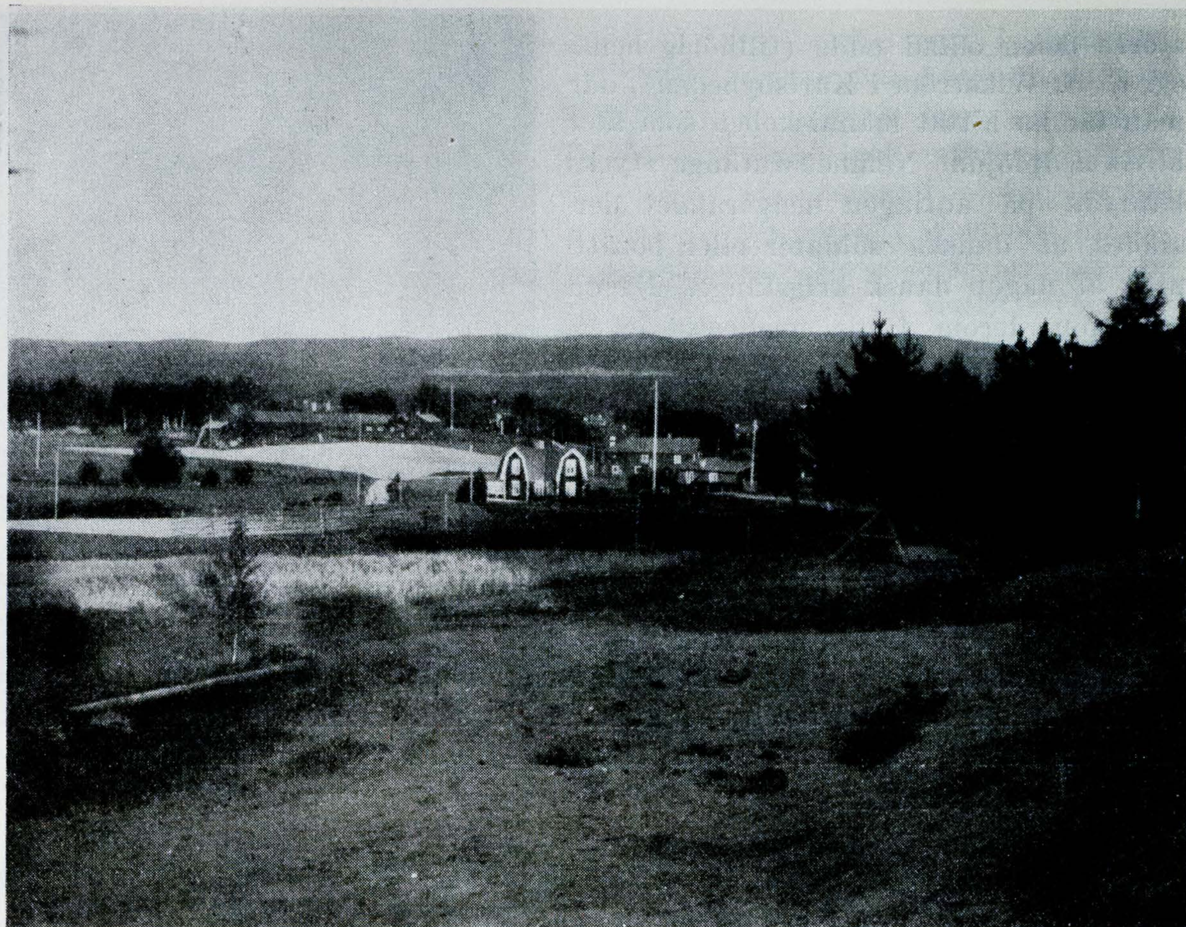
[1]) Gubbhålet — generalstabskartans »Grubbhålet» är fel.

K. E. F. 1925
BILD 137. LOVISA ENGSTRÖM MED VALLHORN, KARLSBYN.

större delen odlad udde (tillhörig hem.-eg. E. A. Wikström i Karlsbyheden), där man lär ha hittat människoben som åter blivit nedplöjda. Namnet Jutänge »tycks häntyda på antingen nedgörandet derstädes af danska soldater eller bosättning af någon dansk krigsfånge. Någon tradition derom finns emellertid icke», skriver Adalrik Steffenburg. Men om dessa »jutegravar» finns i själva verket flera ännu levande sägner. Enligt en skulle de jordade jutarna ha varit jägare och fiskare, av vilka somliga förjagats härifrån men andra dödats; enligt en annan förmodan voro de krigsfångar, som hållits i arbete vid Falu gruva men rymt därifrån och slagit sig ner här. En tredje uppgift[1]) är att om någon av Torsångsfolket dog här borti dess fäbodar, så begrovs liket i Jutänge, »vadan man kan anse att socknens första begravningsplats var i nämnda by».

[1]) *A. Sellfors*, Sundborn.

K. E. F. 1925
BILD 138. HEDKARLSSJÖN FRÅN JUTÄNGE. JUTENÄSET I MITTEN, PERSARVET I BAKGR.

K. E. F. 1925

BILD 139. FINNGÄRDE FRÅN ÅSEN. SANDTAG I FÖRGR.

FRÅN FINNGÄRDE TILL BUSKBO

Strax sör om Karlsbyheden börjar Finngärde, ett tjog vitt spridda gårdar öst om åsen och landsvägen, på båda sidor om Finngärdsbäcken från Hedkarlssjön; där körvägen går över den, ligga kvarn, såg och tegelbruk.[1])

Redan 1539 möter namnet »Finnegärde» — då bodde Hustru Karin här, året därpå Erick Hansson, 1571 skattebönderna Frans Olson, Eskil Olson och Lasse Jonson samt Halte Pedher Nilson nybyggiare. Bynamnet torde därför ha bildats antingen av det gamla mansnamnet Finn eller av »samma ord i den ursprungliga betydelsen jägare, fiskare o. dyl. (prof. O. von Friesen översätter det med 'spårjägare')» [2]). Byn kan knappast ha grundlagts av finnar,

[1]) »Tinergärdet» i Länskalendern 1900 är tydligen tryckfel för Finngärdet — vilket bör skrivas utan t på slutet (jfr Grangärde). På kartan 1825 stå 6 gårdar vid »Fingärdet».

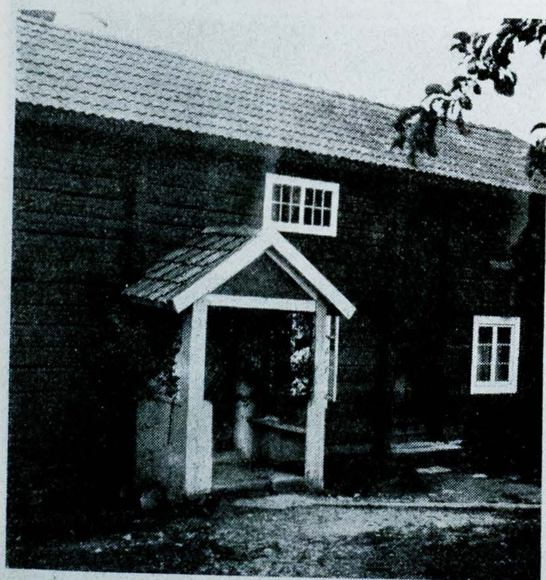
[2]) Se *Noreen*, Spridda studier, 4:de saml. sid. 77.

vilka invandrade i Dalarna först i början av 1600-talet. 1615 bodde här Jon finne och Mickel finne, den senare säkerligen samme man som Michel Eskelsson i 1620 års jordebok och sannolikt son till Eskil Olson från 1571. — 1623—24 hade »fingälett» 15 grannar, 1663 nämnas Knut och Johan Bertillsson i Finngiärde (Bertil är ju ett typiskt finskt namn!), 1675 Jacob Larsson i Fingärde († 1696).

K. E. F. 1925
BILD 140. FORSLUNDS (FÖRR SUNDÉNS) HERBRE OCH LOGE, FINNGÄRDE.

En annan Michel (Erichsson) föddes här 1629, äldste kände stamfar för Finngärdssläkten Sundén. Den förste som antog namnet var hans yngste son Olof, kyrkoherde i By. Två andra söner stannade i byn, soldaten Hans och bergsnämndemannen Mats Michelsson († 1729, »hans lägerstad är i talargången mellan dörren och stora gången»); av hans 8 barn med Anna Persdotter från Kolarbo blev Anna gift med Nils Andersson Fahlberg i Kolarbo, komministern i Vika Olof kallade sig Sundén liksom systern Sara, gift med Johan Eggertsson på Höjen — deras söner voro Johan Högström på Hyttnäs och Daniel Högström i Hogarvet, Eggert Johansson på Risholn och Mats på Karlborn, vars barn också kallade sig Sundén efter farmodern liksom alla hennes bror Peter Matssons barn med Elisabeth Danielsdotter (av Danholssläkten) och deras ättlingar. Peter var liksom fadern bergsnämndeman (f. 1692 — bland faddrarna voro »Erich Danielsson Bonde på Sundbohrn cum uxore [med hustru] Barbro» — † 1772). Han hade två döttrar, Britha g. m. bergsnämndemannen och kyrkovärden Daniel Hansson på Risholn, och Anna (Anchen) med »Mästaren wid det lofl. Skomakare ämbetet i Fahlun» Anders Fahlqvist; samt två söner, Daniel och Olof Persson Sundén. Den förre ha vi råkat förut på Krokfors, dit han gifte sig med Greta Montin — av deras barn äktade Anna Lisa skräddaremästaren Anders Hedengren i Falun, Brita gruvarbetaren Eric Hedman på Hobborn och Daniel Maria (Jacobsdotter) Steffenburg; han blev pastorsadjunkt i Falun

K. E. F. 1925
BILD 141. VIKMANS GAMLA STUGA MED BROKVIST, FINNGÄRDE.

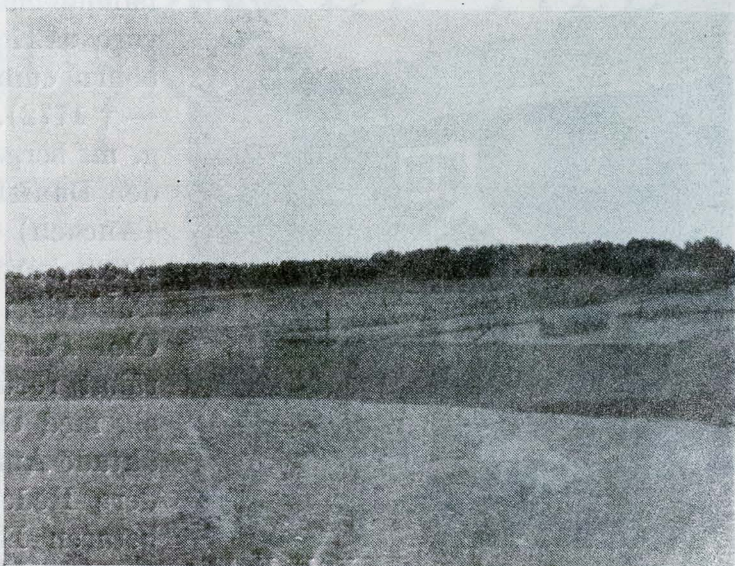
K. E. F. 1925

BILD 142. VIKMANS KÄLLARBOD OCH LOGE, FINNGÅRDE.

(† 1803 på Falugatan av slag), hans son Daniel kyrkoherde i Tillberga († 1869), g. m. Martina Restadius, dotter av den originelle kyrkoherden i Lima [1]). Deras son var den kände läroboksförfattaren och lexikografen lektor Daniel Anton Sundén i Västerås († 1910), som med sin första hustru Jenny Trysén bl. a. hade dottern Gertrud, g. m. f. d. häradshövdingen i Västerås Claes Uggla (huvudman för sin adliga ätt), och sonen Carl, professor i engelska vid Göteborgs högskola — den tredje av Sundborns infödda professorer.

Olof Persson Sundén bodde som bergsman på fädernegården († 1812) — den mycket omtalade »Smulterbärsgubben», så kallad därför att han klövjade smultronkassar av näver, när han red till »lottningarna» vid Falu gruva på en vit häst, som blev rödfärgad på sidorna av smultronen. Med sina två hustrur Barbro Montin (syster till hans bror Daniels hustru) och Johanna Vibelia (syster till Carl Vibelius på Risholn) hade han 15 barn, av vilka endast 5 uppnådde mogen ålder: sonen Johannes, bergsman på Risholn († 1799), g. m. Brita Steffenburg, samt döttrarna Anna, g. m. bergsmannen Erik Lundelius på Lundtäkten i Falun, Elisabeth, g. m. källarmästaren Daniel Fahlberg därsammastädes, Greta Johanna, g. m. bergsmannen Henric Troil på Östborn, och Sara Maria, g. m. bergsmannen Eric Johansson på Danholn (svärföräldrar till Jacob Steffenburg på Lövnäs).

Sundénska gården har förr hetat Finngärds och tros vara äldst i byn. Nu heter den Forslunds och har två trevliga timmerstugor med förstukurar, den ena brädklädd; på gården står en låg lutande källarsvale med takved under en vacker lönn med vid rundvälvd krona, en stor alm grönskar där också och bland uthusen märks ett präktigt brett herbre

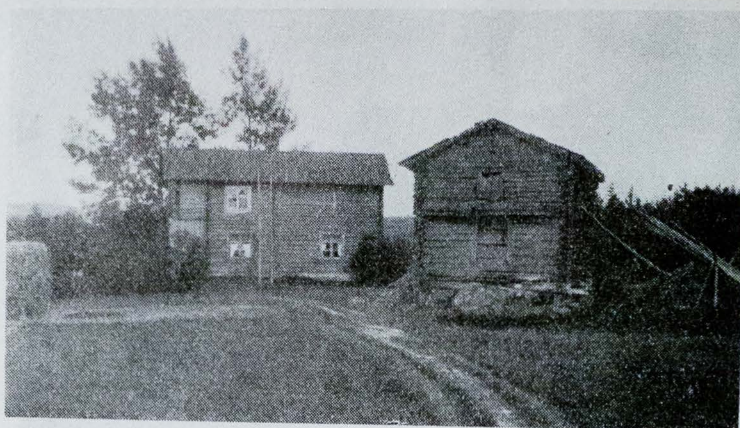
K. E. F. 1925

BILD 143. RULLSTENSÅSEN FRÅN FINNGÄRDE.

[1]) Se »Med Dalälven» del II bok 2, Lima, sid. 60.

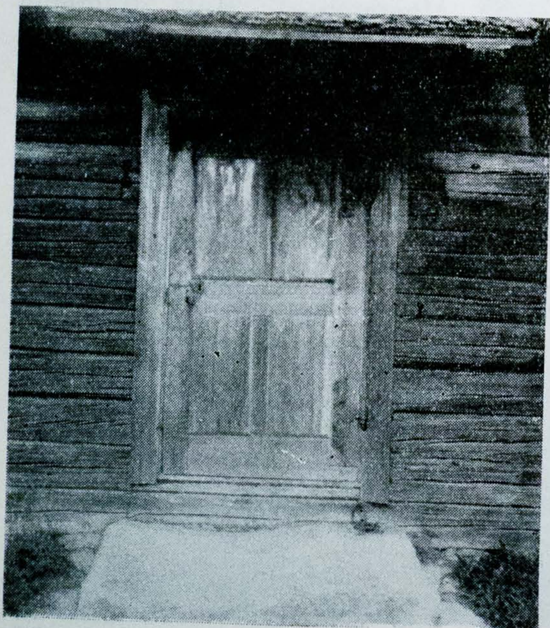
med dubbelt snedrandig dörr neri.

I granngårdarna Vikmans, Ågrens och Erikssons bodde förr 3 bröder Källström, som hade mycken skog och »behärskade hela byn», sonsonssonsons-sonsöner till Jacob Larsson (sid. 145). Vikman är dotterson till en av dem, Per Olof. En syster till dem var Stina Ersdotter Källström († 1883), g. m. Hans Andersson i Sundbornsbyn, vars brorson Anders († 1899), g. m. Catharina Sätherström i Nedra Finngärde († 1904), var bosatt här liksom deras dotter Johanna och hennes man Lars Fredrik Qvarnström från Skuggarvet. — Vikmans gamla stuga har ett smårutigt vindsfönster snett över en enkel men fin brokvist med raka blåa stolpar och hela sidoskrank kring en snedrutig dörr, och bredvid en stor lång loge står en timrad källarstuga på kullerstensmur. — Ågrens har ock en vältimrad mindre källarstuga bredvid sommarstugan, vars tegeltak skjuter fram som broskyve över dörrn och vars spismur av tegelstenar är synlig utvändigt i bakväggen. Från dessa gårdar ser man ut över dalen med sluttande åkrar och den tallskogskrönta åsen bortom den.

K. E. F. 1925
BILD 144. TYSKENS I FINNGÄRDE.

Här liksom i andra Sundbornsbyar äro de flästa gårdar ombyggda vid skiftet. En del gammalt finns dock kvar, så vid Tyskens, som äldst hetat Sjuerns eller Sjuebo (nu Borgströms): grå tvåvåningsstuga med inbyggd trappa vid ena gaveln, ett gammalt präktigt grått stolpherbre med gångjärnsbeslag tvärs över dörrn och ett stort block till trappsten. Erik Logren har ock ett åldersgrått herbre med bra dörrbeslag samt tre små näpna stugor, en är sommarstuga med kraftig skorsten och en ung lönn intill förstukuren, en är matbod (förr klästuga) med stilfullt snirklade gångjärnsbeslag på den korsformigt brädslagna dörren under spåntäckt snedtak, och vinterstugans kök pryds av en rosmålad taklist i mörkgrönt, rött och svartbrunt på gul botten med inskriften: *LAD IIS KID EIS SID IIS Ano 1796. Dötta är målatt Haf Andes Olof son I Rättwik.* Därunder klädas väggarna ovanför panel av en modärn tapet liksom i salen, som förr smyckats av nu försvunna väggmålningar (blomsterurnor). — Eva Vikströms parbod med stor

K. E. F. 1925
BILD 145. LOGRENS MATBODDÖRR, FINNGÄRDE.

K. E. F. 1925

BILD 146. EVA VIKSTRÖMS PARBOD MED KÄLLARSVALE, FINNGÄRDE.

källarsvale är ofantligt gammal, silvergrå med nötta knutar (men telgeltak); stugan är också grå med nakna timmerväggar i köket. Gården har förr kallats Finnjärs Gubbhôle.

Till Finnjäle höra ock gårdarna Krogen, Klubben, Kungsgården (med två stugor i vinkel), Slottet (ståtliga namn!), Torpet och Byggningen. »Slotte» är en liten gård på en kulle för sig själv med nyrustad manbyggnad, men gammal grå vedbod med takved och gammal grå stor källarbod av groft timmer. Därifrån syns dalen som en öppen vidd med Baggärde på andra sidan, och österut stiger Torrakbergets och Källmyrbergets skogsmur. Bakom den ligga de två små Yvertjärnarna (kartans »Öfvertj.»), vars vatten i stora krokar rinner ner till Finngärdsbäcken, och norr om Torrakberget ligga Stor Rågsve'n och Källsve'n, där ha dom haft sina svear å sått sveråg. — Torpet är en ensam gård längst i öster i skogen, där ska ha varit 7 gårdar förr, fäbodar till Torsång, grunder syns än (3 gårdar stå vid »Torrpet» på kartan 1825). En smed bodde här, Tôrpsmen, och i Björtäkta i närheten sköt kyrkvärden Gustafssons svärfar Jöran Busk en björn som pojke om-

K. E. F. 1925

BILD 147. BYGGNINGEN. MANGÅRDEN T. V., REDSKAPSLIDER T. H.

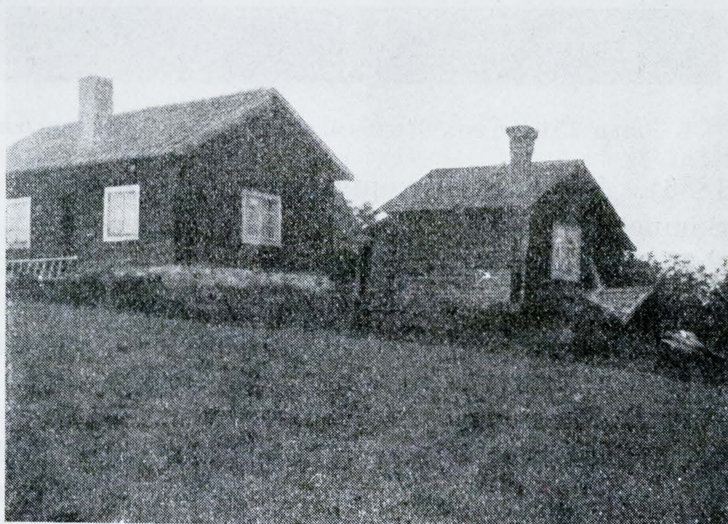
kring 1825—30 — han var född 1811. Björn reste opp säj mot gärsgårn å fick kulan i säj, pojken vände å sprang — till Krogen, där var dans, å dan därpå gick hela pojkskaran dit å hitta björn död.

Byggningen (egendomligt namn på en gård) ligger också för sig själv på en gräskulle med höga täta syrénhäckar, gamla aplar och en humlegård, numera sällsynt här i nejden. Det är socknens ålderdomligaste gård[1]) — Sundborns Hembygdsförening bildades 30 maj 1926 (med organisten Gustaf Hedström till ordf.) främst för att söka förvärva Byggningen till Gammelgård, vilket emellertid ej lyckats. Gårdens ålder är ej närmare känd; en bouppteckning 1785 efter Jan Isacksson upptar 1 gammal kornlada, 1 stolphärbrä, 1 gammalt stall, 1 gammalt fähus, 1 gammal stillbod, en annan 1819 efter Eric Erssons hustru Elisabet Hansdotter 1 ny byggning, 1 gammal d:o, 1 lada, 1 härbrä — ingendera var dock ensam egare till gården. 1841 föddes här Carl Magnus Kindström, som flyttade till Blixbo då han 1869 gifte sig med Brita Catharina Stenhols därstädes (hennes bror Alrik Ersson Stenhols äktade Daniel Sundbergs i Finngärde dotter Brita Kajsa, flyttade dit 1885 och dog där

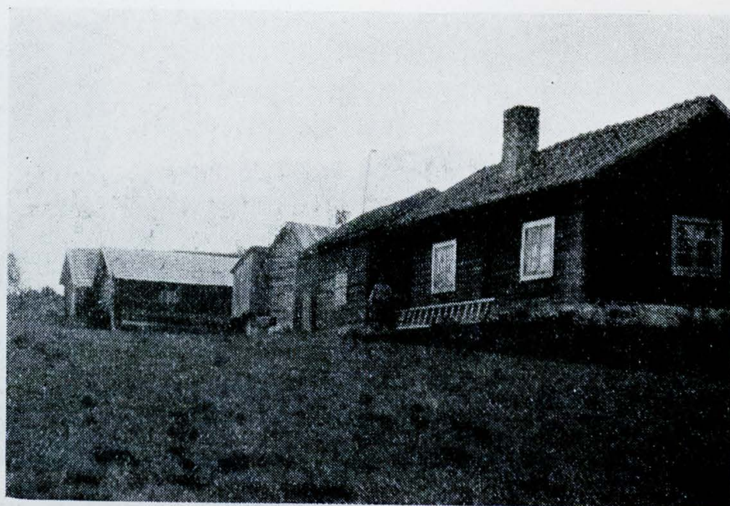
[1]) Bergsl. exp. 1919.

K. E. F. 1925
BILD 148. KÄLLARSTUGA OCH STUGA, BYGGNINGEN.

K. E. F. 1925
BILD 149. STUGA OCH KÄLLARSTUGA, BYGGNINGEN.

K. E. F. 1925
BILD 150. UTHUSLÄNGA OCH STUGA, BYGGNINGEN.

Nord. Muséet foto. Bergsl. exp. 1919

BILD 151. STUGA (NU MED TEGELTAK), MANGELBOD OCH PORTLIDER, BYGGNINGEN.

1886). Byggningen köptes sedan av Svartnäsfolk och eges nu av deras son Samuel Backlund.

Här är mangård och fägård tydligt skilda, den förra med två stugor mitt emot varann, nu tegeltäckta — en har kammare och stes, den andra kök och kammare med blybågar i ett par fönster och spåntäckt förtak på snedsträvor över den snedrandiga dörrn. På tredje sidan i backsluttningen står en spåntäckt källarstuga (»lisslekammare») med skorsten mitt över ena bortre knuten och fönster där på gaveln över källarsvalen med spånklätt sadeltak; på gaveln inåt gården är en förstuga av plank med en rund glugg i dörren och tegeltäckt snedtak under ett igensatt halvrunt fönster. Mangården kantas vidare

K. E. F. 1925

BILD 152. BYGGNINGEN. FR. V.: STUGA, SYRENHÄCK, HUMLEGÅRD, VEDBOD, PORTLIDER, STALL, PREVET, FÖJS, STILLBOD, REDSKAPSLIDER.

på en sida av en stor syrénhäck, på två andra sidor av uthus: tegeltäckt mangelbod med litet vindsfönster i ena gaveln och vindflöjel av plåt med årtalet 1884 på den andra, »skräpskjul» av plank med spåntak, därintill i rät vinkel stall och portlider med skulle under tak av lockbräder direkt på åsar och vägg i vägg därmed vedbod med tegeltak. Bakom stallet är ett lustigt högt prevét liksom upphängt på väggen, därbakom är den blockbeströdda fägården med brunn, brett föjs med två små fönstergluggar på sidorna om dörrn, stillbod därbredvid, redskapslider en bit ifrån (två hopbyggda bodar, den ena med spån-, den andra med brädtak). Ett stycke utanför gårdskomplexet står ett tvåbottnat spåntäckt herbre och längst bort en lång och smal tröskloge med vandring under och en stor tillbyggd lada på baksidan i sluttningen med nedra hörnen på höga stenstolpar och fällucka med gångjärn i överkanten framför gavelgluggen. —

K. E. F. 1925
BILD 153. FÄBOSTES VID SNILLBO.

En bit väst om Byggningen står ett litet lutande fäbostes vid Snillbo, dess fönsterlucka har fint beslag och ini är stugan småtrevlig med sin brasspis med järnstöd i ett hörn. Och längst i sydöst bortåt bergmuren ligga Borgarsvedens 3 helt ombyggda gårdar — »Borgere Svedens» täktehemman nämnes 1635.

*

K. E. F. 1925
BILD 154. NORDINS I SKÄGGHEDEN. STUGANS HÖRN MED INBYGGD TRAPPA T. V., KÄLLARBOD T. H.

Fortsätter man landsvägen från de vid den belägna Finngärdsgårdarna, kommer man snart till Baggärde, 10 gårdar vid vägen jämte folk- och småskola. 1539 bodde i Baggegärde Sjurd Olsson, 1540 Peder Hemmingsson, 1571 Oloff Person, Per Nilsons på Risholn landbonde. 1623—24 hade Baggälet alltjämt endast en gård, men 1635 funnos 2 täktekarlshemman i Baggegärdet.

Här synas över de öppna åkrarna Önsgärdes 4 gårdar [1]) ett stycke västerut bortemot foten av Årberget. 1539 lydde

[1]) 5 på kartan 1825, där Baggärde alldeles saknas.

K. E. F. 1925

BILD 155. KALLBÄCKEN OCH LANDSVÄGSBRON.

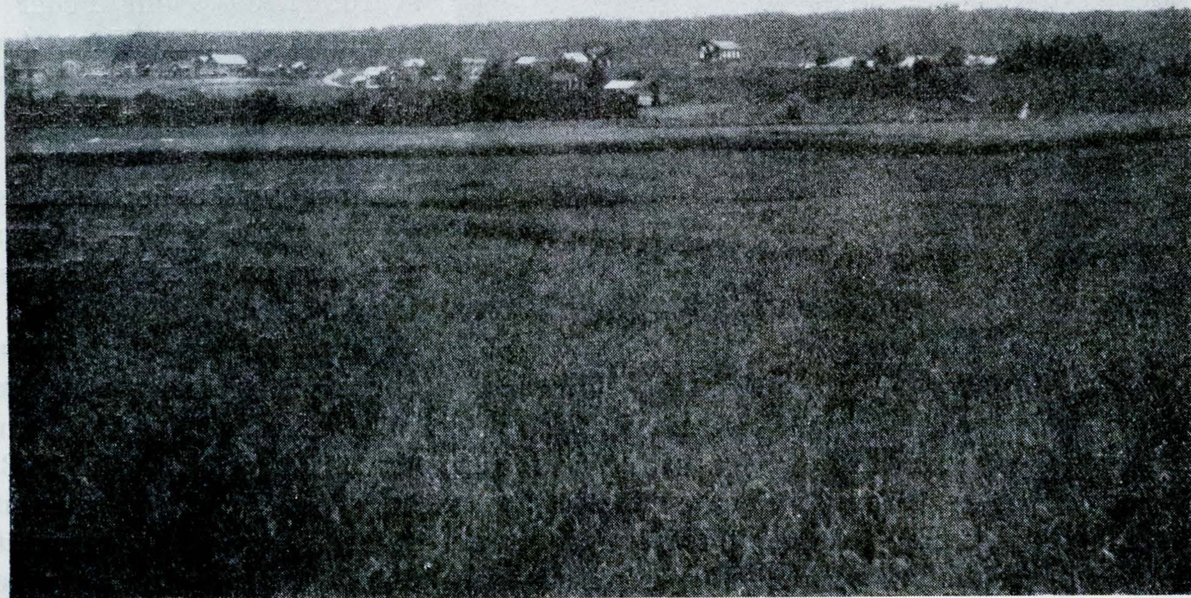
Johan i Önstägten och 1540 Niils Monsson på Önsteckt under Bispen i Westeraas — Niils Monsson var tydligen far till Mons och Peder Nilson, som 1571 voro Kungl. Maj:ts landbönder i Ödensgerde. På 1620-talet hade Önsgäle inte mindre än 6 grannar, på 1630-talet funnos fortfarande 2 kronohemman i Önsse gierdet. — Också här ha bott bergsmän, bland dem Daniel Ersson, vars dotter Elisabet blev gift med organisten Johannes Vestelius och efter hans död 1817 bodde här med sina barn från 1825 till 1835, då hon flyttade till Sundbornsbyn och avled där 1852. En annan bergsman i Önsgärde var Göran Danielsson, vars barn Anna och Göran på 1780-talet äktade två syskon Daniel Hansson (hem.-eg. här och sen i Baggärde) och Catrina Hansdotter, barn till nämndemannen Hans Larsson i Karlsbyn (av Danholssläkten). Deras bröder Christopher och Johan i Karlsbyn äro förut omtalade; den senares svärmor Christina Göransdotter (g. m. Johan Andersson i Finngärde) var också dotter till Göran Danielsson och sålunda svägerska med sin mågs syskon, ett ganska säreget släktskapsförhållande[1]):

Göran Danielsson
i Önsgärde, g. m. Brita Jansdotter

Christina Göransdotter, f. 1750, † 1794, g. m. Johan Andersson i Finngärde	Anna Göransdotter f. 1753, g. 1782 m. *Daniel Hansson,* f. i Karlsbyn 1758, hem.-eg. i Önsgärde	Göran Göransson i Önsgärde f. 1758, † 1813, g. 1786 m. *Catrina Hansdotter* f. i Karlsbyn 1763, † 1815
Brita Johansdotter f. 1776, g. 1800 m. *Johan Hansson,* f. i Karlsbyn 1779		

En bit sör om Baggärde och sydöst om landsvägen ligger Skäggheden. Där har Nordins idel gråa låga hus på tre sidor kring gårdsplanen, stuga med inbyggd trappa vid ena knuten och i vinkel mot den bod med timrad källarsvale vid gaveln med brutet halvtak. En gumma i byn har in i senaste tid »kucklat», stöpt bly och »slagit ut» mot sjukdom. En, som hon stöpte bly över, såg av figurerna i vattnet, att han halkat på en brygga och så fått ont. — Här är 7 gårdar norr och öst om Skägghedstjärn (Hülphers skriver Skiägge-tjärn),

[1]) Se också Danholssläktens stamtavla TAB. II.

K. E. F. 1925

BILD 156. BLIXBO PÅ ÅSEN FRÅN SKÄGGHEDEN.

som förr varit större, nu minskad genom väldiga diken i dalen. Sör om tjärn ligger ett litet ännu använt fäboställe Krassbo.

»Skeggeheden» hade 1539—40 två åbor, Oloff Jonsson och Morthen, 1571 tre landbönder, Erich Helsing var Matz Ödgersons, Matz Person och Pedher Nilson Kungl. Maj:ts — och på 1620—30-talen 5 gårdar, därav två kronohemman; det var väl de eller ett av dem, Lands-Bokhollaren Peder Jönsson Torsk fick genom donationsbrev av drottning Christina, daterat Falun 27 sept. 1648. Namnet skrevs än Skegheden, än Skegge eller Skägge Heden — på Hällströms karta 1800 endast »Skägge», på kartan 1825 »Skäggarve» (5 gårdar).

Kallbäcken mynnar från nordväst i Skägghetjärn och bildar gräns mellan Skäggheden och Blixbo, vars gårdar syns radade på åsen bortom den vida dalen. Där bäcken rinner under den prydliga landsvägsbron av jämna granitblock med järnstänger mellan stenstolpar på sidorna, ligger Kallbäckens trivsamma gård med syrénhäck, stolar och bord under en apel, två stora popplar på var sin sida om vägen, en källarsvale med bra dörrhandtag under den ena mitt emot stugan.

Ett stycke väst om landsvägen och sydväst om Önsgärde ligger en annan trevlig gård med en vacker lönn och gammal stuga (som dock fått ny veranda), det är Brandsarvet, uppkallat »efter en Brandström» får man höra påstås. Men den fanns långt före någon Brandström. 1525 pantsatte Per Olsson

K. E. F. 1925

BILD 157. VIKSTRÖMS I FOLKESBACKA.

(»sannolikt Anders Perssons på Rankhyttan fader») till Mårten Skinnare gården bransszarff i Sundborn för 5 skepp. koppar [1]), »annorstädes kallad Brainwidhaarwe», skriver Kröningssvärd. 1539 lydde Peder i Brandzarff under Hans Andersson i Sandwijken (Hosjö), 1571 var Mats Nilson i Bransarfft Per Jonsons i Sandwik landbonde; mantalsregistret för 1623—24 upptar ock en gård i Bransarfvet.

Kort söder om den gården ligger på en backe väst om vägen en by av 5 gårdar — Fôrsbacka heter den på bygdens mål, och så har namnet också stundom skrivits, såsom i en nedan anförd handling från 1803. I Länskalendern 1878 står »Folkersbacka (Forsbacka)», och den första formen eller någon snarlik är den äldsta och tydligen rätta — nu skrivs namnet Folkesbacka. 1539 bodde Anders Seffredsson på Folkarebacken, som lydde under Risholn, 1571 var Oloff Bergzman täktekarl i Folkare Backa, på 1620- och 30-talen hade Folkarbacka eller Folkessbackann 4 gårdar, därav 2 täktekarlshemman. En av dem egdes senare av bergsmannen Daniel Danielsson på Folkiersbacka, död 1737 vid endast 31 års ålder efter ett treårigt barnlöst äktenskap med Margareta Hansdotter från Dammen i Vika (f. 1708 [2]), och det var väl till samma gård, som hans svåger Lars Danielsson från Danholn flyttade i början av 1740-talet. Av hans barn med Catharina Hansdotter från Dammen (f. 1704) ha vi förut träffat Margareta, g. m. Eric Jonæsson i Bäckänge, och nämndemannen Hans Larsson i Karlsbyn

[1]) Dipl. Dalek. n:o 953.

[2]) Bortflyttad då hon 1740 gifte om sig med bergsm. Israel Israelsson i Superbacka — och redan 1742 med bergsnämndem. Eggert Johansson på Risholn, son av Johan Eggertsson och Sara Matsdotter Sundén från Finngärde.

K. E. F. 1925

BILD 158. STUGA HOS VIKSTRÖMS I FOLKESBACKA.

Nord. Muséet foto. Bergsl. exp. 1919

BILD 159. PORTLIDER OCH KÄLLARBOD, VIKSTRÖMS I FOLKESBACKA. GÅRDAR I BLIXBO BAKOM.

— samt den senares barn där, i Önsgärde och Blixbo. Endast en son Lars Larsson bodde kvar här, gruvarbetare och fjärdepartsegare († 1795 »på vägen mellan Korsnäs och Falun af slag») — och hans son Anders och dotter Catharina ha vi råkat i Sundsbornsbyn (liksom Elisabet Jansdotter från Folkiersbacka, g. m. Johan Johansson Bonde på Sparet).

Efter en annan bergsman, Daniel Olsson på Folkiesbacka, finns en bouppteckning av 24—26 sept. 1744 bevarad [1]):

Huus. Wardags Stugu Bygningen med Sahl och en Kammare samt förstuga, fönster, dörer och lääs samt spiser uti 2:ne rum. Öfra Byggningen bestående af 2:ne Kamrar med nattstugu ofwan uppå, drängestuga och Bryggehuus med inmurat bryggpanna, fönster, dörer och lääs, samt 2:ne kakelungnar uti kamrarne:

2:ne kiällare med bodar ofwan uppå, och Portlider. Ett wisthuus. 2:ne Bodar med ett litet stall och Prevet. Ett stall med Portlider och Wedlider.

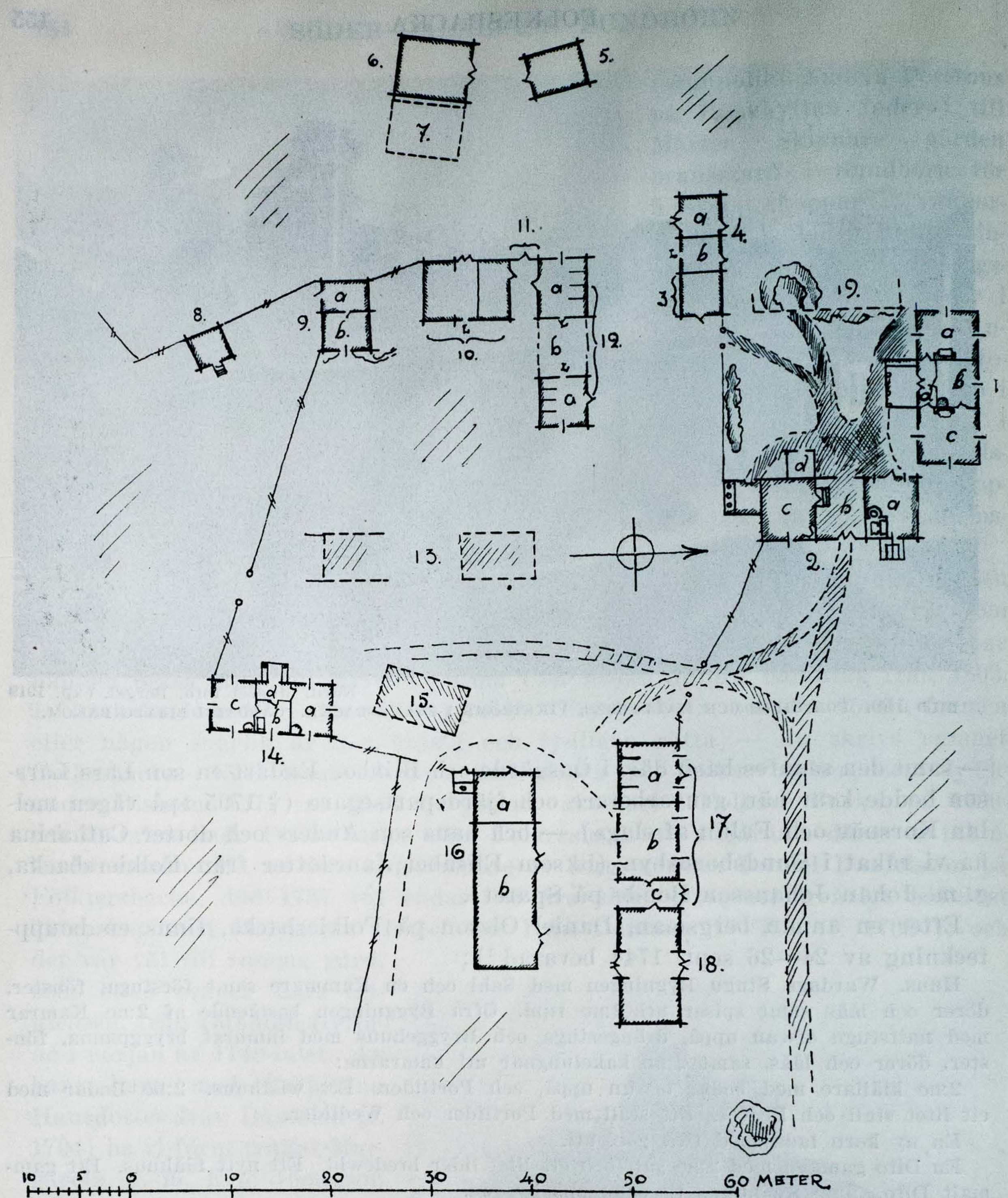
En ny korn lada med twå golf uti.

En Dito gammel med 2:ne gålf och ett litet lider bredewid. Ett nytt fäähuus. Ett gammalt Dito. 2:ne Swinhuus til sammans byggde.

En torck Bastuga. En kiölna. En Smidja med pust och smidje städ och skrufstäd, 2:ne Släggor, 2:ne hamrar etc.

En ståtlig gård sålunda, sedan egd jämte Krasbo och Skäggheden av Daniel Olofssons dotter Anna († 1810 »af ålderdomssvaghet») och hennes man Erland Månsson på Stämshöjen († 1803, av Lönnemossasläkten Erlandsson). Deras 12 barn föddes alla på Folkersbacka och behöllo egendomen, men ingen blev bosatt där. Anna Greta flyttade till Östborn som bergsrådman Carl Fredrik Troilis maka, Måns Erlandsson blev bergsman på Lönnemossa (g. m. sin svågers syster Elisabet Troili), Erland på Stämshöjen (g. m. bergsrådm. Johan

[1]) Sundborns Tingslags Arkiv å Uppsala Landsarkiv, avskr. av Nils Sahlström.

Nord. Muséet Bergsl. exp. 1919

BILD 160. PLANRITNING AV E. J. VIKSTRÖMS GÅRD, FOLKESBACKA.
TECKENFÖRKLARING SE TEXTEN.

Östbergs på Hobborn dotter Eva Brita), Daniel på Risholn († 1797). Hans änka Margareta Carlfors från Karlborn bytte 1803 å sina omyndiga barns vägnar jord med Carl Troili »till winnande af mera beqwämlighet å ömse sidor och för at få wår jord på ett i stället för twå ställen». Hon avstår barnens ärvda bergsfrälsejord i »Forsbacka» med $^1/_4$ i gården och all åtföljande skog m. m., han lämnar i utbyte jord i Krasbotäkten med skog etc., som han tillbytt sig av svågern Erland. Mons Erlandsson och Magnus Carlfors ge sitt

bifall till bytet.[1]) — Carl Troili köpte ytterligare 1822 ¹/₄ i »Fålkarsbacka gården med tillydande uthus och plattser för 50 Rdr RGs» av sin systerdotter Agneta (Månsdotter) Erlandsson och hennes man Anders Norstedt (på Näs i Hosjö).

K. E. F. 1925
BILD 161. BOSTRÖMS I BLIXBO.

Gården har sedan hetat Vikströms[2]) (nu Gustafssons) och är alltjämt en storgård, bildad av två sammanslagna[3]). När man kommer uppför den S-krokiga backen nerifrån Blixbo, går man förbi den enas uthuslänga — trösklada med en hög härlig björk som vakt, föjs och stall (18 och 17 bild 160); bakom den redskapslider och vedbod (16), därbortom parstuga (14, förr manbyggnad, nu uthyrd till arbetarbostad) med förstuga och kök mellan två kamrar och fin brokvist med hela sidoskrank, vita rundpelare, vitt röste och en präktig »sneverksdörr». Vägen fortsätter förbi längan rakt in genom den andra gårdens portlider (2) mellan humleklädd bryggstuga och drängkammare med timrad källarsvale inåt gården, som på ena sidan ramas in av en syrénhäck, på den andra av upprustad manbyggnad med tillbyggd veranda (1, också parstuguplan: förstuga och

K .E. F. 1925
BILD 162. ERIKSSONS I BLIXBO.

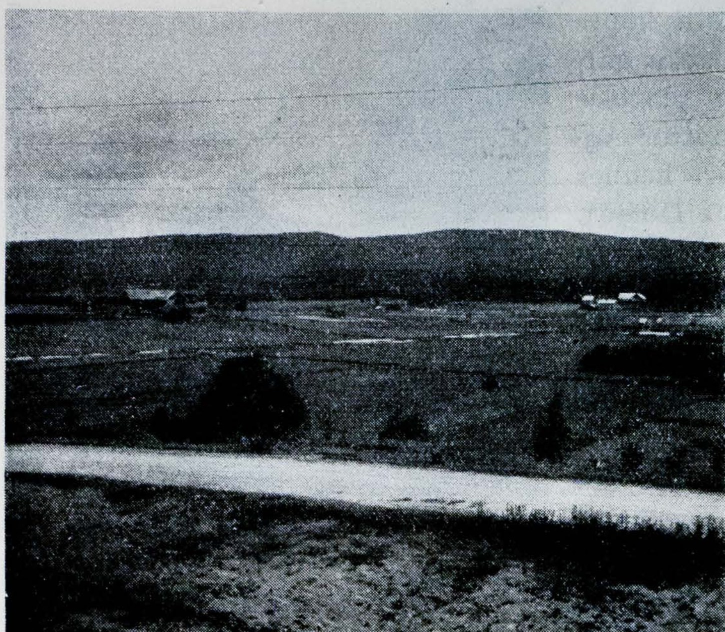

K .E. F. 1925
BILD 163. BACKSVALBON I ÅSEN VID BLIXBO.

¹) Papperet finns bland gårdshandlingar på Liljan, avskr. av Helmer Lagergren.

²) Efter Daniel Wikström (kom hit omkr. 1845, † 1886) och hans son Erik Johan († 1919, g. 1868 m. Sara Maria Källström, dotter till Erik K., en av de tre bröderna i Finngärde sid. 147).

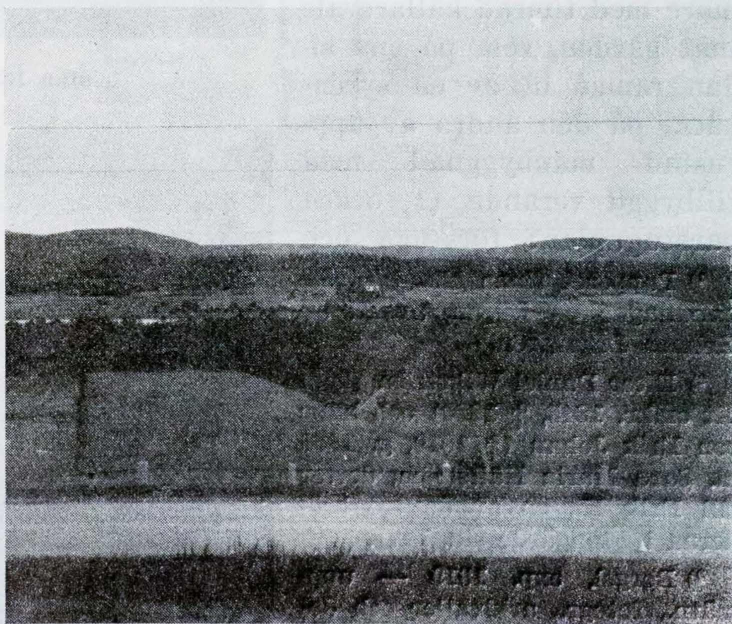
³) Bergsl. exp. 1919 — uppmätn., fotogr., arkivalier och detaljritningar av vackra möbler i rococo, gustaviansk och Carl-Johans-stil.

K. E. F. 1925

BILD 164. FRÅN ÅSEN VID BLIXBO ÅT NÖ: SKÄGGHEDEN I DALEN, TORRAKBERGET OCH KÄLLMYRBERGET I BAKGR.

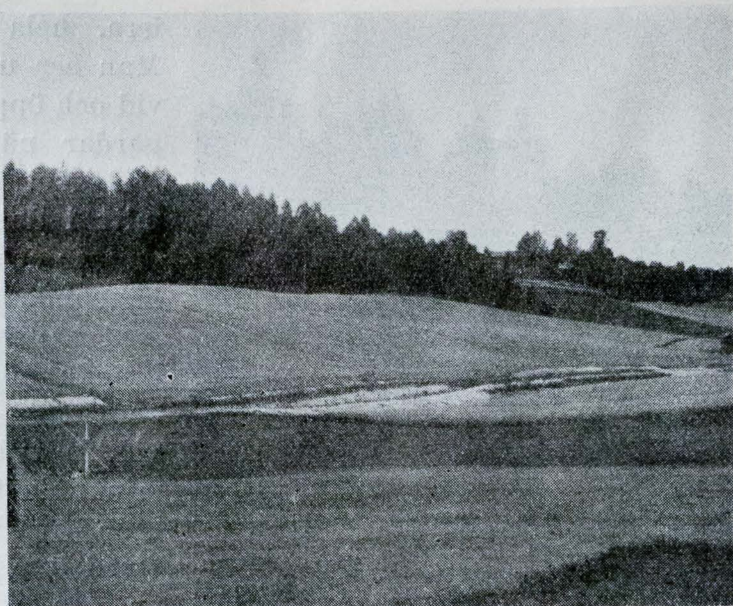
kök mellan sal och vardagsrum). På fjärde sidan mitt emot portlidret syns grundmuren efter en äldre manbyggnad i två våningar (19, tydligen »öfra byggningen med nattstuga ofvan uppå» i bouppteckningen 1744). I hörnet därbredvid står ett stolpherbre hopbyggt med redskapslider och vedbod (3 och 4), därbakom ligger fägården med stall, gödselstad, föjs (12), lagårdssvale och trösklada (11 och 10), vidare källarstuga med mangelbod och klädkammare över källaren (9), herbre med grund svale under övra bottens gavelvägg (8) — och längst uppåt skogen lada och vagnslider (5 och 6; 7 är grundmuren efter en riven bod, 13 efter lada och vedbod, 15 efter bryggstuga). — Här uppe på backen ser man närmast Karlssons i Folkesbacka — med två stugor i vinkel mellan syréner och aplar på ett litet hällstup — och därnedanför de första gårdarna i Blixbo, bland dem Lovisa Bondes med gammal mörkröd stuga (hon är från Svartnäs, änka efter hem.-eg. här Anders Johan Bonde [son till Anders Andersson Bondė i Finngärde] — hennes dotter Juliana Maria, f. 1887, är gift med Fredrik Verner Bromselius i Falun). Också ättlingar av släkten Steinholz ha funnits i byn och finns kanske än. Eric Pehrsson Stenhols var hemmansegare här (f. i Superbacka, »gick på träben», † 1884 på Länslasarettet i Falun efter olyckshändelse i tröskmaskin), g. 1842 m. Sara Sebenius i Nygården (= Blixbo); deras son var Alrik Ersson Stenhols i Finngärde, av döttrarna blev Brita Catharina gift 1869 med Carl Magnus Kindström från Byggningen (som flyttade hit), Sofia 1884 med hem.-eg. här

K. E. F. 1925

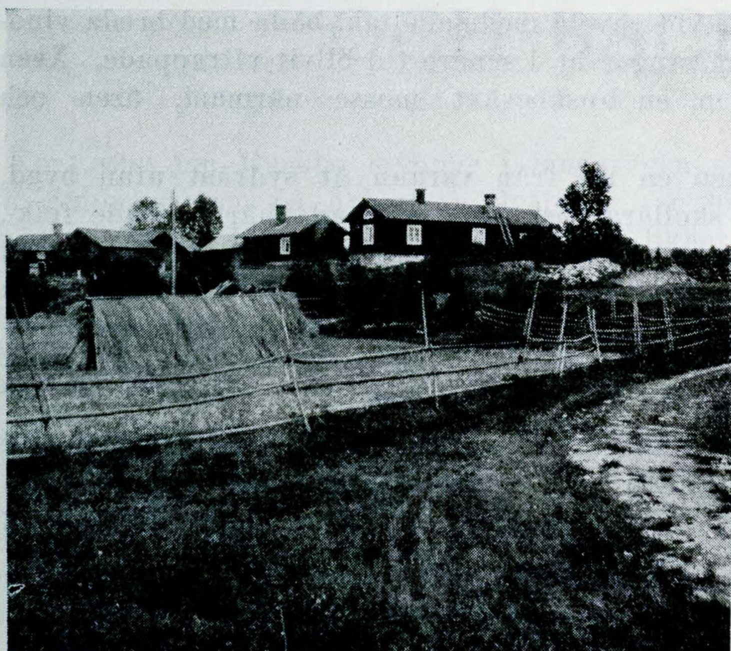
BILD 165. FRÅN ÅSEN VID BLIXBO ÅT Ö: SKÄGGHEDTJÄRN I DALEN, KÄLLMYRBERGET OCH SKUTBERGET I BAKGR.

Valfrid Sundberg (från Karlsbyheden), Helena samma år med hem.-eg. här Johan Abraham Johansson (från Rupstjärn — de ha flyttat till Norrland) och Maria med sin kusin Karl Erik Sundvik från Superbacka (de flyttade 1876 från Blixbo till Vika). — Härifrån byn var ock en gammal soldat och storskämtare Anders Norman, om vilken prosten Steffenburg har en hel del att berätta, som senare skall meddelas.

K. E. F. 1925
BILD 166. LJUSBRUNN VID BLIXBO.

Byns namn möter redan 1464: då skänkte Riddaren Ingel Jönsson bl. a. Blixboda i Sverdasiö till Västerås Domkyrka. 1539 lydde Morthen i Bligsboda under Risholn, 1571 var Hans Persson täktekarl och Pedher Finne Ingel Jönsons landbonde i Blixbodha; på 1620 och 30-talen hade Bligsbo eller Blixbo 4 täktekarlshemman. Nu ett tjog gårdar[1]), några djupt vid åsens fot men de flästa kring landsvägen på dess krön och bland dem högst upp det stora bönhuset. Även här är det mästa ombyggt, men en och annan gammal stuga finns i behåll. »Moster Stavas» vänder gaveln åt vägen mellan syréner, mitt emot en bod med stavplankväggar neri och liggande timmer därovan. Boströms i lummig grönska är trivsam och fin, röd med vita knutar och välproportionerade fönster, bland dem en liten glugg i gavelröstet, och dit hör en gammal grå vedbod. Valfrids (nu Erikssons) är låg och lång med tre små ursprungliga fönster på utsidan åt vägen och timrad källarsvale intill förstukur av plank inåt gården, som kantas av en lång bod med ett herbre vid gaveln.

K. E. F. 1925
BILD 167. BLIXAS.

Backsvalor ha sina grottboningar i åsens lerväggar — här finns mycken djup

[1]) 5 på kartan 1825, där Folkesbacka saknas.

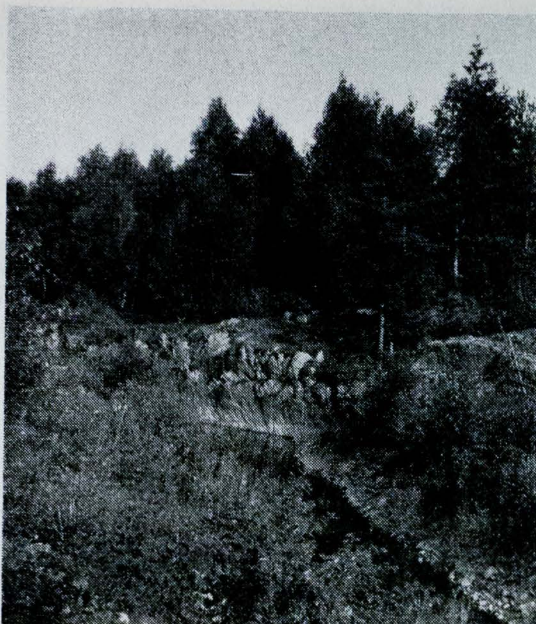

K. E. F. 1925

BILD 168. HÄLLSTUP VID LJUSBRUNNS-BÄCKEN, BUSKBO.

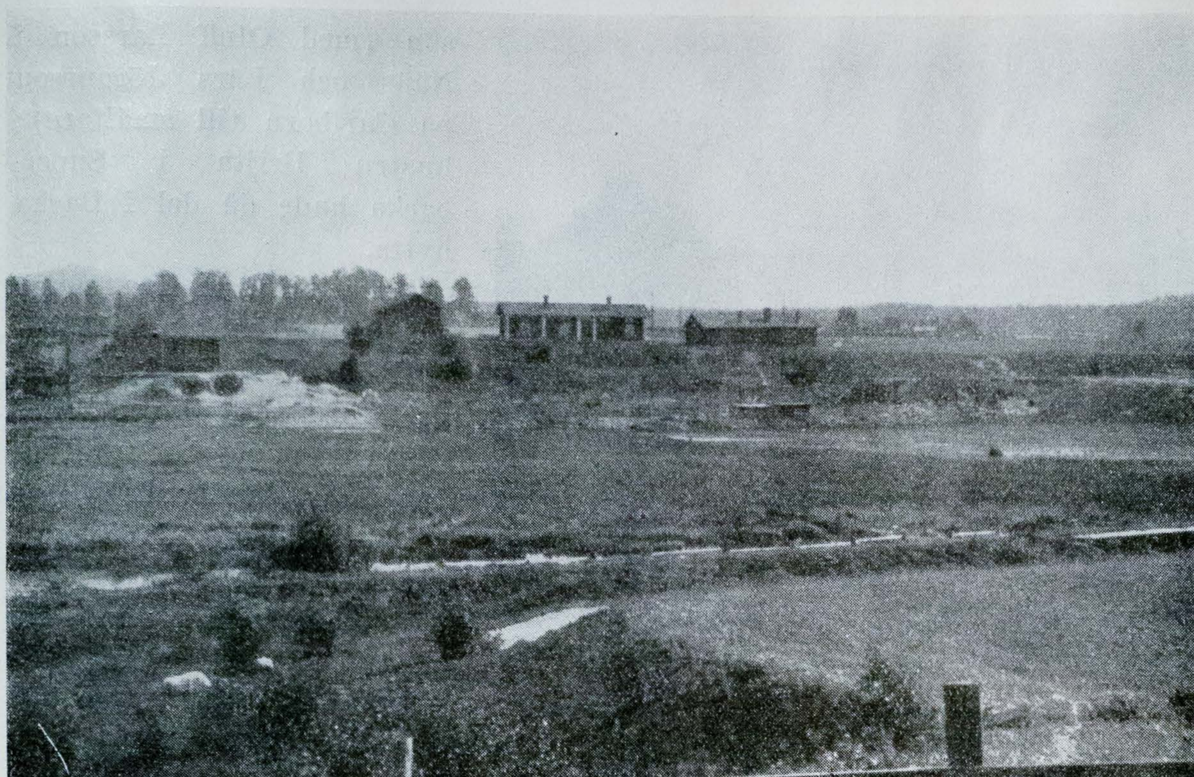
lera, hela dalen är gammal sjöbotten. Man ser ut över den uppifrån åsen, en vid och öppen syn åt norr och öster: byns gårdar närmast, Baggärde, Finngärde, Skägghetjärn och Skägghedens gårdar mitt i dalen med havreåkrar och torvmossar och låg lövskog — och höjdernas hägnande mur, Flyberget och Råberget med hällstup, Torrakberget med en stor brända högt upp, Källmyrberget, Skutberget. — Sör om Blixbo smalnar dalvidden till en ofantligt fin sänka med mjukt sluttande odlade sidor, upptill kantade av lövskog — det är Ljusbrunn (med tonvikt på andra stavelsen — förr en ega till Stora Risholn), med Ljusbrunnsbäcken från Skägghedtjärn i botten. Snett emot ligger strax öst om vägen sydligaste gården i Blixbo, Edhult, prydlig och trevlig med lövsalar i trädgården och härligt belägen — på sörsidan är en skogskulle, men åt norr ser man hela den breda dalen med alla byarna till och med Finngärde och längst bort Flyberget och Råberget, och högt däruppe syns en blänkande prick, det är ett tak i Näst fäbon.[1])

Ännu en bit österut ligga tre gårdar som också höra till Blixbo, det är Blixas. En har två bra stugor i vinkel, den ena lång och låg med tre fönster på baksidan, två skorstenar (en högst på själva nocken, en neremot takfallet) och halvrunt fönster i gavelröstet. Vid den andra står ett herbre och en källarbod med stor timrad svale vid gaveln med sadeltak, båda med breda vindbräden. Tredje gårdens två små stugor ha i senare tid blivit vitrappade. Även här vidsträckt utsikt över dalen, en buskbeväxt mosse närmast, åsen och Blixbo på andra sidan. —

Nu gå landsvägen och bäcken en bit från varann åt sydväst utan bygd, tills de nå Buskbo. 8 gårdar, skollärarbostaden inräknad (här är både folk-, små- och mellanskola). Ortsborna ansökte 1929 hos skolrådet att få förfoga över en oanvänd del av uthusbyggnaden vid Buskbo skola för att där inrätta ett badhus, efter de goda föredömena från Svärdsjö. Man fick till sin förvåning och besvikelse avslag, så att socknen fortfarande ej har en enda badstuga annat än vid Tofta Brunn.

I Buskbo speglar Ljusbrunnsbäcken höga lodrätt stupande klippväggar, till stor del kala men bitvis mossklädda och inramade av frodig grönska, mäst lövträd, buskar och ormbunkar. En fläkt av sval och stilla vildmarksstämning mitt i bygden.

[1]) Se bild längre fram.

K. E. F. 1925

BILD 169. DANHOLN FRÅN BACKA. TINGSSTUGAN T. H.

ÖVERBACKA, DANHOLN OCH BACKA

Kort väst om Buskbo mynnar i landsvägen en annan väg, som från Grå går genom skogen på Årbergets sluttning (en bit ovanom Kolarbo) och neremot vägskälet blir en bygata, vilken i likhet med Sundbornsbyns starkt erinrar om en gammal Falugata, kantad av staket och syrénhäckar mellan stortrevliga små gårdar med herbren och röda envåningsstugor, i regel med gaveln mot vägen. Det är Överbacka, som byn nu heter, men ända in på 1900-talet bar den sitt gamla namn Superbacka[1]); nu 13 gårdar, Lugnet längst i norr ett stycke väst om vägen inräknat. Till likheten med gruvstaden bidra de gamla hyttvarpen, i vilka en och annan källare med timmerröste på murad framvägg är ingrävd. Bäcken har här drivit två hyttor, nu blott en husbehovskvarn, skriver Adalrik Steffenburg; enligt Albrect är det obekant hur många hyttorna varit, och det synes som Bruket redan upphört med slutet av 1600-talet. 1640 fanns tydligen endast en, brukad av Carll och Michill Jacobs-

[1]) Namnet saknas på Hällströms kartor 1800 — där står i stället »Ljugare», vilket är en i dessa trakter omöjlig namnform och säkerligen misstag. På kartan 1825 stå 6 eller 7 gårdar vid »Suparbacka» (och 2 eller 3 vid Danholn).

K. E. F. 1925

BILD 170. BYGATAN I ÖVERBACKA.

son (med Oluff Larsson i Nääs och Lars Jöransson på Carlborn till smältare); hustru Brijta i Superbacka hade då del i Backa hytta.

Byns ursprungliga namn var Suparebackan. 1539—40 lydde Oloff Pjesk här under Risholn, 1571 var Jacob Olson i Suparebacka Knut Ingelsons landbonde [1]), på 1620—30-talen hade Suparebackan 4 gårdar, bland dem två täktekarlshemman. En gård här hette Boss- eller Borsarfvet, vilket namn stod i kyrkböckerna ännu för ett 50-tal år sen och alltjämt lever i äldre folks minne men nu annars torde vara försvunnet. Det är sannolikt samma ställe som Börelsarfvet eller Borelsarff, vars landbonde Mattis 1539—40 också lydde under Risholn, medan Pedher Erson i Börielsarfft 1571 var Monses i Asbodha landbonde (Måns Nilsson Swinhufwud). På 1630-talet möter formen Börssarfuet, och där bodde tydligen delegaren i Superbacka hytta 1640 Michill Jacobsson, ty han tör ha varit far till bergsmannen Jacob Michelsson i Borsarvet, vars dotter Elisabeth 1747 äktade bergsmannen och gruvkarlen i Falun Michel Ericsson Steinholz († 1772), som vid sitt giftermål flyttade hit och blev den förste av sin släkts Superbacka-gren [2]). Här bodde ock såväl hans måg Mats Matsson Sundberg (från Lilltäkt, förut gift med Anna Elisabeth Steffenburg på Karlborn) som hans son smältaren Erich Michelsson Steinholz († 1823), vars ättlingar i allmänhet synas ha skrivit sig Stenhols, bland dem dottern Elisabet, som egde gård i Superbacka († 1874), och sönerna Johan, gift till Karlborn, och Pehr Ersson Stenhols († 1859), lantvärnist 1808, också smältare och hemmansegare här; av hans barn med Catharina Jönsdotter Högberg från Malungs finnmark (f. 1785) bodde Anna Sophia med sin man Hans Murman först här men flyttade 1842 till Bergsgården, Lisa Lotta var ock bosatt här med sin första make gruvarbetaren Johan Danielsson (från Säter, förolyckad i Falu gruva), men äktade sedan hemmansegaren Jan Vikström på Risholn och dog

[1]) Knut Ingelsson av Swinhufwud-ätten, se vid Risholn i nästa kapitel.

[2]) Son av bergsmannen på Nedra Elsborg i Falun Eric Eliæsson, kallad Elies Eric eller Flins Eric, som var sonson till Michel Stensson av Simla-släkten. Av Elies Erics bröder blev Elias stamfar för släktens Viksbergsgren och Michel Eliæsson Steinholz handl., kyrkovärd och kämner i Falun; hans son Per, också handl. i Falun och rådman, hade två döttrar, av vilka Anna Margareta blev g. m. borgmästaren i Västerås Johan Magnus Schenström, i sitt 2:dra gifte med Kristina Graan farfars far till överstelöjtn. Ferdinand (Fenne) Schenström.

där 1875. Hennes andra syskon ha vi stött på förut: Eric Pehrson Stenhols i Blixbo, Stephanus och Maria Lovisa, gifta med två syskon Sundvik i L. Lumsviken och båda familjerna utflyttade till Vika liksom Maria Lovisas son Karl Erik, gift 1875 med sin kusin Maria Ersdotter Stenhols. —

K. E. F. 1925
BILD 171. FRÅN ÖVERBACKA. VARP I FÖRGR.

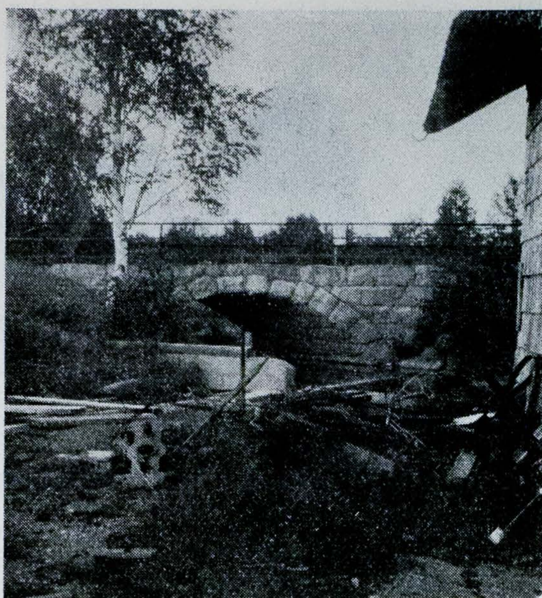
Superbacka kvarn egdes på 1880- och 90-talen enligt Länskalendrarna av intressenter, men saknas i kalendern 1900. Då låg vid den tunnvälvda granitbron över bäcken Danholns Gjuteri och Mekaniska Verkstad, som anlagts omkring 1890 av Eric Bylund från Svärdsjö (sedan nämndeman) och där tröskverk, hästvandringar, gödselspridare m. m. tillverkades. Alltihop brann emellertid ner, och egaren uppförde i stället den nuvarande reparationsverkstaden. Strax bredvid ligger Backa Gjuteri, uppflyttat hit därifrån 1898, anlagt av J. W. Bolin omkring 1880, sedan egt av hans arvingar och från 1905 av ingenjör A. Adolfsson på Danholns herrgård. Där gjordes först lantbruksmaskiner, nu fabriceras under några månader av året kolfatningsmaskiner och risseldukar till landets flästa järnverk samt fattappningsmaskinen »Backa», av vilken 1.500 stycken redan äro i bruk över hela landet [1]). —

Överbacka hänger alltså nästan ihop med Danholn, som börjar vid vägskälet och följer landsvägen ett stycke utför — nu ett tiotal smågårdar jämte herrgården. En gissning [2]) är att en täkt Holngersarfvitt (Holngärdesarvet), som var föremål för en rättstvist 1405, möjligen är identisk med nuvarande Danholn, vars namn veterligt ej träffas i urkunderna förrän 1623—24, då här fanns en gård, säkerligen nuvarande herrgården mellan landsvägen och Superbackabäcken [3]). »En gammal bergsmansgård med stolta anor», som har köpebrev och andra handlingar i behåll från mitten av 1700-talet och av vars hus »en del säkert kan tävla i ålder med Isala lada och andra verkligt gamla byggnader i orten». Den var Danholssläkten Danielsson—Johanssons stamgård, ärvd från far till son i 6 led, bland dem 4 efter varann med namnet Daniel Danielsson. Den förste (son till äldste kände stamfadern Daniel Göransson [?] i mitten av 1600-talet) hade bland 5 barn dottern Elisabet, g. m. bergs- och nämndemannen Peter Matsson Sundén i Finngärde, samt sönerna Lars

[1]) Enl. art. i Falu Länstidn. 28.2. 1930.

[2]) Av *Helmer Lagergren* i »Fem nyfunna medeltidsbrev», Dalarnas Hembygds-Förbunds Tidskr. 1923.

[3]) Bergsl. exp. 1919, dock endast bouppteckn. 1800 och karta 1845.

K. E. F. 1925

BILD 172. BRON ÖVER SUPERBACKABÄCKEN VID DANHOLNS GJUTERI.

(som vi råkat förut i Folkesbacka liksom hans ättlingar både där, i Karlsbyn, Önsgärde, Blixbo och flerstädes) och Daniel (II, † 1746), bergsman på Danholn och bergsrådman liksom sonen Daniel (III, † 1760) g. m. Elisabet Hellström (av Lönnemossasläkterna Wellamsson och Lundström). Deras son Daniel (IV), en ovanligt driftig bergsman som egde $^1/_3$ i den 1797 upptäckta Kompanigruvan vid Svartvik i Svärdsjö och blev brytningens ledare där, flyttade omkring 1785 till nuvarande Backa herrgård, där han dog 1823; med Agneta Troili från Östborn hade han sönerna Carl Gustaf och Daniel Olof (den 5:te Daniel Danielsson!), de omtalade »Backaherrarna» och donatorerna, båda ogifta bergsmän, samt döttrarna Sara Lisa, också ogift och donator, och Catharina, Anders Carlborgssons hustru.

Bergsrådmannen Daniel (II) hade också döttrarna Elisabet, g. m. rådmannen Andreas Lidman i Falun, Brita, maka till bergsrådman Hans Hansson Eggertz på Tomnäs, och Sara, g. m. bergsmannen och egaren av Övra Krokfors Johan Ericsson (Falhem); samt sönerna Johan och Carl, båda bergsmän. Om den förre, Jan Danielsson († 1786) och hans son Daniel, lam och kallad Kryp, och dotter Anna, g. m. sergeant Nils Berger, finns en skämt- eller kanske rättare nidvisa, uppteckmad av Albrect Steffenburg[1]), och bouppteckningen i maj 1800 efter hans hustru Elisabet Hansdotter upptar följande:

»Hus. I Manngården. Nya Byggningen består af 3ne Rum, Stuga, Kammare och Kjök samt Förstufva med 2:ne Mat-Skafferier; Gamla Byggningen neder på gården, bestående af 2:ne Rum; 1 gl. Stegerhus Byggning bestående af 2:ne Rum, Dränge Stufva och Brygghus med inmurad Bryggekittel om 3 såars rymd;

1 Bod med tvänne dörar och vedlider;

2:ne D:o neder på Gårdstägten med hvälfd källare under; 1 Stall med vidbygdt Svinhus, 1 gl. Fähus med Svala, 2:ne Redskaps-Lider ofvan på Gården;

1 Kornlada i öster vid Gården af ett Golf med Loga, 1 Dito i väster med D:o, 1 Härbärge, 1 Redskapslider neder på Gården, 1 Kjölna, 1 Badstufva, 1 Klen-smedja med Pust, 1 Kohl Hus».

Jan Danielsson hade ock dottern Sara, g. m. inspektoren på Bäcka Bruk i Orsa, sedermera grosshandlaren i Hedemora Axel Lars Limberg, samt sönerna Hans och Eric Johansson. Hans, bruksförvaltare vid Bjurfors i Norberg, och hans hustru Märtha Edman[2]) blevo föräldrar till bl. a. Jan — den kände litteratören »Argus-Johansson», fil. dr, kongl. sekter och utgivare av tidningen Argus (f. 1792, † 1860) —, Johanna, g. m. sin syssling bergsrådmannen och riksdagsmannen Eric Falhem d. y. på Norslund (fru Ebba Dybecks farfar),

[1]) I Uppsala Landsmålsarkiv. Se Bilaga 11.

[2]) Dotter av landssekr. i Dalarna och assessorn Gustaf Edman och Brita Margareta Koersner.

K. E. F. 1925
BILD 173. »TINGSSTUGAN» I DANHOLN.

Henriette, g. m. assessorn och författaren till »Beskrifning om Norbergs Bergslag» Johan Eric Angman († 1851), samt Carl, grundläggare av och chef för Tanto Sockerbruk, far till Hans Johansson, lektor i Västerås [1]), Maria, g. m. brukspatron Alfred Tottie, och Abraham, lektor och t. f. rektor vid Göteborgs realläroverk [2]).

Jan Danielssons son Eric efterträdde honom som bergsman på Danholn († 1837) och hade med »Smulterbärsgubbens» dotter Sara Maria Sundén bl. a. döttrarna Johanna, g. m. Jacob Steffenburg på Lövnäs, och Maria Catharina, g. m. komministern Carl August Lindberg i Fläckebo, samt sönerna Abraham och Anton. Den senare blev gruvinspektor vid Vintjärn och sedan bosatt på sin egendom Marielund i Gagnef (hans son Axel bodde i Horndal, hans dotter Julia äktade kronofogden Victor Lyckholm i Leksand, som även egde Fredriksberg i Floda). Abraham Johansson († 1866) var den siste bergsmannen på Danholns herrgård [3]); han »hade andelar i Falu gruva och egen kopparhytta. När det skulle vara riktigt fint, spisade han på silverfat och drack sin finkel ur guldkantad silvertumlare» [4]).

Från 1845 finns en här förvarad karta över herrgården av C. P. Bergöö, som upptar mangårdsbyggnad, källarbod med källare, tröskiada m. m., stall och visthusbod under samma tak samt avträde, alla ännu i behåll, medan följande hus nu äro rivna: ett boningshus, brygghus, ladugård och bastu. —

Carl Danielsson († 1773, son av Daniel II) bodde ett stycke söderut öst om landsvägen i en gård, som ursprungligen hette Backa, men fick överlämna detta namn till den nuvarande, tydligen omkring 1760 byggda Backa herrgård och själv heta Danholn liksom släktens stamgård [5]). Detta första Backa egdes 1540 av en Engelbrecktt, 1571 av skattebonden Anders Olson. 1623 skänkte Hans Nielsson på Backa tenn till storklockan, 1640 brukade han i Backa hytta (där Hustro Brijta i Superbacka var delegare). Samma år står ett adeligt frälsehemman Backa på kartan Tabula Geographica — men inte öster utan väster om Superbackabäcken, på udden mellan den och Sundbornsån,

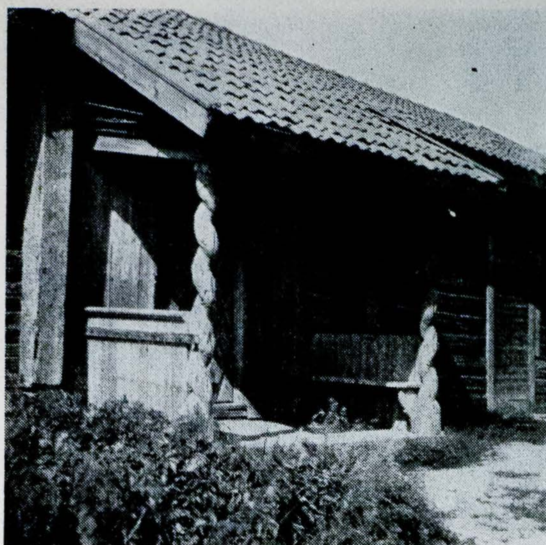
[1]) G. m. Augusta Björling, dotter av rektorn i Västerås Eman. Gabr. B. och Sophia Emilia Böttiger, syster till skalden.

[2]) Hans söner upptogo sin mors ursprungliga släktnamn Tiselius (Carl, Hasse och Gustaf).

[3]) Hans son brukspatronen Victor bodde i Stockholm och *hans* son sjökaptenen Carl Johan i Karlskrona.

[4]) Falu Länstidn. anf. art.

[5]) Enl. Nils Sablström.

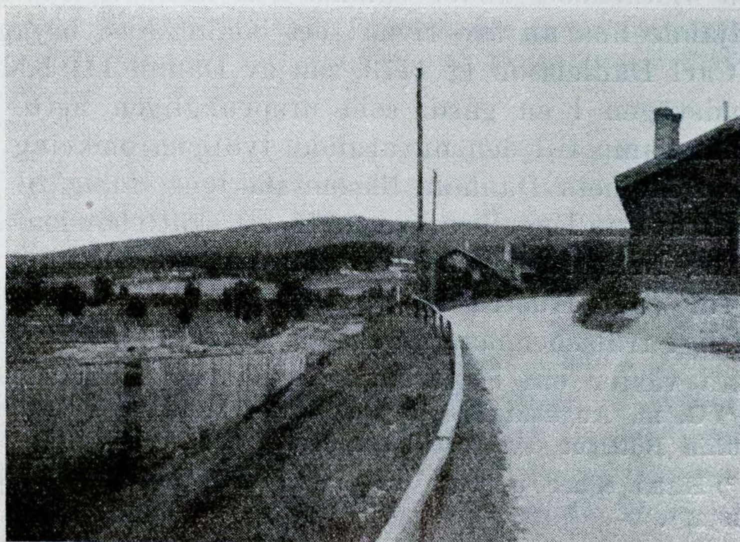
K. E. F. 1925
BILD 174. TINGSSTUGANS FÖRSTUKVIST, DANHOLN.

alltså på ungefär samma plats där Backa herrgård nu ligger. Sannolikt fanns här då två gårdar (liksom på kartan 1825); 1659 omtalas Christoffer Hansson (tydligen son till Hans Nielsson) och Olof Jonsson på Backa. Den senare (f. 1600, † 1680) var enligt Jacob Ingelsson »bisitiare i den lofliga Grufrätten, en nampnkunnig Bergzman, han brukade mäst i twänne hyttor», hade två söner och var själv son till »en Bergzman som het Dräng Jon på Fahl[un]». Enligt Svenska Ättartal [1]) var han också riksdagsman och son av en bergsman Jon Persson från Hälsingland samt hade med Margareta Vallensdotter från Gusarfvet dottern Brita (f. 1633, † 1672) g. 1656 m. bergsmannen Eggert Eliesson i Uggelviken († 1676) — deras dotter Catharina († 1722) äktade 1:o Magnus Andersson Lundström, bergsman i Lönnemossa, 2:o Eric Brander, bergsman i Falun, och 3:o nämndeman Johan Andersson i Labbare († 1728).

Backa-gården öst om vägen tillhörde i början av 1700-talet rådman Lorentz Næsman i Falun, enligt bouppteckning 23 mars 1727 efter hans änka Hedvig Koersner [2]):

»Hus vid hemmanet Backa. Hela gambla byggningen, Hela Nya byggningen på gården, En lofts byggning med 2:e källare ther under, then främbsta ohwälfd med täl[ne] bottn och then inre hwälfd med gråsten, 2:e gl. hopbygde bodar på gården, 2:e gl. dito nedanför gården, En torkbadstuga, En kiölna. I Ladugården Ett stall, Hwass boden [en lada för vass, som man slog i bäcken nedanför gården], Ett mindre fähus utan bås, Ett foderlijder frammanföre, Kornladan.»

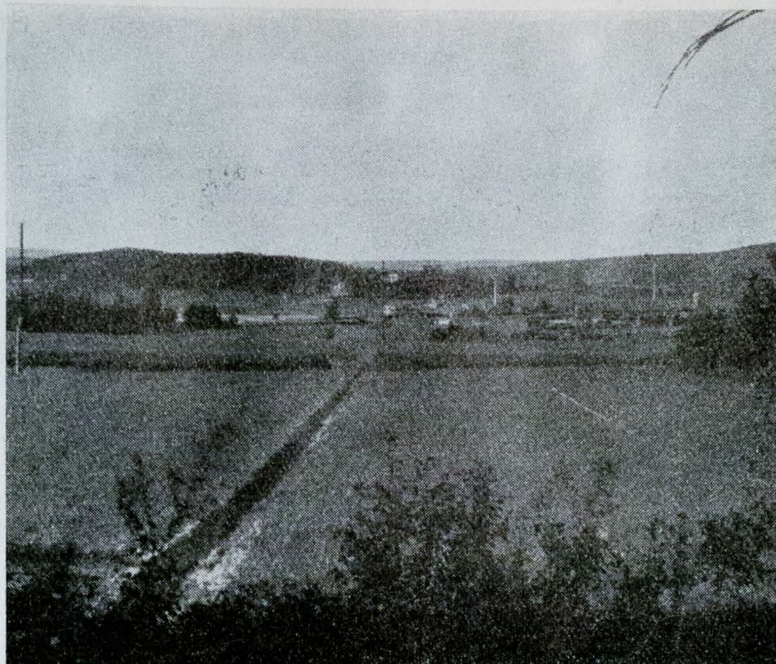
Senare var som sagt Carl Danielsson gårdsherre här, bergsman och kyrkovärd. Med sin första hustru Cajsa Hellström från Lönnemossa (syster till hans bror Daniels hustru) hade han dottern

K. E. F. 1925
BILD 175. VETTBERGET OCH ÖVERBACKA FRÅN DANHOLN. EN DEL AV BACKA-VERKEN T. H. — TINGSSTUGANS GAVEL LÄNGST T. H. — GÅRD I KOLARBO T. V.

[1]) 12: 315. Ett egendomligt sammanträffande är att Backa även nu egs av en Olof Jonsson från Hälsingland!

[2]) Orig. i Falu Stads Arkiv i Uppsala Landsarkiv avskr. av Nils Sahlström. Anmärkningsvärt är att en kölna förr tycks ha funnits vid de flästa större gårdar.

K. E. F. 1925

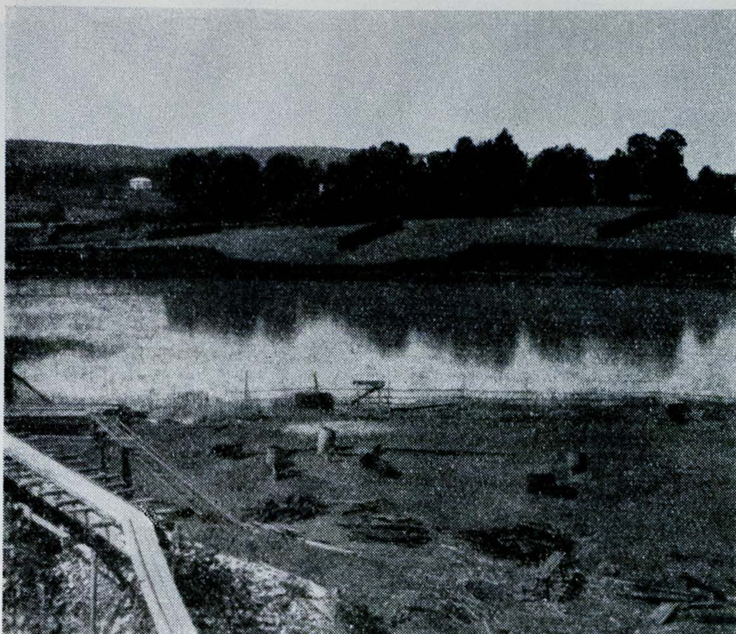
BILD 176. BACKA HERRGÅRD OCH BACKA-VERKEN FRÅN SÖDER.

Sara, som blev Anders Carlborgssons farmor, med sin andra maka Barbro Ericsson från Gamla Herrgården i Falun bl. a. sönerna Johan i Sundbornsbyn och Daniel Carlsson på Danholn — bouppteckningen efter honom 16 sept. 1831[1]) uppräknar följande hus såsom tillhöriga honom: Gamla byggningen om 4 rum, en trösklada med ett golv, tvenne bodar med källare vid gården, ett gammalt fähus och ett svinhus. — 1849 ritade C. H. Friberger en karta över gården[2]): längst i norr ladugård och trösklada hopbyggda i vinkel, söder därom mangård med hus på alla fyra sidorna och mindre portar mellan dem i tre hörn, portlider och portliderkammare i det fjärde mellan »övra byggningen» i väster längs vägen och tvåvånings »nattstuga» i söder (kök neri, stor sal 1 tr. upp); på norra sidan källarbod med två bodar, på östra »nedra byggningen» om 4 rum, och öst om den stor trädgård. Slutligen längst i söder på vägens västra sida bod och herbre hopbyggda samt på den östra fägården: stall, ladugård med trösklada, höbod, bod med okänd användning och ännu ett föjs.

Av allt detta finns nu ingenting mera kvar än f. d. tröskladan längst i norr och »övra byggningen» eller den s. k. Tingsstugan, vartill kommer en nyare lång envåningsstuga mellan dem — allt annat är rivet. Båda stugorna tillhöra Backa sågverk och användas till arbetarbostäder. Tingsstugan har tegel ovanpå spåntaket, men är annars högst ålderdomlig, även den lång och låg, med tre skorstenar och stilfull brokvist: skruvvridna väderbitna stolpar bära upp ett förtak med spår av målning i rött och brunt på taklisten därunder, dörren är präktig med stora sneda rutor, storståtligt lås och stor nyckel. Förstugan därinnanför är tämligen bevarad, brädslagen och gråmålad med en gammal klädhängare och vackra beslag på en fin dörr. Mittför är en liten kammare med brasspis i ett hörn och t. v. först kök och sen på gaveln en stor kammare (med ny eldstad), båda tvärs över huset; köket har äldre taklister och takplank samt spismur med bakugn kvar, men är eljest omgjort med pärlspåntklädda väggar. Högra (norra) gavelrummet är den stora Tingssalen med tre ytterväggar, också nu pärlspåntklädda — och förr med en praktfull takmålning, som flyttats till Backa herrgård. När här hållits ting är okänt,

[1]) Orig. i Sundborns Tingslags Arkiv i Falu Domsagas Kansli; meddel. av Nils Sahlström.

[2]) Orig. i Lantmäterikont. i Falun, kop. och kompletterat av Nils Sahlström enl. uppgifter av Anders Johansson (f. 1840), en tid egare av gården. Bergsl. exp. 1919.

K. E. F. 1925

BILD 177. BACKA HERRGÅRD FRÅN DANHOLN. ÖVRA KROKFORS T. V. I BAKGR.

Sundborns häradsrätt sammanträdde i sockenstugan vid kyrkan.

Från Tingsstugan och landsvägen på åsen syns ån med »Backa-verken» närmast — ångsåg, brädgård, tegelbruk och tjärfabrik —, bortom ådalen Backa herrgård i lummig grönska vid ändan av det skogklädda Hyttberget, t. v. därom Övra Krokfors gård med grått cementtegeltak, t. h. Vettberget med en gård i Kolarbo och några i Överbacka vid foten.

Backa beboddes på 1700-talet av kommissionslantmätaren Nils Kjellström (f. 1735, † 1798, g. m. Kristina Eleonora Hult [1]), på 1800-talet av »Backa-herrarna» Danielsson, efter dem av J. W. Bolin, som 1874 köpte Sundborns första slåttermaskin och grundade de förut nämnda Backa Gjuteri och Mekaniska Verkstad. 1889 egdes gården av hans arvingar, ångsågen av konsul J. Frithiof Schöning i Söderhamn (inspektor var P. Åsbrink) — 1893 innehade hans sterbhus platsens sågverks- och hyvlerirörelse. 1900 var Nitsjö Tegelverks-A.-B. i Rättvik [2]) egare av Backa egendom, ångsåg och tegelbruk, som nu tillhöra Backa Såg- och Tegelverks-A.-B. med Olof Jonsson till huvuddelegare (förr bosatt på Höjen, nu i Äppelviken) och hans son Oscar Jonsson till disponent (g. m. en dotter till gästgivare Vilhelm Vilhelmson i Borgärde).

Bolaget tillverkar sågade och hyvlade trävaror, stav, lådämnen, träkol samt dräneringsrör, mur- och taktegel. Arbetarnas antal är omkring 100. Sågverket har 3 ramar. Årstillverkningen 1929 var 2.000 standards sågade och 500 standards hyvlade trävaror. Ett litet lustigt lok med några gängliga godsvagnar ombesörjer frakten på en ytterst smalspårig leksaksbana till bolagets lastageplats vid Gävle-Dala järnväg intill Hosjö anhalt, där även justeringsverket för virket är förlagt. [3])

Backa herrgård och disponentbostad ovanför en trädgård med terrasser och vackra björkar ner emot ån är prydligt upprustad — en trevlig vit flygel med drivhus, vitrappad manbyggnad nästan lik ett litet lustslott med rundbågsöppningar i hallarna. Övra hallen smyckas av den stora takmålningen från Tingssalen i Danholn (5,45×6 m.): i mittovalen sitter Jungfru Maria i blått och rött under en röd baldakin och läser i en bok på ett bord, ängeln svävar ner i en stor vit strålkransad sky och därovan svävar duvan i en likaledes vit strål-

[1]) Han utgav »Marschroute och Beskrifning på alla Landsvägar och Gästgifvaregårdar, jemte där intill liggande Kyrkor, Bruk och Herrgårdar samt andra märkvärdigheter uti Kopparbergs Höfdingedöme», Fahlun 1793.

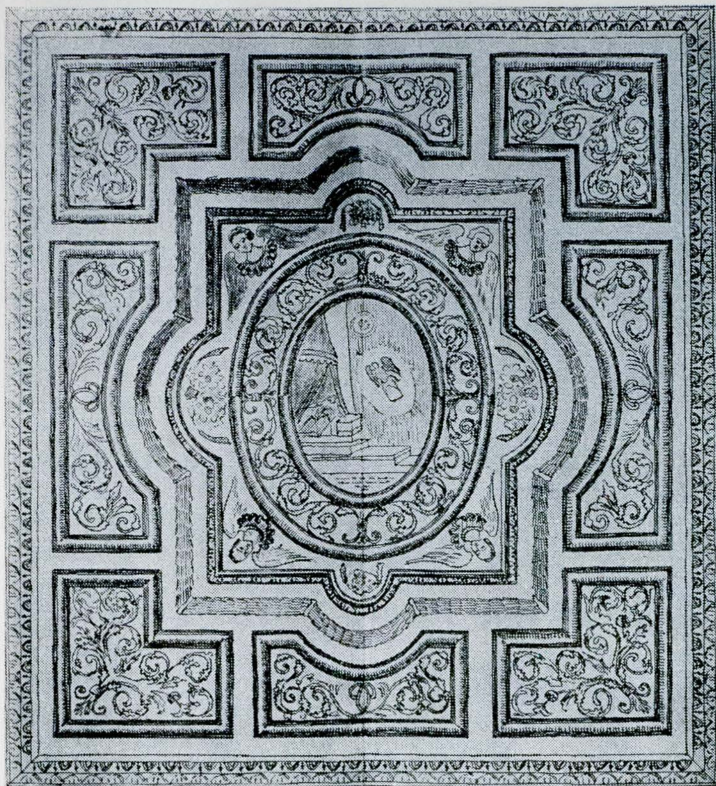
[2]) Se »Med Dalälven» del I bok 8 sid. 35.

[3]) Falu Länstidning anf. art.

Nord. Muséet foto. Bergsl. exp. 1919

BILD 178. TAKMÅLNING FRÅN TINGSSALEN I DANHOLN, NU I BACKA HERRGÅRD (MITTPARTIET).

Teckn. av Nord. Mus. Bergsl. Exp. 1919. Folke Forsslund foto.
BILD 179. TAKMÅLNING FRÅN TINGSSALEN I DANHOLN, NU I BACKA HERRGÅRD.

kransad rundel; under står: "Then Heliga Anda skal komma öfwer tigh Och then högsta krafft skal öfwer skygga tigh Ther före och thet helga som af tigh födð warder skal kallas Guds son". Däromkring en bred ring med bladverk och vulster, utanför den vingade änglahuvuden med yviga mörka kragar i 4 hörn. Både kraftiga och sirliga blomster- och bandornament fylla ut och omge en hop fält runt om i rik växling, allt i dämpade men mustiga färger — blått, rött och grått och något grönt —, och under löper en dubbel taklist med äggstav och lotus i rött, brunt och grått, lik listen på Tingsstugans brokvist. —

Idylliskt ligger herrgården med utsikt mellan kronorna åt norr, öster och söder: den vida odlade dalsänkan hitom Vettberget och Kolarbo, Överbacka, Danholn med Tingsstugan, Backa-verken, bäcken som »bildar ett träsk eller kärr, Backavadet kalladt» vid utflödet i Sundbornsån. Vilken här vidgas och en bit sydväst om Danholn (strax norr om Östborns bro på Faluvägen) famnar en liten holme med några träd kring en kraftledningsstolpe — när den ställdes dit, revs ett gammalt märkligt råröse bort och hävdes hänsynslöst i sjön! Här mötas Sundborns, Kopparbergs och Vika socknar på Trosteholmen, i ett dombrev 1492 kallad helgansholma[1]) och i en handling 1596 Helige Holma[2]). Det är väl den som gett namn åt byn Hosjö Holmen ett stycke söderut, och såväl det ursprungliga namnet Hofwasiö som Helige Holma synas tyda på någon kultplats. Kanske holmens råröse i så fall från begynnelsen haft någon annan mening och härkomst? Och kanske har den okände skaparen av »Then Heliga Anda» på Tingsstugans takmålning haft »helgansholma» i tankarna?

Gränsen mellan Sundborn och Vika går från holmen till »trostebechsbroo» (1492) eller »trostebroo» (1596) intill Trostbäckens utlopp i ån, »efter att han strax förut bildat ett träsk Glädjepussen»[3]). Sockengränsen följer sedan bäcken vid pass en halv mil österut till dess ursprung »troste kella» (1492). Sam. Resenberg nämner ock 1734 Trosteholmen, Trostebäcksbro och Trostekälla såsom råmärken.

[1]) Dipl. Dalek. n:o 148.
[2]) I »De besegrade Bolstada-skälen».
[3]) Adalrik Steffenburg 1866.

K. E. F. 1925

BILD 180. STORA RISHOLN, SUNDBORNS FATTIGGÅRD.

FRÅN RISHOLN TILL LÖPHOLN

Strax norr om Trostbäcken ligga de sista byarna i socknen. Längst västerut Risholn, en gång i tiden kanske förnämligaste stället i Sundborn. Först Stora Risholn, av Anders Carlborgsson donerad till fattiggård — stor tvåvånings röd manbyggnad, röda flyglar och uthus bland björkar mellan tallpark i norr och björkhage i söder —, så österut Lilla Risholns fem smågårdar [1]). Ett par hundra meter sydöst om dem skall ett kapell fordom ha stått, platsen kallas Kapelltäkten än idag. Hospitalstäkten i närheten gömmer väl ock något minne från gången tid.

Här har en mängd medlemmar av ortens kända släkter levat, tidigast av

[1]) På kartan 1825 har Risholn endast 2 gårdar liksom Utanmyra och Löpholn — Björsarvet saknas, men Stensarvet i Vika är förlagt inom Sundborns rå, båda tydligen uppkomna genom klyvning av Stenbiörsarfvet på 1300-talet.

K. E. F. 1925

BILD 181. STALL, FÖJS OCH LOGE VID F. D. VIBELII GÅRD, RISHOLN.

Swinhufwud-ätten [1]) — eller rättare dennas anfäder, vilka ej ännu använde ättenamnet. Underligt och begrundansvärt att en fattiggård har ett så högförnämt förflutet! — Först Jeppe Hansson, domare på Kopparberget 1461—1481, son av bergmästaren Hans Jönsson på Höjen, som hans far Jöns Lydersson 1386 köpte jämte Stenbiörsarfvet i Hosjö (Hans Jönsson förde »hufvud af en galt» i vapnet). Av Jeppe Hanssons barn flyttade Agneta som änka efter sin fyrmänning Lyder Hinriksson till Wadstena kloster, där hon dog 1540 och där hennes syster Barbara var abbedissa († 1505). Deras bror Hans Jeppesson på Risholn, bergsfogde 1485—1502 och sedan domare, var gift med Dalafogden Erik Bengtsson Oxenstiernas dotter Kerstin (och svåger med Georg Stiernhielms farfars farfar Marqvard Olofsson Stierna i Kniva) och hade med henne dottern Margareta samt sönerna Jeppe Hansson, dömd till döden 1534 men benådad och »landsförvisad till Västerås», och Ingel Hansson på Gylle i St. Tuna, fogde över Dalarna och avrättad nyssnämnda år; av hans söner var Knut Ingelsson på Risholn fogde på Kopparberget och domhavande 1570, Ingel Ingelsson bergsman på Rafwelsberg i Wika, och hans son Knut Ingelsson d. y., Konungens Befallningsman 1616, rådde jämte sina syskon om ett flertal bergsfrälseegendomar i Sundborn, Kopparberg och Vika, bland dem Superbacka, Risholn, Löpholn och Bölet.

Margareta Hansdotter var gift med Jöns Persson på Risholn, son till Peder skrifvare därstädes, vars efternamn uppges olika i skilda källor. Jacob Ingelsson och Schlegel-Klingspor [2]) kallar honom Jönsson — Peder Jönsson Scriffuare har ock utfärdat en lång rad fastebrev och dombrev från 1484 till 1501 och kallas något senare (troligen 1505) f. d. häradsdomhavande. I Tuna Minne (sid. 161) heter han emellertid Peder Hansson, Dahla-Domare, och »är befunnen warit på Rijshohln boende samt wid åhret 1540 för sin hulda tienst af K. Gustaf Ericsson wel ansedd och begåfwad» — här sammanblandas han tydligen med Jöns Pedersson, vilken »såsom ofelbart jemwel på Rijshohln i sin tid boende, och för åhr 1546 som en werckelig Dahla-domare ansedd, liknar sig hafwa warit Peder Hanssons son». — Enligt Albrect Steffenburg

[1]) I dennas släkttabeller i »Med Dalälven» del II bok 9, Floda, har en del från skilda källskrifter hämtade uppgifter visat sig osäkra eller felaktiga. Nya, på senare forskningar byggda stamtavlor torde komma att meddelas i boken om Kopparbergs s:n.

[2]) Den ej introducerade Svenska Adelns Ättartaflor.

(1841) har Peder Hanssons gård »stått på den än idag kallade Svinhufvuds backe på Risholn, som för närvarande äges af Härads Skrifvar Rathsman på Hyttnäs».

K. E. F. 1925
BILD 182. F. D. VIBELII GÅRD, RISHOLN.

Men i Dala-diplomatariets Genealogiska tabeller (XXXI) kallas Peder Skrivare Sivardsson, Sigvordsson eller Seffredsson [1]), son till Sigvard eller Sigvord, »måhända densamme Syur, som år 1434 bebodde Matsarfvet vid Kopparberget». Peder Sivardsson hade del i Främby, där han idkade bergsbruk, levde ännu 1528, »bekom af Riks-Föreståndaren Sten Sture 1513 öppet bref på Frihet och Frälse samt Sköld och Hjelm» och skall ha fört »ett grått Svinhufvud i ett blått fält». — Hur som hälst, vad Peder Skrivare än hetat, så tör han ha varit gift med Barbara Johansdotter till Grönbo i Aspeboda (dotter av Johan Hiort af Ornäs och Brita Jönsdotter Swinhufwud) och haft sönerna Hans Persson på Surarvet i Aspeboda [2]) och den ovannämnde Jöns Persson på Risholn, domare på Kopparberget 1533—1534 och i Dalarnas odelade domsaga 1544—1559. Hans namn förekommer i talrika handlingar. 1533 »fick Jöns persson förlänings breff på en gård benempd Riiszortt [!] i Hosiö i huilkin Jeppe Hansson [hans svåger] halfftane haffuer, Jöns till ewerdelige ägo»; 1537 utfärdades »försvarelse breff för Jöns Persson på Rijszorden» [3]). Enligt 1539 och 1540 års jordeböcker lydde ej mindre än 7 täktekarlshemman under Risholn: Folkarebackan, Bligsboda, Suparebackan, Börelsarfvet, Björsarfvet, Bölet och Ånarfvet — det sista en gård här i trakten, vars nu försvunna namn träffas under 15- och 1600-talen: 1539—40 Mons i Åånarff, 1571 Ånarfft Lasse Olson Knuts landbonde på näs, 1623—24 Ånare 1 gård, 1630-talet Åhnne arfvet 3 täktekarlshemman, 1660—omkring 1700 Ånnere.

»För huldhet och troskap, som Konungens Troman Jöns Persson Honom och Riket gjordt hafver och derefter göra och bevisa ville, unnår och gifver» Eric XIV 1568 »honom och hans efterkommande icke allenast Skjöld och Hjelm, utan ock Frihet och Frälse på de hemman, som han efter sina föräldrar ärft hade, ibland hvilka Risholn och Främmandeby eller Främby äro uppräknade». Han skulle föra »en efter längden i ett blått och ett guldfärgadt fält fördelad skjöld, visande en Elg med försilfrade horn, hvars framdel blott är synlig,

[1]) Vilket Helmer Lagergren anser riktigt.

[2]) G. m. Måns Nilsson Swinhufwuds dotter Anna — deras sonson Jöns Persson, fogde på Uppsala slott, tog 1627 introduktion på Riddarhuset för ätten 145 Svinhufvud af Qvalstad.

[3]) Dipl. Dalek. n:o 502 och 535. I n:o 581 står Jöns Persson på Rysoren (1544), i 776 Jöns Pedersson opå Rijszholenn (1551). Såsom ovan synes räknades gården då till Hosjö.

K. E. F. 1925

BILD 183. PORTLIDRET I F. D. VIBELII GÅRD, RISHOLN.

springande utaf det guldfärgade fältet in i det blå, samt en öppen Hjelm, hvarpå äfven en half Elg är anbringad»; »men det vapen, han vanligen förde, var en sköld med tvänne korslagda Knoster eller Hammare, samt ofvanpå den tvänne greniga horn» [1]).

Jöns Perssons dotter Anna Margareta äktade Daniel Torkilsson Swinhufwud på Främby [2]), vilket han jämte bröder sålde till Gustaf Wasa 1552, varefter han bodde på Risholn. Av hans barn blev Daniel Danielis kyrkoherde i Wika, Jöns Danielsson bergsman på Främby och fogde på Kopparberget [3]) och Anna gift med Peder Nilson på Risholn, en av de 7 Sundbornsmän som i Elfsborgslängden 1571 betecknas såsom bergsmän — och en av de 4 som hade reda pängar (58 mark). Han var näst Nils Hansson i Sundbornsbyn rikaste mannen i både Sundborn och Svärdsjö, hade guld, silver, koppar, mässing, tenn och alla slags kreatur, allt taxerat till 1610 mark 6 öre, samt åtminstone två landbönder, Olof Persson i Baggegerde och Hans Rolffson i Oxehagen (på Hällströms karta 1800 står en gård Oxhagen här i närheten). — 1612 bodde Jöran Eggertsson, Anders Knutsson och Jöran Hansson på Risholn, fortfarande »i Hosiö», 1675 var Johan Johansson på rishollen eller Rijsholn bisitiare i Grufrätten (enligt Jacob Ingelsson). På 1600-talet var ock en bergsman Lars Sylvestersson bosatt här, troligen svärfar till Daniel Danielsson (I) på Danholn, vars sonsonson Anders Danielsson var spannmålsförvaltare vid Bergslagets magasin i Falun och bergsman samt 1778 flyttade hit. Han dog ogift i Falun 1816.

En tidigare bergsman här var Eggert Eggertsson († barnlös 1747, g. m. Margareta Erichsdotter, som 1748 gifte om sig med Lars Danielsson på Folkesbacka av Danholssläkten), son till Eggert Göransson här och Elisabet Nilsdotter. En senare bergsman på Risholn var Eggert Johansson († 1793), bergsnämndeman, g. m. Margareta Hansdotter från Dammen — deras son Hans dog ogift 1773 som bergsman här, deras dotter Sara äktade Carl Vibelius på L. Risholn (se

[1]) Kröningssvärds samling n:o 1: 4 och Dipl. Dalek. Geneal. Tabeller XXXI.

[2]) Adlad 1581, son till Torkil på Hästberg, som möjligen var son till Olof Olofsson Stierna och Ingeborg Jönsdotter (Swinhufwud) och i så fall bror till biskop Otto i Westerås, vilken lär ha varit den förste som kallade sig Swinhufwud.

[3]) Det var hans söner Cornelius och Isak Jönsson Swinhufwud, som slogo sig ned i Svedjebyn och finnbyn Flen i Floda — se »Med Dalälven» del II bok 9, Floda, sid. 87 och 104 samt släkttabellerna.

Nord. Muséet foto. Bergsl. exp. 1919

BILD 184. F. D. VIBELII GÅRD, RISHOLN.

nedan). Margareta Hansdotter var syster till Lars Danielssons i Folkesbacka första maka, till Gustaf Montins på Krokfors hustru och till hans systers Maria Montins man Daniel Hansson på Risholn, bergsnämndeman och kyrkovärd — deras dotter Christina fick till make Anders Paqualin på L. Risholn (se nedan). Daniel Hansson gifte 1748 om sig med Smulterbärsgubbens syster Britha Sundén, och Smulterbärsgubbens son Johannes Sundén († 1799), bergsman på St. Risholn, var g. m. Brita Steffenburg, som i sitt senare gifte 1802 med den då hitflyttade bergsmannen Anders Carlborg blev mor till Anders Carlborgsson; i sitt första äktenskap hade hon döttrarna Barbro Elisabet och Brita Johanna, ogifta och avlidna här 1857 och 1860, samt Maria Sophia, bosatt här från sin mans pastor Carl Peter Girelius' i St. Skedvi död 1869 till sin egen hädanfärd 1882 vid 86 års ålder.

Bergsman på Risholn var också Eric Jacobsson († 1720), vars barn med Anna Andersdotter Fahlberg från Löpholn (sedan omgift med Carl Paqualin) upptogo moderns efternamn, bland dem Anna († på L. Risholn 1770 i lungsot), gift med v. pastor Olof Vibelius i Björskog. Av deras barn äktade Anna skolmästaren Eric Hjerpe i Nås [1]), Maria bergsmannen Eric Månsson Hellsén på St. Helsingborn (av Lönnemossasläkten Erlandsson [2]) och Johanna först Smulterbärsgubben i Finngärde, sedan länsman Anders Westling i Svärdsjö; Olof studerade men blev sinnessvag och dog i kräfta 1810 hos brodern Carl Vibelius (d. ä.; † 1803 av slag), som blev bergsman på Lilla Risholn då han 1773 tog Eggert Johanssons dotter Sara till maka (se ovan). Deras dotter

[1]) Se »Med Dalälven» del II bok 7, Nås, sid. 53 — deras söner blevo bönder i Nås.

[2]) De hade 6 barn, av vilka Anna Maria och Olof flyttade till Sundborn vid moderns död 1809.

Anna Margareta och ena son Eggert, bergsman på Hyttnäs, gifte sig med sina sysslingar Christian Norstedt på Höjen och Anna Christina Norstedt på Hyttnäs, andre sonen Carl med Maria Högberg från Malungs Finnmark (f. 1787, tydligen syster till Pehr Ersson Stenhols' i Superbacka hustru Catharina Jönsdotter Högberg, f. 1785). Carl Vibelius d. y. ärvde gården efter sin far och gav den vid sin död 1835 i arv åt sin son Carl Johan, som dog barnlös i slutet av 1890-talet och testamenterade sin egendom till kyrkan. Den köptes av Jan Vikström (f. 1813, g. 1860 med Pehr Ersson Stenhols dotter Lisa Lotta i hennes andra äktenskap) och eges och bebos nu av f. d. lasarettssysslomannen i Falun löjtnant Ludvig Linderberg.

Bouppteckningarna efter Sara Eggertsdotter 1815 och Carl Vibelius d. y. 1836 finnas bevarade [1]) och upptaga:

»Man- och Ladugård.

En stor Bygning med trenne rum och förstuga med behållit inrede; 1 Bryghus med mur och Brygg Panna af Koppar samt Kammare med spis och inrede, med Källare; tvenne Bodar och et Portlider; Et Stall med höskulla; Et tvi båtnat harbrä; Et Portlider och wedlider; Et stort redskapslider; 1 Smidia med städ, skrufstäd och Pust; 1 Kiölna; 1 Bastuga; 1 fähus; 1 gammal tröskla da med loga och 2 gålf; 1 angen kuhr; 1 Swinhus med swingård; 1 afträdesrum».

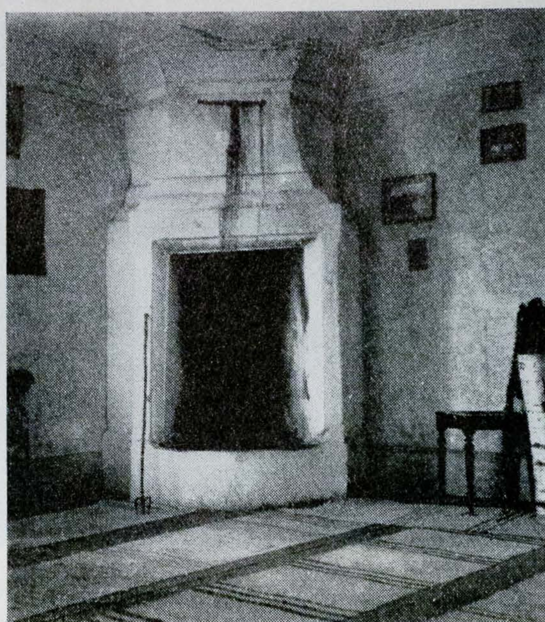
Somliga av alla dessa hus äro nu försvunna, men de flästa finnas i behåll [2]). Den av aspar kantade bygatan går mellan fägård och mangård, den förra med två småstugor i vinkel och en länga jämlöpande med vägen: stall med värpil, föjs med plåtflagga till vindflöjel, loge och lider, alla väderbitet gråbruna, de flästa med spåntak. Mangården är en nästan sluten fyrkant: längs vägen portlider med stora portar, den ena med fin vriden ring, mellan tegeltäckt vedbod och källarstuga (bryggstuga och kammare) med förtak på svängda snedstöd över dörrn och snedrandiga fönsterluckor över källarsvalens på lut liggande tak. På södra sidan syrénhäck mellan vedboden och stall med höskulle — häcken är jämte »några aplar och krusbärsbuskar enda återstoden av den säkerligen en gång mycket hemtrevliga lilla trädgården». I väster ladugård, stillbod och matbod under samma spånklädda tak, i norr manbyggnaden, en likaledes spåntäckt bred parstuga med farstu och lillkammare mellan storstuga och kök och årtalet 1735 ristat på den präktiga brokvisten, vars välformade rikt svarvade bukiga rundpelare omklätts med bräder (borttagna på framsidan på bild 184). Den rutpanelade förstudörren med järnhandtag, stor nyckel och fin nyckelskylt är också stilgod liksom fönsterfodren — blybågar funnos till 1918 både i manbyggnadens och källarstugans fönster; en plankdörr kan stänga smygen mellan de båda husens knutar. I storstugan står en ståtlig hörnspis med stor fyrkantig öppning och järnhäll, och väggarna buro under nyare tapeter äldre handmålade med blomsterurnor, nedtagna och flyttade till Skansen 1927. —

Närmast öster om denna Vibeliuska släktgård låg släkten Paqualins, som härstammade från lagmannen i Björneborgs län i Finland Anders Mikaelsson Paqualin (eller Pachalenius enligt Svenska Ättartal 7: 106) och Sophia Stenia.

[1]) I Sundborns Tingslags Arkiv i Falu Domsagas Kansli, avskr. av Nils Sahlström.

[2]) Bergsl. exp. 1919, uppmätn., fotogr. och detaljritningar: brokvisten, fönster, brasspis, skåp med blomsterurnor i dörrfyllningarna, hörnskåp, lås och nyckel, taklist i köket, sträsockerflaska av glas i rococo.

Av deras 13 barn följde Gustaf och Sophia († 1758) landshövding Gustaf Duwall från Finland till Sverige — hon vigdes 1688 på Falu Kungsgård vid landshövdingens huspredikant Andreas Barchæus, slutligen prost i Norberg och Västanfors [1]), Gustaf Paqualin († 1710) var först landshövdingens hovmästare, sedan kronobefallningsman i Kopparbergs fögderi och bosatt på Risholn. »Hans uppbörds District måtte sträckt sig öfver flere Socknar än som nu äro i Fögderiet, och på vilken tid de skattskyldige sjelfve skulle infinna sig i Fogdens hemvisst, då det hände, att de flere dagar måste vänta att få sin liqvid med uppbördsmannen», berättar Albrect Steffenburg.

K. E. F. 1925

BILD 185. BRASSPIS I F. D. VIBELII GÅRD, RISHOLN.

Med sin hustru Anna Danielsdotter [2]) hade Gustaf Paqualin 10 barn, bland dem dottern Anna, gift med bergsrådmannen Eggert Lundström på Verktäkt i Hosjö, samt sönerna Gustaf, häradsskrivare i Väster Dalarna och drunknad i Tisken eller Nors älv 1716, Johan, bergsman på Risholn och häradsskrivare i Kopparbergs fögderi († 1758, g. 1:o m. Anna Svedberg), Hans Gustaf, assessor och amiralitetsfiskal i Stockholm († 1772 [3]), Nils († 1750), kyrkoherde i Odensvi [4]), Carl (se nedan) och Axel, † 1764 som skolmästare i Grangärde, där han »råkade i armod, så att han saknade både föda och kläder» och där hans dotter Anna Greta blev gift med bergsmannen Per Ohlsson i Räms Örnäset.

Carl Paqualin (d. ä. † 1764) studerade i Uppsala, men övertog sedan fädernegården i Risholn, blev kyrkovärd, bergsnämndeman och bergslagsdeputerad och äktade 1724 Anna Andersdotter Fahlberg (förut gift med Erich Jacobs-

[1]) Hette egentligen Troninus efter sin fars födelseort Trönö i St. Tuna, men antog sin styvfars tillnamn efter hans fars födelseort Söderbärke. Anders Barchæus och Sophia Paqualin blevo stamföräldrar för en talrik släkt med anknytningar till många andra kända bergslagssläkter: Svedberg, Sohlberg, Munktell, Eggertz, Troili, Erlandsson, Brandberg m. fl.

[2]) Bergsmansdotter, † 1721, omgift 1713 med kronobefallningsmannen, sedan rådmannen i Falun Daniel Schreij, f. 1679, † 1754 på Lallarvet, i sin tur omgift 1723 med Catharina Trotzig, f. 1681, † 1756, dotter av brukspatron Anton Antonsson Trotzig i Falun och Anna Jönsdotter Strömberg.

[3]) Far till 15 barn, av vilka några återvände till Finland; en son blev rådman i Stockholm, en dotter var gift 4 gånger, först med hovjunkaren friherre A. M. Hummerhjelm (skild från honom), sedan med tre marinofficerare i Karlskrona; en annan äktade häradshövdingen i Väster Bergslagen Erik Wilh. Kihlman, en tredje generalen och kommendanten på Sveaborg baron Carl Natanael af Klercker, en fjärde hans bror majoren Gustaf Fredrik.

[4]) Av hans barn blev Sara Magdalena gift först med rektorn i Köping Daniel Fahlfors från Grangärde, sedan med prosten Johan Wiksell i Munktorp, Nils blev kyrkoherde i Ål, Carl Peter hovpredikant hos hertig Carl, Gustaf bruksdisponent och kronoinspektor i Norrtälje, där hans son assessorn och riksdagsmannen Johan Aron anlade en klädesfabrik.

K. E. F. 1925

BILD 186. REST AV »DAGKARLSSTUGAN» VID F. D. PAQUALINSKA GÅRDEN, RISHOLN.

son och svärmor till pastor Olof Vibelius). De hade tre söner och dottern Catharina, † ogift på Strand i Vika 1815 vid nära 85 års ålder, ett manhaftigt bergslagsfruntimmer att döma av Albrect Steffenburgs dråpliga historia — en tidsbild från själva Trotzgatan i Falun: »Om Cajsa Paqualin berättas, det hon brukade begagna en Tjur att åka efter, och det både till Kyrkan och in till staden. På en af dessa hännes färder hände, det hon med sin trafvare kom mitt ibland en koskock på Trotzgatan. Tjurn genast färdig lät ej genera sig af seltyget, utan gjorde sitt tempo, helt riktigt, då under tiden Jungfrun helt tranquil satt stilla i sin Schäs, hvarefter hon fortsatte sin resa.»

Av hennes bröder blevo Carl och Gustaf studenter i Uppsala, den förre sedan kommissarie och gästgivare i Leksand, den senare vågskrivare vid Falu gruva och kronoinspektor i Avesta [1]), medan Anders efterträdde sin far som bergsman på Risholn och bergsnämndeman; av hans 6 barn med Daniel Hanssons och Maria Montins dotter Christina överlevde endast Anna Catharina, gift med bergsmannen på Storgården och sedan Strand i Vika Henrik Johan Bergström.

Bouppteckningen 1783 efter Anders Paqualin [2]) »utvisar ett välförsett bo av vanlig bergsmanstyp, där bland lösörena märks en hel mängd både guld- och silversaker».

Den fasta egendomen utgjordes av: 1) en större areal bergsfrälsejord vid Risholn, Löpholn m. fl. ställen; 2) skattehemmanet Ryggen i Vika socken, bestående av jord och hus; 3) $^5/_8$ i den s. k. Gamla Hyttan vid Hosjö Holmen med tillhörande rosthus och kolbäddrum; 4) 2 fjärdeparter i Falu gruva; 5) »Hus. Hälften i Stufvubyggningen väster på gården bestående af en Sahl, 2:ne Kamrar, Kjök och Förstufva med spisar; En stor Sahl med spis; $^1/_3$ del uti Drängstufvan, Boden och Kiällaren; Hvardags Stufvu Byggningen bestående af Stufva, 2:ne Kamrar, Brygg Stufva och Förstufva jemte en uti Brygg Stufvu Spisen inmurad Koppar Kjettel om 7 så[a]rs rum samt 2:ne Kakelugnar; 1 tvibottnat Stolpherbre; 1 Sliplider; 1 Kjölna; 1 Kornlada om 2:ne golf och en loga; 1 mindre Kornlada om ett golf med loga, hel gammal; Ett redskapslider; 2:ne gl. Bodar vid brun; 1 Svinhus; $^3/_4$ delar i Fähuset; 1 Smidja med pust».

Men boet hade också skulder:

1)	I Bergslagens Förlagscontoir	1586: 15: 9
2)	Återstod å ett af Kongl. Krigs Coll. gifvet förskott å 3000 Rdr till en Salpeterlada vid Ryggen	166: 32
3)	Ett års arrende af 10 fjärdeparter i Falu grufva	133: —
	m. m.	

På grund av den stora skuldsumman beslöts efter förslag av boets kurator

[1]) Hans son Carl blev kamrerare vid Avesta Bruk, hans dotter Anna Magdalena blev gift med kassören i Avesta Johan Ingel Littmark (vars far var rådman i Falun) och Maria Margareta med prosten i Svärdsjö Helje Arosin — se min Svärdsjöbok sid. 83.

[2]) Orig. i Sundborns Tingslags Arkiv å Uppsala Landsarkiv, avskr. av Nils Sahlström.

och de omyndiga barnens förmyndare bergsman Carl Vibelius, att boets lösa och en del av dess fasta egendom skulle försäljas på auktion.

Gården egdes sedan av bergsmannen Daniel Erlandsson från Folkesbacka (av Lönnemossasläkten). Bouppteckningen efter honom 1797 [1]) uppräknar bl. a.:

K. E. F. 1925

BILD 187. BJÖRSARVET FRÅN STENSARVET (I VIKA). ANDERS JOHANSSONS HERBRE I BACKEN NÅGOT T. H.

»Mangården bestående af en större byggning väster på gården, innehåller en stor sahl, en stuga, 2:ne kamrar, en liten kläd kammare, kjök, förstuga samt 2:ne broar med portal öfver, alt under ett taklag; En mindre byggning norr på gården innehåller under ett taklag 3:ne rum, med inmurad koppar brygge kiettel i stegerhuset; En kiällare med svala samt en bod och drängstuga öfver; Ett portlider med portar, vedlider och afträdesrum; Ett tvibottnat härbrä öster om gården.

Ladugården norr om gården består af Ett stall med 9 spiltrum och höskulle, Ett fähus, 1 nytt och 1 gl. svinhus, 1 gl. vagnslider, En liten kornlada midt emot fähuset, 1 Redskaps lider af 2:ne bräd väggar, 1 stor Kornlada, 1 stybbes kjällare, 1 smedja med pust, smid-, sparr- och skrufstäd.

Hus utom gården 1 badstuga och kiölna, 1 mältbod med 2:ne bottnar, 1 gl. redskaps lider.»

Daniel Erlandssons änka Margareta Carlfors från Karlborn avled här 1830. Av deras barn ha vi träffat Anders förut på Krokfors (g. m. Anders Carlborgssons faster Margareta Catharina Carlborg), Erland Danielsson efterträdde fadern här som bergsman († ogift 1822), deras syster Lena var gift med sin svägerskas kusin nämndemannen och vågdragaren Samuel Carlborg, som bodde här från 1825 till 1840, då han flyttade till Karlborn. —

Ännu en bouppteckning från gården är i behåll [2]), efter Eric Björklunds hustru Brita Katarina Knifström 1858:

»Man- och Ladugården på Risholn består af en större Stufvu Byggning med fyra rum och förstufva; en köks Byggning med fyra rum; en gammal Drängstufva med Bod och Källare under; ett Vedlider och Stallsbyggnad; ett Stolp Herberge; en Kammare och ett Redskapslider; Tvänne Trösklador med 2 golf; ett Fähus, en foderbod, ett foderlider och en gammal Lada, en Torkbadstuga samt en Smedja med pust och städ.»

Enligt uppgift av fru Elisabet Lingkvist år 1919, då boende på gården, bestod den ovannämnda, omkring 1905 rivna stora mangårdsbyggningen egentligen av två hus, skilda åt av en lång rak inbyggd vindstrappa. Det ena och större hade förstuga med brokvist och sal emellan dagligstuga och sängkammare på ena sidan, kammare och kök på den andra. Det mindre hade förstuga med brokvist i hörnet, där innanför kök, skrubb och kammare samt en stor sal tvärs över hela byggningen närmast vindstrappan.

Så småningom revs det ena huset efter det andra. Grundmurar synas efter herbre, föjs och stall och vedbod hopbyggda i vinkel med den kvarstående

[1]) I Sundborns Tingslags Arkiv å Uppsala Landsarkiv, avskr. av Nils Sahlström.
[2]) I Sundborns Tingslags Arkiv i Falu Domsagas Kansli, avskr. av Nils Sahlström.

K. E. F. 1925

BILD 188. NORDFORS HERBRE, BJÖRSARVET.

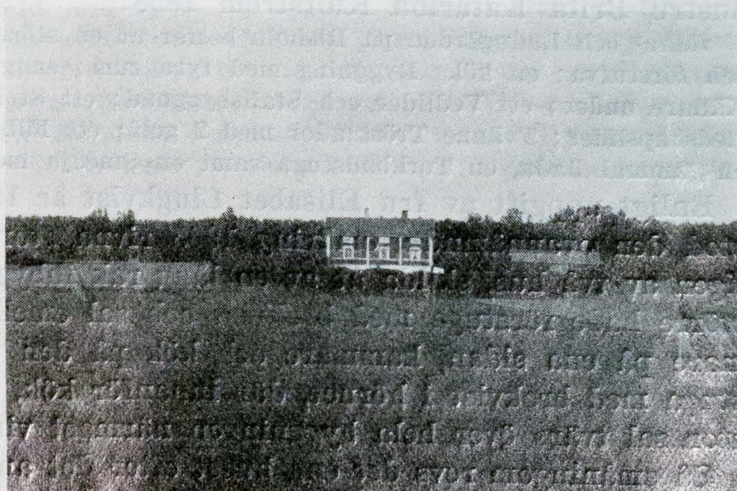
källarstugans matbod och drängkammare (med humlegård vid knuten) mitt emot »dagkarlsstugan», som bestod av förstuga, stuga, kammare, kök samt brygg- och bagarstuga [1]) ; den första och sista hade var sitt broskyve med vågkantade sidobräder och list av halvrundlar framtill samt vågsvängda snedsträvor. Sedan sågades huset itu, köket och bryggstugan revs — nu lära både »drängstufvan» och det som stod kvar av dagkarlsstugan vara bortflyttade och ingenting kvarlämnat på Paqualinarnas gamla tomt.

*

Öst om Risholn ligga Björsarvets tre gårdar på en backe. Nordfors (vars hustru är en bland de otaliga ättlingarna av »Stormor i Dalom») har ett herbre med långt utskjutande övre botten på framgaveln och dörr med bra beslag och järnhandtag, Anders Johansson ett dito, vars nedra botten är mycket gammal med nötta knutar och djup förtimrad svale. — Oloff i Byörsaff lydde 1539 under Risholm, Simon skomakare bodde 1571 i Biörsarfft, som på 1620- och 30-talen hade två täktekarlshemman.

Under Risholn lydde ock 1539 Anders i Bölet, en riven och åter nybyggd gård i Utanmyra än en bit åt öster. Nu 6 gårdar, bland dem Nygrens mot skogen med en stor tät halvrund syrénhäck framför manbyggnaden som en mur i åkerkanten, stor lönn vid stuggaveln och stor fägård på sidan. Infartsvägen går mellan den röda envånings manbyggnaden och den låga gamla sommarstugan med två höga skorstenar och tre rum, det mellersta med ett litet ensamt fönster på baksidan. Ett stenkast från gården står en skyhög tvåstammig björk mellan herbre och källarbod med stor svale. Herbredörrn har fina beslag och järnhandtag, källarsvalen en präktig »sneverksdörr» (X-formigt brädklädd). — Vid Nordins på en hol i utkanten av byn syns grunden efter en gammal riven stuga i vinkel mot den nuvarande envånings manbyggnaden, låg och lång, med 4 fönster på baksidan och under dem en bred murad källarsvale med snedtak i den höga stenfoten — och apelgård där frammanföre.

[1]) Bergsl. exp. 1919 — uppmätn., fotogr. och detaljritningar: kakelugn och förgylld spegel. Då stodo ännu källarstugan och hela »dagkarlsstugan» kvar.

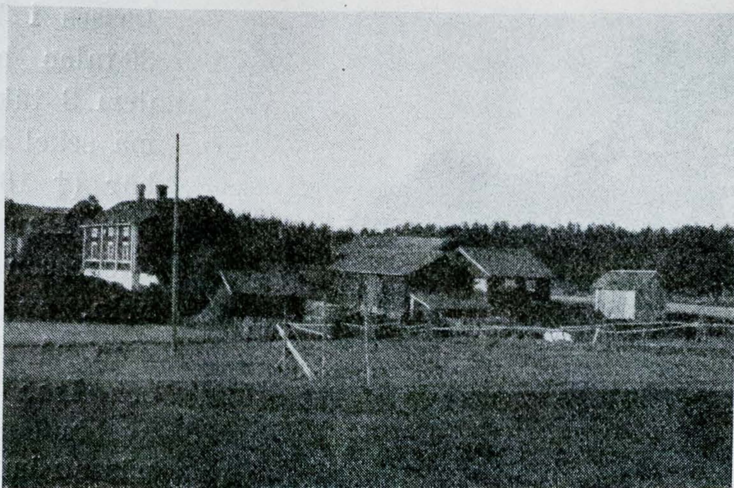
K. E. F. 1925

BILD 189. NYGRENS I UTANMYRA.

På gårdssidan har den spåntäckta stugan en bred bro med raka stolpar kring två dörrar. Stor fägård, en gammal grå uthuslänga som nästan ger fäbostämning. Stall med takved, en fågelhålk högst upp i röstet och ett litet fönster på var sida om dörrn tätt intill den, en vid och vacker rönn där bredvid. Ett högt herbre med takved sida vid sida med en bred bod — med papptak men också en fin rutdörr på långsidan.

Och så till sist Löpholn längst bort i öster, ett par gårdar nära Trostbäcken och Vikagränsen norr om Löpholsberget (i Vika). På kartan står »Löfhult» och »Löfhultsberget», en »förfining» som lär vara ett påhitt av en jägmästare — i själva verket en oförskämd och brottslig förvanskning. Alla äldre säga Löpholn, nästan Löppholn — eller Löpphorn. Löpphos Lasse var en gammal spelman här, man talar om Löppos Lasses vals, men ingen tycks tyvärr minnas den.

Måns Nilsson i Aspeboda egde bland allt annat också Löpholn, som hört till hans hustrus fäderneary och vid hans avrättning återgavs till henne. 1539 lydde Hans på Lööpholen under Lasse Hansson i Warpeboda (Varbo), 1549 var Joghan på Lööpholen nämndeman, 1571 satt Gregz Hanson här (tydligen son till Hans härovan) som

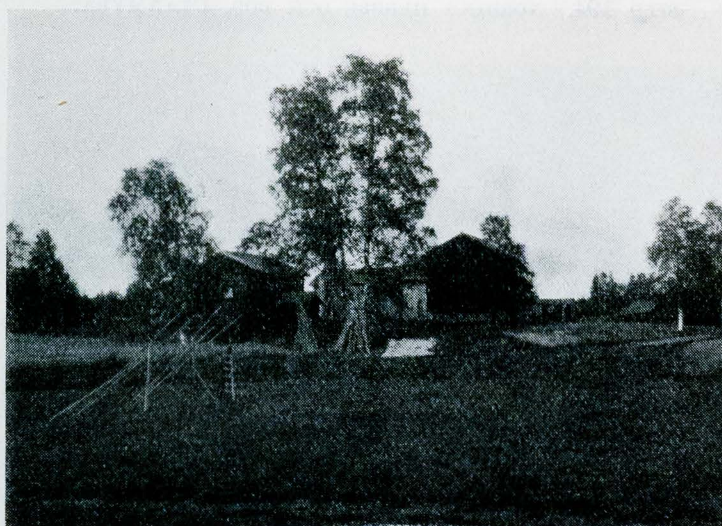
K. E. F. 1925

BILD 190. NYGRENS I UTANMYRA.

K. E. F. 1925

BILD 191. NYGRENS SOMMARSTUGA, UTANMYRA.

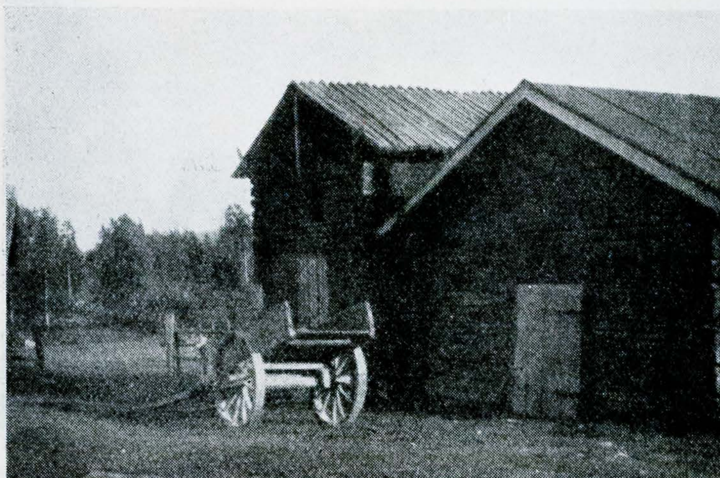
K. E. F. 1925

BILD 192. NYGRENS I UTANMYRA. HÖG TVÅSTAMMIG BJÖRK MELLAN KÄLLARBOD OCH HERBRE.

K. E. F. 1925
BILD 193. NORDINS STALL, UTANMYRA.

Lasses i Varbo landbonde. På 1620—30-talen hade byn 4 grannar, bland dem 3 täktekarlar. Senare under samma sekel var Anders Nilsson bergsman här († 1695), släkten Fahlbergs stamfar. Hans dotter Anna äktade Erich Jacobsson och Carl Paqualin på Risholn, av sönerna blev Petter bergsman på Främsbacka, Nils på Kolarbo och Isac på Löpholn († 1741), följd av sin son Anders (drunknad i Korsnäs strömmen 1778, g. m. Johan Carlssons på Hobborn dotter Christina — hans syster Anna blev hustru till sin svägerskas bror Johan Johansson på Hobborn). Anders Isacssons söner voro bl. a. Olof Andersson Sundvall på Kartbacken (länsman Sundvallssons far) samt rostvändarna Isac och Johan Andersson Fahlberg, den förre på Löpholn (gift 1780 med sovraren Lars Eggertssons i Nygården dotter Catharina), den senare i Björsarvet (gift 1783 med en dotter till Per Ersson Munck därstädes).

K. E. F. 1925
BILD 194. NORDINS HERBRE OCH BOD, UTANMYRA.

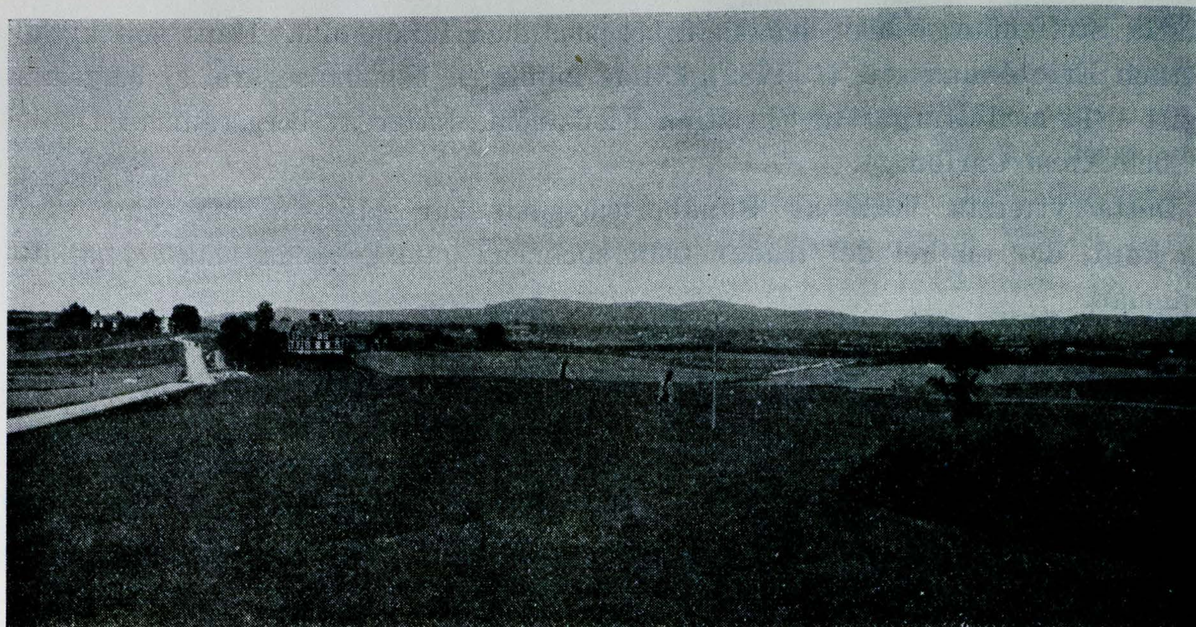
Nils Andersson Fahlbergs på Kolarbo änka Anna Matsdotter Sundén flyttade vid sin mans död 1755 till sin son bergsmannen Anders Nilsson Fahlberg på Löpholn och bodde här till sin hädanfärd 1778. Anders († 1788) hade med sin hustru Anna Maria Kock (förut gift med bergsmannen Erich Dahlberg på Övra Åsen i Falun, son till klockaren Olof Hansson i Sundborn) dottern Maria Helena, vars make Johan Erichsson (son av Erich Johansson på Kolarbo och

K. E. F. 1925
BILD 195. NORDINS MANBYGGNAD, UTANMYRA.

Maria Steffenburg) blev den siste bergsmannen i Löpholm. Hans son kyrkovärden Eric Johansson (f. 1782) kallas nämligen hemmansegare, ej bergsman (gift 1814 med Margareta Christina Flodström, dotter av bergsrådman Daniel F. och Anna Carlborg).

Detta yttersta hörn av Sundbornsbygden har sålunda som synes varit en knut, där en hel del trådar från socknens gamla kända släkter bundits samman.

K. E. F. 1925

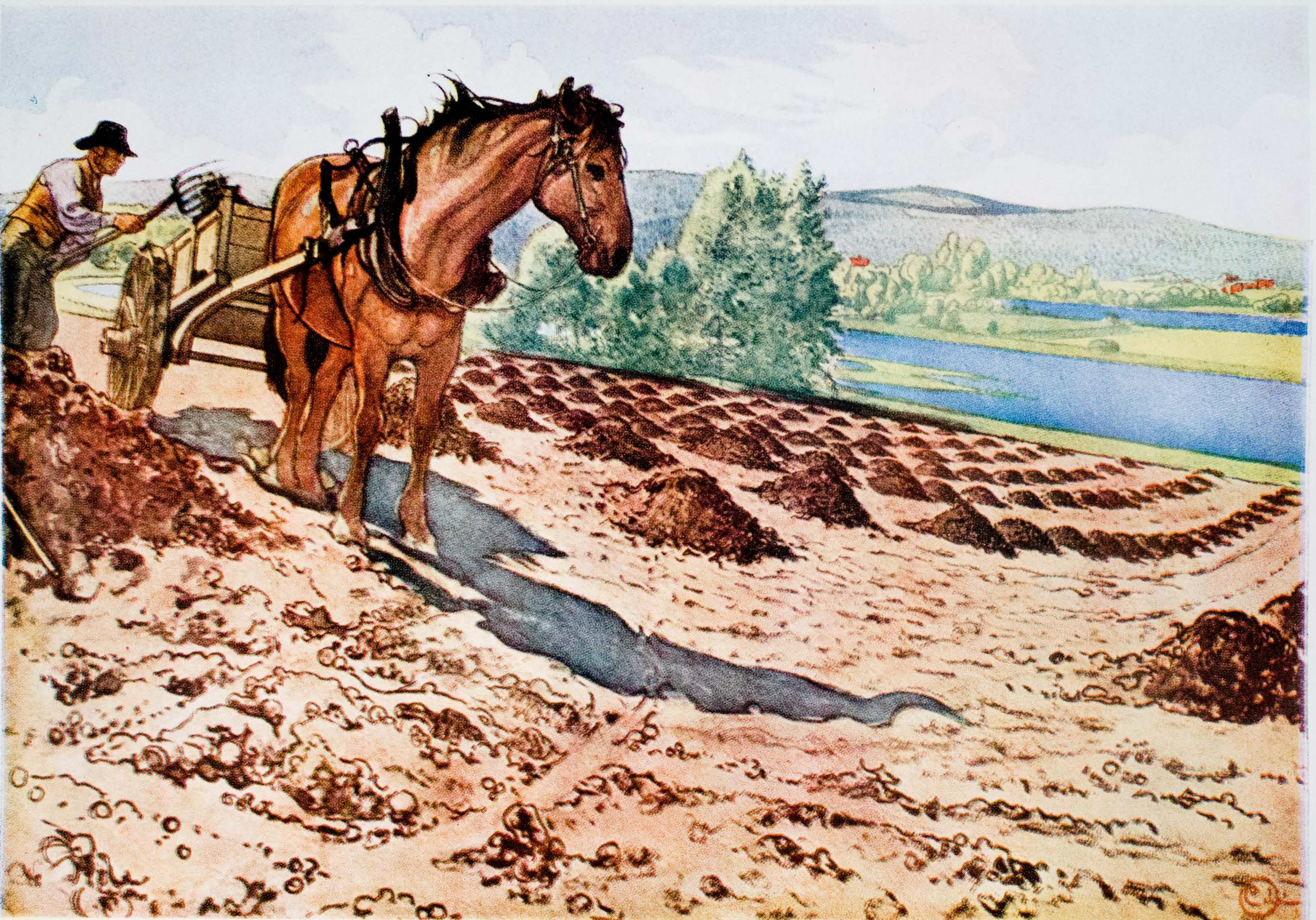
BILD 196. FRÅN EDHULT ÅT NORR. BLIXBO T. V., FLYBERGET OCH RÅBERGET I BAKGR.

VARDAG OCH HÄLG, DRÄKT OCH LYNNE

Sundborn är den 36:te i storlek av Dalarnas socknar, med en största utsträckning i V—Ö från »Skuggarfs sten» till Gästriklands gräns av $3^1/_4$ mil (33 km.), i N—S från översta hörnet strax nedom Lill Selnan i Svärdsjö till Skuruhäll av drygt $1^1/_4$ mil (bygden från »Källbro källan mot Svärdsjö till Trostholmen» är ej fullt 1 mil lång). Arealen är 19.319 hektar, därav 17.168 hektar land och 1.429 hektar åker år 1927 (mot 1.359 år 1919).

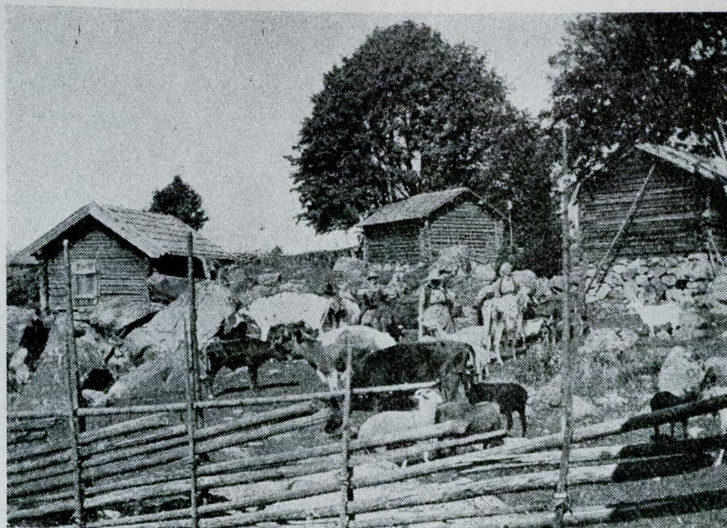
Socknen hade omkring år 1760 vid pass 980 innevånare i 220 matlag (och 5 soldatrotar under Rättviks Compagnie, enligt Hülphers). Sedan ökade befolkningssiffran till 1900 för att därefter åter sjunka:

1841:	1.463 innevånare	
1878:	2.035 »	
1882:	2.143 »	
1889:	2.197 »	
1893:	2.288 »	
1900:	2.457 »	
1910:	2.303 »	
1913:	2.324 »	
1915:	2.265 »	
1923:	2.342 »	
1924:	2.299 »	(1110 m., 1189 kv.)
1928:	2.267 »	(1102 » 1165 »)
1929:	2.243 »	(1093 » 1150 »)

PÅ TRÄDAN.

AKVARELL AV *CARL LARSSON* I "SPADARVET."

Fröken Sophie Runer foto.
BILD 197. VIKMANS I FINNGÄRDS FÄBON.

Här äro de flästa Koppar-Bergsmän, »knapt finnes någon egentligen så kallad bonde», skriver J. M. Bergman 1841. Hülphers nämner också främst bergsmän, hytt- och gruvarbetare, men »en del sokneboer hafwa endast förtjenst genom åkerbruk och kolning, några af dem köra emellan Gefle och Fahlun med foror, andre kunna wissa tider föryttra wed til Fahlun. Handa-Slögder idkas ock af några: Här äro Skräddare, Swensk-skomakare, Smeder, Skinn- och Klippings-beredare, Träslögdare och Snickare. Tegel slås til hus-behof. Husen äro wäl bygde, täkte med näfwer och takwed. Allmogen hafwa snygt och renligt i sina hus.» — Och vidare: En tredjedel af jorden innehafwes af Utsokens-folk, ifrån Kopparbergs, Wika och Swerdsjö Församlingar, dock hafwa Fahlu Stads-boer deraf största delen, hwilke, tillika med de förra, wissa tider på året hitkomma att berga. Några hafwa här Gårdar, andre äga allenast en Lada wid sina små jord-delar. — Wes-jord finns här på flera ställen, äfwen Sand-jord. Dock är lera och sandblandad-lera här den bördigaste. De mindre hushåll måste årligen köpa säd ifrån Gefle och Fahlun, men jordbruket förökas ansenligt genom upodlingar med stenbrytande och myrors utdikning. Wår-säden tager ibland skada genom Natt-froster, hälst på de ställen som ligga lågt wid watn och myror, såsom omkring Fingärds och Skäggeheds bylagen.

Enligt en nutida författare [1]) är jorden i allmänhet karg och mager, mäst krosstensgrus och sandjord och rätt mycket mossjord, ställvis dock god ler- och mulljord. Här är mäst småbönder med 10—15 tunnland åker, en häst, 7—8 kor och lite småkreatur — getter och får äro färre än förr; får av den småväxta inhemska rasen kallas »järpar». Bolagen ega vidsträckta områden, främst Bergslaget, och herrgårdarna med stora kreatursbesättningar. Mjölken säljs av en del till andelsmejeriet i Sundbornsbyn, men de flästa göra smör som säljes i Falun, Korsnäs och andra orter. Höns- och biskötsel idkas vid många gårdar. — Storskiftet började på 1890-talet, men har endast övergått en del byar; den som ivrade mäst för att få det till stånd var bonden Anders Åsberg i Kårtäkt (nu död). Skogsskötseln var dessförinnan dålig, man brydde sig ej om att sörja för återväxt på »brännorna», och det berättas om hur bönder under supkalas bytte bort fina skogsskiften mot ett halvstop eller en kanna brännvin. Nu är det bättre ställt, med skogssådd, mossdikning, röjning och gallring.

Också här finns en livaktig J. U. F.-avdelning, som hållit tävlingar i rot-

[1]) *Sellfors,* Sundborn, sockenbeskrifning 1916.

K. E. F. 1925.

BILD 198. FRÅN BLIXAS. TORVMOSSAR I DALEN, BLIXBO OCH ÅSEN I BAKGR.

fruktsodling och annat och kurser i konservering, bokföring för jordbruk, svenska språket m. m. —

Adalrik Steffenburg antecknar att äpplen, körsbär, plommon och krikon trivas bra och lämna god frukt, samt uppräknar en rad mindre vanliga vilda växter: liten blåsört (Utricularia minor) och myggblomster (Malaxis paludosa) vid Kvicktjärn, vårärt (Orobus vernus) och klippglim (Silene rupestris) på Kvicktjärnsberget, skogssäv vid Sundbornsån och flerstädes, Veronica villosa (?), storklocka (Campanula persicifolia), nattglim (Silene noctiflora), flenört (Scrophularia nodosa) på Nygärdet vid Sundbornsbyn, nysört (Achillea ptarmica) bl. a. där och vid Kolbergsbo, fjälltimotej (Phleum alpinum) och korallrot där, den senare även jämte try vid Rostberg, skuggviol (Viola umbrosa eller Selkirkii) vid Hobborn, rödnate (Potamogeton rufescens) i Hobbornssjön, ormbär (Paris quadrifolia) på Killingholmen och flerstädes, tibast vid Skuggarvet, skogsvicker vid Laktjärn, mosippa (Pulsatilla vernalis) vid Ramsnäs, gullpudra (Chrysosplenium alternifolium) och åmöga (Ranunculus lingua) vid prästgården, skavgräs (Equisetum hiemale) vid Prästtjärnsbäckens utflöde i Sundbornsån, fetknopp vid Karlsbyn och Tofta brunn, knölklocka (Campanula rapunculoides) vid nedra Danholn, gullklöver (Trifolium agrarium) vid Risholn, stormhatt vid Trostbäcken, lundnarv och skogsnarv (eller stjärnblomma, Stellaria nemorum och Friesiana) vid Korsån samt åkerbär här och där. Vartill kan läggas att flockarv (Androsace septentrionalis) växer ymnig norr om Danholn, där den har sin nordgräns[1]), samt att dvärgbjörksnår kläda Toftmyran liksom de flästa mossar i trakten, särskilt österut bortåt Råberget och Logärden.

Dvärgbjörken heter Fredagslöv, prästkragen vit och färgkullan gul åkerkulla, blåklinten rågblomma, maskrosen smörblomma, odon hundblåbär[1]) — och skogskovallen heter pligg, ett ganska träffande namn. —

När två tröska med slaga, heter det: du å jag, du å jag! När tre tröska: en fattas, en fattas! — och när de är fyra: rock å väst å tu par byxor![2])

En upptecknare[3]) skildrar linberedning på sockenmålet, vilket »nästan helt och hållet sammanfaller med Falu-dialekten» enligt Albrect Steffenburg, som i en ordlista räknar upp en rad »Provincialismer i Falu-trakten»[4]): Fôsst skär-ä [= skall det] såss, så skär-ä riväs ôpp, så skär-ä repäs åv knôppän, så skär-ä binnäs fittjä älä små kuddä, så skä-n ha-ä i sjön [långt ö] å rötäs å så skä ä tass ôpp å tôrkäs å klubbäs. En fa te klubbän i tjörkbyn å då läggs fittjanä inundär

[1]) Enl. P. W. Wiström.

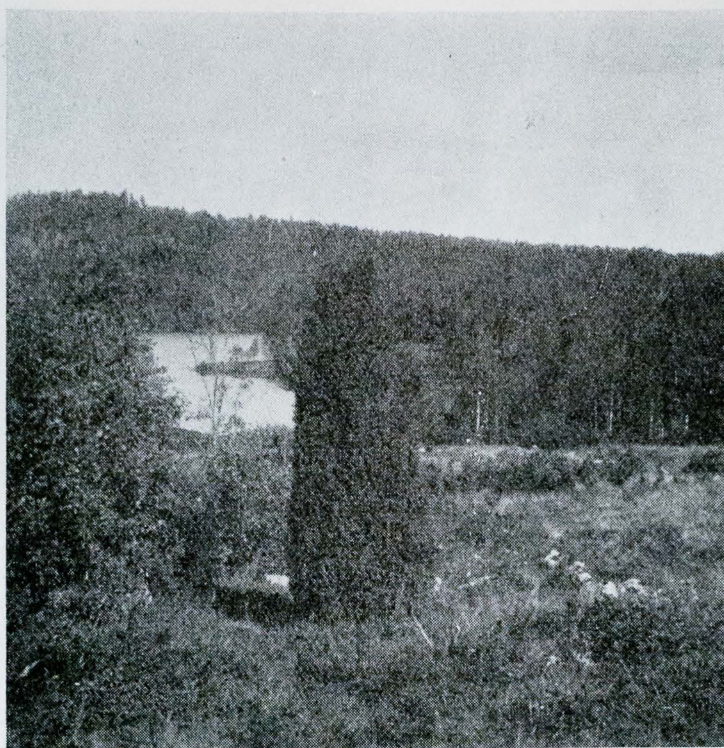
[2]) Carl Larsson i »Spadarvet». Se min Svärdsjöbok sid. 213.

[3]) Elis Herdin, Texter från Sundborn, i Landsmålsarkivet, Uppsala, uppteckn. 1897 efter Kristina Svedell i Bossarfvet (f. 1819).

[4]) Se Bilaga 12.

å mjukäs; senn så skär-ä sjäktäs, så agnunä går ur-ä då; sennä så skär-ä râtäs mä e râtu å senn skä ä häkläs, dra u blåna u självä linä, hä bi blån å lin då si. Å så är-ä slut, ä nog e årbet mä *hä* så senn är-ä te spinnings sennä.

Samme upptecknare har av samma gumma fått ett ordspråk och ett par ordstäv: Ä va'nt kungsol, dä drônninga sa. Ä håll på å mörtjä, sa rävän sått i snâru. En tom [långt o] mâgâ jagä bäst, sägä Fnys'n [en spelman, se nedan]. — Albrect Steffenburg har ock samlat en rad väderleksmärken och andra tecken [1]): Det väder, som är rådande vårdagjämningen, blir rådande 3 månader. Så mycket snö på Wårfrudag, så mycket snö i skogen Walborgsmässan. När Göken gal länge på sommaren, blir ingen vinter (inte före) för jul (slår ej inn [2]). När Göken gal efter middagarne, blir kall sommar. När mössen bygga på nedersta roan i hafre hässjorne, så blir litet snö följande vinter; men när de bygga högt upp i hässin [?], blir det mycket snö. Onsdags Tungel och lördags vind Blåser tre månader inn [eller: räcker tre månar ikring]. Så stort som Tunglet är vid Jul, så stort är löfvet vid Ersmässan (slår ej inn [2]). När det är mycken lingonblomma, blir godt sä-

K. E. F. 1925

BILD 199. EN VID KARLSBY FÄBON. TOXEN OCH TOXBERGET I BAKGR.

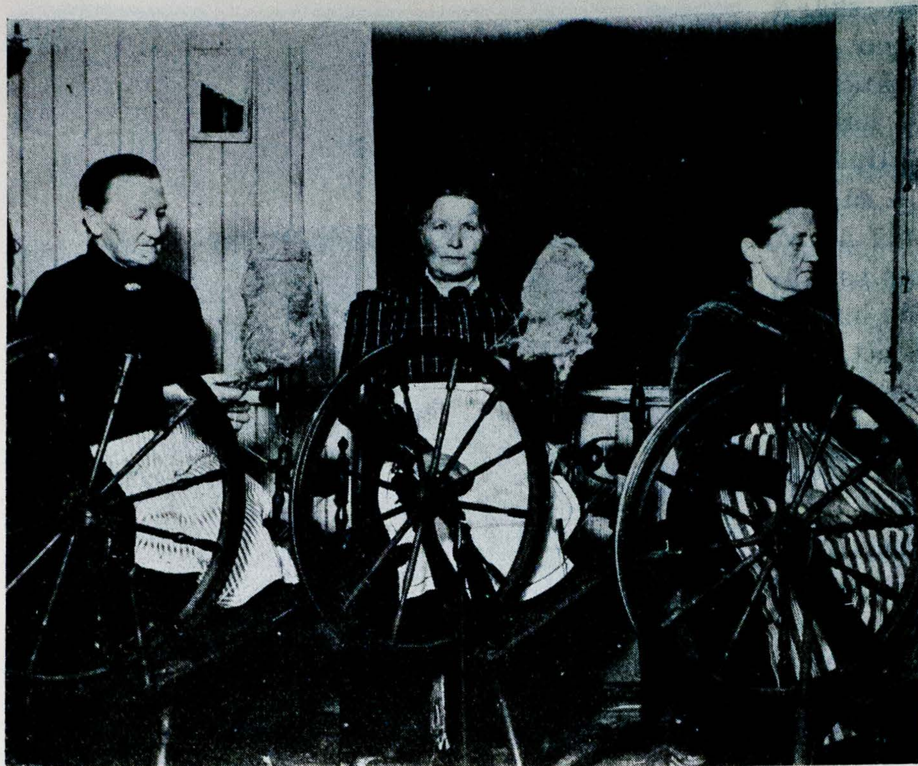

K. E. F. 1925

BILD 200. HÄLLSTUP VID LJUSBRUNNSBÄCKEN, BUSKBO.

[1]) I Uppsala Landsmålsarkiv 169: 32.

[2]) Anm. av upptecknaren.

Einar Norberg foto.

BILD 201. RÖCKKALAS.

desår. När Lindarne grönska före Björkarne, blir godt år. Ju mera grönska lindarna ha vid vårsåningen, desto sämre blir året. När det är bequämligt att så om lådigen [våren], blir det ock bequämligt skära om hösten. Ingen är slug när han ska så, men alla när de skola skära, eller: Ovis man sår, och vis man skär. Så många dagar efter 13:de dag innan Töwäder inträffar, så många weckor efter Wofferdagen infaller såningen. När gula Sädesärlan visar sig på våren är rätta tiden inne för wårsåningen (säkert märke [1]). När höst våren är sen, blir den påföljande våren sen — hoc est när det är tjenligt (överskrivet: nyttigt) att så rågen sednare än vanligt på hösten, blir ock tjenligt (nyttigt) att påföljande wår så sent. När Ljungblomman blommar ända upp i toppen, det året skall man så rågen något sednare än vanligt.

Bland de Steffenburgska papperen finns ock följande [2]):

Gammal Katolsk, under tidernas lopp påtagligen något förändrad bön från Karlsbyn i Sundborns Socken. Upptecknad den 1 Jan. 1867. Uppläst af Daniel Stolt från Jutänget.

Jungfru Maria satt och sjöng, hade Jesus i sin famn; Jesus var en liten pilt, han gick hela huset omkring; han hade två ljus i hvarje sin hand. Gud vare med både qvinna och man. Han hade tolf Englar, 2 till hand, 2 till fot, 2 med sofva, 2 med vaka, 2 alla mina synder uppsläckta (uppsätta), 2 visade mig vägen till Paradiset, — då fick jag se Hans Helige Trefaldighets Son hängande på korset med törnespikar i hans händer och törnekrona på hans hufvud och blodet rann ur hans högra sida; och den som denna bönen läsa kan, 3 gånger inan han biter af brödet och dricker af vinet, så skola synderna varda förlåtna, om de vore så många som sandkornen i hafvet och grässtråna på marken. Englarne sörja, Satan ler, Helfvete brastar [braskar], Döden hastar; akta dig väl, din fattiga själ, så lefva vi kristligt, så dö vi evigt och väl Amen! —

Albrect Steffenburg har ock skrivit en livfull och målande skildring av ett julkalas i Sundborn i början av 1800-talet [3]) och har även åtskilligt annat

[1]) Anm. av uppteckanaren.

[2]) I Upps. Landsm. arkiv 169: 37, tr. i Dalarnes Fornminnesförenings årsskr. 1867.

[3]) Se Bilaga 13.

att förtälja om seder och bruk:

Bror Bylund foto.
BILD 202. KRYCKESTÅT.

Följande sin tid voro Bergsmännen i sine samqväm mycket råa och ohyfsade, och bland desse utmärkte sig företrädesvis Danhols karlarne, som aldrig kunde skiljas åt i något lag utan att slåss. — Under den för Riket olyckliga Frihets tiden, då Landet var delat i tvänne partier, Hattar och Mössor kallade, voro äfven i Fahlun bland de bättre Bergsmännen partigängare, och desse mera bildade höllo alltid den råare hopen af Ståndet Bruksförlag, och hade då altid tillika tillfälle att på sine förlagstagare verka för någondera partiet; när desse sedermera på sine kalas kommo tillsammans, uppstod vanligtvis först gräl och sedan slagsmål ibland desse Hattar och Mössor, ehuru de sjelfve ej hade det aldra ringaste begrep om saken, utan häldre trodde det någon tvist var bland de förnäme om olika huvudbonader. —

Min Far plägade ofta berätta, det hans vanliga sysselsättning som pojke var, då något kalas var i hans Föräldrars hus, att sitta vid Spishäln (ty kakelugnar funnos då ej) och skära Lång Tobak samt utbreda det på Trätalrikar för att mot brasan torkas, och emellanåt slå i öl åt Gubbarne, hvilket gick så rundeliga till, att oftast innan Laget skildes åt, det spilda fluidum kunde stå öfver skosulorne. — I mina Föräldrars hus stod altid innan för dörren på en blåmålad pall en kanna med Svagdricka och en med öl som alltid hvar morgon ifyldes. —

På nyårsafton brukas mångenstädes att göra sig s. k. nyårsgåfvor. De göras af smält bly, som hastigt hälles i kallt vatten, af de deraf uppkommande figurerna skall man kunna förutspå det blifvande årets händelser, de blott som röra en sjelf.

Stjärngossarna har Carl Larsson målat i »De mina»: stjärnan är vit på en gul rund skiva, stjärnbäraren och två andra pojkar ha vita byxor och skjortor, höga vita toppmössor med målade ornament och brokig tofs, Judas svart filthatt, fårskinnspäls, pung och käpp med klocka, Herodes blå uniform med svärd i bältet, orden, röda axelepåletter och hög vit pappkrona med förgyllning. — Ibland har man rôck-kalas, gummorna »gå mä rôck» till varann, spinna och språka och dricka kaffe. Och så firas kryckeståt här liksom i hela Södra Dalarna på första eller någon gång tredje lysningsdagens afton. En sådan 1917 vid Skuggarvets skola, där den blivande bruden var lärarinna, skildras i en tidning[1]:

Sedan släkt och vänner från olika trakter samlats, anlände en manskör från Falun, vilken hela kvällen under fanjunkare Karlströms ledning underhöll med väl övade sånger. Vid 7-tiden framsprängde en ryttare och ryttarinna och anhöllo att en »krycka» skulle få framföras. Om en stund syntes på avstånd flammande eldsken och hördes musik samt

[1]) Falu Länstidn. 1.11.1917.

Sophie Runer foto.

BILD 203. KRYCKESTÅT. FÖRRIDARE, »PRÄSTEN» I LÖVAD GIGG.

bjällror och frustande hästar. Tåget företräddes av en skara skolbarn samt nationalklädd ungdom, vilka buro långa bloss, efter dem kommo parvis ryttare och ryttarinnor vackert utstyrda, sedan två väldiga furor, dragna av erforderligt antal hästar — och slutligen omkring 200 personer. Sedan tåget ordnat sig omkring brasan av blossen, framförde folkskolläraren Hallander först de äldres och sedan barnens lyckönskningar, varvid dessa för sin del överlämnade en praktfull bukett samt en värdefull minnesgåva. Sedan hurraropen tystnat och sångkören sjungit sade brud och brudgum sitt förvisso uppriktiga tack. Då det hela gynnades av vackert väder och allt skedde på ett värdigt sätt, som länder såväl anordnare som åskådare till heder, gjorde det ett vackert och stämningsfullt intryck. Efteråt inbjödos de närvarande på förfriskning, vilket möjliggjordes genom riklig tillgång på frukt samt vänners och grannars bidrag.

1927 framkördes också i Skuggarvet två väldiga kryckor, spelman satt på den första, där var ett stort följe, så gott som hela byn — två förridare, sen tre vitklädda blomsterkransade flickor och två ynglingar ridande, flickornas hästar hade vita täcken, ena förridarn höll tal på både vers och prosa på gården och så bjöds på kaffe. — 1929 var det åter en lärarinna i samma by som hyllades på samma sätt — i spetsen tågade ett 30-tal barn med brinnande facklor, så kommo de två kryckorna (alltid stortallar) och »en fiolspelman av gamla stammen», sist en trupp glada åskådare. Vid framkomsten talade »prästen» några lyckönskande ord, följda av ett fyrfaldigt leve, brudgummen tackade och inbjöd alla på kaffe, »glädjen stod högt i tak och man lyssnade till sång och musik och roade sig på bästa sätt». — Samma år höllos *två* kryckeståtar i Kårtäkt för samma brudpar vid brudgummens hem (bruden var utsocknes), vid den ena kördes fram två furor, föregångna av 8 par ridande tärnor och svenner, vid den andra endast en krycka med tre ridande par i teten och en »präst» i lövad gigg, han framförde ungdomsvännernas och kamraternas lyckönskningar, och på kvällen blev »förstgångskalas». Två brudpar, syskonen Lindholm på Kristineberg med fästman och fästmö, firades gemensamt med en ståt och två kryckor, men ett annat par i Kårtäkt uppvaktades med inte mindre än 4 timmerträd, också föregångna av ridande par och »präst» i lövad gigg som höll lyckönskningstal i bunden form — och

sist som vanligt förstgångskalas till in på småtimmarna.

*

Gamle nämndeman Per Andersson i Karlsbyheden sjöng gamla visor, bl. a. Brännvinsvisan, där varje vers börjar med en bokstav i alfabetet från A till Z[1]), samt en kärleksvisa, vars två första verser lyda som följer[2]):

Sophie Runer foto.

BILD 204. KRYCKESTÅT. »PRÄSTEN» TALAR.

1. Sjelfva naturen kan ej gifva större fröjd
Än kärlekens strålar kan gifva.
Att älska en vän, som till kärleken är böjd,
Dess nöjen kan ingen beskrifva.
Som solen ger värme och månen ger sken,
Ja, så är kärleksvärmen, där kärleken är ren,
Den vi af våra förfäder ärfvat.

2. Hvem lärde fader Adam att älska sin fru,
Hvem lärde honom äktenskapet ära,
Hvem lärde moder Eva att som flicka stå brud,
Hvem lärde henne dygdekransen bära,
Hvem lärde de små fåglar att bygga sitt bo,
Hvem lärde dem att älska hvarandra i ro,
Är icke detta kärleken allena?

Av gamla spelmän omtalas klarinettblåsarna Jutängs Anders på 60-talet och Anders Engström i Finngärde, kallad Fnys'n, som också spelte andra instrument, ett stort original som på slutet levde av jakt och fiske, han snara fågel mäst. Han spelte i lag med klarinettisten Pellas Daniel, vars bror Erik spelte fiol — dä skull vâ fiol å klanätt. De voro söner till Per Larsson i Blixbo, vars vals »Per Lars gavel» vi hört i Svärdsjö[3]). Daniel måste sluta spela, blev överansträngd — det var intet latmansgöra att blåsa klarinett på den tiden, då ett bröllop räckte flera dar och spelmännen måste gå från det ena bröllopet till det andra. Då doktorn förbjöd honom blåsa klarinett, skaffa-

[1]) Se »Med Dalälven» del III bok 1 Enviken och Svartnäs sid. 138.

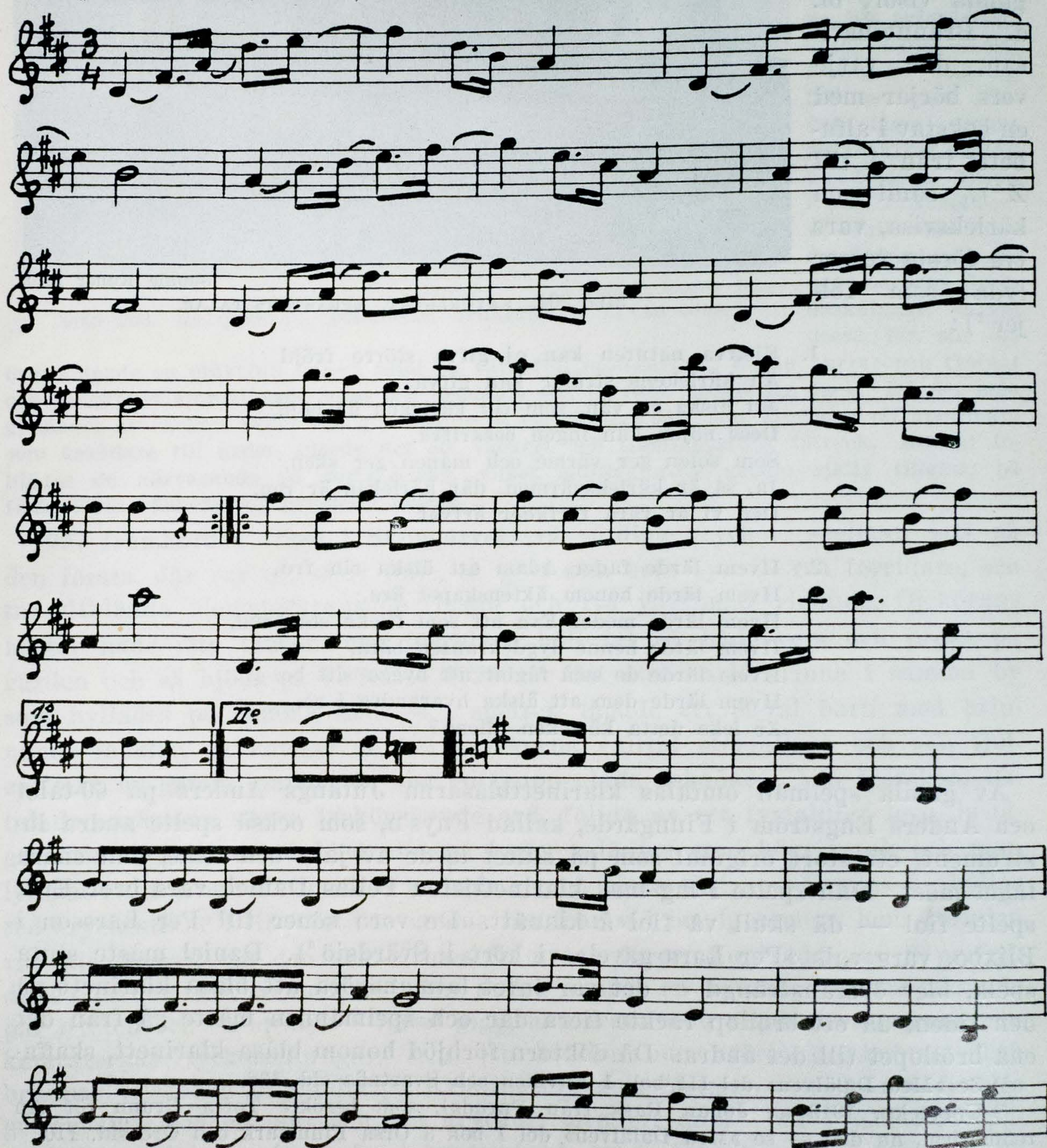
[2]) Uppteckn. 1919 av Johan Rask från Furudal, som besökte Tofta Brunn för sin reumatism, nu död — se »Med Dalälven» del I bok 3 Orsa Finnmark och Ore sid. 110.

[3]) Se min Svärdsjöbok sid. 237.

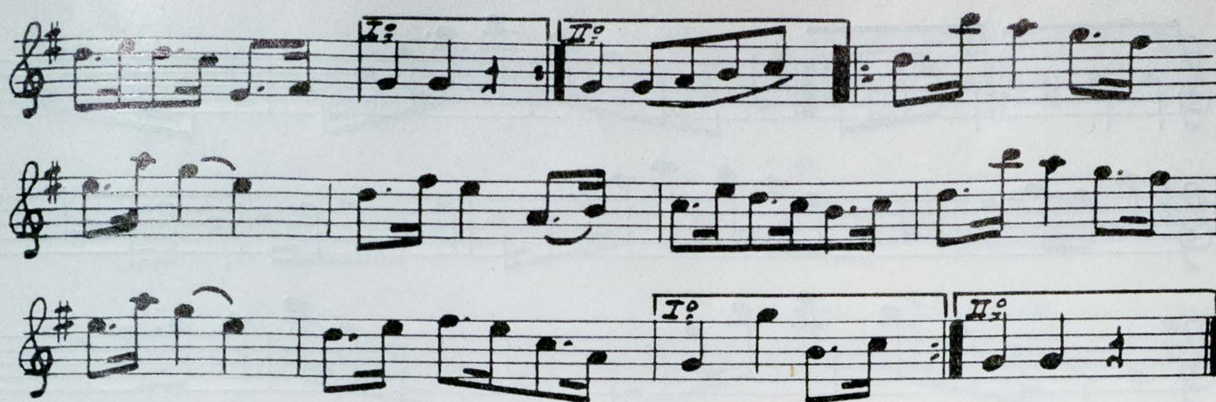
de han sig ett positiv, och på frågan hur han tyckte om sitt nya spelverk, svarade han: »Det är då lika bra som att ha ett spannland jord» [1]).

Nu finns veterligt endast ett par fiolspelmän i Sundborn. En är förre skomakaren Gustaf Andersson på L. Karlborn (född i Vintjärn 1851), som förr varit ledare för ett kapell i Korsnäs, där Dalregementets musikdirektör Joel Olsson gjorde sina lärospån. Han är alltså notkunnig och har själv tecknat upp sina »kompositioner». Här några durpolskor med ett och annat fint moll-inslag (1:sta reprisen är i regel bäst):
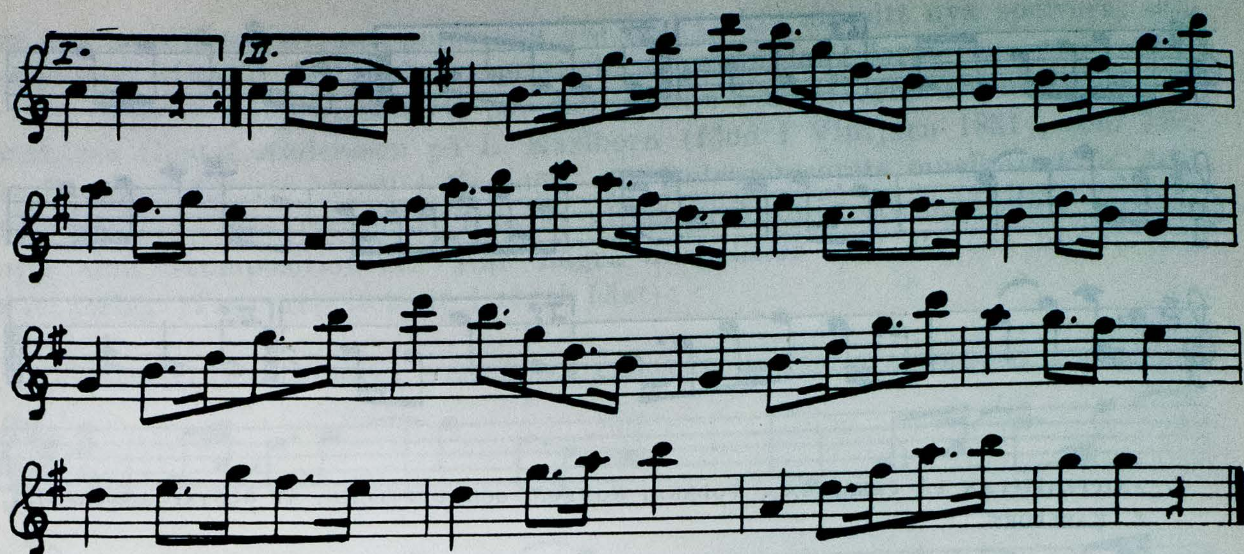
1. »FÄGELN I LUND». POLSKA, KOMPON. OCH UPPTECKN. AV GUSTAF ANDERSSON, L. KARLBORN.

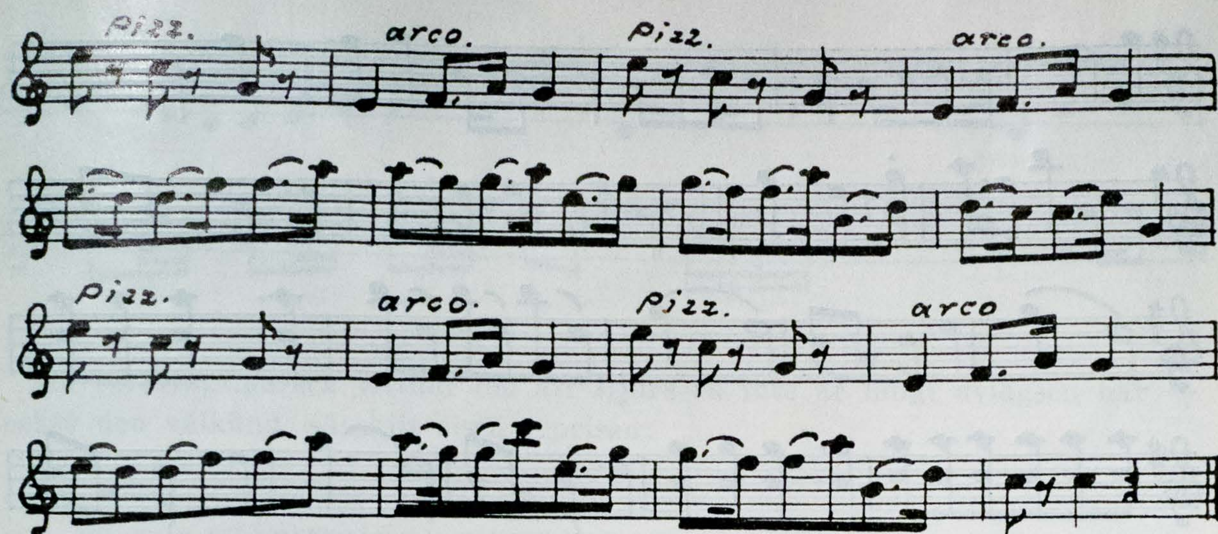
[1]) *Svärdsjö-mas,* Storspelmän från Svärdsjö och Sundborn, i Falu-Kuriren 20.4.1929.

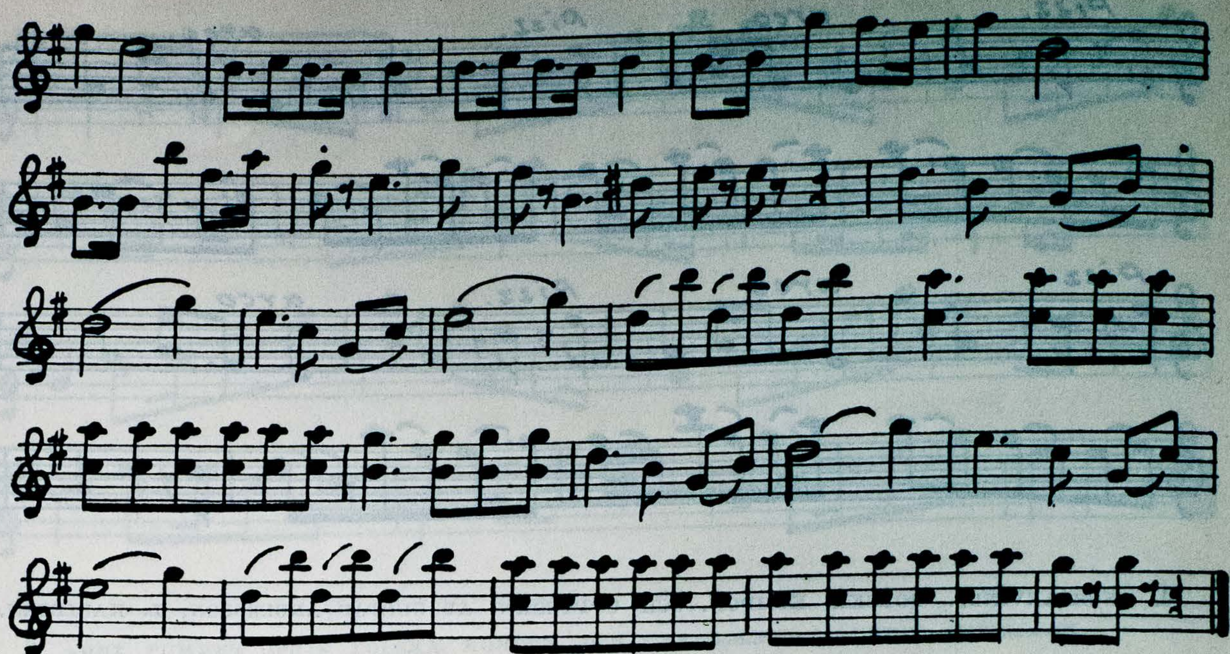
2. »NIPPERTIPPAN PÅ CARLBORN». POLSKA, KOMPON. OCH UPPTECKN. AV GUSTAF ANDERSSON, L. KARLBORN.

3. »HEJ, TUMMEN OPP!» POLSKA, KOMPON. OCH UPPTECKN. AV GUSTAF ANDERSSON, L. KARLBORN.

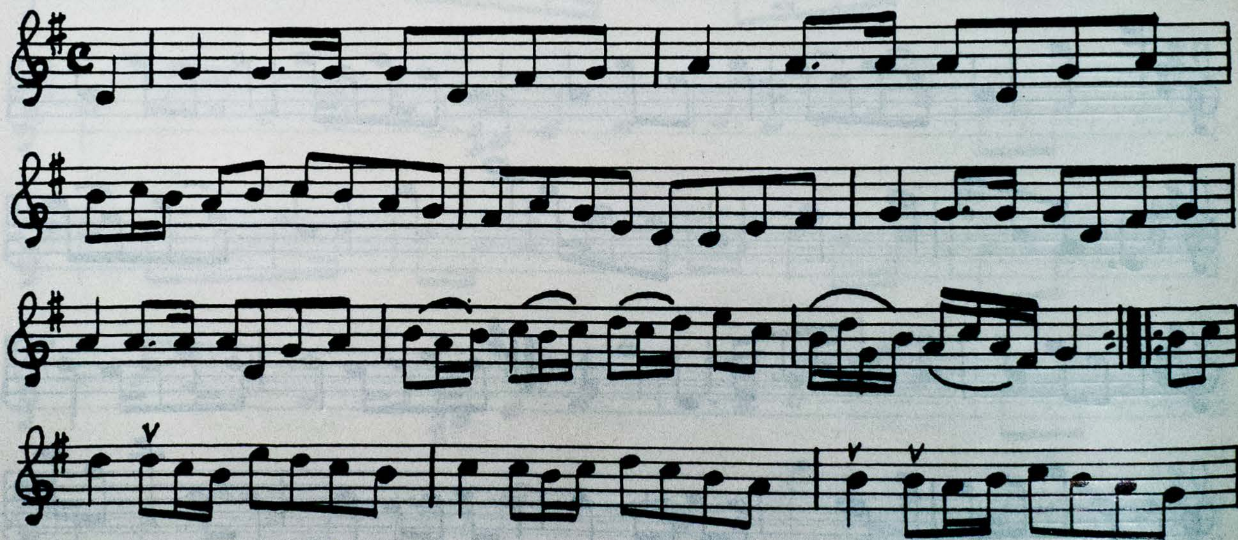

4. »NORDANVIND». POLSKA, KOMPON. OCH UPPTECKN. AV GUSTAF ANDERSSON, L. KARLBORN.

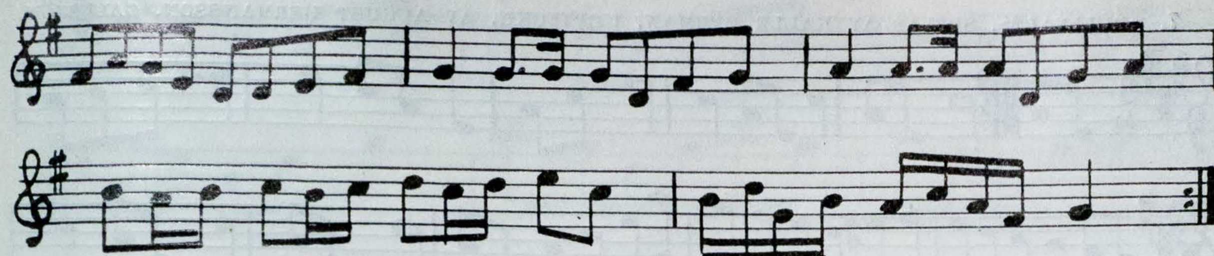

Notkunnig och upptecknare är ock August Hermansson i Gallsjön, bosatt där sedan 1915 men förut anställd vid Nås Tobaksfabrik i Falun och född där 1868, son till den mycket omtalade storspelmannen Kalle Herman (f. 1840 i Falun, † 1893). Hans låtar skulle egentligen sparas, tills vi hinna in till stan, men de kunna lika gärna meddelas här, då dessa grannbygders folkmusik, om man ens kan kalla den så, är helt ensartad — det är herrgårdsmusiken och regementsmusiken som går igen i de flästa av dessa marscher och danser [1]). Här ikring stan ha inte funnits många brudmarscher, skänklåtar o. dyl., säger spelmannen. Marscherna likna ofta polketter och är släkt med militärmarscher. En brudmarsch med knäppningar är troligen från Gagnef, en annan är ingen annan än den kända »Storstugans marsch»:

5. »BRUDMARSCH FRÅN DALARNA» (= STORSTUGANS MARSCH), UPPTECKN. AV AUGUST HERMANSSON, GALLSJÖN.
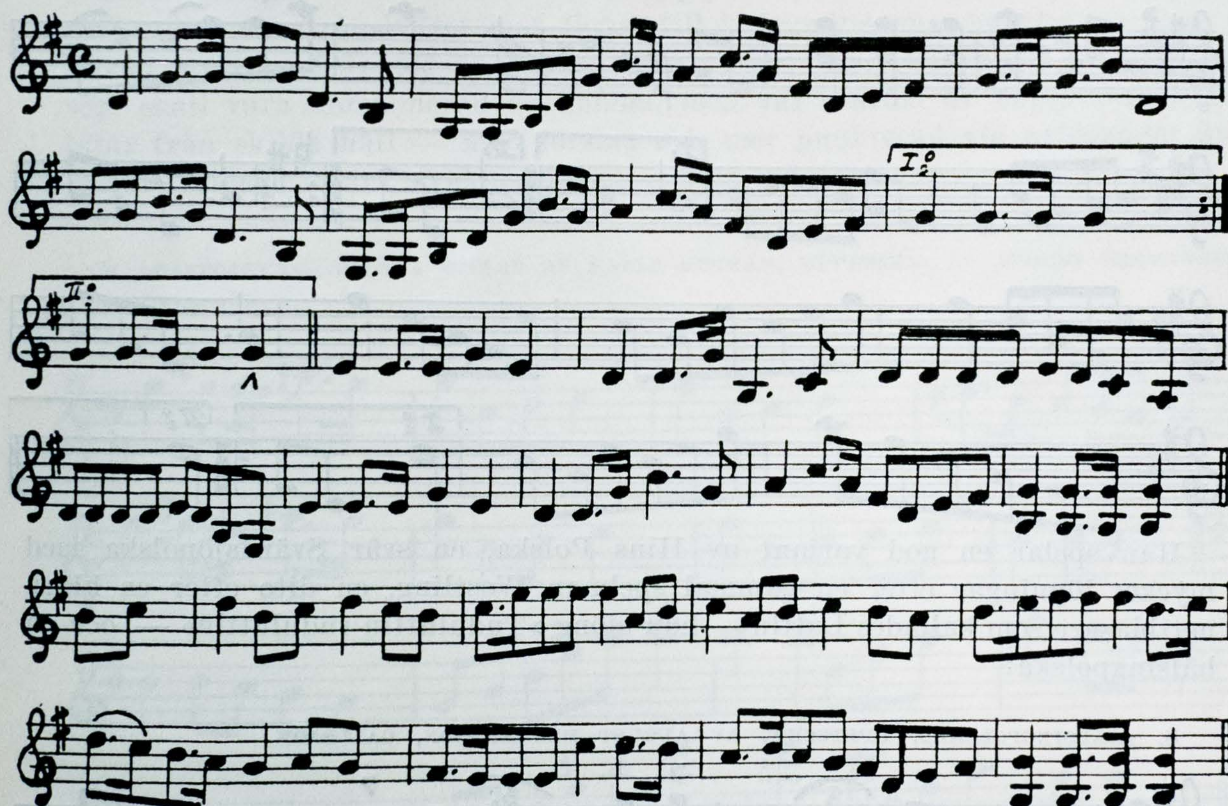

[1]) Se min Svärdsjöbok sid. 220.

En beväringsmarsch vittnar om att Bjurs rå inte är långt avlägsen här — också den välkänd, särskilt sista reprisen:

6. »BJURSÅS BEVÄRINGSMÄN PÅ MARSCH TILL TUNA». UPPTECKN. AV AUGUST HERMANSSON, GALLSJÖN.

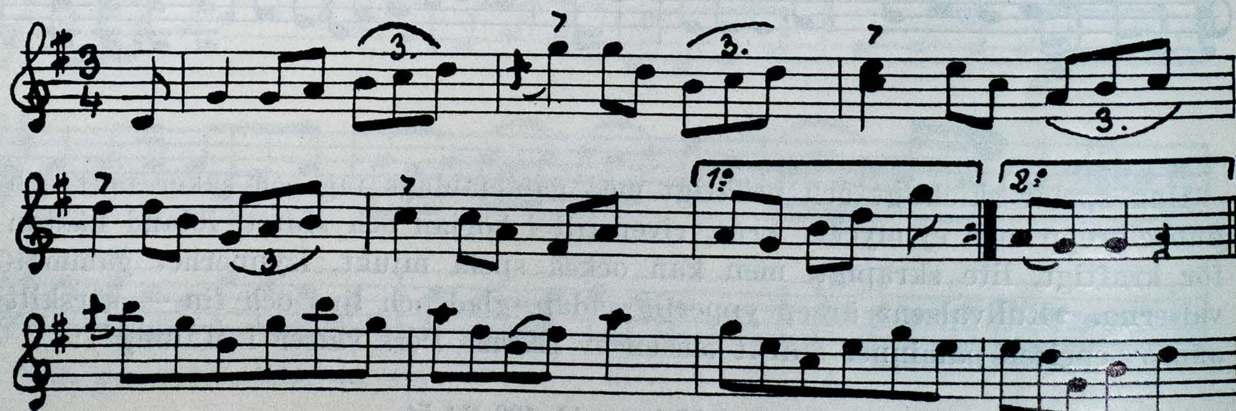
Han spelar skickligt och präktigt med gammaldags tag och säker takt och dubbelgrepp men ej mycket krus, river till i början och slutet, ibland nästan för kraftigt, lite skrapigt, men kan också spela mjukt, isynnerhet gammalvalserna. »Rullvalsen» är en ypperlig sådan, glad och ljus och fin — särskilt andra reprisen påminner starkt om en av Lissme Pers valser i Malung[1]):

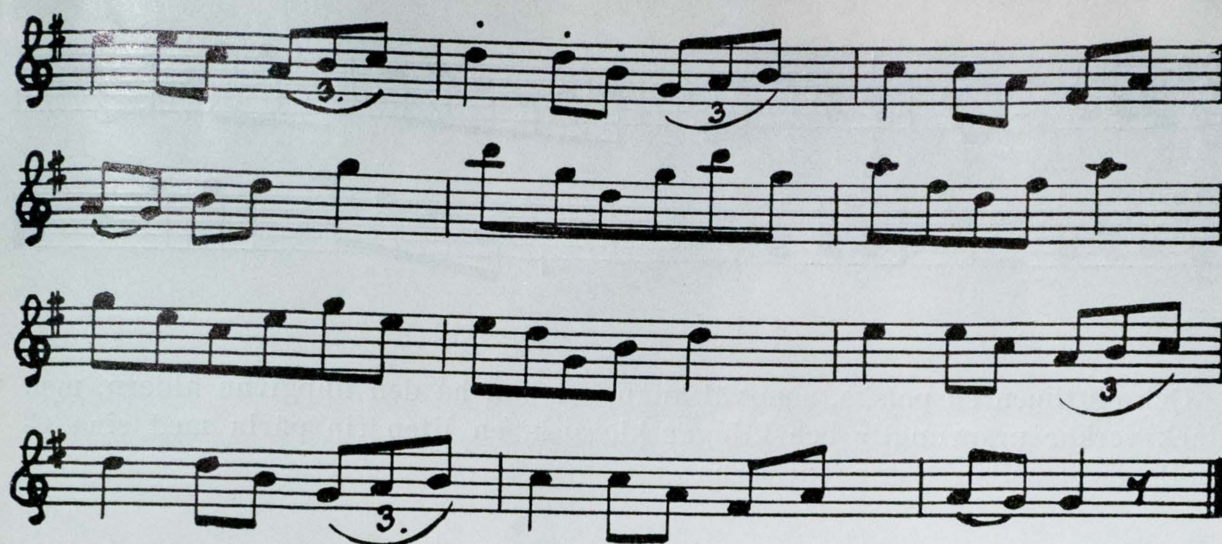
[1]) Se »Med Dalälven» Del II bok 3 Malung sid. 198 låt 54.

7. »BULLVALS», SPELAD AV KALLE HERMAN, UPPTECKN. AV AUGUST HERMANSSON, GALLSJÖN.

Han spelar en god variant av Hins Polska, en svår Svärdsjöpolska med mycket löpningar efter en gammal spelman Westling, en dito efter en klarinettblåsare som kallades Luttlu — han sjöng »Tuduluttlu tuduluttlu» —, och en hälsingpolska:

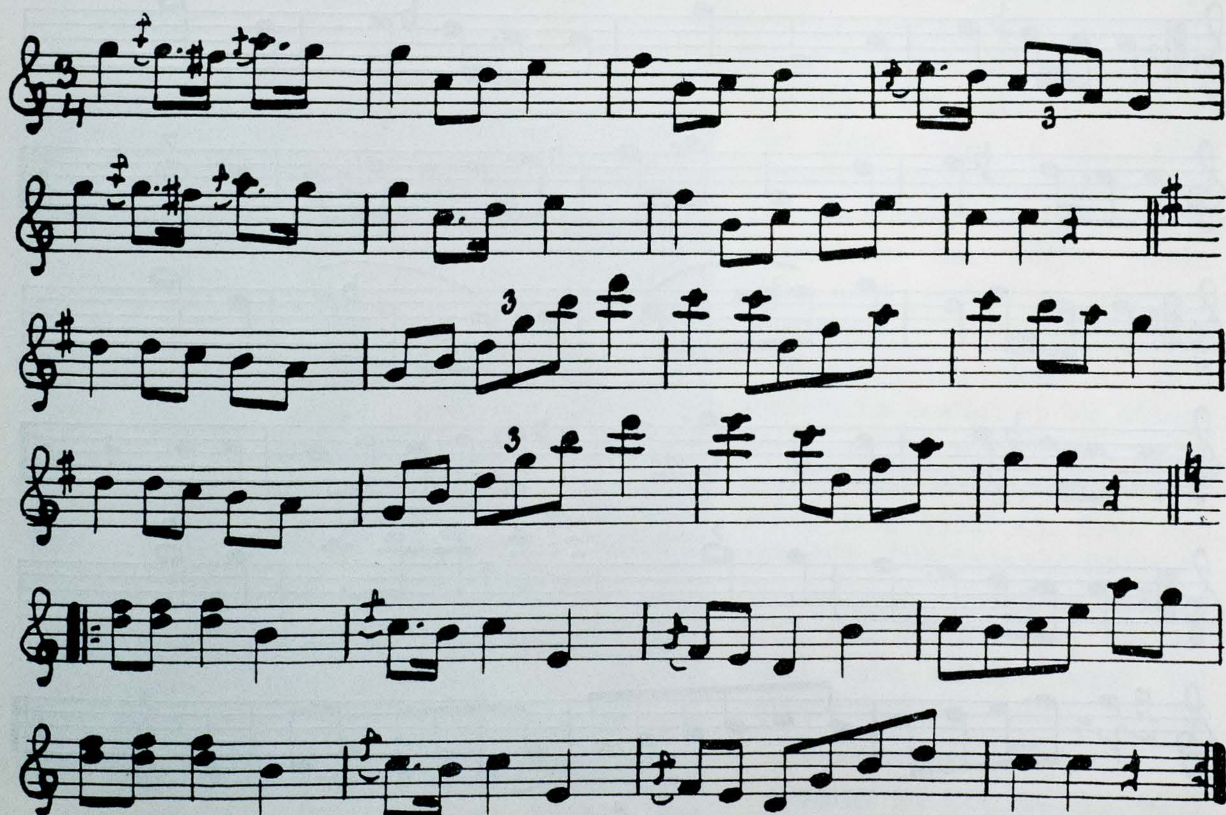
8. »HÄLSINGPOLSKA», UPPTECKN. AV AUGUST HERMANSSON, GALLSJÖN.
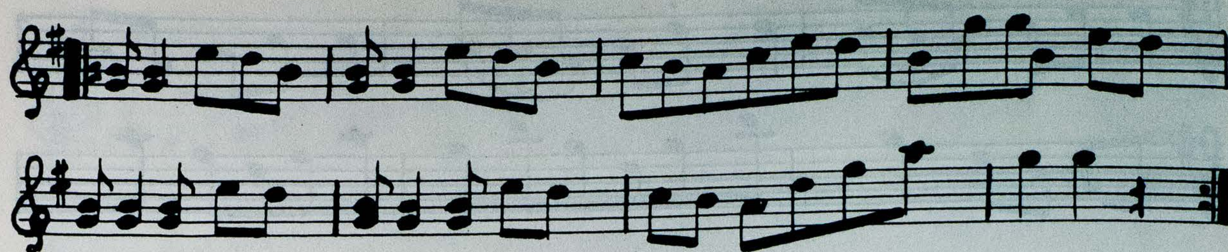

Efter fadern har han en ståtlig knäpp-polska, full av stark spelmansglädje, med stötar av stråkskaftet mot fiolen till knäppningarna, han kastar t. o. m. ibland stråken ifrån sig på bordet under dem; samt en polska »Dalpojken», som skall vara komponerad av honom, men väl snarast är hopsatt av kända bitar från skilda håll — med förslag och mer punkterad vid utförandet än i uppteckningen (märk synkoperingen i sista reprisen):

9. »DALPOJKEN». POLSKA SPELAD AV KALLE HERMAN, UPPTECKN. AV AUGUST HERMANSSON, GALLSJÖN.

Och slutligen en polska, som väl knappast kan ha den uppgivna åldern, men dock verkar ursprunglig och klingar klassisk, en liten fin pärla med sina C-mollsatser mellan C-dur-repriserna:

10. »POLSKA PÅ 1600-TALET», UPPTECKN. AV AUGUST HERMANSSON, GALLSJÖN.

*

Kläd-drägten är efter stånd och förmögenhet olika, skriver Hülphers. Bergsmännerna hafwa merendels blå kläder, Bergs- och Gruf-arbetarne lefwerbruna rockar, men Allmogen grå Tröjor i hwardagslag, och blå Fris-tröjor om helgedagarne. De sistnämnde äro dock mycket bruklige öfwer alt.

BILD 205. SUNDBORNSUNGDOM.

Och Albrect Steffenburg: Sundborns sockenbor hafva aldrig haft någon för dem egendomlig klädbonad i samma mening som de öfre Dalsocknarne, utan de hafva nyttjat en med hela Kopparbergslagen gemensam drägt. I följd deraf att de alla hemtade sitt uppehälle från St. Kopparbergs grufva, hade inbyggarne såväl i denna som i öfrige socknar närmast omkring Falun, genom den nära beröringen sinsemellan, fått enahanda hufvuddrag i afseende på lefnadssätt och vanor, så att någon skilnad derutinnan ej mellan dem kan uppdragas.

Att någon sockendräkt åtminstone ej använts i mannaminne äro skilda sagesmän ense om. En säger [1]): Sundborn har under några generationer alldeles saknat sockendräkt (efter att förut säkert haft samma som Svärdsjö), men omkring 1912 komponerades ihop en kvinnodräkt, som nu är tämligen använd. Den skulle utom en del plagg vara lik den gamla Sundbornsdräkten, vilket får tas med reservation. Också en mansdräkt har börjat användas, dock endast av några få ynglingar.

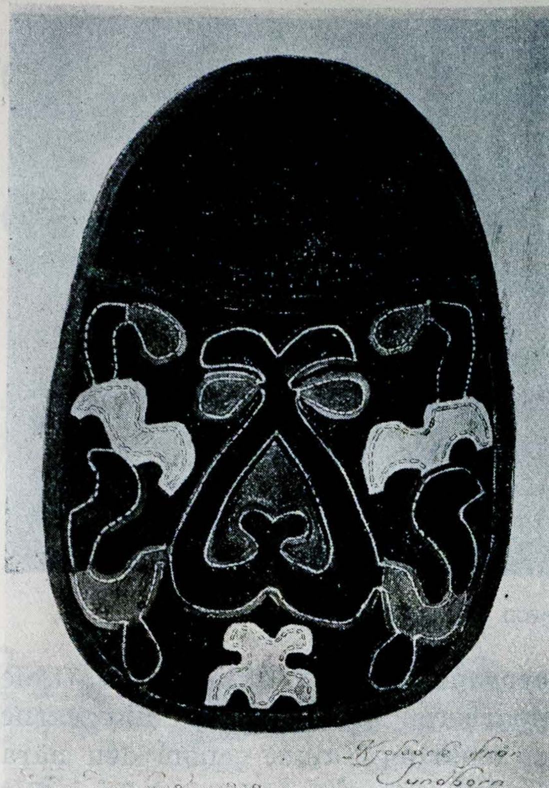
Sigfrid Holmberg, Karlborn, foto.

BILD 206. FLICKOR I NUTIDA SUNDBORNSDRÄKT.

Mansdräkten skall av gammalt [2]) ha bestått av blå klädesjacka, grön valmarsväst, skinnbyxor, blåa strumpor, troligen också lång kyrkrock, även den mörkblå. Och kvinnodräkten av överdel med hålsöm på linningarna och ståndkragen, om det skall vara riktigt också vid axelsömmen — eller nervikt

[1]) I Vägbrytaren 1923.

[2]) Enligt fru Elin Ericsson, Sundbornsbyn.

Teckn. och foto. av Folke Forsslund.
BILD 207. KJOLVÄSKA FRÅN SUNDBORN.

krage med hålsöm över det köpta vita blommiga halsklädet; grönt rätt högt livstycke med silvermärlor eller tennmaljor och röda snörband; svart kjol med röd varp och smala ränder i grupper: växelvis vitt, rött, grönt, gult — blått, rött, grönt, skärt; röda strumpor; »väska» (kjolsäck) med bygel av mässing eller nysilver, svart botten, röd läderkant, läderapplikation påsydd med hemspunnen »lärsgarstrå» (lärftsgarnstråd), mäst i rött, därnäst grönt, blått, gulvitt, violett, brunt — samma »renhornsornament» som på Svärdsjö-väskan [1]). Slutligen var förklädet förr randigt på längden i rött och vitt, och huvudbonaden var styv bindmössa med »stycke». Men dessa två plagg äro helt omgjorda — av Carl Larsson och några herrgårdsfruar, uppges det! Förklädet är nu rött med bred grön bård nertill och i dennas överkant en smalare list i vitt, gult, violett, grönt, blått eller svart och lite rött, det breda krusvävda förkläsbandet kring livet (ej nedhängande) är grönt med rött mönster. Och på huvudet har Sundbornsflickan en stor röd hätta, vida mindre klädsam än den i hela Bergslagen brukade mössan med stycke, ett helt främmande inslag och rotlöst påhitt — hoprynkad i nacken, med smal köpt spets längs framkanten och smala vita ränder mellan gröna, som framtill också äro smala men mot nacken bredare.

*

Det är svårt att yttra sig om folklynnet, då folket är så uppblandat och inflytandet utifrån varit stort, skriver en skildrare [2]). Infödingen är känd för sin flegma, lugn, trygg och bred — hos en del har denna säkerhet och trygghet stigit åt huvudet, men också humor finns.

Adalrik Steffenburg berättar: När under Stora Daldansen 1743 landshövding G. Wennerstedt tvangs följa, medföljde till hans skydd 24 man av Bergs Cavalleri Corpsen. Man kom till Stäket och såg kanoner gapa mot sig från motsatta stranden, då satte sig en av ryttarna, bergsmannen Daniel Danielsson från Sundborn [3]), och tog lugnt fram matsäcken och sa, att man först borde äta sig mätt, innan man löpte till strids. — En annan historia: det var ont om manfolk under Carl XII:s sista krig, ingen karl fanns för en av rotarna vid den rekrytering, som skulle avgå till Norge. Då erbjöd sig en

[1]) Se min Svärdsjöbok sid. 252—253.
[2]) A. Sellfors.
[3]) Antagligen bergsnämndemannen Daniel Danielsson (Flodström) från Sundbornsbyn (1703—1757) eller en av Danielssönerna från Danholn.

hurtig bondqvinna från Ramsnäs att träda in i ledet, hon hade redan sin uniform färdig, när underrättelsen om konungens död kom och all rekrytering inställdes.

Och Albrect Steffenburg förtäljer: En hemkommen soldat berättade för min far, det han på något ställe i Norge kommit öfver några kopparplåtar, som han stoppade i sin rensäl, men som hemvägen var lång och kosten kanske klen, blef bördan väl för tung, hvadan han bortkastade en plåt i sender för att lätta bördan, tills han slutligen bortkastade den sista och Rensäln med, och då gret han. —

Vilh. Rune foto.
BILD 208. SUNDBORNSKVINNA.

Prosten Carl Steffenburg har i sina skolminnen några roliga Sundbornshistorier, som tydligen han själv fick dra för konrektor Johansson mitt under lästimmarna. När den originelle läraren var på gott humör, kunde han säga: »Hvad skä vi nu tä mä, gösser? Skä vi fram mä Sönbörs afgudarne igen? Hur står dä nu tä mä Skytt-Jannes, Anders Norman, Mäster Engberg och Carl Jönsa?» — Anders Norman i Blixbo var en gammal soldat från 1788 års krig, som »hade diktat en hop tilldragelser från fälttåget» och berättade dem själv:

En gäng kom kunjen opp på dä skeppä där ja va å sa tä vånn överste: Hör du, bror Knorring, har du nån kar som kan bär mäg i lann? Jöss ja, sa han. Ja har en satä hännä som heter Anders Norman, å så ropa'n åt kapten, å han ropa på fändritjen, å han ropa på föraren, å han ropa på mäg. Å så sa översten: Hör du, Anders Norman, du ska bär kunjen i lann, men hin i däg, om du väter full'n. Å då tog ja kunjen på axlarnä å hoppa i så dä plumsa ätter, å pulsa i lann, å hin i mäg om ä kom en dröppa på stövlarna en gäng. Dom va så blanka skä ni tro, så att om e fluga ha sätt säg dit, ha o halka ner å slagi ihjäl säg. Å vattnä va ändå så djupt, så ä va över 3 famner.

Sen så vart ä kri. Vånn kung å ryska russarinna slogs, å kunjen rådd på'na å ho drog tjolarna ätter säg å kuta som tusan, å ja hadd 3 ryssar på bajonetten på en gång, å ja sköt så okristlit så gevärspipa vart ill rö så ja hadd kunna smi skospik åv na, å ryssarna låg i en hop stor som e tjörtja, å blon stog tä knäs — dä ä dagsens sanning. Å när ä vart slut, så sa kunjen åt mäg: jag säger däg tä, Anders Norman, att når du kömmer tä Stöckhölm, skä du häls på mäg.

Å så kom vi tä Stöckhölm, å då sa översten: glöm int åv kunjen, Anders Norman! Å så jekk ja tä slötte, å vakta stött på vara'n, å så sa dom: Stig ur väjen, gösser! Ser ni int, att Anders Norman kommer! Så jekk ja öpp i nasstu å kom in tä kunjen, som nyss fått byxurna på säg. Å si go dag, Anders Norman, välkommen! sa'n åt mäg; å så ropa'n åt kungsa å sa: Opp, mor, å slå i en sup åt Anders Norman! Å då sa ho: täj, ja mått då fäll få sätt nå på mäg först! Å fan, sa kunjen, en gammal krigsman ä int så noga, han. Å då kom ho, skam tä sägandes, opp som ho va, å jekk tä skåpe å slog i två duktiga supar åt mäg, men själv va kunjen en rikti stackare tä supa: ä för bitti på måron, sa'n, du skä ursäkt mäg, Anders Norman, att ja int kan sup däg tä. Å si kungsungarne, dom låg i e soffa dom å titta fram under skinnfälln å undra på

Märta Nilsson foto. 1925

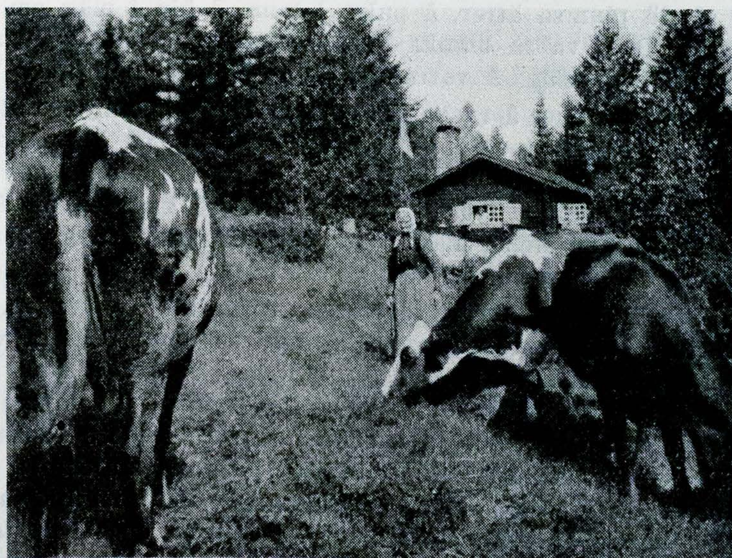
BILD 209. EMMA SJÖGREN FRÅN FINNGÄRDE (65 ÅR) I KARLSBY FÄBON.

mäg. Å så tog kunjen en trätallrik bakom kakelugn, där han hadd finskuren tobak, å ba mäg stupp i å rötja.

Han berättade också om jakt och fiske: En gång ladda ja ett skott å sköt åv, å ä small så okristlit, så ä sprack ett hål på himmiln pass stort som en skinnfäll, å alla heliga änglar stack ut huvu å ropa: Anders Norman! va gör du nu? — Den tin va ja på tage. Ä va just i samm veva, når himmiln sprack, som ja kasta ihop de där torrveflota å vräkt'na i Lojärn å tänd på, å ä brann så ohasklit, så sjön koka som e jolpäronsgryta, å fisken flöt opp, å i gläjen sköt ja ett fröjdskott, å ä small, ta mäg hin, så furuma dansa som jomfrur opp i Torrakbärje.

En gång kom han till rådman Troili på Östborn för att sälja fisk, varibland en tämligen stor gädda, som köparen tyckte var en vacker fisk. Dä där ä bara e kvidda, sa Anders Norman. Anna slag tä gädda hadd ja på drage i går afta på Hinsen. Ho hadd ett gap så stort så ja ha kunna kast e strömmingstönna i halsen på'na, å ho va så stark i käften, så ja va int go tä få'na i lann. Men Anders Norman va int rålös. Ja band reva i båthuse å sprang tä fäboarna ätter hjälp; å når vi kom, hadd gäddracka dragi lös stocken ur båthusväggen, å stockändan stack opp i vågurna som ett flöte på ett metspö. Hä va bestämt den största gädda som finns i väla.

»Men hör på, Anders Norman, inföll då rådman Troili, monne icke min gädda var ännu större? Samma dag, just i går, fick jag på skottnät här i ån en gädda, som vi vältrade på en hösläde, hvarefter vi spände för tvänne hästar och körde henne hit upp på gården, der hon skars upp. Och si, det befans, att hon sväljt en hel ökstock, i hvilken suto tre karlar, deribland Anders Norman från Blixbo, som satt i bakstammen och rökte tobak, och pipan hade ej hunnit slockna. — Nu ljuger herr rådman, inföll Anders Norman. — Men du ljuger aldrig du, svarade rådmannen och skrattade som en stångjärnshammare»!

Vilh. Rune foto.

BILD 210. MOR FIA HEDLUND FRÅN BLIXBO VID LOGÄRDS FÄBON.

K. E. F. 1925

BILD 211. RUNN FRÅN RÅBERGET.

KRING RÅBERGET OCH LOGÄRDEN

Ett kort stycke öst om Lumsen ligger Näst fäbon [1]) i skog, över vilken man ser skymtar av bygden kring Toftan, Hedkarlssjön och Runn, blåa åsar långt bortom dem och Bjurs kyrka högt i fjärran.

Här ha Rupstjärn och Persarvet 4 gårdar — gråa gärdsgårdar kring gråa stugor med hög skorsten och litet broskyve över dörrn, två med tegel- och två med spåntak, hemtrevliga invändigt med brasspis i ett hörn, härden är byggd av stenhällar inklädda med plank, huven är kransad med löv. Ett föjs, en bod och en lada ha takved, andra äro täckta med spån eller tegel.

Om sysslorna i fäboden berättar en gumma [2]): ål fôsst koka vi kaffe, senn va-ä te mjölka, senn sila vi mjölka å senn nå o a stått litä så fekk vi

[1]) I Sundbornsbyn heter det Näst fäbodanä, Ka(r)sby fäbodanä, Finnjä(r)s fäbodanä (enl. Nils Sahlström), men »bort i sockna» säger man Näst fäbon o. s. v.

[2]) Kristina Svedell från Bossarvet, uppteckn. av Elis Herdin 1897, i Upps. Landsmålsarkiv.

K. E. F. 1925
BILD 212. FRÅN NÄST FÄBON.

K. E. F. 1925
BILD 213. TVÅ FÖJS OCH BOD, NÄST FÄBON.

K. E. F. 1925
BILD 214. STUGA OCH FÄBOKULLA (ELLIDA DANIELSSON FRÅN PERSARVET), NÄST FÄBON.

vasla, misu kålla vi ä, å dä koka vi missmör åv. Sennä skull vi fôll don ôss te skogän mä kritunä å gå i våll mä dôm å så skä vi hem mä dôm ijänn, då nå kvänn bir, å senn binn inn dôm i föjsa, å senn skä dôm mjölkäs ijänn. Mjölka skä barä jummäs å hass i e slags våttu så ä lumrär ihop, å så rör 'en ikring-ä å så får-ä stå e lita stônn, så bir-ä misu. —

I söder ligger Näst-fäbofly, en liten myrtjärn alldeles full av vita näckrosor, i öster och sydöst stiger Råberget — där i kanten av ett stort fall, översållat av mjölkgräs (Epilobium) och vid foten av branta klippstup ligger en kôlbo (kolkoja), här i trakten rätt stor, så att den rymmer flera man; vaktkoja kallas en liten med endast liggplats, där de ha nära hem. En och annan gammal kolare finns väl ännu kvar; om en gubbe Åsberg i Önsgärde förtäljes, att han sa vart år att han inte skulle kola mer, men när hösten kom vart han sjuk på att komma iväg till skogen. — En annan historia: Storsvess Jan gick fram här i närheten, fick se en björn som han trodde, sköt flera skott, men nalle rörde sig inte. Då fick Jan björnfrossa, sprang hem, kom sen tillbaka med folk och upptäckte, att det var ett stort block han skjutit på, och

det kallas Storsvess Jans björn än idag.

På Råbergets sydsluttning växa blåsippor, ormbär och stensöta. En lägre klint är mäst kal, med gles tallskog i mossa och gräs. Redan där är utsikten vid: Sundbornsbygden, nästan hela Runn, skogåsar i söder, Logärden; Karlsbys fäbon syns fint som en långsmal ljus glänta, men Finngärds är bortskymd av en ås. Men än större syner har man högre upp, nära råröset där Svärdsjögränsen kommer rakt nord-sydlig från Flyberget och gör en nästan rät vinkel åt öster, bort över Åkers långfäbotjärn och Hinsen. Däruppe syns kyrkorna i Svärdsjö, Sundborn, Bjurs, Hosjö, Torsång och St. Tuna — Liljan i Svärdsjö, Toftan, Hedkarlssjön, Skägghedtjärn, den stora Rog, Hosjön, Runn med öar och Tunabygden bortom den, Logärden, Fagertjärn, Svarttjärn, Rutjärn, Åkerstjärn, Hinsen — bergskedjorna borti och bortom Svärdsjö och Bjurs, Lövängsberget, Kvicktjärnsberget, Skutberget, Flinten, Mörberget, Slammerbergen och själva Bispbergs klack. [1])

Här några ord om socknens berggrund [2]). Väst om

K. E. F. 1925

BILD 215. KOLKOJA VID FOTEN AV RÅBERGET NÄRA NÄST FÄBON. FALL MED HÖMJÖLKE I FÖRGR.

K. E. F. 1925

BILD 216. RÅRÖSET MELLAN SVÄRDSJÖ OCH SUNDBORN PÅ RÅBERGET.

[1]) Flera bilder härifrån och mera om gränsen i min Svärdsjöbok sid. 194.

[2]) Enl. A. E. Törnebohm. Se även min Svärdsjöbok sid. 16 och boken om Siljan, »Med Dalälven» del I bok 6, med berggrundskarta.

K. E. F. 1925

BILD 217. ÅT S FRÅN RÅBERGET. LOGÄRDEN T. V., KARLSBY FÄBON I MITTEN.

Toftan är ett smalt leptitbälte mellan gnejsgranit i norr och i söder, där den senare bildar hela hörnet väst om Sundbornsån (alltså kring Gallsjödalen), för att fortsätta öst om ån med sydgränsen ungefär från Risholn och Borgarsveden upp mot Råbergets och Flybergets stora dioritmassiv. Söder därom åter leptit kring Logärden med ett mindre dioritmassiv rakt sör om Hinsen, och sist gnejsgranit igen i sydöstligaste hörnet kring Vika rå och Skuruhäll. — Sydliga kanten av den skålbildning, som omfattar alla traktens leptitområden, kan anses betecknad av det leptitbälte, som från Digerbergs gruvor (sör om Busmor i Ål) stryker till norra ändan av Runn. Nordöst om sjön antar leptiten alltmer ett gnejsigt utseende och övergår till granulitisk gnejs, men lagret kan dock följas över Logärden till Hinsen. — En bit öst om Råberget nära Svärdsjögränsen ligger Flint fäbon [1]), en ej på länge använd förfallen gård på en höjd som brant sluttar ned emot Åkerstjärn; rakt sör om tjärn stiger Flinten tvär och till stor del kal (på Hällströms karta 1800 och annor-

Olle Edström, Falun, foto.

BILD 218. FLINTEN.

[1]) »Åkers fäbodar» på kartan 1825, 3 gårdar i Sundborn och 3 i Svärdsjö vid tjärns västra ända.

städes förr kallad Långfäbodklinten). Utsikten från »Åkersflinten» är nu bortskymd av skog, skriver Adalrik Steffenburg, men säges förr ha varit vidsträckt; på en karta av M. Bosell 1731 uppges att härifrån kunna 13 kyrkor ses, »detta torde dock vara något öfverdrifvet».

Olle Edström, Falun, foto.
BILD 219. MED KLÖVJEHÄST TILL FÄBODARNA. JOHAN HEDLUND I KARLSBYHEDEN LÄNGST T. H.

Sydöst om Flinten ligga socknens största fäboställen. Dit går en riktig skogsväg från Jutänge, delvis lagad och bättrad främst tack vare handlanden Johan Hedlund i Karsbyheden — en skogskär kraftkarl, riktig skogslöpare. En massa brutna block ligga vid vägkanten, bland dem ett par släta vilhällar och ett som kallas Jönses knippa, där satt en gubbe Jöns och dog. En mer än 200 meter lång kavelbro leder över en myra som heter Hundralass änja, sen går vägen genom härlig tallskog, bitvis lite stenig men annars finaste gräsmatta, jämn och lagom mjuk. Bara ett par lindriga backar, Kungbacken (på Kunggårdens i Karlsbyheden mark) och Rövarbacken, där en aldrig infångad rånare rövade posten för en 80 år sen, bytet blev omkring 100 kr. och en ny svart kostym åt förvaltarn på Korså Bruk. En gumma Mjölnarvalls Britta bar posten dit, 2 mils väg, nidingen stack kniven i henne och släpade in henne i skogen, men hon kvicknade vid, folk kom förbi och hörde hennes nödrop, och hon levde länge efteråt, blev nära hundra år.

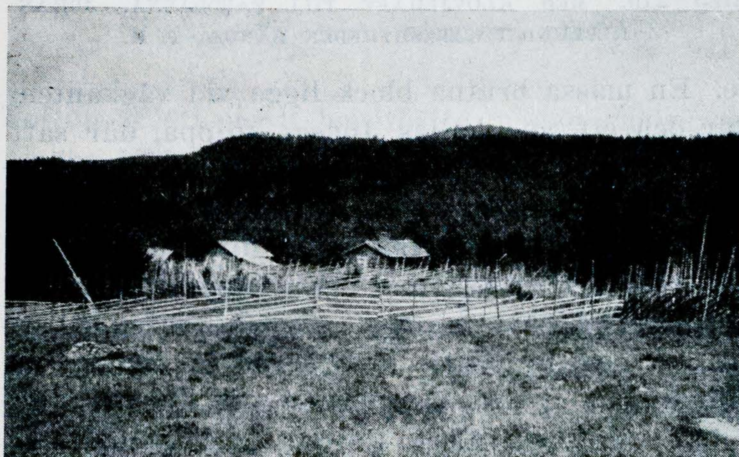

K. E. F. 1925
BILD 220. KAVELBRON ÖVER HUNDRALASS ÄNJA MELLAN JUTÄNGE OCH KARLSBY FÄBON.

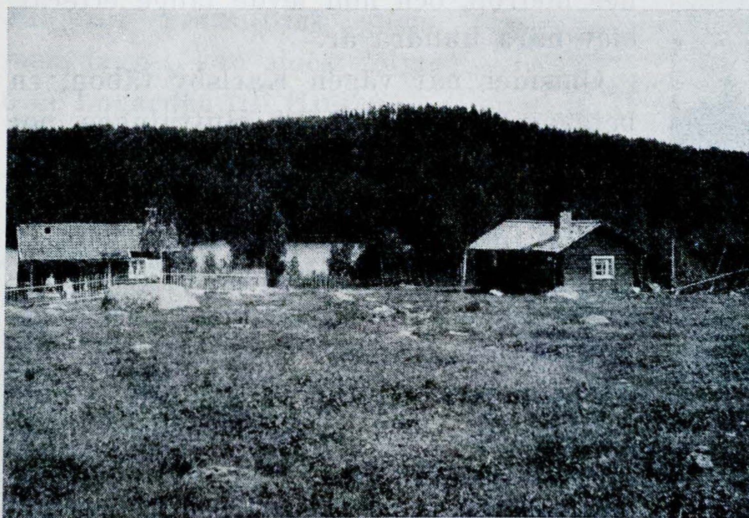
Omsider når vägen Karlsby fäbon, en betagande fin vall på sluttningen ner emot Toxen, rik på rönnar och med ängarna om våren fulla av vitsippor — blåsippor finns också men mindre ymnigt. Och där står en makalöst vacker enbuske lik en stor tjock kägla, ett verkligt skogstroll svept i en tät och yvig päls av barr. Mörka skogsmurar kringgärda också Toxen: Rutjärnsberget och Toxberget närmast i norr, över dem lyfter Råberget sin hjässa och sticker Flinten upp sin skalle, och längre bort i öster blåna Hinsåsen med sitt brandtorn

K. E. F. 1925
BILD 221. TOXEN OCH TOXBERGET VID KARLSBY FÄBON. ENEN I MITTEN (SE ÄVEN BILD 199).

K. E. F. 1925
BILD 222. SUNDBERGS GÅRD VID KARLSBY FÄBON. RUTJÄRNSBERGET OCH RÅBERGET I BAKGR.

K. E. F. 1925
BILD 223. SUNDÉNS STUGOR VID KARLSBY FÄBON. TOXEN OCH TOXBERGET I BAKGR.

och Mörbergets två ljusare kullar.

Vallen [1] har ett dussin gårdar (två äro nu tre Falu-lärares sommarnöjen), men endast 2—3 fäbokullor vistas här från mitten av juni till mitten eller slutet av augusti. Fäbosteset består i regel av stuga och kammare med mjölkkällare under, därinne är ofantligt snyggt och hemtrevligt med öppen spis i ett hörn med järnhäll och järnstolpe. Sundéns i Karlsbyn har två stes med duktigt rundtimmer i det enas bakvägg, Sundbergs i Kårtäkt stuga är grå med fönsterlucka, Zetterbergs i Storsven har takved på föjset, små näpna fönster i stugan och en ännu mindre glugg i kammarn och kraftiga dörrbeslag under ett broskyve på grova självväxta sidostöd. Sjögrens i Finngärde stuga är också grå men brädklädd, med ett litet fyrkantigt gavelfönster och ett ovanligt smalt på framsidan med blybågar och ärggröna rutor. Och Engströms och Hedströms gemensamma gamla gråa stes bredvid ett stort äppelträd fullt av frukt har två små fönstergluggar med blyspröjsar, det ena därtill försett med ett järngaller på insidan (ett kors med en ring).

När fäbokullan första gången på våren stiger in i stugan, ska hon kasta 3 brinnande tändstickor framför

[1]) 3 gårdar på kartan 1825.

sig, då kan ingen råtta som finns därinne komma levande ut [1]). — Här har spökat. Johan Åslund från Storsveden bröt stubbar i skogen en gång och låg här i en fäbostuga och väcktes två nätter av ett väldigt oljud, det var som om en stor åkervält gått med fart från den ena väggen till den andra, och det slog mot väggarna så hela stugan skakade och fönsterrutorna skallrade. På morgonen tog han en stor stabbe som stod där och rullade den över det ojämna golvet och »fick samma jud, så tog jag annan bostad» [2]).

K. E. F. 1925

BILD 224. ENGSTRÖMS GÅRD VID KARLSBY FÄBON. FLINTEN I BAKGR.
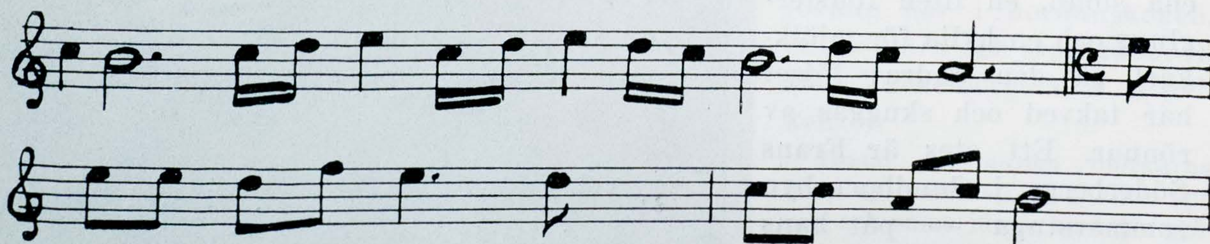

K. E. F. 1925

BILD 225. HINSÅSEN OCH MÖRBERGET FRÅN KARLSBY FÄBON.

Men man kan också få höra andra läten här, fåglalåt och kanske t. o. m. en vallhornslåt. Det var visserligen ingen vallkulla som blåste, utan en seminarieelev från Falun, född i Svartnäs, men hon har sitt hem i Karlsbyheden och låten är känd av ålder i Sundborn, en »signal till varann vid olycka» — det är den vitt spridda »Tovalåten» (»Tulleri tova, tolv man i skoga» [3]), som fäbojäntan spelte eller sjöng för att tillkalla hjälp mot rövarna, men hon minns av texten endast »vallhunden hänga de»:

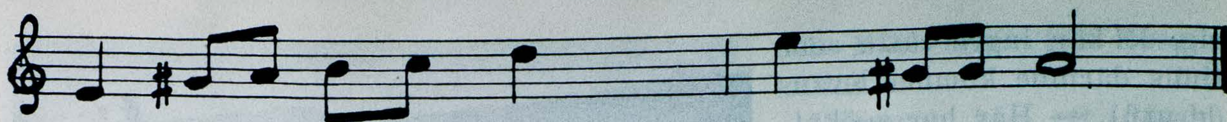
11. VALLHORNSLÅT, BLÅST AV THEA ERIKSSON, KARLSBYHEDEN, UPPTECKN. AV K. E. F. VID KARLSBY FÄBON 1925.

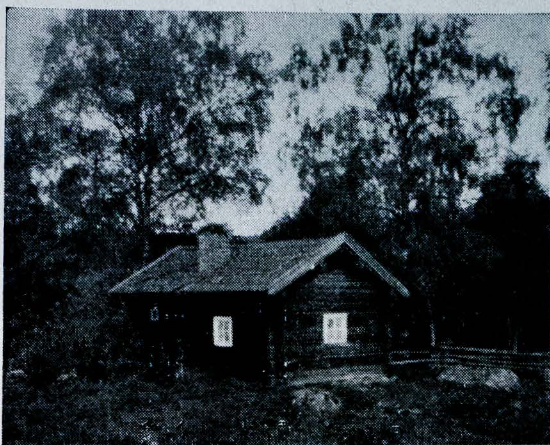
[1]) Helmer Stuge, De gamla vallarna, i Gammalt och nytt ur Falu-Kuriren 1923—24.

[2]) Uppteckn. till Dalarnas Hembygds-Förbunds pristävlan 1928.

[3]) Se flera föreg. Dalälvsböcker, särskilt del II bok 1 Transtrand, sid. 114.

Vidare åt öster — över Lortbromyrans kavelbro till Finngårds fäbon [1]) strax norr om Logärden, men endast en glimt av den syns hit med Slammer-

K. E. F. 1925

BILD 226. ZETTERBERGS STUGA I KARLSBY FÄBON.

K. E. F. 1925

BILD 227. BROSKYVE PÅ ZETTERBERGS STUGA, KARLSBY FÄBON.

bergens ås på andra sidan, och Flinten sticker upp i nordöst även här. En vidsträckt vall med en mängd stora och små rönnar och så rik på blåsippor, att marken fläckvis lyser blå. Både här och i Karlsby fäbon en hop grunder och källargropar efter rivna stugor — förr kunde dessa vallar hysa ett par hundra kor om somrarna. Nu är här 9 gårdar (alla Finngärdefolks utom två) med gråa eller röda stes, Vikmans brädklätt på hög stenfot mellan höga rönnar och syrener högst på en blockbeströdd backe, Vestbergs gammalt och spåntäckt med broskyve över dörrn mellan snett källartak på ena sidan, en liten fönsterglugg och en hylla för mjölkkärl på den andra; föjset har takved och skuggas av rönnar. Ett stes är Frans Söderbergs i Sundbornsbyn sommarstuga — på hans mark växer en vacker kägelformig enbuske snarlik den

K. E. F. 1925

BILD 228. SJÖGRENS STUGA I KARLSBY FÄBON.

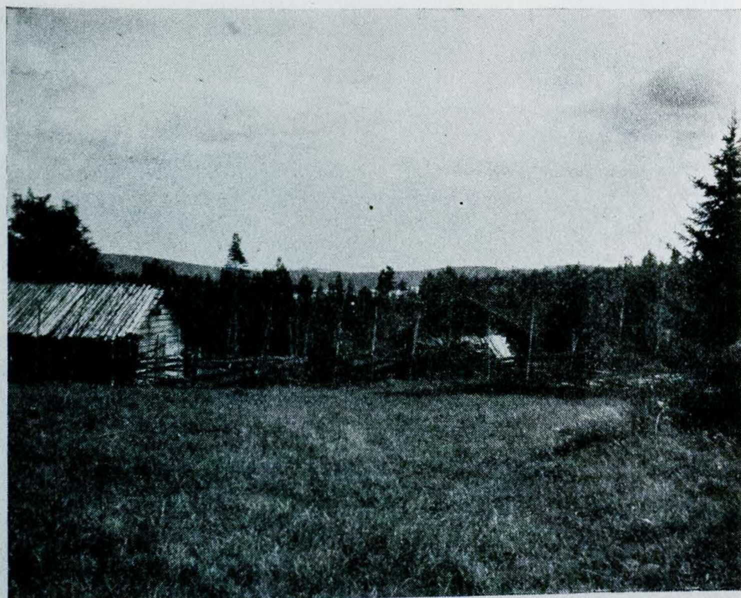
[1]) 4 gårdar på kartan 1925.

K. E. F. 1925
BILD 229. EN VALLHORNSLÅT VID KARLSBY FÄBON.

vid Karlsby fäbon —, ett är Johan Hedlunds, en trivsam grå stuga under höga björkar, byggd på 1860-talet, med präktiga dörrar av breda plankor med stora lås, smårutiga fönster, nakna timmerväggar invändigt, stor brasspis med väldig järnhäll, ofantligt breda golvtiljor och takbräder, väl lagda på lock på åsar, med en härligt vacker varmbrun färg — man har rökt enris med stängt spjäll mot myggen. Vidare ett säte av en enda bred planka, tarrsäng (ny), gamla skåp, en gammal kista och soffa — en riktig gammelstuga alltså.

Genom vallen rinner en bäck från Övervallstjärn högt upp i skogen en kort bit norrut (dit en bäck avbördar vattnet från Fagertjärn i nordväst). Över skogen kring tjärn syns mellan ståtliga granar och tallar de välvda Råbergsklintarna sticka upp, en storvacker syn från Sparringhällan, där Logrens stes och två lador, den ena av groft rundtimmer, jämte en skräphög efter det rivna föjset är allt som finns kvar av Övervallarna. Steset har broskyve över den präktiga V-formigt panelade dörren med järnhandtag, hylla och bänk bredvid den och förspikade fönster. En ljuvligt stilla vrå i skogen, på väg att växa igen och drunkna i den. Det var väl här någonstans, som en vallkulla från Finngärds fäbon sommaren 1925 såg skogsrå — en okänd flicka som satt på en sten. —

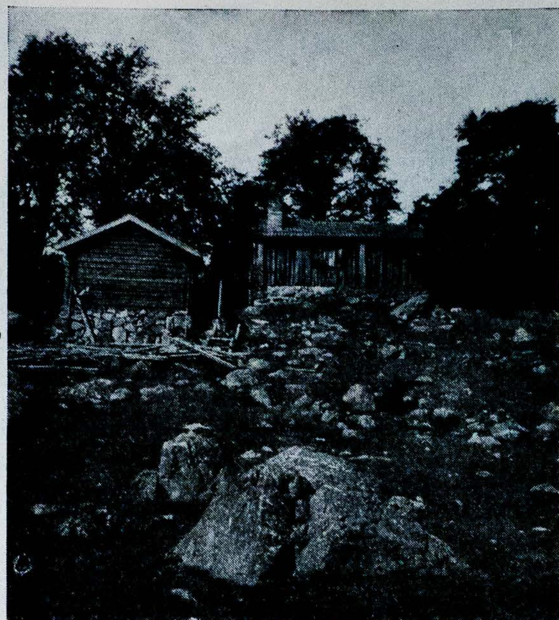

K. E. F. 1925
BILD 230. VESTBERGS FÖJS OCH STES, FINNGÄRDS FÄBON. EN GLIMT AV LOGÄRDEN OCH SLAMMERBERGEN I BAKGR.

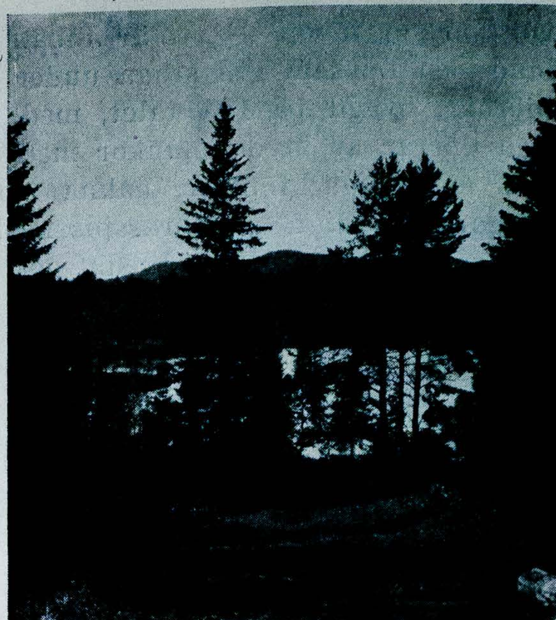
Sör om Toxen och väst om Logärden stiger Trollberget med brant stup åt söder, ett »gravsvinside» under ett stort block och yppig växtlighet — en verklig sydlig löväng här i nordanskogen, en lustgård och trollträdgård lik Våckelbergets i Enviken.[1])

Bland de otaliga björkarna växa ej blott asp, sälg, rönn och tall sparsamt jämte enstaka gråalar och spirande unggranar,

[1]) Växtförteckningen välvilligt meddelad av läroverksadjunkten dr Einar Klefbeck, Falun.

K. E. F. 1925
BILD 231. VIKMANS I FINNGÄRDS FÄBON. (SE ÄVEN BILD 197).

K. E. F. 1925
BILD 232. ÖVERVALLS TJÄRN N OM FINNGÄRDS FÄBON. RÅBERGET I BAKGR.

utan ock både lind och alm — stora almar avverkades på 1870-talet, även äppelträd lära förr ha funnits. Jämte enbuskar förekomma röda vinbär, jämte blåbär, lingon och smultron något litet ljung. Bergbranterna prydas av stensöta, skogsbräken och ekbräken, och bland vanligare blomster prunka åtskilliga sällsyntare ädlingar. Till de förra höra bergslok, hässlebrodd, piprör, ormbär, liljekonvalje, blåsippa, gulvial, häckvicker, stenbär, blodrot, mjölke, harsyra, skogsviol, midsommarsblomster, linnéa, björkpyrola (secunda), skogsstjärna, kovall och skogskovall, ärenpris (Veronica officinalis och chamædrys), gullris, kattfot och fibblearter (Hieracier). Till adelsfolket hör nattviol, backvial (Lathyrus silvestris), backsöta (Astragalus glycyphyllus), vårärt (Orobus vernus), skogsnarv (Arenaria trinervia), underviol, getrams och trolldruva.

Nedanför Trollberget rinner Jätturbäcken [1]) från Småtjärn till innersta spetsen av Logärdens sydvästligaste vik. Där ligger Logärds fäbon, nu med 5 nya villor, Falubors sommarnöjen, men endast två fäbostugor och intet fäbofolk [2]). Men en bit österut, sör om viken i en sänka bakom en bergkulle med blandskog ligger Björse fäbon, i Sundborn kallad Lojärn — visserligen belägen i Vika men tätt intill Sundborns rå, och

K. E. F. 1925
BILD 233. LOGRENS STES PÅ SPARRINGHÄLLAN VID ÖVERVALLS TJÄRN.

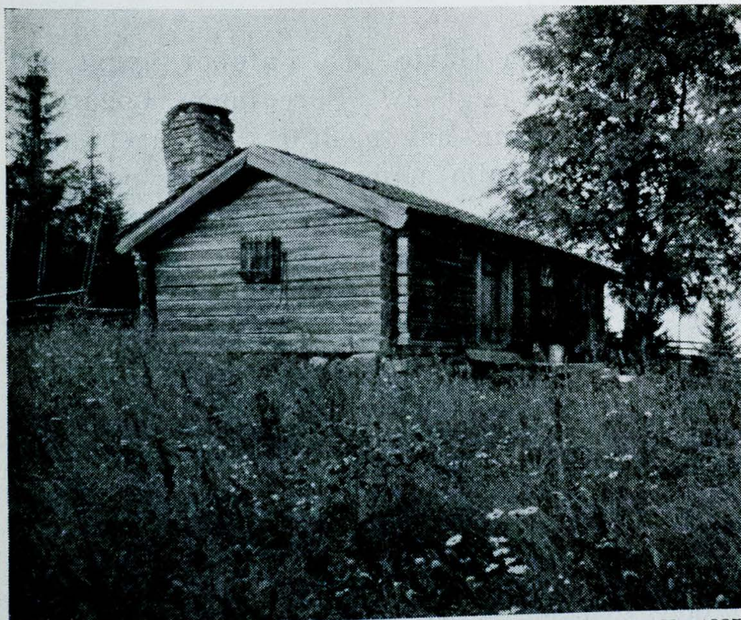
[1]) Inte »Gertrudsbäcken» såsom man kan få höra den kallas!

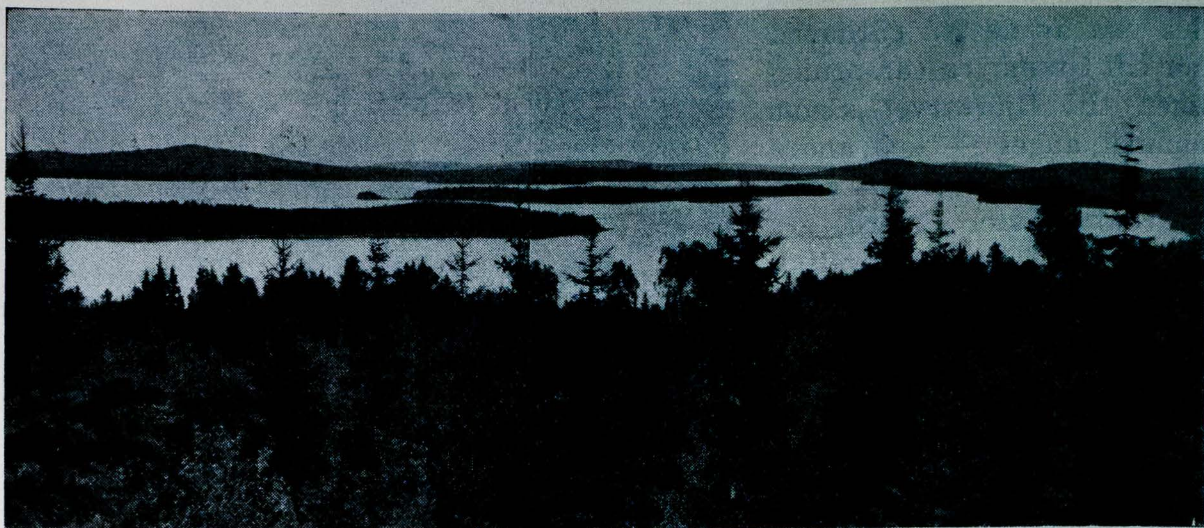
[2]) Se bild 210.

Vilh. Rune foto.
BILD 234. »GRAVSVINSIDE» I TROLLBERGET.

den ena av de två gårdarna hör till Utanmyra (ursprungligen till Björsarvet såsom namnet anger — den andra hör till Hosjö). Stora vackra rönnar, stor lagård, grå timmerstuga med tegeltak ovanpå pärttaket, stor skorsten av orappat tegel, låg dörr med grova beslag och stort gammalt lås, i den är årtalet 1852 ristat, stugan byggdes då men allt verkar vida ålderdomligare. Fönstren ha luckor, gavelns fälls upp åt sidan som vanligt men framväggens nedifrån. Nakna timmerväggar invändigt i sovkammaren och stugan, som har låg hörnspis med trästolpe och lucka i golvet till mjölkkällaren inunder. Gårdens värdinna har varit vallkulla i 43 år, först i Karlsby fäbon, sedan 1902 här.

Från sockengränsen på kullen ovanför Björse fäbon har man kanske den vidaste och rikaste utsikten över Stora Logärden, denna underbart vackra »sjöarnas sjö», som man kallat den (med en yta av 6,7 kv.-km.). Logärdsviken närmast, norr om den Långnäs udden med en vaktstuga längst ut, där man har får och hästar på bete, och den lilla Lomtjärn längre in, full av lommar — det är »sinkt» omkring den. En ö norr om udden hänger ihop med den åtminstone vid lågvatten, sen kommer Niklases vik, På-sker udden, Trollharn som skjuter ut från Trollberget, Vitsands flera hundra meter långa bank, finaste badstrand — sjön därutanför kallas Vitsands hav. Vidare Finngärds fäboviken i nordväst, Skals udd öst om den — därovan står Flinten som en bred kägla —, Storöa längre österut nära norra strand, och neråt södra strand den lilla Rågholmen, den stora Bergslagsön, Ekorrön, Tallholmen, Boöa, Lövöa varav en del är ett kärt tillhåll för måsar och kallas Fiskmåsön. Vid nordöstra ändan syns Mjölnarvallens gårdar, Mörberget

K. E. F. 1925
BILD 235. STUGA VID BJÖRSE FÄBON (I VIKA, MEN TILLHÖR UTANMYRA I SUNDBORN).

K. E. F. 1925

BILD 236. LOGÄRDEN FRÅN SOCKENGRÄNSEN NÄRA BJÖRSE FÄBON.

och därbortom Hinsåsen med brandtornet, på sydöstra stranden Råmmanäs udden och Källviken och slutligen Svartviken allra närmast, vars innersta snibb hör till Vika, annars ligger hela Logärden numera i Sundborn. Här söder och sydöst om sjön stiger Slammerbergens mäktiga massiv — med Holmsjön och längre bortåt Skuruhäll Rösjön, båda nära Vika rå och avvattnade till Hyen genom Vika, St. Skedvi och Husby —. Där i bergen »slamrade trollen med sitt järn om nätterna».[1]) Adalrik Steffenburg skriver: Slammerbergsskogen skall förr tillhört Vika, men af assessor Silfverström blifvit lagligen tillvunnen Sundborn och sedan honom af socknen tillerkänd, dels för betäckande af hans omkostnader vid processens förande, dels ock för hans stora bergsbruks skull. Bergslaget köpte sedan dels Slammerbergsskogen, dels flera skogstrakter kring Korså och en väster om Toftan, köpt från borgmästare Folkiern på Hyttnäs[2]). —

På en höjd sör om Svartviken (i Vika) ha Gävle- och Falubor byggt ett turisthotell och döpt det till »Logården», egt av »Föreningen Logården u. p. a.». Detta olyckliga och olämpliga namn har medfört, att även sjön hotas att få sitt gamla hederliga och klangfulla namn förvanskat och fördärvat. Ej blott i tidningsnotiser, utan t. o. m. i Svenska Turistföreningens årsskrift stöter man till sin häpnad och harm på »sjön Logården» — i en artikel av Turistföreningens sekr. fil. dr C. J. Anrick!! Bygdefolkets eget uttal är närmast Stor Lojärn. Äldsta kända skrivformen är loogerffwen, i en handling från 1492[3]) — då gick gränsen mellan Vika och St. Skedvi besynnerligt nog mitt över sjön (och över »aktiernan» kort öst om Svartviken — Ackkärn hos Sam. Resenberg 1734, Acktjern på kartan 1825). Resenberg skriver Logierden, Hülphers Logjerden.

[1]) *Kln,* Svärdsjö—Sundborn, i Falu Länstidning 4.10.1926.

[2]) Den sistnämnda långt tidigare, redan på 1720-talet. — Då Sundborns bönder och bergsmän till Bergslaget sålde all sin skog bortikring Korsån, »avhände de sig för en spottstyver en egendom, som nu skulle ha kunnat utgöra en socknens besparingsskog och för den kommunala hushållningen varit en tillgång av största betydelse» (Nils Sahlström).

[3]) Dipl. Dalek. n:r 148.

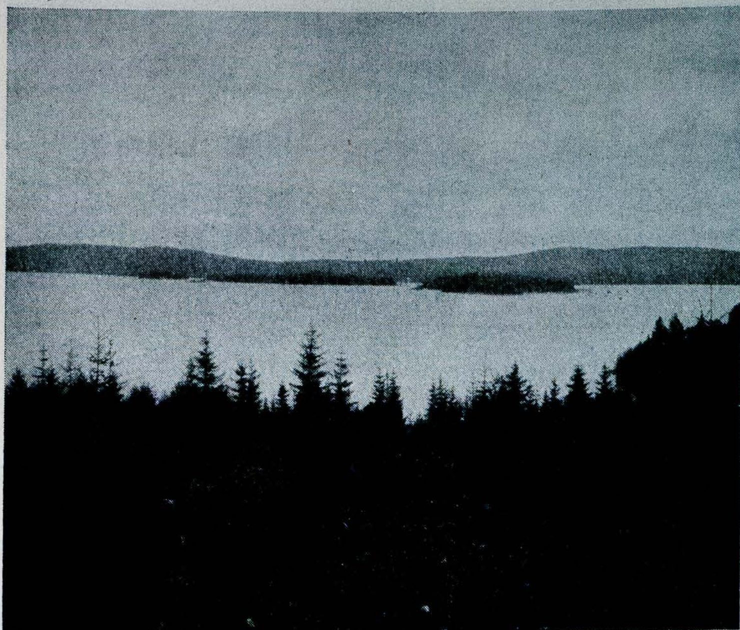
John Englund foto.
BILD 237. RÖLLFISKE I LOGÄRDEN (MED NÄT).

Nästan en källsjö med endast några få nämnvärda tillflöden — Jätturbäcken, Svarttjärnsbäcken, bäckarna från Toxen och Övervallstjärn —, har Stor Lojärn ovanligt klart och ljust vatten, man kan se botten på 7 famnars eller enligt en annan uppgift 20 meters djup. Mitt i sjön finnas »klippor och berg» med djupa hål emellan, och det kokar och jäser från källådror i botten. Här kan blåsa kraftigt, med korta men höga vågor. Och här finns sik, men mäst berömd är Logärden för sina röllor — småröding eller fjällröding (läckraste fisk som finns!). Den tar bra på senvintern på blänke (vintermete), likaså på spö om sommarn, men mäst fångas den i nät och not under lektiden på hösten. Leken börjar vid Miksmässan, första och andra veckan efter sista böndagen blir det fart i den — d'ä int lönt för än ätte böndan, så har'ä vari å så bir'ä. Då kommer ända till ett tjog fiskarlag från Karlsbyn, Finngärde och Mjölnarvalln och ligger i dag efter dag i tre veckors tid som man gjort i århundraden — »i en del fall ha fångstfärdighet och kunskap om röllans vanor och vägar gått i arv från far till son i många generationer». Trots denna skattning, tusentals årligen, och trots att St. Kopparbergs Bergslag med sin vattenreglering tar ännu många mer än alla fiskarlagen tillsammans — en mängd rom bottenfryser och tillspillogives, då Bergslagets damm vid utloppet öppnas på senhösten och sjön sänkes —, tycks ingen minskning av beståndet märkas. Enda skillnaden är att man oftare fick någon storrölla i de gamlas ungdom; nu är storleken tämligen jämn, 9 à 10 på kilot, d. v. s. 5—8-åringar; det har endast fångats enstaka exemplar om 1, 2 och inemot 3 kilo. Men storfisken finns nog kvar, anser fiskeriinstruktör H. Lindberg — den går bara på djupare vatten och leker där och kan ej fångas med de redskap, man använder. »Tack vare denna oåtkomlighet riskerar man ej, att den sällsynta fisken försvinner i Logärden, där de naturliga förutsättningarna äro ovanligt goda.»

John Englund foto.
BILD 238. RÖLLFISKE MED SPÖ I LOGÄRDEN.

Logärdsröllan tycks »ha

K. E. F. 1925

BILD 239. LOGÄRDEN FRÅN NV, OVAN VITSAND, MED LÖVÖN OCH BOÖN.

sitt för säg». På andra håll leker smårödingen normalt endast vartannat år — och leker om natten. Här »har det lekts lika friskt vartenda år sedan mansåldrar tillbaka», och här eger leken rum endast på dagen, livligast från 9-tiden på morgonen till 3-tiden på eftermiddagen. Rikast blir fångsten när himlen är molnig och det lättrörliga vattnet krusas, allra rikast i isande gråväder med snöslask. Men trevligare är det ju när vädret är vackert. »En syn för gudar var arbetet på det genomskinliga vattnet under högblå himmel och lysande brittsommarsol, de små ekorna som raskt gledo mellan lekplatserna, barrskogsklädda höjder och berg i sprakande höstfärger runt om höglandssjön, sprattlande färggrann fisk i vattendrypande nät och ringlande rökpelare från middagsvilande fiskares rasteldar på stränderna». [1]) —

Väst om Håsjöbäckens utflöde ur Logärden ligger Mjölnarvallen, ursprungligen fäboställe, det hörs på namnet [2]), tills 1848 de första nybyggarna slog sig ner här (enligt Adalrik Steffenburg). Nu 5 gårdar eller egentligen endast 3, av vilka en fortfarande bara är en fäbogård. Henrikssons är äldst och bäst bevarad, en annan tillhör Jetting Lars eller Lars i Jettingvalln, en hette förr Grop Gustafs. Härifrån stammar förre knekten Johan Boström Fröjd (det sista är soldatnamnet) vid Korså Bruk, en skogsgängare som känner var stig och spårar som en indian, därtill storsångare — hans mor blåste vallhorn. Här bodde en annan skogskarl, mycket omtalad som traktens styvaste storjägare i mannaminne, Mjölnarvalls Fredrik eller Ålängs Fredrik (född vid Ålängens fäboställe i St. Skedvi), även laggare och spelman och fiskare i Logärden, Håsjön och Hinsen och på sistone vakt om somrarna i Hinsåsens brandtorn, död vid 80 års ålder för ej alltför länge sen, »även de yngre minnas gott den spänstige gubben, som levat hela sitt liv i skogen». [3])

En mängd jakthistorier berättas om Mjölnarvalls Fredrik. Frågade man hur många älgar han skjutit, så svarade han: Ge mäj si, ja har försökt räkna ut men kan inte bestämt säga om det är 130 eller 131. Han hade också fällt åtskilliga björnar. Han och hans måg Pliten, också båld jägare, var med i den kungliga björnjakten norr om Hällsjön 1887. En gång skall han ha ringat

[1]) Ovanst. huvudsakl. efter *Helmer Stuge,* De gamla vallarna vid Toxen och Logärden, i Gammalt och nytt ur Falu-Kuriren 1923—24, samt Med masar på röllfångst, i Dagens Nyheter 23.12.1922.

[2]) »Mölnervals fäbodar», 4 gårdar, på kartan 1825.

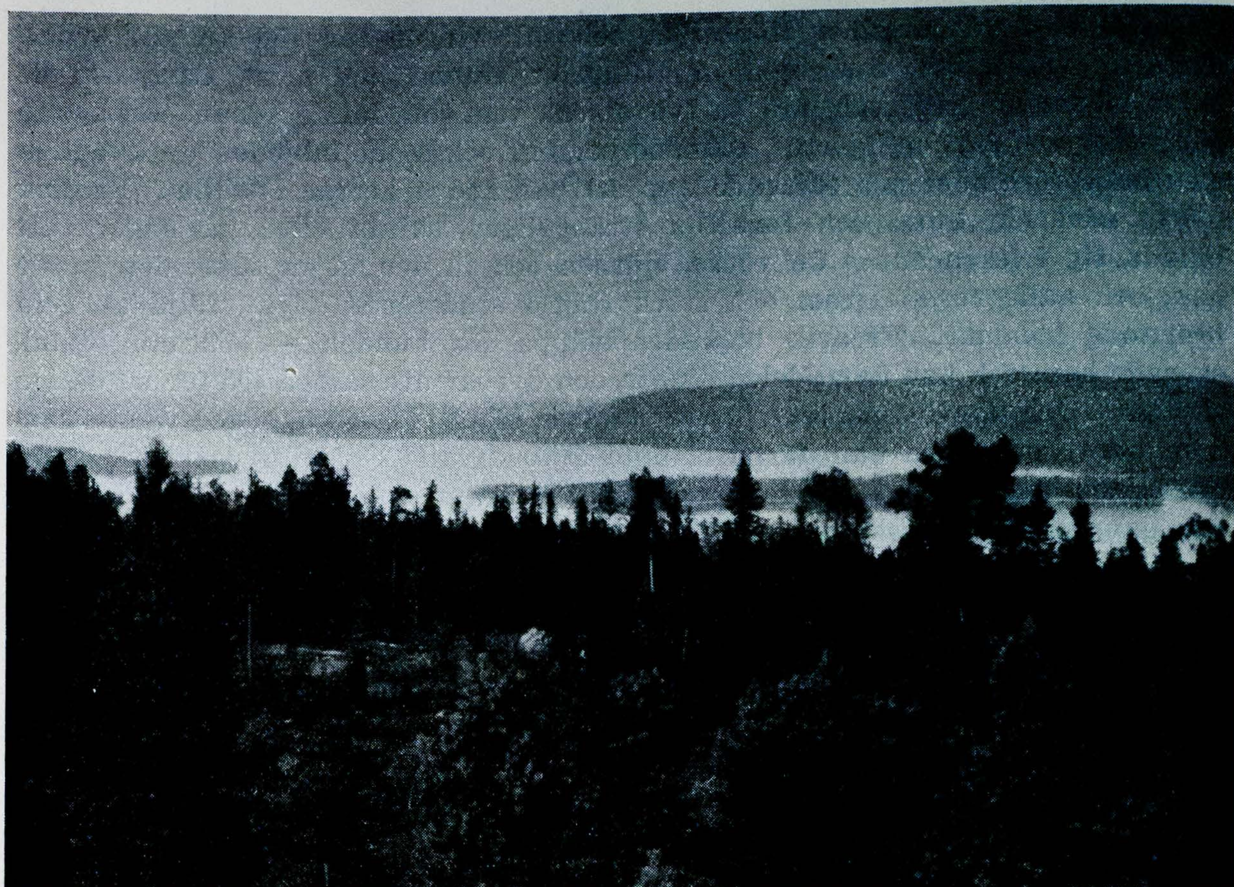
[3]) Se Acke och Helmer Stuge i Gammalt och nytt ur Falu-Kuriren 1923—24.

en hona med två ungar i Mörberget och sålt ringen för 750 kr. till bruksherrarna vid Korså, som bjöd in kronprins Gustaf och prins Carl, och de sköto på samma gång och lära ha tvistat om, vem som fällde honan. En annan gång ringade han en björn i Slammerbergen, också då inbjödos de kungliga men hade förhinder och skickade upp ett par andra herrar i stället. Fredrik mötte med sin hund och förbjöds strängeligen skjuta eller på något sätt blanda sig i leken annat än väcka björnen och få den ut ur idet; det gjorde han, och nalle rusade fram och stack iväg i brådstörtad flykt, följd av fyra brakande bommar. Fredrik befalldes släppa lös hunden — d'ä min hund, svarade han, och han är alldeles för fin och dyrbar att släppa lös för så dåliga skyttar! Och därvid blev det, herrarna fick trots ovett och böner vända hem igen utan byte. Men dan därpå släppte Mjölnarvalls Fredrik ensam sin hund på spåret tvärs över Logärdens vida snöfält, hann ifatt björn uppåt Flinten och gav honom dödsskottet.

Einar Klefbeck foto.

BILD 240. SKOGEN VID LOGÄRDEN 31 JAN. 1925.

K. E. F. 1925

BILD 241. HINSEN FRÅN HINSÅSENS BRANDTORN. HINS NÄSET T. V., STORÖN I MITTEN.

HINSEN, KORSÅ BRUK OCH SKURUHÄLL

Från dammhuset vid Logärdens östligaste vik går Håsjöbäcken åt norr genom ett par småtjärnar nordväst om Mörberget till sydspetsen av Håsjön, som också tar emot en bäck från Långtjärn och Mörttjärn nära i väster[1]). Enligt den förenämnda handlingen av 1492 gick gränsen mellan Vika och St. Skedvi då över »hadesiön». På Håsjöns södra strand hade Skäggheden förr ett fäboställe (»Skägge fäbodar», 7 gårdar på kartan 1825), där bosatte sig 1863 en nybyggare från Ovansjö[2]) — nu två gårdar, men den ena öde, där bodde Hans Lindfors som 1897 både drunknade och slogs ihjäl i sin skvaltkvarn,

[1]) På Hällströms karta 1800 står »Kärnbacka» mellan Logärden och Håsjön, »Hättmyran» sydöst om den senare, »Högåsen» sör om Hinsen, tydligen = Hinsåsen.

[2]) Enl. Adalrik Steffenburg.

han kom ner i rännan och drogs in i »turbin» (d. v. s. fotviskan). Skvaltan har ej använts sedan dess men står kvar än med inredet bevarat vid Käringbäckens utlopp ur sjön, silvergrå och ovanligt stor, byggd av timmer från en annan byggnad, det var delvis för kort, därav hålen i långväggen.

K. E. F. 1925

BILD 242. MÖRBERGET OCH GÅRD VID HÅSJÖN FRÅN FINNBODARNA.

Norr om Håsjön ligga Finnbodarna, nu en fast gård, tillhörig Bergslaget, och inga fäbodar, men där syns grunder efter stugor (7 st. 1825). »Hinsfinnar» nämnas i jordeböckerna 1626—1661, och »i följe af Kongl. Regeringens Resolution den 25 Febr. 1642 åtniuter Falu Stads Nya Kyrka räntan af all Täkte-Karls jorden tillika med hinns finne torp i Sundborns Sockn» [1]). Men — skriver Albrect Steffenburg — denna koloni blef ej af så lång varaktighet som i Svärdsjö m. fl. socknar. Ej heller finnas numera några afkomlingar af dessa finnar inom socknen. De sägas hafva blifvit bortdrifna af assessor Silfverström, som underlade sig en stor del af skogarne i den östliga delen af socknen. Finnbo blef därpå ett hemman, men sedan igenlagt till fäbodvallar. Här finnas gamla grafvar, af allmogen benämnde Finngrafvar — eller enligt J. M. Bergman »små gräsbeväxta jordgrafvar, som allmogen kallar Lappgrafvarna» — och enligt amanuensen Karl-Alfred Gustawsson »5 små synnerligen otydliga och tvivelaktiga högar omkring 250 m. SSV om Bergslagets gård (markegare Stens Hans Jansson)».

På Finnbofallet ligger en tjärugn av mellansvensk typ, och i skogen i närheten växer en oerhört knotig och trolsk tall, tyvärr på väg att torka

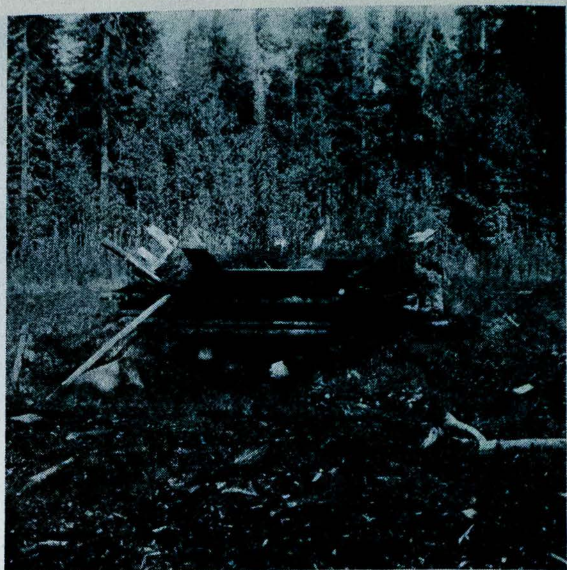
K. E. F. 1925

BILD 243. SKVALTKVARN VID KÄRINGBÄCKENS UTLOPP UR HÅSJÖN.

[1]) Hammarströms Märkwärdigheter III sid. 94.

K. E. F. 1925
BILD 244. TJÄRUGN PÅ FINNBOFALLET.

K. E. F. 1925
BILD 245. TJÄRDAL PÅ HINSÅSENS VÄSTRA SLUTTNING.

K. E. F. 1925
BILD 246. HINSEN FRÅN HINSÅSENS SLUTTNING.

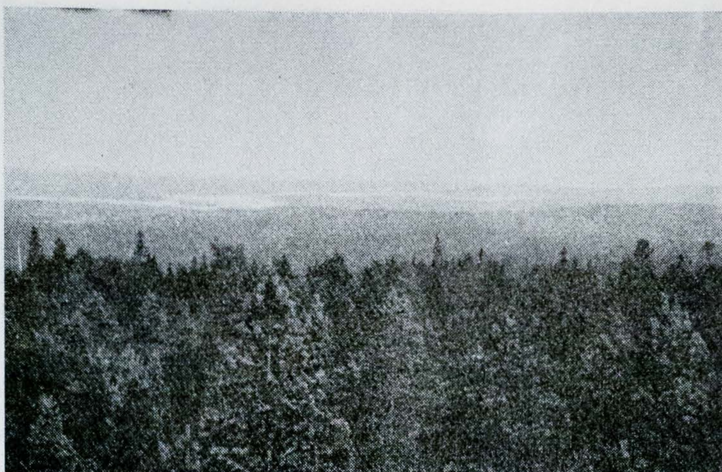
— bortåt 20 m. hög, 1 m. över marken delad i två grova stammar med mer än 3 meters omkrets vid brösthöjd och högre upp ytterligare förgrenad i en hel krans av stammar.

Håsjön och Käringbäcken ha liksom Logärden klart ljust vatten, bäcken sorlar friskt i skogen där den efter en stor krok åt söder rinner norrut till Finnboviken i Hinsen väst om Stennäset. Öst om bäcken stiger Hinsåsen — på dess västra sluttning ligger en stor tjärdal av Norrlandstyp, byggd av Svartnäsfinnar. Där är en lång sakta stigning med mossmark och blåbär i granmor och högre upp vackra frötallar och lövskog efter avverkning. Redan från sluttningen är utsikten grann, men än mera från brandtornet på toppen (uppfört 1905, 320 m. ö. h.). Man lär vid klar luft kunna se havet med kikare åt ett håll, Vintjärn och Gammel fäbon åt ett annat; för övrigt föga bygd, endast skogsvidder och bergåsar och en mängd sjöar: St. Logärden och Håsjön i väster, Rö-

K. E. F. 1925
BILD 247. ST. LOGÄRDEN FRÅN HINSÅSENS BRANDTORN.

sjön hitom och St. Häglingen bortom Skuruhäll i söder, Hyen med Storön i sydöst, skogkransad med tämligen låga steniga stränder liksom Hinsen i norr — med Hins näset t. v., Storön i mitten, Hängön, Lissel holmen, Harön östligast i Kårtäktsviken — »Kårtäkts fäbodevik», dit en bäck rinner från Kroktjärn och Kårtäktstjärn, mellan vilka Kårtäkt har ett fäboställe (»Korttägts fäbodar», 5 gårdar på kartan 1825). Vidare Klossvika, Hemvika — Adalrik Steffenburg har namnen Båthus- och Ålhusvikarna, ur den sista rinner Korsån ut. Och slutligen Baggvika närmast på södra strand — där mynnar Baggviksbäcken eller Källbäcken, som kommer från ett par småpussar i en sänka sydöst om Hinsåsen, blir underjordisk och glimmar fram här och där med sitt härliga vatten, iskallt och kristallklart.

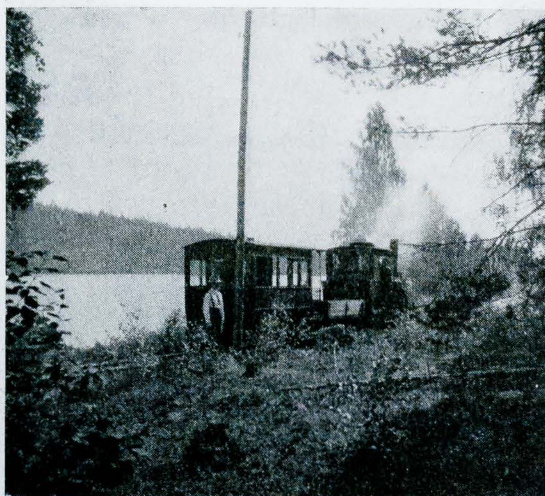

K. E. F. 1925
BILD 248. HYEN FRÅN HINSÅSENS BRANDTORN.

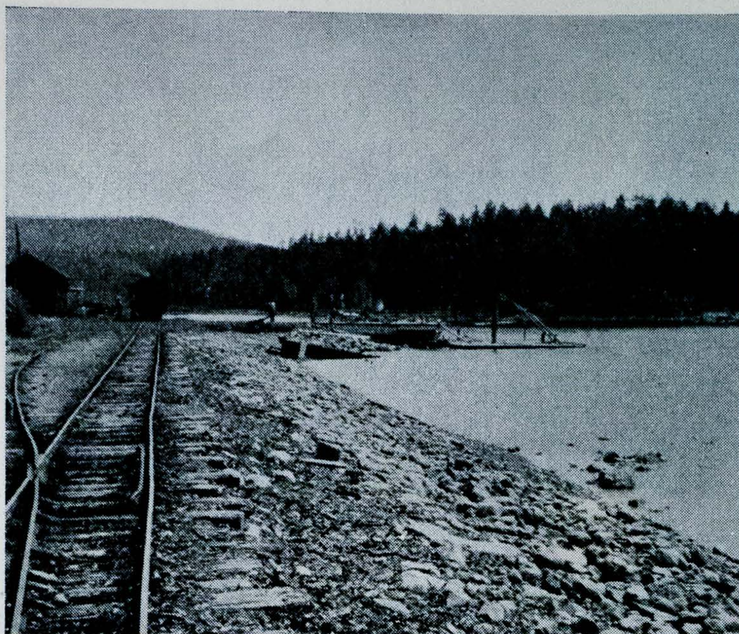
K. E. F. 1925
BILD 249. HINSEN FRÅN HINSÅSENS BRANDTORN. HEMVIKA OCH KORSÅN T. H.

Hela västra delen av Hinsen med Hins näset och norra halvan av Kårtäktsviken hör till Svärdsjö [1]), hela södra fjärden till Sundborn, som kring Storön skjuter upp ett först smalt och sedan bredare område åt norr: östra delen av sjöns långsmala norra fjärd och östra landet kring Hinsberget samt ett brett sjok upp emot Lill Selnan och Svensjön i Svärdsjö. Där ligga Stentjärn, Kroktjärn, Skogsbotjärnarna och Djuptjärn, ensliga skogssjöar som avvattnas till Svärdsjön. Längs Djuptjärn går Ågsbanan — lilleputt-järnvägen från

K. E. F. 1925
BILD 250. DJUPTJÄRN OCH ÅGSBANAN.

[1]) Se min Svärdsjöbok sid. 189 samt Bilaga 2 här i denna bok.

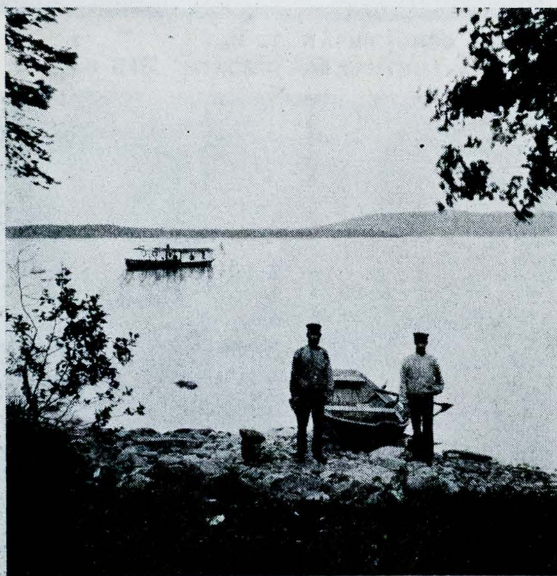
K. E. F. 1925

BILD 251. BRYGGAN OCH SPELFLOTTE VID SVARTBÄCKEN. ÅGSBANANS TÅG T. V.

Vintjärn och Åg — ner till Svartbäcken vid Hinsens nordöstvik, full av vita näckrosor (vita eller gula näckrosor lysa i nästan alla sjöar och tjärnar här). Där stå malmvagnar, där är kolbrygga och ångbåtsbrygga, vid den ligger en spelflotte och ångfartyget Korså II, det senare redo att bjuda oss på en lustfärd över den vida vackra sjön.

Vi späja fåfängt efter de stora sjöormar, som flera vederhäftiga män försäkra sig ha sett i och vid Hinsen [1]). Fara förbi Klossvika, kantad av en hel rad båthus — ett tjog motorbåtar finns i Hinsen — och landa innerst i Hemvika, där tre båthus ligga vid skogsåsens fot och en stor pråm vid bryggan. Följa banan och en alhäck längs dammen, prydd med gula näckrosor, den ena av åns två grenar som »gå i kors» nedanför bruket, därav namnet Korsån sägs det. Komma först till de hemtrevliga arbetarbostäderna vid bruksgatan, breda röda envåningsstugor; här finns ock 4 självegargårdar, alla nya, smeder ha köpt en skogsbit, röjt och odlat och byggt själva, ett duktigt arbete. Mitt emot bostäderna ligga på andra sidan bruksgatan spånhuset av resvirke, gashuset av slaggtegel, tackjärnsgården inom rödmålat skrank samt en prydlig vitrappad byggnad med högt och

[1]) Se Bilaga 14 — samt »Med Dalälven» del III bok 1 Enviken och Svartnäs sid. 211.

K. E. F. 1925

BILD 252. KORSÅ II I FINNBOVIKEN, HINSEN. HINS NÄSET I BAKGR.

K. E. F. 1925

BILD 253. HINSEN FRÅN UDDEN MELLAN KLOSSVIKA OCH HEMVIKA.

brant brutet tegeltak, som inrymmer spruthus och likbod på nedra botten och en samlingssal med ett litet bibliotek på övra. Bakom den en liten dunge och bakom den hammarsmedjan med hög skorsten, nedtill av slaggtegel, och ett duschhus mellan två öppna dörrar mittför vatthjul därinne. Det väldiga kolhuset, en svart katedral, med en kolbro på var sida och på ena takhalvan 6 öppna luftgluggar i rad med sadeltak på timmerkors, står snett söder om hammarsmedjan och norr om den klensmedjan med smårutiga rundbågsfönster — där ligga ännu ej vällade smältstycken och stångjärn av finaste slag, färdig produkt som skall skickas till England, Spanien, Afrika. Österut står kontorsbyggningen, ett nyare och fulare brädhus — bredvid i gräset sover en gammal mumblingshammare som väger 4 ton. På en kulle norr därom i parkens täta lummiga grönska ligger herrgården, en enkel men trivsam ljusrappad envåningsbyggnad med en lång rad låga vindsfönster, ena gaveln tjockt vildvinsklädd, en veranda och en springbrunn på var sida; mitt i gårdsplanens fontän mellan verandan och ett lusthus i parken står en liten vattengud och bär upp skålen kring strålen.

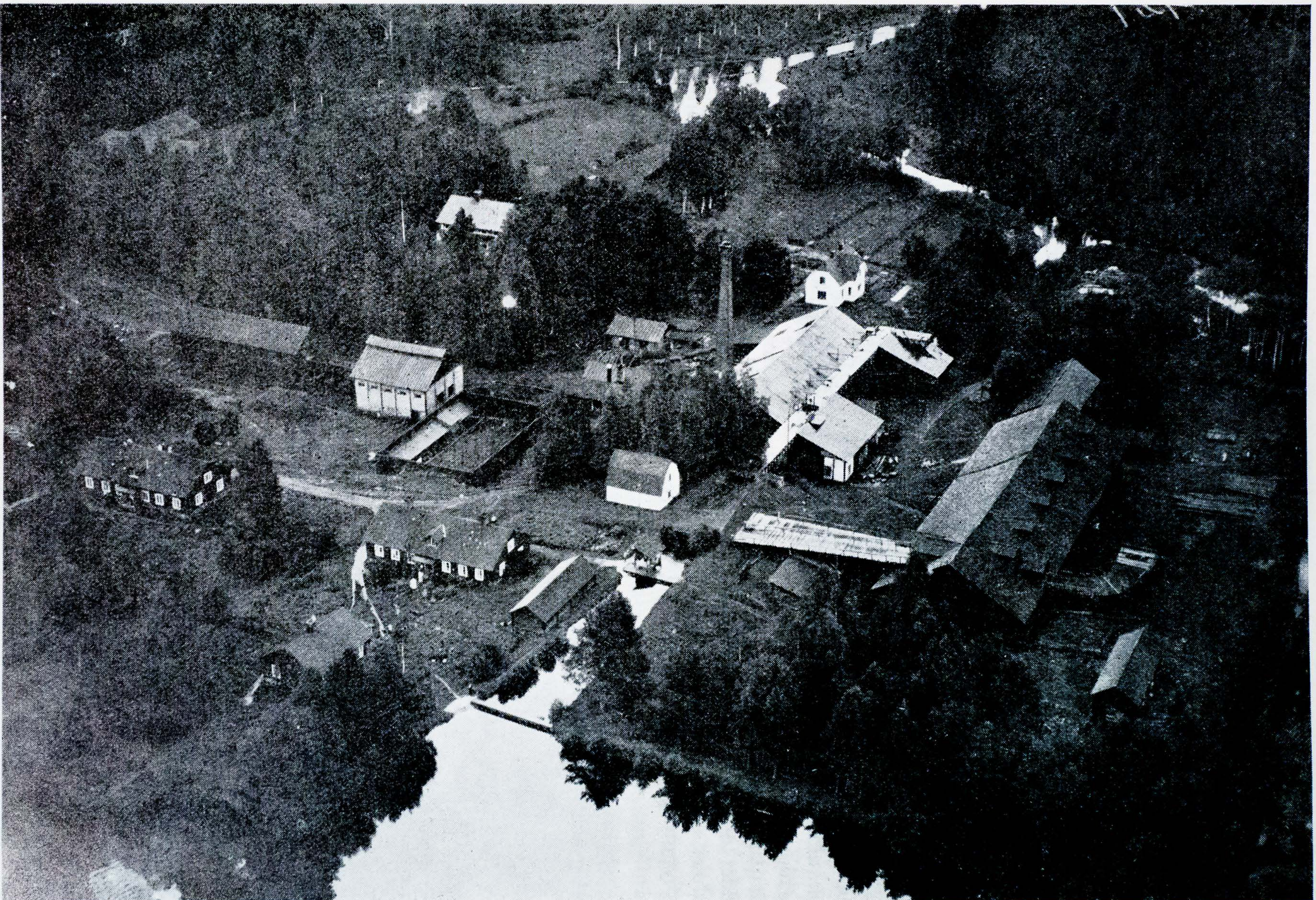

K. E. F. 1925

BILD 254. HEMVIKA MED BÅTHUS VID KORSÅ BRUK.

Från herrgården leder en lång rak lövträdsallé norrut till missionshuset i fonden. Där och i det vita folkskolehuset, varest gudstjänst hålles några gånger om året, ävensom i godtemplarlogen

K. E. F. 1925

BILD 255. DAMMEN MELLAN HINSEN OCH KORSÅN.

O. Bladh foto. 1922

BILD 256. KORSÅ BRUK FRÅN FLYGMASKIN. UR ST. KOPPARBERGS BERGSLAGS SAMLINGAR.

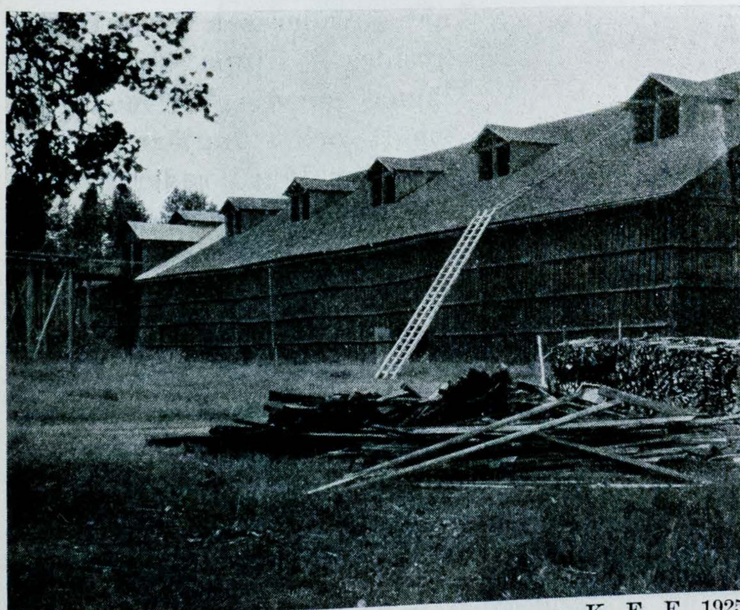
Korsbanéret uppträdde gamla smältarsmeden Otto Patrik Mobeck såsom god talare vid begravningar och julottor och oräkneliga andra tillfällen från sin hitkomst 1880 allt intill 1923, då sjukdom drabbade honom — brukets egen »präst» och själv av gammal prästsläkt (f. 1849 i Moheda i Östergötland, där fadern var kyrkoherde). — Korså Bruk med sin arbetarkommun och andra sammanslutningar står enligt en skildrare [1]) långt framför den övriga socknen vad föreningslivet och intresset för sociala och politiska spörsmål beträffar.

K. E. F. 1925

BILD 257. HAMMARSMEDJAN VID KORSÅ BRUK. TVÅ VATTHJUL SYNLIGA I DÖRRARNA, DUSCHHUS MELLAN DEM. KOLHUSETS GAVEL T. V.

Här norrut går i en fin björkallé en leksaksbana, där en »hästspårvagn» med en trädgårdssoffa på ombesörjer persontrafiken ner till Sågdammen och bryggan vid Hyens norra ända. Där står en liten brännugn för kvartstegel till härdarna och där ligger det stora sågverket, från vilket gamle »Lyckobackfar» körde bränslelassen till bruket intill sin död 1920. Samma år fick »den gamla hederliga vattenhjulsramen, gemenligen Stormen kallad, lämna sin mångåriga tjänst», då en ny sågram insattes vid en större upprustning av sågverket (byggt 1855—56, ombyggt 1865 och 1893). En enbladig såg, anlagd redan 1747, var första industrin vid Korsån — och även den första som lades ner, 1925, då den hade en enkel och 2 dubbelramar, kantverk och hyvel. Timret flottas nu över Hyen och forslas på järnväg till Skutskär.

K. E. F. 1925

BILD 258. KOLHUSET VID KORSÅ BRUK.

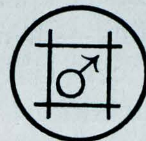
Först 1836 fick Korså bolag privilegium att anlägga masugn och smide, vilket 1838 förvärvades av St. Kopparbergs Bergslag, som fraktade tackjärnet hit från sin några år förut uppförda masugn vid Åg och här satte i

[1]) Ansh. Sellfors 1916.

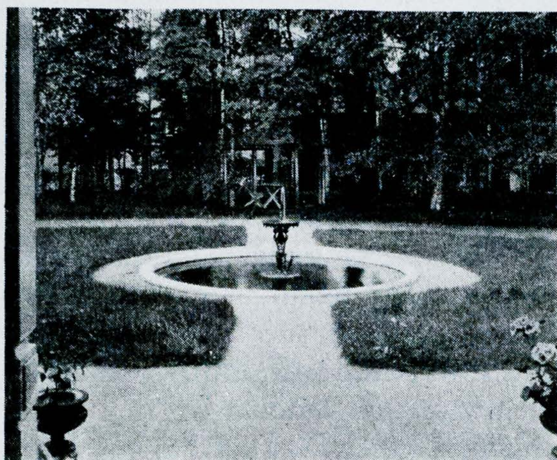
K. E. F. 1925
BILD 259. KORSÅ HERRGÅRD: GAVEL MED VILDVIN.

gång med tysksmide, sedan ändrat till lancashiresmide. 1841 var bruket färdigbyggt med 6 härdar, 4 hamrar och 3.150 skepp. årligt smide. Stämplarna voro [1]:

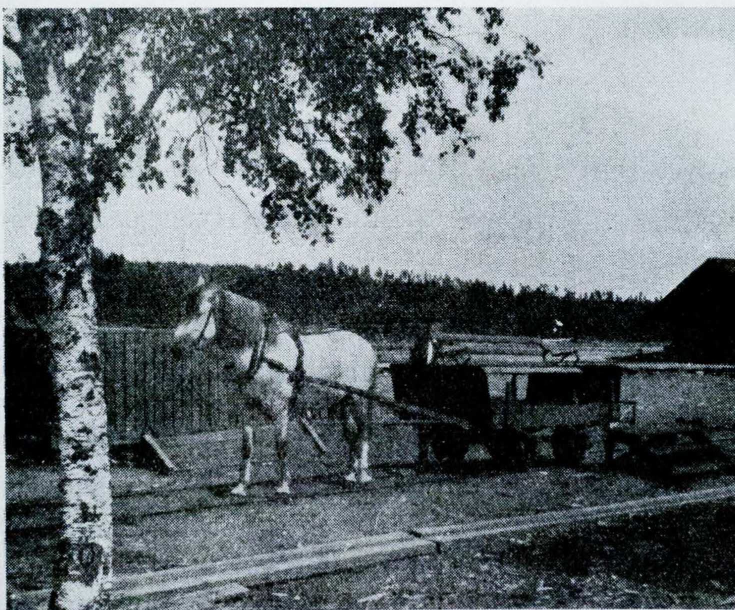

Vartill senare kommo WI och KB, båda med en vågrät pil tvärs över mitten, samt KÅ — jämte bistämpel för stångjärn: + LANCASHIRE [2]. — 1859—61 var medeltillverkningen av stångjärn 15.087 centner, 1877 den beräknade årliga tillverkningen 85.000 ctr [3]. 1892 gjordes 3.472 ton lancashire-smältstycken och 2.286 ton stångjärn, 1898 3.805 ton smältstycken och 2.015 ton stångjärn. Järnet liksom det sågade virket skeppades på pråmar efter bogserångare över Hyen till Källvikens anhalt vid sjöns södra ända, som 1900 fått sitt namn ändrat till det nuvarande, Korså station (på Gävle—Dala järnväg).

K. E. F. 1925
BILD 260. KORSÅ HERRGÅRD: SPRINGBRUNN OCH LUSTHUS.

1918 skrev professor Gunnar Andersson [4]: »Denna avsides i djupa skogen belägna smedja är med sina smält- och stångjärnshamrar och sina långa rader av härdar en av de intressantaste av de få större räcksmedjor, som ännu hållas i gång.» Men redan 1921 lästes i ett bygdebrev [5]: »Smältham-

K. E. F. 1925
BILD 261. HÄSTSPÅRVÄGEN, KORSÅ BRUK.

[1]) Enl. Stämpelbok av A. H. 1845.

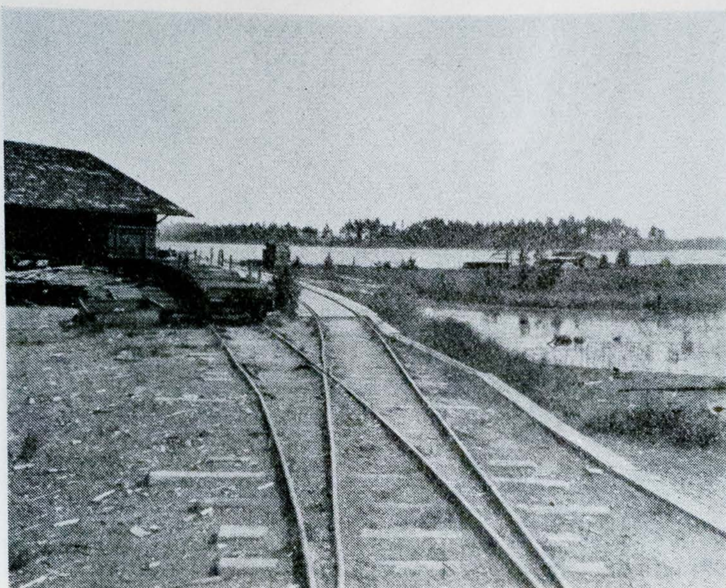
[2]) Enl. Stämpelböcker av Henr. E. Ahrenberg 1864 och 1877.

[3]) Omkr. 24 centn. gå på 1 ton.

[4]) I Sv. Turistföreningens årsskrift.

[5]) Av Per Vandringsman i Falu-Kuriren.

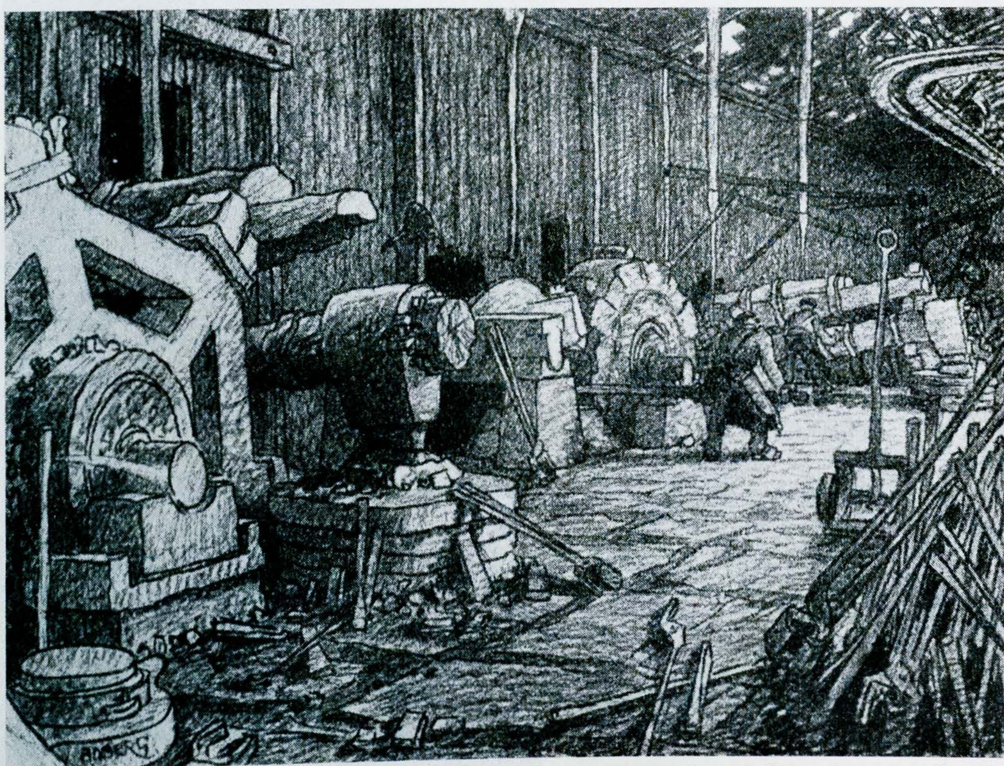
maren, som hördes lång väg, vilar tyst och stilla, allt i smedjan är så tyst och dött» — och 1925 i ett annat av samme författare: »Trävarudriften torde för alltid vara inställd. Av sågverksarbetarna har en del fått arbete vid Hofors och annorstädes. Smedspersonalen tunnar mer och mer av. Fortsätter avfolkningen på samma sätt, torde Korså Bruk snart ligga öde. Ovansjöbönder ombesörjde förr tackjärnstransporten från Svartbäcken och stångjärnstransporten till Korså station på vintern, men ha senaste vintern alldeles uteblivit.» Sagda år voro endast 3 av de 6 lancashirehärdarna i drift jämte en förvärmningsugn, 2 vällugnar, använda en i sänder, 2 mumblingshammare och 3 räckhammare (i »räckeriet»), drivna av 5 vatthjul som tillsammans med ett sjätte till blåsmaskin åstadkommo 200 hästkrafter.

K. E. F. 1925

BILD 262. SÅGDAMMEN OCH HAMNEN VID HYEN.

1880 hade bruket 290 innevånare, därav 35 vid jordbruket (0,6 kv.-km. bygdemark), 1910 hade de minskat till 282 (19 vid lantbruket, 195 vid industrin och 68 i övriga yrken [1]), 1925 ökat till 300, därav vid industrin normalt 85 men året därpå endast 55 — och i järnhandterin-

Ur St. Kopparbergs Bergslags samlingar.

BILD 263. LANCASHIRESMEDJAN VID KORSÅ BRUK. SLÄTHAMMARE NÄRMAST, RÄCKHAMMARE LÄNGRE BORT. EFTER KOLTECKNING AV FERDINAND BOBERG.

[1]) Enligt Gösta Ekelöf.

St. Kopparbergs Bergslag foto. 1922

BILD 264. LANCASHIRESMED I ARBETE MED »HJÄLPBRYTARE», KORSÅ BRUK.

gen normalt 46, 1926 endast 40. Årstillverkningen var ännu 1.800 ton smältstycken och 750 ton smitt stångjärn, försäljningsvärdet på exportmarknaden (huvudsakligen Norge, England, Turkiet, Italien, Marocko m. fl. länder) för valsade och smidda produkter 95.800 kronor. Och ännu hölls den gamla förnämliga specialtillverkningen vid liv: »ett berömt ämnesjärn till fjäderstål, vars stämpel går under det vackra namnet Diamond Brand i den engelska marknaden» [1]).

Men från och med år 1927 inskränktes driften och låg tidtals helt nere. Smederna fingo göra något dagsverke då och då, men långa tag gå utan sysselsättning och förtjänst. Flera av de gamla trotjänarna lämnade detta år sina platser efter ett långt och troget lifsverk, så skogvaktare Anders Eriksson, byggmästare Anders Hedman och förman C. Skoog. Och de yngre började dra sina färde och söka arbete på andra håll.

Medan verket ännu var i gång ritade Ferdinand Boberg sina ståtliga stämnings-

Ur St. Kopparbergs Bergslags samlingar.

BILD 265. SMED I ARBETE VID STÅNGJÄRNSHAMMAREN, KORSÅ BRUK. EFTER KOLTECKNING AV FERDINAND BOBERG.

1) Art. i Falu-Kuriren 22.12.1916.

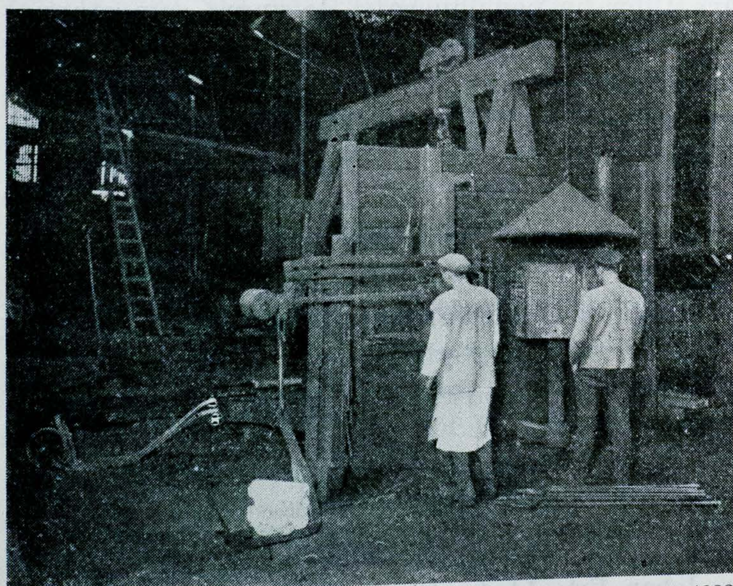
starka kolteckningar av hamrar och smeder, och Svensk Filmindustri tog för Bergslagets räkning en högst livfull och lärorik film, som börjar med malmens brytning vid Vintjärn och transport till Åg och fortsätter med tackjärnssmältningen där, tackjärnets forsling till Svartbäcken och Korså, lancashire- och smidesprocesserna här under stångjärnshamrarna — mumblings- eller smälthammarn och räckhammarn, båda helt av järn, och släthammarn med träskaft lik en vanlig hammare i jätteformat. Och sist färden ut i världen över Hyen och Korså station.

St. Kopparbergs Bergslag foto. 1922

BILD 266. TÅNGNING AV SMÄLTSTYCKE UNDER MUMBLINGS-HAMMARN, KORSÅ BRUK.

De senaste åren har gruvdriften vid Vintjärn fört ett tynande liv, och 1927 blåstes Ågs masugn ner för alltid.[1]) Vintern 1929 hördes visserligen ännu hamrarnas taktfasta dunk i Korsåsmedjan och smederna levde på nytt upp i sitt gamla knog, som de ägnat sig åt från sina första arbetsår och som de trots dess hårdhet alltjämt älska; de flästa äro födda här och känslan för hembygden är stark. Men snart fingo de nio smältarsmederna besked om att när de sista kvarvarande tackjärnsstyckena blivit utsmidda hade de nog fullbordat sitt sista dagsverke framför smältugnarna. De gamla smederna, som sotiga och svettiga i långa skjortor stodo framför härdarna och med seniga kraftiga armar vände de tunga järnstyckena i de glödande ugnarna, skulle så länge smedjan var i gång få lättare arbete — såsom »dammbordspojkar» o. dyl. —, vilket hittills utförts av yngre som nu i sin tur hänvisades till skogsarbete.

St. Kopparbergs Bergslag foto. 1922

BILD 267. VÄGNING AV SMÄLTSTYCKEN OCH ANTECKNINGS-TRUMMA, KORSÅ BRUK.

Den 13 och 14 mars 1930 voro historiska dagar för

[1]) Årtalet 1928 i min Svärdsjöbok sid. 25 beror på en feluppgift — kanske meddelad mig i hopp om att hyttan skulle blåsas på än en gång!

Ur St. Kopparbergs Bergslags samlingar.
BILD 268. DEN GAMLA SMEDEN SOM »DAMMBORDSPOJKE». KUGGHJUL T. V., HJULSTOCK T. H. EFTER KOLTECKNING AV FERDINAND BOBERG.

Korsån och dess befolkning. Den 13 gjordes sista smältstycket och den 14 var sista dagen som stångjärnshamrarnas dån hördes och det sista stångjärnsstycket gick under hamrarna och genom räckarnas händer (då voro 1 smälthammare, 1 räckhammare och 3 släthamrar i bruk). Sedan dess stå lancashirehärdarna svarta, de sista i Dalarna, vatthjulen stå stilla och orörliga, hamrarna ligga stumma och ruva på sina minnen. Ännu en av »det svenska järnets gamla metropoler» är blott en saga, besegrad i kampen mot den nya tidens uppfinningar och storindustri.

De arbetare som uppnått 60 års ålder ha pensionerats, de yngre som stannat i hemorten sysselsättas med timmerdrivningar. Över det tysta ensliga bergslagsbruket borti skogen vilar en vemodig och tungsam stämning, som fått sitt uttryck i en hyllning på vers av en inföding till »Den gamla smedjan på Korsån», som »för alltid förlorat sin glans» — en »dikt åt din grav som en krans».[1]) —

Brukets första förvaltare var Carl Henric Örtengren (f. 1816, † 1862[2]). Han följdes 1856 av Edvard Södersten (f. 1827, † 1886 av förkylning som han ådragit sig när han tog emot de kungliga björnjägarna samma år). Han vilar under en av vänner rest gravvård av finaste Blybergsporfyr — en avbruten

[1]) Se Bilaga 15. — Ovanst. huvudsakl. efter notiser och artiklar i Falu-Kuriren 10.12.1927, 17.5 och 19.12.1929, 5.3 och 17.3.1930.

[2]) Son av Jacob Henric Ö., f. 1782, † 1834, bruksinspektor på Svartnäs och son av Henric Ö., f. 1744, † 1807, kommissarie och gästgivare i Motala; g. 1845 m. Charlotta Runer, f. 1818, † 1868 — 6 barn, bland dem: Julia, f. 1846, g. 1:o 1873 m. Walter August af Wählberg, f. 1832, † 1888, 2:o 1889 m. Rudolph Bengzon, f. 1853, flottningsinspektor i Ockelbo; Svea, f. 1850, g. 1870 m. Johan Eric Lindstedt, f. 1840, † 1905, gruvförvalt. vid Vintjärn; Selma, f. 1857, g. 1884 m. sin kusin Albion Örtengren, f. 1854, premiär-

[2]) Nuvarande förvaltare är sedan 1920 ingenjör C. F. Sernander.

St. Kopparbergs Bergslag foto. 1922

BILD 269. SMEDER VID KORSÅ BRUK.

kolonn på postament — på Brukets ofantligt vackert och fridfullt belägna kyrkogård vid västra stranden av Lissl Lojärn ett stycke söderut. Där låg förr Lilla Logärds- eller Nyfäbodarna (4 gårdar på Sohlmans karta 1825), som inköptes av Bergslaget och varav en del 1860 förvandlades till begravningsplats (utvidgad 1887 och 1925) — än idag kallas gravgården Nyfäbon, gammalt folk säger att de få väl snart resa till Nyfäbon! — Förvaltare Söderstens minne lever alltjämt. Han brukade särskilt vid midsommar göra det lite fästligt för bruksbefolkningen, då samlades vallkullorna från fäbodarna kring Hinsen och pojkar från bygden vid bruket, man bjöds på bayerskt öl som dracks med skopor ur stora kar, och ibland var Sveds Jan från Svärdsjö tingad att spela till midsommardansen, han fick 20 kr. i spelpängar, en vacker slant för en spelman på den tiden [1]).

Nästa förvaltare var Olof Olsson (»Korså-Olle»), som skötte Bruket i 28 år (1886—1914 [2]) och vars aska i en kopparurna nedsattes i familjegraven här 1926, då biskop Billing invigde den nyanlagda kyrkogården — första gången en biskop gästade Korsån.

*

[1]) *Svärdsjömas* i Falu-Kuriren 20.4.1929.

[2]) Nuvarande förvaltare är sedan 1920 ingenjör C. F. Sernander.

K. E. F. 1925

BILD 270. LILLA LOGÄRDEN FRÅN ETT FALL VID SÖDRA ÄNDAN.

Underligt nog finns ingen landsväg till Korså Bruk. Man är också missnöjd med socknen som ej vill bekosta ett vägbygge, fast bruksfolket betalar dryga vägskatter. En föreslagen järnväg Svartbäcken—Bruket—Korså station är väl nu ur räkningen, men man hoppas på en landsväg från Bruket till bangården, omkring 7 km., särskilt som Vika socken torde komma att bygga väg från Hosjö till Ryggen och Gävleborgs län från Storvik förbi Hofors till länsgränsen.

Nu kommer man till Korså station med ångaren Korså I över Hyen[1]), som till största delen ligger i Torsåker, endast allra nordligaste fjärden med Storön hör till Sundborn. Socken- och länsgränsen går från östra stranden, där Ovansjö rå möter, åt NÖ till Kannolas klack (Resenberg: Kann Olas klack, Albrect Steffenburg: Kanola klack, vilket namn han tolkar som ett minne av finnbebyggelse) och vidare åt NNÖ över Kannola tjärn och Hällsjön. Norr därom skjuter Sundborn mellan Ovansjö och Svärdsjö upp en regelbunden rektangel, från vars sydvästra hörn sör om Bränntjärn gränsen går mitt i Långsjön västerut till Kårtäktviken i Hinsen. — Från Kastjärn sör om Långsjön rinner en bäck genom Oxbergstjärn till Sågdammen vid Korså. Oxbergs fäbodar med 6 gårdar öst om tjärn stå på kartan 1825 — där skola finnar ha varit bosatta ända till slutet av 1700-talet, och i mitten av 1800-talet köpte Bergslaget fäbovallen och instängde den till hage (enligt Albrect Steffenburg).

Här på Korsåskogen i Sundborns sydöstligaste hörn egde kungliga björnjakter rum på 80-talet. Vintern 1885—86 ringade storjägaren Vatt Erik från Ovansjö (Erik Jansson i Vattan) en hona med 2 ungar mellan Kastjärn och Hällsjön, förvaltare Södersten underrättade herrar i Bergslaget, som inberättade saken till Stockholm, och i februari kom kronprins Gustaf och prins Eugen med uppvaktning (hertig D'Otrante, hovjägmästare af Petersséns, underståthållare Bråäkenhielm, konstnären greve Georg von Rosen m. fl.). Vägen över Hyen var prickad med 60 eldar, små vedstaplar övergjutna med tjära, en stor eld lyste på Högberget norr om sjön, rader av marschaller vid vägen från den till Bruket och ljus i alla fönster där, och massor av skådelystna hade samlats ända från Svärdsjö och Falun. Jag trodde vi skulle komma in i urskogen, men här ser det ut som i självaste Paris, lär en av prinsarna ha sagt. Dan därpå gick jakten av stapeln med en mängd drevkarlar

[1]) Dess ytinnehåll är 7,6 kv.-km., Hinsens 11,8.

från Bruket. Vatt Erik visade vägen till idet men fick inte ha bössa, bara en gammal yxa. Kronprinsen sköt på honan — första skottet klickade, men vid andra blev det knall och fall. En jägmästare sköt ena ungen, Vatt Eriks bror Anders den andra; Erik fick 500 kr. för björnringen, han fick därtill 60 och Anders 40 kr. i drickspängar, stora summor på den tiden, då dagspänningen för jordbruksarbetare vid herrgårdarna var 1: 35 om sommarn och 1: 50 om vintern. — På kvällen blev det kalas på Bruket, nyfikna skockades kring herrgården och klev upp utanför fönstren, varom den avsparkade rappningen länge vittnade.

K. E. F. 1925
BILD 271. RÅRÖSET PÅ SKURUHÄLL, DÄR FEM SOCKNAR MÖTAS.

1887 ringades åter en björn, nu norr om Hällsjön, prins Carl med sällskap kom dit på skidor från Robertsfors (= nuvarande Hofors), tvåhundra man från Bruket hade uppbådats som drevkarlar. Björnen rusade upp, men klarade sig i djupa skogen, ringades dock åter efter några veckor och sköts av samma jaktsällskap. [1])

*

En sista vildmarkstur återstår, till Skuruhäll rakt sör om Lissl Lojärn och strax väster om Hyens norra fjärd. Genom skog med kolbottnar och kolkojor tätt, omsider uppför, brantast från nordöst, genom oerhört frodig växtlighet, jättegräs, manshög mjölke, kraftig skogsvicker. Högst på toppen ligger det märkliga råröset, omtalat sedan gammalt. 1596 kallas det hällehus [2]), Zach. Holenius skriver 1722 »Oxeberget eller Skulhäll [3]), ett Hufwud-Råå derest Ofwan-

K. E. F. 1925
BILD 272. RÅGATAN MELLAN SUNDBORN OCH TORSÅKER FRÅN SKURUHÄLL.

[1]) Ovanst. efter *Acke*. Den stora björnskogen mellan sjöarna, i Gammalt och nytt ur Falu-Kuriren 1923—24, samt *Aug. Grane*. Den siste björnjägaren i Ovansjö, i Gästriklands Folkhögskolas årsbok 1928 (där står felaktigt Södergren i st. f. Södersten), båda med samma illustr., Det kungliga jaktsällskapet med sitt byte vid Korsån.

[2]) Se min Svärdsjöbok sid. 270.

[3]) Tydligen en sammanblandning, då Oxberget som vi sett ligger en god bit härifrån i Nö, på andra sidan Hyen.

K. E. F. 1925

BILD 273. RÅGATAN MELLAN SUNDBORN OCH VIKA FRÅN SKURUHÄLL.

siö, Thorsåker och Huusby tilsammanstöta» med Svärdsjö, Hülphers likaså — han har även formen Skurhäll —, och Resenberg (1734) Skulhäll, där 7 socknar mötas.

Svärdsjö når numera ej fram hit, ej heller Ovansjö. Nu är det 5 socknar i två landskap som stråla samman i det stora röset, nästan cirkelrunt med omkring 6 meters tvärmått och vid pass $1^1/_2$ meters höjd, med årtalet *1702* på toppstenen i mitten och visare inlagda åt alla rågångar (i en är inhugget »St Sk 19$^{28}_{9}$24», till minne av ett ungdomslags utflykt från St. Skedvi). — Sundborns gräns mot Vika och Torsåker går nästan rak i väster och öster, men Torsåker sticker upp hit med en bred kil, nästan en rät vinkel, Husby med en något smalare, St. Skedvi med en ännu smalare och Vika allra smalast, en mycket spetsig vinkel. Rågatan mellan St. Skedvi och Vika är igenvuxen, de övriga är trånga men tydliga skåror i skogen (namnet kommer väl just av skuru = skåra). I gatan mellan Sundborn och Torsåker syns Hyn i bakgrunden och ett litet röse i förgrunden, gatan mellan Torsåker och Husby har ett litet stup närmast, i gatan mellan Husby och St. Skedvi ser man Häglingen och Långsjön skymta genom tall- och björkkronor, gatan mellan Vika och Sundborn går ner i en djup däld. Ännu en sjätte skarp och djup skåra är rågång mellan St. Kopparbergs Bergslags och Kopparbergs-Hofors skogsmarker, men efter allt att döma också en gammal sockengräns, förmodligen mellan Sundborn och Svärdsjö.

K. E. F. 1925

BILD 274. RÅGATAN MELLAN BERGSLAGETS OCH KOPPARBERGS-HOFORS SKOGSMARK FRÅN SKURUHÄLL.

Sundborn har nu mer än halva röset, men om en lång karl sträcker ut sig därovanpå, så kan han ligga i 3 socknar på en gång, och löper han runt, så springer han på några sekunder genom 5 socknar!

Och därmed säga vi farväl åt Sundborn — en av Dalarnas märkligaste nejder i fråga om såväl natur som befolkning, vad den senare angår såväl genom sina

infödda bergsmanssläkter som sina inflyttade förnämliga ätter och bådas ej blott i antal utan även i människovärde och kulturinsats betydande ättlingar. Vad åter naturen beträffar, så kan Sundborn med sina tre stora dalgångar, där bygden samlats mellan skogklädda höjder och obrutna vildmarker, kanske mer än någon annan Dalsocken sägas vara en påtaglig småbild av hela landskapet: Gallsjödalen med Hornberget längst upp har ett starkt tycke av Väster Dalarna, den breda öppna sänkan öst om Årberget kan i viss mån motsvara Öster Dalarna (den sammanhänger ju också mäst med Svärdsjö) — och dalen kring Sundbornsån med sina herrgårdar och gamla hyttvarp är som ett litet förspel till Koppar- och Silver- och Järnbergslagen i Södra Dalarna, dit nu vår kosa går.

BILD 275. »SIGILLUM ECCLESIAE SUNDBORGENSIS» (MED EN KUNGLIG KRONA I EN SKÖLD).

JÄTTKAST MOT KYRKAN.

Tillägg till sid. 48.

Flyttblocket på Årberget av en medelstor ladas mått kallades Storsten, men finns icke mer — det sprängdes och användes för byggnadsändamål omkring 1910.

Ännu ett jättkast, som ej träffade målet, ligger däremot kvar än efter landsvägen från Sundbornsbyn till Kårtäkt, just som man kommer fram till Stängsla. Det är ett flyttblock av något slags röd granit, kallat Rö-sten, har formen av en jätteost och »vänder på sig ett varv för var gång kyrkklockorna ringa. Jättens vämjelse inför detta oläte har gått över i stenen, därför vrider den sig sålunda i vånda»! [1])

[1]) Upptecknat av dr Nils Sahlström efter fröken Sofia Bonde.

FINNGÄRDE.

Tillägg till sid. 144—145.

Byn Finngärde kan dock möjligen ha sitt namn av att finnar voro dess första bebyggare. Sådana invandrade nämligen, om ock i vida mindre skala än omkring år 1600, redan under Medeltiden och särskilt under Gustaf Wasas regering, framför allt till bergverken. Var Mickel finne (1615) densamme som Mickel Eskelsson (1620) och var han son till Eskil Olsson (1571), så är det väl sannolikt att de varit av finnstam och att någon deras förfader byggt första gården i »Finnegärde».

BILAGA 1

till sid. 9.

Charta öfver Kopparbergs m. fl. fögderier

av C. P. Hällström 1800 innehåller följ. ortnamn i Sundborn: Råstberg, Syltbo, Hornberg, Gallsjö, Boa, Håbborn, Kolbersbo, Hagarfvet, Lilltägt, Krokfors, Sundborn, Karlborn, Lumsvik, Persarfvet, Kårtägt, Karsby, Karsbyheden, önsgärde, Finngärdet, Baggärdet, Skägge, Torp, Nygärde, Folkersbacka, Sjugare, Heden, Blixbo, Backa, Risholn, Utanmyran, Löpholn, Oxhagen, Långfäbodklinten, Toxen, Stora Logärden, Kärnbacka, Håsjön, Slammerberget, Hättmyran, Högåsen, St. och L. Långsjön.

Samme ritares »Charta öfver Stora Kopparbergs Höfdingedöme eller Dalarne» från samma år upptager endast namnen Råstberg, Hobborn, Sundborn, Hågared, Krokfors, Sjugare, Karlberg [! = Karlborn], Persarfvet, Finngärdet, Heden, Blixas, Risholen, Oxhagen, St. Logärden, Hinsen, Stora Långsjön.

BILAGA 2

till sid. 9.

Carta öfver Sundborns Sockn af Hans Sohlman A:o 1825.

1. Sundbornsbyn [kyrkan + 11 gårdar V och 4 ö om ån]. 2. Prästgården. 3. Hobborn [4 g.]. 4. Boda [3 g.]. 5. Ottersbo [2 g.]. 6. Ramsnäs [3 g. *utanför* sockenrå]. 7. Rostberg [5 g., därav 1 i Kopparbergs s:n]. 8. Skuggarvet [8 g., därav 2 i Kopparberg]. 9. Gallsjön [3 g. N och 2 S om sjön]. 10. Björnmyra [3 g.]. 11. Lilltägt [8 g.]. 12. Krokforssen Bergöös [1 g. V om ån]. 13. Quicktjärn [i Kopparberg]. 14. Gallsjön. 15. Boberget. 16. Löfängesberget. 17. Lacktjern. 17 a. Toftan. 18. Löfängsudden [utan gårdar]. 19. Grånäset. 20. Vitsand. 21. Björnön. 22. Bäckänge [2 g. *utanför* sockenrå]. 23. Lumsviken [1 g.]. 24. Korttägten [7 g.]. 25. Ruppstjern [3 g. *utanför* sockenrå]. 26. Persarvfet [2 g.]. 27. Heckarsjön. 28. Karlsbyn [9 g.]. 29. Fingärdet [6 g.]. 30. Karlsbyheden [7 g.]. 31. Storsven [2 g. — V därom en gård utan namn = Årbergsgården, N om den en d:o = Kristineberg]. 32. önsgärdet [5 g.]. 33. Blixbo [5 g.]. 34. Skäggarve [5 g.]. 35. Torpet [3 g.]. 36. Byggningen [1 g.]. 37. Blixas [2 g.]. 37 a. Buskbo [1 g.]. 38. Utanmyra [2 g.]. 39. Löpholn [2 g.]. 40. Stensarfvet [4 g. *inom* Sundborns rå]. 41. Risholn [2 g.]. 42. Danholn [2 eller 3 g.?]. 43. Suparbacka [7 eller 6 g.?]. 44. Backa [2 g.]. 45. Krokforssen [2 g. ö om ån vid bron]. 46. Kohlarbo [3 g.]. 47. Karlborn [5 g.]. 48. Hyttberget. 49. Årberget. 50. Torracksberget. 51. [utan namn = övertjärn]. 52. Råberget. 53. Karlsbyfäbodar [3 g.]. 54. Finngärdsfäbodar

[4 g.]. 55. Åkers fäbodar [3 g. i Sundborn, 3 i Svärdsjö]. 56. Mölnervals fäbodar [4 g.]. 57. Skägge fäbodar [7 g. SÖ om Håsjön]. 58. Finnbo fäbodar [7 g.]. 59. Håsjön. 60. Logärden. 61. Storön. 62. Långnäset. 63. Svartviken [Vika rå går över den]. 64. [3 g. utan namn = Logärds fäb.]. 65. Acktjern. 66. Slammerberget. 67. Hinsen. 68. Stennäset [Ö om Finnboviken]. 69. Hinsåsen. 70. Rösjön. 71. Nyfäbodarne [4 g. vid L. Logärden]. 72. Korttägts fäbodar [5 g.]. 73. Oxbergs fäbodar [6 g.]. 74. Hyn. 75. Skuruhäll. 76. Långtägt [5 g. S om Risholn, *utanför* sockenrå]. 77. Hellsingborn [2 g. S om 76]. 78. Stämshogden [2 g. *utanför* sockenrå]. 79. östborn [1 g. *utanför* sockenrå]. Gränsen går tvärs över Storön i Hinsen, över Långsjön och Hällsjön till Ovansjö rå. Området i norra Hinsen och N om sjön samt rektangeln åt NÖ längs Ovansjö rå hörde alltså då till Svärdsjö.

Efter kopia i Ludvika Gammelgårds arkiv.

BILAGA 3

till sid. 13.

Bergslagets bebyggelseundersökning.

År 1919 bekostade St. Kopparbergs Bergslag en av Nordiska Muséet organiserad expedition av unga arkitekter under ledning av intendenten Sigurd Erixon med kandidaterna greve Sten Kalling och Nils Sahlström såsom närmaste män, vilken mätte upp, fotograferade och ritade av byggnader, möbler, beslag o. dyl. i en rad gårdar i socknarna kring Falun, här i Sundborn följande:

St. Lumsviken, Anders Anderssons i Nedra Rostberg, S. Norbergs i Björnmyra; Perssons (f. d. A. Walléns), f. d. H. Lindholms, Lisa Isbergs (f. d. E. Risbergs), E. Sundins, Elfströms (f. d. J. Bäckströms), Nordlunds i Kartbacken, Stenbacken, Engströms (delvis — f. d. Flodströms och Wretlings) samt Bondes, alla i Sundbornsbyn; Hyttnäs herrgård, Lövnäs, Karlborn: f. d. Carlborgssons, Dalhem (1 foto), Hedbergs, herrgården (teckning av kakelugnslucka); Kolbergsbo, Runströms i Lilltäkt, Nedra Krokfors, Vikströms i Folkesbacka, Byggningen, f. d. A. Johanssons i Danholn, Danholns herrgård, f. d. E. Björklunds och Vikströms i Risholn.

Det insamlade materialet skall läggas till grund för en byggnadshistorisk avhandling rörande bergsmansgårdarna kring Stora Kopparberget.

BILAGA 4.

TIONDELÄNGDEN FÖR ELFSBORGS LÖSEN 1571 FÖR SUNDBORN.

Namn	Guld			Silver			Koppar		Mässing	Tenn	Penningar		Kreatur								Summa värde		Tionde	
	lod	kvintin	ort	lod	kvintin	ort	L ℔	℔	℔	℔	mark	öre	kor	ungnöt 4-års	ungnöt 3-års	ungnöt 2-års	ungnöt 1-års	får	getter	svin	mark	öre	mark	öre, p
TOFFTHA FIERDINGH.																								
Matz Persson på *Ramsnäs* s :b: (=skattebonde)	—	—	—	4½	1	1	1½	6	—	—	—	—	4	—	2	2	1	5	8	—	111	2½	11	1
Lasse Turson nybyggiare	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2	—	1	—	—	1	4	—	38	6	3	7
Sundeboren Ärlandz Kirstin s: b:	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	3	—	31	2	3	1
H: Madhelin s: b:	—	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	5	—	34	6	3	3½, 6
Oloff Person cop. slagare then haffr Erich	—	—	—	—	—	—	kätzlar 1½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Matzon i Forsa satt her nidh	—	—	—	25	1	—	1	—	för 10 öre	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	135	—	13½	—
Jacob Morthenson s: b:	—	—	—	—	—	—	1½	—	—	—	—	—	3	—	2	—	2	4	8	1	70	—	7	—
Stigh Lageson i *Grådhon* tecktekarl	—	—	—	—	3	3	5	—	—	9	—	—	6	—	—	—	—	4	8	1	122	5	12	2
Niels Hanson Bergzman	—	1	1	192	1	—	12½	—	13	14	431	2	8	2	1	1	2	5	22	7	1672	2	167	1 ö., 18
Otte Person Bergzman	—	—	—	—	—	—	1	16	—	—	—	—	4	—	—	1	—	2	6	3	69	6	6	7 ö., 6
Hans kopp. slagare	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15	—	—	12 ö
Oloff Jonson Bergzman	—	—	—	38	1	—	5½	—	4	8	156	—	6	—	—	1	1	3	10	3	} 668	2	66	6½
Oloff Jonson Bergzman Barne gods	—	—	—	29	½	—	5	5	5	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	}			
Erich Jopson Bergzman	—	—	—	12½	—	—	2	5	3	—	—	—	4	—	—	—	1	—	3	2	128	3	12	6½
Oloff Kneckt s: b:	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	5	—	—	1	1	5	7	2	93	6	9	3
H: Kadherin i *Hageby* s: b:	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2	—	—	—	1	2	7	1	41	2	4	1
Hoboren Oloff Erson k: m: l: (Kungl. maj:ts landbonde)	—	—	—	38½	—	—	4½	—	—	—	—	—	5	—	3	1	—	2	9	3	306	2	30	1
And. Olson s: b:	—	—	—	1	—	—	3½	—	—	—	—	—	3	—	1	3	1	4	9	4	96	2	9	5
H: Anna s: b:	—	—	—	—	—	—	—	15	—	—	—	—	4	—	—	1	1	3	6	1	61	7	6	1½
Oloff Matson s: b:	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	12	6	1	2
H: Barbro s: b:	—	—	—	—	—	—	½	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	1	3	—	19	2	1	7 ö., 6
Romare Hans copslagar	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	3	5	—	2 ö., 1
H: Margretha s: b:	—	—	—	—	—	—	—	7	—	—	—	—	3	—	1	—	1	—	5	1	46	3	4	5
Lille Hans cop. s: b:	—	—	—	—	—	—	2½	—	—	—	—	—	4	—	—	—	1	2	8	—	72	4	7	2
Jogan Pålson husman	—	—	—	—	—	—	½	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	13	6	1	3
Store Hans s: b:	—	—	—	—	—	—	1	5	—	—	—	—	4	—	—	—	1	—	—	2	53	1	5	2½
Karleboren Hans Lageson, Bergzman	—	—	—	21	1	—	8	—	—	—	—	—	2	—	2	—	1	5	3	3	201	2	20	2
Hans Person, Bergzman	—	—	—	16	3	—	6½	—	—	—	—	—	2	—	1	1	1	4	9	—	177	4	17	6
Barne koppar	—	—	—	—	—	—	1½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Erich Larson ryttare	—	—	—	30	—	—	7½	—	7	5	—	—	6	—	—	1	3	7	15	—	317	2	31	5 ö., 18
[illegible] Örian t: k: k: m: l:	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	4	—	—	—	1	1	6	1	53	1	5	2½
Krocforsen Oloff Jåpson, Erich And. l: på Stola	—	—	—	4	—	—	6½	—	—	—	—	—	4	—	—	1	—	—	7	3	123	6	12	3
Oloffzarffi Simon, husman, kneckt	—	—	—	—	—	—	—	14	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	15	2	—	12
Kadherin huskona ibid.	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	5	5	—	4½

Namn	Guld			Silver			Koppar		Mässing	Tenn	Penningar		Kreatur								Summa värde		Tionde	
	lod	kvintin	ort	lod	kvintin	ort	L ℔	℔	℔	℔	mark	öre	kor	ungnöt 4-års	3-års	2-års	1-års	får	getter	svin	mark	öre	[illegible]	öre, pen.
HEDHA FIERDINGH.																								
Backa And. Olson S: b:	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	5	—	4	2	3	5	10	2	122	4	12	2
Börielsarfft Pedher Erson, Monses l: i Asbodha	—	—	—	2½	8½	—	3	—	—	—	—	—	4	—	3	3	—	6	10	2	120	5	12	½
Suparebacka. Jacob Olson k: Knut Ingelsons l:	—	—	—	—	—	—	2	14	—	—	—	—	6	—	2	2	1	5	15	1	122	6	12	2
Ånarfft Lasse Olson, Knuts l: på näs	—	—	—	—	1	1½	2	—	—	—	—	—	5	—	—	2	1	3	6	—	84	1 öre 18 p.	8	3 ö., 6 p.
Biörsarfft Simon skom.	—	—	—	3½	—	—	2	15	—	—	—	—	3	—	1	1	2	3	8	1	93	1	9	2½
Löpholen Gregz Hanson, Lasse Hansons l:	—	—	—	—	—	—	2	5	—		—	—	6	—	—	4	—	7	8	1	106	7	10	5½
Risholen Peder Nilson Bergzman	1½	1½	1½	216	½	—	18	5	12	1½ L ℔	58	–	19	—	1	1	—	3	29	5	1610	6	161	½
Oxehagen Hans Rolffson, P. Nilsons l:	—	—	—	—	—	—	—	12	—		—	—	2	—	—	1	—	3	4	—	35	6	3	4½
Blixbodha Hans Person †: k:	—	—	—	—	—	—	2½	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	3	7	2	53	6	5	3
Pedher Finne, Ingel Jönsons l:	—	—	—	—	—	—	—	16	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	3	—	39	6	3	7 ö., 18 p.
Folkare Backa Oloff Bergzman †: k:	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	3	—	1	—	1	5	—	—	57	4	5	6
Baggegerde Oloff Person. P. Nilsons l: på Risholn	—	—	—	—	—	—	—	14	—	—	—	—	2	—	1	—	—	5	13	—	52	5	5	2
Bransarfft Mats Nilson, P. Jonsons l: i Sandwik	—	—	—	17	2½	—	5	7	—	7	—	—	6	—	2	4	4	6	18	2	249	2	24	7 ö., 6 p.
Ödensgerde Mons Nilson k: m: l:	—	—	—	9	1½	—	3	5	—	—	—	—	5	—	1	2	2	4	18	4	166	2	16	6
Pedher Nilson k: m: l:	—	—	—	—	—	—	4	5	—	—	—	—	5	—	1	4	1	7	18	3	133	1	13	1½
Store Suedhen Pedher Jonson nybyggiare	—	—	—	—	—	—	1	5	—	—	—	—	4	—	1	2	—	4	13	—	80	5	8	½
Skeggeheden Erik Helsing, Matz Ödgersons l:	—	—	—	19	—	—	3	3	—	—	—	—	5	—	3	2	2	5	11	3	213	5	21	2 ö., 18 p.
Matz Person k: l:	—	—	—	2½	1½	—	2	5	—	—	—	—	3	—	1	2	—	5	11	1	92	4	9	2
Pedher Nilson k: m: l:	—	—	—	—	2	1	1	12	—	—	—	—	2	—	1	3	—	4	12	1	68	1½	6	6 ö., 18 p.
Finnegerde Frans Olson s: b:	—	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—	2	—	1	—	—	4	4	—	37	2	3	5 ö., 18 p.
Eskil Olson s: b:	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	2	—	2	1	2	2	8	1	78	—	7	6
Lasse Jonson s: b:	—	—	—	—	—	—	—	7	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	5	—	21	3	2	1
Halte Pedher Nilson nybyggiare	—	—	—	—	—	—	—	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	5	—	13	2	1	2½
Karlzbyn Pedher Karlson s: b:	—	—	—	1	1½	—	6½	—	—	—	—	—	3	—	1	2	3	5	9	1	118	1	11	6½
Lasse Wasteson s: b:	—	—	—	—	—	—	1	4	—	—	—	—	4	—	1	1	—	4	9	—	72	6	7	2
Pedhersarfft Berthil Suenson t: k:	—	—	—	39	2½	—	5½	—	—	—	100	—	4	—	5	1	3	7	13	1	436	7	43	5½
Lumseuiken Hans Mickilson k: m: l:	—	—	—	8	—	—	2	—	—	—	—	—	4	—	2	3	2	6	10	2	137	4	13	6
Korgare teckten H: Gertrudh t: k:	—	—	—	½	—	—	1	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	30	—	3	—
Matz Jonson	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	11	7	1	1½

(1 lod = 4 kvintin. 1 kvintin = 4 ort. 1 L ℔ = 20 ℔ [= marker]. 1 mark = 8 ören. 1 öre = 24 penningar.)

BILAGA 5

till sid. 17.

Dombrev angående skogstvist mellan Stängslen, Karlborn och Sundbornsbyn år 1668.

Anno 1668 den 2 maij höltz laga Ting i Sundborgen.

H. Mahlin, Lars Hanssons i Hågare, och Anders Michelsson på Carlborgen tilltalade Niels Jöransson i Stängslen om en skogs fördeelning dhem och dheras jnteressenter uthi en fämptedeel af Carlborns skogen emillan skedt ähr dhen 15 Novemb. 1663, medh hwilken dhe tyckia sig wara förfördeelade, i synnerheet effter Nils icke skall willia hålla det han dhem uthi förlijkning tillsagdt haf:r, för det at han fick behålla alt, det han instängt haf:r, och odrijfwen blifwa boendes, dher han bygdt haf:r; sökiandes nu at han måtte uthdömas dhedan, flyttia in i bohlbyen och hans instängsel gå till deelnings emillan skogs participanterne emedan han uthan bohlby ägandernes loff och minne uthi oskifften skogh sig nedsatt haf:r, ofwanförmälte skogs fördeelning icke är medh lottläggiande och kastande skedh, dherföre icke heller hålla dhen för laglig, och dhe befruckta at han gör dhem allehanda åwärkan, om han skall blifwa qwarboendes i Stängslen. Dhenne dheras begäran hölt fuller Rätten skählig och Kongl. Skogsordning lijkmätig, särdeles alldhenstund Nilss inthet hade något dher till at swara, som dheras Käran och åstundan wederläggia kunde, uthan mera tedde sig stutzig [!], tyckiandes wara lijka tillfridz om han skulle flyttia dhedan in i bohlbyen eller han finge boo qwar, dher han bygdt haf:r. Men när Nämbden begynte effterstänkia at Nils haf:r nedlagdt mycket arbete dher han bygdt hade och för hans fattigdomb skuldh droge medynckan öffwer honom, at han skulle få qwittera altsammans, gafs Parterne en tijma till at försökia genom godhe Mäns underhandling, om dhe på något annat sätt kunde komma öfwerens, tagandes dher medh afträde ifrån Rätten. Och då dhe effter någon stundh kommo igen, berättade dhe sig således hafwa blifwit föreente, at Skogsbytet af dhen 15 Nov. 1663 hölles för gillt, hwars innehåldh är at Nils skall oqwaldt behålla alt det han här tills medh hank och stöör inbegrijpit hafwer, och dher uthom icke det ringaste befatta sig medh skogen till hwarie handa det hälst wara kan, med mindre det skeer med Skog ägandernes loff och minne, undantagandes eet lijtet skogshullt, som ähr emillan hans Täckträgårdh och stora Landzwägen, in till Steenbroen, det honom och effterlåtit ähr för sin opåtalde egendomb at niuta; Såsom och samfällt Klöfgång medh bohlbyen Carlborgen. Dher emot afstodh nu Niels Jöransson till H. Malin, Larss Hanssons, och Anders Michelsson all sin fasta egendomb i bohlbyen, som är halfft annat Spl:d Lisslehagen b:d, sampt sin deel i hästehagen, iempte dhen deel i b:e hage han sig af Peer Johansson på Sundborgen till kiöpt haf:r. Daniel Henrichsson på Sundborgen sampt Larss Larsson på Carlborgen (som och jnteressera medh Nils uthi en broders deel af denne fämptedeel) är effter offta för:e skogs deelning tilldeelt såsom föllier, nembl. Daniel ett skogshullt emillan allmänne wägen och Siön, ifrån Hwijtsandh och Michel Peerssons gårdh i Gråå; och Larss på sin deel söder om Nilses tächt in till ett Steenröse emillan Anders Michelssons och sahl. Christopher Anderssons skogslotter upsatt, sampt till förbättring en skogzlott wid Lumbswijkstächten, emillan Sandwägen och till en twärwäg löpandes ifrån Siön till Grååhagen belägen. Hafwer och Nils yttermehra den 19 April 1667 förlijkt Larss, och gifwit honom ett Kohlbädderum widh Carlborgs hyttan, en huustompt i bohlbyen så och en skogsbacke in i sin tächt med dhess land sampt en kåhlgårdh på Carlborgen; dhesslijkes Larss och Daniel Henrichss. på Sundborgen bekommit en Skogsdeel ifrån Peer Stijgssons tächt och alt op i den wägen, som löper ifrån Michel Peerssons gårdh in i allmänne wägen. Dhernäst hafwa Anders Michelsson och Erich Michelsson bekommit en skogstrackt närmast Jöns Erichssons på Carlborgen skog, ifrån Carlborns hagen och till lumbswijkztächten till bytes, dher af Erich haf:r broders deelen, som är twå-deelar, och Anders en systerdeel, som är trediedeelen. Wijdare hafwa Larss Hansson i Hågare och Anders Michelsson på den tridie brodersdeelen tillhopa bekommit ifrån Carlborgshagen och i Siön och så i Lumbswijkstächten, undantagandes den deelen Larss Larsson fick ifrån Nilses tächthörn, dher ett steenröss är lagdt. Såsom nu dhenne frijwillige föreening af bägge Parterne bejakades wara ingången, samtyckt och bewilliat, och ingen antingen

af dhem eller någon annan, som här uthi jnteressera, nu alle närwarande, hade här emot något åtahl, altså dömbdes alt detta, som ofwanförmälht ähr, stadigt, fast och oqwaldt stående, wid 40 ö. smt plickt den som detta på något sätt bryter.

(Efter en av dr Nils Sahlström verkställd avskrift ur Sundborns Tingslags Dombok för år 1668.)

BILAGA 6

till sid. 87.

Runorna i Silfverströmska boden.

Fil. mag. Karl Söderberg skriver: första runan i första och andra ordet, »som egentligen är en sammanskrivning av T och R, kan tänkas vara en sirligare form av R, använd i uddljud till skilnad från slutljudande R (urspr. lent r-ljud). H, som i den germanska runraden betecknar h, är troligen en sammanskrivning av N och A.» Första runan i tredje ordet »är stunget B, alltså = P, med en detalj utplånad»; tredje runan i sista ordet »är T med en av sidostaplarna ev. utplånad». En tolkning »är naturligtvis ytterst vansklig, då man ej vet, från vilken tid inskriptionen härstammar och huruvida något tecken eller delar av tecken äro utplånade. Jag gör likväl ett försök och läser: (T)RUNAR (T)RISTI PIATHUR (PIETHUR) IATSI (IETSI). Som översättning föreslår jag: *Runor ristade Peder hit.* Tolkningen av sista ordet är dock mycket diskutabel. Formen *iatsi* (eller *ietsi*) är mig veterligen icke känd, men den kan tänkas vara en diftongiserad form (vanlig i runsvenskan) med tillägg av en adverbändelse -se (vanlig i många andra förbindelser). Om *iatsi* kan tänkas som två ord, som sammanskrivits (t. ex. av brist på utrymme), kan det ev. betyda 'i Atse', där Atse då skulle vara by- eller gårdsnamn[1]). Båda försöken till tolkning äro emellertid i hög grad hypotetiska. Jag har underställt min tolkning dr Lars Levanders sakkunskap, och han finner den ingalunda osannolik, men vågar ej närmare yttra sig om denna rad, som han anser vara mycket svårtydbar.»

[1]) Ej känt från Sundborn.

BILAGA 7.

till sid. 93.

Dombrev av 1545 om arvstvist på Karlborn.

Ur Häradshöfding Jöns Perssons Dombref, rörande åtskillige, vid Tinget på Kopparberget, förekomne ärender.

Anno Dominij. 1545. hultz på Kåperberghedt then 14 daagh Aprilis Ting. och såte thenna ffor Retta.

Nemden, Nijls Hansson, Oloff Jonsson, Erick persson på Höijen, Hans persson Nijls olsson Erland j Bodha Lasse Hansson Peder Olsson på gambleberghet Jacop Hansson Ingemaar Johansson Oloff Markwardsson Erick alffson.

Kom ffor retta Hustrw Karin Lage Jåpssons effterlewerska på Karleboren och lade tw Permansbreff j Retten, lydendes huru for:ne Laghe hadhe lööst ett hemman på for:de Karleborenn aff Jöns Horkarll[1]) for tyuffw halfftreddie skepuund kopar, och Lasse Welkensson wilde och lösadt vnder sigh effter han waar så näär skijller som then andre Brodersonen, och nyuta samma afslagh. Jach loot thet till Nemdene, the ransakade och for sanna funno, adt medhan förranemde Jöns Horkarll stood ther ffför retta sielffwer och bestood Laghe och Erick Jonsson samma tilgifft och jcke Lasse Welkensson, och som Sweriges Laagh förmäler, thet man må göra aff sijna Afflinge hwad honom synes etc. men hwar Lasse Welkensson will stijgha jnd vdi samma Brodersdeel, skall han geffwa Ellowa skepund kopar och Fem Lispuund Hwar Lasse jcke wilde sigh ther medt lata åtnöija bödh Jach honom weddia vnder Laghmans dom thet han jcke wilde.

Dipl. Dalek. n:o 684.

[1]) »Jöns horkar» (egendomligt efternamn!) förekommer ock i 1558 års Jordebok N:o 21 för »Bengsheden i Swerdesiö» (enl. handl. i St. Lumsviken, Sundborn).

BILAGA 8
till sid. 98.

Anders Carlborgsson.

Ur prosten C. Fr. Petterssons levnadsteckning.

Efter undervisning i hemmet lärde sig ynglingen Anders »bokföring och kameralkunskap af den i sådana ämnen väl förfarne häradsskrifvaren Rathsman å Hyttnäs» och blev en av de 4 första bergsmanssöner som intogos i Falu Bergsskola, då den öppnades 1821. Hans brist på humanistisk bildning och teoretisk underbyggnad voro hinder, som i början i förening med hans envishet hotade att ruinera honom, men som övervunnos tack vare stöd av brukspatron Gahn på Främsbacka. Envisheten yttrade sig också i hans vägran att gå med på införandet av »sambruket» vid koppartillverkningen i Falun och hans avoghet mot Bergslaget, som märks i donationsbestämmelserna, där Korså Bruk uttryckligen undantages. Han var och förblev »brukande bergsman», som vid sin hytta på Elsborg hade nästan allt sitt arbetsfolk från Sundborn såsom smältare, kallrost- och vändrostarbetare jämte malmsynare och skrädningspersonal[1]). — Han lät aldrig fotografera sig, men beskrives såsom »reslig till växten med skarpt markerade drag, fast blick, rak näsa och tillsluten mun», vilket allt vittnade om beslutsamhet och kraft. »Sina vänner tog han sällan till råds vid sina företag; han begrundade dessa i stillhet, och när han moget öfvervägt sin plan, satte han alla krafter i rörelse för dess verkställande. Aldrig inhemtade han t. ex. skolrådets eller dess ordförandes tankar om de skolhusbyggnader, han tänkte uppföra; han skickade dem blott en skriftlig underrättelse om sitt fattade beslut» och »begagnade till språkrör och ombud sin gamla bepröfvade vän organisten J. E. Ericsson». Invändningar och anmärkningar tålde han ej, än mindre motsägelser. Men han var »en man bakom ordet», alltid pålitlig, oegennyttig och hjälpsam; »penningar egde för honom intet annat värde än såsom medel till utöfvande af välgörenhet».

»Hans klädedrägt var alltid enkel, hans uppträdande värdigt. Vän af musik, skaffade han sig en orgel och spelade äfven derpå», fast han aldrig kom långt i den konsten. I hemmet rådde patriarkaliskt regemente och gammaldags ordning, husfaderns vilja var lag, och det kunde aldrig komma i fråga att betvifla visheten af hans ord och föreskrifter. Husordningen var noga bestämd, alla behof blefvo i god tid påtänkta, så att t. ex. den spannmål, som skulle användas vid höstbaket, maldes redan föregående vår. Mjölk såldes aldrig, utan dermed uppföddes kreatur, skinande af fetma och välmäga. Visthuset var alltid väl försedt, hvilket besökande gäster kunde intyga, värdfolket väl klädt, hvilket behöfdes i det dragiga boningshuset med dess kalla förstugor. De voro båda sjukliga och besökte flera hälsobrunnar; »under spanandet efter botemedel kom uppmärksamheten att fästas vid Tofta brunn, som C. från den tiden omfattade med stor förkärlek» — han bildade ett bolag för uppförande av brunnshus och samlingslokal, intresserade en läkare i Falun för företaget och donerade därtill jord och en fjärdepart (7.000 kr.).

»Ju närmare det led mot slutet af hans lif, desto rikligare flödade C—ns välgerningar öfver Sundborn: han hade ej bygt ett skolhus färdigt, innan grunden lades till ett annat. Men planmessigt ordnade voro alla hans företag, ända till de sista; derom vittna hans testamenten och gåfvobref, icke mindre än 13 till antalet.» Under sin lifstid skänkte han 24.500 kr. till 4 skolhus, enkehuset i Sundbornsbyn och barnmorskans bostad, fattigvården, orgel till folkskolan, järnstaket kring kyrkogården och omgjutning av storklockan. Och genom testamenten gav han bort all sin övriga egendom och förmögenhet, inalles 204.000 kr., bestående av gårdar, kontanter, fjärdeparter samt aktier i Kopparbergs Enskilda Bank, Falu Boktr. A.-B. och Gävle—Dala järnväg; därav till släkt och vänner 44.200, tjänstefolket 9.700, Sundborns kyrka 500, fattigvården 62.000 (vari ingick egendomen i Risholn till fattiggård), skolväsendet omkring 45.000, Dövstumsskolan i Falun 14.000 och Eugeniahemmet 1.000. Även till Fornby Folkhögskola

[1]) Enl. stigare Thorslunds anteckningar.

hade han skänkt ett betydligt belopp. Han följde med sin tid, använde t. ex. »i sitt jordbruk konstgjorda gödningsämnen likasom frösånings- och slåttermaskiner», och tog gärna emot gäster, särskilt på äldre dar, då han »sällan var ute och med sin svaga syn icke kunde sysselsätta sig med läsning. Men icke var det värden, som åtnjöt hela behållningen af samtalen. Snarare gaf han mer igen än han fick; ty med sitt ända till sinnet goda minne, med sin omfattande kännedom om personer och tilldragelser, med sin under så lång lefnad förvärfvade erfarenhet gaf han åt samtalet en omvexling och ett intresse, som manade till nya besök. Dessa blefvo också af C. allt mera värderade, ju mera han mistade i sitt hem. Efterhand förlorade han alla sina närmaste, så att han till slut stod ensam, lik en aflöfvad stam vid vinterns inbrott.» Hans hustru följdes snart av sin syster Sara Lisa, som länge vistats i sin svågers hus; det var nog hans föredöme som kom henne att skänka en del av järnstaketet kring kyrkogården och bekosta lillklockans omgjutning samt att stifta »Sara Elisabet Danielssons fond» till olika fattigvårdsändamål och till ett stipendium åt någon inom församlingen boende yngling, som visar håg och fallenhet för studier. Och »det var nog han, som åtminstone sköt på svågrarne, de s. k. Backaherrarne [Carl Gustaf, † 1876, och Daniel Olof, † 1874, båda ogifta] att uppgöra ett testamente, hvarigenom Sundborns församling erhöll hälften af deras efterlemnade förmögenhet», som skulle realiseras till bildande av en fond, benämnd »Danielssonska Stiftelsen, att förvaltas av kommunalstyrelsen, som skall lämna halfva årliga räntan till bidrag åt skolorna och andra hälften till fattigvården».

BILAGA 9

till sid. 103 m. fl.

Steffenburgarna.

Johan Steffenburg f. 1759 $^{9}/_{11}$ på Karlborn; genomgick Falu skola 1768—74; bergsman 1780; anförtroddes flera gånger viktiga uppdrag, såsom 1782 till kungen för att bedja om näd för några bergsmän, varibland hans fader, vilka för missfirmeligt skrivsätt i ett mål angående sambruks införande vid St. Kopparbergs gruva blivit dömde till offentlig avbön och kanske även till böter; fick audiens inför sittande råd och gott slut på ärendet; ännu en gång, 1785, till kungs i en fråga, som rörde en process med de stora bergsmännen, vilka ville äta ut de mindre, till vilka han hörde, och införa sambruk eller att bergsbruket skulle drivas för gemensam räkning; audiens hos Gustaf III på Drottningholms slott, och efter ett långt och livligt samtal även då ett gott resultat. 1788 ledamot av Avesta Direction eller styrelsen för St. Kopparbergs enskilda verk; stigare i St. Kopparbergs gruva 1791, överstigare 1793; skickades 1791 till Nyköpings mässingsbruk, varom Bergslaget stod i köp, som avböjdes; magasinsförvaltare vid St. Kopparbergs Bergslag 1816; kallades till Åtvidaberg 1821 för att införa förbättringar i gruvbrytningen och kopparsmältningen, vistades där hela sommaren. Var dessutom flera gånger kallad till rådgivare i bergverksärenden. Valdes två skilda gånger till bergsrådman, men avsade sig förtroendet; föreslagen till Riksdagsman för Bergslaget, avböjde han även denna utmärkelse, varåt hans hustru särdeles gladde sig, ty »där talar gubben huvudet av sig», plägade hon säga. Han var en gammaldags originell man, enkel i klädedräkt och levnadsvanor. Bodde som gift först på Karlborn, varifrån han 1794 flyttade till Falun och Elsborg, men var likväl alltid kyrkskriven i Sundborn; inköpte Kolbergsbo gård i Sundborn och flyttade dit 1798; övertog och flyttade åter till fädernehemmet Karlborn 1800; † därstädes 1825 $^{22}/_{5}$.

Jacob Steffenburg f. 1797 $^{13}/_{11}$ i Falun; erhöll enskild undervisning i hemmet; gick 1814 till sjöss från Gävle som jungman på en resa till Hull i England; studerade gruvbrytning i Falu gruva under sin faders ledning 1814—15, varvid han grundligt gick igenom graderna som gruvarbetare på alla de olika slags arbeten, som förekomma i denna gruva; 1816 bergsprängningsförman vid Västgöta-linjen av Göta Kanal vid Påvelstorp och Hejstorp; hade 1817—18 tillsyn vid åtskilliga gruvor i Dalarna; slog sig sedan på lantmäteri — såsom elev vid storskiftesverket i Dalarna 1819; tog lantmäteriexamen

1821, blev s. å. storskifteslantmätare; kommissions-lantmätare 1824; tog avsked från lantmäteriet 1831. Sysselsatte sig därpå åter med bergsbruk; upptog och skötte flera dels nya, dels gamla gruvor i Dalarna, Värmland, Västmanland, Hälsingland och Östergötland för egen och medintressenters räkning och hade dessutom överinseendet vid åtskilliga bergverk, bl. a. vid Vintjärns gruvor i Svärdsjö, Såghytte kopparverk i Vika m. fl., samt biträdde distriktsgeschwornern i hans göromål. Såsom geschworner vid Vintjärns gruvor ditledde han den $^1/_4$ mil därifrån belägna Rysjöns vatten för malmuppfordringen ur gruvorna, vartill förut hästkraft måst användas.

Gjorde på enskilt uppdrag en resa till Norge i bergverksärenden 1839. Skötte gruvbrytningen vid Tomtebo koppargruva i St. Skedvi 1850—60, blev där medintressent med hytta och svavelverk vid Korsnäs. Ingick 1847 ett bergsbruksbolag vid Falu gruva med sin svåger bergsmannen K. A. Johansson, som fortgick till dess den gamla bergsmannainstitutionen år 1862 upphörde; de brukade i den s. k. Herrhyttan i Östanfors. — Anlade på 1830-talet Kvarnsvedens kvarn i St. Tuna, den han i förening med sina tre bröder och nyssnämnde svåger egde och drev. Arrenderade 1868 Gävle stads kvarn på 27 år, vilken han på egen bekostnad ombyggde ifrån 4 till 10 par stenar, men knappt färdig nedbrann den jämte halva staden 1869 $^{10}/_7$. Kvarnen uppbyggdes igen hösten samma år. Egde och bebodde egendomen Lövnäs i Sundborn, egde dessutom Hyttnäs kvarn och Kvarntäkts kvarn i Svärdsjö, av vilka han anlagt den sistnämnda och från grunden ombyggt den första. 1854 började han odla fisk vid Lövnäs och har sedan med iver och framgång sysselsatt sig därmed, ända tills fiskaveln och även fisket förstördes genom den på 1860-talet påbörjade timmerflottningen i Sundbornsån. † på Lövnäs 1874 $^8/_{11}$.

Hans äldste son *Vilhelm* f. 1830 $^1/_{10}$ på Lövnäs. Genomgick Falu skola 1839—46. Åtnjöt enskild undervisning i Västerås 1846—48; student i Upsala 1849; vistades vid Akademien 1849—50; brukselev vid Svartnäs Bruk 1851; inspektor vid Såghytte kopparverk i Vika 1852—62; egde Kvarnsvedens kvarn och lantegendom i St. Tuna, där han bodde 1862—67; flyttade sistnämnda år till Gävle för att sköta den av fadern arrenderade stadskvarnen därstädes. År 1880 flyttade han åter till Kvarnsveden, men hade det oaktat överinseendet över stadskvarnen i Gävle. † 1915.

Jacob Steffenburgs övriga barn och ättlingar återfinnas i stamtavlan.

Carl Steffenburg, f. 1799 $^{28}/_7$ på Kolbergsbo, var som barn mycket svag och ofta sjuk, varför han ej kunde börja att läsa förrän vid 13 års ålder; genomgick Falu skola 1814—19, studerade vid gymnasium i Västerås 1819—22, student i Upsala 1822; prästvigd 1823, pastorsadjunkt i Sundborn s. å., skolpräst i Svärdsjö 1827 och skötte därjämte predikantstjänsten i Svartnäs bruksförsamling. Kyrkoherde i Sundborn 1847, prost 1860. Hade från 1862 uppsikt över plantering av blodiglar i åtskilliga tjärnar i Dalarna, vilken plantering på förslag av brodern, ingenjör A. Steffenburg, bekostades av länets Hushållningssällskap.

Som gymnasist hade han på rekommendation av överdirektör mekanicus E. Hagström anbud på elevplats vid Kgl. Myntet i Stockholm, men »förirrade sig in på prästvägen». Under sin vistelse i Svärdsjö satte han sig i spetsen för bl. a. trenne stora företag, nämligen omläggning av den backiga $2^1/_2$ mil långa vägen mellan Borgärdes och Lumshedens gästgivaregårdar och sänkningen av tvenne större sjöar, Svärdsjön och Toftan, vilka tre arbeten med betydliga statsbidrag under hans ledning utfördes 1837—55.

Även under vistelsen i Sundborn genomdrev han och satte sig i spetsen för flera allmännyttiga företag, såsom väganläggningar, strömrensningar, myravtappningar m. fl. Disponent över Sjö- och Risängsgruvorna i Svärdsjö. Död den 17 maj 1873.

Enligt Ljungbergs Herdaminne voro »hans predikningar affattade på ett lättfattligt språk, späckadt med liknelser och fyndiga antiteser, hvilka slogo an på alla. För hälsans upphjälpande företog han många resor till badorter; hans dagboksanteckningar och lifliga skildringar af dessa reseintryck, dem han införde i ortens tidningar, utgjorde alltid begärligt lästa artiklar. — Enskildt egnade han gerna sina studier åt odlingar och fiske, utan att, oaktadt allt detta, försumma sina presterliga åligganden. I umgänget var han angenäm och intressant och »såsom den kristliga kärleken var hans älsklingsämne i predikan, så var också hans enskilda umgänge, isynnerhet hans familjelif, ett uttryck af den samma». — I sina två äktenskap efterlämnade han endast döttrar (se stamtavlan).

En av dem, Maria (d. ogift 1915), testamenterade till Sundborns kyrka hans porträtt, målat 1858 av ritläraren Carl Erik Källström i Falun, »hovmålare hos stadens hela bättre borgerskap».

Albrekt Steffenburg f. 1803 $^{26}/_{4}$ på Karlborn; genomgick Falu skola 1814—20; gymnasist i Västerås 1820—21; lantmäterielev 1821; tog lantmäteriexamen 1823; storskifteslantmätare s. å.; kommissionslantmätare 1833; ledamot av Avesta Direction 1852—53, vilket sistnämnda år styrelsesättet för St. Kopparbergs Bergslag förändrades. Ingick 1849 ett bergsbruksbolag vid Falu gruva med direktören Klas Vallman, vilket fortgick tills den gamla bergsmannainstitutionen 1862 upphörde; de brukade i hyttan N:o 7 eller den s. k. Sundgrens hyttan i Östanfors. Ledamot av St. Kopparbergs Läns Hushållningssällskaps Förvaltningsutskott 1861—63.

Riddare av Kgl. Vasa-orden 1866. Egde och bebodde bergsfrälse-egendomen Kolbergsbo, vilken han dels genom arv, dels genom köp nybildat och därpå nybyggt hela gården; egde därjämte bergsfrälse-egendomen Gringsbo i Vika samt gården N:r 12 kvarteret 27 i Falu stad. Avsked från kommissionslantmätarebefattningen 1873. Guldmedaljen av 8:de storleken »för nit och redlighet i rikets tjänst» s. å. † 1876 $^{19}/_{7}$ på Kolbergsbo.

Hade 4 söner, bland dem *Adalrik*, f. 1844 $^{21}/_{11}$. Genomgick Falu Högre Elementarläroverk 1852—63, student i Uppsala 1863; lantmäterielev 1864, med vilken sysselsättning han dock snart upphörde och började åter studera vid Uppsala Akademi. Fil. Kand. 1871, genomgick provår vid Falu H. Elementarläroverk 1871—72. Fil. Dr 1872. Vik. adj. vid Falu läroverk 1872—73, utnämnd till adjunkt 1873. Företog sommaren 1874 med anslag av Dalarnes Fornminnesförening en resa i Öster Dalarna för att anställa forskningar i allmogemålen. Samma dag han disputerade pro Gradu fick han anbud av Prof. Lilljeborg att bliva docent i zoologi, men avsade sig förtroendet, emedan han ämnade ingå vid läroverket. † 1899.

(Väsentligen efter *Anonym.* Släkten Steffenburg i Sundborn — se Litteraturförteckningen.)

BILAGA 10

till sid. 105.

Zethelius.

Släkten leder förmodligen sitt ursprung från Säthälla i Säby församl., Jönköpings län. Äldste kände stamfadern var Lars Eriksson Zethelius (1677—1739), borgare och logarvare i Stockholm, far till Erik Z. (1710—1767), garvarmästare och läderfabrikör därsammanstädes, far till Per (1740—1810), guldsmedsmästare därsammast., far till Erik Adolf (1781—1864), först guldsmedsmäst. och gulddragare i Sthlm, sedan brukspatr., studer. bergsvetenskap och järnhantering i utlandet och hos J. G. Gahn i Falun, inköpte bland flera andra gods i Sörmland och Västmanland Surahammar och Lisjö och anlade vid Nyby i Sörmland puddelugnar och valsverk, de första i Sverige — far till Erik Wilhelm (1815—1873), disp. och deleg. i Surahammar, far till bröderna Herman Fredrik (1850—1917), bergsing. och eg. av Norslund vid Falun, g. 1876 m. Anna Nanny Melkersson (f. 1854, dotter av brukseg. Karl Johan M. på Liljan i Aspeboda och Assmunda Aurora Brattlöf), samt Lorentz Ludvig (1855—1907), bergsing. vid Domnarvet, g. 1881 m. sin svägerska Jenny Vilhelmina Melkersson (f. 1856) — deras son är Åke Zethelius på Karlborn (f. 1898).

(Enl. Svenska Ättartal 3:272, Leijonhufvud, Ny svensk släktbok och Sv. Släktkal. 1927.)

BILAGA 11

till sid. 164.

Jan Danielssons Wisa.

(Anna dotter i huset, sedan gift med sergeant Berger[1]), Daniel son i huset, lam i undre delen af kroppen, kallades derföre allmänt för Kryp. Glasbiten, förmodligen öknamn på drängen.)

[1]) Se framdeles sid. 252.

Jan Danielsson skicka sina drängar till staden,
Hejkom falla ralla ralla ra.
Skull kom hem klockan tu om dagen,
Hejkom falla ralla ralla ra.
Men drängarne blefvo af brännvinet yra,
Kom int hem förr än klockan fyra.
Hvar ha ni varit mina raska drängar,
»Jo je ha varit på krogen mä drängan.»
Jan Danielsson slog dalkarln vä öra.
»Å je kan å dä samma göra»,
Å dalkarln sparka gubben på bukjen,
så tä stalsdörn for ner perukjen.
Gubben ropade Anna, Mor och Daniel,
Jag tror att dalkarls djefvuln slår ihjäl mäg.
Å ut kom Kryp, den fyrfota björnen,
å efter kom Anna mä öfverstören.
Å Kryp han vände å Anna knacka,
å gubben bladra just som en tacka.
Glasbiten stod i stallet och darra.
Kommern på mäg, så blir dä föll värre.
Jan Danielsson den stackars lorten,
Han sprang ut genom lissel porten.
Å vill du ha min dotter Anna,
Så ska du få dricka ur silfver kanna.
Å viste jag hvem denna wisa diktat,
Han skull på Sundborns tinget å plikta.
Men denna wisa hon är gjord på Backa,
Hejkom falla ralla ralla ra.
Wi ska flå men intet slagta.
Hejkom falla ralla ralla ra.

Orig. i Landsmålsarkivet, Uppsala, 169: 34, »Anteckningar och manuskript af Albrect Steffenburg».

BILAGA 12

till sid. 186.

Ur »Provincialismer i Falu-trakten».

Ansöls tvärtemot solens lopp
arviller bättre
ampän mycket angelägen
Begla se snedt och ondt på någon
bjäla vara lösmynt
bossla med ifver sysselsätta sig med något
born upphöjt ställe mellan tvänne vatten
braska slå på stort
brok scrotum, trakten mellan bakbenen på en oxe
busen Hin onde
bussu dugtig
bälga i sig dricka med häftighet och mycket
buffra boföra, egenteligen flytta till fäbodarne
bösu (måtte betyda litet ankommen)
bromm den del af lien som fästes vid årfvet
bäfligt faseligt
Dafvel, *dingel* } sägs om en nötaktig person
dona laga om eller i ordningställa något, äfven fogelsnara
drälla spilla
dôrga träta och bråka öfver någonting
Eke sägs om smör som fått bäsk smak
emlig svag
enkomt, *inkomt* passande, tjenligt
ett skuf en kort stund
Fammendera ja verkligen var det icke så

fjäcka på gå fort fast med korta steg
fogen sägs om rotfrukt som är träig
förna kallas förra årets gräs, året derpå
fäjjen glad
förning äfven brödskål kallad — hvad gästerna föra med sig
flessa skratta

Gali orätt, ledsamt
galma och skrika ropa högt
getta vilja
glindra med ögonen
gnessa ligga efter, truga sig på
gnilta ligga efter och kälta
gnussa skuffa
godspilt, godskulla enda barnet
godskli from och snäll
gränja gråta
glist glest
gjälla skulle eller bände under ett tak
gassu stolt
gnutu en liten smula
grama ta med bägge händer
gustä interj.: täj gustä = månne det är värdt?

Hala dansa hambopolska
handmål, ta — sluta sitt arbete för dagen
hamsa taga efter någonting
harister armborst
helingsmål ringningen dagen före helgdag
hia upp någon genom tal pigga upp
holk smörtjerna
hila frost så att marken blir hvit
hof och lag (med) måtta (göra någonting)
horsa skratta högt
huskligt faseligt
humma maka åt sig — äfven ana något
hyrfvil en mindre gosse
hybbel klent och litet boningshus
höl[e] vallhjon
harma [= härma] söka likna någon. *Harma efter* göra efter
häpa åstad göra något obetänkt och i brådska
häsa en hastigt öfvergående regnskur

Illfäna högt anklaga [? oläsligt] om något
illkunligt med omtanke gjort

Jarga kälta och gnafva
jolta prata slarf
justä — *justament* ja verkligen
jänta tjensteflicka
jamstra hålla på att äta långsamt

Karibel sägs om en som uträttat något ovanligt
kampa slå sönder gröfre sten till ungefär en knytnäfves storlek
kampjern borrhammare, mindre slägga
klypsk slug
knischa klå efter
kafva sägs om en klen roddare
kippa vara glapt
kippskodd klädd i skor utan strumpor
kuta springa
kyndelig snarsticken
kôra illa handtera yxa eller knif
käfling gröfre stör
kännspak igenkännelig
köfvar (vattnet) fryser från bottnen — eller ystar
kåsa göra sig till och ha brottom
kätt (en liten) hög
kölma när värmen ej är tillräcklig i hytta, kölmar det i härden
kärga kälta, äfven tugga på någonting

Lagrant noga
ljunga fällknif med bredt blad, matknif
lop fållbänk, sängställe — äfven matsäcksask
låding tiden vid islossningen, sist på föret
lötje dolsk och lättjefull människa

Meka när man med yxa eller knif gör något ställe för vekt eller klent, sägs att det är utmekat
mugga gå och —, se alfvarsam och butter ut
mullöga långpanna
möla äta sofvel utan bröd

Nutta gammal ogift qvinna
nyttu småtäck
nåltä vållut ganska mycket
näschja understå sig

Oborga något särdeles
odält fult
oknu främmande
omens enträget
omyckje ganska mycket
onäst fullt upp af någonting
obäkli ovanligt stort och ohandterligt
olhittug fintlig i svar och tal

Paska röra och sulla i vatten
patra nålhus
pjäfra tala mycket och näsvist
pirka gå fort med små steg
pracksyl liten och tafflig
påla en brasa af sur ved sägs ligga och påla

Rafsa göra någonting slarfvigt
riska med häftighet bråka öfver något
rättsöls med solen

ränna åka skridskor
räfla berätta utan sammanhang

Sacka af minska, tyna af
skala gå fort
skulta qvitta med någon
slabadus en slusker
snäfja en ung litet näsvis flicka, äfven liten gädda
småsöar getter och får
skrålla halmhatt för qvinna
slinka liten skopa
slängd skicklig
slång ett — på vägen, der man kör omkull
snugga vara snål eller gnatig (äfven liten pipa)
snoon hin onde
snyrfvill lymmel
spåntut motsträfvigt
sulla orena
sånka samla ihop
söan fäkreaturen i allmänhet
sters brygghus
skafjötters (ligga) med fötterna mot hvarann
söö supanmat, eg. kål eller ärter
snarka(n) helt tunn is — äfven skinnet på gröten
slafva [slafsa?] bete sig ovuligt vid dricka eller äta

Tampis någonting stort
tatra prata mycket
Thorkil åskvigg
tjala traktera illa ett blåsinstrument
tinglig ändamålsenlig
tispig näsvis
tirlig svag och småvext, eg. om barn
truttu eller *trulsu* sägs om en som ser ut, eg. med framsättning af läpparne
tungel måne
tuet spåret eller hugget som uppkommer då man fäller ett träd
täfvig näsvis
tvinglig smal och skröplig
tuppa rosa
tylin svag i arbetet

Ur all wån utan alt hopp

Wefva i samma —: på samma gång
wurti blifvit
willer bättre
wåkenhus vapenhus
wånda jag wånda att det hände = jag frågar ej efter om — —
wänka finnas [vankas]
wäla werlden
wälkare, wälkast bättre, bäst
wälis du lycklig du
wällut mycket
wigligt tjenligt, passande till något

Yxen sägs om en ko, under hennes brunnstid [!]

Åcken hvem
Ässä det är ej värdt
äsken sägs om ett kreatur som är folkkärt
ärta upp någon kitsla eller pigga upp, se hia upp

ödskli öfverflödig.

I Landsmålsarkivet, Uppsala, 169:31, »Anteckningar och manuskript af Albrect Steffenburg».

BILAGA 13
till sid. 188.

Ett julkalas i Sundborn och Hosjöbygden i början af detta århundrade.

Under Jul-helgen höls i hvarje bergsmanshus ett s. k. julkalas. Bjudningar kunde väl deremellan äfven förekomma: såsom michaelitiden, då i något hus gjordes bröllop för någon dräng eller piga, som på den tiden voro talrikare än nu, ty dagkarlssystemet var ännu här på orten en okänd sak.

Juldagen voro blott närmaste slägtingar tillsamman, och då alltid middags-bjudning, dit man for directe från kyrkan, hvilken (middagen nämligen) intogs genast; och på så sätt kunde middagsspisningen vara slutad kl. 12 eller 1 på dagen. — Den långa eftermiddagen upptogs af de äldre först omkring kaffebordet och sedan med kortspel, eller annat snack; och af de yngre med allehanda jul-lekar. Sedan mörkret inträdt, och ljusen blifvit tända, uppträdde esomoftast Julbocken på salsgolfvet, till stor fröjd för den ofta nog talrika barnskaran.

Med Annandagen begyntes den egenteliga julfröjden, och som sedan, med ringa afbrott, fortgick »Julen ut», eller t. o. m. 20:de dagen. Fruarne plägade då, ty benämningen »Kära-mor» var nu i allmänhet bortlagd, men litet före denna tiden fans det blott 2:ne fruar i Sundborn nämligen: Kyrkoherdefrun och fru Rådman Östberg på Hobborn; den förra i egenskap af sin plats såsom kyrkoherde Fru, och den sednare egenteligen ej derföre, att hennes man var bergs-rådman, utan fastmer för den finare bildning hon besatt; hon hade nämligen som ung varit i pension i Stockholm, något som på den tiden lärer varit högst ovanligt; Fruarne plägade då, första dagen de voro tillsamman, och för undvikande af kollision, öfverenskomma, på hvilken dag hvar och en skulle ha sin bjudning. Ett undantag härifrån var Backa, der det altid var kalas 13:de dagen, samt sedan ett på sommaren, så snart smultronen blefvo mogna. Och likasom på Juldagen julbocken visade sig, så uppträdde äfven på 13:de dagen de tre vise männen, anförde af Josef, med 13:de dags stjernan.

Till stället dit man var bjuden, ankommo gästerne omkring kl. 4; då det tillkom ungdomen att, sedan alla fruntimren intagit sina platser, och innan kaffe ännu var bjudet, begynnande vid ena ändan af rummet, också för hvarf, kyssa på hand på hvar och en, tills man ändteligen hunnit rundt om, eller dit man började. Detta hälsningssätt, af fruntimren föga värderat, ansågs af ungdomen som en verklig plåga, hvadan ock ibland kunde hända, att man höll sig undan från hela komplimangen.

Gubbarne stälde sig framför spiseln, der en väldig brasa var påtänd, rökande tobak ur stora silfverbeslagna sjöskumspipor, till hvilkas påtändning enkom för tillfället späntade långa furustickor voro på spisskänken upplagde; samt drucko öl ur silfverkannor, till hvilkas påfyllande altid innanför dörren stod placerad en större träkanna, »stånka» kallad, med sin »slinka» uti. Dylika silfverkannor om circa 1 kannas rymnd funnos på den tiden i alla bergsmanshus, och är väl ännu på ett eller annat ställe i behåll.

Sedan Herrarne ätit aftonvard, och fruntimren druckit the, begyntes dansen; då gubbarne satte sig ned att spela boston: tiden kunde då vara framliden till mellan kl. 6 och 7. — Punsch eller toddy voro på den tiden, om ej aldeles okände, dock vid sådana bjudningar aldrig brukelige; utan dracks i det stället panace, en dryck, som bestod af med kanel kryddat starkt the, jämte särskildt kryddat starkt brännvin. — Qvällsvarden äts kl. omkring 11, då hvar och en, såvidt möjligt var, skulle ha sin särskilda plats vid bordet, och under det att borden dukades, roade sig ungdomen i något afsides rum med lekar. Efter måltidens slut, och borden blifvit undanröjde, begyntes ånyo dansen, först med en stor ringpolska, i hvilken äfven de äldre fruntimren i början deltogo, intilldess dansen fick en våldsammare art; då det bar af ut igenom det ena rummet inn i ett annat, ut i farstun, och så inn i danssalen igen, der ringen knäptes ihop, alt i den vildaste fart; stupade någon omkull på de gammaldags höga trösklarne, släpades han med, tills han åter kom på benen, ty för småsaker gjordes intet uppehåll. Detta inträffade ej gerna annars, än då af en händelse eller oftare af uppsåt, några af de yngre bland gossarne råkade att bli placerade tillsammans, och på så vis ville pröfva hvarandras vighet och styrka. — De sedvanliga dansarne voro eljest: Wals, qvadrille, angläs, samt någon hambopolska; och sedan herrarne slutat sina spel, dansades af dem en eller annan menuette.

En eller annan timme efter midnatt slutades kalaset, och man reste hem hvar till sitt; hände dock ibland det ungdomen glömde sig qvar, och dansen fortgick, icke alenast till morgonen, utan äfven till aftonen derpå.

Hvad sjelfva maten vidkommer, så kunna dåtidens aftonvarder hvarken i lyx eller mångfald af rätter jämföras med nutidens sexor, ty utom smör och bröd m. m. bestod den sällan af mera än en kötträtt, samt under julen af en sida »släd-lax», som då var upplagd på ett enkomt bräde, der hvar och en fick skära sig en skifva efter behag. Qvällsvarden bestod af skinka, gryngröt eller wattsoppa, stek och torta, eller smörbakelse. Då altid värden gick flitigt omkring bordet och bjöd halfvan. För qvällsvarden var, efter hvad jag vill minnas, icke något särskildt brännvinsbord dukat, utan begagnades dertill ena ändan af qvällsvards-bordet.

Med husgerådet stod i allmänhet i de flesta husen ganska klent till, ty hvarken var tidsandan sådan, att alt skulle finnas i komplett skick, ej heller gaf deras små in-

komster dem någon möjlighet dertill; man hade litet men lefde förnöjsamt med hvad som fans. När derföre ett kalas skulle hållas, låntes af närmaste granne eller slägtinge, icke alenast af alt hvad till bordets utstyrsel kunde tarfvas, utan ofta nog både stolar och bord. — Wid bröllop och begrafningar skulle altid lerpipor för gästerna finnas i tillräcklig mängd, ty hvar och en tog vid hemfärden sin pipa med sig; desse voro i ändan försedde antingen med rödt eller svart lack, alt eftersom kalaset gaf anledning till glädje eller sorg. —

Men vi vända oss åter till julkalaset. Efter slutad qvälsvard framsattes i ett sidorum den s. k. »mittigodnatssupen», bestående af den efter afton och qvälsvarden öfverblefne kallmaten, samt dertill en väldig boutelie med bäskus, »björngalla» kallad. Och under det att hästarne förspändes, och fruntimren lagade sig i ordning för hemfärden, som, in parentes sagt, ibland länge nog lät vänta på sig[1]; slogo gubbarne sig ned omkring detta bord, der det åts och söps, och söps och åts, interfolieradt med väldiga klunkar ur ölkannan samt sist vid hemfärden med en eller annan bäskus. — Ibland de många unisona sånger, som då uppstämdes, sjöng altid Bergsrådmannen Carl Troili sin vid dylika tillfällen sedvanliga visa, som började sålunda:

När man tagit sig en, två tre fyra och fem,
Så tar man åter en klämm igen,
Se god afton kläm, hur fägnar den,
Som sina droppar ger igen.

Ibland idrotter, som förekommo under det att Mittigodnatssupen pågick, var äfven en, att dansa på »Skarfven», hvilket tillgick sålunda: tvänne personer stälde sig emot hvarandra, med ena foten öfver en golfspringa, och med den andra balanserade för att hålla jämvigten, samt hvardera framför sig ett fylt glas, som äfven skulle stå på skarfven. Sjelfva idéen af leken var, att stående på ett och samma ben och utan att få vidröra golfvet med den andra foten, kunna upptaga och dricka ur glaset, samt nedsätta det åter på sitt ställe igen, alt under följande sång:

Nu dansar jag på skarfven på skarfven på skarfven,
Ty skarfven är min del, och skarfven är mitt fel.
Så tager jag upp glaset på skarfven på skarfven,
Ty skarfven o. s. v.
Så dricker jag ur glaset på skarfven på skarfven,
Ty skarfven o. s. v.
Så sätter jag ned glaset på skarfven på skarfven,
Ty skarfven o. s. v.
Så dansom vi på skarfven på skarfven på skarfven,
Ty skarfven är vår del och skarfven är vårt fel.

Det var ingen lätt sak, att stående på ett och samma ben och utan att få vidröra golfvet med den andra foten kunna komma till ändes med hela dansen. Bergsmannen Erland Månsson på Lönnemossa, lagomt itagen, var den, som på min tid bäst kom ut med att dansa på skarfven. —

Något gräl männerne emellan förekom aldrig på dessa samqväm, utan slutades altid gladt och vänligt; men en mansålder derförut var det sällan något kalas, som aflopp utan kif och träta, ja till och med slagsmål hörde ej till det alldeles ovanliga. —

Bland originella personer från dessa tider voro tvänne gamla Militärer bägge ifrån 1788 års krig. Den ene Sergeanten Nils Berger, vanligen Svin Nils kallad, emedan han på gamla dagar, bland annat, sysselsatte sig med slagt [se förut sid. 247]. För öfrigt en hedersman, ja en annan fändric Stål. Denne fungerade altid som vice värd på en del ställen, såsom hos sin svåger bergsmannen Eric Johansson på Danholn, och i bägge Troiliska

[1] Man har ännu ett i behåll varande uttryck af en gammal bergsman, då hans hustru påminde honom om hemfärden: »ty hästen var för längesedan framkörd». »Ässä kära Mor! först skall hästen dynga 3 gånger i skalmarna, innan det blir lagom tid att resa.»

huset på Östborn. När gubben var vid goda vätskor, var ej ovanligt att han som värd vid aftonvardsbordet söp hvar och en af gästerna till, och då altid i botten; om då efter en sådan bravur gubben blef något kladdig, fordrades ej mera, för att få honom återställd, än att någon började tala om finska kriget, som eljest var hans älsklingssamtal, och huru han der, när det gälde, höll sig bakom stenarne m. m. Den annars fromme mannen blef då ända till ursinnighet uppbragt och var färdig att med hvilket tillhugg han först fick tag uti, ge den förfördelande en tillrättavisning. Ett enda godt ord af värden i huset eller af någon annan, som han bar aktning för, var nog att stilla hans vrede, och med detsamma var han fullkomligt återstäld och kunde på nyo ta sig en »Nagel», som han altid plägade säga.

När han någonsin fick vara oförargad, talade han med förkärlek om Finska kriget och sina bragder der, t. ex. huru han en gång som kurir red ifrån Sanct Michel till Lovisa, efter hans uppgift en vägsträcka af 40 mil, och tillbaka igen, efter pengar för arméns behof, som han på hästryggen i en kappsäck återförde. — En annan gång, huru han den 30 Aprill 1789 vid Savitajpal blef blesserad i hufvudet, m. m. Om någon då enfaldigt frågade: hör farbror! var det inte farligt för syna, der vid Savitajpal, när Ryssarne sköto så ovuligt; straxt blossade gubben upp, men den gången ej i ondska, utan i medömkan öfver den, som kunde begripa så litet. Förståndet hindrar dem intet, var hans valspråk. Äfven berättade gubben, huru de ryska och svenska förposterna, som gingo på hvar sin sida om Kymmene elf, brukaste kasta tobak till hvarandra, öfver den isbelagda strömmen.

Den andre var en gammal tasker vid namn Teander, allmänneligen »Jutta» kallad, som genom något misstag fått Fänricks tittel. Desse bägge veteraner tålde aldrig hvarann, Berger föraktade Teander för hans ringa karlavulenhet, torde ock derunder ligga någon förtrytsamhet öfver fänriks titteln, som han ansåg sig bättre ha förtjent. Teander åter såg Berger öfver axeln, såsom dender hade lägre rang.

Någon gång, med tillhjelp af döttrarne i huset, kunde det lyckas få desse bägge att dansa qvadrill, och då altid vis a vis. Wid ett sådant tillfälle på Östborn, och innan dansen var begynd, gick en af gästerna till Teander, och sedan han förut med en bränd kork svärtat fingrarne på sin ena hand, vänligt omfamnade Teander kring halsen; klappade honom med de sotiga fingrarne på kinden och sade: i dag farbror ska vi ha roligt med Berger, jag tänker sota honom i ansigtet, nu när herrarne ska upp och dansa. Sedan nu Teander blifvit ricktigt nedsmord i syna, gick han till Berger och gjorde på samma sätt med honom, som nyss förut med Teander, under omtalande hvad han gjordt åt Teander, och huru roligt de skulle få åt honom under dansen. Utan den ringaste aning om huru de sjelfve sågo ut, endast i hemlighet glädjande sig åt hvarandras iråkade puts, begyntes dansen, med Berger och Teander som vis a vis. »Jo du ser ut — jo du är vacker du», sade den ene — »ja än du då månn du ser nå bättre ut», sade den andre, pekande fingrarne åt hvarann, under det öfriga sällskapets högljuda skratt, och hvilket pågick till dansens slut; då den som tillstäldt spectaklet tog en af gubbarne under hvardera armen och förde dem framför en spegel. Teander nöjde sig med att öfverhopa denne med sitt vanliga »satans tjufpojke», men för Berger måste han fly rummet till vreden hann att lägga sig.

A. S. 1871.

(Fortsättningen kan tyvärr ej meddelas i tryck.)

Orig. i Landsmålsarkivet, Uppsala, 169: 33. Ur »Anteckningar och manuskript af Albrect Steffenburg».

BILAGA 14
till sid. 224.

Berättelser om stora ormar.

Af en aktad tjensteman i orten har lämnats följande berättelse: Min fader, som var Bergsman här vid St. Kopparberget, en alfvarlig man, som aldrig pratade bredvid munnen, berättade, att han en gång, såsom jag vill minnas på 1780- eller 90-talet, i sällskap med 2:ne kamrater befann sig ute på fiske i sjön Hinsen, numera damsjö till Korsådalen,

Bruk, belägen circa 3 mil o. n. o. om Falun. Då de här en dag i sidvåg under stark blåst rodde framåt, märkte de på afstånd något, som föreföll dem besynnerligt, komma i god fart med vinden i den riktning att båten och det undransvärda föremålet snart skulle råka tillsammans. Deras upmärksamhet stegrades nu och snart funno de till sin förvåning att det var en stor orm, som höll hufvudet högt öfver vattnet och styrde kurs med vågen rakt åt ett sund, kalladt Djupverkan, dit männerna i båten också ämnade sig, men nu häpna och förundrade höllo åt sidan, medan vidundret samm dem förbi rätt fram. I båten funnos 2 laddade bössor, men deras förvåning var så stor, att på dem tänkte ingen, förrän det var försent, och denna försummelse harmade min far hvarje gång, han tänkte och talte på denna händelse.

Hvad ormens storlek beträffar, hade man god tid att observera hurusom dess längd räckte öfver 3 vågspetsar, hvilka på en så stor sjö under hårdt väder kunna skattas till circa 3 al. mellan hvarje vågrygg, och ormen således vara omkring 8 à 10 al. lång. Så sagolik denna berättelse låter, har jag med afseende fästadt på min fars ovanligt goda minne och den redighet, med hvilken han berättade händelser, som passerat under hans lefnad, intet ringaste skäl att betvifvla sanningen häraf.

Min far, som väl hade så mycken reda på natural historien att han viste det tillvaron af så stora ormar här i norden vore osannolik, förklarade ock att han aldrig skulle trott derpå, om han icke tydligen sett det med egna ögon, och efteråt varit i tillfälle att med kamraterna, som voro med, ofta samtala om denna undersyn. Han trodde ock att några enstaka jätteormar verkligen finnas, helst som, enl. hvad kändt är, ormarna upnå en mycket hög ålder, och af sin far hade han äfven hört berättas om en stor orm, hvilken möjligen kunde vara densamma, som den han sjelf såg. Berättelsen derom lyder sålunda: Min Farfar, också Bergsman som hade sitt fäboställe vid Nyfäbodarna, i granskapet af den trakt der Korså Bruk nu är anlaggdt, helt nära den förr nämnda sjön Hinsen, gick der en solig sommarmorgon jemte sin dräng ut i den med björkar späckade skogen, att taga litet näfver till reparation af ett tak. Sedan de hämtat hvar sitt fång, mötades de på en grön fläck i den skäriga marken, hvarefter man vände åter till skogs att samla mera, men när de med sin nya näfverfångst åter kommo framåt sin nederlagsplats, hördes ett vildt frasande i näfverhögen och framkomna i skogbrynet, funno de till sin förvåning plattsen rensopad från näfverupplaget, samt en ofantlig orm ringlad midt på platsen med lyftat hufvud fräsande öppna sitt gap emot dem. Slagne af häpnad betraktade de vidundret en stund, samt lemnade derpå sin näfver i sticket och skyndade förskräckte hem. — Min far, som ingalunda var lätt-trogen i fråga om under, betviflade aldrig sannfärdigheten af denna berättelse, som dessutom omtalats af drängen, och han hade ju sjelf bevittnat tillvaron af en sagolikt stor orm. — Enligt en efterföljande svårläst blyertsanteckning hörde upptecknaren omkring 1860 talas om en koldräng vid Korså Bruk, vilken på Hinsen varit ute för en stor orm, som bet i åran för honom.

Orig. i Landsmålsarkivet, Uppsala, 169: 35. »Anteckningar och manuskript af Albrect Steffenburg.»

BILAGA 15

till sid. 232.

Den gamla smedjan på Korsån.

Förr hörde man hamrarnas buller och bång,
man såg röken mot himmelens höjd.
Ty allt var i rörelse, allt var i gång,
det var arbete, liv, det var fröjd.

Nu hör man ej mera hamrarnas sång,
ingen rök man från skorstenen ser.
Och allt det, som smekte vårt öra en gång,
har nu tystnat, det höres ej mer.

Jag gick in i smedjan, det var som en dröm,
där kändes så kyligt och kallt.
Och hamrarna vilade liksom i sömn,
det var kusligt och mörkt överallt.

Jag steg till den stora smälthammarn fram
och lade min hand på dess rygg.
Mitt verk är fullbordat, så mumlade han,
så nu kan jag vila helt trygg.

Och där ser jag härdarnas kolsvarta hål,
men jag ser inte gnistornas dans.
Jag kände ej värmen från glödande kol,
ty elden har slocknat, som fanns.

Och var är väl smeden, som dröp utav svett,
som jag sett där förut mången gång,
som skötte med seniga armar sitt spett
och vände sin smälta med tång?

Jag såg bort mot vällugnen, han var sig lik,
men jag vet inte, hur det var fatt.
Ty förr lyste elden så bländande vit
och hamrarna dunkade glatt.

Från hjulbäcken hörde jag liksom musik,
det var som man rört vid en sträng.
Det kanske var näcken, som nu kommit dit,
för att taga sin boning igen.

Jag gick ut därifrån, ty mitt sinne var tungt,
jag kunde ej känna mig glad.
Men, varföre klaga, det kanske är dumt.
Må vi lyda förgängelsens lag.

Jag blickade upp emot skorstenens krön,
där han stod som en hög minaret.
Det såg ut som han sände till himlen en bön
om något — ja sägen mig det.

Vad Korsån har varit, det blir icke mer,
det försvinner i tidernas hav.
Den grånade smeden ej mera man ser,
han har vandrat till fädernas grav.

Han har farit den vägen, den sista till slut
förbi smedjan, I veten varthän.
Där vila kamrater, som redan förut
ha varit där långt före dem.

De kunde ej kämpa sin ojämna strid,
ej tävla i skarp konkurrens.
Ty nya metoder, i senare tid
tränga fram över tidernas gräns.

Men smedjan på Korsån ej glömma jag skall,
ett minne från barndomens dar.
Fastän elden är slocknad och hammarn är kall
och av smederna inga finns kvar.

Att Korsån för alltid förlorat sin glans,
det är något jag ej kan förstå.
Jag ägnar min dikt åt din grav som en krans,
det är allt vad jag nu kan förmå.

J. B. W—ng.
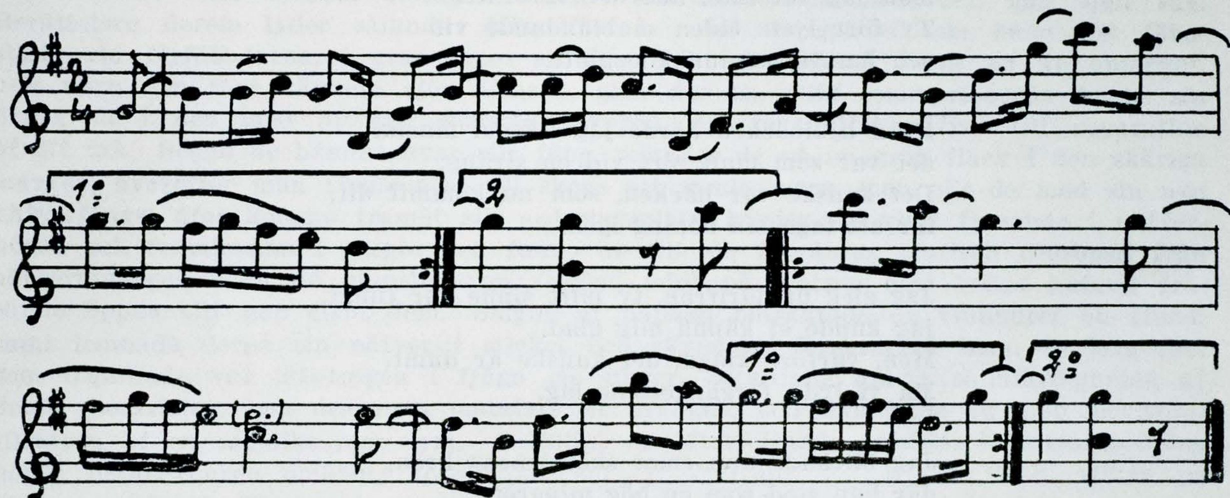
I Falu-Kuriren 2.4.1930.

BILAGA 16

Brudpolska från Mjölnarvallen och Korså-valsen.

Först då sättningen av denna bok börjat, fick jag två präktiga Sundbornslåtar av spelmannen Anders Jansson i Hillersboda (f. 1891 — se min Svärdsjöbok sid. 181 och 219):

12. BRITTA-MAJAS BRUDPOLSKA. EFTER ALINGS FREDRIK PÅ MJÖLNARVALLEN SPELAD AV ANDERS JANSSON, UPPTECKN. AV ROB. WESTLING.
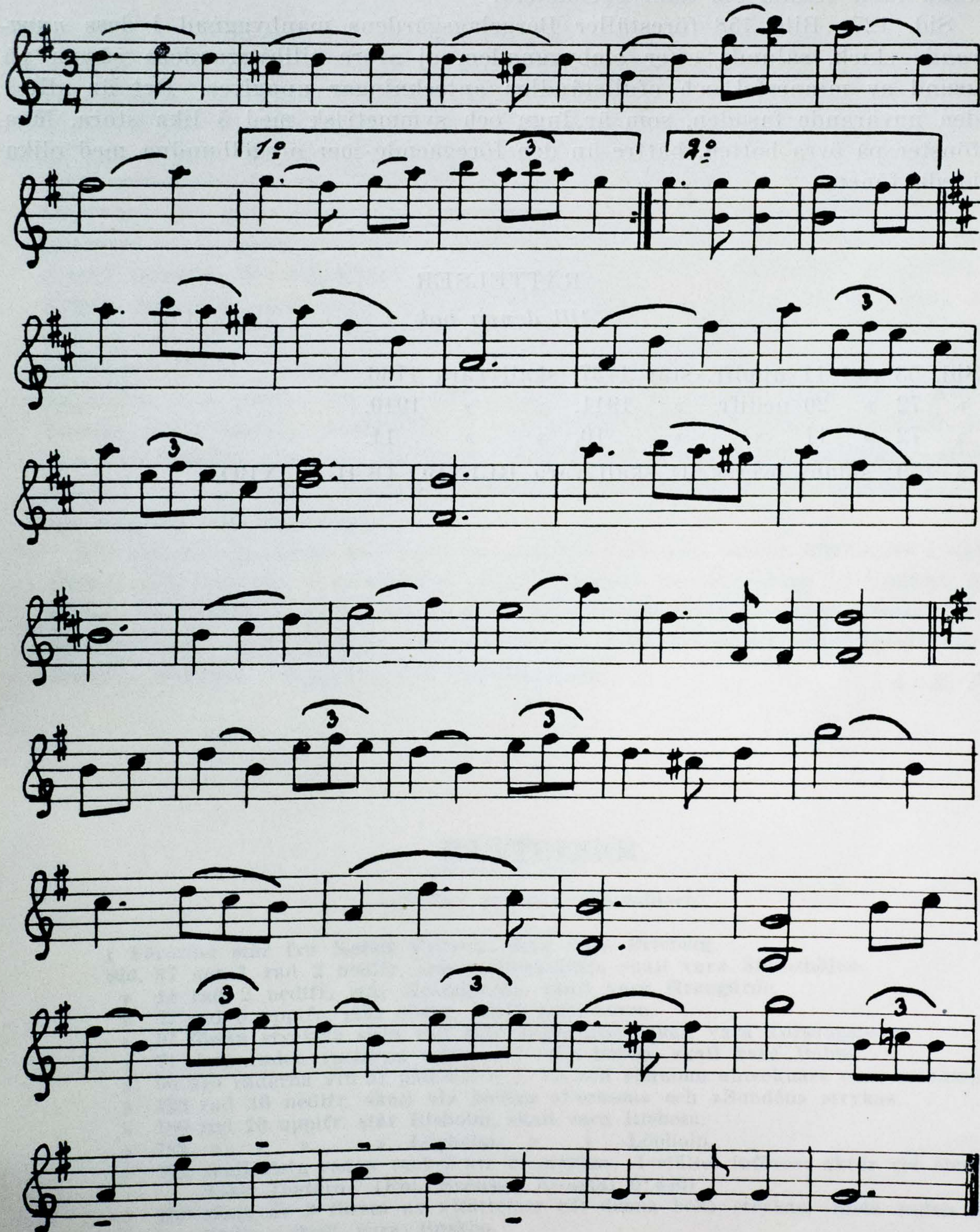

Spelmannen skriver: »Brudpolskan spelades på Britta-Majas bröllop med Krånk Hinrik — de hade roliga namn i Mjölnarvallen. Det sägs att det var ett väldigt kalas med stora mängder sprit, kvinnfolken söpo ikapp med karlarna och dansen gick med vild fart, och ibland gav man bröllopssalut, bösskotten dånade i bergen. Det är nu många år sedan. Då Krånk Hinriks hustru dog, gick det lika muntert tillväga. Mjölnarvallingarna drogo kistan på en kälke genom skogen och över Hinsen fram till Korsån, spelmannen som spelade brudpolskan satt nu gränsle över kistan och spelade hela vägen fram till kyrkogården. Då prästen förrättade jordfästningen voro alla fulla, spelmannen som stod för nära gravöppningen tog överbalansen och ramlade ner i graven. Det var slutet på den festen. Men det fanns också ett gott drag hos Mjölnarvallingarna som jämnade ut vad som brast, de voro mycket gästvänliga mot främlingar som vunnit deras förtroende. —

Korså-valsen hörde jag första gången, då jag var 12 år och var med min

far på Korsån. Det var en stilla sommarkväll, jag var ute och traskade barfota på bruksbacken, fick höra några vackra toner från en fiol och fick se några ungdomar samlade framför en bruksbyggning, där spelmännen sutto på en bänk på bron. Det var Erik Brandström eller Klensme Erik och Johan Hedström, skicklig gitarrspelare (Ansell var en annan duktig fiolspelman på Korsån). Den kvällen står som ett av mina ljusaste spelmansminnen.»

13. KORSÅ-VALSEN ELLER KLENSME ERIKS VALS. SPELAD AV ANDERS JANSSON, HILLERSBODA, UPPTECKN. AV ROB. WESTLING.

RÄTTELSER
till Del III, bok 2 Svärdsjö.

Sid. 88 säges prosten Carl Liljenmark ha dött barnlös. Han lär emellertid enligt uppgift ha efterlämnat 3 barn, av vilka en son blev läkare i Svärdsjö — han var »redan vid några och fyrtio år, då han dog, ett stort original, och ännu talas ibland om hans egenheter».

Sid. 127. Bild 158 föreställer Bergslagsgårdens manbyggnad i dess *nuvarande* skick, sålunda efter ombyggnaden, ej »före tillbyggnaden» såsom på grund av minnesfel och ofullständiga anteckningar uppgives. Det är alltså den nuvarande fasaden, som är lugn och symmetrisk med 5 lika stora, låga fönster på övra botten, bättre än den föregående mer oregelbundna med olika breda fönster.

RÄTTELSER
till denna bok.

Sid. 53 rad 11 uppifr. står 1737, skall vara 1736.
» 72 » 20 nedifr. » 1911, » » 1910.
» 72 » 11 » » 10, » » 11.
» 159: sidans överskrift skall vara BLIXBO OCH BUXBO.

SLÄKTTAVLOR

För utarbetandet av dessa släkttavlor, av mig uppställda i denna form, har jag givetvis anlitat de kända släktkalendrar och ättartal, som varit mig tillgängliga, men det allra mästa materialet har välvilligt och oegennyttigt ställts till min förfogan av de flitiga samlarna och grundligt kunniga genealogerna dr Nils Sahlström och postmästare Helmer Lagergren. Släkttavlorna göra givetvis ej alls några anspråk på fullständighet eller slutgiltighet — i många fall har endast medtagits sådant, som ansetts av mera direkt intresse för Sundborn och grannsocknarna, och särskilt i fråga om de äldsta släkterna och deras tidigare led kvarstå åtskilliga gåtor olösta (om ock en hel del klarhet vunnits tack vare de två ovannämnda forskarnas upptäckter). Vartill kommer, att ej så få frågetecken ange gissningar och antaganden, som kunna ha mer eller mindre fast grund — alltid ha de någon; kanske skola somliga bekräftas av kommande undersökningar och fynd, kanske skola andra visa sig ohållbara. Tabellerna må sålunda betraktas endast såsom stommar, vilka lämpligen kunna kompletteras av intresserade, t. ex. nu levande släktmedlemmar.

Ett svårlöst problem har varit att avgöra, vad som skulle medtagas i själva texten och vad här i tabellerna. Upprepningar ha därvidlag ej kunnat undvikas, isynnerhet som jag måste insända manuskriptet till boken innan stamtavlorna voro fullt färdiga, och sålunda ej hade det förra tillgängligt vid de senares slutliga redigering och renskrivning.

K. E. F.

RÄTTELSER.

till Del III Bok 3 Sundborn.

I Förordet står fru Kersti Friberg, skall vara Frieberg.
Sid. 37 not 1 rad 2 nedifr. står Stämshöjden, skall vara Stämshöjen.
» 44 rad 2 nedifr. står Grandgärde, skall vara Grangärde.
» 52 rad 5 uppifr. står södra, skall vara norra.
» 57 första styckets sista rad står Torsångbor, skall vara Torsångsbor.
» 71 sista raden (noterna oräknade) står Bebba, skall vara Babba.
» 96 äro raderna »76 år gammal o. s. v.» och »Samma antecknare etc.» omkastade.
» 122 rad 16 nedifr. skall »i» mellan »Persson» och »Sundén» strykas.
» 180 rad 20 uppifr. står Risholm, skall vara Risholn.
» 183 » 1 » » Löpholm, » » Löpholn.
» 232 skall sista raden (not 2 n:r 2) strykas. I stället införes: aktör vid Dramatiska Teatern. (Enl. Svenska Ättartal 6: 446).
» 258 skola de 3 första av »Rättelser till denna bok» strykas. Sista raden står Buxbo, skall vara Buskbo.

BERGÖÖ

Johan Andersson Bergöö
fr. Berga i Husby, d. 1751, erhöll burskap först som bälgmakare, sen 1719 som handl. i Falun, bodde där »ute på Åsen» (på Nedra Åsen); g. 1:o 1708 m. Helena Enman på Slaggen (syster t. gruvskriv. Christer E., d. 1738); 2:o 1712 m. Anna Strandberg, d. 1734 (trol. dtr av kopparslag. Anders S. på Nedra Åsen, d. 1712). 5 barn, bl. dem:

Johan
f. 1709, d. 1783, handl. i Falun 1743; g. 1744 m. Maria Christina Hindsberg, f. 1720 i Östanfors, d. 1781. 4 söner, bl. dem:

Eric
student

Johan
f. 1747, d. 1782, handl. i Falun

Adolph
f. 1758, d. 1826, handl. i Falun 1782, rådm. 1785, bodde i kvart. 8, gård 5 på Övra Åsen, egde Övra Krokfors i Sundborn; g. 1:o 1785 m. Helena Catharina Hyckert, f. 1767, d. 1804 (dtr av bruksinsp. på Finnbo, Norrbärke, Johan H., d. 1783); 2:o m. Ulrika Christina Vretling, d. 1833. 8 barn i 1:a giftet, bl. dem:

Johan Adolph
f. 1788, grosshandl. i Gävle, g. m. Carolina Norin

Maria Catharina
f. 1793, g. 1818 m. handl., rådm. o. bruksp. Eric Forsbäck, f. 1786 i Falun, d. 1837 i Mora (genom olyckshänd.)

Carl Petter
f. 1797 i Falun, d. 1875 på Övra Krokfors, kommissionslantmät. 1838, vid Storskiftet 1847—1863. avsked 1863, egde o. beb. Övra Krokfors; g. 1826 m. Catharina Björsell, f. 1801 i Norberg, d. 1880 på Hyttnäs (båda makarna begr. på Kopparbergs kyrkogård i Falun). 9 barn, bl. dem:

Simon
f. 1803, d. 1857 i Svärdsjö, ogift

Barn till Johan Adolph:

Christina Mathilda
f. 1821 i Gävle, d. i Eskilstuna, g. 1849 m. apot. o. destillatorn Christian Dybeck, f. 1824 i St. Tuna, d. 1863 i Gävle (kom dit 1845) — se DYBECK III

Barn till Carl Petter:

Carolina
f. 1827 i Falun, d. i Gävle, g. 1854 m. färgerifabr. o. handl. i Gävle Erik Wilhelm Wahlman

Adolph
f. 1828 på Övra Krokfors, d. 1890 i Stockholm, flytt. till Gävle 1848 o. därifr. till Hallsberg, handl. där; g. 1858 m. Hilda Kristina Salqvist, f. 1837 i Örebro, d. 1913 i Sthlm

Ulrika
f. 1830 på L. Hyttnäs, d. 1888 på Hyttnäs, g. 1871 (skild 1874) m. possess. o. handl. i Gävle Ludvig Erlandsson, f. 1822 på Lönnemossa i Vika, d. 1879 på Tallbacken i Hosjö kapellförs.

Charlotta
f. 1838, g. 1869 på Krokfors m. kamr. vid Ångermanälvens flottningsfören. Walter Sebastian Hülphers, f. 1835 i Västerås (flytt. till Styrnäs i Ångermanl. 1869). 6 barn, bl. dem

Emilia (Emy)
f. 1845, bos. i Falun, g. 1870 m. komm. lantmät. Jakob Oskar Bågenholm, f. 1833, d. 1884 i Falun

Barn till Adolph:

Karin
f. 1859 $^{3}/_{10}$ i Örebro, d. 1928 $^{17}/_{2}$ i Nälnäs, Fogdö (hos sonen Esbjörn); g. 1883 $^{12}/_{6}$ m. konstnären Carl Olof Larsson, f. 1853 $^{28}/_{5}$ i Sthlm, d. 1919 $^{22}/_{1}$ i Falun (egde gård i Falun samt L. Hyttnäs o. Spadarvet i Sundborn) — se CARL LARSSON

Per
f. 1864 $^{4}/_{7}$, handl. i Hallsberg, d. 1919 $^{21}/_{8}$; g. 1891 m. Anna Nilsson. 5 barn

Stina
f. 1869, g. 1895 m. fil. dr Frank Bather, f. i England, anställd vid British Museum i London

Barn till Charlotta:

Ernst Walter Hülphers
f. 1871, författare

Huvudsakligen efter Helmer Lagergren, Falun 1929.

TAB. I.

Hindrich Hindrichsson Målare
på Måhlarbackan, bergsman, g. m. Malin Michelsdotter, se SIMLA, Tab. IV

Michel
på Måhlarbackan, bergsman, d. omkr. 1675, g. m. Elisabet Columba, f. 1621, d. 1689 (dtr av kyrkoh. Israel Columbus i Sundborn och kusin till skalden, prof. Samuel Columbus)

Elisabet f. 1647, d. i Ramsnäs 1737, g. 1681 m. bonden Erik Hansson i Ramsnäs, d. därst. 1720

Israel f. 1651, d. 1690, bergsman, Måhlarbackan, g. 1681 m. Brita Ersdotter, f. 1648, d. 1718 (i hennes 2:a g.)

Elias f. 1653, d. 1726, bergsm., Lilla Sundborn, g. m. Kerstin, d. 1728 — 2 döttrar

Jacob f. 1656, d. 1690, bos. på Måhlarbackan, g. 1680 m. Barbro Johansdotter, d. 1723 — 1 son, 2 döttrar

Otto f. 1665, d. 1690, ogift

Brita (dtr av Israel)
f. 1686, d. 1765, g. 1:o 1719 m. Anders Larsson i Stängslen, d. 1724, 2:o 1726 m. bergsm. Daniel Danielsson i Sundbornsbyn, d. 1757 — se FLODSTRÖM

Daniel
f. 1604, d. 1684, på Måhlarbackan, bergsman, g. m. Susanna. 2 döttrar o. 1 son

Erich Danielsson Bonde
d. 1726, bergsman på Måhlarbackan, g. m. Barbro, f. 1638, d. 1725

Johan f. 1678, d. 1739, bergsman, g. m. Karin Pährsdotter, f. 1691, d. 1769 (omgift 1743)

Susanna gift till Svärdsjö

Daniel f. 1688, d. omkr. 1715, soldat

Hindrich se Tab. II

Barn till Brita och Johan:

Johan se Tab. III

Erich f. 1716, d. 1791, g. 1740 m. Elisabeth Danielsdotter fr. Kolarbo, f. 1710, d. 1785

Barbro f. 1728, d. 1797, g. m. Johan Andersson Dannberg, f. 1723, d. 1773 (son till länsman Anders D., se DAHLBERG)

Barn till Erich:

Catharina f. 1741, d. 1778, g. m. Johan J:son Muhrman, f. 1737, d. 1805

Daniel f. 1745, d. 1811, kronolänsman (inspektor) i St. Skedvi, g. 1:o 1781 m. Lisa Hedman fr. Vika, f. 1738, d. 1790, 2:o 1791 m. Anna Dahlin fr. St. Skedvi, f. 1757, d. 1831 — 6 barn

Johan Beck f. 1748, utflytt. 1762

Eric f. 1751, d. 1806, eldvaktare i Falun, g. 1777 m. Margaretha Lundbäck fr. Falun, f. 1752, d. 1799 — 6 barn

Anders f. 1753, d. 1813, nämndeman, g. 1778 m. Elisabeth Andersdotter, f. 1754, d. 1839 — 10 barn

Barn till Daniel:

1:o *Eric* f. 1785, sjöman

2:o *Daniel* f. 1797, flytt. till Stockholm 1818

Knut Lind f. 1802, trumslagare vid Svea Livgarde, flytt. till Stockholm 1820

Barn till Eric:

Hans f. 1783, flytt. till Hälsingland 1802

Eric f. 1789, d. 1827, sergeant, Falun, g. 1815 m. Christina Elisabeth Bergström från Kopparbergs s:n, f. 1776, d. 1848 — 1 dtr

Elisabeth f. 1785, d. 1843, g. 1807 m. Eric Stenberg i Hyttnäs (hennes brors svåger, se här t. h.), f. 1786, d. 1837

Eric f. 1787, d. 1809, landtvärnistcorporal

Daniel f. 1790, d. 1866, på Hyttnäs, g. 1813 m. Catharina Stenberg där (se t. v.), f. 1790, d. 1840 — 7 barn

Barn till Anders:

Anders se Tab. IV

Johan f. 1795, d. 1856, smältare, Falun, g. 1817 m. Catharina Göransdotter Engström därst., f. 1792, d. 1861

Hans f. 1801, d. 1839, g. 1830 m. Stina Ersdotter Källström fr. Finngärde, f. 1806, d. 1883 — 3 söner

Erik se Tab. V

Barn till Daniel på Hyttnäs:

Anders f. 1814, d. 1881, garmakare, Falun, g. m. Brita Dahl därst., f. 1812, d. 1898 — 5 barn

Daniel Eld f. 1822, d. 1863, soldat

Catarina f. 1824, g. 1850 m. Erik Norling fr. Kopparbergs s:n, f. 1823, flytt. 1884 fr. Hosjö till N. Amerika, båda d. där

Erik Johan f. 1834, d. 1898, fabriksförman, Falun, g. 1856 m. Sara Sundberg fr. St. Tuna, f. 1825, d. 1897 — 2 barn

Greta Elisabeth f. 1818, d. 1904, g. 1861 m. Daniel Stenberg på Stenbacken, f. 1805, d. 1891

Anders Gustaf f. 1821, d. 1898, arbetare, Falun, g. 1855 m. Anna Christina Strand därst., f. 1821, d. 1881 — 5 barn

Johan Fredric f. 1823, d. 1878, arbetare, Falun, g. 1851 m. Lisa Jacobsdotter fr. Vika, f. 1802, d. 1887 — inga barn

Eric f. 1827, d. 1895, hem. eg. i Gallsjön, g. 1858 m. Anna Margareta Carlström fr. Falun, f. 1821, d. 1866 — 3 barn

Carin f. 1831, d. 1893

Barn till Anders:

Hans Daniel f. 1836, d. 1910, brädgårdsförm., Bergsgården, g. 1858 m. Johanna Gustava Westberg fr. Säter, f. 1836

Carl Alfred f. 1847, d. 1912, brädgårdsförman i Skutskär, g. 1870 m. Margareta Elisabet Hellström fr. Falun, f. 1845

Matilda Karolina f. 1854, g. 1884 m. Nils Thunberg fr. Fryksände, f. 1854, d. 1892, bos. i Korsnäs

Anna Catarina f. 1860, g. 1882 m. Johan Edvard Aréen fr. Garpenberg, f. 1852, bos. i Falun

Barn till Erik Johan:

Erik Gustaf f. 1856, d.; kallade sig Andersson

Barn till Anders Gustaf:

Anna Kristina f. 1859, g. 1888 m. Karl Petter Pettersson fr. Grafva, f. 1855, bos. i Gävle

Clara Elisabet f. 1861, g. 1884 m. Daniel Gustaf Hedlund fr. Lilltäkt, f. 1861, bos. på Nedre Krokfors

Greta Johanna f. 1864, d. 1909, g. 1891 m. Olof Magnus Fors, Bomhus (fr. N. Ullerud), f. 1860, d. 1904

Barn till Eric:

Erik i Gallsjön, f. 1862, g. 1892 m. Smed Anna Danielsdotter fr. Bjurs, f. 1863

Eric August f. 1893

Augusta f. 1897

Barn till Hans Daniel:

Hilda Augusta f. 1858, d. 1914, g. 1879 m. Gustaf Ramqvist, Riddarhyttan, f. 1855

Barn till Carl Alfred:

Anna Lovisa f. 1864, g. 1892 m. fabrikör Otto Nordlund, Borlänge, f. 1861

John Valfrid f. 1874, g. 1900, bos. i Arlington, S. Dakota, U. S. A. — 2 döttrar

Elisabet f. 1879, g. 1910 m. Johan Löwendahl i Bengtsfors, f. 1878

Alfhild f. 1882, g. 1905 m. Gustaf Matias Wernström fr. Vad (Västergötland), f. 1883, bos. i Åmål

Barn till Anna Lovisa:

Sven Nordlund f. 1892, docent i tyska språket vid Uppsala Universitet

f. 1684, d. 1761, g. 1713 m. Elisabet Falck fr. Orsa, f. 1692, d. 1756 (dotter av sergeanten Sven F.) — 3 döttrar o. sönerna:

Erich
se tab. II a

Sven
f. 1721, d. 1790 i Hobborn, fjärdingsman, g. 1:o 1756 m. Elisabet Persdotter fr. Husby, f. 1723, d. 1774, 2:o 1777 m. Margareta Matsdotter fr. St. Tuna, f. 1749, d. 1815 — 9 barn

Elisabet (Lisa)
f. 1778, d. 1831 (»idkade Lönnkrögeri»), g. 1802 m. Eric Ericsson Biörck fr. Falun, f. 1772, d. 1843, lantbr. i Hobborn (sonsonson till sold. Erik Hansson Bruhn i Lassbo, Hedemora) — sönerna kallade sig *Bäckström*

Sven Ericsson Bäckström
f. 1803, d. 1847, lantbr. i Hobborn, g. 1:o 1825 m. Lisa Hansdotter fr. Björnmyra, f. 1777, d. 1839 (förut g. 1802 m. Eric Hansson i Boda, f. 1776, drunkn. 1820), 2:o 1840 m. Brita Hansdotter fr. Svärdsjö, f. 1811, d. 1866

Brita Lisa
f. 1842, d. 1915, g. 1862 m. sin 5-männing Erik Hansson Bonde, se Tab. I o. V

Sophia
f. 1844, d. 1913 hos systern, ogift, väverska

Eric
f. 1806, d. i Ovansjö, g. m. Carin Andersdotter därst., f. 1815

Jan
f. 1810, d. 1814, »drunknade i Hobborns ån»

Magnus
f. 1817, järnvägstjänsteman i Falun, g. m. Margareta Catharina Wahlström fr. Sundborn, f. 1815

Helena
f. 1787, d. 1835, g. 1813 m. Per Andersson Hellberg fr. Superbacka, f. 1787, d. 1846

Samuel
antog namnet *Sundelius*, f. 1726, d. 1781, hem.-eg. o. skolmästare i Sundbornsbyn, g. 1758 m. Catrina Bergman fr. Svärdsjö, f. 1724, d. 1794

Elisabet
f. 1760, d. 1809, ogift, bodde i Joh. Hellbergs f. d. gård i Sundbornsbyn

Johan Hindric Samuelsson Sundelius
f. 1761, d. 1808, gruvedräng i Falun, g. 1783 m. Anna Ersdotter Sundström därst., f. 1761, d. 1827 — 8 barn

Johan Gustaf
f. 1783, d. 1823, soldat m. namnet *Korp*, bos. i Falun, g. 1811 m. Anna Utendahl därst., f. 1788 (»var 1818 på Spinnhus») — 2 barn

Brita Margareta
f. 1799, d. 1846, g. 1828 m. Anders Hansson Wiklund fr. Vika, f. 1803, d. 1845, bos. i Falun

Catrina
f. 1764, d. 1832, ogift, bodde i Joh. Hellbergs f. d. gård i Sundbornsbyn

Catharina
f. 1794, g. 1817 m. drängen Jan Hellberg

BONDE
TAB. II a.

Erich Hindrichsson Bonde (se Tab. II)
f. 1714, d. före 1775, råstvändare, Falun (sedan 1742), g. 1740 m. Elisabeth Bengtsdotter, f. 1712, d. före 1775 — 5 barn

Margareta
f. 1743, d. 1794, g. m. Olof Biörck, gruvarb., Falun, f. 1740, d. 1794 (»af ett gruffall ihjälslagen»)

Erich
f. 1749, d. 1790, smältare, Falun, g. 1778 m. Margareta Hansdotter, f. 1752, d. 1799 — 4 barn

Margareta
f. 1781, flytt. t. Ovansjö 1796

Eric
f. 1784, d., jordeg., Stensarvet (Vika s:n), g. 1812 m. Lisa Hansdotter fr. Stensarvet, f. 1788, d. — 7 barn

Anna Greta
f. 1814, d. 1888, g. 1845 m. Mats Holmberg, Falun, d. 1847

Hans
f. 1817, d. 1875, jordbruk., Stensarvet, g. 1850 m. Anna Greta Boström, f. 1819, d. 1903 — inga barn

Eric
f. 1823, d. 1897, jordbruk., Stensarvet, g. 1858 m. Sara Berglund, d. 1859

Eric Gustaf
f. 1858, arb., Stensarvet, g. 1887 m. Johanna Sofia Nilsson, f. i Ö. Ullerud 1864. Fam. flytt. 1907 till Sköldinge (Södermanland)

Elin Matilda
f. 1888

Eric Edvin
f. 1890

Ivar Gustaf
f. 1892

Manne Augustinus
f. 1894

Elsa Johanna
f. 1898

Eva Lisa
f. 1859, g. 1882 m. Anders Johan Nordin, arb., Skäggheden (Sundborns s:n), f. 1852

Daniel
f. 1829, d. 1882, jordbruk., Stensarvet, g. 1:o 1858 m. Christina Asplind, d. 1862, 2:o 1871 m. Anna Lisa Wiklund, f. 1844

1:o *Gustaf*
f. 1858

Carl Daniel
f. 1860

2:o *Anna Lisa*
f. 1871, g. 1892 m. Daniel Runström fr. Folkesbacka (Sundborns s:n), arb., Stensarvet, f. 1861, d. 1904

Catarina
f. 1759, d. 1818, g. 1781 m. Jan Sundberg, silversmält., Falun, f. 1761, d. 1809

BONDE
TAB. III.

Johan Johansson Bonde d. ä. (se Tab. I)
f. 1714, d. 1762, på Sparet, g. 1742 m. Elisabeth Jansdotter fr. Folkiersbacka, f. 1715, d. 1794 — 2 döttrar o. sönerna:

Daniel
f. 1745, d. 1798, på Sparet, g. 1771 m. Catharina Johansdotter fr. Torsång, f. 1747, d. 1823

Elisabeth
f. 1774, d. 1851, g. 1799 m. John Dannberg, f. 1767, d. 1814 (son till Johan A:son D. i Sundbornsbyn, se Tab. I)

Johan
f. 1778, d. 1821, på Spadarvet, g. 1813 m. Elisabeth Karling fr. Falun, f. 1759, d. 1836 — inga barn

Anna
f. 1786, d. 1865, g. 1811 m. Jan Erik Sunberg fr. Hobergssveden, Svärdsjö, f. 1793, d. 1827

Johan
f. 1752, d. 1797, militär m. namnet *Soldat*, på Kartbacken, g. 1785 m. Malena Andersdotter därst., f. 1759, d. 1809 (omg. 1799) — 6 barn

Johan
f. 1786, d. 1809, lantvärnist

Anders
f. 1788, utflytt. till Gävle 1802

Elisabeth
f. 1791, d., g. 1816 m. Erik Ryggberg från Leksand, f. 1786, d., bos. i Falun

Christina
f. 1796, d. 1867, g. 1821 m. Anders Andersson Dahlberg, f. 1796, d. 1831

Daniel
f. 1797, d. 1856, på Kartbacken, g. 1825 m. Lisa Matsdotter fr. Ramsnäs, f. 1798, d. 1850 — 4 barn

Johan
f. 1825, d. 1893, på Kartbacken, kallad »Sperring Johan», g. 1858 m. Lisa Carlsdotter därst., f. 1814, d. 1862 — inga barn

Lisa
f. 1835, d. 1896, g. 1870 m. Nils Fredrik Sundström i Falun, f. 1842, d. 1902

BONDE

TAB. IV.

Anders Andersson Bonde (se Tab. I)
f. 1792, d. 1872, g. 1:o 1815 m. Catharina Andersdotter fr. Kartbacken, f. 1793, d. 1816, 2:o 1817 m. Stina Wikström fr. Grå, f. 1793, d. 1872

Anders	*Anders*	*Elisabet*	*Brita*	*Stina*	*Anna*	*Hans*	*Johanna*
f. o. d. 1816, enda barnet i 1:a giftet	f. 1818, d. 1899, bos. i Finngärde, g. 1843 m. Catarina Jansdotter Sätherström därst., f. 1820, d. 1904	f. 1819, d. 1895, g. 1843 m. Lars Hansson fr. Torsång, f. 1816, d. 1881, i Falun	f. 1822, d. 1881, g. 1849 m. Johan Erik Westberg fr. Sundborn, f. 1826, d. 1890, i Falun	f. 1824, d. 1870, g. m. Carl Berglund fr. Falun, f. 1823 (utflytt. till o. d. i Amerika)	f. 1827, d. 1918, g. 1851 m. Anders Wikström fr. Hosjö, f. 1826, d. 1891	f. 1829, d. 1905, g. 1851 m. Brita Cajsa Norman, f. 1828, d. 1900. »På Varpet»	f. 1832, d. 1914, g. 1862 m. Erik Eklund fr. Svärdsjö, f. 1834, d. 1903, i Åsen, Vika

Barn till Anders (f. 1818):

Kristina Katarina	*Anna Brita*	*Sara Greta*	*Anders Johan*	*Johanna*	*Augusta*
f. 1844, g. 1875 m. Anders Olsson fr. Leksand, f. 1850, i Falun	f. 1846, d. 1873	f. 1849, g. 1870 m. Anders Backlund fr. Svärdsjö, f. 1847, i Sundänge	f. 1854, d. 1921, g. 1886 m. Lovisa Matilda Lövgren fr. Svartnäs, f. 1852, i Blixbo — 4 barn	f. 1857, g. 1899 m. Lars Fredrik Qvarnström fr. Skuggarvet, f. 1846, i Finngärde	f. 1861, g. 1885 m. Erik Backlund fr. Svärdsjö, f. 1851, i Ramsnäs

Barn till Anders Johan:

Juliana Marina
f. 1887, g. 1910 m. Fredrik Verner Bromselius i Falun, f. 1882

Barn till Hans:

Johan	*Maria*	*Fia*	*Sofia*	*Lovisa*
kallade sig *Hanson*, f. 1851, d. 1915, bos. i Storsveden, g. 1876 m. Sofia Karlström därst., f. 1855	f. 1854, d. 1911, g. 1876 m. Karl Gustaf Bäckström i Bäckänge, f. 1851, d. 1904	f. o. d. 1858	f. 1863, d. 1894, g. 1885 m. Fredrik Forsberg på Sandsberg, f. 1859 i Kårtäkt (omg. 1914)	f. 1866, d. 1905

Barn till Johan:

Daniel Gustaf	*Karl Johan*	*Daniel Gustaf*	*Katarina Matilda*
f. 1877, d. 1885	f. 1879, bos. i Karlsbyheden, g. 1902 m. Matilda Sjöberg därst., f. 1882 — 2 söner, 2 döttrar	f. 1885	f. 1889, g. 1911 m. Karl August Stor fr. Önsgärde, f. 1887, i Storsveden

BONDE

TAB. V.

Erik Hansson Bonde (se Tab. I)
f. 1836, d. 1914, g. 1862 m. sin 5-männing Brita Lisa Bäckström, f. 1842, d. 1915 — se Tab. II

Sofia	*Lars Erik*	*Mina*	*August*	*Hans Gustaf*	*Clara Lovisa*	*Carl Viktor*	*Clara Lovisa*	*Alfred*
f. 1861, bos. i gamla Bonde-gården i Sundbornsbyn	f. 1863, förman i Korsnäs, g. 1890 m. Brita Elisabeth Lingkvist fr. Helsingborn, f. 1858 — 4 barn	f. 1864, d. 1919, g. 1893 m. syssloman Carl Fredrik Sahlström i Falun, f. 1871 (omg. 1923)	f. 1866, hem.-eg. (f. d. sadelmak.) i Orsa, g. 1894 m. Josefina Karlsson fr. Örkelljunga, f. 1870 — 5 barn	f. 1869, gårdseg. i Vänersborg, g. 1895 m. Johanna Mathilda Carlsson fr. V. Tunhem, f. 1872 — 9 barn	f. 1871, d. 1872	f. 1873, folkskollär. o. jordbr. i Marieby, Jämtl., g. 1911 m. Anna Olson-Alström fr. Östersund, f. 1885 — 2 döttrar	f. 1876, hushållerska	f. 1878, d. 1899

Barn till Lars Erik och Mina:

Ester Elisabet	*Gunnar Martin*	*Nils Fredrik Sahlström*	*Vilhelmina Elisabet Sahlström*
f. 1890, g. 1913 m. Karl J:son Ekestubbe, f. 1890, ingenjör i Domnarvet	f. 1901, fotograf i Stockholm	f. 1895, med. kand., Uppsala	f. 1902

De släktmedlemmar, för vilka boningsort ej är angiven, ha bott i Sundbornsbyn, närmare bestämt i Erik Bondes (1836—1914) gård och dess omedelbara grannskap. De manliga släktmedlemmar med namnet Bonde, för vilka yrke ej är angivet, ha samtliga varit hem.-eg. och lantbrukare.
Efter Nils Sahlström.

3.

CARLBORG och CARLBORGSSON

Jöns Carlsson

d. 1715, bergsm. på Hosjö Holmen; g. 1:o m. Christina Jönsdotter, se SIMLA Tab. II, 2:o m. Maria Örn, d. 1741 i Falun

1:o *Jöns*

f. 1686 på Holmen, d. 1757 på Karlborn (i lungsot); g. 1716 m. Sara Andersdotter Tängner, f. 1691 i Svärdsjö, bortflytt. 1758 (dtr av tullnären Anders Nilsson i Borgärde). 4 barn, alla f. på Karlborn

2:o *Maria*

g. 1721 m. skrädd. ålderm. i Falun Esaias Brodén fr. St. Tuna

Anders Jönsson Carlborg

f. 1719, d. 1791, bergsm. o. stigare på Elsborg, Falun, byggde och bebodde L. Karlborn; g. m. Margareta Månsdotter, f. 1719, d. 1784 (dtr av bergsm. Måns Hansson på Helsingborn, näst äldste kände stamfar för släkten Erlandsson—Hellsén på Lönnemossa i Vika)

Jöns

f. 1721, bergsm. på Karlborn; g. 1749 med Agneta Steffenburg, f. 1732 på Karlborn, d. 1806 i Borgärde (dtr av bergsnämndem. Olof S. på Karlborn o. Maria Hansdotter — se STEFFENBURG). Familjen flytt. 1767 till Borgärde. 7 barn, f. på Karlborn, bl. dem:

Daniel Flodström

f. 1724, d. 1776 i Sundbornsbyn, klockgjutare, g. 1764 m. Margareta Johansdotter, f. 1729 i Svedsgården, Svärdsjö, d. 1819 på Karlborn (hos Sara Carlborg) (dtr av Johan Danielsson o. Kerstin Danielsdotter o. g. förut 1751 m. bergsm. Daniel Danielsson i Sundbornsbyn — se FLODSTRÖM). 2 söner d. späda

Carl Carlborg

f. 1727, d. 1797 i Svärdsjö, bergsm. o. gästgiv. i Borgärde; g. 1757 m. Brita Eriksdotter, f. 1718, d. 1771 i Borgärde (»i trånsjuka», dtr av dannemannen Erik Hansson i Borgärde o. Margareta Jansdotter o. g. förut m. nämndem. o. fjärdingsm. Jan Ersson). 2 söner

Anders

f. 1747 i Falun, d. 1798 på Övra Krokfors, bergsman o. stigare i Falun, flytt. 1790 till Ö. Krokfors; g. 1774 på Danholn m. Sara Carlsdotter, f. 1753 därst., d. 1828 på St. Helsingborn i Vika, flytt. dit 1815 — se DANHOLSSLÄKTEN, Tab IV

Samuel

f. 1751 på Karlborn (vid moderns tillfäll. besök), d. 1812, bergsman; g. 1792 efter nåd. tillstånd m. sin kusin Sara Danielsdotter Flodström, se här t. h. 9 barn, alla f. på Karlborn, bl. dem

Anna

f. 1754 i Falun, d. 1819 i Sundbornsbyn; g. 1782 m. bergsrådman Daniel Danielsson Flodström — se FLODSTRÖM

Brita

f. 1756, d. 1798 i Svärdsjö organistgård i barnsbörd; g. 1795 m. organ. i Svärdsjö Fred. Salling, f. 1744, d. 1821, i hans 2:a gifte — se boken om Svärdsjö sid. 256.

Anna

f. 1758, g. m. skrädd. Anders Asplund i Källänge, Svärdsjö

Sara

f. 1765 i Sundbornsbyn, d. 1818 på Karlborn (i lungsot); g. 1792 med sin kusin Samuel Carlborg, se här t. v.

Christina

f. 1767 i Sundbornsbyn, d. där 1826 (i lungsot); g. 1814 m. stud. Johan Ström, f. 1775 i Falun, d. 1826 (i lungsot) — bodde i Sundbornsbyn

Anders

f. 1778, d. 1861 »av ålderdom» på Risholn, flytt. dit 1802, bergsm.; g. 1802 m. Brita Steffenburg, f. 1770 på Karlborn, d. 1845 på Risholn (dtr av Jacob S. — se STEFFENBURG — o. förut gift 1789 m. bergsm. Johan Sundén på Risholn — se SUNDÉN)

Carl

f. 1779, d. 1849 i Söppnarby, St. Tuna, bergsman o. inspekt. där

Margareta Catharina

f. 1783, g. 1809 m. bergsm. Anders Danielsson, f. 1788 på Risholn (bror till Helena Cath. Erlandsson, se här t. h. o. CARLFORS)

Gustaf

f. 1788 på Krokfors, d. 1792 i rödsot

Sara Margaretha

f. 1793 (tvill.), d. 1845; g. 1814 m. kommissionslantmät. Johan Lindstedt på Karlborn, f. 1775 i Tierp, d. 1840 på Karlborn

Anders

f. 1793 (tvill.) d. 1809 i rödsot på sjöresa, jungman

Daniel

f. 1794, d. 1852 i Falun av slag, inspektor, nämndem., kyrkovärd, bos. i Ramsnäs; g. 1835 m. Anna Backenström, f. 1817, d. efter 1895 i Sundbornsbyn (dtr av hem. eg. o. smältaren Eric B. i Ramsnäs o. Anna Danielsdotter)

Samuel

f. 1796, d. 1852 på Karlborn (»i vansinne»), nämndeman, vågdragare, bos. på Risholn 1825—1840; g. 1820 m. Helena Catharina Erlandsson, f. 1794, d. 1877 på Karlborn (dtr av bergsm. Daniel Erlandsson på Risholn o. Greta Carlfors o. syster till Anders Danielsson, se här t. v. o. CARLFORS)

Carl Gustaf

f. 1800, d. utrikes, handelsbokhåll., vistades omkr. 1846 i Amerika

Anders Carlborgsson

f. 1802 på Risholn, d. 1886 på Karlborn, bergsm., bruksp., donator; g. 1835 m. Katarina Danielsson, f. 1796 på Backa, d. 1877 (dtr av bergsm. Daniel Danielsson o. Agneta Troili — se DANHOLSSLÄKTEN, Tab. I)

Frans

f. 1837 på Karlborn, d. 1839 i rödsot

Lovisa

f. 1835, d. 1921 i Sundbornsbyn (sålde sin gård där till Daniel Vretling 1910)

Ernst

f. 1838, d. 1858 i Ramsnäs (i nervfeber), fourir

Axel

f. 1840, d. 1910 (ihjälsparkad av en ko), studer., sen garvare, ogift

Carl

f. 1844, d. 1858 i Ramsnäs (i bröstsjukdom)

Samuel

f. 1821 på Karlborn, d. 1894 (innebränd), gårdseg. i Karlborn, ogift

Daniel Gustaf

f. 1832 på Risholn, d. 1895 i Sundbornsbyn, bokhåll. (huvudsakl. hos handl. Tengman i Falun), ogift

Efter Nils Sahlström.

4.

CARLFORS

Johan Knutsson
d. omkr. 1720, bergsman på Risholn, g. m. Kerstin Knutsdotter, d. 1725

Johan
d. 1732, bergsman på Kolarbo, g. m. Brita Göransdotter, d. 1753

Eric
f. 1727, d. 1761, bergsman på Kolarbo, sinnessvag sedan 1758, g. 1757 m. Maria Steffenburg, f. 1737, d. 1798 (omg. 1767 m. Olof Nilsson Fahlberg, Kolarbo — se STEFFENBURG o. FAHLBERG)

Elisabeth
f. 1729, d. 1794, g. 1758 m. Jacob Steffenburg på Karlborn, f. 1728, d. 1789 (bror till Maria här t. v.)

Anders
f. 1731, d. 1781, bergsman på Karlborn, g. m. Anna Månsdotter, f. 1743, d. 1796 (dotter av Magnus Månsson på Karlborn)

Margareta Carlfors
f. 1764, d. 1830, g. m. Daniel Erlandsson (av Lönnemossasläkten), f. 1756 på Folkesbacka, d. 1797, bergsman på Risholn — 8 barn

Magnus Carlfors
d. 1807, bergsman på Karlborn, ogift

Anna Gustafva Erlandsson
f. 1785, d. 1831, g. m. kyrkoh. i Frösunda o. Kårsta Erik Bäckberg, d. 1834

Erland Erlandsson
f. 1786, d. 1822, bergsman, ogift

Anders Danielsson
f. 1788, bergsm. på Krokfors, flytt. till Falun 1815, till Helsingborn 1828, g. 1809 m. Margareta Catharina Carlborg, f. 1783 (kusin till Samuel här t. h. — se CARLBORG) — 4 döttrar

Helena (Lena) Catharina Erlandsson
f. 1794, d. 1877 i vattusot, g. 1820 m. Samuel Carlborg på Karlborn, f. 1796, d. 1852 — se CARLBORG

Sara Greta
f. 1809, d. i Falun 1878, sedan 1861 husmamsell hos dir. Munktell på Grycksbo, ogift

Barbara Gustafva
d. 1896, g. m. hem.-eg. Carl Eric Carlsson på Hosjö Holmen, d. 1898

Brita Christina
d. 1861, g. m. Johan Anton Gauffin, d. 1882, trädgårdsmäst. vid Grycksbo Bruk

Anders Carlsson
f. 1852, bor på Kyrkbacken i Falun, g. m. Sara Greta Göransson, d. 1921 — 2 söner

Anton Fredrik Gauffin
handl. i Falun 1891

Eva Augusta Gauffin
g. m. sergeant Gustaf Andersson, bodde 1891 i Borlänge

Efter Nils Sahlström.

5.

CARL LARSSONS FÄDERNESLÄKT OCH ÄTTLINGAR

Oloff
i Lilla Lövhulta, 1600-talet

Jöran
d. 1705 $^{12}/_{11}$

Erik
f. 1697 $^{7}/_{10}$, d. 1743 $^{17}/_{1}$, g. m. Anna Jonsdotter,
f. 1697 $^{20}/_{1}$, d. av slag 1780 $^{20}/_{10}$

Anna
f. 1727 $^{7}/_{2}$, g. 1745 m. drängen Nils Oloffsson i Kyrkotorp, f. 1717 $^{17}/_{5}$, d. 1787 $^{21}/_{7}$
(hon fick i morgongåva 10 lod silver o. 1 skepp. koppar)

Olof
f. 1748 $^{24}/_{10}$, d. 1810 $^{20}/_{5}$, kyrkovärd, g. 1778 m. Kjerstin Eriksdotter, f. 1750,
d. 1810 $^{29}/_{11}$ (hon fick i morgongåva 300 daler silvermynt)

Erik
f. 1779, d. 1811 (avhände sig livet i sinnesförvirring)

Olof
f. 1780

Jonas
f. 1785 (flytt. till Vansö 1807)

Lars
f. 1789, d. 1861 (lejde brodern Olof till lantvärnist 1808)

Olof Larsson
f. 1824 $^{4}/_{2}$, d. 1910, flytt. till Stockholm, kusk hos Er. Gyllenstolpe och grossh. P. Lovén, där han råkade sin tillkommande; g. 1853 $^{6}/_{2}$ m. Johanna Karolina Erika Stålberg, f. 1822 $^{28}/_{10}$, d. 1902

Carl (Olof) Larsson
f. 1853 $^{28}/_{5}$ i Stockholm, d. 1919 $^{22}/_{1}$ i Falun, konstnär; g. 1883 $^{12}/_{6}$ m. Karin Bergöö, f. 1859 $^{3}/_{10}$ i Örebro, d. 1928 $^{17}/_{2}$ i Nälnäs, Fogdö (hos sonen Esbjörn — se BERGÖÖ). Barnen kalla sig *Hytte*

John Larsson
f. 1858 $^{6}/_{2}$, d. 1869 $^{27}/_{12}$

Suzanne
f. 1884 $^{11}/_{8}$ i Grez, g. 1911 m. Petrus Ramström, läkare i Eskilstuna, f. 1887 $^{2}/_{8}$

Ulf
f. 1887 $^{3}/_{4}$, d. 1905 $^{13}/_{4}$

Pontus Robert
f. 1888 $^{26}/_{10}$ i Paris, ingeniör vid Separators verkstäder i Hamburg; g. 1917 m. Svea Linnéa Bernhardina Molin, f. 1893 $^{27}/_{10}$

Elisabet (Lisbet)
f. 1891 $^{18}/_{2}$ i Sthlm, gymnastikdir., g. 1919 på L. Hyttnäs m. bankdir. Gustav Otto Brunkman, Berlin, f. 1888 $^{2}/_{9}$

Birgitta (Brita)
f. 1893 $^{10}/_{5}$ i Marstrand, gymnastikdir., g. 1920 m. Rechtsanwalt Gustav Friederich, Stettin, f. 1889 $^{1}/_{12}$ (vigda i Liljevalchs konsthall under C. L:s pågående minnesutställning)

Mats
f. 1894 $^{24}/_{11}$, d. 1895 $^{14}/_{1}$

Kristina (Kersti)
f. 1896 $^{31}/_{3}$ i Sthlm, g. 1921 på L. Hyttnäs m. löjtn. Joh. Axel Frieberg, f. 1896 $^{28}/_{5}$ (barnen f. på Spadarvet)

Esbjörn
f. 1900 $^{5}/_{5}$ i Sthlm, agronom, eg. o. beb. Nälnäs, Fogdö, i Sörml., g. 1929 i Sundborn m. Greta Westerberg fr. Vedevåg

Gunlög Sara
f. 1912 $^{28}/_{10}$

Stig Olof
f. 1914 $^{11}/_{6}$

Tage Petrus
f. 1915 $^{11}/_{11}$

Kersti Dagny
f. 1920 $^{31}/_{10}$

Karin
f. 1923 $^{29}/_{4}$

Birgit
f. 1925

Ulva
f. 1921 $^{26}/_{10}$ i Greifswald

Liselotte
f. 1923 $^{9}/_{7}$ i Sundborn

Dagmar
f. 1925 $^{13}/_{10}$ i Greifswald

Ulla
f. 1922 $^{16}/_{2}$

Anders Ludvig
f. 1924 $^{30}/_{5}$

Marit
f. 1925 $^{2}/_{8}$

Efter anteckningar i familjebibeln på L. Hyttnäs med tillägg av Kersti Frieberg.

6.

DAHLBERG

Olof Hansson
f. 1676 i Gulleråsen, Boda, d. 1759 i Klockargården, Sundborn, 1705 ordin. klockare därst., 1713 nämndem., g. 1705 m. Kierstin Ersdotter, f. 1680 i Sundbornsbyn, d. 1747 i Klockargården — 6 barn, bl. dem:

Erich Olofsson Dahlberg
d. 1742, bergsm. på Övra Åsen, Falun, g. 1:o m. Margareta Alsin, 2:o 1732 m. Anna Maria Kock, f. 1713 i Falun, d. 1783 på Löpholn (omg. 1746 m. bergsm. Anders Nilsson Fahlberg på Löpholn, f. 1720, d. 1788 — se FAHLBERG tab. I)

Anna Christina
f. 1739, g. 1767 i Sundborn m. bergsm. Johan Johansson på Främsbacka

Hans Olofsson Dahlberg
f. 1706, d. 1731, jordbruk. i Persarvet, g. 1726 m. Brita Hindrichsdotter, f. 1697, d. 1763 i lungsot (dtr av Hindrich Persson i Persarvet o. Brita Danielsdotter)

Olof
f. 1727 i Persarvet, d. där 1771 i tvinsot, jordbruk., g. 1750 m. Barbro Danielsdotter, f. 1713 på Korsgården, Kopparbergs s:n, d. 1783 (g. 1:o 1731 m. Johan Albrectsson i Falun)

Erik
f. 1754, mjölnare i Hyttnäs, flytt. 1798 till Ockelbo, g. 1:o 1777 m. Margareta Jansdotter, f. 1757 i Spadarvet, d. 1783 i Hyttnäs (dtr av Jan Jansson i Spadarvet o. Margareta Danielsdotter), 2:o 1784 m. Catharina Göransdotter, f. 1762 i Falun, flytt. 1791 från honom till obekant ort

Greta
f. 1782 i Hyttnäs, g. 1802 m. gruvfogden Erik Eriksson Björk, f. 1780 i Falun (flytt. hit 1795), egde Spadarvet

Erik Björk
f. 1806, flytt. till Gävle 1836, g. 1833 m. Johanna Elisabet Kjellström, f. 1801

Erik Gustaf
sålde Spadarvet till Carl Larsson

Greta Cajsa Björk
f. 1819, g. 1843 m. sederm. kyrkovärden o. nämndem. Eric Olsson Söderberg, f. i Svärdsjö 1818, hitflytt. 1843, köpte gård i Hobborn

Sam. Söderberg
i Hobborn, riksdagsman

Christina
f. 1729, d. 1804, g. 1757 m. gruvarb. Israel Johansson i Persarvet, f. 1731 på Karlborn, d. 1792 i Persarvet

Johan Olofsson Dahlberg
f. 1717, d. 1788 av slag, klockare efter fadern, nämndem., g. 1747 m. Brita Andersdotter Dannberg, f. 1720, d. 1783 i lungsot (dtr av länsman Anders Dannberg i Ramsnäs o. Brita Olofsdotter — se BONDE tab. I) — 4 barn, f. i Klockargården, bl. dem:

Johannes
f. 1757, d. 1786 i lungsot, ogift, organist i Sundborns kyrka

Efter Nils Sahlström.

7.

DANHOLS—BACKA—SLÄKTEN

DANIELSSON—JOHANSSON

TAB. I.

Daniel (*Göransson?*)
levde i mitten av 1600-talet

Daniel
bergsman på Danholn, d. 1710, g. 1689 m. Brita Larsdotter från Risholn, f. 1668, d. 1739 (antagl. dtr av Lars Sylvestersson på Risholn och h. h. Kerstin) — 5 barn, bl. dem:

Elisabet
f. 1692, d. 1743, g. 1717 m. Peter Matsson (Sundén) i Finngärde, f. 1692, d. 1772, bergsm. o. nämndeman — se SUNDÉN

Daniel
f. 1694, d. 1746, bergsman på Danholn, bergsrådm., g. m. Sara Danielsdotter, f. 1687, d. omkr. 1762

Lars
f. 1701, d. 1763, bergsm., se tab. II

Elisabet
f. 1717, g. 1746 m. Andreas Lidman, f. 1709, d. 1783, handl. i Falun, rådm. 1757 (g. 1:o m. Maria Gestrin, f. 1713, d. 1743, 3:o m. Christina Margareta Halldin, f. 1734)

Brita
f. 1718, d. 1790, g. 1744 m. Hans Hansson Eggertz på Tomnäs, f. 1713, d. 1794, bergsm., stigare, bergsrådm., bodde först i Falun, sen på Tomnäs (g. 1:o m. Sara Lax, f. 1720, d. 1742, dtr av bergsm. Anders Lax i Gruvriset)

Daniel
f. 1720, d. 1760, bergsm., nämndem., bergsrådm., på Danholn, g. 1751 m. Elisabet Andersdotter Hellström, f. 1722, d. 1761 (dtr av rådm. Anders Wellamsson på Lönnemossa och Catharina Månsdotter Lundström) — 6 barn, bl. dem:

Eric
f. 1723, d. 1771, bergsm.

Johan
f. 1724, d. 1786, bergsm., se tab. III

Sara
f. 1726, d. 1773, g. m. Johan Ericsson (Falhem), f. 1724, d. 1779, bergsm. på Prästtäkten, Falun, eg. av Övra Krokfors

Carl
f. 1729, d. 1773, bergsm., se tab. IV

Sara
f. 1750, d. 1773 på Risholn, vistades efter föräldrarnas död tidtals hos sin morbror bergsm. Per Moræus på Sveden, förlov. m. Salomon Daniel Berglind, f. 1745, d. 1794, handl. o. rådm. på Åsen, Falun (g. 1774 m. Anna Maria Vestman, f. 1754)

Daniel
f. 1754 på Danholn, d. 1823 på Backa, flytt. dit omkr. 1785, bergsm., g. 1782 m. Agneta Troili, f. 1760 på Östborn (dtr av bergsrådm. Olof T. o. Catharina Östberg) — 7 barn, bl. dem:

Anders
f. 1757, d. 1816 i Falun, ogift, bergsm., spannmålsförvalt. vid Bergslagets magasin i Falun, bodde sedan 1778 på Risholn

Carl Gustaf
f. 1790, d. 1876 på Backa, bergsm., ogift, donator till Sundborns s:n (en av »Backaherrarna»)

Catharina
f. 1796, d. 1877, g. m. bruksp. Anders Carlborgsson på Karlborn, f. 1802, d. 1886 — se CARLBORG

Sara Lisa
f. 1799, d. 1879, ogift, donerade till Sundborns s:n »Sara Elisabet Danielssons fond»

Daniel Olof
f. 1801, d. 1874 i Sundbornsbyn, ogift, bergsm., donator till Sundborns s:n (en av »Backaherrarna»)

TAB. II.

Lars Danielsson (se tab. I)
f. 1701 på Danholn, d. 1763 på Folkesbacka, flytt. dit i början av 1740-talet, bergsm., g. 1:o 1731 m. Catharina Hansdotter, f. 1704, d. 1743 (dtr av bergsm. Hans Danielsson på Dammen, Vika), 2:o 1748 m. Margareta Eriksdotter, f. 1703 (g. 1:o m. Eggert Eggertsson på Risholn, f. 1691, d. 1747 — se EGGERT JÖNSSON)
9 barn, bl. dem:

Brita
f. 1732, d. 1795 som änka på Ö. Elsborg, Falun, kallade sig *Sundén*, g. 1760 m. Samuel Michaeli Relan, f. i Polen, snickarmäst. i Falun

Hans
f. 1733, d. 1798 i Karlsbyn, hem.-eg. där, nämndem., g. 1757 m. Brita Christophersdotter, f. 1736, d. 1816 (dtr av Christopher Andersson i Karlsbyn o. Christina Olsdotter) — 9 barn, bl. dem:

- *Daniel*
  f. 1758, hem. eg. i Önsgärde, sedan i Baggärde, g. 1782 m. Anna Göransdotter, f. 1753 (dtr av bergsm. Göran Danielsson i Önsgärde och Brita Jansdotter o. syster till sin svägerska Catrinas man Göran Göransson, se här t. h.) 10 barn
- *Christopher*
  f. 1760, smältare, Karlsbyn, g. 1786 m. Catharina Nilsdotter, f. 1754 (dtr av bonden Nils Månsson, Karlsbyheden, och Brita Andersdotter) 3 döttrar
- *Catrina*
  f. 1763, d. 1815 i lungsot, g. 1786 m. Göran Göransson i Önsgärde, f. 1758, d. 1813 (bror till sin svåger Daniels hustru Anna Göransdotter, se här t. v.)
- *Lars*
  f. 1766, smältare, Blixbo, g. 1794 m. Anna Andersdotter, f. 1771 (dtr av gruvarb. Unge Anders Ersson i Blixbo o. Elisabet Göransdotter) 4 barn
- *Johan*
  f. 1779, bodde i Karlsbyn, g. 1800 m. Brita Johansdotter, f. 1776 (dtr av Johan Andersson i Finngärde o. Christina Göransdotter) — 7 barn — sonen Anders, f. 1803, tog sig namnet *Sundvik*

Margareta
f. 1736, d. 1795, g. 1760 m. Eric Jonæsson, f. 1738, d. 1809, hem.-eg. i L. Lumsviken (=Bäckänge)

Lars
f. 1739, d. 1795, gruvarb., fjärdepartseg., på Folkesbacka, g. 1765 m. Anna Andersdotter, f. 1745, d. 1803 (dtr av bergsm. Anders Olsson i Sundbornsbyn o. Christina Andersdotter) — 8 barn, bl. dem:

- *Anders*
  f. 1766, gruvarb., bodde som gift i Sundbornsbyn, g. 1794 m. Anna Jansdotter Dahlberg, f. 1773 (dtr av sofraren Jan Jansson Dahlberg i Sundbornsbyn, från Gagnef, o. Brita Danielsdotter) 3 barn
- *Catharina*
  f. 1772, g. 1804 m. Eric Danielsson Lithén, f. 1767, hem. eg. i Sundbornsbyn

Christina
f. 1744? på Folkesbacka, g. m. Göran Ersson på Holmen i Vika (=klockaren Göran Holm vid Hosjö kapell?)

DANIELSSON—JOHANSSON

TAB. III.

Johan (*Jan*) *Danielsson* (se tab. I)
f. 1724, d. 1786, bergsm. på Danholn (bodde omkr. 1750—1760 i Falun), g. m. Elisabet Hansdotter, f. 1730, d. 1799 (antagl. dtr av bergsm. Hans Persson Pojk på Gamla Herrgården, Falun) — 6 barn, som kallade sig *Johansson* liksom deras ättlingar

Daniel
f. 1751, d. 1792 (l. 1798?), ogift, lam, kallades Kryp — se Jan Danielssons visa, Bilaga 11

Hans
f. 1754, d. 1843, bruksförvalt. vid Bjurfors i Norberg, g. 1790 m. Märtha Johanna Edman, f. 1760, d. 1836 (dtr av Gustaf Adolph Ericsson Edman, f. 1718, d. 1785, landssekr. i Dalarna, assessor, och Brita Margareta Köersner, f. 1721, d. 1805)
7 barn, bl. dem:

Sara
f. 1756, d. 1829 på Danholn, g. 1776 m. dåvar. insp. på Bäcka Bruk i Orsa, sederm. grossh. i Hedemora Axel Lars Lemberg, f. 1753, d. 1815

Anna
f. 1763, d. 1809, g. 1802 m. sergeant Nils Berger, f. 1765, d. 1844 — se Bilaga 13

Eric
f. 1767, d. 1837, bergsm. på Danholn, g. 1803 m. Sara Maria Sundén, f. 1785, d. 1843 (dtr av bergsm. Olof Persson S. i Finngärde och Johanna Vibelius — se SUNDÉN och VIBELIUS)
7 barn, bl. dem:

Gustaf
f. 1791, d. 1882 i Bologna, grossh. i Stockholm, ogift

Johan (*Jan*)
f. 1792 på Bjurfors, d. 1860 i Sthlm., fil. dr, kongl. sekr., utgiv. av tidn. Argus (»Argus-Johansson»), g. m. Catharina Wilhelmina Molin, f. 1818, d. 1860 — 2 döttrar, 1 son

Johanna
f. 1794, d. 1862, g. 1815 m. sin syssling Eric Falhem, f. 1788, d. 1870, bergsrådm.

Henrica (*Henriette*)
f. 1797, d. 1856, g. 1823 m. Johan Eric Ångman, f. 1769, d. 1851, bergsfogde i Norberg, assessor, förf. till »Beskrifning om Norbergs Bergslag»

Carl
f. 1798, d. 1878, grossh. i Sthlm., v. konsul, grundlägg. av o. chef för Tanto Sockerbruk, g. 1827 m. Amalia Charlotta Thomsson, f. 1810, d. 1839
4 barn, bl. dem:

Carl Abraham
f. 1805, d. 1866, bergsm. på Danholn, g. 1842 m. Aurora Theresia Wassberg, f. 1818, d. 1881 (dtr av postmäst. Carl W. o. Carolina Gustava Östrand)

Elisabet Johanna
f. 1810, d. 1886, g. 1830 m. Jacob Steffenburg, f. 1797, d. 1874, komm. lantm., eg. av Lövnäs i Sundborn — se STEFFENBURG, tab. II

Daniel Anton
f. 1812, gruvinsp. vid Vintjärn, egde o. bebodde sedan Marielund i Gagnef, g. 1842 m. (sin brors svägerska) Carolina Ulrica Wassberg, f. 1812, d. 1877

Maria Catharina
f. 1814, d. 1880, g. 1851 m. Carl August Lindberg, f. 1823, komminister i Fläckebo

---

Johanna Wilhelmina (*Hanna*)
f. 1842, g. m. Georg Fredric Olof Thomson, f. 1833, d. 1889, sjökapten

Carl Hans
f. 1828, fil. dr, lektor i Västerås, g. 1866 m. Augusta Emilia Björling, f. 1842 (dtr av Eman. Gabr. B., fil. dr, rektor i Västerås, o. Sophia Emilia Böttiger)

Maria Charlotta,
f. 1830, g. 1854 m. bruksp. Paul Alfred Tottie, f. 1826, d. 1884

Nils Abraham
f. 1839, fil. dr, lektor o. t. f. rektor vid reallärov. i Göteborg, g. 1867 m. Carolina Fredrika (Kina) Tisell, f. 1845 — 2 döttrar, 3 söner, som upptogo moderns ursprungl. släktnamn *Tiselius*

Victor
f. 1844, bruksp., Sthlm., g. 1867 m. Ebba Elis. Hedberg, f. 1843
8 barn, bl. dem:

Axel
f. 1854, flytt. till Nord-Amerika

Anton Axel
f. 1843, bos. i Horndal, By, g. m. Augusta Fredrika Hane, f. 1858
1 son, 1 dtr

Julia Ulrica
f. 1845, g. 1871 m. Johan Victor Lyckholm, f. 1839, kronofogde i Nedan Siljans fögderi, eg. av Fredriksberg i Floda, bos. i Leksand

---

Carl August
f. 1868, officer vid Göta art.-reg.

Hans Abraham (*Hasse*)
f. 1869, fil. lic.

Nils Gustaf
f. 1886

Carl Johan
f. 1868, sjökapten, bos. i Karlskrona

DANIELSSON—JOHANSSON

TAB. IV.

Carl Danielsson (se tab. I).
f. 1729, d. 1773, bergsm. på Danholn (»f. d. Anders Johanssons gård»), kyrkovärd, g. 1:o 1751 m. Cajsa Andersdotter Hellström, f. 1718, d. 1759 (dtr av rådm. And. Wellamsson på Lönnemossa o. Catharina Månsdotter Lundström — Carl Danielsson alltså svåger med sin bror Daniel, se tab. I), 2:o 1760 m. Barbro Ericsson, f. 1739, d. 1819 (dtr av bergsm. Unge Erich Ersson på Gamla Herrgården, Falun, o. Margareta Göransdotter) — 11 barn, bl. dem:

1:o *Sara*	2:o *Daniel*	*Eric*	*Carl*	*Göran*	*Johan*	*Brita* och *Anna Babba*
f. 1753, d. 1828 på St. Helsingborn, Vika, g. 1774 m. Anders Carlborg, f. 1747, d. 1798—se CARLBORG	f. 1762, d. 1831, bergsm.	f. 1763, handl. i Uppsala 1802	f. 1766, inspektor, kom till Danholn från Valbo 1798, flytt. till Vänjan 1804, g. m. Christina Beata Mullin, f. 1769 (dtr av kassör E. G. M. i Örebro o. Brita C. Springkorn) — 4 barn	f. 1768, var 1801 inspektor, gift	f. 1770, d. 1803 i Sundbornsbyn (i lungsot), fjärdepartsegare, bodde som gift hos sina svärföräldrar, g. 1799 m. Sara Johansdotter, f. 1767, d. 1815, »sinnessvag, kastade sig i Sundborns ström» (dtr av kyrkovärden Johan Olsson i Sundbornsbyn och Anna Ericsdotter) 2 söner Carl och Johannes	tvillingar, f. 1773 flytt. till Floda 1819 flytt. till Enåker 1819

Efter Nils Sahlström och Svenska Ättartal 8: 198.

DYBECK

TAB. I.

Simon Dybecken
omtal. 1597 i Arboga rådsturättsprot., enl. tradition av tysk l. vallonsk härkomst, trol. far till nedanstående tre bröder, alla hammarsmedsmäst. vid Bernshammars Bruk i Skinnskatteberg, tillhör. borgmäst. i Köping o. bruksp. Olof Hisingh

Hans

Simon
hammarsmedsmäst. 1645—1670

Göran
se tab. II

Simon Dybeck(er)
f. 1655 l. 56 på Bernshammar, d. 1733, understallmäst. vid artill. 1702, fången 1709 vid Pultava, kvarhållen 13 år i Tobolsk, g. 1:o i Riga m. okänd (2 söner o. 1 dotter, döda unga), 2:o 1722 m. Maria Bergfors, d. 1755 (dotter av kommendanten på Kajaneborg enl. en obestyrkt uppgift, antagligen av majoren G. Schultz enl. Sv. Släktkal. 1930) — 5 döttrar och 1 son

Gustaf Simon(sson) Dybeck
f. 1726, d. 1793, kyrkoh. i Orsa, g. 1:o 1751 m. Maria Netzer, f. 1729, d. 1782 (dotter av styckjunk. vid artill. Christian N. o. Anna Hedman), 2:o 1783 m. Christina Elisabeth Arhusiander, f. 1753, d. 1817 (dotter av kyrkoh. i Grytnäs Magnus A. o. Helena Christina Hesselius)

1:o *Simon*
f. 1752, d. 1797, guldgravör, språkl. vid Uppsala univ. och krigsakad.

Christian
f. 1755, d. 1831, sockerbr. patr. i Sthlm, egde Dåvö i Västmanl., g. 1780 m. Sophia Lovisa Brück, f. 1743, d. 1808 (dotter av sockerbr. patron Joh. Conrad B., d. 1769, och Vibinia Busch, d. 1781)

Gustaf Adolph
f. 1757, d. 1785, sjökapten, omkom vid skeppsbr. i Eng. kanalen

Carl
f. 1759, d. 1841, fil. jubelmag., prost i Odensvi, riksd. m., g. 1799 m. Maria Ulrika Remmer, f. 1778, d. 1828 (dotter av kyrkoh. i Odensvi Joh. R. o. Elisabeth Tillæus*)

Jacob
f. 1763, d. 1795 i Sthlm, handelsbokhåll. i Bordeaux

Eric
f. 1767, d. 1837, sockerbrukspatr. i Sthlm tills. med brodern Christian

2.o *Magnus*
f. 1786, d. 1841, se tab. III

Maria Christina
f. 1788, d. 1861

Elisabeth Gustava
f. 1790, d. 1863

Lovisa (Louise)
f. 1780, d. 1859, g. 1800 m. Thomas Anders Aspelin, f. 1767, d. 1836, grosshandl., brukseg., eg. Dåvö m. m., R. N. O.

Christian
f. 1783, d. 1823, handelsbokhåll.

Johan Gustaf
f. 1800, d. 1870, godseg., på Mölnbo, Sörml., g. m. Brita Christina Westerberg, f. 1803, d. 1868, värdshusflicka på Blå Porten

Carl
f. 1801, d. 1850, fil. mag., lär. i Nyköping

Maria Carolina Wilhelmina
f. 1809, d. 1886, g. 1829 m. Isac Norström, f. 1796 i Nora, d. 1880, teol. dr, fil. jubeldr, prost i Husby (Dalarna), riksdagsm., L. N. O. (Helmer Lagergrens morföräldrar)

*Carl Wilhelm Edvard***)
f. 1810, d. 1890, fil. jubeldr, prost i Ramsberg, g. m. 1:o Thecla Julia Beata Karlén, f. 1821, d. 1848 (dotter av kronolänsm. Charles K. och Ulrika Tegman), 2:o Eva Augusta v. Heijne, f. 1820, d. 1880 (dotter av överstelöjtn. Georg Leonard v. H. o. Christina Florentina Ulrica v. Lingen)

Richard
f. 1811, d. 1877, hovr. not., v. borgmäst. i Eskilstuna, fornforskare, förf. till bl. a. »Du gamla, du fria», g. m. Maria Leontine Forsbom, f. 1824, d. 1865 — inga barn

Albertina Elisabeth Amanda
f. 1813, d. 1870, g. 1834 m. Sven August Hallström, f. 1802, d. 1881, borgmäst. i Eskilstuna, riksdagsm.

Amalia Charlotta Ulrica
f. 1815, d. 1871, g. 1839 m. Olof Daniel Grundal, f. 1798, d. 1876, rådman i Sthlm

Augusta
f. 1833, g. 1857 m. Johan Molander, f. 1824, d. 1883, med. dr, överläk. vid Pro Patria, eg. Mölnbo

Herman
f. 1850, d. 1926, överstelöjtn. vid Dalreg., eg. Lisselhaga, Sundborn, g. 1882 m. Ebba Johanna Falhem, f. 1860 (dotter av reg. intend. o. riksdagsm. Hans Eric F. på Norslund, Falun, o. Simplicia Catharina Maria Olander)

Julia
f. 1855, bosatt i Ramsberg

Eva
f. 1857, g. 1896 m. kamrer Abraham Malmström, f. 1866

Anton
f. 1859, d. 1912, stins i Axelvold, Skåne, g. 1885 m. Fredrique Carolina Remmer, f. 1857, d. 1917

Hilda Augusta Amanda
f. 1835, författarinna, g. 1:o 1855 m. prosten i Hedemora Bengt Gustaf Lindgren, f. 1795, d. 1858 (son till litteraturhistorikern o. kritikern Hellen Lindgren, f. 1857, d. 1904), 2:o 1878 m. dir. vid Blindinstitutet, fil. dr Petrus Kerfstedt

Nils Adolph Richard
f. 1841, med. dr, g. 1873 m. Enriqueta Isabel Rosenblad (fr. Buenos Ayres), f. 1841

Amalia Mari
Lovisa (Am
f. 1842, g. 186
m. bruksp.
Gösta Lager-
gren, Kloster

Sigrid Ebba Augusta
f. 1883, g. 1906 m. Arvid Mathias Collén, f. 1878, överstelöjtn. vid Dalreg.

Erik Wilhelm
f. 1885, godseg. på Lövnäs, Sundborn, g. 1912 m. Gertrud Schönecke, f. 1888

Signe Augusta Constance
f. 1886, g. 2:o 1927 m. Gustaf Karl Herman Geijer, f. 1884, bankdir. i Lund

Erik Wilhelm
f. 1888, agronom, arr. o. beb. Prinshaga, Axvall, g. 1916 m. Anna Nordström, f. 1890

Eyvor Maria Elisabeth
f. 1896, Amundtorp, Skövde

Isabel Amalia
f. 1874, g. 1895 m. fil. dr Gustaf de Laval, f. 1845, d. 1913

Ingeborg Jenny
f. 1913

Sigrid
f. 1920, tvill.

Ella
f. 1920, tvill.

Marianne Eriksdotter
f. 1917

*) Ättling av Stormor i Dalom o. Peder Svensson i Vibberbo, dotter av prosten Andreas T. i Söderbärke.
**) [illegible] enl. avskr. ur Odensvi kyrkoböcker.

DYBECK

TAB. II.

Göran Dybecken (se tab. I)
hammarsmedsmäst. i Bernshammar

Mäster Anders Göransson Dybeck
i Söderby (i närheten av Bernshammar)

Christiern
f. 1711 i Fellingsbro, d. 1774, klockare i Kroppa, Värml., g. m. Katarina Jansdotter, f. 1712 i Fellingsbro — 1 dotter o. 6 söner f. i Fellingsbro

Abraham
f. 1746, d. 1805, g. 1772 m. Stina Persdotter, f. 1749. d. efter 1830 (dotter av bergsman Peter Svensson i Svart-Lången o. Maria Olsdotter) — 5 söner o. 3 döttrar

Katarina
f. 1773, g. m. knippsmeden Jan Ekman fr. Storfors — sonen Jan Abraham, f. 1796

Mattias
f. 1781, klensmed, flytt. till Fernebo 1815, g. m. Brita Matsdotter — 2 söner, 2 döttrar

Carl
f. 1787, d. 1870 i N. Ullerud, mjölnare, g. m. Cajsa Svensdotter från Bröten, f. 1795 — 7 söner o. 4 döttrar

Abraham
f. 1816, mjölnare i Kvarntorp

Frithiof
f. 1844, d. 1905, brädgårdsinspektor, g. 1876 m. Carolina Ullén, f. 1853 — 3 söner o. 5 döttrar

Sigrid Alida
f. 1877, g. 1901 m. kontorschefen Edvin Larsson, Gävle

Josef
f. 1879, varvsinspektör i Amerikanska marinen, U. S. A.

Gertrud Elisabeth
f. 1882, g. 1909 m. handelsträdgårdsmästare Hj. Moberg, Arvika

Martin Frithiof
f. 1890, officer i K. Helsinge regementes reserv, civiling., tjänsteman i Sv. Ackumulator-A.-B. Jungner, Sthlm

Anna Ottonie
f. 1892, g. 1917 m. journalisten Otto Robert Törnebohm, Gävle

Karolina

Fredrik
f. 1842, g. 1875 m. Wilhelmina Augusta Bergfors, f. 1854 (dotter av skeppsbyggmäst. i Gävle Per B., f. 1808 i Nordingrå, d. 1883, o. Margaretha Nordlund, f. 1810 i Gävle, d. 1891) — 4 söner

Karl Wilhelm
f. 1877, länsjägmäst. i Kopparbergs län, Falun, g. 1910 m. Karin Sundahl

Karl Fredrik Gustaf
f. 1911

Sven Eric Wilhelm
f. 1912

Nils Gustaf Bertil
f. 1894, officer vid K. Gottlands Artillerikår

DYBECK

TAB. III.

Magnus Dybeck (se tab. I)
f. 1786, d. 1841, kommin. i St. Tuna, g. 1820 m. Karin Klingsberg (l. Klingborg?), f. 1797 i St. Skedvi, d. 1875 — 3 söner o. 3 döttrar

Anna Elisabeth (Annette)
f. 1822, g. 1856 m. Carl Fröman, f. 1824, bruksinsp., eg. o. beb. Helgesta, Sörml.

Christian
f. 1824, d. 1863, apot. i Gävle, g. 1849 m. Christina Mathilda Bergöö, f. 1821, d. 1902 (dotter av grossh. i Gävle Johan Adolph B., f. 1788 i Falun, o. Carolina Norin — se BERGÖÖ)

Maria Gustafva
f. 1837, d. 1873, g. 1871 m. Gottfrid Lindeberg, f. 1834, fanjunk. vid K. Jönköpings reg., svärdsm.

Christian Rudolph
f. 1850, sjökapten, Sthlm, g. 1878 m. Carolina Christina Backman, f. 1852

Fritz Adolph
f. 1852, d. 1927, sjökapten, Gävle, g. m. Hanna Andersson, f. 1856

Bertha Carolina Catharina
f. 1853, g. 1872 m. Gustaf Waldemar Stawelius, f. 1840, d. 1929, bankkamrer i Eskilstuna

Gustaf Adolph
f. 1883, löjtn. vid Sörml. reg., kammarskriv. vid tullen, g. 1913 m. Gerda Maria Johansson, f. 1891

Sven Adolf Wilhelm
f. 1914

Elsa Maria
f. 1917

Bror Johan Gunnar
f. 1923

Efter Svenska Ättartal 8: 136 och Svenska Släktkalendern 1930 med tillägg av Helmer Lagergren och länsjägmästare Wilhelm Dybeck.

9.

EGGERT JÖNSSON

Eggert Eggertsson
d. 1682, bergsm., trol. på Hosjö Holmen, släkten Eggertz' stamfar

Jöns Eggertsson
bergsman
?

Eggert Jönsson
bergsm. på Höjen, g. m. Cherstin

Johan
bergsm., på Höjen, g. 1709 i Sundborn m. Sara Matsdotter Sundén, f. 1685 (dtr av bergsnämndem. Mats Michelsson i Finngärde o. Anna Pehrsdotter — se SUNDÉN); 7 barn, bl. dem:

Christina
g. 1:o m. Eric Månsson i Uggelviken, 2:o m. Olof Larsson

Eggert
f. 1712, d. 1793, bergsm., bergsnämndem., på Risholn, g. 1742 m. Margareta Hansdotter, f. 1708 på Dammen i Vika, d. 1783 (dtr av bergsm. Hans Danielsson på Dammen — se MONTIN o. DANHOLS-SLÄKTEN, tab. II — g. 1:o 1734 m. bergsm. Daniel Danielsson på Folkiersbacka, f. 1706, d. 1737, 2:o 1740 m. bergsm. Israel Israelsson i Superbacka, f. 1708, d. 1741)

- *Hans*
  f. 1746, d. 1773 på Risholn, bergsm., ogift
- *Sara*
  f. 1750, d. 1815 på Risholn, g. 1773 m. bergsm. Carl Vibelius på Risholn, f. 1751, d. 1803 — se VIBELIUS (dottern Anna Margareta o. sonen Eggert se här t. h.)

Mats (Mathias)
f. 1716, d. 1793, bergsm. på Karlborn, g. 1752 m. Sara Matsdotter, f. 1722, d. 1775 i lungsot (dtr av bergsm. på Karlborn Mats Knutsson o. Karin Ersdotter); 5 döttrar o. 2 söner, alla f. på Karlborn, kallade sig *Sundén* efter farmodern

- *Johan*
  f. 1754, d. 1837 på Karlborn, lantbruk. där, g. 1789 m. Brita Jansdotter Fahlberg, f. 1748 i Blixbo, d. 1830; inga barn
- *Elisabeth*
  f. 1756, d. 1807, g. 1790 m. smältaren Johan Ersson Runström på Karlborn, f. 1756 i Rupstjärn, d. 1813 (omg. 1812 m. Anna Hammar, f. 1767 på Karlborn, d. där 1843, g. 1:o 1791 m. smältaren Anders Andersson på Karlborn, f. 1763 i Sundbornsbyn, d. 1811)
- *Margareta*
  f. 1765, d. 1843 på Karlborn, g. 1797 m. factoren Johan Gustaf Richman på Karlborn, f. 1753 i Västerås, d. 1819 på Karlborn (g. 1:o m. Anna Magdalena Sernow, skild fr. henne) — se RICHMAN

Johan
f. 1720, d. 1800, kallade sig *Högström*, bergsm. på Hyttnäs, g. m. Elisabeth Andersdotter, f. 1719, d. 1798

- *Elisabeth*
  f. 1761, d. 1801 på Hyttnäs efter svår barnsbörd, g. 1783 m. Johan Larsson Norstedt, f. 1756 på Höjen, bergsm. o. nämndeman på Hyttnäs, d. där 1833
  - *Christopher Norstedt*
    på Höjen, f. 1786, d. 1844, g. m. sin syssling Anna Margareta Vibelius, f. 1775, d. 1860 (syster till Eggert här t. h., dtr av Sara o. Carl Vibelius, se här t. v.)
    - *Anna Margareta* f. 1798
    - *Lars* f. 1801
    - *Carl* f. 1804
  - *Anna Christina Norstedt*
    f. 1786, d. 1870 »af ålderdomsbräcklighet», g. 1805 m. sin syssling Eggert Vibelius på Hyttnäs, f. 1780, d. 1821, (bror till Anna Margareta här t. v. — se VIBELIUS)
  - *Elisabeth Catharina Norstedt*
    f. 1801, d. 1871, g. m. häradsskriv. Lars Gustaf Rathsman på Hyttnäs, d. 1851
- *Johannes*
  f. 1762, d. 1763

Daniel
f. 1729, d. 1802, kallade sig *Högström*, bergsm. i Hogarvet, Lilltäkt, g. 1759 m. Christina Olofsdotter, f. 1734 i Hogarvet, d. 1815 på St. Näs i Hosjö (dtr av bergsm. Olof Christophersson i Hogarvet o. Elisabeth Göransdotter); en dotter Sara d. späd

Anna
g. m. Hans Matsson i Småstägt

Efter Nils Sahlström och Helmer Lagergren.

FAHLBERG—SUNDVALLSSON

TAB. I.

Anders Nilsson
f. omkr. 1658, d. 1695, bergsman på Löpholn, g. m. Anna Stigsdotter, f. omkr. 1656, d. 1698; 7 barn

Nils Andersson Fahlberg
f. 1684, d. 1755, bergsman på Kolarbo, g. 1715 m. Anna Matsdotter Sundén, f. 1691 i Finngärde, d. 1778 på Löpholn (hos sonen Anders) — se SUNDÉN

Isac
f. 1687, d. 1741, se tab. II

Petter
bergsm. på Främsbacka

Anna
f. 1692, d. 1770 på Risholn i vattusot, g. 1:o 1716 m. bergsman Erik Jacobsson på Risholn, d. 1720 — deras barn kallade sig *Fahlberg* (se VIBELIUS), 2:o 1724 m. bergsnämndemannen o. kyrkovärden Carl Paqualin på Risholn, se PAQUALIN, tab. III

Christina
f. 1717, d. 1796, g. 1742 m. kronolänsman D. Westling i Borgärde, d. 1790

Anders
f. 1720, d. 1788, bergsman på Löpholn, g. 1746 m. Anna Maria Kock, f. 1713 i Falun, d. 1783 (förut g. m. bergsman Erik Dahlberg i Falun — se DAHLBERG)

Anna
f. 1723, d. 1785 i Borgärde hos systern, ogift, hade ledvärk, sedan hon var 9 år

Nils
f. 1725, bergsm., g. till Vika 1768

Carl
f. 1728

Olof
f. 1737, d. 1815, bergsman på Kolarbo, g. 1767 m. Maria Steffenburg, f. 1737, d. 1798 (se STEFFENBURG tab. I o. STEINHOLZ tab. III — förut g. m. sin mans brorsdotters svärfar Erich Johansson på Kolarbo, se här nedan t. v.); 4 barn, 3 d. späda

Maria Helena
f. 1747, g. 1780 m. bergsman Johan Erichsson på Löpholn, f. 1759 (son av bergsm. Erich Johansson på Kolarbo o. Maria Steffenburg, omg. m. sin svärdotters farbror Olof, se här ovan t. h.)

Nils
f. 1751, d. 1752

Elisabeth
f. 1773, d. 1855, g. 1806 m. possess. o. nämndeman Elias Eliæsson Steinholz på Kolarbo, f. 1775, d. 1836 — se STEINHOLZ

Eric Johansson
f. 1782 på Löpholn, hem.-eg. o. kyrkovärd, g. 1814 m. Margareta Christina Flodström, f. 1788, d. omkr. 1823 — se FLODSTRÖM

TAB. II.

Isac Andersson (se Tab. I)
f. 1687 på Löpholn, d. 1741 därst., bergsman, g. 1721 m. Margareta Andersdotter, f. 1699, d. 1768 (dotter av Anders Eliæsson i Millsbo, Torsång, o. Anna Andersdotter); 6 barn

Anders
f. 1722, d. 1778 (drunkn. i Korsnäsströmmen), jordbr. på Löpholn, g. 1750 m. Christina Johansdotter, f. 1726 (dotter av Johan Carlsson på Hobborn o. h. h. Sara)

Anna
f. 1730, d. 1791, g. 1750 m. sin svägerskas bror Johan Johansson på Hobborn, f. 1723, d. 1764 (avhände sig livet med en lie i sinnesförvirring)

Sara
f. 1751, d. 1800, g. 1776 m. Mårten Ersson, f. 1722 i Rupstjärn, d. 1799, skom. i Vreten (g. 1:o 1747 m. Margareta Andersdotter, f. 1705, d. 1776, dotter av Anders Olsson i Vreten o. h. h. Britha)

Isac
f. 1754, rostvändare, Löpholn, g. 1780 m. Catharina Larsdotter, f. 1745 (dotter av sofraren Lars Eggertsson i Nygården o. Sara Danielsdotter); 5 barn

Johan Andersson Fahlberg
f. 1757, rostvändare, Björsarvet, g. 1783 m. Greta Persdotter, f. 1761 (dotter av Per Ersson Munck i Björsarvet o. Elisabet Danielsdotter); 8 barn

Anders
f. 1760, d. 1768 i vattusot

Carl
f. 1763, flytt. till Falun 1779

Olof Andersson Sundvall
f. 1767, d. 1810, hem.-eg. på Kartbacken, antog svärfaderns efternamn, g. 1792 m. Margareta (Greta) Jansdotter Sundvall, f. 1769 (dotter av länsman Johan S., f. 1740 på Kartbacken, d. 1817 därst., o. Margareta Ersdotter, f. 1739 i Falun, d. 1807); flera döttrar

Johan Sundvallsson
f. 1793, fjärdingsman, länsman 1823, Kartbacken, g. 1816 m. Catharina Sofia Holm, f. 1795 i Falun

Brita
f. 1808, d. 1871, g. 1834 m. Olof Eliæsson Steinholz på Kristineberg — se STEINHOLZ tab. III

Johan Olof
f. 1817, d. 1874, stud. i Västm.-Dala nation i Upsala 1839, boktr. där 1851, utg. av tidn. »Upsala», riksdagsman för Upsala stad 1859, 60, 62—63, godseg., g. 2 gånger

Carl Peter
f. 1819, flytt. till Brittgården i Öster Myckeläng, Älvdalen, 1852, handl., g. 1856 m. Augusta Vilhelmina Björlingsson, f. 1835 i Mora, flytt. till Ljusdal 1868

Fredrik Israel
f. 1822, d. 1894, kommissionslantmät., egde o. bebodde Karlberg i St. Tuna

Ester
f. 1857 i Älvdalen

Elise Mathilda
f. 1860 i Gävle, d. 1861

Carl
f. o. d. 1864 i Ljusdal

Efter Nils Sahlström med tillägg av K. E. F.

11.

FLODSTRÖM

Daniel Danielsson
på Sundbohrn, f. 1660, d. 1732,
g. m. Karin Hansdotter

Daniel
f. 1703, d. 1757 i Sundbornsbyn (»i hetsig feber»), bergsnämndem. o. kyrkans sexman, g. 1726 m. Brita Israelsdotter, f. 1686, d. 1765 (dtr av Israel Mickelsson i Sundbornsbyn o. Brita Ersdotter — se BONDE Tab. I)

Daniel
f. 1727, d. 1762 i Sundbornsbyn, bergsm., g. 1751 m. Margareta Johansdotter, f. 1729 i Svedsgården, Svärdsjö, d. 1819 (omg. m. klockgjutaren Daniel Flodström — se CARLBORG, barnen antogo styvfaderns tillnamn, alla f. i Sundbornsbyn

Daniel Flodström
f. 1755, d. 1809, bergsrådm., g. 1782 m. Anna Carlborg, f. 1754 i Falun, d. 1819 i Sundbornsbyn — se CARLBORG; 5 barn, f. i Sundbornsbyn, bl. dem:

Johan
f. 1759, d. 1762 i kopporna

Brita
f. 1760, d. 1839 i Falun, g. 1:o 1779 m. adj. minist. mag. Pehr Åhrelius, f. 1752 i Grytnäs, d. 1781 i Sundbornsbyn, 2:o m. handl., rådm. o. kämnern Nathanael Moræus i Falun, f. där 1759, d. 1814 (sonsons sonson till Mäster Pehr)

Jacob
f. 1762, d. späd

Children of Daniel Flodström:

Daniel
f. 1783, notarie, hade andel i Tydals kopparverk i Norge, vistades där långa tider — familjen utom äldste o. yngste sonen flytt. 1847 till Norge (Röros?); g. 1825 m. Anna Muhrman, f. 1804 (dtr av Eric Jansson M. i Hyttnäs o. Catharina Hansdotter); 5 barn, f. i Sundbornsbyn, bl. dem:

- *Daniel*
  f. 1825, d. 1870 (av magsår), gårdseg. i Sundbornsbyn(»Kartbacksgata»), g. 1862 m. Magdalena Löfgren, f. 1826 i Bjursås, levde 1895
  - *Carl Emil*
    f. 1863, verkmäst. i Korsnäs, g. 1894 m. Mina Cecilia Söderström, f. 1865 i Valbo
  - *Emilia Sofia*, f. 1865, g. i Gävletrakten
- *Henning Basilius*
  f. 1837, d. 1928, hem. eg. o. kyrkovärd, Hosjö Holmen, g. 1860 m. Anna Holmberg, f. 1834 i Hosjö, d. 1878
  - *Carl Henning*
    f. 1860, d. 1878
  - *Johan Edvard*
    f. 1861, flytt. t. Kungsholmens fösaml., Sthlm, 1893
  - *Göran Emil*
    f. 1867, ogift, sköter gården i Hosjö Holmen
  - 1:o *Maria*
    g. m. fjärdingsm. Daniel Vretling i Sundbornsbyn (gamla Flodströmska gården)

Anders
f. 1785, d. 1825 på Hobborn (i vattusot), bodde 1810—12 på Kristineberg, sen på Hobborn, g. 1810 m. Barbara Magdalena (Babba Lena) Östberg, f. 1781 i Falun, d. 1850 på Hobborn (dtr av bergsrådm. Johan Ö., Östanfors, Falun, o. Helena Fahlstedt), o. svåger m. Johan Steffenburg — se STEFFENBURG Tab. I — samt m. organ. Johannes Vestelius — se VESTELIUS

- *Greta Lotta*
  f. 1812, d. 1888 på Hobborn, g. 1:o 1842 m. hem.-eg. o. brännmäst. Anders Sundgren, f. i Björnmyra 1816, d. 1854 på Hobborn (av fistel), 2:o 1855 m. hem.-eg. o. skomak. Fredric Fahlroth på Hobborn, f. där 1825, levde 1895 hos Vretling i Sundbornsbyn
- *Carl Fredric*
  f. 1814, gick i skola i Falun, sen. soldat, underofficers avsked, flytt. till Gävle 1842, g. m. Charlotta Wilhelmina Wirén, f. 1824, d. 1904 i Gävle

Samuel
f. 1786, d. 1830, bergsm., g. 1822 m. Catharina Andersdotter, f. 1799, d. 1850 (dtr av Anders Andersson i Lilla Lumsviken o. Greta Ersdotter)

- *Samuel*
  f. 1823, d. 1903 i Hedemora, kronolänsman och bankombudsman där, g. 1853 m. Erika Sophia Cedergren, f. 1825, d. 1889 (dtr av kyrkoh. i Sundborn Erik Josias C. och Christina Margareta Hammarberg)
  - *Isidor*
    f. 1856 i Hedemora, kommerseråd, utg. ett flertal märkliga statist. arb. över svenska förhållanden, g. 1898 m. Ingeborg Elisabeth Sillén, f. 1858
  - *Naima*
    f. 1858, bankkamrer i Hedemora
- *Anders*
  f. 1825, d. 1866 i Bäckänge (i lungsot)
- *Amalia Maria Charlotta*, f. 1826, d. 1828
- *Alfred*
  f. 1830, d. 1915, garvarmäst. i Falun, g. m. Christina Augusta Westling, f. 1831 i Falun, d. 1905
  - *Arvid Samuel*
    f. 1864, d. 1926, rådman i Falun 1893, g. 1894 m. Helena Elisabet Ericsson, f. 1870 (dtr av skrädderifabr. Anders E. i Falun o. Carolina Nordin, båda fr. Sundborn); 6 barn
    - *Lisa*
      f. 1895, fil. kand.
    - *Birgit*
      f. 1897, jur. kand., g. m. advokat Martin Mellbin, f. 1896
    - *Nils Samuel Gunnar*
      f. 1907, fil. stud., Uppsala
  - *Alfrida Charlotta*
    f. 1866, kassörska på Dagens Nyheter i Sthlm
  - *Hilda Katarina*
    f. 1869, d. 1908 i Falun, g. 1895 m. kom.-ordf. i Kopparbergs s:n Anders Olsson, d. 1909 i Falun (fr. Torsåker); 3 barn, kalla sig *Flodström*

Margareta Christina
f. 1788, d. omkr. 1823, g. 1814 m. hem. eg. o. kyrkovärden Eric Johansson på Löpholn, f. där 1782 (son av bergsm. Johan Eriksson o. Maria Helena Fahlberg — se FAHLBERG o. STEFFENBURG)

Efter Nils Sahlström.

MONTIN

Magnus Pehrsson

f. 1628, d. 1696 på Krokfors, landsdomare, häradshövd., g. m. Maria Persdotter Moræa, f. 1642, d. 1702 (han fick Krokfors med henne, dtr av Petrus Jonæ Helsingius, »Mäster Pehr», kyrkoh. i Falun); 15 barn, kallade sig *Montin*, bl. dem:

Ingeborg

g. 1702 m. Daniel Petri Dahlström, d. 1715, rektor i sin födelsestad Lindesberg 1698, kyrkoh. i Lillhärad 1702

Susanna

g. 1697 m. lantmät. i St. Kopparbergs Län Jacob Anders Torslund, d. 1736; egde o. brukade Knivsta i St. Skedvi, som hans hustrus morfar Mäster Pehr fått skattefrihet på 1649; upprättade vägkarta för länet, karta över Siljan m. omgivningar m. m.

Brijtha

d. 1709, g. 1701 m. Georg Swederus, f. 1665 i Tuna by i Swedwi, d. 1737, kyrkoh. i Barkarö 1717 (omg. 1711 m. Anna Dorothea Munktell, d. 1739, dtr av kyrkoh. i Säter Mårten Munktelius o. Anna Larsdotter Barchæa)

Gustaf

f. 1671, d. 1739, bergsm. på Krokfors, bergsnämndem., kyrkovärd, g. 1:o 1701 m. Elisabeth Jönsdotter, f. 1664, d. 1706 — se SIMLA tab. II, 2:o 1707 m. Christina Ersdotter Cruse, f. 1685, d. 1723, 3:o 1724 m. Greta Herdman, f. 1686, d. 1748 (dtr av en organist i St. Skedvi o. förut 1702 g. m. Andreas Andreæ Schepperus, f. 1680 i St. Skedvi, bataljonspräst, fången vid Poltava, d. i fångenskap i Galitz 1716 el. 1718)

Anna Maria

f. 1679, g. 1708 m. Samuel Arhusiander, f. 1683 i Torsång, d. 1750, kyrkoh. i Skultuna 1740

Peter

d. 1717, inskriven i Västm.-Dala nation 1677, en tid notarius civitatis i Hedemora, tjänstgjorde i egenskap av v. häradsh. ss. faderns ställföreträdare under dennes senare år

---

1:o *Maria*

f. 1702, d. 1747, g. 1733 m. bergsm. Daniel Hansson på Risholn (fr. Dammen i Vika — se här t. h., EGGERT JÖNSSON o. SUNDÉN)

2:o *Gustaf*

f. 1709?, d. 1759 på Krokfors, bergsnämndem., g. 1738 m. Elisabet Hansdotter, f. 1704, d. 1779 (dtr av bergsm. Hans Danielsson på Dammen i Vika o. Margareta Danielsdotter — Gustaf Montin alltså svåger m. sin syster Maria, se här t. v. o. EGGERT JÖNSSON)

Magnus

f. 1713, d. 1733, överrasad i en sandgrop på Krokfors

3:o *Greta*

f. 1727, d. 1781, g. 1747 m. bergsm. o. bergsnämndem. Daniel Persson Sundén på Krokfors, f. 1721 på Danholn, d. 1773 — se SUNDÉN o. här t. h.

Barbro

f. 1728, d. 1774 i Finngärde, g. 1750 m. bergsm. Olof Persson Sundén i Finngärde, f. 1723, d. 1812 — se SUNDÉN o. här t. v. (omg. 1776 m. Johanna Vibelius)

Christina

f. 1739 på Dammen, d. 1805 på Kartbacken, g. 1762 m. kronolänsman Per Vestling på Kartbacken, f. 1722, d. 1801 (son av länsm. Per V. i Svärdsjö och Brita Tenger)

Margareta

f. 1741 på Krokfors, d. 1808, g. 1780 m. jordbr., f. d. soldaten Johan Johansson Bergsman på Krokfors, f. 1755 på Strand i Vika, d. 1813

Elisabet

f. 1742, d. 1815, g. 1781 m. Per Fredric Dragman, f. 1724 i Sthlm, d. 1794 på Fiskarbo i Husby, fältväbel vid Dalregem:s Lifkompani (g. förut 1764 m. Greta Lisa Wall, f. 1730 i Falun, d. 1779)

Gustaf

f. 1743, d. 1795, bergsm., egde Nedra Krokfors (delvis) o. Höjen, g. 1781 m. Lovisa Ulrica Skragge, f. 1753, bortflytt. omkring 1804 (dtr av superintendenten i Lifland Gabriel Elofsson Skragge, g. 1:o m. Juliana Greta Clausen, 2:o m. Sofia Greta Schröder — son av kyrkoh. i Hedemora Elavus Skragge)

Sofia Gustafva

f. 1781, d. 1792 på Höjen

Efter Nils Sahlström.

PAQUALIN

TAB. I.

Anders Mikaelsson Paqualin
(Pachalenius enl. Sv. Ättartal 7:106)
lagman i Björneborgs län, Finland, g. m. Sophia Stenia;
13 barn, bl. dem:

Gustaf
f. 1662, d. 1710 på Risholn, landshövding Duwalls hovmäst., sedan kronobefallningsman i Kopparbergs fögderi, g. 1688 m. Anna Danielsdotter, f. 1669, d. 1721, bergsmansdotter (omg. 1713 m. kronobefallningsman, sedan rådm. i Falun Daniel Schreij, f. 1679, d. 1754 på Lallarvet [omg. 1723 m. Catharina Trotzig, f. 1681, d. 1756, dtr av bruksp. Anton Antonsson T. i Falun o. Anna Jönsdotter Strömberg]);
8 söner, 2 döttrar, bl. dem:

Sophia
f. 1664, d. 1758, g. 1688 på Falu Kungsgård m. Andreas Barchæus, f. 1656, d. 1731, huspredikant hos landshövd. Duwall, slutl. prost i Norberg och Västanfors

Gustaf
f. 1689, d. 1716 (drunkn. i Tisken eller Nors älv), häradsskriv. i Väster Dalarna 1712, g. m. Helena Fahlström, f. 1699, d. 1760 (dtr av prov. läk. i Kopparbergs län Balzar F., d. 1701)

Anna
f. 1690, d. 1724, g. 1714 m. Eggert Lundström, f. 1686, d. 1769 på Verktäkt i Hosjö, bergsrådm. (omgift 1729 m. Margareta Scharander, f. 1707, d. 1784 på Staberg i Vika, dtr av organ. And. Scharander, d. 1739)

Johan
f. 1693, d. 1758, bergsm. på Risholn, häradsskriv. i Kopparbergs fögderi, g. 1:o 1718 m. Anna Svedberg, f. 1688, d. 1730 (änka efter postinspektor Lorentz Kock i Falun, d. 1716), 2:o m. Beata Groot, f. 1702 (antagl. dtr av bruksinsp. Johan G. på Tolffors i Valbo o. Margareta Munktelia); 13 barn, de flesta d. unga — en son Anders parm-mätare i Sthlm

Hans Gustaf
f. 1696, d. 1772, assessor o. amiralitetsfiskal i Sthlm, g. 1:o 1725 m. Catharina Funck, f. 1689, d. 1732 (g. förut m. kamr. i Bergscolleg. Joh. Georg Morström, f. 1666 i Mora, d. 1723, dtr av Simon Simonsson F., brukspatr. på Gullgrufva, Hälsingland, o. Christina Christiernin), 2:o 1734 m. Anna Juliana Beckman, f. 1711, d. 1800 (dtr av slaktarmäst. ålderm. i Sthlm Olof Bengtsson B., en av borgerskapets 48 äldste, kyrkovärd i Jacobs förs., f. 1642, d. 1732, o. hans 4:de hustru Catharina Kiärll, f. 1671, d. 1745, tunnbindardotter i Sthlm);
15 barn, bl. dem:

Nils
f. 1698, d. 1750.
Se Tab. II

Carl
f. 1702, d. 1764.
Se Tab. III

Axel
f. 1704, d. 1764, pastorsadj. på flera ställen, slutl. skolmäst. i Grangärde 1746, g. m. Elisabeth Rundberg, f. 1728; 2 söner, en uppges ha varit militär o. skjutit sig

Anna Greta
f. 1752, g. m. bergsm. Per Ohlsson i Räms Örnäs, Grangärde

Johan Adolf
f. 1726, d. 1783, rådm. i Sthlm, g. 1770 m. Anna Magdalena Strangh, f. 1737, d. 1798; 2 söner, 3 döttrar

Catharina Elisabeth
f. 1729, d. 1779, g. 1:o 1744 m. frih. A. M. Hummerhjelm, f. 1705, d. 1752, hovjunkare (skilda), 2:o 1747 m. Jacob Törnqvist, f. 1720, d. 1761, amiralitetstygmästare i Karlskrona, 3:o 1762 m. Gustaf Bärfelt, f. 1708, d. 1766, kommendörkapten, 4:o 1768 m. F. A. de Berg, f. 1718, d. 1788, överstelöjtnant, Karlskrona

Anna Juliana
f. 1735, d. 1807, g. 1765 m. Bengt Collin, bruksinsp. i Finland

Margareta Christina
f. 1736, d. 1816, g. 1766 m. Johan Hammarin, d. 1775, slutl. komminister i Östra Leufsta, Uppland

Hedvig Sofia
f. 1739, g. m. Henric Ullner (Adam Ulner enligt Sv. Ättartal 11:58), f. 1736, d. 1790, regementsskriv. i Finland

Fredrik Ulrik
f. 1744, d. 1810, hovkvartermäst., g. 1:o 1769 m. Eva Helena Charl. Blomfelt, f. 1746, d. 1794, 2:o 1807 m. Maria Christina Zetterberg, f. 1747, d. 1820; 3 söner, 1 dtr gift Roos av Hjelmsäter

*Eva Margareta**)
f. 1747, d. 1833, g. 1772 m. Erik Wilh. Kihlman, f. 1743, d. 1815, borgmästare i Köping, häradshövd. i Väster Bergslagen

Lovisa Gustafva
f. 1748, d. 1830, g. 1768 m. Carl Nathanael Klerck, adlad o. baron af Klercker, f. 1734, d. 1817, general, kommendant på Sveaborg, »visade utmärkta prov på tapperhet i såväl Pommerska som Finska kriget»

Nils
f. 1749, d. 1781, bruksdisp. i Finl., g. 1770 m. Henrietta Christ. Greiff; 2 söner, 1 dtr

Catharina Helena
f. 1753, d. 1813, g. 1789 m. sin systers svåger Gust. Fredrik Klerck, adl. o. adopt. af Klercker, f. 1751, d. 1812, major, ledam. av Krigsvetenskaps-Akademien

*) Eva Maria enligt Svenska Ättartal 6:31 o. 11:58. Hon var f. borgmäst. i Säter Arvid Ulrichs mormors mormor.

PAQUALIN

TAB. II.

Nils Paqualin (se Tab. I)
f. 1698 på Risholn, d. 1750, kyrkoh. i Odensvi, g. 1:o 1730 m. Maria Elis. Rodhe fr. Uppsala, d. 1734, 2:o 1735 m. Catharina Carspersen, d. 1792 (dtr av handl. i Arboga Gustaf C., fr. Finland, o. Magdalena Wargentin); 6 barn, bl. dem:

Gustaf
f. 1738, d. 1800, bruksdisp. o. kronoinspekt. i Norrtälje, g. 1768 m. Catharina Smaræus, f. 1739, d. 1811 (dtr av borgmäst. i Sundsvall, sedan bruksp. på Galtström o. Vifors i Gestrikl. Johan S. o. Catharina Uhr); 4 barn, bl. dem:

Johan Aron
f. 1769, d. 1821, assessor, anlade klädesfabr. i Norrtälje, riksdagsm. 1809, g. 1802 m. Catharina Helena Wall, f. 1772 (dtr av grosshandl. i Gävle Johan Jacob W. o. Christina Dorotea Modéen); 2 söner, 2 döttrar

Nils
f. 1739, d. 1785, kyrkoh. i Ål, g. 1775 m. Anna Margareta Broddhagen, d. 1815 (dtr av en kungl. kammartjän. B. o. Eleonora Enroth o. omg. m. komministern i Leksand Pehr Eckman): 3 söner, d. unga

Carl Peter
f. 1743, d. 1781 hos brodern Nils i Ål, hovpred. hos hertig Carl, ogift

Sara Magdalena
f. 1745, d. 1796, g. 1:o 1771 m. Daniel Fahlfors, f. 1733 i Grangärde, d. 1782 i Köping, rektor där, 2:o 1785 m. Johan Wiksell, f. 1727, d. 1800, prost i Munktorp (g. förut 1776 m. Ulrica Uggla, f. 1753, d. 1782, dtr av prosten i Hedemora Petrus Uggla o. Helena Norrström)

PAQUALIN

TAB. III.

Carl Paqualin (se Tab. I)
f. 1702 på Risholn, d. 1764 därst., stud. i Uppsala 1712, bergsm. på Risholn, bergsnämndem. o. kyrkovärd, deputerad i Bergslaget 1729, g. 1724 m. Anna Andersdotter Fahlberg, f. 1692 på Löpholn, d. 1770 (dtr av bergsm. Anders Nilsson därst. o. Anna Stigsdotter — se FAHLBERG tab. I)

Gustaf
f. 1728, d. 1786, stud. i Uppsala 1750, vågskriv. vid Falu gruva 1763, kronoinsp. i Avesta 1764, g. 1765 m. Anna Catharina Todenius, f. 1744 (dtr av gästgiv. på Strand i Vika Johan Larsson T. o. Anna Månsdotter Hägerman); 7 barn, bl. dem:

Anna Magdalena
f. 1767, d. 1806 i barnsbörd på Lerbäcken vid Krylbo, g. 1795 på Strand m. Johan Ingel Littmark, f. 1763 i Falun (där hans far var rådman), kassör i Avesta

Carl
f. 1775, d. 1827, kamrerare vid Avesta Bruk, g. 1808 m. Maria Catharina Bjurberg, f. 1780, d. 1836 (dtr av postmäst. i Avesta Anton Eric B. o. Christina Elisabet Avelin); inga barn

Maria Margareta
f. 1783, d. 1818 i Säter, g. 1816 m. Helge Arosin, f. 1766 i Västerås, d. 1856 i Svärdsjö, prost där (se boken om Svärdsjö sid. 88); dtr Gustafva, f. 1817

Catharina (Cajsa)
f. 1731, d. 1815 på Strand i Vika, ogift

Anders
f. 1734, d. 1783, bergsm. på Risholn, bergsnämndem., g. 1767 m. Christina Danielsdotter, f. 1739, d. 1777 i barnsbörd (dtr av bergsnämndem. Daniel Hansson på Risholn o. Maria Montin — se MONTIN); 6 barn, 5 d. unga

Anna Catharina
f. 1770, g. m. Henrik Johan Bergström, f. 1749, d. 1827, bergsm. först på Storgården, sen på Strand i Vika

Carl
f. 1735, d. 178?, stud. i Uppsala 1748, kommissarie o. gästgiv. i Leksand, g. m. Brita Catharina Persdotter Gavelius, d. 1790; inga barn

Efter Helmer Lagergren, Nils Sahlström och Svenska Ättartal 2:12, 6:31, 7:106, 11:58.

14.
RICHMAN

Otto Fredric Richman
d. 1762 i St. Tuna, kapten vid Dalregem., g. 1747 m. Beata Brigitta Söderberg, f. 1727, flytt. 1764 m. 4 söner fr. St. Tuna till Sandsberg i Sundborn, d. därst. 1801 (dtr av fältväbeln Johan S. på Fiskarbo i Husby o. Eva Holmqvist)

Otto Fredrik
f. 1750 i Gagnef, som ung kontorsskriv., sen possessionat på Sandsberg, bergsnämndem., g. 1783 på Vilkesbacka i Aspeboda m. Johanna Polheimer, f. 1753 på Stjärnsunds Bruk (dtr av dåvar. direktören där Anders Polhammar o. Catharina Wiens)

Johan Gustaf
f. 1753, d. 1819, factor o. handl. i Västerås, g. 1:o 1778 m. Anna Helena (el. Magdalena?) Zarneow (Sarnow, Sernow), f. 1762 (dtr av bagaren Jacob Z. i Västerås o. Margareta Sophia Bohnsach) — 3 barn — skild fr. henne, flytt. till Karlborn, 2:o 1797 m. Greta Matsdotter Sundén, f. 1765, d. 1843 (dtr av bergsm. Mats Johansson på Karlborn o. Sara Matsdotter — se EGGERT JÖNSSON)

Reinhold Wilhelm
f. 1754, d. 1812, kyrkoh. i Norrbärke 1798, prost, g. 1809 m. Maria Hedström, f. 1782 i Söderbärke (dtr av en hammarsmedsmäst., omg. m. bruksp. Johansson på Risingsbo) — en dotter f. o. d. 1812

Otto Fredrik
f. 1784 på Sandsberg, g. m. Anna Ivarström

Anders Reinhold
f. 1786 på Sandsberg

Carl Wilhelm
f. 1821 i Malung, d. 1871 i Falun, lantmäteriauskultant 1842, vid storskiftet 1846—1855, sen medhjälp. i Norr- o. Västerbotten, ogift

Släktgrenen i Falun (kända målare) är ännu ej utredd.

Efter Nils Sahlström.

SIMLA

TAB. I.

Henric Simbla
på Karlborn (5-uddig stjärna), häradsdomhav. i Dalarna 1406—1420, synes ha levat 1437, g. 1:o m. Kjerstin, 2:o m. Helga Olofsdotter

---

Jåp (Jacob) Henricsson
på Karlborn, levde 1452, g. m. Gudlög Hansdotter Swinhufwud (dotter av Hans Jönsson S., bergsman på Höjen 1414—1440, bergmäst.)

Lycka Henricsdotter
g. 1:o m. Nils Tordsson
2 döttrar

Wilken Jåpsson
på Karlborn — se Tab. II

Hans Jåpsson
på Krokfors o. Sundby i Sörml., 1484—1530, väpnare 1512—1525, g. m. Birgitta Andersdotter på Sundby (halvmåne)

Jåp Jåpsson
på Karlborn o. Krokfors, g. m. ? en dotter av Olof Olofsson Stierna o. Ingeborg Jönsdotter Swinhufwud. Ovisst om nedanstående voro söner till honom eller till Jåp Lagesson — se Tab. III

Lage Jåpsson
på Karlborn, g. m. Karin Hansdotter Skåning (se här nedan t. h.) — se Tab. III.

Peder Jåpsson
g. m. Anna Gerlaksdotter Stierna (dtr av Gerlak Marquardsson S., bergsman i Kniva 1505—1529, o. omg. m. Olof Andersson på Näset = St. Näs i Hosjö)

Joen Jåpsson

Ingeborg Jåpsdotter
g. m. Olof Hemmingsson

Kjerstin Nilsdotter
g. m. Michel i Sundborn, 1464 (han omg. m. Margareta, hade med henne förut dottern Elin, g. m. Erik Pedersson i Sundborn, 1484)

Margareta Hansdotter
d. trol. omkr. 1529, g. 1:o m. Greger Ulfsson på Gammelgården, Vika (rött lejon), 2:o m. Ulf Pedersson, d. trol. före 1529

Anders Hansson
Ekeblad (till Stola), stamfar för denna ätt, d. omkr. 1544, g. m. Agneta (halfmåne) av Stolaätten

Ingeborg Hansdotter
lär ha levat ännu 1565, g. 1:o m. Per Knutsson på Gylle, d. före 1530, 2:o m. Nils Larsson till Hornby (en vinge), levde 1544

Bengta Hansdotter
abbedissa i Sko kloster

Erik Jåpsson
i Sundbornsbyn, 1571

Oluf Jåpsson
på Krokfors, 1571

Sten Jåpsson
på L. Främsbacka, 1571

Hans Jåpsson
på Höjen, 1571; 2 söner Erik o. Knut Hansson på Höjen

? Hans Pe(de)rsson
på Karlborn, 1571

Margareta Pedersdotter
g. m. Nils Pedersson Orgellekare (egde Pershyttan i Hedemora o. Nyhyttan i Silvberg m. m.)

Erich Joensson
på Ugge-lviken, 1542, g. m. en dotter av Hans Skåning (se här ovan t. v.)

? Michel Joensson
se Tab. IV

Christoff Olsson
g. m. Brite (omg. m. Anders Guldsmed)

Hans Stensson
på L. Främsbacka, var d. 1685, fjärdepartseg. i 13:e paret

Christopher Stensson
bergsman på L. Främsbacka, 1626 — 1633

Michel Stensson
omtalas ss. d. 1685, fjärdepartseg. i 13:e paret, Steinhoizsläktens stamfar — se STEINHOLZ Tab. I

? Eric Stensson

Clara Nilsdotter
d. 1599, g. 1:o m. Gärt Hansson, 2:o m. Peder Svensson fr. Hagge, räntekammarskriv. i Sthlm (fick av Erik XIV 1563 Marnäs kronogård, nu Ludvika Gammelgård), 3:o m. kansliskriv. o. genealogen Rasmus Ludvigsson

Barbro Erichsdotter
g. m. Olof Jonsson på Borns Hyttegård o. Främsbacka

Anna Christoffsdotter
g. m. Oloff Påwelson

Anders Hansson
på Främsbacka, g. m. Barbro Wellamsdotter (dotter av Wellam Hansson på Elsborg, d. före 1685)

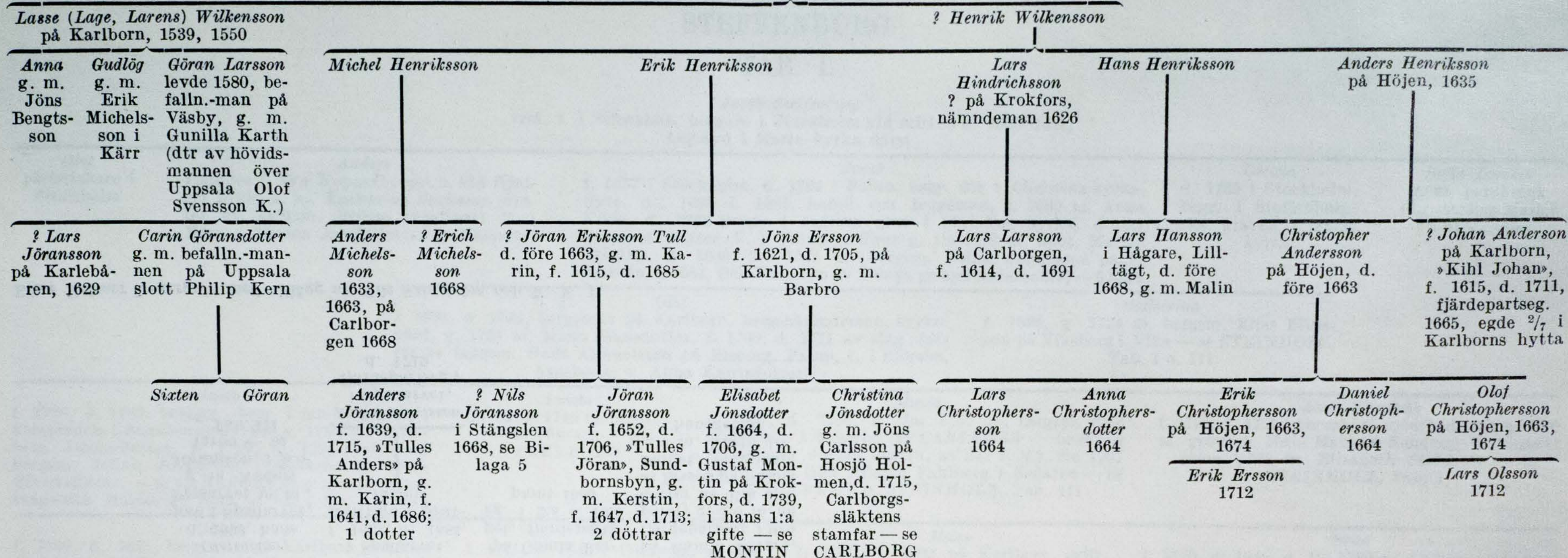
Christopher Olsson (Gyllenknoster)
på Nor, adl. 1621, d. 1628, g. 3:o m. Carin Andersdotter Räf på Hyttnäs (omg. m. Jan Ersson o. svärmor till Johan Otto Silfverström — se Tab. III).

Jören Olson

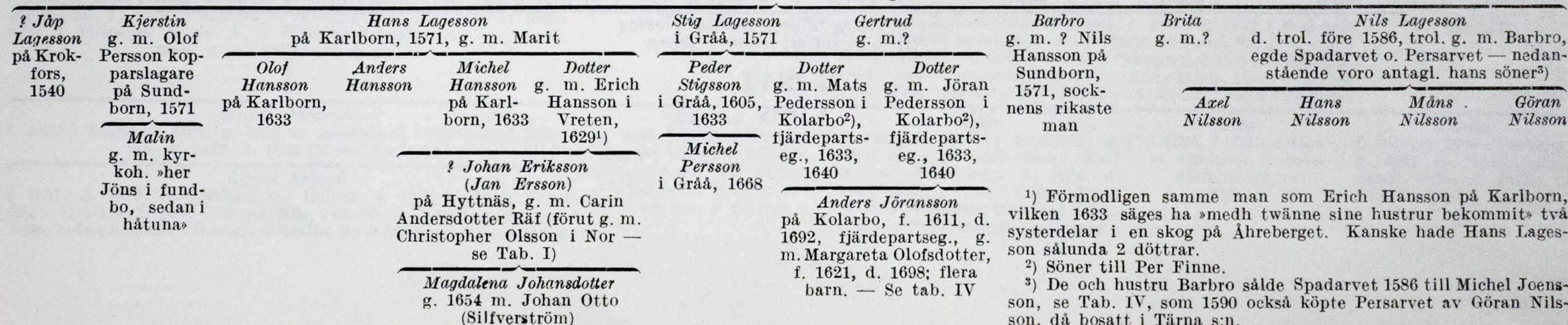
Velam Andersson
på Främsbacka, d. omkr. 1700 — hans ättlingar kallade sig *Hellström* o. innehade L. Främsbacka i flera led

Hans Andersson
på Främsbacka, g. m. Anna Larsdotter

TAB. II.

TAB. III.

[1]) Förmodligen samme man som Erich Hansson på Karlborn, vilken 1633 säges ha »medh twänne sine hustrur bekommit» två systerdelar i en skog på Åhreberget. Kanske hade Hans Lagesson sålunda 2 döttrar.

[2]) Söner till Per Finne.

[3]) De och hustru Barbro sålde Spadarvet 1586 till Michel Joensson, se Tab. IV, som 1590 också köpte Persarvet av Göran Nilsson, då bosatt i Tärna s:n.

SIMLA

TAB. IV.

Michel Joensson (se tab. I o. III)
köpte Spadarvet 1586 o. Persarvet 1590

Malin Michelsdotter g. m. Hindrich Hindrichsson Målare — se BONDE, tab. I

Olof Michelsson i Sparet, 1625, 1640, egde 2 fjärdeparter

- *Daniel Olofsson* i Spadarvet, f. 1622, d. 1684, bisittare i Gruvrätten
  - *Lars Danielsson* i Spadarvet, fjärdepartseg., d. 1719
- *Margareta Olofsdotter* d. 1698, hade jord i Spadarvet, Persarvet m. m., g. m. Anders Jöransson i Kolarbo — se Tab. III

Erich Michelsson på Gambleberget, levde 1640, fjärdepartseg. i 36:e paret

- *Michel Ersson* på Gamla Berget, fjärdepartseg. i 2:a o. 19:e paret 1685
- *Daniel Ersson* på Gamla Berget, fjärdepartseg. i 10:e paret, g. 1:o m. en dotter av Rik Elias Ersson på Gamla Berget, bergsman, 2:o m. Karin Johansdotter

Per Michelsson i Sparet

Margareta Michelsdotter g. m. Anders i Harmsarvet

Dotter g. m. Hans Ersson Stängiare Sparet

Dotter g. m. Anders Buller i Surarvet, Aspeboda

Karin Michelsdotter g. m. Lars Olsson i Surarvet

Efter Helmer Lagergren med tillägg av Nils Sahlström och K. E. F.

STEFFENBURG

TAB. I.

Jacob Steffenburg
trol. f. i Schwaben, borgare i Stockholm vid mitten av 1600-talet, begravd i Maria kyrka därst.

Olof
pärlstickare i Stockholm

Anders
vistades i Nya Kopparberget o. vid Hjulsjö Bruk, g. m. Katharina Barkman (dotter av kyrkoh. Ericus Ingelberti B. i Nora o. Marina Jacobsdotter fr. Västerås)

Jacob
f. 1657 i Stockholm, d. 1724 i Falun, begr. där i Christine kyrka, flytt. dit 1680 l. 1685, handl. och bergsman, g. 1689 m. Anna Vilde, d. 1722 (begr. i faderns grav i Christine kyrka, dotter av apot. Petter V. i Falun o. förut g. 1:o 1678 m. apot. Martin Friedric, d. 1680, 2:o 1685 m. bergsm. Johan Johansson på L. Risholn, d.1687, fick Karlborn av honom genom testamente) — 6 barn

Cecilia
d. 1709 i Stockholm, begr. i Steffenburgska graven i Maria kyrka

Sofia Dorotea
g. m. perukmak. Christopher Maijer i Stockholm

Olof
f. 1693, d. 1742, bergsman på Karlborn, bergsnämndeman, kyrkovärd, g. 1724 m. Maria Hansdotter, f. 1700, d. 1771 av slag (dotter av bergsm. Hans Albrectsson på Elsborg, Falun, f. i Björsbo, Aspeboda, o. Anna Knutsdotter)

Catharina
f. 1696, g. 1724 m. bergsm. Elias Eliæsson på Viksberg i Vika — se STEINHOLZ, Tab. I o. III

Jacob
f. 1728, d. 1789, bergsm., begr. i familjegraven i korsgången i Sundborns kyrka, g. 1758 m. Elisabeth Johansdotter, f. 1729, d. 1794 (dotter av bergsm. Johan Johansson i Kolarbo o. Brita Göransdotter — se CARLFORS — o. syster till sin svägerska Marias 1:e man, se här t. h.) — 8 barn

Agneta
f. 1732, g. 1749 m. bergsm. Jöns Jönsson — se CARLBORG

Maria
f. 1737, d. 1798, g. 1:o 1757 m. bergsm. Eric Johansson i Kolarbo (se CARLFORS — bror till sin svåger Jacobs hustru, se här t. v.), 2:o 1767 m. bergsm. Olof Nilsson Fahlberg i Kolarbo — se FAHLBERG o. STEINHOLZ, Tab. III

Anna Elisabeth
f. 1740, d. 1771 i barnsbörd (dödfödd son), g. 1770 m. gruvarb. Mats Matsson Sundberg fr. Lilltäkt (omg. 1772 m. Elisabeth Steinholz — se STEINHOLZ, Tab. I)

Johan
f. 1759, d. 1825, bergsman på Karlborn, inköpte Kolbergsbo 1798, g. 1791 på Hobborn m. Helena Catharina Östberg, f. 1770, d. 1823 (dtr av bergsrådm. Johan Ö. o. Helena Catharina Fahlstedt, Johan sål. svåger m. bergsm. Anders Flodström o. organ. Johannes Vestelius) — 6 barn

Maria
f. 1765, d. 1846 i Tillberga, g. 1795 m. adjunkten i Falun Daniel Sundén (kusin till Johannes här t. h. — se SUNDÉN)

Hans
f. 1767, d. 1802 på Karlborn, ogift, bergsm., fältväbel vid Dala Fricorps 1788—89

Brita
f. 1770, d. 1845, g. 1:o 1789 m. bergsm. Johannes Sundén på Risholn (kusin till Daniel här t. v. — se SUNDÉN), 2:o 1802 m. bergsm. Anders Carlborg på Risholn — se CARLBORG

Johan
f. 1795, d. 1866, brukspatr. på Karlborn, g. 1826 m. Johanna Karolina Åkerblom, f. 1799 i Skerike i Västmanl., d. 1874 (dtr av kommin. i Tillberga Johan Å. o. Elisabet Nyströmsson) — 8 barn, därav 3 par tvillingar d. späda

Jacob
f. 1797, d. 1874, se Tab. II

Carl
f. 1799 på Kolbergsbo, d. 1873, kyrkoh. i Sundborn, prost, g. 1:o 1828 m. Elisabeth Catharina Forsberg, f. 1800, d. 1842 i Borgärde (begr. på Svärdsjö kyrkogård, dtr av handl. i Falun Per F. o. Anna Hedenberg), 2:o 1843 m. Maria Gustava Palmgren, f. 1809 i Stockholm, d. 1885 (dtr av frälseinspekt. John P. o. Anna Maria Lind) — bodde m. barnen efter mannens död i Falun — 4 döttrar i 1:a, 2 i 2:a giftet

Albrect
f. 1803, d. 1876, se Tab. III

Emilia Johanna
f. 1829 i Falun, d. 1892, g. 1852 m. grosshandl. i Falun A. J. Ericson, f. 1823, d. 1893 (köpte Karlborn)

Sigurd Ericson
f. 1857, d. 1916, överstelöjtn. vid Dalreg., g. 1887 m. Julia Vilhelmina Victorin, f. 1860 (dtr av Nils Vilhelm V.. handl. o. bruksp. i Nora, sedan bankdir. i Örebro, o. Emilie Mathilda Sundell) — 3 döttrar

Karolina
f. 1829, d. 1909, g. 1856 m. August Vilhelm Elinger, skogsförvalt. på Strömbacka Bruk, Hälsingland — en son, 4 döttrar

Julia
f. 1831, d. 1866 i Svartnäs, g. 1858 m. kapellpred. därst. Karl Anton Brandberg, f. 1824, d. 1904, slutl. kyrkoh. i Vika — 1 son (g. 1882 på Rankhyttan med Anne-Marie Schultzberg), 2 döttrar

Svea
f. 1834, d. 1913, g. 1856 m. sin kusin Vilhelm Steffenburg, se Tab. II

Amalia
f. 1836, d. 1876 i Varberg, g. 1867 m. lasarettsläk. därst. Vilhelm Bolin, f. 1837 i Falun, d. 1901

STEFFENBURG

TAB. II.

Jacob Steffenburg

f. 1797, d. 1874, kommissionslantmät., bergsbruk., byggde Lövnäs, g. 1830 på Danholn m. Elisabeth Johanna Johansson, f. 1810, d. 1886 (dotter av bergsm. Erik Johansson o. Sara Maria Sundén — se DANHOLS-SLÄKTEN, Tab. III, o. SUNDÉN)

Vilhelm
f. 1830 på Lövnäs, d. 1915, inspektor, bos. i Gävle o. Kvarnsveden, g. 1856 m. sin kusin Svea Steffenburg, se Tab. I — 9 barn, flera d. unga

Frithiof
f. 1857 på Såghyttan, Vika, 1866—72 i Falu o. Gävle lärov., lantbr., inspekt. på Kvarnsveden, slutl. åkerieg. i Falun, g. m. Anna Charlotta Westergren-Leffler, f. 1862 i Gävle

Nils Gustaf
f. 1883, fr. 1916 bos. i Deerfield, Illinois, U. S. A., gift — 1 son

Rolf
f. 1886, banktjänsteman, Göteborg

Will
f. 1891, banktjänstem. i Borås, g. 1917 m. Elsa Thorsson

Irma
f. 1893, g. m. sin fars syssling Erik Steffenburg, se Tab. III

Egil
f. 1861 på Såghyttan, elev hos byggmäst. G. N. Runer i Gävle 1876—77, utgick fr. Slöjdskolan (sederm. Tekn. skolan) i Sthlm 1881, anställd hos A.-B. Pumpseparator på Lidingön fr. 1917, g. 1900 m. Emilia Eriksson, f. 1871 i Råda, Värml.

Alf
f. 1896

Heimer
f. 1898

Berndt Egil
f. 1900

Svea Birgit Emilia
f. 1903

Sven Egil
f. 1904

Ebba
f. 1862, g. 1886 m. handl. Nore Lundeberg i Gävle, d. 1903

Linnéa
f. 1865 på Kvarnsveden, g. 1884 m. civiling. Ivar Vallberg, d. 1910, 1892 disp. för Karlstads Mekan. Verkstads-A.-B.

Einar
f. 1875, elektrotekniker, Falun, g. 1915 m. barnmorskan Svea Carlson, f. 1878

Carl
f. 1918

Regina
f. 1831, g. 1856 m. handl. i Falun Erik Selim Setterlund, f. 1823, d. 1892 — 6 söner (en sjöman, förlist utanför Charleston) o. 2 döttrar

Bernhard
f. 1833, bruksbokhåll. på Dådran, utflytt. till Amerika 1850, sedan ej avhörd

Gustaf
f. 1835 (tvilling), d. 1854 i Sthlm, brukselev vid Vintjärns gruvor 1850, handelsbokhåll. i Sthlm 1852

Matilda
f. 1835 (tvilling), d. 1911

Birger
f. 1839, d. 1916, stud. i Uppsala 1858, kameralex. 1860, tjänstgj. i Falun, slutl. 1881 häradsskriv. i Hallands län, gift — många barn

TAB. III.

Albrect Steffenburg

f. 1803 på Karlborn, d. 1876 på Kolbergsbo, komm. lantmät., g. 1834 m. Sofia Florentina Hofstedt, f. 1811, d. 1862 (dotter av gästgiv. Lars H. i Hofva, Västergötl., o. Elisabet Kristina Krigsholm) — 4 söner, 2 d. unga

Ivar
f. 1837, d. 1888, stud. i Uppsala 1858, elev vid Teknolog. Instit. i Sthlm, 1861 anst. vid Drags A.-B:s Yllefabr. i Norrköping, besökte m. understöd av allm. medel världsutställn. i London 1862, g. 1867 m. Agnes Amanda Ellsén, f. 1844 på Västerviken i Silvberg, d. 1870 i Norrköping i barnsäng (dotter av andre lantmät. i Kopparbergs län Fredrik E. o. Amanda Malvina Emerentia Bedoire)

Ingrid
f. 1868, g. 1897 m. Carl Nordenström, f. 1857, häradshövding, Västerås — 6 söner, 1 dotter

Agnes
f. 1869, stud.-ex., gymnastikdir., anst. i Florens 1895, g. 1912 m. Erik Anshelm Berglöf, f. 1863, d. 1930, presid. i Göta Hovrätt, Jönköping, ledare för Dalautredningen

Adalrik
f. 1844, d. 1899, fil. dr 1872, ord. adj. vid Falu lärov. 1873, disp. för Falu Nya Boktr. A.-B., g. 1876 m. Anna Ingeborg Wallenström, f. 1850 i Uppsala (dtr av musikdir. D. Wallenström)

Albrekt
f. 1877, utflytt. till U. S. A., d. där

Sigrid
f. 1880, sjuksköterska

Elsa
f. 1883, g. 1908 m. sin sexmänning Clas Östberg, f. 1880, bankdir. o. auditör, Tureberg, i hans 2:a gifte (se Sv. Släktkal. 1919)

Erik
f. 1885, agronom, possess. i Skirfall invid Eskilstuna, g. 1914 m. sin syssling Frithiofs dotter Irma Steffenburg, f. 1893, se Tab. II

Sigrid
f. 1915 på Dådran

Margit
f. 1916 i Hedemora

Efter Anonym, Släkten Steffenburg, med tillägg av fru Svea Steffenburg, Helmer Lagergren, Nils Sahlström och K. E. F.

STEINHOLZ

TAB. I.

SUPERBACKA-GRENEN

Michel Stensson
omtalas d. 1685, bokhåll. i Falun, fjärdepartseg. i 13:e paret (sonsons sonson till Henric Simbla, se SIMLA, tab. I)

Eric
d. 1730, kronogruvfogde o. kyrkovärd 1719, på Gamla Berget

Elias
bergsman på Elsborg 1710

Hans Ersson Steinholz
f. 1713, d. 1773 på Gruvriset, g. m. Brita Jönsdotter, f. 1713, d. 1773 (dtr av bergsm. Jöns Israelsson på Gruvriset av Svinhufvudsätten o. Elisabeth, dtr. av Johan Christophersson)

Eric Eliæsson
d. 1741, bergsm. på Nedra Elsborg, kallad Elies Eric el. Flins Eric, g. 1:o m. Brita Matsdotter, d. 1740, 2:o m. Anna Israelsdotter

Elias Eliæsson
se tab. III

Michel Eliæsson Steinholz
handl. på Nedra Elsborg 1727, kyrkovärd 1747, kämner o. förest. för fattigmedlen 1754, g. 1718 m. Anna Danielsdotter Borgarell, f. 1697, d. 1761

Peter Eliæsson
handl. 1747

Elias
f. 1708, d. 1767, gick några år i Falu Trivialskola, flytt. till Viksberg, 1741 v. klockare i Vika, »hade vacker och klar röst», g. 1733 m. Anna Göransdotter fr. St. Skedvi, f. 1699, d. 1776 — inga barn

Michel
f. 1712, d. 1772, bergsm. o. gruvarb. i Falun i väl 30 år, efter 1747 bos. på Borsarvet, Superbacka, g. 1:o 1735 m. Sara Ersdotter i Falun, d. 1747 (4 barn, d. unga), 2:o 1747 m. Elisabeth Jacobsdotter, f. 1717, d. 1756 i lungsot (dtr av bergsm. Jacob Michelsson i Borsarvet o. Elisabeth Isacsdotter), 3:o 1757 m. Anna Ersdotter fr. St. Tuna, f. 1723, d. 1803

Christina
f. 1736, g. 1768 m. sin kusin Jacob Eliæsson, se tab. III

Catharina
f. 1722 (tvill.), d. 1792, g. 1743 m. handl. Eric Lind på Åsen, Falun, f. 1716, d. 1787

Peter (Per)
f. 1722 (tvill.), d. 1777, handl. o. rådm. i Falun, g. m. Brita Margareta Elofsdotter Gedeur, f. 1725, d. 1793

Johan
flytt. till Sthlm?

Elisabeth
f. 1751, d. 1797 (»i trånsjuka»), g. 1772 m. gruvarb. Mats Matsson Sundberg på Karlborn, f. 1746 i Lilltäkt, d. 1780 i lungsot, flytt. 1772 till Borsarvet (förut 1770 g. m. Anna Elisab. Steffenburg, f. 1740, d. 1771 — se STEFFENBURG, tab. I)

Sara
f. 1754, d. 1758

Eric
f. 1759, d. 1823 på Borsarvet, smältare, g. 1784 m. Anna Persdotter Åhlberg, f. 1755 i Kopparbergs s:n, d. 1810 — deras efterkomm. synas i allmänhet ha skrivit sig *Stenhols*

Anna Margareta
f. 1752, d. 1799, g. 1773 m. Johan Magnus Schenström, f. 1747, d. 1828, borgmäst. i Västerås, bruksp. (i sitt 2:a gifte m. Kristina Graan farfars far till överstelöjtn. Ferdinand [Fenne] Schenström) — 3 söner

Maria Elisabeth
f. 1759, d. 1832, g. 1784 m. Johan Samuel Fabritius, f. 1745, d. 1822 i Falun, postinsp. därst. 1780—1811

Eric
f. 1785, flytt. till Falun 1806

Pehr Stenhols
f. 1788, d. 1859, lantvärnist 1808, smältare, hem.-eg. i Superbacka, g. 1812 m. Cathrina Jönsdotter Högberg, f. 1785 i Malungs Finnmark, d. 1860 (tydligen syster till Carl Vibelius' hustru Maria Högberg, f. 1787 — se VIBELIUS) 7 barn, bl. dem:

Anna
f. 1790, d. 1792 i rödsot

Johan
f. 1793 — se tab. II

Elisabet
f. 1797, d. 1874, egde gård i Superbacka, ogift

Anna Sophia
f. 1814, d. 1883 i Bergsgården, g. 1834 m. Hans Murman, f. 1807, d. 1902 — familjen flytt. 1842 från Superbacka till Bergsgården

Eric
f. 1817, d. 1884 (på Länslasarettet i Falun efter olyckshänd. i tröskmaskin), hem. egare i Nygården (nuv. Blixbo), »gick på träben», g. 1842 m. Sara Sebenius, f. 1819, d. 1893 (dtr av Magnus S. i Nygården o. Brita Danielsdotter) — 9 barn, bl. dem:

Maria Lovisa
f. 1818, g. 1847 m. Anders Sundvik, f. 1819 på L. Lumsviken (bror till sin svågers hustru, se här t. h.) — familjen flytt. 1865 fr. Superbacka till Vika

Stephanus
f. 1823, g. 1848 m. Stina Katarina Sundvik, f. 1816 (syster till sin svägerskas man, se här t. v., dtr av nämndem. Anders S. i L. Lumsviken o. Stina Andersdotter) — familjen flytt. 1851 fr. Superbacka till Vika

Lisa Lotta
f. 1829, d. 1875 på Risholn (i lungsot), g. 1:o 1856 m. gruvarb. Johan Danielsson i Superbacka, f. 1830 i Säter, d. 1858 på Falu gruvas lasarett efter olyckshänd. i gruvan, 2:o 1860 m. hem. eg. Jan Vikström på Risholn, f. 1813 (levde 1895)

Brita Catharina
f. 1842, g. 1869 m. hem. eg. Carl Magnus Kindström, f. 1841 i Byggningen, bos. i Blixbo

Alrik
f. 1853 i Blixbo, d. 1886, hem. eg. i Finngärde, g. 1877 m. Brita Kajsa Sundberg, f. 1842 i Finngärde (dtr av Daniel S. o. Stina Andersdotter); först bos. i Karlsbyheden, flytt. 1885 till Finngärde

Maria
f. 1856, g. 1875 m. sin kusin Karl Erik Sundvik, se här t. h.

Sofia
f. 1862, g. 1884 m. arb., senare hem. eg. Valfrid Sundberg, f. 1863 i Karlsbyheden, bos. i Blixbo

Helena
f. 1863, g. 1884 m. hem. eg. Johan Abraham Johansson i Blixbo, f. 1859 i Rupstjärn — familjen flytt. 1895 till Skön i Väster-Norrlands län

Karl Erik Sundvik
f. 1854 i Superbacka, arb., g. 1875 m. sin kusin Maria Ersdotter Stenhols, se här t. v. — familjen flytt. 1876 fr. Blixbo till Vika

Karl Oskar
f. 1877

Brita
f. o. d. 1878

STEINHOLZ

TAB. II.

KARLBORNS-GRENEN

Johan Ersson Stenhols (se tab. I)
f. 1793 i Superbacka, d. 1848 (i lungsot), hem.-eg. på Karlborn, g. 1817 m. Anna Andersdotter, f. 1796 på Karlborn, d. där 1852

Eric Johan
f. 1817 på Karlborn, hem.-eg. där, flytt. till Aspeboda 1885, g. 1846 m. Stina Lisa Hellström, f. 1815 i Falun, d. 1871 (hennes son Anders Gustaf, f. 1842 i Aspeboda, kallade sig Stenhols liks. sina halvsyskon)

- *Anna Stina*
f. 1846, g. 1870 m. arb. Eric Nyholm på Karlborn, f. 1839 i Önsgärde; familjen flytt. till Hosjö 1871
- *Lisa Johanna*
f. 1850, g. 1872 m. arb. Erik Andersson på Karlborn, f. 1846 i Svärdsjö; familjen flytt. till Aspeboda 1885
- *Johan*
f. 1853, flytt. till Ovansjö 1881
- *Maria*
f. 1856, flytt. till Gävle 1878
- *Lovisa*
f. 1859, flytt. till Falun 1876

Johanna
f. 1821, d. 1856, g. 1853 m. hem.-eg. Olof Jansson Bjurman på Karlborn, f. 1822 i Rog (flytt. 1858 till Svabensverk)

Lisa Cajsa
f. 1825, d. 1889 i Aspeboda hos släkt., ogift, egde en liten gård på Karlborn

Anders
f. 1828, hem.-eg. på Karlborn, flytt. m. familj till Vika 1857, g. 1853 m. Brita Åsberg, f. 1823 i Svärdsjö — 2 döttrar, 1 son

- *Anders Johan*
f. 1857

Anna Stina
f. 1833, flytt. till Gävle 1854

Carl Oscar
f. 1838, bodde på Karlborn men flytt. m. familj 1866 till Kopparbergs s:n, g. 1864 m. Johanna Samuelsdotter, f. 1834 i St. Skedvi

- *Carl Gustaf*
f. 1865 i Korsnäs

STEINHOLZ

TAB. III.

VIKSBERGS- OCH KOLARBO-GRENARNA

Elias Eliæsson (se tab. I)
bergsm. på Viksberg i Vika, g. 1724 m. Catharina Steffenburg, f. 1696 på Karlborn — se STEFFENBURG, tab. I — flera barn, bl. dem:

Elias
f. 1725 i Falun, d. 1796 (i gulsot) på Nygården i Kniva, Vika, smältare, g. 1755 m. Anna Jonsdotter, f. 1736 på Nygården, d. 1820 på Kolarbo

- *Johan Eliæsson Steinholz*
f. 1756, d. 1789 (körde ner genom isen på Knivaån o. drunkn.), gruvarb., bodde som gift i Gammelgården, g. 1:o 1783 m. Christina Danielsdtr Hammarström, f. 1752, d. 1787 (dtr av bergsm. Daniel Danielsson i Storgården o. Christina Persdtr o. förut 1778 g. m. Peter Norman i Gammelgården, f. 1746 i Falun, d. 1779 i lungsot), 2:o 1788 m. Lisa Danielsdtr, f. 1764 (dtr av Daniel Jansson i Knektbo o. Catharina Ersdtr o. omg. 1791 m. gruvarb. Hans Ersson i Knektbo, f. 1759 i St. Tuna) — inga barn
- *Catharina*
f. 1758, g. 1797 m. landbonden Henric Andersson i Gammelgården, efter 1806 i Klubbtäkt, f. 1761 i Säter (förut 1788 g. m. Anna Jansdotter, f. 1758 i Getingsarvet, d. 1797 i Gammelgården i vattusot o. barnsbörd)
- *Anna*
f. 1765 i Viksberg, d. 1801 i Nygården (av »håll o. styng»), g. 1788 m. skräddmäster Anders Swedberg i Nygården, f. 1763 i Falun
- *Jacob Eliæsson Steinholz*
f. 1768 i Nygården, hemmansbruk., bodde i Lunån, g. 1:o 1796 m. Elisabeth Persdtr Hellberg, f. 1777, d. 1802 i fläckfeber (dtr av bergsm. Peter Pehrsson i Lunån o. Brita Hellberg), 2:o 1804 m. systern Hedvig Persdtr Hellberg, f. 1779, d. 1841 — 2 söner: Elias, f. 1799, Per Jacob, f. 1806
- *Elias Eliæsson Steinholz*
f. 1775, d. 1836, possessionat på Kolarbo, nämndem., g. 1806 m. sin syssling Elisabeth Olsdotter Fahlberg, f. 1773, d. 1855 (dtr av bergsm. Olof Nilsson F. på Kolarbo o. Maria Olsdotter Steffenburg — se STEFFENBURG, tab. I o. FAHLBERG, tab. I)
  - *Olof*
f. 1808, d. 1880 på Kristineberg, possess. där, flytt. dit vid sitt giftermål, g. 1834 m. Brita Sundvall, f. 1808 på Kartbacken, d. 1871 (dtr av jordbruk. Olof Andersson Sundvall på Kartbacken — se FAHLBERG, tab. II)
    - *Vilhelm*
f. 1837 (tvill.), egde Sandsberg, konstmäst. vid Dannemora gruvor, ogift
    - *Vilhelmina*
f. 1837 (tvill.), g. m. handl. Per Oscar Lagervall i Falun (i sederm. grossh. C. Johanssons gård i Östanfors)
    - *Elisabeth Carolina*
f. 1839, d. 1884 på Sandsberg, som hon fick av brodern, skötte fadern på Kristineberg på hans gamla dar
  - *Elias*
f. 1811, d. 1888, possess. på Kolarbo, g. 1837 m. Brita Bergström, f. 1804 i Kopparbergs s:n, d. 1890 — 3 söner, bl. dem:
    - *Carl Fredrik*
f. 1840, d. 1923, possess. på Kolarbo, mångårig kom.-nämndsordf. m. m., g. 1884 m. Matilda Elisabeth Vestgren, f. 1856 (dtr av hem.-eg. Olof Andersson V. i Kopparbergs s:n)
      - *Elias (Elis) Fredrik*
f. 1885, possess. på Kolarbo
      - *Nils Olof*
f. 1890
      - *Brita Katarina*
f. 1892
  - *Hedvig Sophia*
f. 1816

Jacob
f. 1734 på Viksberg, d. där 1794 (i »miserer sjukdom eller starkaste inflammation invärtes»), lantbruk. på Viksberg, g. 1768 m. sin kusin Christina Ersdotter, f. 1736 i Falun, se tab. I

- *Maria Steinholz*
f. 1769, g. 1791 m. Eric Andersson, f. 1770 i Folkarbyn, lantbr. på Viksberg — många barn, bl. dem:
  - *Eric Steinholz*
(antog moderns namn), furir vid Dalregem., g. 1821 m. Anna Elisabet Elzvik fr. Fernviken, Vika
    - *Erik Abraham*
f. 1822, d. 1870 (för egen hand, hypokonder), lantmät. ex. 1842, anställd vid storskiftet 1849—1864, bodde i St. Tuna, ogift
  - *Anna Stina*
f. 1792

Efter Nils Sahlström med tillägg av Helmer Lagergren.

SUNDÉN

Michel Erichsson
f. 1629 i Finngärde, d. där 1691

Mats
f. 1660, d. 1729 i Finngärde, bergsnämndem., g. 1684 m. Anna Persdotter i Kolarbo, f. 1658, d. 1706 — 8 barn, bl. dem:

Erich

Hans
soldat, g. 1691 m. Margaretha Danielsdotter från Lumsviken, bodde i Finngärde — 2 döttrar

Olof, (kallade sig) *Sundén*
f. 1667, d. 1737, kyrkoh. i By, g. 1724 m. Charlotta Hessling, änka efter Gust. Kock, pastor i Garpenberg — inga barn

---

Sara
g. 1709 m. bergsman Johan Eggertsson på Höjen — se EGGERT JÖNSSON

Anna
f. 1691, d. 1778 hos sonen Anders Nilsson på Löpholn, g. 1715 m. bergsm. Nils Andersson Fahlberg i Kolarbo, f. 1684 på Löpholn, d. 1755 — se FAHLBERG, tab. I, o. PAQUALIN, tab. III

Peter
f. 1692, d. 1772 i Finngärde, bergsnämndem., g. 1717 m. Elisabeth Danielsdotter, f. 1692, d. 1743 (dtr av Daniel Danielsson på Danholn o. Brita Larsdotter — se DANHOLS-SLÄKTEN, tab. I). Barnen kallade sig *Sundén*

Margareta
f. 1695, g. 1723 m. Daniel Israelsson i Falun

Olof Sundén
f. 1698, d. 1761 i Vika, kommінister där, ogift

Brita
f. 1706, g. m. guldsmeden Daniel Wikström, f. i Nybodarna, Vika; familjen flytt. 1743 fr. Falun till Hedemora

---

Britha
f. 1719 på Danholn, d. 1750 på Risholn, g. 1748 m. bergsnämndem. o. kyrkovärden Daniel Hansson på Risholn, f. 1702, d. efter 1775 (g. 1:o m. Maria Gustafsdotter Montin, 3:o 1751 m. Sara Catharina Stråhle, f. i Norrbärke 1726, d. 1762 i barnsbörd, dtr av inspect. vid Matsbo Bruk Hans S. o. Anna Schultz)

Daniel Persson Sundén
f. 1721 på Danholn, d. 1773 på Krokfors, bergsm. där, g. 1747 m. Greta Gustafsdotter Montin, f. 1727, d. 1781 — se MONTIN — o. svåger m. sin syster Brithas man o. sin bror Olof, se här t. h.

Olof Persson Sundén
f. 1723 i Finngärde, d. där 1812, bergsm., »Smulterbärsgubben», g. 1:o 1750 m. Barbro Gustafsdotter Montin (o. svåger m. sin bror Daniel o. sin syster Brithas man, se här t. v.), f. 1728, d. 1774, 2:o 1776 m. Johanna Vibelia, f. 1757 — se VIBELIUS — 15 barn, 10 i 1:o, 5 i 2:o, 10 d. späda.

Anna (Anchen)
f. 1726, g. 1760 m. »Mästaren wid det lofl. Skomakare ämbetet i Fahlun» Anders Fahlqvist, d. 1768.

Children of Daniel Persson Sundén:

Per
f. 1748, bergsm., d. 1799 på Krokfors (i lungsot), ogift

Margareta
f. 1751, d. 1804 på Hobborn (i lungsot)

Anna Lisa
f. 1755, g. 1782 m. skräddarmäst. Anders Hedengren i Falun, f. 1749 (g. 1:o 1774 m. Brita Ersdotter Pork i Östanfors, f. 1748, d. 1781, dtr av gruvdrängen Erik Jansson Pork)

Brita
f. 1759, g. 1789 m. gruvarp. Eric Jansson Hedman på Hobborn, f. 1750 i Svärdsjö

Daniel
f. 1765, d. 1803 på Falugatan av slag, prvgd. 1790, capl. adj. i Falun, g. 1795 m. Maria Jacobsdotter Steffenburg, f. 1765, d. 1846 i Tillberga (se STEFFENBERG, tab. I o. h. t. h., bodde ss. änka på Krokfors o. efter 1815 på Kolbergsbo, flytt. 1823 till sonen Daniel i Transtrand o. med honom till Tillberga) — 4 söner, 2 d. unga

Children of Olof Persson Sundén:

1:o Anna
f. 1753, d. 1837 i Falun, g. 1775 m. bergsm. Erik Danielsson Lundelius på Lundtäkten i Falun, f. 1751, d. 1790

Johan(nes)
f. 1759, d. 1799 på Risholn, bergsm. där, g. 1789 m. Brita Jacobsdotter Steffenburg, f. 1770, d. 1845 (se STEFFENBURG, tab. I o. här t. v. — omg. 1802 m. bergsm. Anders Carlborg på Risholn — se CARLBORG)

Elisabeth
f. 1762, d. 1786 i Falun (i lungsot), g. 1783 m. källarmäst. o. kämnern Daniel Fahlberg i Falun, f. 1744, d. 1787

2:o Greta Johanna
f. 1779, d. 1858, g. 1798 m. bergsm. Henric Troil på Östborn, f. 1767, d. 1819

Sara Maria
f. 1785, d. 1843, g. 1803 m. bergsm. Erik Johansson på Danholn, f. 1767, d. 1837 (dottern Elisabet g. m. Jacob Steffenburg på Lövnäs — se DANHOLS-SLÄKTEN, tab. III o. STEFFENBURG, tab. II)

Children of Daniel (f. 1765):

Daniel
f. 1796, d. 1869 i Tillberga, kyrkoh. där, g. 1824 m. Martina Restadius, f. 1803, d. 1880 i Västerås (dtr av kyrkoh. Lars R. i Lima och Hedvig Ramsten)

Jacob
f. 1797, lantmäteriauscultant, d. 1841 ogift, led av melancholie, ställdes på egen begäran 1835 under förmyndersk. av nämndem. Daniel Carlborg i Ramsnäs

Children of Johan(nes):

Barbro Elisabeth
f. 1790, d. 1857, ogift, bodde på Risholn

Brita Johanna
f. 1791, d. 1860, ogift, bodde på Risholn

Maria Sophia
f. 1796, d. 1882, bodde som änka på Risholn, g. 1827 m. Carl Peter Girelius, f. 1792 i Husby, v. pastor i St. Skedvi, d. där 1869

Daniel Anton
f. [illegible] 8 ı Transtrand, d. 1910 i Västerås, fil. dr, lektor i svenska o. [illegible] ɔsofi i Västerås 1863, läroboksförf. o. lexikograf, R. N. O., g. [illegible] 1862 m. Jenny Constance Trysén*), f. 1842, d. 1870 (dtr av gc[illegible] ʒ. o. riksd.-m. Anders T. o. Vilhelmina Lundberg), 2:o 1875 m [illegible] ɐ Justina Kristina Schenström, f. 1839 (dtr av audit. Birger August S. o. Eva Charlotta Vilhelmina Montan)

Gertrud Maria
f. 1863, g. 1891 m. Claes Gustaf Uggla, f. 1851, jur. kand., f. d. häradsh. i Västmanl. södra domsaga, K. N. O., huvudm. för adl. ätten N:o 100 Uggla; bo i Västerås

Daniel Anders Hjalmar
f. 1865, officer vid Västmanl. reg., fördelningsintendent 1911

Alrik Anton
f. 1867, kontorist i Sthlm 1893

Carl Frithiof
f. 1868, prof. i eng. spr. o. litt. vid Göteborgs Högskola 1913

Jenny Amalia Vilhelmina
f. 1870 (hon o. brodern Alrik upptagna ss. fosterbarn av godseg. H. Cullberg o. h. h. Amalia Trysén i Locknevi, Småland)

---

*) I Svenska Ättartal 3:131 står Trysén, i Ljungbergs Herdaminne Jenny Constance Trysén — — dotter av — — A. Drysén!

Efter Nils Sahlström o. Svenska Ättartal 3:131, 9:431.

19.

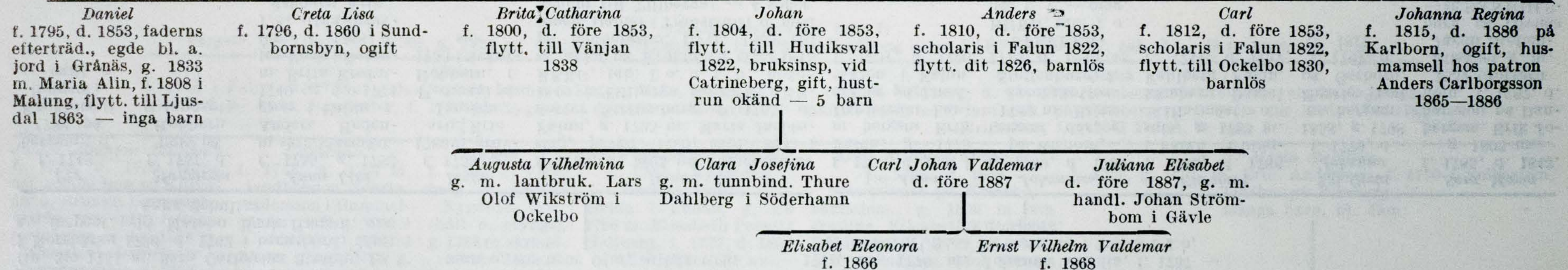
VESTELIUS

Anders Vestelius

f. 1722 i Västansjö, Grangärde (son av dannemannen Anders Andersson o. Karin Matsdotter), d. 1769, klockare o. organist i Svärdsjö (se boken om Svärdsjö sid. 90 o. bilaga I), g. 1763 m. Margareta Sundstén, f. 1738 (dtr av V:i företräd. Johan Sundstén o. Elisabeth Persdotter Uggla samt omg. m. V:i efterträd. Fredrik Salling) — 3 döttrar och 1 son

Johannes

f. 1765, d. 1817, klockare o. organist i Sundborn 1788, g. 1:o 1789 m. Elisabeth Östberg, f. 1767, d. 1792 i lungsot (dtr av bergsrådm. Johan Ö., Hobborn, o. Helena Catharina Fahlstedt, se FLODSTRÖM o. STEFFENBURG, tab. I), 2:o 1795 m. Elisabeth Danielsdotter, f. 1778, d. 1852 (dtr av bergsm. Daniel Ersson i Önsgärde o. Brita Månsdotter, bodde ss. änka m. barn i Önsgärde 1825—1835, sen i Sundbornsbyn) — 1:o 1 son, d. späd, 2:o 10 barn, bl. dem 3 döttrar d. späda

Daniel
f. 1795, d. 1853, faderns efterträd., egde bl. a. jord i Grånäs, g. 1833 m. Maria Alin, f. 1808 i Malung, flytt. till Ljusdal 1863 — inga barn

Creta Lisa
f. 1796, d. 1860 i Sundbornsbyn, ogift

Brita Catharina
f. 1800, d. före 1853, flytt. till Vänjan 1838

Johan
f. 1804, d. före 1853, flytt. till Hudiksvall 1822, bruksinsp, vid Catrineberg, gift, hustrun okänd — 5 barn

Anders
f. 1810, d. före 1853, scholaris i Falun 1822, flytt. dit 1826, barnlös

Carl
f. 1812, d. före 1853, scholaris i Falun 1822, flytt. till Ockelbo 1830, barnlös

Johanna Regina
f. 1815, d. 1886 på Karlborn, ogift, husmamsell hos patron Anders Carlborgsson 1865—1886

Johans barn:

Augusta Vilhelmina
g. m. lantbruk. Lars Olof Wikström i Ockelbo

Clara Josefina
g. m. tunnbind. Thure Dahlberg i Söderhamn

Carl Johan Valdemar
d. före 1887

Juliana Elisabet
d. före 1887, g. m. handl. Johan Strömbom i Gävle

Carl Johan Valdemars barn:

Elisabet Eleonora
f. 1866

Ernst Vilhelm Valdemar
f. 1868

Efter Nils Sahlström och Västerås Stifts Herdaminne.

VIBELIUS

Olof Vibelius

f. 1705 i Viby, Arboga s:n (rusthållarson), d. 1764 i Björskog, v. pastor där, g. 1742 m. Anna Fahlberg, f. 1717, på Risholn, d. där 1770 (i lungsot) (dtr av bergsm. Eric Jacobsson o. Anna Andersdotter — se FAHLBERG, tab. I, o. PAQUALIN, tab. III) — 10 barn, alla f. i Björskog, bl. dem:

Olof
f. 1744, d. 1810 på Risholn (i kräfta), studer., men blev sinnessvag, bodde mäst hos brodern Carl

Anna
f. 1745, d. 1817 i Nås, g. 1769 m. skolmäst. Eric Hjerpe i Nås, f. 1731, d. 1813

Maria
f. 1749, d. 1809, g. 1773 m. bergsm. Eric Månsson Hellsén på St. Helsingborn i Vika, f. 1736, d. 1801 (av Lönnemossa-släkten) — 6 barn, av vilka Anna Maria, f. 1779, o. Olof, f. 1787, flytt. till Sundborn vid moderns död

Carl
f. 1751, d. 1803 (av slag), bergsm. på Risholn, g. 1773 m. Sara Eggertsdotter, f. 1750 på Risholn, d. där 1815 (dtr av bergsm. Eggert Johansson på Risholn o. Margareta Hansdotter — se EGGERT JÖNSSON)

Johanna
f. 1757, g. 1:o 1776 m. bergsm. Olof Persson Sundén i Finngärde, f. 1723, d. 1812 — se SUNDÉN, 2:o 1816 m. expeditionsbefallningsman o. kronolänsman Anders Westling i Svärdsjö

Barn till Carl:

Anna Margareta
f. 1775, d. 1860, g. m. sin syssling Christopher Norstedt på Höjen (se här t. h. o. EGGERT JÖNSSON)

Eggert
f. 1780, d. 1821 (i nervfeber), bergsm. på Hyttnäs, g. 1805 m. sin syssling Anna Christina Norstedt (se här t. v. o. EGGERT JÖNSSON)

Carl
f. 1781, d. 1835 på Risholn (i vattusot), bergsm., g. 1820 m. Maria Högberg fr. Malungs Finnmark, f. 1787, d. 1866 (»av ålderdomsbräcklighet») (tydligen syster till Pehr Ersson Stenhols' hustru Catharina Jonsdotter Högberg, f. 1785 — se STEINHOLZ, tab. I)

Barn till Eggert:

Sara Elisabet
f. 1807, d. 1809 i rödsot

Barn till Carl:

Sara Maria
f. 1821, d. 1842 i barnsbörd, g. 1842 m. hem.-eg. Carl Eric Carlsson, Hosjö Holmen

Anna Margareta
f. 1825, d. 1826

Carl Johan
f. 1830, d. efter 1895, hem.-eg. på Risholn, barnlös, testam. sin egendom till kyrkan, g. 1859 m. Stina Ersdotter, f. i Nås 1835, d. efter 1895

Efter Nils Sahlström.

LITTERATURFÖRTECKNING

till denna bok med tillägg till föregående förteckningar.

Anrep, Gabriel, Svenska adelns ättar-taflor. 1—4. Sthlm, Norstedt & Söner 1864.

Bannbers, Ola, En folkdräktnotis i Iter Dalekarlicum. I »Nordiskt folkminne», studier tillägnade C. W. v. Sydow. Sthlm, Fritzes Hovbokh. 1928.

Boëthius, Gerda, Dalarna. Skildringar av natur, folk och kultur. Ill. Utg. av Sv. Trafikförbundet. Sthlm, Victor Pettersons Bokindustri-A.-B. 1929.

Bovin, Henrik, Redogörelse för de ecklesiastiska boställena. VI. Kopparbergs Län. Statens officiella utredningar 1929: 5. Sthlm, K. L. Beckmans Boktr.

Böök, Fredrik, Resa i Sverige. Ill. Sthlm, Alb. Bonnier 1924.

Celestin, Hos Karin Larsson på Sundborn. Ill. I Iduns Dalanummer 6.7.1924.

E. B., Sundborns store välgörare [Anders Carlborgsson]. I Falu-Kurirens Juln:r 1924.

Ekstrand, Viktor, Biografisk Förteckning öfver Dalarnes Landtmätare 1640—1895. Umeå, A.-B. Westerbottens tr. 1896.

Ekström, Gunnar, C. Fr. Pettersson. M. porträtt. I Julbok för Västerås stift 1913.

Elgenstierna, Gustaf, Svenska Släktkalendern. M. porträtt. 10 årg. Sthlm, Alb. Bonnier 1912—1930.

Engström, Sten, Häradsrätts-arkivalier från Kopparbergs län i Uppsala Landsarkiv. Sep. ur Meddelanden från Svenska Riksarkivet 1928. Sthlm, Norstedt & Söner 1929.

Erdmann, Nils, Vid hovet och på adelsgodsen i 1700-talets Sverige. Sthlm, Wahlström & Widstrand 1926.

Erixon, Sigurd, och Wallin, Sigurd, Svenska Kulturbilder. Del I—II. Ill. [bland 8 färgplanscher: »Bröllopståg i Orsa» efter måln. av O. Arborelius och »Flickorna hissa bruden» efter Dalmåln. från Mora]. Sthlm, Skoglunds Bokförl. 1929.

Furuhage, Abdon, I Dalom. Dikter. Västerås, Wilh. Nybergs Förl. 1929.

Gabrielsson, Samuel, Sånger till cittra och psalmodikon. Sthlm, Sv. Kyrkans Diakonistyrelses Bokförl. 1929.

Garaasen, Haakon, och Lundh, Paul, I Dalaskog. Skildringar og dikt, forteljningar og småstubbar. [Somt på svenska, somt på norskt landsmål]. Ill. Oslo, Olaf Norli 1929.

Garpe, Joel Olsson, Carl Alfred Lundqvist. Minnesord. M. porträtt. I Julbok för Västerås stift 1919.

Hage, Berndt, Hos Fru Karin på Spadarvet [skall vara Hyttnäs]. Ill. I Vecko-Journalen 15.11.1925.

Hall, B. Rud., Kyrkliga och kulturella interiörer från Storhetstidens uppryckningsarbete. Utdrag ur Joh. Rudbeckii domkap.- och visit.-protokoll 1619—28. I Kyrkohistorisk Årsskrift 1915—16. Uppsala, Almqvist & Wiksell.

Hedlund, Karl, Dalarnes ungdomsmöten 1903—1909. Minnesskrift utgiven till Jubileumsmidsommaren i Leksand 1929. Falun, Bröderna Boberg & C:o 1929.

Hyberg, J., Svensk Järnbruks- och hyttekalender. Årg. 1—3. Göteborg 1903—05.

—»— Kalender för Sveriges Bergshandtering. Göteborg 1906—

Ingelow, Jules, och Nilsson, Iwar, Svenska Folkförfattare, bygdediktare, hembygds- och folklivsskildrare. M. portr. I. Hvetlanda, Sv. Allmogeförlaget 1929.

Julflugan 1929, tillägnad Orsa med omnejd. Red. Eric Ericson. Orsa, Bröderna Ohlséns Tr. 1929.

Lagergren, Helmer, Släkten Ekeblad till Stola. M. stamtavla. I Personhist. Tidskr. 1923, h. 2—4.

—»— Ett pergamentsbrev från Jösse Erikssons dagar. Ill. I Dalarnas Hembygds-Förbunds Tidskr. 1924.

—»— Krono- och adelsgods i Dalarna i medlet av 1500-talet. I Dalarnas Hembygds-Förbunds Tidskr. 1927.

—»— »Du gamla, du frias» författare och hans släkt. M. portr. av Rickard Dybeck. I Falu-Kuriren 15.8.1929.

Larsson, Carl, Ett hem. 24 målningar med text. Sthlm, Alb. Bonnier 1899.
—»— Larssons. Ett album bestående af 32 målningar med text och teckningar. Sthlm, Alb. Bonnier 1902.
—»— Spadarfvet. Mitt lilla landtbruk. 24 målningar med text och teckningar. Sthlm, Alb. Bonnier 1906.
—»— Åt solsidan. 32 målningar med text. Sthlm, Alb. Bonnier 1910.
—»— De mina och annat gammalt krafs. Med teckningar och färgplanscher. Sthlm, Alb. Bonnier 1919.
—»— Jag. Carl Larssons levnadsbikt. Ill. I Vecko-Journalen 1930.
—»— Till minnet af Carl Larsson: »Barndopet i Sundborn» ur Iduns Carl-Larssons-n:r 1913 och »Carl Larssons sista nyårsafton» ur Svenska Dagbladet 4.2.1919. M. portr. I Julbok för Västerås stift 1919.
Leijonhufvud, Karl A. K:son, Ny svensk släktbok. Sthlm, Norstedt & Söner 1906.
Lewenhaupt, Claës C:son, Sveriges Ridderskaps och Adels Kalender 1926. Sthlm, Alb. Bonnier 1925.
Nordiska Museet. Från Nordiska Museets samlingar. Bilder och studier tillägnade Gustaf Upmark på hans femtioårsdag. Ill. [Bl. a.: *Sigurd Erixon,* Kronstänger och övergångsstilen i Dalamåleriet, *N. E. Hammarstedt,* Julkakor — solbilder, *Louise Hagberg,* Julstakar och julträd]. Sthlm, Nordisk Rotogravyr 1925.
Pennfäktaren, Dalajournalisternas jultidning. Ill. Borlänge, Dalarnes Tidn. o. Boktr. A.-B. 1929.
Quelqu'une, I Fru Karins gård — I lilla Hyttnäs. Ill. I Hus och hem, Sv. Dagbl:s lördagsbil. 13.9.1924.
(Reichenbach, Moritz) M. R., Daljunkaren. Historisk roman från Gustaf Wasas tid. (övers.) Sthlm, F. C. Askerbergs förl. 1871.
Resenberg, Samuel, De Territorio Cuprimontano et Sæterensi nec non Jarnberia occidentali [Cap. 1 Kopparbergs Län: socknarna Swerdsiö, Sundboren, Kopparberg med Falu stad, Aspeboda, Torsång, Wika och Skedvi. Cap. 2 Säters Län: socknarna Gagnäf, Tuna och Säter. Cap. 3 Väster Bergslagen: socknarna Grangerde, Norrberke och Söderberke]. Ill. Akad. avhandl. Upsaliæ. Literis Wernerianis 1734.
Sahlström, Nils, Släkttavlor över Bondesläkten i Sundborns socken från år 1575 till närvarande tid. Falun, A.-B. Dalabladet 1914.
(Schultze, J. R.), Minne af Gustaf I:s wistande i Dalarne 1520—1521. M. karta och plansch över Ornässtugan. Särtr. ur Stockholms Magazin, utg. av M. Swederus, Sthlm 1780.
Sellfors, Adolf, Sundborn. Sockenbeskrivning. Ill. Falu-Kurirens tr. 1916.
Steffenburg, Carl, Minnen från skolan och gymnasium. Falu Boktr. A.-B:s förl. 1876.
Studier och uppsatser tillägnade Otto Andersson. Ill. [bl. a. *Nils Dencker,* Melodien till Klippingshandskar, *Sigurd Erixon,* Ljudinstrument i svenska byar, *N. E. Hammarstedt,* Vår- och bröllopsbjörn, *Ernst Klein,* Skinnkompassen]. Åbo Tr. o. Tidnings-A.-B. 1929.
Stuge, Helmer, Med masar på röllfångst. God fiskelycka på Logärdens vatten. I Dagens Nyheter 23.12.1922.
Sundholm, Herman, Om kolning i gamla tider. Ill. I Blad för Bergshandteringens vänner 1928.
Svensson, Sigfrid, Hembygdens arv. Hembygdsgårdar och friluftsmuséer i Sverige vid ingången av år 1930. En översikt i ord och bild utg. av Svenska Journalen. (Planschverk med text.) Sthlm, Nordisk Rotogravyr 1929.
Thorslund, A. J., Ur Stigare T—s minnesanteckningar från Falu gruva och kopparverk. I Notiser från Arbetarnes Kulturhistoriska sällskap n:r 1, 1929.
Tofta Hälsobrunn och Badanstalt. Ill. prospekt 1930.
Väster Dalsbygder, Från —, Malungs Folkhögskolas årsbok. Ill. Femte årg. [till 20-års jubileet], red. av Gunnar Furuland. Falu nya Boktr. A.-B. 1929.
Västsvenska Folkminnen. Festskrift utg. av Västsvenska Folkminnesföreningen. Ill. [Bl. a. *John Granlund,* Trollformler från Värmlands och Dalarnes bergslag (Säfsen)]. Göteborg, Wettergren & Kerber 1929.

Wrangel, F. U. och Bergström, Otto, Svenska adelns ättartaflor ifrån år 1857. I—II. Sthlm, Norstedt & Söner 1897 och 1900.
(Örnberg, V.), Svensk Slägt-kalender, 1—4 för åren 1885—88. — Svenska Ättartal [den förras fortsättn.] 5—14 för åren 1889—1908.

HANDSKRIFTER:

(Anonym), Släkten Steffenburg i Sundborn. Genealogi [med inledning], av Nils Sahlström avskriven efter en i Egil Steffenburgs ego befintlig släkthistorik, upprättad omkr. 1875, med kompletteringar av fru Svea Steffenburg.
Bergverksrelationer. En wiss Relation om Alle Hyttor — — widh Stoore Kopparbärget — — opráttadt — — den 10 Aprilis Anno 1640. I R. A., Bergskollegii Arkiv I. E. b. 1. (Avskr. av N. Sahlström.)
Gårdshandlingar från Spadarfvet, Karlborn, Kolarbo, Kolbergsbo och Krokfors 1586—1748. I Dala Fornsal, Falun. (Avskr. av Helmer Lagergren.)
Gårdshandlingar från Lumsviken, bevarade på gården.
Herdin, Elis, Ordstäv och ordspråk samt Texter från Sundborn, upptecкn. 1897. I Landsmålsarkivet, Uppsala.
Lagergren, Helmer, Släkten Paqualin. Efter skilda källor sammanförd av —. Luleå 1916. I dr Nils Sahlströms ego (med tillägg av honom).
—»— Släkten Bergöö. Stamtavla. I H. L:s ego.
Sahlström, Nils, Släkttabeller [kortregister] över släkterna Bonde, Carlborg, Carlfors, Dahlberg, Fahlberg, Flodström, Eggert Jönsson, Danielsson-Johansson, Montin, Richman, Steinholz, Sundén, Vestelius och Vibelius. I N. S:s ego.
(Steffenburg, Adalrik), Socknens [Sundborns] allmänna beskaffenhet. Sign. »d. 8 Sept. 1866. Ad. Stbg». I Dala Fornsal, Falun.
(Steffenburg, Albrecht), Sundborn. Sign. »A. Steffenburg 1841». (Div. anteckningar och koncept). I Dala Fornsal, Falun.
Stora Kopparbergs Bergslags byggnadsundersökning 1919. Se Bil. 3.

KARTOR:

Tabula Geographica öfwer Kopparbergslaget samt dess underliggiande sochner, nembligen Swelsiö, Sundborn, Wika och Torsånger. Afrijtat Anno 1640. Skala 1:30.000. Orig. i Lantmäteristyrelsens Arkiv, Sthlm. N. Sahlström cop. 1919.
Charta öfver Stora Kopparbergs Höfdingedöme eller Dalarne utgifven af Friherre S. G. Hermelin. Författad af C. P. Hällström 1800. Graverad af Fr. Akrel.
Charta öfver Kopparbergs, Säters, Näsgårds och Wäster Bergslagens Fögderier i Stora Kopparbergs Höfdingedöme. Utgifven af Friherre S. G. Hermelin. Författad af C. P. Hällström Geschworner 1800.
Carta öfwer Sundborns Sockn af Hans Sohlman A:o 1825. I Ludvika Gammelgårds arkiv, J. A. 38:10.
Generalstabens karta 97: Falun. 1:100.000.

BILDFÖRTECKNING

FÄRGBILDER:

LÅTAR.

INNEHÅLL

Med Dalälven från källorna till havet

En skildring av Sveriges mest karakteristiska, naturskönaste och minnesrikaste trakter i ord och bild.

Detta väldigt och storstilat planlagda arbete avser att med Dalälven som vägvisare giva icke blott en landskapsbeskrivning utan på samma gång ett tvärsnitt genom den mest utpräglat svenska bygd som finnes, genom de mest ursprungliga och typiska trakter, där även den nyare tiden funnit betingelserna för sin verksamhet. Texten kommer hela tiden att belysas *med särskilt för detta arbete tagna fotografier samt andra bilder, kartor, notskrifter av karakteristiska folkmelodier, dräktplanscher i färgtryck m. m.*

Mellan **6- à 7,000 illustrationer** komma att pryda det fullbordade arbetet.

Med Dalälven från källorna till havet skall omfatta *tre avdelningar:* I. *Öster Dalälven,* II. *Väster Dalälven* och III. *Söder Dalälven.* Var och en av dessa avdelningar uppdelas i böcker, som vardera i regeln omfatta *en* à *två* socknar. Tillsammans antages böckernas antal bliva 30 st.

Nu utkommit:

FÖRSTA AVDELNINGEN — **Öster Dalälven** — föreligger komplett. Denna avdelning utgöres av följande sockenbeskrivningar à kr. 7: 50:

1 **STORÅN** (Idre—Särna). Med 108 illustr., 1 dräktpl. i färgtryck, 1 karta och 31 st. nyuppt. folkmelodier.
2. **ÄLVDALEN.** Med 132 illustr., 1 dräktpl. i färgtryck och 41 nyuppt. folkmelodier.
3. **ORSA FINNMARK OCH ORE.** Med 130 illustr., 1 dräktpl. i färgtryck och 23 nyuppt. folkmelodier.
4. **ORSA OCH WÅMHUS.** Med 170 illustr., 1 dräktpl. i färgtryck och 38 nyuppt. folkmelodier.
5. **MORA.** Med 155 illustr., 1 dräktpl. i färgtryck och 35 nyuppt. folkmelodier.
6. **SILJAN** (Sollerön och Siljansnäs). Med 153 illustr., 1 karta och 27 nyuppt. folkmelodier.
7. **BODA OCH BINGSJÖ.** Med 142 illustr., 1 dräktpl. i färgtryck och 79 nyuppt. folkmelodier.
8. **RÄTTVIK.** Med 167 illustr., 2 planscher i färgtryck, 1 panoramabild och 46 nyuppt. folkmelodier.
9. **LEKSAND.** Med 176 illustr. 2 planscher i färgtryck, och 58 nyuppt. folkmelodier.
10. **BJURSÅS OCH ÅL.** Med 174 illustr., 1 dräktpl. i färgtryck och 37 nyuppt. folkmelodier.
11. **LJURA OCH GAGNEF.** Med 166 illustr., 1 dräktpl. i färgtryck och 59 nyuppt. folkmelodier.

ANDRA AVDELNINGEN — **Väster Dalälven** — föreligger komplett. Denna avdelning utgöres av följande sockenbeskrivningar à kr. 7: 50:

1. **FULU FJÄLL OCH TRANSTRAND.** Med 192 illustr. 1 karta o. 20 nyuppt. folkmelodier.
2. **LIMA.** Med 176 illustr., 1 plansch i färgtryck och 32 nyuppteckn ade folkmelodier.
3. **MALUNG.** Med 190 illustr., 1 plansch i färgtryck och 64 nyupptecknade folkmelodier.
4. **MALUNGS KAPELL-LAG OCH ÄPPELBO.** Med 203 illustrationer, 1 plansch i färgtryck och 52 nyupptecknade folkmelodier.
5. **WANÅN.** Med 188 illustr., 1 plansch i färgtryck och 32 nyuppt. folkmelodier.
6 **JÄRNA.** Med 196 illustr., 1 plansch i färgtryck och 50 nyupptecknade folkmelodier.
7. **NÅS.** Med 187 illustr., 1 plansch i färgtryck och 68 nyupptecknade folkmelodier.
8. **NÅS FINNMARK OCH SÄFSEN.** Med 180 illustrationer och 22 nyupptecknade folkmelodier.
9. **FLODA.** Med 223 illustrationer, 2 planscher och 76 nyupptecknade folkmelodier.
10. **MOCKFJÄRD OCH SÖDRA GAGNEF.** Med 255 illustrationer, 1 plansch i färgtryck och 77 nyupptecknade folkmelodier.

TREDJE AVDELNINGEN — **Söder Dalälven** — utgives enligt samma plan som de båda föregående avdelningarna. Nu föreligger:

1. **ENVIKEN OCH SVARTNÄS.** Med 291 illustr. 3 planscher i färgtryck och 77 folkmelodier.
2. **SVÄRDSJÖ.** Med 340 illustr. 2 planscher i färgtryck och 80 folkmelodier.
3. **SUNDBORN.** Med 275 illustr. 2 planscher i färgtryck och 13 folkmelodier.

FÖRSTA och **ANDRA** AVDELNINGARNA föreligga även inbundna sålunda:

Första bandet (inneh. **I.** Bok 1—3), *Andra bandet* (inneh. **I.** Bok 4—6),
Tredje bandet (inneh. **I.** Bok 7—9), *Fjärde bandet* (inneh. **I.** Bok 10, 11).
Femte bandet (inneh. **II.** Bok 1—3). *Sjätte bandet* (inneh. **II.** Bok 4—6).
Sjunde bandet (inneh. **II.** Bok 7, 8). *Åttonde bandet* (inneh. **II.** Bok 9, 10).

TREDJE AVDELNINGEN. Av denna föreligger inbundet:
Nionde bandet (inneh. **III.** Bok 1, 2).

Priset för inbundna ex. är sålunda:

För band om 3 böcker (= Band I, II, III, V och VI)..	pr band i hel klot	Kr. 28: 50
	pr band i klot med skinnrygg	» 33: 50
	pr band i klot med skinnrygg och hörn	» 36: —
För band om 2 böcker (= Band IV, VII, VIII och IX)	i hel klot	» 21: —
	i klot med skinnrygg	» 26: —
	i hel klot med skinnrygg och hörn	» 28: 50

Subskription å **Med Dalälven från källorna till havet** mottages i alla boklådor och hos förlagets enskilda kommissionärer samt direkt hos förlaget.

ALBERT BONNIERS FÖRLAG, STOCKHOLM

ÅHLÉN & ÅKERLUNDS BOKTRYCKERI, STOCKHOLM 1931